

Değişen Dünya Türkiye ve On Yıllar

- Cem Alpar • Toktamış Ateş
• Mustafa Başoğlu • Refik Baydur
• Taner Berksoy • Korkut Boratav
• Işın Çelebi • Süleyman Demirel
• Sencer Divitçioğlu
• Bülent Eczacıbaşı • Tarık Ziya Ekinci
• Feridun Ergin • Hayrettin Erkmen
• Haluk Gerger • Nihat Gökçiyiğit
• Kamuran Gürün • Orhan Güvenen
• Memduh Hacıoğlu • Hüseyin Hatemi
• Kamuran İnan • Erdal İnönü
• Ahmet İnel • Gülten Kazgan
• İlhan Kesici • Çağlar Keyder
• Asım Kocabıyık • Esfender Korkmaz
• Tuğrul Kudatgobilik • Necati Mumcu
• Uğur Mumcu • Sümer Oral
• Talat Orhon • Oğuz Oyan
• Kayıhan Özoğuz • Atalay Şahinoğlu
• Burhan Şenatalar • Ümit Şenesen
• Mete Tunçay • İlter Turan
• Oktar Türel • Ufuk Uras
• Füsun Üstel

İFMÇ

İKTİSAT FAKÜLTESİ MEZUNLARI
CEMİYETİ
YAYIN ORGANIDIR

MAYIS
HAZİRAN
TEMMUZ
1992
15.000.- TL

326
328

ÇEVRE DOSTLARI! SİZ ÇEVREYİ

KORUYORSUNUZ, BİZ DE SİZİ...

Sanayinin çevreyle barışmasının da
birtakım riskleri var... Başak Sigorta

“Çevre Dostu Mali Mesuliyet Sigortası”

ile şimdi bu riskleri üstleniyor.

Kuruluşunuzun atık arıtma tesislerinde bir

kaza oldu... Çevreniz ve komşularınız bu

kazadan zarar gördü... **Çevre Dostu Mali**

Mesuliyet Sigortası” bu zararları güvence altına
alıyor. Sanayinin çevreyle barışık yaşamasına imkan
sağlıyor.*

Çevre Dostu Mali Mesuliyet Sigortası... Çağdaş bir
duyarlılık için çağdaş bir güvence.

ÇEVRE DOSTU MALİ MESULİYET SİGORTASI

* Başak Sigorta, çevre dostlarına ikinci bir
hizmet olarak, atık arıtma tesisi bulunan
kuruluşların yangın sigortalarında ve
kurşunsuz benzin kullanan araçların
kaza sigortalarında da %5 oranında
indirim uyguluyor.

BAŞAK SİGORTA

T.C. ZİRAAT BANKASI ORTAKLIĞIDIR

Büyük bir bankanın olanaklarıyla henüz tanışmayanlar BU BİLANÇO İLE ÇALISIN

1991, dünyada ve Türkiye'de ekonominin geneli ve finans sektörü açısından çeşitli olumsuzluklar içeren bir yıl oldu.

Garanti Bankası'nın bu koşullarda gösterdiği sağlıklı büyüme, özellikle önem kazanıyor.

Garanti 1991 Bilançosu'nun ana kalemlerini birlikte inceleyelim.

- **Aktif toplamı:** 11 trilyon 670 milyar.
% 83 artış.
- **Özkaynaklar:** % 90 artışla 917 milyar.
- **Mevduat:** Artış oranı % 73,
toplam 7 trilyon 269 milyar.
- **Krediler:** Yine-% 73 artışla
4 trilyon 857 milyara ulaşıyor.
- **Dövizli işlemler:** Bu alanda ulaşılan büyüklük
tam 5,5 milyar dolar.

1991 yılı sonunda 452 milyar kâr eden Garanti, bu kârı yatırıma dönüştürmeyi seçti: 600 milyarlık sermayesini, 1 trilyon 100 milyara çıkarma kararı aldı. Büyük bir bankanın size sunacağı büyük olanaklarla henüz tanışmadıysanız, **siz de Garanti'ye gelin.** "Yıldız" olmanın avantajlarından yararlanın.

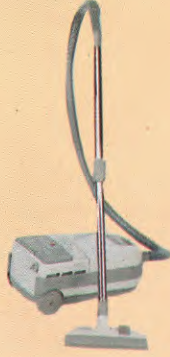

1991 YILI GARANTİ BANKASI ÖZET BİLANÇOSU					
Bilanço Ana Kalemleri (Karşılaştırmalı)		Özet Kâr-Zarar (Karşılaştırmalı)			
31.12.1991 - 31.12.1990 (Milyar TL)		31.12.1991 - 31.12.1990 (Milyar TL)			
AKTİF	1991	1990			
KASA VE BANKALAR	3.027,4	1.392,9	FAİZ GELİRLERİ	2.531,3	1.229,7
MENKUL DEĞERLER	1.139,2	662,4	FAİZ GİDERLERİ	(1.325,7)	(729,1)
MEVDUAT MUNZAM KARŞILIKLARI	796,3	524,8	NET FAİZ GELİRİ	1.205,6	500,6
KREDİLER	4.857,5	2.815,4	FAİZ DIŞI GELİRLER	734,0	325,2
TAKİPTEKİ ALACAKLAR (NET)	—	—	FAİZ DIŞI GİDERLER	(1.381,1)	(571,2)
İŞTİRAKLER VE KURULUŞLAR (NET)	333,8	228,1	KARŞILIKLAR	(68,3)	(26,9)
SABİT KIYMETLER (NET)	576,9	318,7	VERGİ ÖNCESİ KÂR	490,2	227,7
PASİF			VERGİ KARŞILIĞI	(38,1)	(25,5)
MEVDUAT			NET DÖNEM KÂRI	452,1	202,2
KULLANILAN KREDİLER	7.269,9	4.209,9			
ÖZKAYNAKLAR	1.418,0	821,8			
MENKUL KIYMET İŞLEM HACMİ (Trilyon TL)	916,9	482,3			
	33,2	18,2			

Tecrübeyle Gelen Güven Teknolojiyle Gelen Kalite

Aygaz

**İLERİ TEKNOLOJİ,
ÜSTÜN KALİTE,
MÜKEMMEL DİZAYN,
YÜKSEK PERFORMANS.**

"Yaşama Zaman Ayırmak İçin..."

ÇELİK BİLEK...

Üstünlüğünü ve teknolojisini tüm dünyaya kanıtlayan Komatsu İş Makinaları, büyük ve sarsılmaz gücüyle sizin için çalışıyor. Çelik bileğiyle hiçbir engel tanımıyor, işten, yükten yılmıyor...çalışmaya doymuyor.

Siz de bir Çelik Bilek Komatsu Ekskavatör sahibi olun... Kazın... KAZANIN...

GENEL MÜDÜRLÜK Yakaçık Yanyol Örenler Mevkii 81411 Kartal-İSTANBUL Tel: 377 49 50 (10 Hat) Fax: 377 06 47 **FABRİKA** Ceyhan Yolu 10. Km. 01322 ADANA Tel: 22 36 90 (7 Hat) Fax: 21 71 66 **İSTANBUL BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ** Yakaçık Yanyol Örenler Mevkii 81411 Kartal-İSTANBUL Tel: 377 49 50 (10 Hat) Fax: 377 04 38 **ANKARA BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ** İstanbul Yolu 8. Km. 06370 ANKARA Tel: 346 40 40 (9 Hat) Fax: 346 33 34 **ADANA BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ** Ceyhan Yolu 10. Km. 01322 ADANA Tel: 46 15 90 (6 Hat) Fax: 46 01 83 **İZMİR BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ** Üniversite Cad. 296 Sok. No:2/A 35100 Bornova-İZMİR Tel: 35 31 73 Fax: 35 56 94 **DIYARBAKIR İRTİBAT BÜROSU** Gevran Cad. Altınakar Apt. Zemin Kat 21100 DIYARBAKIR Tel: 170 88 - 393 28 Fax: 205 75

TEMSA
KOMATSU

İktisat dergisi

AYLIK DERGİ

Sayı : 326 - 328

Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni

. Ü. İktisat Fakültesi Mezunları
Cemiyeti Yönetim Kurulu Başkanı
Nafuk URAS

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

NAİL SATLIGAN

Danışma Kurulu:

ASAF S. AKAT, ERDOĞAN ALKİN,
TOKTAMIŞ ATEŞ, NİHAT BATUR,
AYHAN BERMEK, NATİK BUDA,
KEMAL CİVELEK, NUSRET EKİN,
MEHMET EMANET, SEYFETTİN GÜRSEL,
AKIN İLKİN, GÜLTEN KAZGAN, SAİM KURUL,
EROL OKUYAN, ALP ORÇUN, TALAT ORHON,
İZZETTİN ÖNDER, ŞEREF ÖZGENCİL,
ORHAN SOFUOĞLU, ZAFER TUNCA,
OSMAN ULAGAY, YÜKSEL ÜLKEN

Yayın Kurulu:

PINAR ASOĞLU, BİNNAZ GÖKÇEK,
FİDAN ÖCAL, MUNİSE NAAK,
E. SEVGİ UÇAN

Reklam Sorumlusu: REMZİYE ÖZCAN

Kapak: MUSTAFA ÖZTÜRK

Yönetim Yeri:

Dumhuriyet Cad. No:27 / 6
Faksim - İSTANBUL
Tel.: 250 50 34 - 250 16 42

Abone Koşulları:

Yıllık 80.000TL. (Öğrenci: 40.000TL.)
Yurt Dışı: Yıllık 120.000 TL.

Banka Hesap No:

AKBANK Talimhane Şb. (7097)
T. İŞ BANKASI Beyoğlu Şubesi (46783)

Basıldığı yer:

Bayrak Matbaası

Dergideki yazılar Cemiyet'i bağlamaz;
Örüşler yazarlarına aittir.

İKTİSAT FAKÜLTESİ
MEZUNLARI CEMİYETİ
YAYIN ORGANIDIR

İçindekiler

Türkiye'nin Uzun Dönemli Dış Politika Yönelişleri	3
Uzun Dönemli Sosyal Politika Yönelişleri.....	25
Uzun Dönemli Nüfus Kentleşme ve Konut Politikaları.....	51
Uzun Dönemli İktisat (Politikaları) Yönelişleri.....	75
Uzun Dönemli Rekabet Gücü ve Sektörel Öncelikleri.....	101
Uzun Dönemde Demokratikleşmenin Yapısal Sınırları.....	129

Türkiye'nin Uzun Dönemli Dış Politika Yönelişleri

Sunuş:

: Yrd. Doç. Dr. Ufuk URAS
Prof. Dr. Esfender KORKMAZ
Talat ORHON

Açılış

: Süleyman DEMİREL

Oturum Başkanı

: Prof. Dr. Toktamış ATEŞ

Panelistler

: Doç. Dr. Haluk GERGER
Nihat GÖKYİĞİT
Kamuran GÜRÜN
Prof. Dr. İlter TURAN

Başkan - Sunuş konuşmalarından ilkini yapmak üzere İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Genel Merkez Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Ufuk Uras'ı mikrofona davet ediyorum.

Ufuk Uras - Değerli konuklar, 17. İktisatçılar Haftası programını "Değişen Dünya, Türkiye ve On Yıllar" başlığı altında ve özgün alt başlıklarla, uzun dönemli bir bakış açısı içinde ele almamız bugünün artık bize dayattığı bir zorunluluktur. Geçtiğimiz on yıl içinde aslında güncel gelişmelerin belli başlı temalarını repertuarımıza almış idik. Bugün artık uzun soluklu hedeflerin detaylandırılmasının yakalanması gereken ana ilmi olduğu düşünmemiz böylesi bir düzenlemeye yol açmıştır. Önümüzdeki günlerde de "İktisatçılar Tartışıyor" başlığı altında, burada tüketemediğimiz temaları yeniden ele alma kararındayız. Bugün yeni liberal dogma ya da zihni monopolün dışında bütün dogmaların yıkıldığı bir anda aktüele hapsolmadan, öteye geçebilmenin, projeler üretebilmenin hatta belki de düşler kurabilmenin yollarını aramaktayız. Bunun için dar pragmatizmin zihni prangalarından kurtulmak önemli avantajlar sağlayabilir. Frenk'lerin deyişiyle, "think-tank" düşünce hazneleri oluşturmakta umuyoruz ki Türkiye'nin asli entellektüel dünyasını oluşturan üniversiteler, bir sonra ki, 18. İktisatçılar Haftasını yaptığımız da, artık YÖK ka-

busundan kurtulmuş olur ve esas entellektüel mil olma işlevini görebilir. Yine bugün bulunduğumuz pozisyona göre değişebilecek bir yeni dünya düzeni anlayışı ve etiğiyle, belki de uluslararası ölçekte yeniden en güçlünün yaşayabildiği bir sosyal Darwinist bir anlayışla karşı karşıyayız. Kafka'nın "Metamorfoz", başkalaşım öyküsüne yakın bir değişim hatta dönüşüm içindeyiz. Bir şekilde değişmekte olan Türkiye bilgi birikimimizin temin ettiği olanaklarla gelişen bir Türkiye olmak durumunda. Hatırlarsınız Kafka'nın memuru bir sabah yatağından kalktığına böceğe dönüştüğünü görünce sorduğu soru "şimdi ben bu halle işe nasıl gideceğim?" olmuştur. Herhalde bizler varolan yeni duruma marjinalleşmeden nasıl ayak uydururuz telaşı yerine entellektüel filtrelerimizin tortularını temizleyerek üreteceğimiz yeni bilgilerle gelişmeleri kavrama ve amaçlarımız doğrultusunda dönüştürme durumundayız. Bu çerçevede haftanın verimli ve yararlı geçmesini diliyor ve hepinize tekrar İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti adına hoş geldiniz diyorum. Teşekkür ederim.

Başkan - Efendim, sayın başkana teşekkür ediyoruz. Şimdi söz sırası İktisat Fakültesi Dekanı Sayın Esfender Korkmaz'da.

Esfender Korkmaz-Sayın Başbakan, sayın misafirler... Hepinize saygılar sunarım. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin

hazırlamış olduğu bu seminerin hayırlı uğurlu olmasını diliyorum.

Bu seminer esas itibarıyla çeşitli konuları ihtiva ediyor. Çeşitli konuları içeriyor. Ekonomik, sosyal konular, iktisat ve sosyal politikalar, demokratikleşme bu konular arasında esas itibarıyla mutlaka bir denge bulunması lazım. Mutlaka bunların homojen bir halde uygulanması lazım. Bu itibarla bu seminerin içerdiği bu konular itibarıyla hayırlı olacağına, yararlı olacağına inanıyorum. Ayrıca bütün bu konular Türkiye açısından ele alınacak olursa kendine has özellikler taşımaktadır. Genel olarak ekonomik istikrar, gelir dağılımı ve diğer hedefler açısından Türkiye'nin kendine özgü bir yapısı var. Türkiye'nin içinde bulunduğu hareketli ortam, demokratikleşme ortamı, sorunların çözümü için de özel formüller özel çözümler gerektiriyor. Neler olabilir? Bence her şeyden önce alışlagelmiş iktisat ve maliye politikaları dışına bir miktar çıkmak lazım. Çünkü dediğim gibi Türkiye'nin bugün iktisadi ve sosyal yapısı diğer ülkelerden çok farklı. Şimdi bakın piyasa ekonomisiyle ilgili eğer biz özgün çözümler kendine has çözümler getirmezsek, piyasa kendiliğinden getiriyor. Bir örnek vereyim. Turist pazarları mesela... Şimdi arka pazarlar dediğimiz bu pazarlarda toptancıdan tüketiciye bütün kadrolar oluşmuş. Bütün pazar aynı mübadele esasları ile oluşmuş durumda. Şimdi bu enteresan bir örnektir. Neden enteresan bir örnektir? Çünkü Türkiye'de dediğim gibi, ekonomik yapı, sosyal yapı çok farklı bir durumdadır. Farklı bir safhaya ulaşmıştır. Şimdi bu konuların çözümü için mutlaka teoriyle uygulamanın işbirliği yapması lazım. Bu işbirliği içerisinde bence bu sorunlara çözüm bulunabilecektir. Bu işbirliği içerisinde biz İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi olarak her zaman amadeyiz. Çünkü çok geniş bir öğretim üyesi kadromuz var. Çok geniş bir bilim adamı kadromuz var. Ayrıca İktisat Fakültesi sürekli aşama yapan, sürekli kendi içinde reform yapan bir fakültedir. Tabi burda değerli rektörümüzün de değerli katkıları var. Ancak, biz mesela 1992-1993 yılına yeni bölümlerle yeni bir programla gireceğiz.

Şimdi burada arz etmek istediğim şudur. Biz İktisat Fakültesi olarak buna amadeyiz ama 15 senelik çeşitli fakültede yöneticilik hayatımda hiçbir zaman bir kurumun İktisat Fakültesi'ne işbirliği teklif ettiğini görmedim. Yani ancak çözümler teke tek oluyor, ferdi oluyor. Ne bir kamu kurumu ne bir özel kurum İktisat Fakültesi'nden bir konuda görüş istemedi. Enteresandır. Yani Türkiye'de kurumların kurumlarla ilişkisi yoktur. Kişilerin kişilerle ilişkisi vardır. Tabii Türkiye'nin içinde bulunduğu bu durum, bu handicap ancak kurumlaşma ile kurumların kurumlarla ilişkisi ile çözülür.

Öbür taraftan anti enflasyonist politikaların bazen enflasyondan daha fazla tahribat yaptığı yani topluma olan sosyal maliyetinin enflasyondan

daha yüksek olduğunu görüyoruz. Bu konunun da önemle üzerinde durulması ve hatta bu seminerde tartışılması gerektiği kanaatindeyim. Mesela, nedir bu maliyetler? Şimdi ücretler konusu maliyetlerden birisi. Ama buna mukabil ücretleri sabit tutmanın verimliliğin düşmesi, iş veriminin düşmesi, maliyetlerin artması gibi çok önemli sonuçları vardır. Bunlarda önemli ölçüde enflasyon etkisi ortaya çıkarmaktadır. Başka nedir mesela? Yine anti enflasyonist politikalar içerisinde bir araç olarak üç C'yi ele alalım. Yine bizim yaşamızla birlikte devamlı bütçe açığı var Türkiye'de. Şimdi bakın ben size bir örnek vereyim. Bütçe açığını kaldırın, çözün. Mamafih biz bu sene bütçe açığının düşük olacağına inanıyoruz. Çünkü başında çok değerli mezunumuz var. Çok da sıkı bir bakan olduğunu biliyoruz. Onun için bu sene bütçe açığının nispi anlamda azalacağını biliyoruz. Fakat buna rağmen olayı çözmemiz imkansızdır. Neden imkansızdır. Çünkü açık, bütçe açığı dışında kamu sektörü açığı var. Daha da önemlisi özel sektörde açık var. Yani mesele açık meselesi değil. Mesele tasarruf meselesidir.

Türkiye'nin tasarruf eğilimi düşüktür. Ortalama tasarruf oranı düşüktür. Önemli olan bence bu tasarruf oranını artırmaktır. Dolayısıyla bu özel sektör olsun, kamu sektörü olsun değişmez. Şimdi özel sektörün tasarruf eğiliminin düşük olduğunu şuradan çıkarıyoruz. Yatırımlar para piyasasıyla yapılıyor. Yani para piyasasından yatırım yapılır mı? Yatırım sermaye piyasası kanalıyla yapılır. Para piyasası kanalıyla yapılan yatırımların maliyetleri yüksek olur. Dolayısıyla para piyasasıyla bir ülkede yatırım yapılıyorsa orada zaten kendine özgü durum var demektir. Buda nereden kaynaklanıyor, özel sektörün tasarruf eğiliminin düşük olmasından.

Şimdi bu itibarla Türkiye'de önce cebri tasarruflar olsun, gönüllü tasarruflar olsun yeniden gözden geçirilmesi lazımdır. Bu itibarla bütçeye bir açık, bir anti enflasyonist politika olarak bakmak istiyorsak ağıktan ziyade bütçenin yapısına ve uygulama şekline bakmamız lazım. Yani bütçenin yapısı ve uygulama şeklide en az açık kadar enflasyonist bir durum, bir etki yaratabilir. Nasıl yaratabilir? Türkiye'de bütçeler sadece uygulama açısından, denetim açısından, uygulama ve şekil açısından mevzuat açısından bütçelere bakılıyor. Halbuki bütçe en önemli maliye politikası aracıdır. Maliye politikası aracı olması için, böyle kullanmamız için bütçeye ne yapmamız lazım. Bütçeye modern bütçe tekniklerini mutlaka uygulamak lazım. Bütçe sistemini getirmek lazım. Modern bütçe sistemlerini. Bunu sadece sanayileşmiş ülkeler uyguluyor. Gelişmekte olan ülkelerde var. Dediğim gibi yeni sanayileşmiş ülkeler de uyguluyor. Şimdi eğer biz bütçeyle ilgili harcamaların tespitinde etkinliği tespit edersek, fayda maliyetini hesaplarsak sonuçta bütçeyi hiçbir kısıntı yapmadan uygulaya-

biliriz. Çünkü bütçeyi çıkarıp Meclisten geçirip bir demokratikleşme olayını ortaya getirip sonra kısıntı yapmak veya bütçeyi yarı uygulamak hem demokratikleşmeye aykırı hem verimliliği düşürür.

Şimdi düşünün kısıntı yapacağız, efendim açıkları indireceğiz ama memurun daktilosu yok, yatırım yapmışız bilmemnerde, atıl yatırım yapmışız yani bunlar aslında bir bütçe yapılırken bütçe mali planıdır. Burda zaten fayda maliyeti hesaplanır. Topluma ne götüreceği, ne getireceği hesaplanır. Eğer böyle hesaplanıp yapılırsa o zaman zaten mesele kendiliğinden halledilir. Bilahare o bütçe üzerinde bir takım önlemler almaya ihtiyaç yoktur. Çünkü bütçede açık kadar, yani kaynak israfı dediğimiz olay, yanlış yatırım yapmak ve yanlış harcama yapmaktır. Bütçede zaten başta bir plan bütçe. Yani bir ekonomik plan olursa israf olayı kendiliğinden halledilir. Şimdi burda vaktinizi fazla almamak için başka bir özel yapımızla ilgili bir örnek daha vermek istiyorum.

O da teşvik sistemidir. Türkiye'de madem üç seneyi, beş seneyi kimse göremiyor; o zaman neden biz teşvikleri sadece yatırım öncesi vermiyoruz. Yani yatırımın bir finansman meselesi var, bir de maliyet meselesi var. Eğer biz teşvikleri yatırımdan önce finansman olayını çözmek için verirsek, o zaman ne olacak, hem sermaye tabana yayılacak, hem de yatırımlar realize olacak. Madem şimdi üretimi artırma politikaları uygulanmakta Türkiye'de; o zaman teşvikler sadece finansman aracılığıyla yapılmalı, yatırımlar gerçekleştiikten sonra kazanıyorsa eğer vergisini de ödesin. Dolayısıyla siz şimdiden vergi indirimleri v.s. gibi yatırım sonrası teşvik verirsiniz, zaten kimse bunun hesabını yapmıyor. Çünkü dediğim gibi, Türkiye'nin içinde bulunduğu durum itibarıyla beş sene sonra hesap yapmak mümkün değil. Onun için benim şahsi görüşüm; teşviklerin mutlaka yatırımdan önce verilmesi lazım. Arz ettiğim gibi bu hem monopolü önleyecektir, hem sermayenin tabana yayılmasını sağlayacaktır. Hem de dolayısıyla yatırım hacmini arttıracaktır.

Uygulamayla ilgili bir başka problem bürokrasi meselesidir. Bakın Türkiye'de çok uzman bürokratlar var. İşinin ehli, erbabı insanlar var. Fakat buna rağmen bürokrasi yine çok önemli ölçüde iktisat ve maliye politikalarını aksatıyor. Nasıl aksatıyor? Mesela turizm en öncelikli sektördür. Şimdi turizm sektöründe yatırım yapmak isteyen bir insan planlara programlara bakıyor, kararnamelere bakıyor, karar veriyor. Fakat karar verdiği andan itibaren bir turizm yatırımı için 234 işlem yapması lazım Türkiye'de. İmar işlemleri var, yatırım belgesi işlemleri var, teşvik işlemleri var. Hele bir de kredi alırsa bunları hesaplayın, 1,5-2 sene sürüyor. İki sene sonra zaten arz talep yapısı değişiyor. Konjonktür değişiyor veya iktidarlar değişiyor dolayısıyla bürokrasi, yani bürokratik işlemler Türkiye'de yatırımlar için önemli bir engeldir. Ve ben-

ce iktidarların başarısı içinde çok önemli ve üzerinde durulması gereken bir konudur.

Nihayet bir son konu arzetmek istediğim. Demokratikleşme olayının mutlaka ekonomik şeffaflığı da kaplaması lazımdır. Şimdi vergi reformu yapıyorsunuz. Vergilerde revizyon yapıyorsunuz ama dejenere olmasın diye saklı tutuyorsunuz. Diyelim ki son anda kamuoyuna açıklıyorsunuz. Ama düşünün, vergi verecek insan eğer o karara katılırsa, eğer vergi verecek insan o konuda tartışarsa vergisini daha kolay ödeyecektir. Onun için mutlaka o kararlarda şeffaflığın getirilmesi, şeffaf olunması gerekiyor. Ekonomik konuları kapsayan bir kararname, eğer önceden kamuoyunda tartışılırsa herkes rekabet açısından eşit şekilde faydalanır. Ama tabii şeffaf olmazsa o zaman duyan faydalanır. Onun için bence bu ekonomik şeffaflığı getirmek demokratikleşmenin gereğidir. Bir icabıdır. Efendim, hepinize teşekkür eder, saygılar sunarım.

Başkan - Efendim, sayın Dekan'a teşekkür ediyoruz. Şimdi sunuş bölümünün son konuşmasını yapmak üzere İktisatlılar Vakfı Başkanı Sayın Talat Orhon'u davet ediyorum efendim.

Talat Orhon - Sayın Başbakanım, Sayın Bakanlar, Sayın Milletvekilleri, değerli konuklar, basınımızın ve TRT'nin değerli mensupları. Geleneksel İktisat Haftası'na hoşgeldiniz. Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Son birkaç yıldan bu yana dünya sosyal, ekonomik ve siyasal alanda büyük gelişmelere sahne olmuştur. Özellikle 1991 yılında 20. asrın en önemli ve etkin olayı olarak yorumlayabileceğimiz nitelikte olan Sovyetler Birliği'nin çözülmesi ve Bağımsız Cumhuriyetler halinde bölünmesi ve ülkemiz için ayrı bir değer taşıyan Türk kökenli cumhuriyetlerin oluşmasıdır. Yine bu gelişmeye bağlı olarak Batı için daima bir tehdit unsuru olan Varşova Paktı'nın dağılması da soğuk savaşın büyük oranda yok olmasını sağlamıştır. Bu arada Sovyetler Bloku'ndan ayrılan Doğu Almanya'nın Batı Almanya'yla birleşerek Avrupa'da dikkatleri üzerine toplayan yeni bir güç oluşturdıklarını da görüyoruz. 1991 yılında Yugoslavya da çözülmüş yeni bir takım bağımsız devletler doğmuştur. Ortadoğu'da gelişmelerden Körfez krizi dışında kayda değer bir hususta ilk defa Arap dünyasıyla İsrail arasında ciddi ve çok taraflı bir görüşme başlamıştır.

Sovyetler'de oluşan bağımsız devletlerin demokratik yöntemleri benimsemiş olmaları aynı zamanda serbest pazar ekonomisi uygulama imkanlarını aramaları dünya devletleri ve özellikle Türkiye açısından olumlu gelişmeler olarak değerlendirilmektedir. Türkiye coğrafyası konumu itibarıyla Avrupa, Ortadoğu ve Asya pazarına yakın ve önemli bir ülkedir. Aynı zamanda dünyadaki önemli gelişmeler de diğer birçok ülkelere nazaran diğer büyük çapta avantaj ve imkanlara sahiptir.

Özellikle ekonomik potansiyeli, ticaretteki deneyimi, genişleyen pazarları, yetişmiş insan gücü, önemli bir kısma tamamlanmış alt yapısı ülkemizde bu gücü sağlamaktadır.

Ayrıca Karadeniz Ekonomik İşbirliğinin ileride getireceği imkanları da ülkemiz lehine çevirmemiz mümkündür. 1990 yılında ortaya çıkan Körfez Savaşı 1991'de de sürmüş ve dünya ticaretini olumsuz olarak etkilemiştir. Türkiye, konumu nedeniyle bu krizden daha çok etkilenmiştir. Geçtiğimiz yılda ekonomimiz de yüksek enflasyonla durgunluk bir arada yaşanarak ülkemize özgü bir seyir izlemiştir. Körfez krizi büyük çapta durgunluk yaratmış ve kamu açıkları enflasyonun artışında en büyük faktör olmuştur. Bu koşullar içinde iktidar değişikliği sırasında uygulanan seçim ekonomisi ve yatırımların azalması enflasyonu körüklemiştir. Keza büyüme hızı aynı nedenlerle bu dönemde büyük düşüşler göstererek binde üçe inmiştir. Genelde 1991 yılında siyasi ve ekonomik istikrarsızlık devamlılık arz etmiş iç ve dış borçlardaki önemli artışlar Türkiye için büyük sorun olmuştur. Böyle bir dönemde iktidarı 20 Kasım 1991 tarihinde DYP ve SHP koalisyonu devralmış ve yapılan uzun çalışmalarından sonra 18 Ocak 1992 tarihinde ekonomik paketi açıklamışlardır. Bu pakette öngörülen hedeflere gerçekten ülkemizin gerek ekonomik yönden, gerekse demokratikleşme açısından en acil ihtiyaçları ve sorunları ele alınmış ve Türkiye'mizi dünyayla bütünleştirmek zorunluluğuna işaret edilmiştir.

Ayrıca geçen iktidar döneminde büyük sapmalar gösteren enflasyonun düşürülmesine öncelik tanınmış ve önerileri dolayısıyla dünyayla bütünleşmek, küreselleşmek olguları aynı çerçeve içinde yer verilmiştir. Bu hedefler manzumesi Batı toplumlarındaki demokratik düzeni ülkemizde gerçekleştirecek; aynı zamanda bütün dünyada kabul görecektir. Bir yönüyle de ülkemizde demokratikleşme süreci İnsan haklarına saygılı bir ekonomik sistemin oluşturulması ve Türk insanının refahını artıracak bir sistemin kabulü anlamını taşımaktadır. Ülkemiz de 48 yıldan bu yana uygulamaya çalışılan çok partili demokratik gelişmeler zaman zaman müdahalelere ara verilmesi nedeniyle demokratikleşme sürecimizde istenilen aşamayı gerçekleştirememişizdir. Türkiye'nin gerek ekonomik, sosyal, siyasi hayatı ve gerekse dünyayla bütünleşme ve küreselleşmesi yönünden kanımca en hayati konusu Batı standartlarında demokratikleşmesidir. Bunun yolu, insanların eşitliği demokrasinin en üstün rejim olduğuna karşıt görüşlere hoşgörülülüğünün gerekliliğine ve çoğunluğun kararlarının geçerliliğine inanmaktan geçer. Çağdaş dünya bu inançlardan yola çıkarak bir dizi ülke etrafında buluşmuştur. Bu buluşmanın en son ifadesi yeni bir Avrupa için, Paris Yasasıdır. 19-21 Kasım 1990 tarihinde Türkiye'nin de içinde bulunduğu 34 ülkenin katılı-

mıyla toplanan Paris Zirvesindeki kabul ve ilan edilen temel ilkelerin ülkemizde bütünüyle hayata geçirilmesinin zorunluluğuna inanmaktayız. Türk toplumu buna layıktır. Bu temel görüşler etrafında uzlaşım sağlandığı takdirde siyasi hayatın tabiileştirilmesine giden yol açılmış olacaktır. Aynı zamanda bugün bütün ülkelerin kabul ettiği piyasa ekonomisinin verimli ve acil bir düzen olarak demokrasiyi uygulayan ülkelerde başarılı olduğunu da görmekteyiz.

Gerçekten demokrasi önce bireyi ön plana çıkaran bir anlayış biçimidir. Ancak temelde sivil toplum örgütlenmesine dayanan gerçek demokrasinin olabilmesi için piyasa ekonomisindeki girişim özgürlüğü gibi insanların bu alanda örgütlenme düşünme ve düşünmeyi ifade etme özgürlüğünün de olması gerekir. Demokrasi olmadan piyasa ekonomisi toplumun bir kesiminin ayırdığı değerleri diğerlerine aktarma sonuçlarını da yaratabilir. Bu nedenle piyasa ekonomisinde denge demokratik örgütlenme yoluyla sağlanır. Hükümetimizin çok iyiniyetle ekonomik pakette yer verdiği hedeflerden ön planda yer alan demokratikleşme olgusunu güzel bir fırsat olarak iyi değerlendirdiğimiz takdirde Türk toplumunu çağdaş uygarlık düzeyine ulaştıran yolları aşmış olacağız. Son olarak şunu söylüyoruz. Bunu sayın Demirel'in başkanı bulunduğu yeni hükümetin misyonu olarak kabul etmekteyiz. Bu iyi temennilerle hepinizi tekrar selamlıyor, saygılar sunuyorum.

Başkan - Sayın konuklar İktisatçılar Haftası 17 yıldan beri yapılmakta. O zamanlar cemiyetimizin başkanı bulunan çok değerli hocamız Yüksel Ülke'nin gayret ve himmetleriyle başlayan ve ondan sonra meşaleyi devralan arkadaşların artan başarılarla sürdürdüğü bu haftanın cereyan ettiği Türkiye kimi zaman aydınlık kimi zaman karanlık günlere sahne oldu. Ama aydınlık günlerde ama karanlık günlerde her zaman aramızda olan Sayın Süleyman Demirel, Sayın Sümer Oral gibi isimleri bugün demokrasinin özgür bir biçimde nefes almaya çalıştığı Türkiye'de halkın iradesiyle seçilmiş başbakan ve bakanlar olarak aramızda görmekten, hangi siyasal inançta olursak olalım fevkalade mutluyuz. Bu düşüncenin ışığı altında aramızda görmekten fevkalade mutlu olduğumuz ve minnet duyduğumuz Sayın Başbakanımızı kürsüye davet etmek istiyorum. Buyrunuz efendim.

Süleyman Demirel- Sayın başkan, değerli misafirler. 17. İktisat Haftası dolayısıyla burada iktisat konularını tartışmak için toplanan sizlere, hepinize saygılarımı sunuyorum. Bu toplantılara geçen dönem içerisinde katılmak fırsatını bulduk ve bu salonlarda konuşmak fırsatını bulduk. Değişik zamanlarda ve değişik şartlar içerisinde ve değişik pozisyonlarda geldik konuştuk ve daha çok muhalefet olduğumuz geçen 4-5 sene içerisinde de çeşitli konuları huzuruza getirdik. O zaman bu kolaylığımız vardı. Muhalefettik ve sorumlu mu-

rafetle ama yine de olsa lafları söyleyip geçip gitmek laf kime aitse o düşünsün demek kolaydı. Şimdi o rahatlığın içinde değiliz. Şimdi sorumlu iktidarız. Tabii ki sorumlu iktidar olmamız hem iktidar olup hem muhalefet pozisyonunda olmamamızı gerektiriyor. Fakat Türkiye şartları, dünya şartları bazı şeyleri ifade ederken yanlış anlaşılma nüsaittir. Ben yanlış anlaşılma korkusu içerisinde olmadan Türkiye'nin sizin gibi seçkin entelektüel reyetine düşüncelerimi zamanın müsadesi nispetinde kısaca aktarmaya çalışacağım. Gayet tabiki ktisat Haftası sadece ekonomik konuları konuşuyor. Çünkü ekonomi başka faaliyetlerden başka etkinliklerden soyutlanamaz. Aslında ekonomi mikrodur. Makro olan olaya bakmak lazım. Yani makro olayın birçok fasadı birçok yüzü vardır. Ekonomi bunlardan biridir. Çok da önemlidir. Ama bu yüzlerin tümüne bakarken doğru da bakabilmek lazım. Doğru bakmak da kolay değildir.

Ekonomi bir bilim olmasına rağmen pekçok esirin altında olduğu için çıkardığı neticeler zaman zaman tartışılır ve hemen sözün başında söyleyeyim ki, kimse alınmasın ekonomistlerden. Nihon, Kissinger'a demiş ki, Henry bana bir tane tek kollu ekonomist bul gel. O da demiş ki, ne yaparsın tek kollu ekonomisti, iki kollusundan ne zarar gördün? O da, ekonomistler yazıyorlar, şöyle olmalıdır, böyle olmalıdır; altına da *on the other hand* deyip başka şeyler yazıyorlar demiş. Onun için tek kolu olsun da iki *on the other hand* diyemeyin. Bunu gine kimse alınmasın diye söylüyorum, bana ait bir şey değildir. Başka ülkelere ait bir latifedir.

Burada bu kadar değişik şartlar içerisinde im olmasına rağmen ekonominin konkré müşeassis neticeler çıkartmakta zorlandığıdır. Çünkü, gerçekten fevkalade komplike bir olay vardır ortada. Ekonomi dediğimiz zaman bir ülkenin iç şartlarıyla iş şartlarının tesiri altındadır. Bunlarla itmez, dünyanın tesiri altındadır. Hele bugünkü dünyada olaylar o kadar karmaşık hale gelmiştir ki, olaylar o kadar boyut kazanmıştır ki, olaylar o kadar anlaşılması zor hale gelmiştir ki bütün bu içinde içerisinden kesin neticeler çıkartsanız bile değil öyle 5 seneyi 10 seneyi beklemek kısa zaman içerisinde bu çıkardığınız sonuçları alt üst edecek. İmdi acaba ekonomik meseleleri düşünürken dünyadan soyutlanmak mümkün mü? Değil. Dünyadan soyutlanmak mümkün değil. Şöyle değil. Eğer geçen 100 sene zarfında dünya nüfusu ondan fazla 1900 sene zarfındaki iki misli olmuşsa yani 1900 senede gelen nüfus aşağı yukarı 2 milyar bulmuş, geçen 100 sene zarfında buna 2-2.5 milyar daha ilave edilmişse, edilmişse edilmiştir diyip geçip gidemezsiniz. Çünkü doğan her çocuk ekmeğe isteyecektir. Ekmeğe ekonomistin işidir. Ayır benim işim değildir diyebilecek kimseyi tavırlı etmiyorum. Ekonomistim diyen kişinin ekmeğe direk rabitası vardır. Zaten ekonomik gay-

retler neticede ekmeğe varmıyorsa, o ekonomik gayretler havada kalır. Doyacak adam, sonra giyecek adam, sonra okula gidecek, sonra sağlık hizmetleri lazım olacak, sonra iş lazım olacak. Sonra sosyal güvenlik lazım olacak. Binaenaleyh, çağdaş bir toplumda bunların hiçbirisine insana lazım değildir diyemezsiniz. Yalnız olay bundan da ibaret değildir. Ayrıca adam hür olacak. Yani hür olmayla ekmeği de birbirinden ayırmak mümkün değil. Ayrıca adam güven içinde olacak. Yani insan haklarının en başta geleninin can güvenliği içinde olacak. Yaşama hakkı içinde olacak. Yaşama hakkının teminat altına alınmış olacak. İşte bütün bunlar nüfus dediğimiz olayla bana göre çare arama, artan nüfusun çarelerini arama bir arada geliyor. Burda ekonomistin görevi başlıyor.

Ne yapalım ki her doğan çocuğa ekmeğe olsun, her doğan çocuğa giyecek olsun, her doğan çocuğa yedi sene sonra okul olsun, 18 sene sonra da iş olsun. Ne yapalım ki hepsine ilaç olsun. Ne yapalım ki hepsine konut olsun. İşte bunu düşünme ekonomistin görevi oluyor. Yalnız ekonomistin değil, bunu düşünme devlet dediğimiz büyük manzumede herkesin görevi oluyor. Bunu düşünme toplum dediğimiz büyük olayda herkesin görevi oluyor. Bakınız hadise ne kadar muhtaklaşıyor. Olay burda da kalmıyor.

Sadece dünyanın bir köşesinde bunların düşünülmesi ve bunların çarelerinin bulunmuş olması yetmiyor. Dünyanın başka bir köşesinde eğer kıtlık varsa, açlık varsa insanlar açlıktan ölüyor, o refah içinde olan adamın da boğazına duruyor. Onun için onun da meselesi oluyor. Binaenaleyh sadece onunla da kalmıyor. Eğer dünyanın bir köşesinde bu sıkıntılar varsa iç kavgalar kaçınılmaz oluyor ve birbiriyle kavgalar kaçınılmaz oluyor. O geliyor barışı tehdit ediyor. Ve burada da kalmıyor. Eğer dünyanın bir köşesinde nüfusun kaynaklar üzerine icra ettiği tesir denizleri kirlitiyorsa varsın kirlitsin. Benim denizim kirlenmez diyemiyorsunuz. Sizin ki de kirleniyor. Dünyanın bir köşesinde eğer bu tazyik havayı kirlitiyorsa; varsın kirlitsin. Yine diyemiyorsunuz sizin havayı da kirlitiyor. Veya siz kirlitiyorsanız, başkasınınkini de siz kirlitiyorsunuz. Ve siz kirlitiyorsanız kendi ülkenizi yaşanmaz hale getiriyorsunuz veya dünyanın bir köşesinde yağmur ormanları diye, hiç haberinizin olmadığı bir olay, ortadan kaldırılıyorsa dünya buna kaygı duyuyor. Veyahut ozon tabakası deliniyorsa, bu da nereden çıktı bu ozon tabakası diye, nemize lazım diyemiyorsunuz. Hepsini alacaklar ediyor. Görüyorsunuz ki bunlara tedbir diye ortaya çıktığınız zaman kaynak diyor. Yani sadece ekmeğe ayırabileceğiniz kaynaklar yine ekmeği korumak için başka yerlere de gidiyor. Onun için olay muhtak, onun için komplike bir olaydır. Ve bu olayı sadece kendi çerçevemiz içinde düşünmek bugünün gerisinde kalmıştır. Önünüze bakarken ister istemez bir globalleşmeyle karşı

karşısınız. Globalleşmeyi sadece ekonomik mada söylemiyorum. Geniş anlamda söylüyorum. Yani uygar dünyanın beraber oturup beraber kalkması olayı. Uygar dünyanın beraber oturup beraber kalkmasının şartı standartları beraber olmalıdır. Yani değer yargıları beraber olmalıdır. Binaenaleyh uygar dünya dediğimiz zaman değer yargılarını biraraya getirebilme olayıyla karşı karşıyasınız. Süpstandart bir rejimi götüremezsiniz. Bizimki de böyle olsun diyemezsiniz. Binaenaleyh buradan bir hukuk üstünlüğü meselenin işine geliyor. Hukuk üstünlüğü dediğiniz olay sadece kendi şartlarınıza uyan değil insanlığın şartlarına uyan değerleri kapsamak mecburiyetinde kalıyorsunuz. Bu devlete geliyor. Devlete geliyor, devlet olayına geliyor. Devlet olayı başlıbaşına bir olay.

Devlet eğer demokratik otoriteye sahip değilse veyahutta devlet hukukun üstünlüğünü koruyarak ve hukukun içinde kalarak ve insan haklarını koruyarak demokratik otoritesini korur vaziyette değilse; o zaman sizin ekonomik liberalizm veyahutta şu model ekonomi bu model ekonomi diye tartışmanız gayet tabidir, yalnız uygulamayı yapmazsınız. Binaenaleyh güven dediğiniz olay ekonominin temel şartıdır. Noneconomics dediğiniz, sizin ekonomi dışı şart dediğiniz olay ortam ister. Bu ortam sadece can güvenliğinden de ibaret değildir ama, can ve mal güvenliğinin ülkenin bir köşesinde olmayışı dahi ülkenin diğer köşesinde sizin rahatça ekonomi politikaları vazedip uygulamanıza da manidir. Bunun içindir ki hesaba-kitaba, plana-projeje gelmeden önce ekonominin alt yapısı diyebileceğimiz, devletin işler vaziyette olması, demokratik devletin işler vaziyette olması ve -demokratik devlet ki birçok kurumlardan müteşekkildir- bunun kurumlarıyla ahenk içerisinde uyum içerisinde işler vaziyette olması gibi bir mecburiyetle karşı karşıya kalıyorsunuz. Binaenaleyh 1992 yılında devlet aslında zor bir iştir ve demokratik devlet zor bir iştir ve uygarlık zor bir iştir.

Binaenaleyh uygar dünyanın insanların sorumluluğu fazladır. Bu sorumluluğu taşıyabiliyorsanız nimetleri de fazladır. Binaenaleyh uygar dünyanın sadece nimetlerine sahip çıkıp sorumluluğuna sahip çıkmamanız halinde o nimetleri sürdüremezsiniz. Öyleyse bugün her zamankinden çok, demokratik idare dediğimiz idare katılımcılığa kaymıştır. Yani herkesin ülkede ne olup bittiğine bakması ülkede olup bitenlere karışması lazımdır. "Karışırsam zarar gelir", bu korkuyu kaldıramadıysanız zaten güven ortamınız yoktur. Yani işte burası hür bir yer, bu salonda konuşanlardan eğer konuşanlara yarın zarar gelecekse, yani devletin otoritesi veya başka otoritelere, konuşanlara şu veya bu şekilde zarar verecekse -bu zarar zorlama şeklinde olur, maddi imkanlarını kesme şeklinde olur, zıt gitme şeklinde olur, düşmanlaşma şeklinde olur- eğer bu korkular varsa bence aklın yaratıcılığını işletecek gerekli ortam yoktur. Aslına

bakarsanız bütün bunlar hesap yapabilmenin evveliyatıdır. Veya uygulamanın evveliyatıdır. Ben ikisatçı değilim ben mühendisim. Ama mühendisliği unutmuş da değilim. Fakat 25-30 senedir bir hak mücadelesine girdik. Hak olsun diye uğraştık; indik çıktık buralara kadar geldik. Binaenaleyh benim böyle zeminlerde sizlere söyleyeceğim şeyler de kişi yoktur. Nonpersonel. Ama hiç mi yoktur? Söyleyeceğim şeyler bir takım kimselere dokunabilecektir. Ama maksadım onlara dokunma değil. Çünkü onlara dokunur diye söylemezsem bu defa da meramımı ifade edemem.

Onun içindir ki böyle dünyanın bu kadar karmakarışık olduğu, dünyanın bu kadar -bana sorsanız yeni bir dünyanın- şekillenmekte olduğu bir zamanda birbirimize müsamahalı, yani anlayışlı bakmaya da mecburuz. Hatta kendi kendimizi ifade ederken anlayışlı bakmaya mecburuz. Ve ek-sik, noksanlarımızı da anlayışla karşılamaya mecburuz. Bazı şeyleri ifade etmekte güçlükler var çünkü çok ilerisini görmek mümkün değil. Niye mümkün değil? Şartları karışık yahut da aklımız bu kadarına yetiyor. Basiretimiz bu kadarı yetiyor. Görüşümüz bu kadarı yetiyor. Bu kadar kargaşanın içerisinde çıkabilmek kolay bir şey değil. Şimdi biz uygulamacıyız. Uygulama teoriden kopmaz. Netice itibarıyla elinizde uygulayacak programlar, planlar bir takım şeyler olacak. Bunlar yapılırken gayet tabiki teori orada hissesini vermiştir. Ekonomi yanlış kaldırmaz bana göre. Doğru yapacaksınız. Çünkü herşey neticesiyle ölçülecektir. Ve eğer netice düzgün çıkmıyorsa ya kararlarınız yanlış, ya uygulamanız yanlış, yahut ikisi birden yanlıştır. Siyaset de yanlış tahammül etmez. Ticaret zarara tahammül etmez, siyaset yanlış tahammül etmez. Planı doğru yapacaksınız, doğru uygulayacaksınız. Ve efendim doğru nedir? İşte bütün olay orada başlıyor. Doğru uygulama nedir? Bana göre doğru ve doğru uygulama neticesi sağlam çıkıyorsa yaptığınız doğru, uygulamanız doğrudur. Hedef aldığınız sorunu ortadan kaldırıyor veya hedef aldığınız yere sizi götürüyorsa yaptığınız iş yaptığınız doğrudur. Uygulamacının bilhassa siyasi uygulamacının gözettiği budur. Benim görevim Türkiye'nin bir takım sorunlarını ortaya koymuşuz. Türkiye bunların içerisinde kıvranıyor. Bu sorunların içerisinde Türkiye'yi çıkaracağız diye de taahhüt de bulunmuşuz. Ama biz büyücü değiliz. Bizim elimizde sihirli reçeteler de yok. Binaenaleyh söylenen şeyleri yapmak tamam ama söylenen şeyleri aklın ölçüleri içerisinde yapacaksınız, bilginin ölçüleri içerisinde yapacaksınız, deneyimin ölçüleri içerisinde yapacaksınız. Ve netice çıkaracaksınız. Netice çıkaramazsanız siz gidersiniz. Ama sizin gitmeniz bence önemli değil. Başka birisi de gelir. O da önemli değil. Önemli olan mesele ülke zaman kaybeder. Binaenaleyh bugün Türkiye'nin kaybedecek çok fazla zamanı yok. Çünkü bir taraftan çağa yetişmeye çalışıyorsunuz, gerç bazı iddialara göre çağı çoktan geçmişiz ama yar

ona katılmak her zaman mümkün değil. Keşke öyle olabilse. Keşke öyle olsa da didinip, çırpınıp durmasak. Bu kadar gayrete v.s.'ye lüzum hasil olmasa. Hayır, çağı yakalayacaksınız. Fakat çağ da öyle bir hınzır ki tam yakaladım dediğiniz yerde kaçıyor, ileriye gidiyor. Durmuyor ki yerinde. Hiç bir maksadım yok. 1950 yılında Türkiye'nin adam başına 38 kilowatsaat elektriği vardı. Türkiye o zaman daha 17-18 milyon nüfusa sahipti. O yıllar çok şeyler yaptık, herşeyi yaptık filan zannederken adam başına 100 kilowatsaate çıktık. Fakat biz 100 kilowatsaate çıktık, önümüzdekiler 1000 kilowatsaate çıktı. Şimdi biz 1000 kilowatsaate çıktık adam başına, önümüzdekiler altı ile on bin kilowatsaate çıktı, durmuyor yerinde. Bunu bir ölçü olarak veriyorum. Şimdi benim size söylemek istediğim şey şu. Evet dünyanın bugünkü durumu içerisinde, dünya da bir geçiş içerisinde. Marksist sistemin uygulaması olan komünizm Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da çökmüştür. Fakat henüz Çin'de ayakta, fakat Çinli'nin kendine mahsus bir usulü vardır. Çinli çok sakın bir adamdır, rahat rahat hiçbir itirazı olmadan herşeyi kendine benzetir, onu da benzetmiştir. Yani üstüne giydirdiğiniz şeyi kabullenmez, kabullenir görünür. O da öyle bulmuş işin kolayını. Ama bir süre sonra bakarsınız ki o artık Çinli'nin kendine mahsus incelikleri ve dehasının içerisinde girmiştir. Çinli'nin sorunu başka. Çinli'nin sorunu 1 milyar 100 milyon nüfus onun sorunu bir ayakkabı verebilmek bir pantolon bir gömlek verebilmek. Bir dilim ekmek, yahut bir avuç pirinç verebilmek ahalisine. Binaenaleyh onun sorununa bakarken hak, hukuk, hürriyet, adalet olmasın kimse diyemez. Çünkü bana göre hak, hukuk, adalet, hürriyet vazgeçilecek şeyler değildir.

Şimdi evet Marksizmin gerçi bazı Marksistlere göre çöken Marksizm değildir. Çöken onun uygulaması olan komünizmdir. Bu da yanlış uygulandı. Yani 71 sene sonra yanlış uyguladılar. 71 sene sonra çıktı bunun yanlışlığı, Marksizm çökmüştür diyenler de vardır. Fakat kim ne derse desin sistem çökmüştür ve sistemi uygulayan Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa -ki bunlar aslında geri ülkeler değildir, Doğu Almanya'nın 1945'de geri olduğunu kim söyleyebilir?- ama 1990 da geri ülkedir Doğu Almanya. Nereye göre? Bize göre değil, oraya göre geri ülkedir. Çünkü 1945'de başladığı yerde aynı Alman, aynı teknolojik seviye, doğusu batısı ve aynı gelir düzeyi, aynı sanayii. Ama 1990'da Batı Alman'ın 19.500 dolar gelir seviyesi, Doğu Alman'ın 5.000 dolar gelir seviyesi. Duvarı yıkan budur. Komünizmi yıkan da budur. Ve onun içindir ki komünizm bugün çökmüştür. Ama dünya rahata kavuştu mu? Hayır, kavuşmadı. Çeşitli yerlerde çeşitli kavgalar devam ediyor. Buyrun, Azerbaycan, Ermenistan, Karabağ olayı bir tarafta. Bir tarafta burnumuzun dibinde Bosna-Hersek. Yani hergün kanlı işler oluyor. Öbür taraftan Irak Kuveyt'i işgal etmiş, Kuveyt'ten çıkarılmış ama Irak o-

turmamış ve öbür tarafta hemen hemen 40 sene-ye yakın süredir, hatta fazla süredir devam eden bir Arap, İsrail itilafı bizim burnumuzun dibinde. Öbür tarafta 1960-70'li yıllardan beri devam eden bir Kıbrıs itilafı bizi alakadar ediyor. Bunları niye söylüyoruz? Bunları şunun için söylüyorum. Çünkü ekonomik politikaları veya ekonomiyle ilgili uygulamalara geçtiğin zaman, uygulayıcının bütün bunları da gözönüne alması lazım. Bunların bir kısmı kaynak gerektiriyor, bir kısmı başka şeyler gerektiriyor. Veya Irak üzerindeki ambargo bana sadece boru hattından 1 milyar dolara maloluyor. Buyrun, 1 milyar dolardan mahrum oluyorum. E-fendim, tanıma bu ambargoyu. Hayır, dünyayla beraber yaşamaya mecbursunuz. Bugün dünya kamuoyu, kendi kamuoyunuz kadar önemli hale gelmiştir. Dünya kamuoyunu hiçbir şekilde gözardı edemezsiniz. Ve hiç ummadığınız yerden buyrun 1 milyar dolar size zarar geliyor. Üç sene evvel bunu planlarsanız nasıl planlayacaksınız. Gelir hanesine yazacaksınız tatbikata geldiği zaman yok böyle bir gelir. Sonra ordan alıyorum oraya satıyorum. Orada hizmet görüyorum. Almam-satmam durmuş gördüğüm hizmetlerin parasını da alamıyorum. Bunlar, dünya şartlarının sizin üzerinize getirdiği bir yerde unforeseen görünmeyen sıkıntılardır. Binaenaleyh, bilinmeyen şartlar dediğimiz şartlardır.

Buyrun Libya ambargosu. Bakalım Libya ambargosu bizim ekonomimize ne çeşit şeyler getirecek. Ve nihayet Kafkasya'da Orta Asya'da meydana gelen yeni cumhuriyetler... Bu cumhuriyetler size fevkalade önemle bakıyor ve sizi dev görüyor. Sizen beklentileri var. Şimdi kendi ülkemizde halkımızın bizden beklentilerinin yanına bizi aşan dünya şartlarının getirdiği yeni beklentileri koyma mecburiyetindeyiz ve bu yeni beklentileri karşılamakta da çok gerilerde kalmamalıyız. Çünkü gerilerde kalmamızın bizim için manevi yükü var. Bir de ayrıca gelecek bakımından önemli bir kaybımız olur. Onun içindir ki bugün iki sene evvelki Türkiye ekonomisini planlarken veya Türkiye ekonomisi üzerinde düşünürken ki şartlarla iki sene sonraki şartlar değişmiştir. Bunları anlatmaya çalıştım. Bunları anlatınca da eh, artık ben size başka birşey söylemiyorum, eksikimiz noksanımız varsa kusura bakmayın, eğer işlerden şikayetiniz varsa bundandır deyip, inip gidecek değilim. Şimdi biz büyük iddialarla işbaşına gelmişizdir. Siyaset iddia ister zaten. Yapamayacağım diyen adamın siyasette işi yoktur. Yapacağım diye gelecek, yaptım yapamadım diye uğraşacak, yapabilirse ayakta kalacak, yapamazsa gidecek. Rejimin de gücü buradadır.

Türkiye bir geçiş içerisinde, dünya da bir geçiş içerisinde. Bakınız, iki tane süper güç vardı. Süper güçlerden birisi çöktü. Tamam, henüz bıraktığı boşluk dolmadı bir. İkincisi bu süper gücün elindeki kahredici silahlı kuvvet duruyor. Yani

ızıl Ordu duruyor. Bütünyle duruyor ve 27 bin ane füze duruyor elinde. Bugün Rus Federasyonu'nun elinde duruyor. Ukrayna'nın veya Özbekistan'ın kaygısı budur. Acaba yeniden yine dezentegrasyondan entegrasyona gidecek bir takım sınıtılarla karşı karşıya kalabilir miyiz? Ama bu duuyor. Bir taraftan da sokaktaki adam aç. Dünya - ilhassa Amerika Birleşik Devletleri- dün 24 milyar loları silah yapıp birgün bu ülkeler üstüne gelirse inun üstüne gelmek için harcarken, yani o ülkeye karşı silah için harcarken bugün onu buğdaya, pince, şekere, yiyecek maddesine çevirmeye çalışıyor. İki sene evvel bunu kimse tasavvur edenezdi ve evet orada bir çöküntü olmuştur ama, o adaki çöküntü dünyayı tehdit eder vaziyettedir bugün için. Çünkü orada meydana gelebilecek nstabilite yani, dengesizlik, istikrarsızlık herkesi lüşündürücüdür. Bizi de düşündürüyor. Binaenayh gene dönüp geliyorum, ne kadar iyi plan yapıam, ne kadar bunları uygulamaya gayret sarfetsem, bu tesirlerin altındayım. Kendimi bu tesirlerden kurtaramam. Öyleyse olay sadece çok yönlü talde değil, çok boyutlu halde kişinin önündedir. Gayet tabii kişinin görevi bunlara çare bulmaktır.

Değişen dünya diyoruz; dünya zaten hiçbir zaman yerinde durmamıştır. Hep değişerek geliyor. Bütün olay milletlerin, milletleri yönetenlerin, milletlerin entellektüellerinin, milletlerin medyasının yani önde görülen insanların ve tümüyle halkının bu değişimlere uyabilmesidir. Uyabilme, evvea zihnen uyabilmesidir. Zihnen uyabiliyorsa ileri, geri mesafe almak mümkündür. Bir taraftan olayın bu yüzü varken, olayın bir taraftan başka bir yüzü daha var. O yüzü de şudur. Uygar dünya mutlaka nstan haklarının kemaliyle uygulanmasının, mutlaka demokratik prensiplerin kemaliyle uygulanmasının peşindedir. Paris Anlaşmasıyla, ondan evvelki Helsinki Anlaşmasıyla, ondan evvelki Birleşmiş Milletler Şartı'nın imzalanması ve deklarasyon imzasıyla, ikisinin arasında Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu'nun imzalanmasıyla dünya birbirine nütelsel kefildir. Yani milletler birbirine kefildir. Verden kefildir? Her ülke kendi insanına insan hakkı tanımalı. Diğeri ona kefildir. Yani bu ülkenin nstanlarına başka ülkeler kefildir. Başka ülkelerin nstanlarına da biz kefiliz. Yani sizin devletinize size eza cefa etmeye kalkarsa bizim söz hakkımız vardır. Demek ki bağımsızlık konusu bir dayanışmaya dönüşmüştür. Bu dayanışma öncesinde ekonomik dayanışma, sosyal dayanışma biçimindeydi. Şimdi hukuksal dayanışmaya dönüşmüştür. Bunları yadırgayamazsınız. Kimse sen benim iç işime ne karışyorsun; diyecek durumda değildir bugün. Eğer uygar dünyanın içinde yaşayacaksanız hem bağımsız olacaksınız hem de, işte dedikleri şey, beraber çalış beraber yaşa prensibine uyacaksınız. *Live together, work together.* Ve bunları gerçekleştireceksiniz.

Şimdi tabii ki bu devlet idaresini fevkalade

zorlaştırmıştır. Bence devlet idaresi aslında zor da olmalıdır. Kolay olmamalıdır ki, her önüne gelen idare etmeye kalkmasın. Şimdi dünya böyle bir geçişin içerisinde de, aslında Türkiye de bir geçişin içerisinde. Türkiye nereden nereye geçmeye çalışıyor? Türkiye 1983 rejiminden 1992 rejimine geçmeye çalışıyor. Nesi varmış '83 rejiminin? Bayağı gül gibi rejimdi kimse diyemez. Çünkü nihayet bunlar güdümlü bir rejimdi. Güdümlü rejimden serbest rejime geçmeye çalışıyor. Güdümlü rejimin müesseseleri var orta yerde, alışkanlıkları var. Güdümlü rejimin tortuları var. İnsanların zihninde bıraktığı bir takım şeyler var. Bunları nasıl ortadan kaldırırsınız. Öyle "sen otur, sen kalk, sen şu tarafa dön"le kaldıramazsınız. Bunu gene serbest rejim ortadan kaldırır. Güdümlü rejimin panzehiri serbest rejimdir, açık rejimdir. Bizim bugün Türkiye de yapmaya mecbur olduğumuz şey açık rejimi gerçekleştirmektir. Açık rejim sadece kanunlar meselesi de değildir, sadece anayasa meselesi de değildir. Açık rejim bir kültür meselesidir. Açık toplum bir kültür meselesidir.

Bu ülkenin insanları ne kadar hür olmaya talipirse o kadar hür olacaklardır ve hür olmamak kendilerini rahatsız etmiyorsa, diyecek bir şeyleri yoksa, demokratik refleksleri yoksa, bir demokratik tepkileri yoksa, o zaman hak ettikleri kadar olacaktır hakları. Ben bunu nasıl diyorum? Ben kendime tepki mi istiyorum. Yanlış bir şey yaparsam tepki istiyorum. Yani Türkiye'yi yönetirken biz yanlış bir şey yaparsak, Türkiye'yi karşıımızda bulmalıyız. Ama bu tepki kansız, kavgasız, silahsız, bıçaksız uygar olmalı. Yürümek mi istiyorsunuz? Yürüyün. Cam kırmayın, çevreyi kırmayın, otomobil yakmayın, insanları ezmeyin, silah atmayın, yürüyün. Şanzelize de 4,5 milyon insan yürüyor ve herşey kanunlar yoluyla oluyor ki buyrun size tepkiyi. Demokrasi öyle bir defa yapılacak şey değil. Hergün yaşayacaksınız onu. İşte işin bu moral kısmı. Türkiye oraya gelecek mi? Gelecek. Çünkü biz bu işi yapamayız diyemezsiniz. Dünyanın içine girmişsiniz. Medeni dünyanın içine girmişsiniz ve siz de durun incek var diyemezsiniz. İnecek yer yok. Bunun içerisinde beraber dönmeye devam edeceksiniz, çevreyi korumaya devam edeceksiniz, eğitimi çağdaşlaştırmaya devam edeceksiniz, insanlarınize sağlık hizmeti vermeye devam edeceksiniz, insanlarınize iş bulmaya devam edeceksiniz, insanlarınize sosyal güvenlik vermeye devam edeceksiniz. Bütün bunları da siyasi ve ekonomik istikrar içerisinde yapacaksınız. Siyasi istikrar bir ülkede -oyunun kaidesi belliyse ve o kaideye uyularak yaşanıyorsa- mutlaka olur. Şöyle olur, oyunun kaidesi ülkeyi yönetecekler eğer halkın vicdanına dayanarak verdiği kararlara göre gelir, giderlerse siyasi istikrar olur. Hiç endişe etmeyin. Bunun içine hile karışmazsa, entrika karışmazsa, zor karışmazsa, kan karışmazsa yani kendiliğinden, halk hür iradesiyle yönetenleri değiştirse, siyasi istikrar olur. Siyasi istikrarın böyle ol-

duğu yerde devlet, halkın devletidir. Devlet zorba bir kuruluş değildir. Devlet adaletsizliklerin müessesesi değildir. Hem ekonomik anlamda, hem hukuk anlamında, hem sosyal anlamda söylüyorum. Devlet keyfi devlet değildir. Herşey açıkta, herşey aleni, herşey herkesin gözününde cereyan edecektir. Bu daha iyi değil mi? Bu iyi ama, bu iyi diyecek vatandaş; "ben bu kadar çok şey istemiyorum" demeyecek. Bunları isteyecek. İstedığı ölçüde bunlar olacaktır. İşte dönüp geliyoruz, böyle bir devletin bir ülkede yapabileceği yanlışlıkların sayısı azdır. Açık rejimi onun için kucaklıyoruz. Sayısı azsa az hata yapılmasının menfaati çoktur. Menfaat çoksa herkese ulaşabilecek menfaat vardır. Ne olur? Herkes hür olur, herkes adalet üzere muamele görür, herkes yarına güvenle bakar, herkesin başını sokacak yuvası olur. Herkesin ekmeği olur, herkesin üstübaşı olur, herkes manen hür olur. Yani şöyle, istediği şekilde ibadet eder, istediği şekilde inanır ve geçmişin getirdiği bir takım noksanlıklardan veya farklılıklardan kavgaya çıkmaz. Uyum olur. Hepsinin üstüne çıkabilme imkanları olur ve biz böylesine çağdaş bir düşünceyle görev başındayız. Ülkenin bütün insanlarını kucaklıyoruz. Herkesi birinci sınıf vatandaş sayıyoruz ve diyoruz ki, insan hakları mı? Dışarıdan bizim için insan haklarını savunanlara.. onlara da kızmıyoruz. Çünkü insan hakları savunucuları varsa dünyada, onlara kızsarsak bir yerde adeta insan haklarına karşı vaziyet almış duruma düşeriz. Sen ne insan hakkından bahsediyorsun diyemem ben. O, bahsetsin insan hakkından. Ama benim bir subayım, bir astsubayım, 11 tane erim dün şehitse bunu yapanlara karşı "birşey yapma" kimse diyemez bana. Onun içindir ki Türkiye'de evvela, evvela demeyelim yani hepsi beraber olacak bunların, huzur, güven, asayiş meselesini hukukun içinde çözmüş olacaksınız. Cayarsanız hukukun içinde çömeden, hiç çöremezsiniz. Çünkü caydınız hukukun dışında çözerim diye, çözebildiniz mi? Çözmediniz ve geldiniz, parlamentoyu kaldırdınız, siyasi partileri kaldırdınız, demokrasiyi kaldırdınız, acaba kan dökülmesinin sebebi o mu idi? Başka memleketlerde o var da kan niye dökülüyor? Yanlış yere parmak bastınız. Hangi sebeple olursa olsun. Yanlış yere. Pekiyi bunları yaptınız. Bunlar sebepti. Parlamento, siyasi partiler, üniversiteler, sendikalar, yani demokrasinin ne kadar kurumu varsa bunların hepsi Türkiye'de ki anarşinin sebebiydi. Bunları ortadan kaldırdınız. Bunları ortadan kaldırdıktan sonra niye bu mesele ortadan kalkmadı da daha çok katlanarak bizim kucağımıza geldi oturdu? Ben bunları kimseye tahamda bulunmak için söylemiyorum. Zannetmeyin tahamda bulanacağım zaman bulunmam. Bulunurum hani, işler nefis müdafasına girerse, veya ülkeye yararı bulanacaksa bulunurum. Ben sadece bir tecrübeyi kaydediyorum.

Gelin Türkiye'nin sorunlarını demokrasiden, hukuktan, haktan ve insanlığın getirdiği büyük de-

ğerlerden vazgeçmeden çözelim. Hem ekmeğe olsun, hem güvenlik olsun, hem hürriyet olsun. Bunların üçü birbirine mani değil. Bu iddialarla bu işi yürütmeye çalışıyoruz. Şimdi, makrosu bu. Biraz mikroya gelelim, kısaca. Yani ekonomi diyorsunuz. Şimdi bakınız, nedir olay? Türkiye gene burada da bir geçiş içerisinde. Bugün dünyanın gidişi, gerçek demokrasi olacak. Türkiye bunu kurmaya çalışıyor. Yapmaya çalışıyor. Kanunlarıyla, anayasasıyla, nizamıyla, eğitimiyle, düşüncesiyle, her şeyiyle bunu yapmaya çalışıyor. Halk da bunu kucaklamıştır. Çok sevinilecek birşey. İkincisi tabii kurumlarıyla her şeyiyle. Yani üniversite idareleri de dahil. Çağdaş eğitim, yarından sonra yapacağımız toplantının konusudur bütün üniversite rektörleriyle. İcinizde efendim, "üniversite rektörleri tayinle gelmiş insanlardır sadece onlarla konuşmayın, bizimle de konuşun" diyen arkadaşlarınız var. Herkesle konuşacağız. Çünkü bizim aradığımız daha çok katkıdır. Sermaye piyasası kanunu yaptık, sermaye piyasası kanunu tartışılacak. Meclisin gündeminde ama meclisin komisyonlarında tartışılacak. Bütün meslek kuruluşlarını çağıracağız. Gelin beyler, düşüncelerinizi söyleyin. Yepyeni bir açılım ve ne yaparsak ilgililerini çağıracağız. Gelin, düşüncelerinizi söyleyin. Söyleyin ki değişik fikirlerin bir özeti alalım, özünü alalım. Çözumsuzluğu hiçbir şekilde kabul etmiyoruz. Pekiyi geçiş, piyasa ekonomisini aslında gerçek demokrasiden ayırmak mümkün değildir. Bir memleket hür olmayacak, o memlekette liberal ekonomi olacak. Olur mu böyle şey? Siyasi hürriyet olmayacak, siyasi liberalizm ama liberal ekonomi olacak. Olur mu böyle şey? Olmadı zaten. Şimdi biz aslında ne gerçek demokrasiye şu anda sahibiz, ne de gerçek piyasa ekonomisine sahibiz. İkisine de sahip değiliz. Kusurumuzdan dolayı değil, ülke şartlarının getirdiği durumdan dolayı. Bunda dizimizi dövecek bir durumda yok. Çünkü her ikisini de arıyoruz, her ikisini de bulana kadar da yolumuza devam edeceğiz. Yani bir ülkede fiyatları devlet tespit ederse elektriğin fiyatından petrolün fiyatına kadar, şekerin fiyatına kadar devlet tespit ederse, bir ülkede faize de, dövizde de devlet karışırsa yani o ülkede herşeye devlet karışırsa market ekonomi olur mu? Piyasa ekonomisi. Olmaz. Neden? Neden karışıyorsunuz o zaman diyeceksiniz. Niye karışıyorsunuz? Devraldığımız yük veya devraldığımız tablo kim hükümet olursa olsun, bir süre daha bunlara karışmaya sizi mecbur ediyor.

Geçiş, Türkiye gerçek demokrasiye geçecek, Türkiye gerçek piyasa ekonomisine geçecek, Türkiye gerçek kalkınmaya geçecek, Türkiye gerçek refaha geçecek. Türkiye çağdaş eğitime geçecek, çağdaş sağlığa geçecek. Yani, Türkiye çağdaş devlete geçecek. Yani, Türkiye çağdaş topluma geçecek. Bu bunu yapın demekle olacak iş değil. Bir günde yapılacak iş de değil. Ama gayretler sarfedilecek. Bunları yaparken, yanlışlar yine yapacaksınız ve eğer açık toplumsa eleştiri ala-

caksınız. Eğer yaptığınız doğru ise, bizim yaptığımız doğru diyeceksiniz. Eğer yaptığınız yanlışsa o eleştiriye göre kendinizi ayarlayacaksınız. Yönetim tereddüdü kaldırmaz. Yani öyle mi yapayım, böyle mi yapayım tereddüdünü kaldırmaz. Neyse yapıp gideceksiniz. Doğru olduğuna eminseniz, kendinizi savunacaksınız.

Şimdi biz neyin üzerine Türkiye'de bir gerçek ekonomi kurmaya çalışıyoruz? Bozulmuş dengelerin üzerine. Neyin üzerine kurmaya çalışıyoruz? İstikrarsızlığın üzerine. İstikrarsızlıktan istikrar çıkaracağız. Ne demek istikrarsızlık? Bir memlekette eğer 1991 yılında enflasyon % 71 ise, bir memlekette 1991 yılında büyüme 0.3, nüfus artışı % 2,5'sa ve reel büyüme nüfus artışının çok altındaysa, bir memlekette 4-4,5 milyon işsiz varsa, bir memlekette ihracatınız ancak % 4-5 kadar artabilmiş, ithalatınız % 5 kadar geriye gitmiş ise, bir memlekette 1991 yılı için söylüyorum, borçlanma ihtiyacınız gayri safi milli hasılanın bir hesaba göre % 14, bir hesaba göre % 12'si ise ve geçen dört senenin üç senesinde büyüme nüfus artışının altındaysa, bir memlekette ödemeler dengesinin açıklarını dış borç olarak biriktirmiş 50 milyar dolara gelmişseniz, bir memlekette bütçe açıklarını biriktirmiş 100 trilyon dış borca gelmişseniz ve bir memlekette gerek dış borçlanmada, gerek iç borçlanmada limite gelmişseniz; tıkanmışsınız. Tıkanmışsınız, bitmedi mesele burada. Bu memlekette 10 milyon aile var. Her iki aileden birisinin kapısına icra memuru gönderme durumuna gelmişseniz ordada sürtüşmeye girmişsiniz. Bu nasıl olur? Şöyle olur. Türkiye'de 4 milyon çiftçi ailesi var. Bunun yarıya yakını aldığı borcu ödeyememiş. Ödeyemeyince ne yapacak? Ödeyemeyince kapısına haciz göndereceksiniz. Göndermiş haciz. 2 milyon insanın kapısına haciz göndermişsiniz. Bu memlekette 2,5 milyon aile var Bağkur'dan primli. Yani Bağkur'a prim ödeyecek. Ödeyememiş. 2 trilyon borç, olmuş 5 trilyon. Ona da göndereceksiniz haciz memuru. Sonra, belediyeler var. Belediyeler devlete 5 trilyon borçlanmış. Onu da kasıp kavuracaksınız. İcra koyacaksınız, bilmem ne yapacaksınız.

Sonra, bir memlekette orman köylüsünü çalıştırmışsınız. Geçen ağustosta çalıştırdığınız köylünün parası yok orta yerde. Ödememişsiniz duruyor. Teri soğumadan ödememiz lazım adamın parasını ve bir memlekette ağustos ayında, temmuz ayında buğday almışsınız, peşin ödeyeceğim demişsiniz, aldığınız buğdayın yekunu 3 trilyon, 1,5 trilyonu ödenmemiş duruyor. 2,5 trilyon pancar parası duruyor, 2 trilyon pamuk -bilmem ne- parası duruyor. Alt alta koyduğunuz zaman -bir de yaptığınız bütçe borç ve faiz bütçesi- yani bütçenizdeki kaynaklar kullanılmış. Binaenaleyh ne yapacaksınız? Evvela bu çapraşıklık ortadan kaldıracaksınız. Halkla devleti saçsaça baş-baş olaktan çıkaracaksınız, yani önünüzdeki taşları alacaksınız sonra normalleşmeye döneceksiniz, gi-

receksiniz. Evet, şimdi bakınız değerli misafirler. Bütçe şöyle yapılsın, böyle yapılsın, hocamız gayet güzel şeyler söylediler. Ben de yüzde yüz hepsine katılıyorum. Yalnız bizim elimizdeki bütçeye gerek yok. Çünkü şöyle gerek yok. 175 trilyon geliri var Türkiye'nin. 100 trilyonunu memura vermeye mecbursunuz. Hiç ilme falan da gerek yok. Yani 100 trilyon buraya vereceksiniz. Bunun ilave 42 trilyonunu da daha önceki yılların iç ve dış borç faizlerine vereceksiniz. Etti mi 142. Devletin cari giderleri var, yani hastanesi, okulu, ordusu, güvenlik kuvvetlerinin beslenmesi, giydirilmesi falan. Aşağı yukarı 30 trilyon da o ediyor. Binaenaleyh, hani sen sağ ben selamet. Tamam mı? Ne yatırım düşünebilirsiniz, ne masrafta öncelik. Masraftaki öncelikleri zaten masraflar kendisi almış önceliği. Bizze birşey bırakmamış. Ne memur tasfiyesi yapabilirsiniz, hatta birçok kimse bağırarak. Kardeşim bu kadar ağır yaşam şartları içerisinde sen memura daha çok para ver. Kim istemez daha çok para vermeyi. Herkes ister daha çok para vermeyi ama, daha çok para vermeyi istersiniz, daha çok para veremezsiniz. O zaman da yara alırsınız. Yara almaya da mecbursunuz. Siyasetin icabıyledir. Yani birisi sizi yaralar. Ne kadar çırpınsanız işte, "bahtınıza yanın" olur.

Ve gelmişsiniz, şimdi bakınız. Biz yatırım arıyoruz. Türkiye'nin 150 milyar dolarlık önümüzdeki on sene zarfında alt yapı yatırımı yapması lazım. Türkiye'nin nüfusunun bugün takriben % 55'i kasabalarda görünüyor. 2 bin nüfusunun üzerinde görülüyor. Aslında o kasabalara şehir saymak falan mümkün değil de, hadi diyelim öyle olsun. Ama on sene sonra bu nüfusun % 75'i kasabalasmış olacak. Bir şehirleşme problemi görünüyor. Bir göç problemi görünüyor. Bilmiyorum, İstanbul da göç problemini İstanbullulara anlatmaya gerek var mı? Ve her sene bir Eskişehir teşekkül ediyor İstanbul'da. Tümüyle bir Eskişehir. Dışarıdan geliyor bir Eskişehir ve İstanbul'un suyuna da ortak, havasına da ortak, denizine de ortak, yoluna da ortak, okuluna da ortak, hastanesine de ortak. 10 milyonu bulmuşsunuz.

Git kardeşim diyemezsiniz kimseye ve her sene bir Burdur İzmir'e ekleniyor. Bir Burdur Antalya'ya ekleniyor. Bir şehirleşme olayı var. Şehirleşme olayını durduramazsınız. Şehirleşme olayı daha iyi hayat şartları arayan halkın önünde ne var, önünde hangi çeşit sıkıntılar, onu göze alarak daha iyi hayat şartlarına koşmasıdır. Bulabiliyor, bulamıyor ayrı mesele ve 2 milyon insanımız Avrupa'da. İşte o da onun neticesi. 2 milyon insan Avrupa'da ama, Avrupa işte o kadar aldı. Keşke 2 milyon insan daha alsa. Hiç korkmadık çünkü o insanların bu toplumların içinde kaybolmayacağını biliyoruz. İstisnalar olabilir, istisnalar Türkiye'de olmuyor mu? İnsanlar Türkiye'de kaldığı zaman bir takım yanlışlar olmuyor mu? Oluyor, ama benim insanım, Anadolu'da saban tutan el, neticede git-

miştir Köln'de *Ford Assamble Layn*'ının işleteni olmuştur. Gurur verici birşey. Yani sanayi toplumuna, ileri topluma uyma bakımından fevkalade güzel birşey vermişizdir. Netice itibariyle dönüp dolaşıp geliyorsunuz. Biz ne yapmaya çalışıyoruz? Biz bir, istikrar sağlamaya çalışıyoruz ekonomide. Nasıl sağlayacaksınız istikrarı? Şunu yaparsam, bunu yaparsam değil, önünde olay. İşte şu kadar gelirim var, şu kadar da giderim var. GSMH'nın % 10'u, % 8'i, % 5'i, % 3'ü borçlanma gereksimini olarak devletin önünde durduğu sürece enflasyonu % 10'lara indirmek mümkün değildir. Binaenaleyh bir yapacağınız iş devletin masraflarını borç alma ihtiyacını azaltarak götürmektir. Gelirlerini artırmaktır, masraflarını azaltmaktır. İşte budur bence yönetim sanatı. Bunu yapabilecek misiniz? İşte bunun için çırpınıyoruz, bunun için uğraşıyoruz. Yani devletin dağılmış bulunan mali disiplini -burda fertlerle alakası yok bunun, devletle alakası var- yine bir araya getirebilmektir. 166 fon, 60 trilyon oraya dağılmış, böylece devletin gelirlerinin öncelikleri değişmiş. Aslına bakarsan hepsi de lazımdır. Lazım da hangi devlette acaba. Delik kadar yama var. Her devletin deliği büyük, yaması küçük. Benim devletimin deliği daha da büyük, yamam daha da küçük. Ben ne yapacağım? Binaenaleyh devlet bu açıklarını kapatmak için, Türkiye'nin tasarrufları belki istenildiği kadar çok değil ama, bu tasarrufların yatırıma teşebbüs gücü tarafından yatırıma çevrilmesi ortadan kalkmış. Bu tasarrufları devlet yüksek faizler vermek suretiyle alıyor, açığını kapatıyor ve devlet cari masraflarını bu tasarruflardan aldığı sürece yatırıma para nerede? Yatırımın olmadığı yerde üretim nerede? Üretimin olmadığı yerde ihracat nerede ve kaldı ki üretim olsa bile o kadar kolay değil üretimi ihraç etmek. Hele bugünkü dünya şartları içerisinde. Bugünün dünya şartları çeşitli gruplaşmalara girmiş. Yani intrafirm dedikleri bir olay var orta yerde. Birleşik Amerika Devletleri'nin aşağı yukarı ticaretin % 40'ı firmalar arası ticaret. Oraya giremediğiniz zaman o ülkelere mal satmanız o kadar kolay değil. Sonra intrafirm yanında bir de çeşitli kuruluşlar meydana gelmiş. Bir Ortak Pazar. Ortak Pazar serbest ticarete gidiyor, tamam da size kota koyuyor, kota koymadığı yerde standart koyuyor. Yani sizin malınız gümrüğe geldiği vakit onun standartına uymadı diye geri çeviriyor. Çünkü o da öyle bulmuş dämpinge karşı koymanın yolunu. Bir, koruyuculuğu da öyle bulmuş. Bal gibi adamını koruyor. Üretimini de koruyor. Öyle aç kapıları gelen gelsin, istediği kadar getirsin ve senin sanayini göçürtsün, hayvancılığını göçürtsün, herşeyini göçürtsün bu serbest ticaret değil.

Evet, serbest ticaretin teorisinde fevkalade güçlü mantık var. Yani competitive olacaksınız. Hiç kimse rekabet gücü olmayan bir ekonomiyi ayakta tutamaz. Çünkü rekabet gücü olmayan ekonomi kaynak tüketir. Halbuki senin kaynağa ihtiyacın var. Benim bugün sorunlu teşekküllerim var.

Kaynağını tüketmiş, bitirmiş ondan sonra da milledin yediği ekmeği yemeye başlamış. Toprak Mahsulleri Ofisi'ne 13 trilyon borcu var. Yeni mahsul yılı gelecek, ben parayı nereden bulacağım da buğday alacağım diye uğraşıyorum. 13 trilyon borç aşağı yukarı 8 trilyon faiz getiriyor. Bunun bir kısmı dışarıdan alınmış, getirilmiş para. Şeker şirketine 6 trilyon borcu var. Para terakküm ettirmesi lazım gelen elektrik işlerinin yani enerji işinin 6 trilyon açığı var ve Sümerbank dediğimiz müessesenin bütün geliri 2,5 trilyon, personel masrafı 3 trilyon. Sadece personel masrafı. Ve kömür dediğimiz olay, ürettiğimiz kömür işçinin maaşını karşılamıyor. Bir taraftan borç ödeyeceksiniz, bir taraftan bunlarla uğraşacaksınız. Binaenaleyh Türkiye'nin bir an evvel KİT denilen müesseselerden kurtulması lazımdır. Çünkü GSMH'nın % 10-12'sini meydana getiren açığın yarısı onlara aittir. Haydi kurtulun bakalım. İşte bu özelleştirmeyi getiriyor. Yani bir taraftan devletin hesabını kitabını toparlarken, bir taraftan da zarar getiren yerleri azaltmaya çalışıyoruz. Özelleştirme olayı kaçınılmazdır. Yalnız özelleştirme zor bir olaydır. Türkiye öyle başarılı da değildir özelleştirmede. Henüz başarılı değildir. Çünkü Türkiye 'de ne henüz karma ekonomi olayı zihinlerden çıkmıştır. Ne de devletçilik olayı zihinlerden çıkmıştır.

Bir de 645 bin işçi var bu teşekküllerde çalışan. Aslına bakarsanız 645 bin işçinin maaşını oturduğu yerde verseniz bu teşebbüslerin zararından daha az parayla idare edersiniz vaziyeti. Ama çıkaramazsınız. Bu benim üstüme aldığım yükür. Benim derken yani, benim hükümetimin yahut Türkiye'nin bugün üstünde bulunan yükür. Biz bugün varız, yarın olmayız ama Türkiye benimle bu yükü götürse mesele yok. Başkası giderken bana bıraktı gitti. Mesele bunları çözebilme olayıdır. Bunlar bugün artık bana göre siyaset olayı olmaktan da çıkmıştır. Siyasetin üstünde olaylardır. Demokratikleşme odur. Türkiye'nin terörle mücadelesi odur ve kendi kendisini bu işlerden kurtarabilmesi olayı odur ve Türkiye'nin bir numaralı meselesi kaynak meselesidir ekonomide. Efendim, kendi kaynaklarımızı iyi kullandığımızı kimse iddia edemez. İyi kullanmaya döneceğiz. Döneceğiz ama eteğinizden çekiyor, birileri eteğinizden mütemadiyen çekiyor. Eteğinizden çeken insanlar değil, şu şahıslar, bu şahıslar değil, şartlar. Öyle bir Türkiye ki eğitime ayırdığınız para GSMH'nın daha % 4-5'inde. Sağlığa ayırdığınız para henüz yüzde 1'inde bile değil. Hele nüfusunun yarısı sosyal güvenden mahrum bir Türkiye ve 5 milyon işsiz bir Türkiye. Geleceğe neyle bakacaksınız ve sosyal güvenlik müesseseleri hepsi maaş ödemekte sıkıntıya düşmüş durumda. Başka ülkelerde sermaye terakkümüne hizmet eden bu müesseseler bugün maaş ödeyemez durumda ve bu durumdan Türkiye'yi çıkaracaksınız. Yepyeni bir hale koyacaksınız. Bütün bunları yaparken reform yapacaksınız. Sanayileşmeye yeniden büyük önem vere-

ceksiniz. Turizme büyük önem vereceksiniz. Çevreye büyük önem vereceksiniz ve savunmanızı, iç güvenliğinizi yerine getireceksiniz.

Şimdi burada birkaç şey daha söyleyeyim. Evet bugün, içinde bulunduğu şartlardan Türkiye'yi çıkartmanın birinci gereği stablitedir. Yani Türkiye'nin hesabını kitabını bir yere toparlamaktır. Buna çalışılıyor. Bunun böyle üç dört aylık bir mesele olmadığını herkes bilmeli. Gelecek senenin bütçesinde bir miktar daha toparlanacağız. Bu senenin bütçesinde % 14'ler civarında bulunan borçlanma ihtiyacını % 8'lere indirdik. Yalnız borçlanma deyince sadece kendi, onu çok iyi söyledi sayın hocamız, yani parasal borçlanma parasal politikalarla monetary politikalarla gidemezsiniz. Bugün sermaye piyasası diye bir olay var. Bu sermaye piyasasını ihya edeceğiz. Çok güzel bir kanun yazılmıştır, meclislerdedir. Herkesin oraya katkısını isteyeceğiz. Sermaye piyasası, sadece bizim sermaye piyasamız değil. Dünyanın sermaye piyasalarıyla kucaklaşacaksınız ve borç mayetinde paradan çok Türkiye'ye yatırım parası getireceksiniz. Gelecek, burada üretecek. Ürettiği malı iç piyasaya dış piyasaya satacaksınız ve nemasını oradan alacak. Nemasını benim hazinemden almayacak. Yani yeni bir kaynak, sermaye piyasalarından Türkiye'nin ihtiyaçlarını sağlama. Senelerce devletin ihtiyaçlarını, Türkiye'nin ihtiyaçlarını OECD kulübünden sağladık. Konsorsiyum'dan, Dünya Bankası'ndan sağladık. Monetary Fund'dan sağladık, şurdan sağladık, burdan sağladık, ticari bankalara borçlandık sağladık.

Şimdi yeni bir dönem açılıyor, bu yeni dönemde teşebbüs gücümüze büyük görevler düşüyor. Dünya bu ortamı ister. Bu ortamı biz sağlayacağız. Bu güven ortamı ister. Yani buraya gelen kişi emin olacak ki bir süre sonra elinden malı mülkü alınmayacak. Zaten bizim Ortak Pazar üyesi olmak istememizin veyahutta Avrupayla beraber olma istememizin sebeplerinden birisi de güven sağlamaktır. Bakın Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra dünya ekonomisinin önemli bir kısmı o tarafa doğru kayma istidadındadır. Bizim burada dezavantajımız var. Türkiye'ye gelecek sermaye miktarında azalma gibi durumlar görülmüş ama Türkiye'nin burda bir avantajı var. O avantajı da şu. Türkiye Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra meydana gelen cumhuriyetlere Ukrayna ve Rus Federasyonu dahil bu cumhuriyetlere karşı bir iktisadi teşebbüse girmiştir. Türkiye bir kapıdır, Türkiye penceredir, Türkiye bir anahtardır. Türkiye'nin böyle bir itibarı var. Bu itibardan yararlanmak suretiyle Türkiye'nin bu bölgelere gidip, başka ülkelerin adamlarıyla gidip veya Türkiye'de yapılan malları oralara götürüp veya Türkiye'de yeni tesisler kurup onun ürettiği malları oralara götürüp veya Türkiye'de mevcut tesisler genişletmek suretiyle meydana gelebilecek bu yatırımlardan ülkeyi yararlandırması lazım.

Türkiye nihayet yüzde 5'in üzerinde bir kalkınma hızını sağlayabilmeli ki, yüzde 6 bir kalkınma hızı sağlayabilse Türkiye 600 bin kişiye iş imkanı çıkartacaktır. Pahalılığı yani enflasyonu ve işsizliği Türkiye'nin bugün iki tane diğer meselelerin dışında büyük mesele sayıyoruz. Bunları çözerken de bence Türkiye rasyonel olmayan yollara başvurmamalı. Çünkü rasyonel olmayan yollara başvurdukça daha çok pahalılık, daha çok işsizlik demektir. Yalnız buna dayanabilmek lazım. Halkın sabrı genellikle çok uzun değildir, dünyanın her tarafında... Onun için Lloyd George "halk yaş meyve gibidir" der. Yani dalından koparıldığı gün yenilmezdir, ertesi gün başka şey olur. Onun için siyasetçinin oradaki şanssızlığı şudur. Türkiye birçok meselelerde tıkanma noktasına gelmiş. Bunu açacağız. Kimse en ufak bir tereddüde düşmesin. Bu açılacak ve yeniden biraraya konacak. Bunu koyarken de üniversal değerlere göre konacak. Yani üniversal kıstaslara göre konacak. Akli kıstaslara göre konacak. Arasıra akli kıstaslarında sürçtüğü olabilir. Onlar istisnadır. Ama o kabli tecvidir, yani kabul edilebilecek cinsten birşeydir. Yoluna devam edecek. Başka bir çaresi yoktur. Dünyayla beraber devam edecek.

Türkiye'nin önündeki zorlukların yanında Türkiye'nin önünde birçok kolaylıklar vardır. Yalnız ihracatı artıracaksınız teşvik deniliyor. Aslında teşvik, isterseniz ürettiğiniz malları teşvik edin yani satılmasını teşvik edin. İsterseniz yatırımı teşvik edin, hepsi bunların yapıyor. Yalnız bunların ölçülerini kaçırdığınız takdirde bunlar açıkça kaynak israfı olur. Teşvik edeceğimiz malda yanlışlık yaparsınız. Zaten teşvik olayını çok yaygın hale getirdiniz mi piyasa ekonomisinden eser kalmaz. Piyasa ekonomisinin ruhu ne? Müteşebbis kendi hesabını kitabını yapacak, en iyi üreteceği, en karlı üreteceği malı bulup onu üretecek. Böyle yapmış olmakla da o ülkenin kaynaklarını tasarruf edecek. Yoksa her ürettiği mala onun fiyatının yarısı kadar teşvik verme suretiyle yaptığınız iş ne olur. Yaptığınız iş filan yerdeki hizmetten kesmek olur. Filan yer okulsuz kalır, filan yer hastanesiz kalır. Bu kaynak bu kadar basit şeyin içerisinde. Özetlersem Türkiye hem zorlukların içerisinde, hem fırsatlar içerisinde, hem imkanlar içerisinde. Türkiye bunun içerisinde çıkar, çıkmalıdır da. Yalnız biraz sabır ister. Bütün olay demokratik sabırdadır. Halka da dur bakalım, biraz daha dur imkanı demek zor. Yahut da kemeri sık imkanı zor. Adam epey sıkmış yani, sonuna kadar sıkmış kemeri. Hadi daha sık demek zor. Şimdi biz o zorlukların içerisinde kıvranıyoruz. Ama inanıyoruz ki sabrın bile sonuna gelmiş olsa bir çok şeyler tıkanmış bile olsa milletimiz büyük millettir. İşte dönüp dolaşıyorsunuz ekonomide oraya geliyor. Kimin için ekonomi? Halkımızın refahı için. Kimin için ekonomi? Halkımızın zenginliği için. Binaenaleyh yine olay tek bir grubun hükümetin veya şu bakanlığın, bu bakanlığın, veyahutta şu grubun işi olmaktan çıkmış, hepimi-

zin işi olmuştur.

Bu toplantıda ortaya konulacak düşüncelere çok büyük önem veriyoruz. Her zaman verdik. Binaenaleyh bize tavsiyelerinizi bekliyoruz. Telkinlerinizi bekliyoruz. Varsa eleştirilerinizi bekliyoruz. Varsa değişim tahdit manasına alınır. Şunları şöyle yapın değil, bunlardan azami şekilde yararlanacağımıza da herkesin emin olmasını istiyorum ve bu toplantıya başarılar diliyorum. Hepinize sevgiler saygılar sunuyorum.

Başkan - 17. İktisatçılar Haftasının 1. gün ve panelini açıyorum. Konumuz Türkiye'nin Uzun Dönemde Dış Politika Yönelişleri ve konuyla ilgili hususlarınızda gördüğünüz gibi fevkalade değerli dört uzmanımız bulunmakta. Maalesef açılış oturumlarının geleneksel olarak uzamasının bir sonucu olarak ki bugün gelenekseli de biraz aştık galiba. Bu değerli konuşmacılardan istediğimiz kadar yararlanacak zamanımız olamayacak. Sizler adına, gerçekten sizlerin üzüntülerini kendilerine ifade etmek istiyorum. Sizin duygularınıza tercüman olduğumu düşünerek. Birinci turda 10'ar dakikalık bir süremiz olacak. Daha sonra sizden gelecek çok sınırlı sayıda soruları da alarak 2. bir tur yapmak daha kısa süreli maalesef ve daha sonra da oturumu kapatmak zorundayız. Yani bu bakımdan hem sizlerden, hem sayın konuşmacılardan özür dilemek istiyoruz. Türkiye'nin uzun dönemli dış politika yönelişleri dediğimiz zaman da gene sayın panelistlerin olan ve olması gereken konusunda düşüncelerini aktaracaklarını umut ediyorum. Efendim konuşma sırasını, programdaki sıraya göre vermek düşüncesindeyim ve bu çerçeve içinde ilk sözü Sayın Doç. Dr. Haluk Gerger'e veriyorum. Buyrun Sayın Gerger.

Haluk Gerger - Teşekkür ederim sayın başkan. Doğrusu tatsız bir sürprizle karşılaştığımı hemen ifade edeyim. 10 dakika içinde söyleyeceklerimin çok önemli bir bölümünü söyleme olanağına sahip olamayacağım. Ama ben buraya davet edildiğim biçimiyle konuşmamı yapacağım. 10 dakika bittiğinde konuşmamın neresinde olursa orada bırakacağım. Efendim, biraz önce sayın Başbakanı dinledik ama yine de 12 Eylül'ün ideolojik ve fiili silahlı işgali üniversite kürsülerinden medyaya, efendim, piyasadan meydanlara ve sokaklara ve nihayet oradan da beyin ve yüreklere kadar sürüyor hala. Bu durumda ağızlarına ve ellerine kelepçe vurulan istem dışı perspektiflere, yıllardır bu platformu açan İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ne içtenlikle teşekkür etmek istiyorum. Ben bu tür -TBMM'de SHP adına konuşan grup sözcüsü Mahmut Alınak'ın iktidar partisi milletvekilleriince yaka paça indirildiğinden bu yana- doğrusu çok bildik olmayan topluluklarda konuşmaya çıktığım zaman hep bir tedirginlik duyuyorum. Tabii bugün TBMM'de olmadığının farkındayım. Türkiye toplumunun TBMM'den çok daha ileride olduğunu da biliyorum. Dolayısıyla, evet burada beni yaka paça

indireceklerin olmadığına inanıyorum ve sizleri de hoşunuza gitmese de bana verilen yedi sekiz dakikalık süre içinde söyleyeceklerimi hoşgörülü dinleyeceğinizi umuyorum.

Oluşmakta olan dünya düzeni içinde Türkiye'nin dış politika yönelişlerini, aynı etkiyi yapan değişik birkaç faktörü ele alarak belki incelemel mümkün. Bunun başında uluslararası sistemden gelen girdileri almak herhalde gerekir. Tabii size burada uluslararası sistemle ilişkiler açısından teorik açıklamalar yapacak değilim. Ama iki şeyi söylemek belki gerekir. Teorik olarak küçük, güçsüz zayıf ulusal sistemler uluslararası sistemden gelen girdilere daha açıktır. Teorik olarak böyledir. Hele buna bir de Türkiye gibi her taraftan bağımlılık zinciriyle bağlanmış, kısıtlanmış bir ülkeyi düşünürseniz, dışarıdan gelen bu girdilere ne kadar açık olduğumuzu görmek mümkün. Dolayısıyla uluslararası sistemden gelen etkilerin neredeyse belirleyici bir rol oynadığını söylemek mümkün. Türkiye'nin dış politikasının yürütülmesinde, yönelişlerinde vs, tabii tarihsel perspektif ve öteki ilinti ve bağlantıları içinde ele alıp, çelişkiler üzerinde yoğunlaşmak ülkeye de resmi ideoloji dışı olmakla birlikte tutarlı ve geçerli bir metoddur. Zaman yokluğundan tabii bunu da tam olarak yapamayacağım ama, bu tarihsel perspektif başka bağlantı ve ilintilerle çelişkileri vurgulamak açısından, II. Dünya Savaşı'ndan sonrasına ait hemen bir tek cümle söylemekte yarar var. O dönemde yükselen bir güç olarak ABD, çeşitli nedenlerle onlara da girecek vaktimiz yok, uluslararası ilişkilerin bugün soğuk savaş diye adlandırdığımız biçimde askerleştirilmesinden kendi açısından ve savunmakta olduğu beynelmilel sermaye açısından hissediyordu kendini ve nitekim de yapılan oldu. Uluslararası ilişkiler büyük ölçüde askerileştirildi. Türkiye'ye uluslararası sistemin başından gelen bu girdi çok ilginç bir biçimde o dönemde Türkiye'de siyasal iktidarı ele geçirmekte olan yönetici sınıf açısından da, onun ihtiyaç ve gereksinimleri açısından da tam çakıştı. Tabiri caizse "cuk" oturdu. Çünkü o dönemde Türkiye'de siyasal iktidar artık ekonomik iktidarın yanında Kemalist bürokrasinin radikal kadını da tasfiye ederek yükselen sınıflar, bu uluslararası sistemin yükselen gücünden gelen militarizmde buluştular ve o günden bugüne Türk dış politikasında militarizm sadece dışardan gelen bir etki olarak değil, aynı zamanda içerdeki yönetici sınıfların ihtiyacı ve çıkarları olarak da bir yapısal özellik kazandı. Kısaca söylemek gerekirse Türkiye stratejik önemini pazarladı.

Türkiye'nin yönetici sınıfları dün de, bugün de kendi başlarına dışarıdan yardım, destek almaksızın -kredi, borç, hibe vs. ne dersiniz deyin- Türkiye toplumunun en basit, en temel gereksinimlerini dahi karşılamaktan acizdirler. Kuşkusuz bizden çok onlar bunun bilincindedirler. Türkiye'nin en büyük kentine su dahi veremezler, dışa-

rıdan yardım almadıkları sürece. Dolayısıyla yardım alabilmek için de Türkiye'nin pazarlayabileceği, sunabileceği tek hizmet vardı. Zaten Batıların ve ABD'nin de istediği tek hizmet vardı. Bu da Türkiye'nin jeopolitiğini pazarlamak, stratejik önemi oranında yardım koparıp toplumun temel ihtiyaçlarını karşılamak ve düzeni şu ya da bu biçimde ayakta tutmak. Jeopolitik önem, para edebilmesi için; hiç kuşkusuz gerginlik ve çok çatışma ortamı arar. Dolayısıyla soğuk savaş ortamı Türkiye'nin stratejik konumunun uluslararası pazarda değer kazanması demektir. Ve o değer oranında da Türkiye'yi yönetenler 45 yıldır net servet transferi yapabilişlerdir dışarıdan. Müthiş rakamlar tutar. Bunları sizlere aktarmaya ne yazık ki vaktimiz yok. Nitekim altın yumurtlayan bir tavuk olan soğuk savaş 1980'lerin sonunda kesildiği zaman hepiniz bu ülkede yaşıyorsunuz bileceksiniz Türkiye'yi yönetenler müthiş bir panik içindeydiler. Altın yumurtlayan tavuk kesilmişti, Türkiye'nin stratejik önemi azalmıştı, jeopolitik artık eskisi kadar para etmiyordu. Yapılacak şey o zaman jeopolitiği başka yerlerde pazarlamaktır. Çatışma ve gerginlik ortamları arayıp bulmak, yoksa kıskırtmak ve yaratmak gerekirdi. Ortadoğu'nun çöllerinde ve Kafkaslar'da pazarlanacağı açıkken Saddam Hüseyin bir kurtarıcı melek gibi yetişti ve Türkiye Ortadoğu'da pazarladı jeopolitiğini ve Türkiye'nin stratejik öneminin arttığına dair bir bayram ilan edildi bugüne kadar Türkiye'de.

Şimdi demek ki Türkiye'nin dış politikasında militarizm sadece bizi bağımlı tutan dış güçlerin istediği birşey değil, aynı zamanda bizi yönetenlerin ekmek kapısıdır, geçim kaynağıdır, kazanç kapısıdır ve yapısal bir özellik taşır. Bütün bunlara ek olarak, militarizme birçok şeyi ekleyebilirsiniz. Yine vakitsizlikten onları söylemiyorum. Hepsinin üzerinde durmak gerekir. Türkiye'nin devlet geleneği, burjuvazisinin illikliği, hoşgörü eksikliği, ufuksuzluğu, genel olarak doğeysizlik, kültür yoksulluğu vs. bütün bunlar hoyratlığı, kabalığı, yani militarizmin onu güçlendiren bu tür etmenleri Türkiye toplumunda tabii çok güçlendirmektedir.

Bu iki çakışmanın yanında şimdi bir üçüncü olay daha ortaya çıkmaktadır. Başta da söylediğim gibi, Türkiye'yi yönetenler ayırdında olduklarından dış yardımsız Türkiye'yi yönetemeyeceklerinden ve dış yardım için sunabilecekleri ellerindeki tek metanın -militarizme bağlı olan, militer bir içerik taşıyan- stratejik önem ve jeopolitiği pazarlamak olduğunu bildiklerinden en çok da demokrasi-den korkarlar ve sizin de bildiğiniz gibi arada onu en büyük engel görüp askıya da alırlar. Demek ki bunun da bahanesini oluşturmak için, Türkiye'yi yönetenler, sistem içi düşmana da ihtiyaç duyar. Dış düşman dış politikanın militarizmi ve dış destek için; iç düşman da onu kullanarak demokrasiyi ortadan kaldırmının bahanelerini egemenlere vermek için. İç ve dış düşman ihtiyacı içindedir Türki-

ye'de sistem. Eskiden bu çok basitti. Bu ikisinin şu ya da bu biçimde birbiriyle bağlantılı olması lazım. Vakitsizlikten bu bağlantı ihtiyacının nedenlerini de size anlatamıyorum. Eskiden kolaydı. Birbirlerine bağlanabilen Sovyetler Birliği ve iç komünistler. Sovyetler Birliği ve ne yazık ki iç komünistler artık bir düşman olabilecek halden bile çıkınca yeni bir iç düşman aranmaya başlandı. Tabii bunu da o dış düşmanın aranacağı bölgelere şu ya da bu biçimde bağlamak gereği vardı. Dış düşman neredeydi. İran, Irak, Suriye, Ortadoğu çöllerinde ve şimdi Kafkaslarda. Kürtler, şimdi yeni bir iç düşman olarak, Türkiye militarizminin iç ve dış düşman arama ve militarizm yaratmanın payandalarından biri olarak bugün ortaya çıktı. Türkiye açık bir biçimde kendi Filistin'i ne İsrail gibi davranmak istemektedir. Ne yazık ki, yani egemenler açısından ne yazık ki, Türkiye İsrail'in iç gücüne ve uluslararası desteklerine sahip değildir. Son Almanya olayı bunu gösteriyor. Bunun için de, daha bir panik ve umarsızlığın saldırganlığı içindedir Türkiye'de sistem. Türkiye'de sistem sadece politik, demokratik ve adil bir çözüm üretmekten değil, buna aciz olduğu için değil, bu var tabii, ama ayrıca bir iç düşman gereksinimi dolayısıyla Kürt düşmanlığını önemli ölçüde yaymakta ve sorunu askeleştirilmektedir. Bunu görüyoruz. Bu da militarizmi dolayısıyla teşvik etmektedir, beslemektedir, güçlenmektedir.

Dördüncü olarak ise sistemin bu umarsız çırpınışı ister istemez içinde bir tür yayılmacılığı da barındırmaktadır. Şu son zamanlarda her yerdeki Türk ve müslüman için gösterilen abartılı duyarlılık, kamuoyunun kıskırtılması "Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur" isterisi, bütün bunlar komşularla birtaraftan hamiliğe soyunmak, Bosna Hersek'e kadar uzanarak. Bütün bunlar Türkiye'nin komşularıyla ilişkilerini zedelemekte, gerçekleri saptırmakta, şovenizmi körüklemekte ve tabii ki militarizmi beslemekte. Şimdi sonuç olarak şunu söylemek istiyorum; bu kadar kısa zamanda yanlış anlaşılacağına bile bile ama Türkiye'de bugün her yol militarizme ve onun çözümsüzlüğüne çıkmaktadır. Türkiye'yi kısıvrak yakalamış olanların başka bir umarı yoktur. Ama bu umarsızlıkları içinde Türkiye bir intihara doğru sürüklenmektedir. Konumuzun başlığı oydu, Türkiye'nin yönelişleri. Türkiye selfdestructive kendi kendini yok eden bir sürece sürüklenmektedir. Bu sürüklenişte önce Kürt halkını feda ediyor, kendi emekçilerini feda ediyor şu sınırlı haliyle sivil rejimini feda ediyor ve kendisi de dolu dizgin gidiyor. Batı'dan yardım koparma hariciyeciliği, düelimuazzamaya yaranma diplomasisi ve Bush beni daha çok seviyor akrobasisi; bunlar gelip gidiyor ve Osmanlı çürümesini andırır boyutlara ulaşıyor. Militarizmin sonucundan kim nasıl yararlanacak? Şimdi bu hükümet ise bu kadar büyük beklentilerle gelen hükümet ise, ne yazık ki aslında kendi mezarını da kazan bu yönelişin icraatını üstlenerek Türkiye'nin trajik gelece-

ğinde kendi hazin yerini alıyor. Ne yazık ki pragmatizmin, Doğru Yol geleneğinde ayrı kaynakları var; SHP geleneğinde, sosyal demokrat CHP geleneğinde ayrı kaynakları var. Ama bu ilkesizlik, giderek bu sisteme, militarist sisteme biat etme sonuçta pragmatizmini getirmektedir bu iktidarın. Pragmatizm dış politikasızlık demektir. Biz, ağız alışmıştır Türkiye'de, dış politika diye konuşuyoruz ve ne yazık ki ister istemez toplumun birçok alanında retorik hariç birçok alanında 12 Eylül ve Özal çizgisinin izlenmesi, kendisini en açık biçimde dış politika alanında ve yönelişlerinde de gösteriyor. Ben sizden o çok kapsamlı konuyu bu kadar kısa bir süre içinde biraz böyle dersiz topsuz biçimde anlattığımı için ayrıca da özür diliyorum, teşekkür ediyorum.

Başkan - Efendim, sayın Gerger'e teşekkür ediyoruz. Gerçekten bu kadar az bir zaman içinde kendilerinin söylediğinin aksine adamakıllı derli toplu bir biçimde sundukları tebliğleri için de ayrıca kendisini kutluyorum. Şimdi efendim söz sırası sayın Nihat Gökyiğit'de. Buyrunuz efendim.

Nihat Gökyiğit - Muhterem başkan ve dinleyiciler, aralarına her nasılsa karışmış olduğum bu mümtaz dış politika uzmanları yanında, dış politikamız yerine daha ziyade dış politikamıza yön verecek gelişmeler, hemen Türkiye'nin etrafındaki gelişmelerden söz etmek istiyorum.

Çok karışık etnik yapısı ve iskan politikaları dolayısıyla Sovyet Birliği'nde hudutlar çizilirken bir ana etnik gruptan birçok azınlığı ayırmak mümkün olamamıştır. Bu etnik yapı Rusya'nın federasyon olarak isim almasına da sebep olmuştur. Diğer cumhuriyetlerde Rus nüfus yüzde 7 ile 38 arasında değişmekte sadece Ermenistan'da yüzde 2 kadardır. Çoğunluğun en az olduğu cumhuriyet ise yüzde 42 Kazakla Kazakistan'dır. Rusya Federasyonu'nda bugün Volga Almanları, Tatarlar, Başkıvurlar, Çeçenler ön safta bağımsızlık peşindedirler. Azerbaycan'da Karabağ bir kan gölü olmuş bini olduğu gibi. Nahçıvan'la arasına giden Ermenistan koridoru da huzur getirmemiştir. Vatanlarından sökülüp atılan Kırım tatarları Kırım Yarımadası'na dönmek istemektedirler. Fakat daha da tehlikeli olanı aynı yarımada'nın Ukrayna'da kalmasına bir türlü gönlü razı olmayan Rusya tarafından çıkarılmaktadır. Yeltsin'in hudutlar yeniden görüşülebilir tehdidine karşı Kazakistan cumhurbaşkanı hemen şu cevabı verdi. "Rusya nükleer silahlarını uluslararası kontrole vermedikçe Kazakistan'dan beklenmesin" diye karşılık verdi ve hudutlar mesele olmaya devam edecektir.

Eski Sovyetler Birliği'nde nüfusun yüzde 20'sini teşkil eden Türk-İslam kesiminin Slavlara nazaran 4 misli daha hızla artması cumhuriyetlerde çeşitli meseleler yaratmaya devam edecektir. Bu sebeplerle hudut itilafları ve etnik problemler devam edecek ve Rusya Federasyonu eski Sovyetler Birliği'ndeki bağımsızlık talepleri ve ha-

reketlerinin mirasçısı olacaktır. Göçler büyük bir sorun olarak büyümeye devam edecektir. Beyaz Rusya cumhurbaşkanı arazisinin beşte birinin Çernobil faciası dolayısıyla kullanılmasında zorluk çekildiğini ifade etmiştir. Aral Gölü bölgesindeki insanlar gölün kurumasının yarattığı ekolojik sebeplerle göç etmektedirler. Henüz serbest göçe izin verilmediği halde 2 yıl zarfında 1 milyon Sovyet vatandaşı kanuni izinle veya bir yolunu bularak ülkeyi terketmiştir ve beyin gücünün dışarı akması çok önemli bir sorun yaratmaktadır. Silahlı Kuvvetler bir diğer istikrarsızlık unsurudur. Terhis edilen subay ve askerlerin işsiz, konutsuz hatta politize olmuş durumda sosyal patlamalara öncülük etmelerinden korkulmaktadır. Üniformalı askerler ise nispeten daha iyi beslenip, barındıkları yerleri tahliye etmede direnmeye başlamışlardır.

Yeltsin'in topluluğu üye devletler tarafından çok sıcak karşılanmıştır. Çünkü nihayet bağımsızlıklarını kazanıyor ve imparatorluktan kopuyorlardı. Ancak Sovyetler Birliği'nin dağılması politik istikrarsızlığı önleyemedi. Gorbaçov, ülkesini dağıtmadan, yeniden yapılanmış ve hayatiyet kazanmış demokrat bir federasyona çevirme peşindeydi. 70 kadar Sovyet bakanlığını lav ederken savunma, dış ilişkiler, ulaştırma ve enerji bakanlıklarını federasyonun ortak müesseseleri olarak muhafaza etmek istiyordu. Ağustos darbesine bu anlaşmanın imzasından iki gün evvel teşebbüs edildi. Eskiye dönüşü isteyen darbecilerin Yeltsin karşısında başarısız olmaları Yeltsin'i kahraman ve çok güçlü bir lider yaptı. Bu, Yeltsin'e darbecileri olduğu gibi ezeleli rakibi Gorbaçov'u da elimine etme fırsatını verdi. Tarihi Minsk-Slav antlaşmasıyla altından devletini lav edip çekerek Gorbaçov'u açıkta bıraktı ve çok gevşek bağlantılı Bağımsız Devletler Topluluğu'nu kurdu. Yeltsin'in kurduğu toplulukta Gorbaçov'un modelinde olduğu gibi merkezde ortak bakanlıklar veya siyasi müesseseler yoktur. Sadece üye devletlerin cumhurbaşkanları ve başbakanları, sekreteryasız konseyleri vardır. Daha şimdiden ortak Savunma Bakanlığının bulunmaması silahlı kuvvetlerin nükleer silahlar ve Karadeniz Donanması dahil komuta ve bölünmesinde çok büyük sorunlar yarattı.

Mevcut varlıkların ve hükümlülüklerin üye devletler arasında paylaşılması ise uzun yıllar sürecektir. Örnek olarak gaz anlaşmasını alalım. Şimdi Rusya bize artık muhatabınız benim diyor. Biz de tabii tamam diyoruz, kabul ediyoruz. Ancak problemler var. Gaz anlaşması finansmanı ile Yalta'da inşaat yapan bir müteahhidimize işyeri Rusya değil de Ukrayna olduğu için aylardan beri para ödenmiyor. Türkmenistan Cumhurbaşkanı Yazof'a İstanbul'da ki toplantımızda bu konuyu açtım. "Topluluk gaz şebekesinin % 15'ini Türkmenistan tarafından veririz. Bize danışılmadan gazımız hakkında kimse karar veremez" dedi. Nitekim 1,5 ay evvel Türk-

menistan, fiyatında anlaşma olmadığı için, Ukrayna'ya gaz sevkini durdurdu. Rusya Cumhurbaşkanına sordum "Cumhuriyetlerinizden Avrupa'ya geçen çeşitli boru hatlarından mutad olan geçiş ücretlerini almayacak mısınız?" diye. Cevaben almak istedik ancak öyle karşı talepler ve komplikasyonlarla karşılaştık ki derhal vazgeçtik. Gaz şebekesi konusuna girmişken kısaca Türkmenistan gazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya nakline temas etmek istiyorum. Avrupa Rusya'dan gelen gaz boru hattına ikinci bir alternatif ve ilave miktar peşinde. Türkmenistan ise İran rezervlerine çok yakın olan kaliteli gazını Slavların tesir sahası dışına çıkararak Türkiye üzerinden Avrupa'ya gönderme peşinde. Kafkaslar'daki siyasi arbede ve çatışmaların güzergahına yönlendireceği bu proje önümüzdeki yılların en önemli projesi olacaktır.

Bugün ekonomik durum siyasi, sosyal ve etnik sıkıntılardan daha içgüdüsel değildir. Halk, temel ihtiyaç mallarındaki sıkıntılar ve hizmetlerdeki kıfayetsizlikten muzdariptir, adeta canından bezmiştir. Zamanının büyük kısmını kuyruklarda geçirmektedir. Pazar ekonomisine bir yerden başlamak gerekiyordu ve Rusya serbest fiyatlardan başladı. Diğer cumhuriyetler mallarının Rusya'ya akmasını önlemek için kısmen de olsa aynı reformu takip etmeye mecbur kaldılar. Eski Sovyetler Birliği'nde fiyatlar her zaman dengesiz ve hatta gülünç olmuştur. Örnek olarak havayolu ücretleri o kadar düşüktü ki bir Gürcü veya Azeri yanına aldığı birkaç sepet meyve veya sebzeyle Moskova'ya uçakla gider, malını satar, ertesi gün bir miktar da para kazanıp uçakla dönerdi. Bir Rus ekonomisti serbest fiyat reformunu kuru bir yüzme havuzuna atlamaya benzetti. Buna, karşı görüş sahibi olanlar da fiyatlar hakiki seviyelere geldikçe üretimin arttığını iddia ettiler. Hemen her hizmette malın üretim ve naklinin devletçe yapıldığı ve özelleştirmenin uzun zaman alacağı unutulmamalıdır. Ruble bugün hala aralarındaki geçer paradır ancak değer kaybettikçe cumhuriyetler arası ticaret kartele dönüşmekte, bu da acil ihtiyaç duydukları malların süratle teslimini geciktirmektedir. Cumhuriyetlerin kendi milli paralarını çıkarmak istemeleri ise Rusya'yı rublelerin atılacağı adeta bir çöplük haline getireceği için ve enflasyonu azdıracacağı için Rusya'yı fevkalade rahatsız etmektedir.

Cumhuriyetlerin birbirine bağımlı endüstrileriyle enterkonekte, ulaştırma, haberleşme ve enerji şebekeleri de projelerde ve yatırımlarda çeşitli problemler çıkarmaya devam edecektir. Birinci bölüm biraz olumsuz bir resim çizdim ama ikinci bölümde zannediyorum ki imkanlarımızı anlatma fırsatını bulacağım.

Şu cümleyle bitirmek istiyorum. En son Budapest'teki bir toplantıda dedi ki "Sovyet vatandaşları allaha dua ediyor, Allahım bize sabır ver diye. Fakat hemen arkasından yalnız çok çabuk ver".

Başkan - Efendim sayın Gökyiğit'e teşekkür

kür ediyoruz. İsmet İnönü rahmetli İsmet Paşa, iyi bir dış politika yürütmek için iki temel koşul ileri sürerdi. Bunlardan biri sağlam bir ekonomik yapı, öbürü de başarılı bir dış işleri kadrosu, hariciye kadrosu derdi. Bizim ekonomik yapımızın sağlamlığı ortada olduğuna göre Türkiye'yi iyi kötü dışarıda satabilenler zannediyorum Türkiye'nin dış işleri kadroları oluyor. Her ne kadar kimileri monşerler falan diyorlarsa da zannediyorum Türkiye'de gurur duyabileceğimiz zor koşullar altında önemli işler başarmış olan ve başarmakta olan bir dış işleri meslek kadromuz var. Şimdi aramızda bulunan, bu kadronun çok değerli bir emekli mensubuna Sayın Kamuran Gürün'e söz veriyorum. Buyrun efendim.

Kamuran Gürün - Teşekkür ederim sayın başkan. Salona bakıyorum, zannediyorum burada bulunanların çoğu doğduğu zaman bu dünyayı iki başlı bir dengenin altında yaşar buldular. Bugün dünyada bu denge kalktı ve dünya yeni bir denge arayışına girdi. Yeni bir denge ortaya çıkacaktır ama ne zaman çıkacak şu anda bunun kehanetini yapabilecek durumda değilim. Dünyadaki bu denge değişikliğiyle birlikte, daha doğrusu dengenin kaybolmasıyla birlikte yeni bazı mevhumlar ortaya çıkmaya başladı. Bizlerin, bizim neslin ve genç neslin okullarda, üniversitelerde öğrendiği hukuk mevhumları, devletlerarası ilişkilerde uygulanan usuller yavaş yavaş geçmemeye başladı. Bundan 10 sene evvel hiç kimse bir ülkeyi asker zoruyla zaptedip onun başkanını tutuklayarak, kendi memleketine götürüp muhakeme edilebileceğini düşünemezdi. Bugün öyle bir dünyada yaşamaya başladık.

Bundan gene 10 sene evvel hiç bir kimse bir devletten kendi vatandaşlarını başkasına teslim etmesini isteyebileceğini düşünemezdi. Bize üniversitelerde devletler hukukunda bunları öğretmediler ve öğretilmesi imkanı da yok çünkü yerleşmiş usullerdi bunlar ama bugün onları yaşamaya başladık. Dolayısıyla halen dış politika yönlendirilmesi dendiği zaman bu yeni unsurları gözönünde tutmak mecburiyetindeyiz. Ayrıca bu denge bozukluğuyla birlikte dünyada yeniden bir milliyetçilik cereyanının ortaya çıktığını görüyoruz. Bu milliyetçilik cereyanı belki de milliyetçiliğin artık geçer akçe olmadığı düşüncesinin yayıldığı ülkelerde kendisini göstermeye başladı. Almanya'daki, İtalya'daki son seçimler ortada, Fransa'daki yerel seçimler keza bu yönde kendini gösteriyor.

Şimdi böyle bir dünya içinde Türkiye'nin dış politikasının bundan sonraki yönlendirilmesi ne olur dediğimiz zaman ciddi zorluklarla karşı karşıya düşünmek mecburiyetindeyiz. Eğer Türkiye ne iç, ne dış herhangi bir problemi olmayan ve ekonomik sıkıntısı bulunmayan bir devlet olsaydı, bu yeni gelişim içinde kendi yönlendirmesini çok daha kolaylıkla yapabilirdi ama ne çareki bizim ne ekonomimiz ayaklarımızın üzerinde durmamıza müsa-

it, ne iç problemlerimiz rahatça etrafımızı seyretmeye imkan veriyor, ne de dış sorunlarımız bize istediğimiz gibi hareket imkanını sağlıyor. Bütün bu unsurların bir araya gelişinin sebeplerini araştırmaya kalkacak olursak, zannetmiyorum ki bunları Türkiye'yi yönetmiş olanların ve yönetmekte olanların kusuruyla izah edebilelim. Bu eşyanın tabiatı icabı ortaya çıkmış konulardır. Bugün bir Kıbrıs problemini şu veya bu insan yaratmıştır, şu veya bu yönetim doğurmuştur diyemeyiz. Kıbrıs problemi Türkiye'nin dışında çıkmıştır ve Türkiye buna dahil olmak zorunda kalmıştır. Bugün bir Türk-Yunan anlaşmazlığını şu veya bu yönetim yaratmıştır diyemeyiz. Bu anlaşmazlık, hadiselerin seyri neticesi ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde, eğer bugün Sovyetler Birliği dağılmış ve bağımsız cumhuriyetler ortaya çıkmış ve biz bunlara ilgisiz kalamayacak durumda bulunuyorsak herhalde bu da Türkiye'deki yönetimlerin yürüttükleri politika sonucudur. Keza aynı şeyi Yugoslavya için de söyleyebiliriz.

Aslına bakarsanız Türkiye'nin bundan 20 sene evvel, yani komünizmin yıkılabileceği hayallerden geçmezken ne problemler mevcutsa, bugün aynı problemler olduğu gibi devam ediyor. Hiç biri değişmiş değildir, hiç biri halledilmiş de değildir. Bazılarının halledilemeyişlerinin kusurunu belki içinde bulabiliriz. Bunlar iç sorunlar olarak ortaya çıkabilir ama dış sorunların hiç birisini biz halletmek istedik de halledemedik diyebilecek durumda değiliz. Şimdi bu vaziyette Türkiye'nin tek başına ve hiç kimsenin düşüncesine ehemmiyet vermesizin başka devletlerin politikasından etkilenmeksiniz müstakil ve bağımsız bütün dünyaya meydan okurcasına bir dış politika oluşturabileceğini düşünmek öyle zannediyorum ki, hayalin de ötesinde rüya görmeye benzer. Nasıl yapılabilir diye bir an için düşünün.

Bugün herşeyi bir tarafa bırakalım, biraz evvel burada Başbakanımızın bahsettiği 5 milyon işsiz rakamını hatırlamaya getirelim ve dünyanın çeşitli devletlerinde çalışmakta olan Türkleri de gözümüzün önüne getirelim ve bir an için farzedelim ki o devletlerle münasebetlerimiz bozuldu da o vatandaşlarımız Türkiye'ye dönmek mecburiyetinde kaldı. Türkiye'de ki 5 milyon işsizi bir 3 milyon daha ilave ederseniz acaba Türkiye ne duruma gelir? Bunu hatırdan çıkarmadan dış politika yürütmeyesiniz. Bugün Türkiye'nin yine Başbakanın belirttiği şekilde bütçe açıklarının ve dış borçlarının artmasında şu veya bu iktidara yöneltilebilecek kusurlar olabilir. Bu münakaşa edilebilecek hususlardır. Bunu yapanlar müdafasını yapacaklardır. Karşısında olanlar onun kusurlu olduğunu söyleyeceklerdir ama ortada bir vaka vardır, 50 milyar doların üzerinde dış borcumuz var ve bugün dış yardıma başvurmadan yine kendimizi yürütebilecek durumda değiliz. Böyle bir durumda olan devletin dış politikasında bazı dış etkilerin nazarı itiba-

ra alınması iktiza ediyor. Türkiye kendi haline bırakılsa belki dünyadaki bazı gelişmelerin tamamen dışında kalmayı isteyebilir. Hatta o gelişmelere cephe almayı isteyebilir. Ama yaşadığımız dünya, özellikle iki başlı dengenin ortadan kalktığı bir dünyada nüfuzunu yürüten bir kuvvetin düşüncelerini -bazı ahvalde belki de alıştığımız hukuk kaidelerine aykırı şekilde- empoze ettiği bir dünyada Türkiye bunların nasıl karşısına çıkabilir?

Başbakan Libya misalinden bahsetti. Libya benim çok yakından bildiğim bir konudur. Şu anda içinde çalıştığım şirketin Libya'da binlerce işçisi var ve Libya'dan büyük geliri de var. Ama Türkiye'nin menfaatleri muhakkak ki şu veya bu şirketin menfaatlerinin önünde olduğu için ve öyle düşünmek mecburiyetinde olduğumuz için eğer icab ederse oradaki işi tasfiye edip, oradaki işçileri geri çekmek durumunda kalacağız. Bu Türkiye'nin ekonomik menfaatleri açısından ciddi bir zarardır. Irak'ın Kuveyt'le olan itilafının Türkiye üzerinde belki sizlerin hissetmediğiniz ama iş aleminin yakından hissettiği, en azından Irak'ta iş yapan şirketlerin yakından hissettiği çok büyük zararları oldu. Bunlara memleket olarak da, özel sektör olarak da tahammül etmek zorunda kalıyoruz. Bu bakımdan Türkiye'nin dış politikasını hiç bir dış etkinin tesiri altında kalmaksızın, bağımsız oluşturabileceğinizi düşünenecek olursak, kendimizi çok aldatmış oluruz.

Çok genel hatlarla konuşuyorum, çünkü bu kadar kısa zamanda daha başka türlü konuşulamaz. Benim söylemek istediğim bir tek unsur var. Bizim bu geçtiğimiz buhranlı dönemde, daha fazla sıkıntıya uğramamak için bir tek nokta üzerinde birleşmemiz lazım. O da eğer fikir ayrılıklarımız varsa onları oturup konuşarak ortadan kaldırmaya çalışmak ama bunu hiç bir zaman bir mücadele haline getirmemek, karşıımızdaki insanları düşman olarak değil, belki değişik fikirli insanlar olarak görerek makul seviyelerde ve medeni kişiler olarak karşılıklı anlaşmaya çalışmaktır. Ben bu bakımdan bugün Türkiye'de kurulmuş olan koalisyonun belki en isabetli yol olarak görüyorum. Çünkü her iki partinin, gerek SHP'nin, gerek DYP'nin ayrı ayrı programları var, bunları biliyoruz. Biraraya geldikleri zaman ortak müştereklerde buluşmuşlardır ve birbirlerine tören yapabiliyorlar. Bu iki partiden bir tanesi iktidarda olsaydı belki yapacakları faaliyet iktidarın birarada yapacakları kadar faydalı olmayabilirdi. Bu fırsattan istifade ederek memlekette şu veya bu grup esir olarak yaşıyor şeklinde düşüncelere sapmadan mevcut problemlerimizi halledip, ekonomimize bir daha kuvvet verebilirsek, dış politikamızda zannediyorum ki daha rahatlıkla hareket serbestisi kazanabiliriz. Çok teşekkür ederim.

Başkan - Efendim, sayın Gürün'e çok teşekkür ediyoruz. Şimdi panelimizin bu bölümünün son sözünü Sayın Prof. Dr. İler Turan'a veriyorum. Buyrun sayın hocam.

İlter Turan - Teşekkür ederim sayın Ateş. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti beni arayıp da Değişen Türkiye ve On Yıllar çerçevesi içinde Türk dış politikasının yönelişleriyle ilgili bir konuşma yapmamı isteyince, önce heyecanla ve memnuniyetle kabul ettim. Fakat başka dostlarımla düşünmelerinden istifade etmek için birkaç dostuma 10 yıl sonra dış politikada ne olacak diye sordum. Tabii efendim, bir arkadaşımın söylediği çok doğru. Dedi ki "Eğer biz 10 yıl geriye gidip de bugün ne olacağını tahmin etseydik, ne kadar isabet kaydetmiş olacağımızı takdirine bırakıyorum" dedi. O zaman belki de fazla cüretkar davrandığıma hükmettim. Çünkü gerçekten son 10 yılın tahmin açısından bizi götürdüğü yanlışları gözönünde bulunduracak olursak 10 yıl sonrası hakkında fazla beyanda bulunmanın isabetli olmayabileceği aklı geliyor. Hele hızlı değişim yaşadığımız bir dönemde. Fakat bu soruyu sormaktan da kaçamayız, çünkü geleceğe hazırlanmamız lazım.

Gelecek olsun o zaman ona ayak uydururuz şeklinde olaylara esir olmak herhalde izlenebilecek en isabetsiz yol ve dolayısıyla şöyle bir çözüm oluşturmaya çalıştım. Dedim ki bir kere gelişmenin belki çizgilerine bakmak lazım. Bu çizgiler hatta 10 yıl geriye doğru gidip de ileriye doğru baksaydık belki saptayabileceğimiz çizgilerdi. Sonra bir de değişim anında en fazla uygulanabilecek yol nedir diye sormam lazım ve ona cevap daha kolay veriliyor. Çok yönlü ve çok boyutlu bir ilişkiler ağı oluşturarak her zaman birden fazla opsiyonu açık tutan bir dış politika izlemeye çalışmak mümkün müdür? Mümkündür, kolay mıdır? Zannetmiyorum. Şimdi genel çizgileri kısaca dört noktada toplamamız mümkün. Şu anda dünyanın gösterdiği gelişme 10 yıl sonra bu çizgiler değişmeye başlayabilir, fakat daha önceki konuşmalar da da belirtildiği gibi dünyaya egemen olan ülkelerin şu anda benimsediği ve dünyaca da benimsenmiş bir siyasal düzen anlayışı var, siyasal demokrasi diye. Dünyanın ülkelerinde bir demokratlaşma eğilimi, dünyada saygın ülke olmak için demokratik olma eğilimi zannediyorum önümüzdeki birkaç yıl daha yürürlükte kalacak.

İkinci bir eğilim yine dile getirildi. Piyasa ekonomisinin yaygınlaşması eğilimidir. Yani evvelce piyasa ekonomisini reddetmiş toplumlarda da piyasa ekonomisi kurma çabaları yoğun bir şekilde devam etmektedir. Başarıya ulaşmamış olduğuna ilişkin somut örnekleri sayın Gökyiğit anlatmaya başlamıştı bize. Tabii bu piyasa ekonomisinin yaygınlaşmasının iki boyutu var. Bir tanesi ülkeler içerisinde piyasa ekonomisinin yaygınlaşması, ikincisi evrensel bir piyasaya doğru da bir geçiş yani mal ve sermaye akımlarında öyle görünüyor ki bir artış, bir hızlanma önümüzdeki birkaç yıl için söz konusu olacak. Bu yoldan birarada tutulan toplumların bir dağılma eğilimi gösterdiği buna karşılık bir çok ülkenin de birbirleriyle siyasal ve ik-

tisadi alanda işbirliği aramaya yöneldiğini görüyoruz.

Son bir eğilim de eski ikili ittifak sistemiyle oluşan bir dünya dengesi ve dünya güvenlik sisteminin yerini tek ya da çok uluslu müdahale sistemleri almaktadır. Şimdi bu eğilimlere bakacak olursak ve bu eğilimler açısından Türkiye'yi değerlendirecek olursak demokratikleşme eğiliminden başlayabiliriz. Türkiye demokratikleşme eğiliminin tamamen dışında -hiçbir zaman- zaten kalmamış bir ülke. Büyük bir başarı kazanmış olduğunu söylemek için erken olduğunu zannediyorum. Türkiye demokrasiyi daha çok mekanik bir olay olarak anlamıştır. Yani, partilerin mevcudiyeti ve bunların yarışması sonucunda iktidarın belirlenmesi; demokrasinin birey üzerine inşa edilmesi ve bireyin özgürlükleri üzerine inşa edilmesi konusunda ülkemizdeki gelişme yeni başlama arifesindedir diyeceğim. Yani bireysel özgürlüklerden tamamen yoksun bir ülkede yaşamıyoruz, fakat yapılacak daha çok iş var şeklinde -başkalarının da kullandığı bir sözü bu bağlam içerisinde- zannediyorum kullanmamız gerekiyor. Türkiye'nin özel bir sorunu da var, demokratikleşmeyle ilgili olarak: Türkiye demokrasiye direnen ülkeler zincirine komşudur ve dolayısıyla demokrasiye direnen ülkelerin bu sistemin daha da yaygınlaşmasını sabote etmek için girişecekleri her türlü faaliyeti de kendi içinde ve sınırlarında hissedecektir. Fakat bu Türkiye'nin demokrasiye geçmesini engellemek için bir mazeret değil, çabayı daha ciddi tutması için bir gerekçe olarak görülmeli.

Şimdi piyasa ekonomisi eğilimine baktığımız zaman Türkiye çok geç böyle bir eğilime uymak mecburiyetinde kalmıştır. Ne zaman ki iç iktisadi faaliyetini sadece dış borçlanmayla finanse etme imkanının kesinlikle kalmadığı anlaşılmıştır, o zaman Türkiye piyasa ekonomisine geçmeye karar vermiştir. Şimdi ben piyasa ekonomisine geçmenin dış politika açısından Türkiye için yarattığı fırsatları ifade etmek istiyorum. Şu ana kadar hep devletten devlete ilişkilere iktisadi alanda da ağırlık tanıyan bir sistem içerisinde iktisadi hayatımızı yürüttük. Halbuki şu dikkati çekiyor, ülkeler başkalarıyla kurdukları iktisadi ilişkiler aracılığıyla, piyasa düzenine tabi iktisadi ilişkiler aracılığıyla o ülkelerde kendi leyhlerine kamuoyu yaratmak, baskılar yaratmak fırsatını da elde ediyorlar. Türkiye'nin bu daha önce bir zaafı idi. Çünkü Türkiye'de her zaman bir miktar belki yabancı iktisadi faaliyet bulunuyordu ve bu da Türkiye içerisinde bir lobi oluşturmaya çalışıyordu. Türkiye'nin mukabil lobileri yeni yeni oluşma potansiyelini göstermektedir.

Sonra şunu da belirtiyim, belirli ilişkilerin devletin müdahale alanından çıkarılması, Türkiye'nin iktisaden daha müreffeh ve güçlü olmasına da imkan tanıyacak gibi gözükmektedir. Basit bir örnekle açıklamaya çalışayım. Efendim, Manavgat Çayı'nın suyunun satılabileceği anlaşılıyor, bunu

gemilere yüklemek için çok büyük bir yatırım da gerekmiyor. Bunu devlet yapacak olursa acaba şu ülkenin şirketine mi, bu ülkenin şirketine mi, yoksa İstanbul Belediyesi'ne mi satsın diye tereddütler hasıl oluyor, siz bunu bir piyasa ekonomisi sorunu şekline dönüştürseniz kim en yüksek parayı verirse o alır. Zannediyorum ülkemiz böylece daha büyük bir esneklikte kazanacaktır. Efendim, şunu da son olarak iktisadi konuyla ilgili olarak söyleyeyim. Türkiye'nin yeni geliştirmeyi amaçladığı çok boyutlu ilişkilere sadece devletin tasarruf ettiği kaynakların zaten yetmesine imkanda yoktur. Dolayısıyla hem iç kaynakların, hem de iç kaynaklarla birlikte düşünülebilecek ve harekete geçirilebilecek dış kaynakların da Türkiye'nin çeşitli ülkelerle geliştireceği ilişkilerde harekete geçirilmesi uygun gözükmektedir. Efendim, siyasi birliklerin dağılması ve buna karşılık ülkeler arası siyasi ve iktisadi işbirliğini öngören çabaların yoğunlaşmasını da bir eğilim olarak kaydetmiştim. Bunların artma eğilimi mutlaka var. Siyasi birliklerin dağılma süreci aynı yoğunlukta devam etmese de son iki üç yılda çok yoğun bir şekilde gerçekleşti. Bu gelişme Türkiye'nin yeni ilişkiler geliştirmesi için bazı olanaklar da ortaya çıkarmıştır. Nitekim işte Türk cumhuriyetleriyle, Balkanlarla ilişkiler bunların arasında. Yalnız bu dağılma aynı zamanda istikrarsızlık, çatışma potansiyelini de birlikte getiriyor. İşte Ermeni-Azeri meselesi, Bosna-Hersek içerisinde cereyan eden olaylar bunun örnekleri. Şimdi Türkiye bu konulara ilgi duyuyor, burası aşık. Türkiye'nin yardım göndermesi isteniliyor, katkıda bulunması isteniliyor. Benim sadece söyleyebileceğim şunlar. Türkiye bu olaylara fiilen karışmaktan ziyade, barışçıl sonuç elde etme araçlarını kullanmaya mahkumdur.

Ayrıca, olaylara tepki gösterirken zannediyorum henüz bir öncelik sırası belirlemiş değiliz. Yani çevremizdeki bütün olaylarla aynı ölçüde ilgilenmemiz mümkün olmayacaktır, bir öncelik sırası belirlememiz ve ona göre hareket etmemiz gerekecektir. Avrupa Topluluğu, EFTA, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi, belki diğerleri de olacak, bunların dışında kalmak pek isabetli gözüküyor, Türkiye de zaten bunlarla ilgileniyor. Yalnız birini diğerine alternatif diye görmek gibi bir düşünce alışkanlığının isabetli olmadığını sanıyorum. Bunların her biri yeni bir zenginliktir ama hiçbirisi, bir diğerinin yerini alacak nitelikte değildir. Türkiye'nin bir de iç politika sorununa bu konuda işaret etmek isterim. Sayın Gürün gibi ben de mevcut formülün Türkiye'ye barış getirici olduğunu gördüm. Buna karşılık bazı ortalamadan sapan eğilimlerin siyasi hayatımıza geçmişte örnekleri görüldüğü gibi hakim olması Türkiye'nin dış politikasında çok olumsuz sonuçlar doğurabilecek bir ihtimaldir.

Son bir şey söyleyeceğim, Türkiye çok yönlü bir savunma ihtiyacı içerisinde. Eskiden sahip olduğu güvenlik sistemi daha büyük ölçüde orta-

dan kalkmış. Çok müdahale sistemleri var, Birleşmiş Milletler dahil. Bunların bir kısmı yeterli değil, AĞIK gibi, güçlü ülkelerde dediklerini de yaptırabiliyorlar. Türkiye en karışık bir bölgede, ve dünya gelişmelerine de direnen bir bölgede. Sıcak çatışmaların çıkabileceği bu bölgede Türkiye istemese de yüksek bir savunma potansiyelini geliştirme mecburiyetini duyacaktır.

Başkan - Sayın Turan'a teşekkür ediyorum. 70'li yıllarda ben ilk defa bir panel yönetmeye teşebbüs ve cesaret ettim, gene bu hafta çerçevesinde, İktisatçıları Haftası'nda. Sendikacılık konusu tartışılıyordu, Türk-İş orada, DISK orada. O zamanlar ülkücü bir konfederasyon vardı, onların temsilcileri var. Tam da seçilmiş böyle, aşağıda dinleyiciler gayet slogan atmaya meraklı, bizim panel başladı bitmiyor. Öğleden sonra saat 5'de, 6'da bitirmemiz lazım, akşam düğün var aynı salonda. Sheraton'da yapıyoruz o zaman. İşte 10 dakika, 15 dakika söz veriyorum, lafı alan bırakmıyor, zaten lafı alan bıraksa aşağıdan bıraktırmıyorlar. Şunu da söyle Başkan, bunu da söyle, sonra saat altıbuçuk, yedi oldu düğün sahipleri gelmeye başladı. Yani bu benim çok kötü bir deneyimimdir, ondan beri biraz fazla titizim bu konuda. Kaldı ki bu tür paneller de yöneticinin saatiyle, konuşanların saati katıyen birbirini tutmaz, nedense biri biraz geriden başlar. Efendim, bu panel biraz da tartışmaya açık bir paneldi. Paneldi diyorum çünkü malesef zamanımız yok. Fakat gene de, hani bağışlayın tabirim hamamın namusunu kurtarmak için. Bir kişiye söz vermek istiyorum, sorusu olan? Söz almak isteyen olmadığına göre de, varmış, peki buyrun.

Soru - Konuşmacılar genelde konuya iç ve dış politika içerisinden yaklaştılar. Burada bir şeyin unutulduğunu sanıyorum. Günümüzde dünya gerek örgütsel, gerek düşünsel düzeyde uluslar aşırılışmayla Türk dış politikasının bu değişen koşullara göre nasıl bir yön çizmesi gerektiği konusunda düşüncelerini açıklamalarını istiyorum.

Başkan - Teşekkür ederim, güzel bir soruydu. Sayın konuşmacıların dikkate alacaklarını ümit ediyorum. Efendim, şimdi panelimizin ikinci turuna başlıyoruz. Bu turda zamanımız daha da kısaldığı için 5'er dakikalık bir süre sınırlaması getirdik ve gene ilk sözü sayın Haluk Gerger'e veriyorum. Buyrun sayın Gerger.

Haluk Gerger - Evet, teşekkür ederim. Efendim, bu zaman sınırlılığı nedeniyle ilk konuşmamda örgüsünü bozan çok önemli birşey kaçır-dım, artık onu tamamlayayım izin vererseniz.

Dedim ki, II. Dünya Savaşından sonra yükselen bir dünya gücü ABD'nin kendi ihtiyaç ve çıkarları için uluslararası ilişkileri militerleştirmesi, o sırada Türkiye'de yükselen kimi sınıfların ihtiyaç ve gereksinimleriyle çakışıyordu, onun için de böyle militarist dış politika sürdü. Bugünü anlata-

caktım, en önemli konu da oydu, fakat zaman sınırı içinde kaçırıldım. Şimdi anlatayım. Bugün ise düşün, bir düşün içinde olan bir gücün, kendi ihtiyaç ve çıkarları için uluslararası ilişkileri militerleştirmesiyle, yani ABD'nin hegemonyasını yitiren bir güç olarak, uluslararası ilişkileri ve kendi dış politikasını ve iç düzenini militerleştirmesi ihtiyacı ile Türkiye'de artık tıkanan, yani düşünse geçmiş olan sistemin yine kendi ihtiyaç ve çıkarları için militarizme sarılması yine "cuk" oturuyor, tam olarak çakışıyor. Şimdi bir takım rakamlar getirdim, bunlar çok önemli. ABD'nin kutsandığı bu ortamda sanıyorum bu rakamları size okumam çok yararlı olurdu. Çünkü ulaşmıyor Türkiye kamuoyuna bunlar ama neyse, bunlara tabii zaman yok. Orada kendi iç düzeyiyle rakamlara girmeden bir tek şey söyleyeyim, askeri harcamalarda, askeri sanayide ve orduda indirim yapılması gündemde. İşte düşman da kalktı ortadan falan. Amerika tabii eski ekonomik gücüne de sahip değil, biraz indirim yapalım sorununa -birer aslında saptırma ve çarpıtma uzmanı olan- Amerikan hakim sınıfları bile, artık kaçacak yerleri olmadığı için çok açık bir yanıt veriyorlar. Diyorlar ki; "biz bunu yapamayız".

Giderek bir hizmet endüstrisinin egemenliğine dönüşmüş olan ekonomik sistem içinde, askeri harcamaları kısarak ve orduda indirim yaparak esas olarak vasıflı iş gücünü, almışmış olduğu bir hayat standardına verecek olanaklarımız mümkün değil. Bir işsiz, yeni bir işsiz ordusu, biliyorsunuz müthiş bir işten çıkarma furiası filan var. Dolayısıyla biz ekonomimizde ve iş düzenimizde bu militerleştirmeye mahkumuz diyorlar. Ayrıca toplumsal bunalımlarını falan, belki çoğunuz biliyorsunuzdur anlatmama gerek yok, bu iç düzeniyle ilgili. Dışa ilişkin olarak ise artık biliyoruz ki ABD kendi hegemonya mücadelesi içinde hegemonyanın ölçütlerinin neredeyse tümünde kültürden teknolojiye, üretimden ticarete bütün ölçütlerinde yükselen rakipleri karşısında geriliyor. Japonya, Almanya, Birleşik Avrupa vs. Hegemonyasını ayakta tutabilecek tek gücü ki Körfez Savaşı'na onun için dört elle atladi, dosta düşmana şunu ispat etmek için, uluslararası sistemi korumak için, istendiği yere, istendiği miktarda, istendiği ölçüde asker yığabilecek tek güç ABD'dir. Yani ABD'nin hegemonyasını sürdürebilmek için tutunacağı tek dal vardır. Askeri gücü. Dolayısıyla dış politikası açısından da uluslararası ilişkileri militerleştirmek mecburiyetindedir. Bu yeni dünya düzeni budur. Bize satılmak istenen biçimi filan değil, refah, yumuşama vs. filan değil, uluslararası devletler biçiminde örgütlenmiş beynelmilel sermayenin ABD önderliğinde bir kutsal ittifaktır, dünyayı yeniden sömürmek ve baskı altında tutabilmek için. Yeniden paylaşma dönemi geldiği zaman bu uygar dünyanın I. ve II. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi ne tür çatışmalara gebe olduğunu filan da vakitsizlikten anlatamıyorum.

Şimdi Türkiye için nedir, yeni dünya düzeni? Bir müdahale hukuku yaratıyor. Rambo kültürüyle, dış politikasıyla ama o Rambo'ya kılıç lazım. ABD bu yeni dünya düzensizliğinde önce savcı, suçluyor mesela insan haklarını ayaklar altına aldın diyor, demokratikleşme olmaz diyor, piyasa ekonomisini niye uygulamasın diyor filan, sonra karar veriyor hakim, sonra müeyyideyi uyguluyor polis, ordu gücü, jandarma, sonra kazıyor mezarıcı, mezarını da kazıyor, hatta sonra cenaze levazimatçılığını da yapıyor. Önce öldürüyor, fabrika yıkıyor, ondan sonra kendi şirketleriyle yeniden yapıyor. Şimdi bu yeni dünya düzensizliği içerisinde Türkiye'ye verilen rol çok açık, Rambo'nun kılıcı olmak, Ortadoğu'da bu talanın bekçiliğini yapmak. Şimdi önemli olan tabii ki bize empoze edilen değil, bize dayatılanın bir militarizm olduğu, dış politikamız açısından kuşkusuz. Türkiye buna karşı durabilecek toplumsal dayanaklara sahip mi? Benim iddiam; olmadığıdır. Çünkü bağımlı ve muhtaç olan bir ülkenin zaten dayanması mümkün değildir. İkincisi bu sadece Türkiye'nin dış politikası açısından militarizm getirmiyor, Türkiye'ye verilen rol. Türkiye'ye içerde de militarizm getiriyor. Çünkü ABD'nin Türkiye'ye biçtiği rol Türkiye'de insan haklarının gelişmesiyle, Türkiye'de demokratikleşmeyle çelişiyor. Çeliştiği için de bazen sivil kurumların onun altında kalıyorlar ve bazıları daha altında kalıyorlar. Bu iç ve dış militarizmin dış kaynaklarını gerçekten çok iyi saptamamız lazım.

Militarizm ideolojisiyle ilgili iki örnek vererek bitiriyorum. Hürriyet gazetesi, -Hürriyet gazetesini neden seçtiğimi biliyorsunuz, çok önemli kesimlerin sözcüsüdür- genel yayın yönetmeninin çağdaş, uygar kavramlar kullanarak yaptığı iki analizden söz etmek istiyorum. Bir yazısında Türkiye'nin, yumuşama filan dönemiydi, Bulgaristan'la ve öteki uluslararası sorunlarıyla ilgili olarak yazdığı şuydu: Uluslararası iklim, uluslararası ortam Türkiye'nin bu ulusal sorunlarının Kıbrıs, Bulgaristan, vs. vs. çözülmesi açısından Türkiye'nin lehine değil. Niye lehine değil? Çünkü yumuşama var, çünkü barış var, silahsızlanma dönemine giriyoruz. Dolayısıyla Türkiye'nin lehine olması için ne olması lazım? Çatışma olacak, gerginlik olacak o zaman Türkiye için iyi olur diyor. Birincisi bu, ikincisi, son bu. Körfez Savaşı öncesinde kamuoyu araştırmaları Türkiye toplumunun yüzde 70'den fazlasının Türkiye'nin savaşa girmesine karşı olduğunu, Amerikan üslerinin kullanılmasına karşı olduğunu filan gösteriyordu. Bunun üzerine bir yazı. Diyor ki; Türkiye bir İsviçre değil, Türk halkı İsviçre'ymiş gibi rehavet içinde, öyle yüzde 70 oranlarında falan savaşa karşı olamaz. Türkiye barbarlarla çevrili, düşmanlarla çevrili onun için Türkiye halkı mutetakız olacak, elde silah, ordulaşmış millet olacak. Bir Atina söylemi içinde Türkiye halkının çok büyük bir bölümüne İsparta'nın yaşam koşullarını empoze eden bir ideoloji gibi. Burası Atina. O Atina'da yaşayanlar hep var Türkiye'de, ama toplumun büyük bir

çoğunluğuna ve sanıyorum özellikle gençlerle ve burada olanların önemli bir bölümüne verilen hayat bu. Atina söylemi içinde bir militarist Isparta hayatıdır. İşte bu ideolojidir bugün Türkiye'ye ege-men olan. Teşekkür ederim sayın başkan.

Başkan - Efendim, sayın Gerger'e teşekkür ediyoruz. Zaman zaman ABD'nin mezarıcı işlevinden sonra bir de hatim indirdiğine şahit olmuşuzdur, onu da ihmal etmemek lazım zannediyorum. Şimdi sözü sayın Nihat Gökyiğit'e veriyorum. Buyrunuz efendim.

Nihat Gökyiğit - Efendim, bugün sayın Başbakanımızın dediği gibi ekmek meselesi bütün bu meselelerin içerisinde muhakkak ki önemli bir yer işgal ediyor. Etrafımızdaki bu büyük gelişmeleri Türkiye'ye ne imkanlar yaratıyor, Türkiye'nin ekonomik gücü olduğu müddetçe; kuvvetli olduğu müddetçe, bütün bu dış politikalarda sayın Kamuran Gürün Bey'in de ifade ettiği gibi daha dinamik ve daha Türkiye lehinde politikalar üretmek mümkün. Şimdi etrafımızdaki büyük bir değişiklikten kısaca bahsettim ve istikrarsız dönemler olduğunu da söyledim. Fakat buna rağmen, bu o kadar büyük bir önem taşımaktadır ki Türkiye için işadamlarımız bugün büyük bir gayret, heyecan ve masrafla bu pazarlarda yer tutmaya çalışmaktadırlar. Şimdi Türkiye'nin şansı nedir, kısaca onu söylemek istiyorum. Türkiye'nin cumhuriyetlerle direk ilişkiye girmeye başladıktan sonra şansı daha fazla olmuştur. Çünkü buralarda bizim Slavlar da dahil, bir kültür yakınlığımız var Batılılara nazaran. Bunlarla tabii, diğerleriyle de dil kültür yakınlığımız var ayrıca. Bunların dışında Türkiye senelerce göçmenlerin bir iltica sığınağı olmuştur ve bunun sıkıntılarını yaşamıştır yıllarca, asırlarca. Şimdi bunun nimetini yaşamaya başladık. Türkiye'de bu etrafımızda konuşulan bütün lehçe ve lisaneleri bilen insanları bulabiliyoruz. Geçen Çeçen Başbakanı geldi buraya, bununla nasıl konuşacağız dedim, bir işadama orada işe başlamış ve Çeçence konuşuyor, evinde Çeçence'yi muhafaza etmiş. Kasabalarda ve köylerde yaşayan göçmenlerimizin lehçelerini muhafaza ettikleri anlaşılıyor. Bu bir güç bizim için ve oradaki yaşam şartlarına kolayca uyum sağlıyor insanımız ve yaşamaya da razı. Bu da büyük bir avantajımız. Ekonomilerimiz birbirini tamamlıyor, Karadeniz limanları arasındaki karşılıklı ulaştırma imkanları eşine az rastlanırlı kolaylıklar yaratıyor. Bu cumhuriyetlerin çoğu ile ya hudut komşusu veya kıyı komşusuyuz ve dünyada tetkik edilirse ticaret en fazla komşu ülkelerle ileri gitmiştir. Ama bizim etrafımızda çeşitli problemler dolayısıyla buna bir türlü muvaffak olamamıştık, bu fırsat artık çıkmıştır karşımıza. Bizim devlet ekonomisinden, piyasa ekonomisine geçiş tecrübemizden de vakıfaten yararlanmak istiyorlar. Türkiye'nin laik ve demokratik yapısı ilgi uyandırmaktadır, model olarak Türkiye'yi görmektedirler. Kafkaslar'da adalet infialak etmeye hazır bir takım itilafların çözüm-

lenmesinde Türkiye ekonomilerini iyileştirmede bir takım kolaylıklar getirebilirse bu bölgenin barışında da rol oynayabilir diye düşünülmektedir.

Karadeniz Ekonomik İşbirliğinde Türkiye öncülük etmiştir ve bu da üye devletlerce sıcak karşılanmış ve Türkiye'nin bölgedeki ekonomik ağırlığı adeta kabul edilmiştir. Türkiye'nin, AT ve EFTA'yla bağları bunun yanında ECO'ya Orta Asya cumhuriyetlerini dahil etmeye gayret etmesi ve Karadeniz Ekonomik İşbirliğine öncülük etmesi Türkiye'yi bölgede, dünya ekonomisiyle entegre olmada birçok yönde mesafe almış yegane devlet konumuna sokmuştur. Bir diğer önemli husus, biz bugüne kadar bu cumhuriyetlere vermiş olduğumuz temel ihtiyaç malları ve taahhüt hizmetlerini kaliteli ve zamanında verdik ve daha düşük fiyatlarla verdik. Türkiye'yi artık diğer pazarlar karşısında bir ikinci kaynak, en azından pazarlık gücü kazanmak için bir kaynak olarak görmeye başladılar ve bu Alman finansmanıya asker konutları için, Sovyet hükümetinin, Türk müteahhitlerine büyük destek vermesi de sebepsiz değildi.

Ayrıca Türkiye'de modern bankacılık, haberleşme, ulaştırma ve dünya ekonomisiyle entegre olma yolunda aldığı mesafede bölgenin finans ve ticaret merkezi haline gelmesi yolunda büyük adımlardır ve bir de bu etrafımızdaki cumhuriyetlerde hüküm süren rejim, müteşebbisin adeta kökünü kazımış ve büyük bir ihtiyaç doğmuştur bu ülkelerde. Burada da Türkiye en azından ufak işletmeler için tamirci, fırıncı, dükkancıdan başlayarak, bir imkan yaratabilmektedir ve söylediğim gibi insanımız orada gidip yaşamaya ve şartlara uyum sağlamaya razıdır. Şimdi peki Türkiye bu arada ne yaptı? Son 4 yıl içinde 500 milyon dolarlık ticaret hacmimizi 2 milyar dolara yakın bir seviyeye çıkarttı. Taahhüt işlerimiz 850 milyon dolara ulaştı. Bunun bu yıl sonunda 1,5 milyara ulaşması beklenilmektedir. Bunun dışında başka, gemi inşası vs. konularında mesafe alındı. Bazı yatırımlarda, bazı konularda mesafe aldık.

Son olarak şunu ifade etmek isterim. Komşumuz, demin konuşmamın başında arzettiğim, ağır şartlara ve istikrarsız duruma rağmen büyük, inanılmaz zenginlikteki doğal kaynakları ve insan gücüyle bunun içinden çıkacaklar. Buna inanıyoruz, dünya da inanıyor ve unutulmamalıdır ki bugün hala dünyada petrol, gaz, altın ve birçok endüstriyel ve zirai mallarda dünyada gene bir numaralı üretici ve rezerv sahibidirler. Bir hususu burada hemen söylemem lazım. Bizim Orta Asya cumhuriyetlerinde şansımız var, yöneldik. Fakat buradan şu netice çıkarılmamalıdır; kesin olarak Rusya ve Ukrayna'yı ihmal etmemiz mümkün değildir. Ukrayna nüfusu ve sahası bize yakın olduğu halde, Türkiye'nin 2 misline yakın tahıl, 6 misline yakın elektrik enerjisi ve sıvı çelik ve 30 misline yakında taş kömürü üretmektedir ve Rusya bunu üçle katlayınız, böyle bir dev. Dolayısıyla biz Orta

Asya cumhuriyetlerine hapsolmaya ve onunla iktifa etmeye katıyen niyetli değiliz. Bu Slav kesimini de hiç bir şekilde ihmal etmeyeceğiz.

Başkan - Efendim, Sayın Kamuran Gürün. Buyrunuz efendim.

Kamuran Gürün- Efendim ben hiç olmazsa nazarlık diye, siz söz verdiniz sorulan soruya cevap vereyim istiyorum. Ben yüzüme bakın, yahut dudaklarıma bakın, ne söylemek istediğimi anlarsınız denebilecek bir kişiliğe sahip değilim. Fikirlerimi tam anlatmadan ne düşündüğümü anlatmaya imkan yok. Ama onları da ayrıntıyla anlatmaya zaman müsait değil. Onun için bazı prensipler söyleyeyim. Dış politikamızı yönlendirirken, iç durumumuzu ve ekonomik durumumuzu bir tarafa bırakamayız, müstakil hareket edemeyiz onlardan. Dolayısıyla birbirleriyle ister istemez sıkı bir irtibatları vardır. Bunun dışında dış politikada hiç bir devleti mutlak dostumuz olarak görmememiz iktiza eder, hiç bir devlet mutlak dost değildir, ondan zarar görebileceğimiz zamanlar daima olabilir. Aynı şekilde hiç bir devleti mutlak düşman diye de görmememiz icab eder, o devletten de düşman diye telakki ettiğimiz devletten de yardım görebileceğimiz zamanlar olabilir. Bu yardımın illaki siyasi yardım olması iktiza etmez, ekonomik yardım, ekonomik yardım da tek taraflı yardım değil, karşılıklı ekonomik ilişkileri geliştirmek şeklinde olabilir. Çok basit bir misalini hemencecik söyleyeyim. Türkiye'de bir zamanlar Larus dendiği zamanlar, sen Rus dostusun diye insanı adeta tutuklamanın revaçta olduğu bir dönemde ben Dışişleri Bakanlığı'nda Türk-Rus ilişkilerinin geliştirilmesinin müdafasını yaptım ve bugün Sayın Nihat Gökyiğit'in uzun uzun üzerinde durduğu, Türk-Rus işbirliğinin temelini teşkil eden anlaşmanın müzakeresini de ben yaptım ve o zaman da bir hayli de tenkit görmüştüm.

Gene aynı dönemde de Keban Barajı dolayısıyla Amerikalılarla gırtlak gırtlığa su haklarının müzakeresini de yaptım. Dolayısıyla her devletten

hem istifade edebilirsiniz, hem zarar görebilirsiniz ama dış politika dediğiniz, eğer bu bir sanat ise bunları telif edebilmek sanattır. Bugün dünyadaki değişimler muayecesinde biz bu gelişim içinde nasıl rol oynarız diye düşünürseniz bizim oynayacağımız rol, mevcut problemlerimizi daha zorlaştırmamak şartıyla elimizdeki imkanlardan istifade edebilmek şeklinde olabilir. Dolayısıyla biz ne dış ilişkilerimizi, ne iç problemlerimizi zorlaştıracabilecek girişimlere girebilmek lüksüne malik değiliz. Şahsen öyle görüyorum. Bunun dışında, bazı hareketlere kendimizi daha yakın hissedebiliriz, özellikle sosyal ve hukuki bakımdan aynı mevhumlara bağlı olduğumuz, aynı değerleri paylaştığımız cereyanlara daha yakın kendimizi hissetmemiz normaldir. Bunun aksine olan cereyanların dışında kalmamız da daha yerinde olur diye düşünürüm. Çok basit bir misal, herhalde biz Türkiye olarak bugün kalkıpta, İslam aleminin savunuculuğunu yapmamamız icab eder. Bu defa da siz söylemeden bitireyim efendim.

Başkan - Efendim, Sayın Kamuran Gürün'e çok teşekkür ediyorum. Son sözü Sayın Prof. Dr. İlter Turan'a veriyorum. Buyrun Sayın Turan.

İlter Turan- Sağolun, Sayın Ateş. Alfabe'nin bir azizliği dolayısıyla ben genellikle toplantılarda son konuşurum ve bunun bir sonucu olarak da sayın dinleyicilerin biyolojik ihtiyaçları olan açlıkla, belki fikri ihtiyaçları arasında yaşadıkları çekişmede bende bir üçüncü faktör olarak nezaketlerini zorlamak gibi bir rol üstlenirim. Onun için izin verirseniz ben, sayın dinleyicilerin nezaketlerini zorlamayayım da oturumu tamamlayalım efendim.

Başkan - Efendim çok teşekkür ediyorum. 17. İktisatçılar Haftası'nın birinci gün, sabah oturumu burada sona eriyor. Öğleden sonra, Uzun Dönemli Sosyal Politika Yönelişleri başlığını taşıyan ve fevkalade ilginç olacağına emin olduğum toplantı saat 14.30'da başlayacak. Yarım saatlik bir sarkma yapmak zorunda kaldık, hepinizi bekliyor, hepinize iyi günler, mutluluklar diliyorum.

Uzun Dönemli Sosyal Politika Yönelişleri

Açılış

Oturum Başkanı

Panelistler

: Prof. Dr. Feridun ERGİN

: Prof. Dr. Sencer DİVİTÇİOĞLU

: Refik BAYDUR

Mustafa BAŞOĞLU

Tuğrul KUDATGOBİLİK

Prof. Dr. Oğuz OYAN

Prof. Dr. Burhan ŞENATALAR

Başkan-Konumuz, Uzun Dönemli Sosyal Politika Yönelişleri'dir. Oturumu açarken Sayın Prof. Dr. Feridun Ergin Bey'i kürsüye davet ediyorum.

Feridun Ergin- Sayın Başkan, değerli İktisat Fakülteliler. İktisat Fakültesi açılışında 20-14 kız, 104 erkek öğrenci kaydolmuştu. 1940'da, verdiğimiz ilk mezunlar 6 kız ve 22 erkek öğrenciydi. Bu rakamlardan da farketmişsinizdir kızların başa-barı oranı erkeklerden ilk jenerasyonda daha yüksekti ve bu toplantıda da görüyorum ki bayanların çoğunlukta olması onların ekonomiyle ilgilerini belirtmeye kafidir.

Burada bir ismi anmakta yarar görüyorum. Sosyal politika kavramını Türkiye'ye getiren ve İktisat Fakültesi'nde bu dersleri ilk veren Prof. Kessler, Prof. Gerhard Kessler'dir. Kessler 1883 doğumlu idi. Viyana ve Leipzig Üniversitelerinde profesörlüğü vardı. Aktif bir sendikalistti ve o zaman benim duyduğuma göre, bir aralık bir kaç milyon üyesi olan bir sendikalar grubunun başkanymış. Fakat sonu, belki biraz hüzün bitti. 1951'de memleketimizden ayrıldıktan sonra Almanya'da bir huzur evinde vefat etti. Sosyal politika terimi ilk kez geçen yüzyılda kullanılmıştır ve o vakitten beridir de anlamında, kapsamında bir hayli değişiklik olmuştur. Sosyal politikanın amacı, korunmaları ve desteklenmeleri gerekli ve yararlı sayılan sosyal grupların çıkarları doğrultusunda, ihtiyaçları doğrultusunda düzenlemelerdir. İleri sanayi ülkelerinde bu düzenlemeler sermaye-emek ilişkileri bakımından çözüme bağlanmış gibidir.

Bundan 20 yıl önceki 1973'deki istatistiklere bakacak olursak, yurt içi faktörler gelirinden, ücretlilere düşen pay İngiltere'de ve İsveç'te % 78, Birleşik Devletler'de % 75, Hollanda'da % 71, Almanya'da % 69, Fransa'da % 66 ve Japonya'da % 60'dı. Görüyorsunuz ki, çalışanlar gelirden çok geniş bir pay almaya başlamışlardı. Gelirlerin üçte ikisini almakta idiler. O tarihten bu yana, istatistiklere baktığımızda ücretlerin ileri sanayi ülkelerinde, fiyatların 1-2 puan ilerisinde veya 1-2 puan gerisinden geldiğini görmekteyiz. Sosyal siyasetin önemli konularından bir tanesi, biraz önce belirttiğim gibi sermaye-emek ilişkileriydi. Sermaye-emek ilişkileri deyince sendikalara değinmemek zordur. Sendikacılık açısından Türkiye'yle dış alem arasında benzerlikler görülebilir. Bildiğiniz gibi, liderler genellikle popüler kişilerdir, seçimle işbaşına gelirler, uzun süre yerlerini muhafaza ederler, korurlar. Ancak yönetim, sendikalarda demokrat değildir ve yetkili kişiler, yetkilerini kullanan kişiler az sayıdadır, birkaç kişiden ibarettir. Üye çoğunluğu işlere karışmaz, kararlara uyar. Teşkilatta sertlik, aşırı talepler yanlışlı hizipler de bulunabilir, dünyanın her yerinde ve Türkiye'de. İstikrarlı bir ekonomide ve saydam istatistik ortamlarında işverenin ne ödeyebileceğini sendikaların kestirmeleri zor değildir. Greve gidilirse işçilerin ve işverenin uğrayabileceği zararlar hesaplanabilir. İş kolları ve yöreler arasında ücret gerginlikleri, anlaşmazlık sebebi olabilir. Otomasyona geçişte, ihtiyaç kalmadığı veya işten çıkartılma hallerinde, hemen hemen her yerde sendikaların bir tepkisi görülür. İki ilginç örnek vereyim. Amerika'da elektrikli lokomo-

tiflerde ihtiyaç olmadığı halde, sendika talep ettiği için ateşçi bulunduruluyordu. Fransa'da Renault'un flans fabrikasında, otomobil tamponlarını imal eden seksiyon, baştan aşağı otomasyon, işçi ihtiyacının sıfır olduğunu söylüyorlardı, fakat sendikayla arada bir anlaşma mucibince kadroda altı işçi görünmekte idi. Bu gibi ufak tefek problemler bir tarafa bırakılacak olursa, ileri sanayi ülkelerinde sermaye-emek ilişkileri rayına oturmuş gibidir.

Türkiye'de ise ön planda gelen sorunlardan biri, enflasyonun doğurduğu istikrarsızlıktır. Durumu hepimiz biliyoruz. İşçi sendikasının, enflasyon hızı üstünde zam sağlamayı hedef tutması normaldir. Sendikacı, geride bırakılmış dönemde aldığı zamlarla, enflasyonu karşılayamamış ise o vakit mütekip toplu sözleşmede bunu telafi etmeye çalışır. Ancak, sihirli bir değnekle enflasyonu kısa sürede, bir iki senede hatta, düşürdüğümüzü, aşağıya indirdiğimizi varsayalım. O vakit Türkiye'de bir psikoloji tepkiyle karşılaşılabılır, inanmayanlar eğer bir gün başımıza gelirse görecektirler.

Nice zamandır, alışılmış rakamlar, oranlar dahilinde zam almaya alışmış insanlar fiyatlar artık yavaşladı diye, zam oranının düşürülmesine pek tahammül edemezler gibi geliyor. Hatta, indekslemeye gidilse dahi, sorunun tam olarak çözülebilmesi zaman alacaktır. Yani Türkiye'de belirsizlikler ortamından kurtulmak, sorunu rayına oturtabilmek, herşeyden önce ekonominin istikrara kavuşmasına bağlı bulunmaktadır. Hızlı enflasyonda, kredi faizleri er geç yükselir. % 100'ün üstünde, hatta % 1000'lere tırmanmış, kredi faizlerine hem I. Dünya Savaşı sonrasında, hem II. Dünya Savaşı'ndan sonra, her geçen 10 yılda örnekler göstermek imkanı vardır.

Bilançolara bakınız, şirket bilançolarına. Finansman giderlerinin, işletme kazancından mühim bir kısmını götürdüğünü görürsünüz. Burada işverenlerin karşılaştıkları kaçınılmaz bir durum vardır. Grevde üretim durur, ama faiz işler. Dolayısıyla bir grev, uzayan bir grev, işveren için dayanılması zor bir durum ortaya çıkartır. Ancak buna karşı firmalar çaresiz değillerdir. Çare işçilere karşı cömert davranılmakla beraber, fiyatlara da zam yapılmaktadır. Bu fiyat zamlarının pratikte birden, yüklü olarak değil, peyderpey yedirerek yapılmasında hem psikolojik açıdan yarar vardır, hem de bu esnada talep elastikliğinin olumsuz etkilerini test etmek fırsatı bulunmaktadır. Burada az duyulmuş bir gerçeği ifade edeyim. Eğer fiyatlara zam, toplu sözleşmeye takaddüm etmişse yani, işçilere yapılan zamdan önce, mal fiyatları yükselerek değişecek duruma hazırlanmışsa, gelir dağılımındaki değişiklik firmalar lehine olmaktadır. Bir başka önemli nokta da enflasyon durduğu vakit, bankaların karşılaştıkları durumdur. Bankalar yüksek faiz öderken ve yüksek faiz alırken, mevduat ve kredi faizleri arasında marj genişlemiştir ve bu genişleyen marja banka az çok intibak etmiş durumdadır.

Eğer, enflasyon yavaşlarsa, faiz oranları diyelim ki % 8'e, % 10'a indi. Acaba Kore'de olduğu gibi, yabancı ülkelerde olduğu gibi, kredi faizlerini yüzde 15'e çekmek, yani aradaki yalnız % 5 farkla, bankayı idare etmek mümkün olacak mıdır? Burada bir problem çıkmaktadır. Geçirilmiş tecrübelerle gösteriyor ki, faiz marjını % 20'nin altına düşürmekte zorluk çekilmiştir, tabii yabancı ülkelere.

Şimdi, işçilerden bahsettik, işverenlerden bahsettik, biraz da devletin genel, sosyal, siyaset sorunlarına eğilelim. Yaşadığımız hızlı değişim çağının politika ve ekonomi etkileşmesinde yol açtığı olumlu ve olumsuz gelişmeler vardır. Seçim kampanyası platformlarında, eskisinden farklı bir durum göze çarpmaktadır. Seçmenler, seçtirenler bu kelimeye dikkat edin, altını çizim, seçmenler, seçtirenler ve seçilenler arası ilişkiler zamanımızda çok daha yoğundur. Adaylık mücadelesinden başlayarak, her aşamada finansman kaynaklarına duyulan ihtiyaç artmıştır. Yani seçim kampanyaları pahalıdır. Mali destek sağlayanlara ve oy verenlere yapılmış taahhütlerin, mali portresi büyük boyutlara erişmiştir. Devlet borçlarına ve emisyonu yansıtmaması imkansızdır. Yani, seçim mirası faturaları, seçimler esnasında girilmiş taahhütlerin bedelini er geç devlet hazinesi ödemek durumunda kalmaktadır ve bunun devlet borçları üzerindeki etkileri de büyük boyutlardadır, büyük boyutlara erişmektedir. ABD'de mesela 6 yılda kamu kesimi borçları % 100'den fazla artarak, 2'den fazlasına katlanarak, 2.5 trilyon dolara dayanmış bulunmaktadır. Seçim platformlarında bildiğiniz gibi, günümüz sosyal deyimi kapsamına giren çok sayıda konu yer almaktadır. Öncelikler, sosyal grupların etkinlik derecesine göre belirlenmektedir, sıralanmaktadır. Başka bir deyimle, mikro demokrasilerin baskı gücü, seçimlerde büyük ağırlık taşımaktadır. Seçilenler, kamuoyuna vaatlerinden ve mikro demokrasi birimlerine girilmiş taahhütlerden kolay kopabilecek durumda değillerdir. Bu sosyal politikaya, ekonominin etkisini gösteren örneklerden biridir. Ancak, kabul ve itiraf etmeliyiz ki, değişen, hızlı değişen bir dünya da, hızlı değişen bir çağda, uzun vadeli sosyal planlama, uzun vadeli sosyal strateji belirlemek pek kolay değildir. Çünkü iki seçim dönemi arasında, derelerden çok su geçirildi. Mikro demokrasi birimlerinin bir önceki seçimde, iradesini kabul ettirmiş olan, isteğini kabul ettirmiş olan sosyal grupların tercihleri değişebilir.

Baskı gruplarından bazılarının gücü, bir seçimden diğerine, zayıflayabilir veya güçlenebilir. İktidarın değişmesiyle sosyal politikaları da değiştirmek mecburiyetinde kalınabilir. Yön sapmaları olabilir. Hızlı değişim, bir kaç yıl önce büyük önem taşıyan konuları arka plana geçirebilir. Bütün bunları dikkate alarak, zannediyorum ki, sosyal politikanın uzun dönem yönlendirilmesi söz konusu olduğu vakit, esnek davranmak, değişikliklere hazırlıklı olmak, her bakımdan yeterli olacaktır. Sayın

Başkan, değerli İktisat Fakültesi mezunları ve öğrenciler, beni dinlediğiniz için teşekkür eder, sözlerimi tamamlarım.

Başkan- Bu özlü konuşmanız için teşekkürlerimizi sunarız, Prof. Ergin Bey'e. Efendim.

Efendim konu sosyal politikalar. Müsaadenizle bu konuda daha geniş olarak, bu konu bağlamında piyasa ekonomileri, gelir bölüşümü, kaynak dağılımı, lütfen kelimeler değişiktir, üzerinde duruyorum, ve liberalizm arasında ufak bir ceviz kabuğu içinde mantıksal bir model kurmaya çalışacağım. Böylece de konuşmaların çerçevesini değil ama ben kendi konuşmamın çerçevemi çizmiş olacağım. Onun için başlıyorum.

Biz iktisatçılar genellikle 2. sınıflarda şunu biliriz: Piyasa ekonomileri bazı koşullar altında bize en sonunda paradi optimumu verir. Paradi optimum demek; piyasa koşulları cenneti-alâyi gökyüzünden yeryüzüne indirir paradi optimum olarak. Bu demektir ki, öyle bir optimumdur ki bu, burada bir iktisadi konumdan öbürüne geçtiğiniz vakit eğer herkes aynı durumda kalıyor fakat bir kişinin durumu iyileşiyorsa, bu demektir ki iktisadi durum ortaya çıkmıştır. Harika... Bu iyi bir şeydir. Çünkü bu demektir ki, kaynakların dağılımı piyasa mekanizmasında etkinlikle işlenmektedir, optimumdadır. Yani marjinal faydalara oranı, fiyatlar oranına eşittir. Bu demektir ki kaynaklar fevkalade iyi dağıtılmıştır. Fakat böyle bir refah, bireysel refahtır. Çünkü burada gelir yoktur, gelir verilmiştir. Şu anlamda ki paratenun genel eğrileri, herhangi bir yerde olabilir. Bu demektir ki bazılarının geliri çok yüksek, bazılarının geliri ise çok alçaktır. Bazıları paratenun has tepesine doğru çıkarken, bazıları eteklerinde dolaşır. Bu demektir ki, kaynak dağılımını bu etkinlikle çözen mekanizma, yani piyasa ekonomisi tam rekabet şartları altında. Çünkü refah ekonomisiyle gidersek sadece tam rekabet koşulları değil, başka koşulların da olması gerekir. Bu durum da aslında, kaynak dağılımını, fevkalade iyi yapar. Fakat gelir bölüşümünü ihmal eden, özgül bir optimumdur.

Öyleyse, dediğim gibi bu piyasa ekonomisi, sosyal refah için, bireysel refahlar için doğrudur, herkes optimumdadır ama bu, sosyal optimumu gerçekleştirmez. Şimdi bu, böyle bir sonuca varan, felsefi diyelim isterseniz, paradigma ne üzerine, hangi ilkeler üzerine kurulur? Neyin üzerine kurularak buraya vardınız? Bu Smith'den beri gelen şeydir, iki şey. Bir tanesi, birey sonsuz özgürdür. İstedikini tercih eder, istedikini seçer. Oraya malını yatırır, oradan alır, buradan alır, istediği yere kaynaklarını dağıtır. Tüketici, üretici kimse... İkincisi, devletin bu işe müdahalesi sıfır, sıfır civarındadır. Böyle bir liberalizmle, böyle bir liberalizme giden bir ekonomide, ister istemez en az müdahaleyle, en fazla özgürlükleri sağlamış olursunuz. Yani minumum minimoryumla, maksimum maksimumum en fazlasının en fazlası, en düşüğü-

nün en düşüğüyle gerçekleştireceğiniz şey, sadece ve sadece toplumsal ihtilaflardır. İhtilaflar sürdürme veya çatışma, sürdürme yahut çatışma bunu bilmiyorum, söylemiyorum da ne olduğunu. Ama bunlar her alanda, sadece iktisat da değil, siyasette de yahut düşünce sistemlerinde de çatışmaları meydana getirir. Bu bakımdan, bu dökümden nasıl kurtulursunuz? Çünkü size piyasa mekanizmasının, piyasa ekonomisinin kaynakları iyi dağıttığını söyledim. Fakat bu mahsurundan ötürü, gelir bölüşümünü halledemediğinden ve ihtilaflara yol açtığı için, acaba bu ilkeler üzerinde bazı tadilatlar yapılabilir mi? Evet, yapılmıştır. Çünkü Mill'den beri yapılmıştır. Mill'den beri, hele Avusturya Okulunu aldığınız vakit, Hajek'i aldığınız vakit, orada görürsünüz ki bu tanınan özgürlükler negatif özgürlüklerdir, çünkü sizi çatışmaya götürür ister istemez. Bundan dolayı bu negatif özgürlükleri pozitif özgürlüğe döndürmeniz gerekir. Pozitif özgürlüğe döndürmeniz için ancak ve ancak tehditlerle, yani bazı politikalarla, bazı yasalarla, bazı kurallarla olur. Bu kuralları kurmaya mecbursunuz, negatif özgürlükleri pozitif özgürlüklere dönüştürebilmeniz için. Öyleyse bu dönüştürme, demin söylediğimiz şey, piyasa ekonomilerinde kaynakların optimum dağılım hızını sağlayabilirdi, fakat ne dedik? Bu gelir bölüşümündeki adalet lafı güzel bir laf değil, ama düzensizlikleri nasıl düzeltir hikayesine geliyoruz. O halde bu söylediğim pozitif özgürlükler dediğimiz, kanunla kısıtlamalar, politikalarla kısıtlamalar veyahut kurallarla kısıtlamalar genel bir liberalizm çerçevesinde size gelir bölüşümünü düzeltme yollarını verecektir. Bu gelir bölüşümünün düzeltme yolları dediğim reel gelirin yeniden bölüşümü yollarını verecektir. Gelirin yeniden bölüşümü yolları ve yöntemleri ise doğrudan doğruya sosyal politikalar. Öyleyse piyasa ekonomisinin kaynakları iyi dağıttığını, evet kabul ediyorum. Fakat bunun gelir bölüşümünü bozduğunu biliyorum, zıtlıklardan dolayı. Sadece iktisatçı olarak düşünüyorum. O halde bazı sosyal, negatif özgürlükleri dönüştürmek için bazı sosyal politikalara ihtiyacımız vardır. Bu politikaların ne yöntemini ne de kapsamını ben burada tayin edecek değilim. Bunu konuşmacı arkadaşların verecekleri tebliğlerde söyleyecekler. Sözünü kendilerine bırakıyorum.

Şimdi söz, efendim, Refik Baydur Bey'de. 15 dakika ile tahdit edildi değil mi?

Refik Baydur- Efendim evvela İktisat Mezunları Cemiyeti'ni, özellikle bizleri yarının ümidi olan gençlere hitabetme imkanı ile buraya getirdikleri için, tertip ettikleri bu toplantıdan ötürü kutlamak istiyorum. Ve diliyorum ki, ümidimizin fevkinde sizlere birşeyler verebilelim. Efendim üç kişiye mikrofon verilmemeli. Politikacı, öğretmen ve de sendikacı. Ama başkan 15 dakika ile sınırladığı için ben 15 dakikada ne serebilirsem önünüze, gergefi dokumaya çalışacağım. Belki de çok bo-

zuk bir halı çıkacak. Şimdiden özür diliyorum.

Müsaade ederseniz olayı birkaç kanala ayırarak arz etmek istiyorum. Bunlardan bir tanesi bugünün fotoğrafı ne Türkiye'de? Sayın hocam izah ettiler. Cizvit Papazlarından bugüne kadar insanı, sürtüşmeden nasıl mutlu ederiz diye kafa yormuşuz. Kimisi buna sosyalizm demiş, sayın misafirim kusura bakmasın iflas etmiş, ayağa kalkmasının da çaresi yok. Kimileri salt liberalizm demiş, o da tutmamış, kimi bir orta yol bulmaya gayret etmiş, kimileri de bütün bu oluşumları, şahsi veya kitlesel politikasına alet etmeye uğraşmış. Sonunda öyle zannediyorum ki 21. yy.ın insanı ferdi başarısı ve yetenekleriyle kendi kendini kurtarabilecek. Bence orada temerküz eden varsayımlarla bir yere ulaşma imkanını bulacağız. Ve o zaman birbirimizin sınırını çizme imkanına ulaşacağız.

Bugün Türkiye nerededir? Bugün enflasyonu düşüremiyoruz. Türkiye OECD devletler arasında nüfus büyüklüğünde beşinci. GSMH büyüklüğünde onyedinci, kişi başına düşen millî gelirden de sonuncu. Tablo pek içaçıcı değil. Nüfus artışına mani olamıyoruz. Aşağı yukarı Hindistan gibi bir nüfus artışına sahibiz. Ve buna mani olma imkanı yok. Ayrıca bazı politikacılarımız da bunu geleceğin teminatı sayıyor. Bana göre de kafa adedi ne kadar yükselirse o kadar çabuk etrafımıza tokmak atıp, hüküm infaz ederiz gibi bir kısır döngü içindeyiz.

Kötü kentleşmeye mani olamıyoruz. Köyler şehirlere akın akın geliyor. Şehirlerde seçim zamanları devlet arazisini işgal edip ev yapana prim veriyoruz. Sabahın 8'inden akşamın 8'ine kadar çalışıp 3 kuruşuyla ev almaya hasret olan kiracıya da belki afedersiniz enayi diyoruz. Böyle bir yapı içerisinde köylerde veya kentleşme dışında hiçbir girişimde bulunmuyoruz. Mesela devlet arazileri boaboz duruyor. Belirli bir tahsile sahip olmuş ziraatçı gençlere bunu verip 10 sene 20 sene sonra geliştirmesi nispetinde tapulama sistemini ihdas edemiyoruz, bunu yapamıyoruz. Bunu yapan başarılı olan devletler var. Efendim tarım reformu yapmadık. Köylere teknik adam yetiştiremiyoruz. Ya ziraat mühendisi yetiştiriyoruz, köye gitmez, veya hiçbir şey yetiştiremiyoruz. Mesela köy enstitüleri uygulamasını, siyasi kapris olarak ortadan kaldırdık. Türkiye'nin başarılı bir girişimiydi, mani olduk. O düzende bir yeni kuruluşa da ihtiyacımız var. Mesela GAP'ı görenleriniz vardır. Yarın GAP'tan suyu bağladığınız zaman o suyu fıstık ağacının altına nasıl vereceğini bilen adam o kadar az ki, belki verim sifra düşecek. Killi arazi kırmızı arazinin gereksiz sulanmasından bir miktar sonra dönüşülen toprak şekli demektir. GAP'ta kırmızı arazi, yani kıpkırmızı toprağın yüksekliği 20 metreyi bulur. Benim memleketim Erzincan'da bu 2,5 metreyi geçmez, Erzincan verimli bir ovadır. Ama bunu kötü sulamaya tabii tutarsanız 50 sene sonra kil bulursunuz. Şimdi buraya mühendis göndermek

yerine, o bölgede köy çocuklarını, köy gençlerini, bir ortaokul eğitiminden sonra yani tamam bir eğitimden sonra, altı ay bir sene eğitip kendi köyünde yapacağı şeyi öğretip oraya bağlama imkanı varken boşuna nutuklar atıyoruz.

Hızlı doğa bozulmasına mani olamıyoruz. Sanayi de dahil buna. Sanayici sanki bulunmaz Bursa kumaşymış gibi fabrikasını en güzel yere koymaya çalışıyor, mani olmuyoruz.

Ağır askeri harcamalar içindeyiz. Japonya ve Almanya bugün bu kadar gelişmişse, Türkiye'nin sayesinde, Amerika'nın sayesinde gelişmiş. Askeri ben beslemişim Rus'a karşı; Japonya gelişmiş, Almanya gelişmiş. Buna mukabil, küçücük Türkiye devamlı surette 1 milyonun üstünde askeri bünyesinde toplayan bir ordu beslemiş ve hala da aynı yolda devam ediyoruz. Burada bir kısıtlama imkanına sahip değiliz çünkü bulunduğumuz mahalle kötü. Kötü bir mahalledeyiz. Bu mahallenin etrafında hırsız var, uğursuzu var, seni çeke-meyeni var. Onun için askeri ayakta tutmak zorundasın. Biz bir Almanya, Japonya olamayız. Ama bunu da kendi verileri içerisinde asgari indirip, hatta asker ocağının verimliliğini, produktivitesini, mesela ormancılıkta, mesela yol yapımında kazanma imkanlarına sahibiz. Bunu kullanmalıyız. Terör olaylarını kesin olarak önleyemiyoruz. Sayın Demirel ve koalisyon hükümeti, yıllardır beklediğimiz, özlediğimiz bir demokratik anlayışla geldiler. Ancak, demokrasinin en büyük vasfı kişilerin yaşam hakkıdır. Kişinin yakın hakkına tecavüz eden insanın yaşama hakkı da olmamalıdır. Doğu'ya gül mü götüreceğiz yoksa, Doğu'ya layık olana mı gül vereceğiz? Layık olana gül verip, layık olmayana diken batırmak zorundayız, bunun da kısa zamanda bir çaresini bulmak zorunluluğundayız. Bizi beğenmeyen, bu konuda tenkit eden Almanya, hapse attığı yedi kişiyi gece, yedi tane intiharla ilan etti. Hem de nereden, adam ensesinden intihar etti. Buna kimse inanmıyor ama olay doğru. Kızıl Tuğayları İtalya bir ayda serdi. Dedi ki, benim vatanım tehlikede, hiç bir Avrupalı ses çıkartmadı. Fransa Cezayir'i ezdi, hiç bir Avrupalı ses çıkartmadı. Belfast'da olaylar oldu, hiç bir Avrupalı ses çıkartmadı. Ben 1 milyon Kürd'ü beslemişim, ekmeğimi kırmış vermişim, Avrupa'lı elini uzatmamış, ondan sonra Fransa'daki o hanımı getirmişiz, adam yerine koymuş, götürmüş, gezdirmişiz, 8 tane Kürd'ü almış, Paris sokaklarına salmış, Kürt'lerin annesi olmuş. Demek ki Avrupa senin büyümeni de istemiyor. O zaman kendi içimize dönüp, kendimiz kendi içimizde konsensus bulabilmeliyiz diyorum.

Yatırım ve istihdam gelişmiyor. Aşağı yukarı 8 yıldır bu duraksama devresindeyiz. Bunun çarelerini aramak zorundayız. Sanayide kurumsallaşma ve sermaye dağılımı arzu edilen seviyeye ulaşmıyor. Dikkat edin aile şirketleri bir türlü sermaye dağıtma imkanını bulamıyor. Tabii bunu bir işveren

teşkilatının başkanının söylemesi garip, ama gerçekleri ortaya koyarsak anlaşma zemini buluruz. Buna mukabil üç-dört tane kurumlaşmış büyük holdingimiz büyük gelişmeler kaydediyor ve artık General Elektrik'te bile kurucu aile % 8.5 hisseye orayı yönetiyor. Bunlara da gelmek zorundayız. Hisse dağılımında da mutlaka çalışan insanı ortak etmeliyiz ki eli taşın altında kalsın. Yarın Arçelik'teki grev bana dokunsun ki, orada grev yapmaya gayret edeyim. Bu da işverenlerin görevi. Bu yaygınlığı, bu elastikiyeti işverenler ortaya koyup, gerçekleştirmek zorundadırlar. Sanayimizde işçinin eğitim seviyesi çok düşüktür. Gerçekten - bu çapaçul devletleri bir tarafa atarsanız, Saddam'ı, bilmem Kaddafi'yi falan, filan- biz en geride kalıyoruz. % 64'dür sanayide ilkökul ve altında tahsile sahip olan insanın yüzdesi. Bunun tersi, yüksek tahsilli veya teknik okul mezunu seviyesi Japonya'da % 60'lara geldi, 55'leri geçti. Sanayide emek katma değeri çok düşüktür. Bugün mübaşil yarışa girdiğimiz sayın Çalışma Bakanı ILO İş Programını getirip, imza edelim, biz de Avrupa'ya ulaşalım diye nutuk attığı Avrupa'da iş verimliliği bizim 5 katımızdır. Almanya'da bir işçinin yıllık katma değer ölçüsü 24 bin dolar. Bizde bu 4100 dolar. 88-90-91'de düşüş var. Demek ki burada da bir çare aramak zorundayız, bu şekli, bu olayı sırf işçi sendikalarının sırtına yüklemeye hiçbirimizin hakkı yok. Burada işverenin günahı var, devletin başta günahı var, yöneticinin günahı var. Belki, üniversitelerin günahı var diyeceğim ama dilim varmıyor. Çünkü üniversiteler Türkiye'de enteresandır. Başından bu yana sendikalara ister işçi, ister işveren olsun el uzatmışlardır. Biz bu diyalogu bir türlü kuramadık, herhalde seviye farkından dolayı oraya yetişme imkanını bulamıyoruz. Yetişmeyince de yan yana gelemiyoruz. O zaman - sendikalarda derken, işçi, işveren ayırmıyorum- biz seviyemizi yükseltmek zorundayız. Araştırma, geliştirme, kalite kontrolü, tatmin edici seviyede değildir. Mesela Japonya'da bu % 8'lere varmış iken bizde binde 25'ler civarındadır. Çok gerideyiz, başkasının yaptığına bağlı kalarak gelişme de mümkün değil. Evrensel sınırlar içindeyiz. Devlet sanayiye yardımcı olmamaktadır. Bunu Amerika denedi, 15 sene sonra bir gözünü açtı ki, Japon gelmiş Miami'de ki otellerin dörtte üçünü almış. New York'un yarısını almış. Şimdi akılları başlarına geldi ama iş işten geçti. Fakat Amerika'nın sanayii o kadar büyük o kadar güçlü ki, hani bir laf vardır, bizim atasözü olarak derler ki, 'kalın incelinceye kadar incenin canı çıkar'. Biz öyle olsa çoktan gitmiştik, o inceliyor şimdi yavaş, yavaş.

Bürokrasi korkak, çekingen, bürokrasimizde çok büyük bir incelik var. İş yapan, atak, gözünü kırpmadan karar verebilen insanlarımızın hepsi mahkeme karşısına çıkar, ispat külfeti içindedir. Öyle olunca iş yapmayan, sorgu suale tabi olmadığı için, hiç bir işe de elini uzatmadığı için rahattır. Bu yönlü gelişme de ataleti getiriyor bünyemize.

Yasadışı girişimlere politikacılar adeta yardımcı oluyorlar, neden? Üç, beş rey uğruna. Gecekondu-lar bunun misalidir, kanunsuz eylemler bunun misalidir, yürüyüşler bunun misalidir. Adam İzmir'den yürüyüşe kalkmış, neden? Belediye de kanunsuz eylem yaptığı için iş akdi feshedilmiş, devrin Çalışma Bakanı özel müfettiş gönderiyor, çevirmek istiyor olayı. Müfettiş gidiyor, olayda belediye haklı diyor. Hala Bakanlığımız iddia halinde, bu işçiye işe alın ve belediye yaygara koparıyor, 40 milyar verirsен alırım, veremediği için de almıyor.

Sendikalaşma, sınıf kavgası ve topluşözleşme büro hizmetlerinden ileri gidememiştir Türkiye'de. Biraraya gelip, işçi ve işveren sendikaları kendiliğimizden bir eser yaratma yeteneğine sahip olamadık. Sınıf sendikacılığı çok yakın tarihe kadar ağırlıktaydı. Bugün yeniden doğma tehlikeleri var. Doğarsa, yeniden bir çıkmaz yola doğru gideceğiz. Doğmazsa, yine biz salım bir yol bulabiliriz. Ücretlerden kesilen vergiler, dünyada emsali görülmemiş yüksekliktedir. Türkiye, çalışanın en çok vergi ödediği memleketler. Türkiye, çalışanın en çok sigorta primi ödediği memleketler. Türk sanayi ve Türk işçisi en çok fon ödeyen memleketler. Bütün bunlarda da kabahat yalnız politikacıların değil, Sayın Başoğlu'yla benim de kabahatim var, gidip Meclis'in önüne oturup, düzeltin bunu efendiler diyemedik bir türlü. Peki, ne yapmamız lazım? Ben diyorum ki, dünyanın hiç bir yerinde siyasi organların tarafsızlık iddiasıyla biraraya gelip, işçi ve işveren kanadını birleştirip, bir yol vermeleri mümkün olmamıştır. Dikkat buyrun, tarihte bunu sarahaten yazan bir yer yoktur. Bayan Thatcher hariç, onu da hemen vurgulayayım. O kendine özgü, bir cesur hanımdı. Birçok şeyler yaptı İngiltere'ye. Ancak İngiliz sendikacılığı ve işverenin de kültür seviyesinin ileriliği onu devamlı takviye etti.

Biz bir araya gelmeliyiz, biz geleceğimizi tespit etmeliyiz, biz gelecek nesillerin Türkiye'sinin en iyi olmasını sağlamalıyız ve biz biraraya gelip, enflasyonun içinde birtakım ekonomik veriler olmasına rağmen psikolojik veriler de olduğunu bilmeliyiz. Ona göre hareket etmeliyiz.

Sözlerimi yaşadığım bir olayla tamamlaayım. Benim evimin yolunun üzerinde, bir hemşerim bakkallık yapar. Erzincan tulum peyniri getirir, -bilirsiniz ve seversiniz biliyorum-. Ben de ara sıra alırım oradan. Üç-beş sene kadar evvel tulum aldım. Zannederim bir 10 bin lira verdim. Üstünü verdi, yarım kilo neyse. Ertesi gün karım dedi ki, "Kızın geldi, aldı götürdü. Bana yine tulum peyniri al." Yine uğradım, yine 10 bin lira verdim, "noksan abi, şu kadar daha vereceksin" dedi. "Oğlum daha iki gün geçti, tulumdan daha 4 parmak gitmiş, ne oldu?" "Fiyat arttı abi" dedi. Merak ettim, "Hasan, fiyatlar nasıl artıyor bana bir anlat" dedim. Dedi ki "Abi, sabahtan gelirem, bakiram, kartların hangisi müsaitse onun üstüne bir, iki lira koyirem, eğer müşteri gelir, akşama kadar alırsa, demek ki fiyat

tamamdır. Ertesi gün bir daha koyirem". Ve bu Türkiye'de enflasyondur. Enflasyonun içindeki sosyolojik ve psikolojik etkidir. Bunu gidermek de sendikaların, tüketicinin ve üreticinin görevidir. Hepinize saygılar arz ederim.

Başkan- Refik Baydur Bey'e teşekkür ederiz efendim. Şimdi Mustafa Başoğlu Beyefendi.

Mustafa Başoğlu- Sayın Başkan, değerli dinleyenler. Önce ben de, Sayın Baydur gibi İstanbul İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ne böyle bir toplantı düzenledikleri için teşekkür ediyorum. Bu dernek hemen hemen her yıl, hatırlayabildiğim kadariyle Türkiye'nin önemli konularını yılda bir defa düzenlediği İktisatçılar Haftası nedeniyle gündeme getirmekte, tartışılmasını sağlayarak önemli bir katkıda bulunmaktadır. Tabii burada tartıştığımız, ileriye sürdüğümüz düşünceler ne oranda hayata geçiyor, ayrı bir konudur. O zaten derneğin yapacağı görevler arasına girmiyor. Bu bakımdan Türk-İş'in de bu toplantıda bulunmasını sağladıkları için yetkili arkadaşlarıma ayrıca teşekkür ediyorum. Gördüğünüz gibi eğer aramızda değerli hocamız, oturum başkanı olmazsa ben iki ateş arasındayım. Bir yanda Sayın Refik Baydur var, bir yanda Sayın Kudatgobilik arkadaşımız var. Her ikisi de konularını çok iyi biliyorlar. Birçok toplantıda da birlikte tartıştık. Neyse ki burada değerli hocalarımız var, yorumcu hocalarımız var, böylelikle sanıyorum bu iki ateş arasında yanmadan çıkmak imkanını bulacağım. Sayın Ergin hocamızın, açıkladığı, temas ettiği konulardan bir tanesine kısaca açıklık getirmek istiyorum, diğer konulara geçmeden önce. Sendika içi demokrasiden genel olarak yakınmalar vardır. Burada hocamızı buna temas etti. O konuda birkaç cümle arz etmek istiyorum. Bizdeki sendika içi demokrasi ne ise, siyasi partilerdeki sendika içi demokrasi de odur veya diğer mesleki kuruluşlardaki demokrasi de odur. Daha doğrusu şöyle arz edeyim. İşyerlerinde işçiler delegelerini seçerler. Bunlar şube kongresine gelir, orada merkeze giden delege ve yöneticileri seçerler; oradan Merkez kongresine gelir, oradan TÜRK-İŞ kongresine giden delegeleri ve merkez yöneticilerini seçerler. Genel olarak şube kongrelerinden itibaren, seçimlerin tümü hakimlin gözetimindedir. Seçimlerin tümü gizli oyla yapılır, kongreye katılan delegeler hangi adaya rey vereceğini isminin karşısına işaret koymak suretiyle belirler. Seçim sistemi böyle çalışıyor. Tabi üyelerimizin her konuya katılımını sağlamak, takdir edersiniz ki mümkün değildir. Tıpkı temsili sistemdir bu, nasıl biz parlamentoya seçtiklerimizin sonunda aldıkları kararlara fazla katılamıyorsak, eleştirinin ötesinde fazla katılamıyorsak; üyelerimizin de haklı olarak bizim sendikacıların yönettiği, idare ettiği sendikanın icraatlarına fazla katkıları olmuyor. Bu katılımcı demokrasinin genel olarak Türkiye'de eksikliğidir. Eğer bu manada söylenmişse buna bir itirazım olamaz.

Şimdi Sayın Baydur burada, diğer konuşmalardan farklı bir düşünce belirtti, sanıyorum ikinci konuşmacı belki biraz daha farklı şeyler söyleyecektir. Ama ben, Sayın Baydur'a yaklaşım göstermek istediğim için mümkün olduğu kadar geriye dönük veya gündemimizde bulunan konularda tartışmaya meydan vermeyecek; üzerinde önemle durduğumuz bazı konuları bu vesileyle dile getirmek istiyorum. Zannediyorum benim arz edeceklerim konuşmanın, panelin, maksadına da, amacına da uygun olacaktır. Biz diyoruz ki Türkiye demokratik bir ortamda -amacına uygun, çağdaş bir demokratik ortamda, çoğulcu demokratik ortamda, insan haklarına dayanan demokratik bir ortamda- sosyal adaleti gerçekleştirmelidir ve insanına insanca yaşayabileceği, hatta Birleşmiş Milletler Beyannamesi'nde yer alan insan onuruna uygun bir yaşamaortamı meydana getirebilmelidir. Dosyalarımızda birçok belge var. Burada değerli arkadaşlarıma, bir kısmı öğretim üyesidir, bir kısmı öğrencidir, bu belgeleri bildikleri için tekrarlamak istemiyorum. Ama sadece Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Avrupa Sosyal Şartı, Paris Sosyal Şartı, Uluslararası Teşkilat Ana Sözleşmesi gibi sıralayacağımız belgelerin tümünün içinden çıkan özet, insanların önce demokratik haklara sahip olmaları; teşkilatlanma hakkına sahip olmaları, sağlıklı bir ortamda çalışabilmeleri, iş kazalarına, meslek hastalıklarına karşı korunabilmeleri, kendilerinin ve ailelerinin insanca yaşayabileceği ve istikrarlı bir gelire sahip olabilmeleri; sosyal güvenlik haklarının olmaları gibi konuları içermektedir. Bunu Türkiye açısından incelediğimiz zaman, durumun maalesef böyle olmadığını, gelişmelerin böyle olmadığını, özellikle son on yıldaki gelişmeleri üzülererek görüyoruz.

Burada enflasyondan söz edildi, enflasyonun en ağır yükünü çeken çalışan kesimdir, emekli kesimdir, bir bakıma da küçük esnafıdır. Yani günlük geliriyle, emeğinin karşılığında geliriyle geçinmek zorunda olanlardır. Bu sıkıntının üniversite öğretim üyelerimizden, en ücra köşede çalışan fabrika işçisine kadar hepimizin menfi yönde etkilediğini biliyoruz. Ama maalesef bütün uyarılara rağmen, enflasyon toplumun katlanabileceği, insanlarımızın altından kalkabileceği bir noktaya indirilememiştir. Enflasyonla birlikte yaşamak ve enflasyonla birlikte kalkınmak gibi bir düşünce son yıllarda tartışıldı ve böylelikle bunun üzerinde duruluyor. Değerli hocamız "enflasyonu aşağıya çekerseniz, işte banka politikasından diğer pekçok politikalara karşı bir takım menfi etkileri olabilir." dedi. Enflasyon çıkarken ızdırabını çeken bizler olduk. Eğer enflasyon indirilirken, bunun ızdırabını gene biz çekeceksek; söylemek zorundayım ki buna katlanmamıza imkan yok. Böyle bir ağır yükü daha fazla çekmemize imkan yok.

Şimdi burada bizi dinleyenlerin çoğunluğu genç kardeşlerimiz. Bu kardeşlerimiz de üniversi-

te seçme sınavından süzülerek üniversitelere gelen arkadaşlarımız, ama biliyorum ki bunlar üniversiteyi bitirdikten sonra ne olacağını düşünmek zorunda olan insanlarımızdır, gençlerimizdir. Zaman zaman bana geliyorlar, konuşuyorlar, üniversite bitirenlere iş yok, gidebileceği yer yok. Yani üniversite bitirmek de yetmiyor. Dolayısıyla Türkiye, işsizlik gibi çok önemli bir konuda yeni politikalar üretmek ve genç insanlarına da orta yaşlısına da öğrenim görmeyenine de görenine de iş bulabil-melidir. Çünkü iş olmayan insanın, ne ailesinde, ne toplumda yeri yoktur. Hayatını bir düzene, bir dengeye koymak imkanı olmaz. Ama görüyoruz ki son 10 yılda iş hayatındaki gelişmeler, işsizliği azaltmadı. Kamu kesiminde genel olarak kadrolar kapatıldı. Başta KİT'ler ve memur kadrolar olmak üzere, kadrolar kapatıldı, buralarda fazla istihdam vardır; KİT'ler bu işsizlerin yükünü çekemez diye kadrolar kapatıldı. İşsizlik teşvik edildi; sanayide ve hizmet sektöründe sigortalı çalışanlarda da, 80'den bu yana artış sadece 1 milyon civarındadır. 1980 yılında 2.5 milyon sigortalıya karşı, şu anda SSK kapsamında bulunan işçi sayısının 3.5 milyon civarında olduğunu görüyoruz. Böylesine katlayarak giden bir işsizlik sıkıntısıyla Türkiye karşı karşıyadır, ve buna çözüm bulmak durumu vardır. Tabii buraya gelince, işverenlerle aramızda bir görüş ayrılığı başlıyor. Bu işsizliği önlemek yerine, giderek işsizler ordusuna diyelim, işsizler grubuna yenilerini katıyoruz. Gün geçmiyor ki gazetelerde sürekli olarak işçi çıkartıldığını görmemiş olalım. Kimileri bunu Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yahut Sayın Bakan tarafından hazırlanan iş güvencesi kanun taslağının kanunlaşmasından önce, işverenlerin fırsat sayarak, "aman kanun çıkmadan, işyerini boşaltayım" gibi bir gerekçeyle bağlıyor. Haklılık durumu nedir bilmiyorum ama, bildiğimiz birşey var, işveren kesimimiz bir grubu toplu sözleşmeden önce, bir grubu ise toplu sözleşmeden sonra çıkartarak, sözleşmeyle üstlendiği zamları hemen hemen sıfıra indirmektedir. Tabii bu bizi ister istemez ücret tartışmasına götürüyor. İşveren kesimimiz Türkiye'de çok yüksek ücret aldığımızı, hatta bazen Avrupa'yı geçtiğimizi, Avrupa'nın önünde olduğumuzu iddia ediyor. Biz bunun tam tersini söylüyoruz. Diyoruz ki, aldığımız zamlara rağmen, hala bizim insanımız, işçisiyle, memuruyla ama işçisi için söyleyeyim, temsil ettiğimiz insanlar geçinme ücretini yakalayamamıştır. Tabii ben geçinme ücretinden şunu kastediyorum: Yani bir insan ayda aldığı ücretle, kendisinin ve ailesinin aylık zorunlu ihtiyaçlarını karşılayabilmelidir. Bu noktada eğer örnek arzetmem gerekiyorsa; birisi asgari ücrettir. Asgari ücret şu anda brüt 800 bin liradır. Bunun net'i 500 bin liradır. Bir asgari ücretlinin aynı zamanda aile reisi olduğunu ki, binlercesi bu durumdadır. Kendisiyle birlikte ailesini de bu parayla geçindirmek zorunda olduğunu düşündüğümüzde, herhalde bunun ne kiraya yetebileceğini, ne yakıta yetebileceğini, ne diğer ihti-

yaçlara yetebileceğini iddia etmek mümkün değildir.

İkincisi; yenilenmekte olan, şu anda kamu kesimi dediğimiz, özel kesim de bunun içindedir. 1992 yılında yenileyeceğimiz toplu iş sözleşmelerinde işçi ücretleri -ki ben aynı zamanda Sağlık-İş Sendikasının Genel Başkanı'yım, kendi iş kolumdan da örnek verebilirim.- 1 milyon 600 bin, 1 milyon 700 bin lira brüttür. 1991 yılında yenilediğimiz ve en çok yüksek düzeyde ücret aldığımız iddia edilen sözleşmelerde de şu anda geline rakamlar 4 milyon lira, 4.5 milyon lira brüttür. Sayın Baydur biraz önce söyledi, bunun yarısı kesintilere gidiyor; diğer kalan yarısıyla ikramiyeleri ve sosyal yardımları, kattığınız zaman bu arkadaşlarımız, belki çok fazla sıkıntıya katlanmadan aybaşını bulabilme gayretini sürdürmektedirler. Dolayısıyla 'yüksek ücret veriyoruz, bizim sanayimiz bunu kaldırmaz' iddiası doğru değildir. Sanayinin sıkıntıları olabilir ama bu bize verilen ücretten kaynaklanmıyordur.

Biraz önce arz ettim, uluslararası belgelerin tümü çalışanlara, aileleriyle birlikte, insanca yaşayabileceği, insan onuruna uygun bir yaşama sağlanması gibi bir hedefi öngörmektedir. Ücretler böyledir, işsizlik böyledir, konut edinme bir başka sorundur Türkiye'nin. Türkiye'de çalışan kesimin elde ettiği gelirle, ay başını bulmak imkanı olmayınca konut sahibi olması da hemen hemen imkansızdır. Yani para artıracaksınız, kooperatife kaydolacaksınız, inşaat su basmanın seviyesine çıkıncaya kadar, müteahhide ayda 500 bin lira, 1 milyon lira para ödeyeceksiniz, sonra Toplu Konuttan alabiliyorsanız kredi alacaksınız, yüksek faizli kredidir üstelik; sonunda bir konut sahibi olacaksınız, aldığınız krediyi 15 sene içerisinde de belli miktarla geri iade edeceksiniz. Bu genel olarak son yıllarda bir ailede birkaç kişinin birden çalışmasıyla veya ek geliri olanların sahip olabileceği bir imkan. Ama onun dışında tek ücretle çalışanların konut sahibi olma imkanları yok olmuştur. Sosyal güvenlik alanına gelince, Türkiye maalesef hala nüfusunun % 40'ını sosyal güvenlik hakkına kavuşturamamıştır. Şimdi yeşil kart verilmek suretiyle bunlara hiç değilse ücretsiz sağlık hizmeti verilebileceği tartışılıyor. Ne kadar tutacak bu yeşil kart, işin sonu nasıl gelecek bilemiyorum. Çünkü hala Türkiye sağlık hizmetlerini bir sisteme oturtmanın çabalarını sürdürüyor. Bu yeni sistem bunu sağlayabilecek mi, göreceğiz. Bir de hasta-doktor ilişkileri vardır. Hasta-hastane ilişkileri vardır. Onlar bunun dışındadır. Hastaneye yatıyorsunuz, elinize reçete tutuşturuluyor deniliyor ki, bizim eczanede yok, sahibin varsa ilacı getirsin; o da ayrı bir sıkıntıdır. Dolayısıyla sağlık alanında da, sosyal güvenlik alanında da ülkemiz maalesef rahat olduğu söylenebilecek bir noktada değildir. Artık emekli aylığıyla bir insanın, ben emekli oldum, artık köşeme çekiliyorum, rahat edeceğim, oturacağım

re çalışma hayatındaki yılları dinlenerek geçireceğim deme imkanı yoktur. Emekli,SSK, Bağ-Kur gibi birkaç bölüme bölünmüştür. Kamu da birkaç bölüme bölünmüştür ve çoğunlukla emekli aylıkları ihtiyaçları karşımının altındadır. Emekli aylığı a-deta bir ek gelir halindedir. Şimdi bir yandan emekli olan baba veya anne iş arıyor, bir yandan onun yetiştirdiği çocuğu iş arıyor. Böylesine bir karmaşaya dönüştürülmüştür işsizlik. Bu emekli aylıklarıyla da rahat geçinmek mümkün değildir. Belki burada işverenlerimiz de diyebilir ki, madem böyledir; neden 20-25 yaşa biz karşı çıktık da, siz Türk-İş olarak karşı çıkmadınız? Sorun 20-25 yaşa karşı çıkmak değildir. Şu anda da bunu tekrar ediyorum; bizim o zaman söylediğimiz şudur. Önemli olan bir insanın emekli olduktan sonra geliriyle aybaşını getirebilmesidir. Bu imkan bunu sağlıyor mu, hayır. Ama geçmişte böyle bir uygulama vardı ve iktidardaki siyasi partiler vaatlerine sadık kalarak bu kanunu değiştirdiler. Meseleye sadece bu kanunla bozulmuş bir olay olarak bakmamak lazımdır.

Sayın Baydur'un söylediği birkaç konuya temas etmeden bu noktada sözlerimi kapatmak istemiyorum. Bunlardan birisi verimlilik veya işçilerin öğrenim durumudur -ki genel olarak işverenlerimiz hemen her vesileyle bunu dile getiriyorlar-biz de bir araştırma yaptık. Aşağı yukarı işverenlerimizin çoğunun öğrenim durumu da aynı seviyede çıktı. Bunu bir eleştiri olarak yöneltmiyorum. Ama bir başka gerçek var. Bu işçiler, Türkiye'de çalışan işçiler, Almanya'ya gittiği zaman, İtalya'ya, Fransa'ya, İngiltere ve başka ülkelere, Avrupa'ya gittiği zaman orada hep aranan işçidir. Türkiye'den gelen işçiler genel olarak, yabancı işverenlerin hep aradığı işçidir ve orada onlar verimlidir. Eğer Türkiye'de bir verimsizliği varsa nedenini kendi içimizde oturup aramamız gerekir. Ya işletmenin uygulamalarında bir bozukluk vardır, ya insanların rahat ettirememenin, geleceğe güvenle baktıramamanın sorunları vardır veya insanlara verdiğimiz ücretin yetersizliğinin giderek onları işgücü kaybına götürdüğü sorunu vardır veya işçi sağlığı, iş güvenliği konusundaki gerekli tedbirlerin alınamamasının zorlukları vardır. Bir zorluğu vardır, bunu bulmalıyız. Aksi olsaydı oralarda bu insanların kalmamaları, barınmamaları ve hemen geri gönderilmeleri gerekliyordu. Dolayısıyla bu noktada Sayın Baydur'a katılıyorum. Bu noktayı oturalım, konuşalım. Daha verimli, işçileri ve işletmeleri daha verimli hale nasıl getiririz, bunu tartışalım ama bir şey daha tartışalım; diğer şartları da eşit hale getirelim. Yani biz üretip, karını işverenler cebine koymasın, ürettiğimizden hissemize düşeni de alalım. Zaten anlaşılmadığımız, tartıştığımız konulardan birisi budur. Biraz önce ücretleri arz etmeye çalıştım. Üretelim, Türkiye'yi büyütelim, işletmeleri büyütelim ama bu büyüklükten biz de yeterli kadar pay alalım. İşte bu henüz sağlanamamıştır. Neden? Çünkü, 12 Eylül hukuku dediği-

miz, kendisine kanun koyma yetkisi veren zamanın idaresinin, MGK'nın koyduğu kanunlar işverenin lehinedir.

Bunu da tartışıp, demokratikleştirelim. Sendikasıylaştırmayı, giderek özendiren bir uygulama yapıyorlar. Ne yapıyorlar? Bir fabrika var, fabrikayı birkaç bölüme ayırıyorlar. Taşaron uygulaması vardır. İşçiye bir taraftan çıkartıyor, taşaron diye bir başka işçiye gel sen buranın yemek işini hallet, gel sen buranın taşıma işini hallet, gel sen buranın boya işini hallet ve bu uygulama giderek basınımla da yansıyor, basın sanayiine de yansıyor. Şimdi siz işçileri sendikasıylaştırarak eğer daha fazla verim alacağınızı düşünüyorsanız bu yanlış. Sendikalaşmak tıpkı siyasi haklar gibi, tıpkı yaşama hakkı gibi her demokratik ülkede kişilerin hakkıdır. Bunu isteyen kullanır, isteyen kullanmaz; ama buna engel olmamak lazım gelir. Şimdi sınıf sendikacılığı falan, bunlar Türkiye'de tartışıldı. Bundan sonra ne kadar tartışılır bilemiyorum ama bizim Türk-İş olarak o noktada rahat bir konumumuz var, bunu hiç kimseyi eleştirmek için söylemiyorum. Biz başından beri bir çizgi tutturduk. Çoğulcu, özgürlükçü, Atatürk ilkelerini esas alan, insan haklarına dayalı bir demokratik yönetim mücadelesi yaparak geldik.

Sınıf sendikacılığı denilen düşüncenin artık bundan sonra çok fazla tartışılabileceğini veya tartışılabilir örnek ülke gösterebileceği gibi bir ortam artık dünyada kalmadı, ileride ne olur bilemiyorum. İzmir Belediyesi'nde yapılanı ben başka gözle görüyorum, sosyal demokrat bir belediye başkanı, 400'e yakın işçiye işten atıyor. İşten attığı işçilerin 100'e yakını SHP'nin delegeleri ve o belediye başkanını işbaşına getiren insanlar, o yönetim grubu. Sonra ne olmuşsa olmuş, aralarında bir uyuşmazlık çıkmış ve belediye başkanımız, insanların en hassas olan noktasını yakalayarak onları ekmeksiz bırakıyor, kaldırıp atıyor. 400 adam, araya giriliyor, ben İzmir'e gittim, basın toplantısı yaptım. Belediye başkanı bizim temsilciliğe uğramıyor, konuşmuyor, telefonlara çıkmıyor. Yani artık kral benim anlayışını insanlık çok geride bıraktı... Ama bizim belediye başkanımız, madem başkan benim istediğimi atarım, istediğimi alırım gibi bir anlayışa götürünce yürüyüş tepkisi doğurdu, yani bu bir protesto tepkisidir. İnsanlar kolay değil, kış kıyamet günü, yalın ayak, başı kabak, aç susuz Ankara'ya kadar yürüyüp bir hak mücadelesi yaptılar. Bunun kanunsuz bir tarafı yoktur. Zaten belediye içinde yürütmediler. Anayola çıkınca da kimse bir şey yapamadı. Ama burada şükranla ifade ediyorum, iş başındaki Cumhuriyet hükümeti bu işe çok demokratik baktı, engel olmadı, Ankara'ya geldiler. Biz Başbakanlığa gittik, yedi Cumhuriyet Hükümeti Bakanı geldi, bize, bu işçilerin haklarının hükümetin güvencesi altında olduğunu söyledi, yürüyüşü durdurduk ve araya hiç bir fesat hadisesi de katılmadan işçiler geri döndü. Dolay-

siyla evvela işveren konumunda olanlar, çalıştırdıkları insanların hizmet akdini feshederken, bunun nelere mal olabileceğini de düşünmek zorundadır. Bir ailenin ocağının söndüğünü düşünmek zorundadır.

Bu memlekette işsiz insan, sefaletin kucağına atılmış insandır. Her türlü sosyal güvenlik hakkını kaybeden, her türlü sağlık hizmetini kaybeden, her türlü gelirini kaybeden ve bir daha iş bulma imkanı çok az insandır. İşsizlik sigortası diyoruz, işverenlerimiz karşı; iş güvencesi diyoruz, tartışmıyoruz -burada belki buna sırada gelmeyecek işverenlerimiz karşı, geçinme ücreti diyoruz işverenlerimiz karşı, çağdaş anayasa, çağdaş endüstriyel ilişkiler diyoruz işverenlerimiz karşı; sonra işverenlerimiz diyor ki, niye az üretiyorsunuz? Biz yeteri kadar üretiyoruz ama yeteri kadar hak alamıyoruz. Bu demokratik mücadelenin sonucunda yeteri kadar hak alacağız. Türkiye'nin siyasi ortamı buna müsaittir. Teşekkür ediyorum.

Başkan- Teşekkür ederim efendim. Mustafa Başoğlu teşekkürlerimizle... Aslında verdiğiniz örnek de çok sevimli bir örnekti, yani işverenlerin çoğunun da böyle oldukları ama, karşınızda olan Tuğrul Kudatgobilig, öyle değil çünkü London School of Economics'den mezundur ve master'ını almıştır. Sıra sizde efendim.

Tuğrul Kudatgobilig- Sağolun... Sayın Başkan, teşekkür ederim. Sayın Hocalarım, ben sizi bugünden yarına götürüyüm. Bugün'ün derterleri var, sayın Türk-İş İkinci Başkanını dinledik, derterleri var. İşverenlerimizin başkanı daha uzun vadeli ortaya koydu, onun çözümleyecek yolları var. Ben şimdi müsaade ederseniz, yarın hepiniz mezun olduktan sonra, ekonomi mesleğini paylaşacağım siz meslekdaşlarıma, siz kardeşlerime hitap etmek istiyorum. Bir an gözünüzü kapatın, 3. bin yıl başladı bugün, 2 bin yılının ilk haftasındasınız, hepiniz mezun olmuştunuz, % 98'iniz iyi işlerde çalışıyorsunuz, % 10'unuz doktora yapmış, % 22'niz master'ını tamamlamış, % 60'ınız evlenmiş, evlenen % 60'ın % 20'si boşanmış... Prof. Divitçioğlu'nun beyaz saçları zaten beyaz, sakalı biraz daha belki uzamış ama aynı güzellikte devam ediyor, ben belki saçlarımı beyazlatmışım fakat, hiç olmazsa onun sakalını yakalayayım diye biraz beyaz sakal... Buralardayız, 2000 yılı... 2000 yılında Türkiye muhtemelen AT'nin üyesi. Dünya bugün tek blok olarak yalnız ABD ve etrafının gücüyle meydana çıkmış iken, 350 milyon artı 80 milyon Türkiye, 420 milyonluk bir ülkeler manzumesi... 540 üyeli Avrupa Parlamentosu'nda ki oturuma nüfusa göre, Avrupa'nın sıfır büyüyen nüfusuna karşı Türkiye 78-80 milyon tahminle % 33 Avrupa Parlamentosunda oturuyor. Yani, şuradaki insanların, siyasetle uğraşacak olanların da binde nokta otuzu Avrupa Parlamentosundadır. Böyle bir dünya anlatıyorum şimdi size...Mezunlar Cemiyetimiz, olaya uzun vadeli bakmamızı istedi, ben de uzun

vadeli bakıyorum. Tabi uzun vadeli bakarken nasıl akıl edip getirmişlerse, Küba'dan Profesör getireceklerine, bu açıdan bize dünyayı gösterecek bir ilim adamını dinlemeyi tercih ederdim, anlamadım da ingilizcesini... Uzun, çok dikkatli dinledim fakat bir türlü yakalayamadım, ben teklif ediyorum bir dahaki seneye Guatemala'dan getirelim, bakarsınız orada da iyi bir şey vardır.

Şimdi, Avrupa birleşiyor. Sekiz ay sonra 1 Ocak 1993'de Avrupa tek pazarı karşımıza çıkıyor. Türkiye'de sayın Türk-İş'in temsilcisinin de söylediği gibi 2 milyon organize işçi var. Bu 2 milyon işçi, ister şu parayla, ister bu parayla bizim işletmelerimizde çalışıyor. Benim Arçelik şirketimde çalışan herhangi bir işçi kalkıp Gebze'de bir evin kapısını vurup, lacivert elbisesini giyip, kız istemeye giderse ona bir tek sual soruyorlar. Kadrolu işçi misin, geçici taşaron işçisi misin? Kadrolu işçiyim derse, % 80 kayınpeder yumuşuyor, ikinci suali şunu soruyor. Kaçınca ücret derecesindesin? Şayet dokuz kademeli ücret derecemizin beş ve yukarısı kademelerindeyse o kızı, benim işçi kardeşim alıyor. Bir çok kız istemeye ben de gittiğim için bu antremanları yaptım. Bugün sanayi işçisi, ne derse desin Sayın Türk-İş Başkanım, Türkiye'nin ana, çalışan gruplarının içindeki mümtaz yerini ya aldı, ya alıyor. Buna iki cümleyle hep yaklaşıyorum. Hem ücretleri yükseldi derken maalesef diyorum. Allaha şükür ki ücretleri yükseldi, allaha şükür ki ürettiğimiz otomobili onlar alacak hale geldiler, Allaha şükür ki bugün artık 18 bin dolar, dolarla ifade edeyim, MESS'in bana verdiği rakamlara göre bir işçinin bugünkü maliyeti yılda 87 milyon lira. Lastik işkolunda şu anda bağitlanan toplu sözleşmenin 1 yıllık maliyeti, 178 milyon lira. Unilever de çalışan 700 işçinin, yağ üreten 700 işçinin ortalama maliyeti bu ay itibarıyla yılda 220 milyon lira. Allaha şükür, maalesef... İşçi ücretleri Türk toplumunun artık mesele yapmayacağı bir noktaya geldi; ama bizim meselemiz, işçiyiyle beraber, şimdi yeni başladı. Sevgili kardeşlerim, sevgili meslekdaşlarım, - ister devlette çalışın, ister özel sektörde çalışın-, yarın karşılaşacağınız manzara şu olacaktır. Bizim dahili piyasalarımız makro ekonominin icap ettirdiği bütün kaidelere uymuştur ve 80 sonrasından bugünlere kadar dünyanın en ileri sanayi ülkelerinin ürettikleri sanayi malları artık Türkiye'mizde vardır. Allaha şükür ve maalesef... Ancak bizim ürettiğimiz mallar, aynı liberal felsefe içinde bırakın uzakları, AT'na dahi girememektedir. Türkiye'nin sosyal gelişmesini düşünürken behermal ekonomik çerçeveyi de ortaya koymak mecburiyetimiz var. Sabah Sayın Demirel'i dinlediniz. 175 trilyon geliri var ülkemizin, 100 trilyon personel masraflarına gidiyor, 40 trilyon KİT açıkları var, ben yatırımı nereden yapacağım diye derd yandı Sayın Başbakan. Niye, tablosu böyle, elindeki rakamları bu, siz bütçe okudunuz, bütçe tekniklerini biliyorsunuz. Aynı 92 programının bir sonraki sayfasını döndürseydi Sayın Başbakan, burada şöyle-

medi ama, ben söyliyeyim, 91 trilyon yatırımı özel sektörün yapmasını bekliyor. Kim? SHP, DYP koalisyonu. Şimdi bunlar da hakikat. Bugün sayın Başkanımın üyesi 2 milyon işçi var. Sayın Refik Baydur'un söylediği gibi bu 2 milyon işçi, ama böyle, ama şöyle bugün Türkiye ortalamasının üzerinde yani bir albayın, yani bir kaymakamın aldığı paralara hemen hemen erişmiş durumda. Bu sosyal bakımdan azdır, çoktur vs. Ve bu toplu sözleşme dediğiniz hünerli, marifetli sistemi, Sayın Profesör açılış konuşmasında ortaya koydular. Biz bütün kaideleriyle uyuyoruz ve bundan dolayı da memnunuz. Fakat bizi sıkan ne var. Burada Sayın Çalışma Bakanı yok fakat, ona bir tanımı göndermeden edemeyeceğim, geçen hafta 10 Nisan 1992 Cuma günü Sabah gazetesinden. Sayın Bakan Brüksel'de Uluslararası Çalışma Örgütü toplantısına katılıyor ve Avrupa Parlamentosu'nun iştirak ettiği bir toplantıda şu cümleyi söylüyor. Şu Avrupa Parlamentosu lafını biraz, lütfen aklınızda tutun, çünkü 11 Nisan günü Avrupa Parlamentosu Türkiye için bir kınama kararı alıyor. İş güvencesi yasa tasarısını müdafaa ediyor ve aynen gazetesinin yazdığını okuyorum, yalansa, yanlışsa günahı sevgili gazeteci kardeşlerimin boynuna ama gazetede bir şey yazılmışsa ben doğru kabul ediyorum, onun için doğrudur diye okuyorum. Brüksel'deki toplantıda Sayın Bakan diyor ki işverenlere, Türk işverenlerini kastederek "inatlaşıyorsunuz, iş güvenliği yasası mutlaka çıkacak". İşverenlerin kar krizine girdikleri için paniğe kapıldıklarını hatta korktuklarını belirten Bakan Moğultay, "işletmenin mülkiyeti senin, hayırlı olsun ama, sen işçiyi başaşağı asıp, falakaya çekemezsin" diye konuştu. Mehmet Moğultay daha sonra şunları söyledi diyor gazete, devam ediyor.

Sevgili arkadaşlarım, sevgili gençler, bu AT, GAT anlaşmasıyla, tekstil ürünlerimize 10 senedir limitasyon koydu, ancak adetlerle, kilogramla Türkiye tekstil satabiliyor. Bu AT, demir çelik üretiminde yaptığımız ihracatın % 53'ü AT'yedir unutmayın bunu, % 48'ini, 47'sini de 10 seneden beri AT'den alıyoruz, Avrupa Topluluğu'ndan alıyoruz. Demir çelik ihracatımıza limitasyon koydular, ambargo demeyeyim ama neredeyse buraya varacak kadar teknolojik zorluklar çıkartıyorlar. Sayın Başbakan söyledi, ya kota koyuyorlar, ya standart koyduk diyorlar. Şimdi İSO 9 bin diye bir standart çıkarttılar, onu gazetelerden mavi nokta diye hatırlayacaksınız, sattığınız malın ambalaj kağıdını da verip, geri almak mükellefiyetini size getiriyor. Bütün oynanan oyun, en çok da biz Türkleri, biz Türk sanayicilerini ilgilendiren şekilde AT'ye bizi sokmamak. Şimdi, Avrupa'nın koyduğu tehditler bitmiyor. Basit bir misal vereyim, bildiğim bir konu. Gıda ihracatında Avrupa bize 8 bin ton domates konsantresi ihraç etme müsadresi veriyor, Türkiye'nin üretim kapasitesi 250 bin ton. Demek ki, otuzda birini, otuzbeşte birini ancak Avrupa'ya ihraç edebiliyoruz. Fakat buna mukabil onlardan gelen mallar-

dan ne beğenirseniz, beğenin. Julie'nin teşhir ettiği kadın kiltolarından, çamaşırlarından tutun da, bilmem ne marka mayolara kadar, bilmem ne buzdolabından envai türlü 106 çeşit marka otomobile kadar Türkiye'ye ithal ediliyor. Biz liberal ekonominin bütün kaideleriyle AT'ye açığız. İşte bu AT, bizim ancak söylediğim limitlerle ihracat yapabilmemiz için canımızı çıkartıyor. Bu AT'nin huzurunda 10 Nisan günü sevgili Bakan'ım diyor ki; "Türk'ler işçilerini başaşağı asıp, kırbaçlayabilirler." Bunu AT' de söylüyor. Bir düşünürün lafı aklıma geldi. "Allah bizi dostlarımızdan korusun, düşmanlarla biz başa çıkarız". Ben doğruysa bu laf, fevkalade yadırgadığımı ve Türk sosyal meselelerini, Türkiye'nin sosyal geleceğini konuştuğumuz bir noktada, buralarda bunları konuşup, birbirimizi kritik edip, birbirimizi anlayıp ve anlaşacağımız noktalar ortadayken gidip İLO ve AT ve Brüksel mahfellerinde verilen bu tip beyanları en azından söyleyeyim, ekonomik bulmuyorum ve ondan sonra tabi, irtibatı yok diyeceksiniz ama, Avrupa Parlamentosu, Türk Ordusunu Güneydoğu'da kullanma şeklini beğenmeyerek o 540 parlamenterin oyuyla, yarısının oyuyla bize bir kınama kararı veriyor. Şimdi, kınama kararı haklı mıdır, haksız mı buna girmeyeceğim, çünkü bu işin politik tarafı var. Fevkalade haksız bir kınama kararı ama görüyorsunuz ki, ekonomi ve siyaset elele gidiyor.

İşte gelelim sosyal yapımıza. Biz Türkiye'deki çalışan işçilerle, işverenler olarak, aynı derecede okumuş olsak da, aynı derecede yazmış olsak da bu vatanın, bu ekonomik birimin unsurlarımız ve hiçbir yeni yatırım yapmadan 1980'den bu yana % 82 sanayi ihracatı yapmaya muvaffak olduk. Kiminle, bu işçimizle, bu işverenimizle. Açık söyleyeyim, Türkiye bir tarım ülkesiydi çocuklar. 1980'e girdiğimiz zaman % 17-18 di, doğrudan doğruya sanayi ihracatına düşen parça, bugün bu 82 ye geldi ve hükümetler vs. hiçbir düzeltme yapmadan, bu otomatikman, kendiliğinden oldu. Yani, Türk işçisinin üretkenliğiyle, Türk işçisinin çalışkanlığıyla, Türk müteşebbisiyle, Türk sanayicisiyle bu hale gelebildik. Kavga, işte bu söylediğim yerde. Onun için sizlere hitap etmek istedim. Yarın bu kavgayı sizlere taşıyacaksınız. Bu bayrağı böyle bir Avrupa Topluluğuyla, böyle bir Amerika kitlesel örgütüyle, böyle bir Uzak Doğu canavarlarıyla... Türkiye cumhuriyetlerde meydana gelen, Sovyet Rusya'da meydana gelen yeni bölünmede de, bunlar hepsi sizin ana konularınız olacaklardır. İşte bu bakımdan benim size söyleyeceğim cümle, siz bu memleketin ekonomistleri olarak, bu mesleği elinizde tutan insanlar olarak, neyle uğraşacağınızı, neye ne şekilde muhatap olacağınızı şimdiden bilin diye sizi 2 bin yılına götürdüm. Teşekkür ederim.

Başkan- Efendim, Tuğrul Kudatgobilig Bey'e teşekkürlerimizi sunuyoruz. Şimdi, Prof. Dr. Oğuz Oyan Bey... Lütfen.

Oğuz Oyan- Teşekkür ederim, Sayın Hocam. Sayın Hocam diyorum, çünkü bir şeyi de düzelteyim bu arada, açıklama yapayım, biraz önce açılışta, Diviçioğlu Hoca, 2 fakültemiz profesörü dedi. Bir çoğunuz beni tanıımıyorsunuzuzdur, tabi fakülteyle ilgimi bilmiyorsunuz. Ben 65-69 dönem öğrencisiyim, İktisat Fakültesi'nin. Dolayısıyla başka bir kurumda olsak da hoca olarak, gönülümüz hep iktisatlılarla bir arada. Şimdi, buradaki toplantının kompozisyonunda bir eksiklik var sanıyorum, yani aslında dengesizlik de var. O dengesizlik sayısal bazda değil, seçimin niteliğinde galiba. Şöyle söyleyeyim, ben ilk kompozisyona baktığımda aklıma şu gelmişti. Herhalde ilk üç tartışmacı iş güvenliğini tartışıyorlar, biz de böyle bir genel gelir dağılımı, bölüşümü ilişkileri üzerine dıştan müdahale ederiz. Birinci konuşmacı Sayın Baydur pas geçti, özellikle galiba girmek istemedi. İkinci konuşmacı Türk-İş temsilcisi Sayın Başoğlu konuşmasının sonunda ancak değinebildi. Üçüncü konuşmacı galiba biraz daha olayın içine girdi ama gene de iş güvenliği merkezinde olmadı konuşması. Buna rağmen Moğultay'ı hedef alması bakımından, herhalde hedefini o noktaya tam merkezden yöneltti diyebiliriz. Şimdi tabii ben burada, bir genel çerçeve üzerinde geleceğe bakmak istiyorum, bakarken bu konunun ayrıntısına ne kadar gireriz. Doğrusu ben şunu tercih ederdim, bu konu önce tartışılıp, arkasından önumüze gelseydi. Burada eğer iş güvenliği tartışılacaksa mutlaka Çalışma Bakanlığından bir temsilcinin olması gerekirdi. Çünkü cevap hakkı doğru sanıyorum; Sayın Kudatgobilik'in konuşması bir cevap hakkı doğurmuştur.

bundaki değişmeleri, özellikle iktisat politikası aracılığıyla belirlemeye başlamıştır ve tabii bunda biliyorsunuz, sıkı rejimin önemli katkısı olmuştur. Şimdi Türkiye önemli bir bozulma yaşıadı. 1992'den baktığımızda, 88'e bakışa göre biraz daha iyi bir tabloyla karşı karşıyayız. Çünkü 1989 sonrasında bu 10 yıllık reel ücret açısından gelir kayıplarını bir ölçüde telafi eden mekanizmalar yürürlüğe girmiştir. Burada yeniden, 1989'dan itibaren ekonominin toplumsal, ekonomik ilişkilerinin kendiliğinden süreçlerinin tekrar belirleyici olmaya başladığı bir döneme girmiş olduk. Görüldüğü gibi, aslında buradan hemen bir sonuç çıkarılabilir; Türkiye 1980'lerde bütün liberal söyleme rağmen, aslında emek gücü piyasalarında baskıcı politikaların uygulandığı bir ülke olmuştur ve bu 1987'lerde birçok işveren temsilcisine, "bu kadar düşük ücretler de olmaz, insaf yahu" dedirtecek denli önemli bir boyuta da ulaşmıştır. Ancak hemen '89 sonrasında Türkiye'de işveren kesiminden şikayet sesleri yükselmeye başladı ve biliyorsunuz son bir, iki yıldır iyice üst düzeylere çıktı. Tabi bunun bir nedeni var. Bunun da nedeni, özellikle toplu sözleşme rejiminden yararlanan ücretli kesim açısından, gerçekten geçmiş dönemin kayıplarının telafisinde hızlı adımlar atılmış olmasıdır. Bunun rakamsal tartışması veya verilerine girmek istemiyorum. Az çok bu eğilimleri biliyoruz. Şimdi şunu söylemek lazım. Bir kere 1980'lerden bir an önce 90'lara gelmek istiyorum, 1980'lerde önemli fırsat yakalanmıştı. Bölüşüm politikalarını bozmak, aslında önemli fırsat yaratır. Bölüşüm politikalarının gelir dağılımını bozucu etkileri önemli fırsat yaratır. Ne fırsattır bu? Bu sermaye birikiminde yeni bir sürecin başlatılmasıdır. Sermaye birikimi oranlarının yükseltilmesi fırsattır. Niçin? Daha ucuz emek, daha ucuz tarımsal girdi demektir çünkü. Türkiye'de bu dönemde, iç ticaret hadlerinin aleyhe dönmesi nedeniyle, tarımsal ürünlerin fiyatları da önemli ölçüde sınai ürünlere kıyasla düşmüştür.

zun dönemi Türkiye Cumhuriyeti yaşamamıştır. Sonuç, bu kadar bedelin sonucu ne olabilirdi? Hiç olmazsa Türkiye sanayileşmede yeni bir hamle yapabilirdi örneğin. Oysa bu sonuca Türkiye ulaşmamıştır. Türkiye ağır bir bedel ödemıştır. Türkiye'nin geniş kesimleri ağır bir bedel ödemıştır. Önemli ölçüde refah kayıplarına uğramışlardır 10 yıl boyunca ama bu bedelin karşılığı hiç olmazsa, daha yüksek büyüme oranları, daha yüksek sermaye birikimi oranları, yani yatırım oranları; daha düşük işsizlik oranları olabilirdi, enflasyonu bir kenara koyuyorum, eğer büyüme varsa, yatırım ve büyüme oranları yüksekse enflasyonun düzeyi önemli değildir, enflasyonu siz % 60'larda tutuyorsanız, mesela bir yıldan öbür yıla veya 10 yıl boyunca değiştirmiyorsanız bu sıfır enflasyon etkisi yapar zaten, oradaki enflasyon önemli değil. Yani aslında önemli olan, hayat pahalılığını önlemek. Eğer bunları yapabilseydi Türkiye 90'lara farklı bakardı.

Şimdi 90'lara Türkiye ciddi bir teknoloji yıpranmışlığıyla, ciddi bir kaynak yetersizliğiyle girmektedir. Çünkü sanayinin yenilenmesi gereklidir. Bakın, Türkiye'nin ihracatta en önemli sektörlerinden birisi tekstildir, şu an tekstilin rekabet edilebilir bazlarda tutulabilmesi için dahi 5 milyar dolarlık yatırım gereksinimi vardır. Dolayısıyla Türkiye, 1990'a bir kere bu 1980'lerin kötü mirasının, sadece bölüşüm mirasının değil, aynı zamanda bu kaynak tahsislerindeki kötü mirasın etkileriyle girmektedir. Tabii şunu söyleyeceksiniz, diyeceksiniz ki 80'lerde önemli bir şeyler yapılmadı mı? Yapıldı, dışa açılma dediğimiz olay vardı, ihracat v.s. Bunlarda tabii önemli kazanımlar var. İşte ulaşım ve haberleşme sektörleri. Ama şunu söyleyeyim, hiç bir zaman bu kadar çok kaynak kullanarak yatırım yapılmadı Türkiye'de. İç kaynakta da çok sömürdü, iç borçlanmanın düzeyini düşünün ve mali yüklerdeki artışı düşünün. Bu kadar çok kaynak kullanarak, hiç bir şey yapmamak mümkün değil. Bütün mesele, şu iktisatçının meselesi, o kaynaklarla ne kadar çok işi yapmak meselesi ve ne kadar potansiyel olarak geleceği hazırlama meselesi. Siz kaynaklarınızı telefona yatırırsanız, tabii ki en uzak köyünüzde de, belki mezralarda da telefon olur, olacaktır ama, acaba bu hedefe siz ikibin yılında mı ulaşmalısınız, yani bir sanayileşmeyle birlikte paralel mi götürmelisiniz, yoksa her şeyin öncesinde mi yapmalısınız. Bütün mesele bu.

Şimdi buradan hızla 90'lara bakmak istiyorum. Türkiye, 1990'lara belli başlı üç ekonomik kısıt altında girdi. Bunların altını çizeyim. Bir tanesi bir ciddi ekonomik istikrarsızlıkla girilmiştir. Bu ekonomik istikrarsızlığın bir kaç peçesi var. Bunlardan bir tanesi ekonomik büyüme hızıdır bence ve önceliklisidir. Türkiye 1988'de işsizliği artıran bir düzeyde büyümüştür. Yani şunu söyleyeyim, Türkiye % 2.5 civarında nüfus artışına sahip olan bir ülkedir. İşsizlik yaratmayacak büyüme hızı Türki-

ye'de % 4.5'dur, 4.5 eşiğinin altına inerseniz Türkiye'de işsizlik artar; 4.5 eşiğinin üstüne çıkarsanız, işsizlik azalır, oran olarak tabii, mutlak değerler olarak söylemiyorum, 4.5 düzeyinde sabit kalırsınız oran olarak. Türkiye 1988'de 4'ün altındadır. Türkiye 1989'da % 2'nin altındadır, yani nüfus artışını bile karşılayamamıştır. 1990'da 9'un üzerine çıkmıştır ve 92'de de % 0.3 dır, yani binde üç'dür. % 0 büyüme... Şimdi, hastanın ateşi çıkmış, doktor olduğunuzu düşünelim, hastayı tedavi yönteminiz şöyle olsun, ateşini ben çok yapacağım, önce ben 42'ye çıkartayım diyorsunuz, arkasından 37'ye düşürüyorsunuz ve böyle oynatıyorsunuz. Buna benziyor. Yani ekonomi açısından ki, buradaki işveren temsilcileri de bunu zaten hep dile getirirler. Şunu söyleyeyim, 4.5 ortalamayı siz gerçekleştirseniz 4 yıl boyunca, bu çok istikrarlı bir olaydır ama ekonomiyle böyle oynayamazsınız. Böyle inip çıkarsa ondan sonra da % 9'la övünemezsiniz, övünmeye hakkınız yoktur. Esasen çok düşük büyüme oranlarının arkasından daha yüksek büyüme oranlarının gelmesi daha da kolaydır. Mesela bu yıl muhtemelen 91'in üzerinde olacaktır ama tabii bütün bunların 92'de istikrar programının ne ölçüde başarıyla uygulanacağıyla da ilişkisi vardır. Birincisi ekonomik büyüme, ikincisi dış borç meselesidir, geçiyorum, üçüncüsü iç borç meselesidir ve dördüncüsü nihayet enflasyondur; yani, fiyat istikrarsızlığıdır. Türkiye bu kısıt altına girmektedir. Bunun için Türkiye'nin yaklaşık iki yılı düzgün değerlendirmesi gerekmektedir. Umarım fırsat kullanılabilir. İkinci ekonomik kısıt, demin söylediğim olaydır. Türkiye 1990'lara ciddi bir proje stoku olmadan girmektedir. Türkiye 1990'lara proje stokunu tüketmiş, sanayisi köhnemiş olarak girmektedir ve bu sanıldığından çok daha büyük kaynak gereksinimi demektir. Bunun kaynak gereksiniminin yaratılması da, yanılmayalım, dış kaynak değildir; bunun esas menşei, bu iç kaynakların harekete getirilmesini öncelikle gerektirmektedir. Bu hem istikrar programı açısından gereklidir, hem iç kaynakların harekete getirilmesi, hem de bu söylediğim Türkiye'yi yeniden büyüme ve sanayileşme doğrultusuna sokacak bir program açısından gereklidir. Nihayet Türkiye bölüşüm politikaları bakımından 1980'lerdeki antisosyal politikaları uygulamayacak bir noktadadır. Eğer yeni bir otoriter rejim sözkonusu değil ise, Türkiye 1990'larda, -bunu iktisatçı soğukkanlılığıyla söylüyorum, sosyal şeyleri bir yana bırakalım-, bölüşüm politikalarıyla oynayarak yeniden kaynak yaratma imkanına sahip değildir, belki bir tek enflasyonu kullanabilir. Orada dahi politik kısıtlar vardır ama artık 1980'ler tip bir bölüşüm politikası fırsatı ve imkanı yoktur. Dolayısıyla burada da kaynak sorunları vardır. Şunu söyleyeyim, son madde üzerine bir iki şey daha ekliyeyim. Ne yapılmalı? Bu sosyal politikalar, bölüşüm politikası açısından Türkiye'nin 90'larını nasıl tasarlamalı? Bir kere, ücretli kesim açısından bakalım. Toplu sözleşme düzeni içinde olan çalı-

şanların önemlice bölümü, üçte ikisi civarında bir bölümünün 1970 sonlarındaki ücret düzeyini esas itibariyle yakaladıklarını söyleyebiliriz. Ama şu vardır; Türkiye'de bu toplu sözleşme düzeni dışında epey bir kitle vardır. Kaldı ki toplu sözleşme düzeni içinde olanların tamamı bu trendi yakalayamamışlardır. Türkiye'nin, bu çalışan kesiminin belli bir bölümüyle, belirli ölçüde, belirli modüsivendileri gerçekleştirmesi belki zorunlu olabilir ama öbür taraftan da, bu ücret farklılaşmasının giderilmesi yönünde yani, toplu sözleşme düzeni dışında kalan ve bu arada işsiz kesimi oluşturan kitlelerin mutlaka daha iyi yaşama koşullarına ulaştırılması sorununun da bir şekilde gündemine alması lazım. Türkiye'nin gündemi dediğimiz zaman, ben burada hem işveren, hem işçi temsilcilerinin gündemine de girmesi gerektiğini de söylemek istiyorum. Sosyal politika, sadece bu sosyal politikanın içine belirli bir güçle girenleri değil, o politikaya baskı grubu olarak etki yapamayan kesimleri de gündemine alarak gitmelidir. Örneğin, yeşil kart eğer uygulanacaksa bunun bir aracı da olabilir veya benzeri şeyler, tabii işsizlik sigortası v.s. gibi araçlar. Şunu söyleyeyim, 1990'larda emek gücü piyasasının serbestleştirilmesi, yani gerçek anlamda liberalleştirilmesi, bu arada politik müdahalelerin, sermaye yanlısı müdahalelerin, 1980'ler de olduğu gibi yasalardan ayıklanması önemli demokratikleşme atılımları olacaktır ve burada bölüşümle ilgili olumlu sonuçlar, bu pazarlık düzeni içinde gerçekleştirilebilecektir sanıyorum. Geçmiş dönemin telefisinden sonra belki daha makul bazı talepler etrafında birleşilebilecektir.

Şimdi, Türkiye'nin tabii ayrıca mevcut dışa açık yapısında, iktisat politika araçlarının da belirli sınırlara dayandığını ve yeni kısıtlar altında olduğunu da ilave etmek gerekir. Şunu söyleyeyim son bir iki cümle olarak; eğer sosyal politikaları bir sosyal devlet anlayışı doğrultusunda yönlendireceksek, bu sosyal devlet, aynı zamanda küçük bir devlet de olsun istiyorsak, yani biz hem devleti küçültmek, hem de sosyal devlet olsun istiyorsak bu belki Ortak Pazar ülkelerinde, belki Amerika'da tartışılıyor olabilir. Amerika belki biraz yanlısı bir örnek. Bir ülkede böyle bir tartışma, yanlısı bir denklemlerle tartışmak demektir. Çözümü olmayan bir denklemleri ortaya koymak demektir. Eğer sosyal devlet diyorsanız, şunu açık söyleyeyim, daha büyük devlet istiyorsunuz demektir. Politikacılar da bu yanlısı yapıyorlar, ya birinden vazgeçeceksiniz veya öbüründen vazgeçeceksiniz. Eğer sosyal devlet diyorsanız, Türkiye'de 1980'de devlet büyümüştür ama transfer harcamalarını bir kenarda bırakın, aslında onun dışındaki harcamalar itibariyle, kaynak kullanan kamu harcamaları itibariyle devlet küçülmüştür. Türkiye'de sosyal harcamaları büyütmeden, sosyal devleti oluşturamazsınız. Bunun da demek ki kaynak sorunları vardır, bunun bir tane çözümü de ciddi bir köklü vergi reformudur. Evet ikinci turda bir, iki eksiği tamamlayacağım. Te-

şekkür ederim...

Başkan- Teşekkür ederiz efendim, sağ olun. Sıra Prof. Dr. Burhan Şenatalar Bey'de. Lütfen efendim...

Burhan Şenatalar- Efendim, ben şu anda kahve ve çay molasıyla rekabet halinde konuşmaya başlıyorum ve birçok dinleyicinin artık sabrının ve tahammülünün son sınırına dayandığını tahmin etmek güç değil. Onu dikkate alarak süremi aşmamaya çalışacağım. Daha fazlasını vaad edemiyorum. Şimdi, konuma girmeden evvel bir hususu altını çizerek belirtmek istiyorum. Sanıyorum Sayın Oyan için de, benim için de, burada gördüğüm bazı yaşlıtlarım için de bu toplantının çok özel bir anlamı var. Bunu genç kuşaklara da iletmekte yarar gördüm. Çok sevdiğimiz ve de saydığımız hocamız Sencer Divitçioğlu'nun bu oturumun başkanlığını yapıyor olması bizler için büyük bir anlam taşıyor. Çünkü, bendeniz 1965-66 ders yılında, salı günleri öğleden sonra 2 saat mikro iktisat dersini kendisinden çok büyük zevk alarak ve büyük ölçüde yarar sağlayarak dinlemiştim ve daha sonra doktora dersi de aldım kendisinden ve her zaman o dönemlerde öğrencilik yapmış olanların, kalbinde ve zihninde apayrı yeri olan bir hocadır. 12 Eylül askeri rejimi, çeşitli alanlarda yaptığı sınırsız tahribatın bir örneğini de, Sencer Bey'in üniversiteden 1402 sayılı yasaya dayanılarak uzaklaştırılmasıyla somutlaştırdı ve bugün burada bulunuşu, beni tekrardan kendisinden bir ricada, bir dilekte, umutlu olduğum bir temennide bulunmaya getirdi. Biz Sencer Bey'in tekrar İktisat Fakültesine dönmelerini istiyoruz.

Sencer Divitçioğlu, Başkan- Tabii sana çok teşekkür ederim.

Burhan Şenatalar- Üniversite yönetiminin kendisinin akademik yükseltilmesini yıllarca engellemiş olmasına rağmen sonunda hak ettiği profesörlüğü aldığı zaman, yüzlerce öğrenci orta bahçede davul zurnayla bunu kutlamıştı. Böyle bir hocanın yeni kuşaklarla buluşması lazım. Böyle bir hocanın geri dönmesi lazım. Biz bugün kendisini burada yalnız yakalamış bulunuyoruz. Bu sözü almadan dışarı bırakmayalım. Şimdi ben bu toplantının konuşmacılarının bileşimine baktığım zaman, kendime birazcık değişik bir konu seçmeyi tercih ettim. Sayın işçi ve işveren temsilcilerinin değinecekleri konuları biraz tahmin etmiştim. Tahmin ettiğim, en alevli, en kızgın konulara değinmemeye de özel bir önem gösterdiler gibi geliyor, belki ikinci turda biraz daha kızışır. Sevgili ve sayın meslekdaşım Oğuz Oyan'la da konuştuk, bir işbölümü yaptık. Bendeniz bu toplantının ana başlığı olan "Değişen Dünya, Türkiye ve On Yıllar" deniyor, Değişen Dünya üzerinde biraz konuşmak istiyorum. Dünya acaba değişiyor mu, değişiyorsa neler değişiyor, neler değiştiği zannedildiği halde, pek değişmiyor. Şimdi, gerçi Oğuz Oyan'la bir işbölümü yaptık ama, konuşmasının sonunda bana

bu kadar şık bir pas vermesini de doğrusu konuşmamıştık. Tam sosyal devletle bıraktı, benim de başlamak istediğim yer tam da orasıydı. Kusura bakmazsanız hepinizin bildiği bir fıkrayı hatırlatacağım, çok denk düştüğü kanısındaım, hani adama sormuşlar, laz fıkrası diye anlatılıyor ama, laz fıkrası olması şüphesiz şart değil, adamın biri "ben Cumhurbaşkanı olacağım" demiş, öbürü de "ya sen deli misin" demiş, birincisi de "şart midur" demiş. Şimdi, deli olmak şart değil ama, son iki cumhurbaşkanına bakarak, acaba Türkiye'de bilir bilmez her konuda konuşabilmek yeteneği, cumhurbaşkanı olmak için şart mı diye ben düşünmeye başladım. Sayın Turgut Özal, son iki haftadır ben rastladım televizyonda, eminim iki defa ile sınırlı kalmayacak bu, daha da artıracak sayıyı, "sosyal devlet artık bitmiştir" dedi, "sosyal devlet artık ölmüştür" dedi ve kendisinin görüşlerini de şevkle, heyacanla savunan bazı köşe yazarları da hemen ertesi sabah yazıyı yazdılar. Sosyal devlet hakikaten ölmüştür diye. Şimdi bu sosyal devletin öldüğü iddiası aslında, Sayın Cumhurbaşkanının bir süre evvel ileri sürdüğü başka bir iddia kadar boş ve geçersiz. O iddiada şuydu. "Demiryolu komünist ülkelere özgü bir ulaştırma sistemidir". Yani, Türkiye dışına çok çıkan bir Cumhurbaşkanı olmasa bilmiyor belki diyeceğim. Zamanının çoğunu Başbakanlıkta, yurt dışında geçirmiş bir insan, Almanya'da, Fransa'da, İngiltere'de, hele hele Japonya'da, demiryolunun ne kadar önem taşıdığını nasıl unutabilir, hala açıklayabilmiş değilim. Şimdi efendim, sosyal devlet, sosyal politika olayı, demokrasiden de önceye kadar gidiyor. Sosyal politika olayının, öncelikle sosyal güvenlik ayağı çok önemli ama sosyal güvenlikle de sınırlı değil, sosyal politika. Eğitimi kapsıyor, sağlığı kapsıyor, konutu kapsıyor, buna benzer beslenmeyi kapsıyor. Bugün için, artık sosyal devlet dediğimiz zaman çevre sorunlarını kapsıyor, kadın sorunlarını kapsıyor, çocuk haklarını kapsıyor. Bu kadar geniş bir kapsamı var artık. Dar anlamlı sosyal politika meselesinin içinde sosyal güvenliğin iki ayağı var. Bir tanesi sosyal sigorta, bir tanesi sosyal yardım. Sosyal sigorta özellikle, geçen yüzyılda demokrasi diyemeyeceğimiz rejimler zamanında, yani genel oy hakkının söz konusu olmadığı dönemlerde ortaya çıkmış. Almanya'da Bismark tarafından getirilmiş. Ondan sonra, 1930'larda, 29 büyük krizinden sonra bir ikinci dalga gelmiş, Amerika'da Roosevelt'in sosyal sigorta sistemini getirmesi '30'lardadır, büyük krizden sonradır. Benzer şekilde sosyal demokratların İsveç'te ilk adımlarını atmaları da 30'lardadır. Sosyal devlet de, sosyal güvenlikle ilgili ana hamle yalnız, ana reform dönemi II. Dünya Savaşı sonrasındır, 50'lilerden itibaren. 50'lerden itibaren savaş sonrası, dünya kapitalizmi, büyük bir canlanma geçirdiği için, sosyal devletle, büyüme içiçe çok güzel birleşmiştir ve 70'lerin ilk yarısına kadar bu hadise vukuatsız gelmiştir, yara bere doğmadan gelmiştir. 70'lerin ilk

yarısında artık yalnız Batı kapitalizminde bazı problemler ortaya çıkmaya başladı, bunun üzerine bir de petrol krizi geldi ve dolayısıyla 70'lerin sonuna geldiği zaman, Batı ülkeleri çok ciddi bir şekilde dar boğazdaydılar ve ilk olarak sosyal devlete karşı, işsizlik sigortasına karşı, sosyal haklara, sosyal hizmetlere karşı bombardıman o zaman başladı. Bu bombardıman bir yere kadar mesafe aldı. Bu bombardıman bir yerden öteye de geçemedi. Bu nokta çok önemli. Şimdi 92 senesine geldiğimiz zaman tabloyu incelediğimizde, hiç de Sayın Özal'ın iddia ettiği gibi sosyal devlet katiyen ortadan kalkmış değil. Bu konunun biraz daha ciddi incelenmesi lazım. Televizyondan, heyetlere bir Cumhurbaşkanı sıfatıyla bu tip iddialar ileri sürerken, biraz daha hiç olmazsa genel eğilimlere bakmak lazım ve yeterli bile. Nasıl bakmalı? Bir meseleyi bir kere ayırmamız lazım. Özelleştirme veya devlet işletmelerinin, devlet mülkiyetinden çıkıp, özele devredilmesi, sosyal devletle ilgili değil öncelikle, çünkü devletin yaptığı bazı faaliyetler olabilir ki, şeker üretmek, kibrit üretmek, rakı üretmek, otelcilik. Bunlar devlette olunca sosyal devlet olmaz. Bunlar özel mülkiyete geçince sosyal devletten vazgeçilmiş olmaz. Sosyal devlet dediğimiz zaman, alanına girenler biraz evvel söylediğim gibi bir sigorta sistemidir. Düşük gelirliilere yardımdır, yaşlılara yardımdır, ayrılmış çocuklu kadınlara yardımdır v.s., v.s. Şimdi, bunlarla ilgili ne olmuş. Bunlarla ilgili ne olmuşa baktığımız zaman, genel olarak sosyal devlet hakkında birazcık daha açıklamak zorundayım. Bu konuda ilgilenenlere hararetle tavsiye edeceğim, Esping-Andersen diye bir yazarın 90 yılında yayınladığı, 'Refah Kapitalizminin Üç Dünyası' diye bir kitap var. Sekiz yılı kapsayan ve 18 ülkeyi kapsayan DATA'ya dayanılarak yapılmış, fevkalade ayrıntılı bir araştırma. Bu araştırma şunu ortaya çıkartıyor. Batı'da, refah devleti veya sosyal devlet diyebileceğimiz bütün batı ülkelerini aldığımız zaman, tasnif ettiğimiz takdirde üç ana grup görüyoruz. Bu üç ana gruptan bir tanesi İskandinav ülkeleri. İkincisi Amerika, Avustralya, Kanada ve bir ölçüde İngiltere. Üçüncüsü, Almanya, İtalya, Belçika, Fransa gibi ülkeler. Bunlar arasında nitelik farkları var, kapsam farkları var, yöntem farkları var, tarihçe farkları var. Sosyal devletin oluşumuna yol açan, politik süreçler bakımından farklar var ve gerçekten hepsine tek tek baktığınız zaman, bunların ayrı ayrı gruplar oldukları çok aşikar ortaya çıkıyor. Bunlardan İsveç, Norveç, Danimarka, bir ölçüde Hollanda, buralarda sosyal devlet en geniş ölçüde görev sahibi, en geniş ölçüde fon topluyor, en geniş ölçüde fon dağıtıyor. Daha önemli özelliği şu, toplumun tamamına yönelik bir şekilde kurulu bir sosyal devlet sistemi var ve dolayısıyla maliyeti bütün topluma yükleniyor, bütün topluma mümkün mertebe hizmet veriyor. İster kreş için düşünelim, ister sağlık hizmeti için düşünelim, ister sosyal sigorta için düşünelim, fazla derece farkı yok. Öbür ucta İngiltere,

Amerika gibi ülkelerin, Kanada ve Avustralya'nın yer aldığı blok içinde ise farklı bir sosyal devlet anlayışı var ve belki sosyal devlet demek de o açıdan çok caiz olmayabilir. Bu ülkelerde herkesi kapsayan sistemler yerine, mümkün mertebe çok düşük gelirliye yönelik bazı programlar var. Orta tabaka için daha fazla, özel hizmetler özendiriliyor ve hatta bunların özel sigortaya gitmeleri için, vergi indirimleri gibi teşvikler uygulanıyor. Dolayısıyla Amerika, İngiltere, İngiltere birazcık daha sosyal ama Amerika, Kanada, Avustralya gibi yerlerde sosyal devlet dediğimiz zaman, neden tam da sosyal devlet değil, çünkü iki ayrı blok yaratıyor toplumda. Bir tarafta fakirlik, yoksulluk sınırı altında yaşayan insanlar, onlarla ilgili bir takım programlar var, orta sınıflar mümkün mertebe özel sektöre yönlendiriliyor, üst sınıfların zaten ihtiyacı yok. Bunun çok iyi örneği, Amerikan sağlık sistemidir. Amerikan sağlık sisteminde, Türkiye'de olduğu kadar dahi işçilerin sigortası yoktur. Bu nasıl oluyor? Bu şöyle oluyor, Amerikan sosyal sigorta sistemi, sağlık sigortası vermez. Peki sağlık sigortasını insanlar nasıl alır? Sözleşmelerinde işverenle oturdukları zaman, hangi özel sigorta şirketinden alacaklarını kararlaştırırlar, oradan alırlar. Bu sistemin sonucunda ne olur? Otuzbeş milyon Amerikalının bugün sağlık sigortası yoktur. Amerika'da sağlık sigortası olmamak, çok ürkütücü bir şeydir. Çünkü istatistiklere göre, hastanede bir gece kalmanın maliyeti ortalama 400 dolardır. Türkiye'den Amerika'ya giden Fulbright bursuyla giden, öğretim üyelerinin bile sağlık sigortası 2.500 dolardır. Onların sağlık sigortasını Fulbright 2.500 ile sınırlıyorsa, artık toplumun ne kadar büyük bir kesiminin, ne kadar ağır bir tehdit altında olduğunu siz varın, düşünün. Şimdi böyle bir ülkeye, haliyle sosyal devlet demek caiz değil diye düşünüyorum. Amerika'da ve İngiltere'de 1980'ler de sosyal devlete, sendikalara, sosyal hizmetlere büyük saldırılar oldu. İsveç'te böyle bir şey olmadı. Norveç'te böyle bir şey olmadı. Almanya'da, Fransa'da böyle bir şey olmadı. Almanya, Fransa, v.s. gibi ülkeler üçüncü bloku oluşturuyor demiştik. Zaman sınırı dolayısıyla onların farklılıklarına girmek istemiyorum ama şunu çok açık ortaya koymak zorundayım, İngiltere'de ve Amerika'da bu hücum dışında Batı dünyasında sosyal devlete karşı radikal bir hücum olmamıştır. Bunu nereden çıkartabiliriz, birkaç tane örneğini vermek istiyorum. 1) Devlet harcamalarının, gayri safi milli hasılaya oranı. Hani devlet geriletiliyor ya, biraz evvel Sayın Oyan'ın dediği gibi, devlet küçültülüyor falan, devlet küçültülüyorsa devlet harcamalarının gayri safi yurt içi hasılaya oranının düşmesi lazım değil mi? 79'la 87'yi karşılaştırdığınız zaman, 14 ülkeyi kapsayan, 14 gelişmiş OECD ülkesi, bütün OECD ülkeleri değil, bunun içinde İspanya, Portekiz, Türkiye, Yugoslavya, v.s. gibi, Yunanistan gibi ülkeler yok, daha zenginler var. 14 ülke içinde, 11'inde 79-87 arasında devlet harcamalarının payı

en az 2 puan artmış, yani 45'den 48'e, 50'den 53'e gibi. En az iki puan artmış 11'inde. Üç tanesinde 2 puandan daha az artmış. Pardon, 11'inde artmış, 3 tanesinde 2 puandan az artmış, 8 tanesinde 2 puandan fazla artmış. Geriye kalıyor üç tane payı azalan ülke. Daha önemli bir gösterge, 1987 yılında bu 14 gelişmiş ülkeden, 8'inde devlet harcamalarının, yurt içi gayri safi milli hasıla içinde yeri % 50'nin üzerinde, 8'inde. 79 yılında 50'nin üzerinde payı olan sadece 4 ülkeymiş, 74 yılında 50'nin üzerinde payı olan hiç ülke yokmuş. Şimdi devlet harcamalarının geniş bir şekilde gözümüzün önünde gösterdiği, kurduğu tablo bu. Vergilere baktığınız zaman, haliyle paralel bir tablo görüyorsunuz. 86 yılında, gayri safi yurt içi hasılaya oranla % 50'den fazla vergi alan 6 ülke var. Bu sefer 18 ülkeli bir gelişmiş bir zengin ülke grubundan konuşuyorum. 76 yılında, 10 yıl evvel sadece 2 ülke varmış. Burada da 2 puandan fazla değişimler kaç ülkede diye baktığım zaman 13 ülke görüyorum. Vergi yükü de aslında 80'lerin ortasına kadar en azından yükselme göstermiş. İngiltere o kadar sert hücumun yapıldığı İngiltere'ye bakıyorum. 79-80 mali yılında, vergilerin gayri safi yurt içi hasılaya oranı % 35, 80'lerin ortasında % 37'yi geçiyor, 91-92 mali yılı % 36. Ciddi olarak bir gerileme görmek mümkün değil. Ciddi olarak bir gerileme görmek mümkün değil ama, Thatcher'in, çok ciddi hücumda bulunduğu kuşkusuz. Ama bir çok alanda bu hücumlar geriye püskürtüldü. Büyük bir özelleştirme yapıldı, doğru. Sendikalar üzerinde önemli mevziler kazanıldı, devlet açısından ve işverenler açısından. Bu da doğru. Sendikaların üye sayısı çok önemli ölçüde düştü. Bu da doğru ama sağlık hizmetine geldiği zaman Thatcher geri püskürtüldü. Şimdi bu tablonun sonucunda, İngiltere'de bugün bulunduğumuz noktada, ne sosyal güvenlik sistemi, nitelik ve yapı olarak ciddi bir değişiklik göstermiştir, ne sağlık sistemi nitelik ve yapı olarak ciddi bir değişiklik göstermiştir. İskandinav ülkelerinde hiçbir ciddi değişiklik göstermemiştir, hiç bir sosyal güvenlik alanı, hiçbir sosyal politika alanı. Amerika'da belirli gerilemeler olmuştur, hangi anlamda? Programlarda fon kısması anlamında, harcama kısma anlamında. Yoksa, programların yapıları itibarıyla daraltma, ortadan kaldırma, orada dahi olmamıştır. Paralar düşürülmüştür sadece ve bugün demokratların üzerinde en fazla durdukları eleştiri noktaları bunlar. Şimdi ileriye dönük birkaç şey söylemek istiyorum. Sosyal devlet meselesi gündemdedir ve kapı gibi durmaktadır. İleriye dönük başka bir şey söylemek istiyorum. Kapı gibi durmakta ama, o kadar demir kapı da değil, neden? Çünkü kapitalizmin geçirdiği bir yapısal değişim olayı var. Sosyal devleti zorlayan da bu zaten. Mesela, sanayisizleşme olayı. Bugün İngiltere'de iş gücünün, emeğiyle geçinen, ücretli olarak çalışan insanların % 68'i üçüncü sektörde çalışıyor, hizmetlerde çalışıyor. % 68 o sektörde çalıştığı için, % 2'si tarımda birincil sektörde çalışı-

yor, % 30'un bile altında bir bölümü sanayide çalışıyor. 10 sene evvel sanayi 10 puan daha fazlaydı, hizmetler 10 puan daha azdı. Ne oluyor, hizmetlere doğru bir kayış var. Artı, teknolojik ilerleme, bilgisayar, otomasyon hızlı bir şekilde iş arzını azaltıyor. Bu ülkelerin hepsi, yüksek nüfus artışı olmayan ülkeler, Almanya'nın nüfus artışı yok mesela, diğerlerinin de hepsinin % yarımın altında, ona rağmen işsizlik oranları ciddi olarak artıyor. 92 Şubat'ı itibarıyla Economist dergisinde gördüğünüz işsizlik oranları, 10 sene evveline göre daha yüksek, 1-2 sene evveline göre de daha yüksek. Burada ciddi bir problem var. Bu problemin sonucunda refah devleti bir açmazla karşı karşıya kalıyor veya sosyal devlet. Bir yandan tam istihdam amacı var, bu insanlara iş bulması lazım, yapamıyor. Bundan kurtulduğunu zannederken fakat, bu kadar insana işsizlik sigortası ödemek zorunda, başka bir yük tekrar sırtına geliyor. Şimdi Türkiye hakkında iki, üç cümleyle durmak istiyorum. Biz doksanlara gelirken, reel gelir düşmesi v.s. hepsini yaşadık, bence daha önemli bir şey yaşadık ve hala da yaşıyoruz. Dayanışma anlayışımızı, hedefimizi, inancımızı kaybettik. Eşitlik, adalet, özgürlük, katılım inançlarımızı kaybettik. Bunun için çok ağır ideolojik bombardıman altında kaldık ve bombardımanı yürütenlerin başında da, konuşmanın başında söylediğim, zikrettiğim muhterem zat vardır. Kendisinin çok enteresan sözlerinden bir tanesi, memurların satınalma gücünün yetersizliği karşısında "benim memurum işini bilir" demek olmuştur. Bu insanlara tabii Türkçe'de ki bir atasözünü hatırlatıyor, "kişiyi nasıl bilirsin" diye sormuşlar, "kendim gibi" demiş. Şimdi işini bilmek nasıl bir açıklama olabilir. Bu ülke, gelir dağılımının en bozuk olduğu ülkelerden biri, bugünkü gelişme düzeyine göre. Eğitim göstergeleri en zayıf ülkelerden biri, sağlık göstergeleri en zayıf ülkelerden biri, diğerlerini saymıyayım artık. Dolayısıyla, çok ciddi sosyal politika yaklaşımları zorunlu Türkiye'de. Çok ciddi sosyal politika yaklaşımları zorunlu. Bunun içine memur sendikacılığı girer, bunun içine getirilmiş son iş güvencesi yasa tasarısı da girer, ben burada daha doyurucu eleştiriler duyacağımı umarak gelmiştim. Sayın Kudatgobilik'in Bakanla ilgili olarak ileri sürdüğü iddiaları doğrusu ben anlamakta başarılı olamadım. Çünkü Sayın Bakan'ın bir yerde yaptığı konuşma, başka bir yerde Güneydoğu kararını etkilemiş gibi bir anlam çıktı o konuşmadan. Ben derim ki, konularımızı biraz daha derinlemesine masaya koyalım, daha derinlemesine tartışalım, tasarının eminim eleştirilecek yönleri var. Tasarıyla, gerekçesini okumuş bir kişi olarak konuşuyorum. İş hukuku, profesör arkadaşlarıma da danışmış bir kişi olarak konuşuyorum, eleştirilebilecek, benim de eleştirebileceğim tarafları var ama ben derim ki, Türkiye'de bugün bir işçi sendikal faaliyetinden dolayı işten atılabiliyorsa veya buna benzer nedenlerle işten atılabiliyorsa ve mahkemeye gidemiyorsa, mahkemede hakkını

arayamıyorsa, bu sosyal devlet ilkesiyle, çağdaş anlayışlarla bağdaşmaz. Buna bir çözüm getirmemiz gerekir. Bunun çözümünü getirirken Güneydoğu'daki sertlikler v.s. ile ilgili konuları ayrı bir tartışma konusu olarak tutmamız gerekir ki, sağlıklı bir tartışma sonucunda, sağlıklı bir noktaya varabilelim. Biraz uzattıysam Sayın Başkan'dan özür dilerim. Teşekkür ederim.

Başkan- Teşekkür ederiz. Ben kendi hesabıma bir şeyi merak etmişimdir. Sosyal politikalar konusunda özellikle, piyasa mekanizmaları, piyasa kontrol etme babında liberal bir dünyayla çelişmeyecek olan, nitekim çelişmediği bütün dünyada bellidir, anti tröst kanunlarının neden lafı edilmediğidir bu memlekette. Yani, holdingler, şunlar, bunlar cirit atmakta, kötü anlamda söylemiyorum bunları, ama tam rekabet koşullarını bozan yani, monopol, oligopol, şu, bu neyse, bunlara sebep olan Amerika gibi bu işin kurucusu, dünyanın en büyük piyasa ekonomisine sahip olan bir ülkede uygulanan bu kanunlar neden dolayı Türkiye'de çıkmaz da; piyasalar bir kişinin hakimiyetindedir. Yani kimse bundan bahsetmiyor, tuhafıma da gittiğini söyleyeyim. Yani bu panelde değil, gazetelerde de bahsetmiyorlar, yazarlar da yazmıyorlar ama herkes biliyor ki, monopol halinde de bir pareto optimumu çıkar; şu anlamda, fiyatlar marjinal maliyetlere eşit olur, bunlar da fiyatlar oranına eşit olur ama bunlar varacağınız optimum, alt optimumdur. Yani istenilen pareto optimumdur, herhangi bir optimum ortaya çıkar. Bu ise gelir bölümünü tabii bozar. Yani bunu da, diyorum ki; bu konuyu da düşünmek lazım değil mi acaba falan gibi. Peki efendim, söze kimden başlıyoruz, Refik Baydur Bey'den başlıyoruz. Bu beş dakika yalnız değil mi?

Refik Baydur- Beş dakikada ancak başladım, bitirdim demek lazım ama, epeyce de uzadı bu iş. Biz de ticarete bir laf vardır. "Tezgahtarın keyfi, müşterinin çokluğuyla kairindir" müşteri de azaldığına göre, beş dakikayla bağlamak da normal.

Efendim evvela, sayın hocalarıma söyleyeyim, biz buraya "ikibinli yıllara" bakmaya geldik. Oturup kısıtlı bir kanunu tartışmaya gelmedik. İş teminatı kanunu, çalışma hayatının belirli bir parçasıdır ve Bakan da söyleyeceğini söylemiştir, üniversite de söyleyeceğini söylemiştir, biz de, değerli işçi kanadı da söyleyeceğini söylemiştir. Bundan sonra artık bir masa etrafında ya toplanılır, yahut hiç toplanılmaz. Efendim, şunu bir kere kesinlikle ortaya koyalım. Türk işvereni, Sayın Başoğlu'nun ifade ettiği gibi cahil çıktı yahut eğitimsiz çıktı doğrudur. Türk işvereni ticaretten ve müteahhitlikten, sanayiye aktarılmıştır, daha birinci jenerasyon iş başındadır. Bu üniversitelerimizde böyledir, bu parlamentoda böyledir, bu memur sınıfında böyledir yani, 20 sene evvel lise mezunu çok muteberdi, bugün üniversite mezunu; iki lisan da biliyor-

san işe yarıyorsun demeye başladık. Bu da kitle-
nin gelişmesiyle paraleldir ve bu gelişme de var-
dır. Buna mukabil verimlilikle, yıllık alma payı mü-
tenasip olmalıdır, oranlı olmalıdır. Oranlı olmadık-
ça denge değişir, gelir bir yere doğru akmaya baş-
lar. Türkiye'de 87'lerden sonra bu vardır. Demin
arz ettiğim gibi, bugün Almanya'da bir işçinin kat-
madeğerdeki payı 24 bin dolardır, aldığı 28 ile 32
bin dolardır. Demek ki, mevcut GSMH'dan fert baş-
ına düşen gelirin, birle, bire 80 farkını alır, dün-
yada bu böyledir. Türkiyede değişiktir, bire
400'dür yani, % 400'dür fark. Kimin sırtından, tü-
keticinin sırtından, sendikalı olmayan işçinin sırtın-
dan, çalışamayan insanın sırtından... İşte bunları
tasfiye etmek, bunları bölüştürmek zorundayız.
Bugün üniversite profesörünün maaşıyla, lastik iş-
çisinin maaşı eşittir ve adil de değildir. Bunu da
böyle bilelim. Türk işçisi Almanya'da verimlidir, bu-
rada değildir, bu da yanlış değerlendiriliyor. Türk
işçisi Almanya'da yüksek kalite gerektiren işte de-
ğildir, vasat iştedir ve orada verimlidir. Burada da
o verimlilik değerinde para alır, bizde ise kapıcıyla
elektronik makineyi üreten işçiye sendikalarımız
aynı ücret zammını ister. Felaket de buradadır za-
ten. Şimdi bundan sonra ne olacak, demin bah-
settiğim % 64'e varan, eğitim seviyesi ilkokulun al-
tında olan insanlar, belirli tahsil seviyesini katet-
miş insanlarla yer değiştirmeye başlayacaklar. İş-
sizlik orada artacak. Üniversite mezunu fabrikada
hizmete geldiği gün, elbette tercih farkı doğacaktır.
İstediğiniz kadar eski işçinize acıyın, yarın de-
ğiştirmek zorundasınız. Çünkü ben teknolojiyi, bü-
yük sermaye yatırarak getirdiğim zaman kime ihti-
yacım var, o teknolojiye ulaşmış eğitim seviyesine
ihtiyacım var. Onu bulamadığımız müddetçe, ha-
ması nutuklarla bir yere çıkamayız. Üretim artışın-
dan pay elbette ve fevkalade doğaldır, üretim artışın-
dan pay vermediğiniz müddetçe 70 yıl ayakta
durmaya çalışan, sonra da ben beceremedim, gel-
lin bana yardım edin diyen Rusya gibi, komünist
rejim gibi oluruz. O payı da vermek işverenin ve-
ya işveren kanadını temsil edenlerin doğal görevidir.

Sayın Hocam Oğuz Oyan, 1980'li, 90'lı yıllar
arasında kaybedileni bir trend içinde ifade ettiler,
kendilerine katılıyorum. Biz 1980'de çok büyük bir
aşama kaydettik. Bu dışa açılımdır. Özal'ı seve-
lim, sevmeyelim, tenkit edelim, etmeyelim, beğene-
lim, beğenmeyelim ama, 1980'den sonraki dışa
açılma bir reformdur. 24 Ocak kararları hiç şüphe
yok ki, Sayın Özal'la, Sayın Demirel'in müşterek e-
seridir. Hiç birine salt mal edemeyiz, hatta Sayın
Demirel'in biraz daha fazladır, çünkü bir müsteşar-
ın yaptığı plan ve programı, Başbakan isterse eli-
nin tersiyle iter; itmemiştir, uygulamaya koymuş-
tur. Bu eseri beraberce getirmişlerdir. Dikkat edi-
niz Türkiye'de artık rejimi ters yüz yapacak bir
fonksiyona, hiç bir siyasi parti sahip değildir. Bura-
da hiç bir tartışma da yoktur. Ama buraya gelirken
biz, ağır bir dış borç, iyi gelişen işçi dövizleri ve

stabil ücret seviyesiyle gerekeni yapamadık, o
doğrudur. Ne yaptık? Dışa açılma bir faturadır, bü-
yük bir faturadır. Biz bu faturayı karşıladık. Niye
karşıladık. 1964'lerde hocalarımız bilirler, sevgili bir
ağabeyimiz vardı, Ertuğrul Soysal. Gazeteciler de
iyi bilir. Bu sanayiye gönül vermiş bir ağabeyimiz
idi, İstanbul Sanayi Odasında söylediği bir lafı bu-
gün hatırlıyorum. Dedi ki; "Çocuklar altı aydır araş-
tırma yaptırdım, Türk Sanayii 1 milyar dolardan
fazla ihracat yapacak güce sahip değildir". Aynı
Türk sanayii 14 milyar ihracata ulaşmıştır. Demek
ki, bir patlamanın bir faturası vardır. Biz bu faturayı
ödüyoruz. Faturayı yanlış ödedik, yine Sayın O-
yan hocam ifade ettiler, altyapıdan mezraya tele-
fona ihtiyaç var mıydı? Valla da yoktu, billa da
yoktu. Ama buna rağmen götürdük, niye? Politik
kaygılarla götürdük. Yanlış yaptık. Hizmet sektörü-
nün gelişmesi doğaldır. Hocalarım yine ifade etti-
ler, dünya gelişmesi sektöründe, hizmet sektörü i-
lerleme kaydetmektedir. Buna mukabil sanayi
sektöründe ki stabil durumu aşabilenler kazanmış-
tır. İşte Japonya, işte Kore... Gelişme süratlidir ve
istihdam imkanı fazladır. Çünkü hizmet sektörün-
de istihdam, azalma trendi içine girmektedir. Dola-
yısıyla biz şapkamızı önümüze koyup, hele etrafı-
mızda gelişen, Türki devletler dediğimiz aşağı-
yukarı 150 milyonluk bir kitlenin bize bakış açısı ve
bize olan sempatisi dolayısıyla sanayimize yeni bir
ağırlık, yeni bir yön, yeni bir hedef vermek zorun-
dayız. Nüfus artışı problemimizi mutlaka halletme-
liyiz. Bunu hiçbir politik kanaatle sabit tutmamalı-
yız, buraya bir çare bulmalıyız ve bütün problemi-
miz evvela ziraatda çalışan büyük kitleyi, sana-
yi'ye doğru çekip, istihdam edebilmek ziraatimizi
modernize edebilmek esasına bağlıdır. Buna hala
yönelmiş durumda da değiliz.

Sayın Hocam, eğer yanlış almadıysam, bir
işçi sendikal faaliyetten dolayı işinden atılır, hiç bir
güvencesi yoktur, yeni kanunda bunu getiriyor çok
yanlış, bizim yasa çok açıktır. İşten 17/2'ye göre a-
tılmalısınız için sebep göstermeniz lazımdır, sebep
gösterebilirsen mahkeme kapısı açıktır, iade de e-
der, tazminat da koyar. Bu kadar da boş değildir
ama, işten atılmalar için de sendikalı işçinin atıl-
ması yok mudur, olabilir. Yalnız burada bir farkı te-
baruz ettirmek lazım, sizler yarının işletmecilerisi-
niz. Türkiye'de 1.5 milyon sendikalı işçiyi, demin
arz ettiğim gibi, profesör maaşı seviyesine getirir-
ken, beslerken, artık şunu kabul etmek zorundayız
-Otomobil-İş Başkanı bir arkadaşımız, bir kitap
yayınladı diyor ki- Türkiye'de artık işçinin de, işve-
renin de kaybedeceği çok şeyler vardır. Çok doğ-
rudur. Burdan geri dönmek için, o sahada eli-
mizi geri çekmemek için, elimizden geleni yapma-
lıyız. Türkiye'de bir lastik işçisinin ücreti, bir profe-
sörün ücretine ulaşmışsa ayıp değildir ama yanlış-
tır. Yani, genel adil bölüşüm içerisinde bir sapma
vardır, bu sapmanın sebebini bulmamız lazımdır.
Kime yapılmış bu? 1,5 milyon sendikalı işçiye. Pe-
ki Türkiye'de sigortalı işçi sayısı 3,5 milyonun üze-

rindedir. Demek ki 2 milyon işçi, belki asgari ücretle, belki 1,5 milyon işçi de hiç bir teminata sahip olmadan, belki de kaçak çalışmaktadır. Bunların hepsi realite, bunu çalıştıran müessese kimdir? Benim namuslu sanayicimle piyasada rekabet eden adamdır, kaçak işçi çalıştırdığı için, faturasız mal satar. Kaçak işçi çalıştırdığı için, haksız rekabet yapar. Kaçak işçi çalıştırdığı için düşük maliyete sahiptir. İşte bence sosyal devlet budur. Burayı da korumak zorundadır. Türkiye'de SSK iflas etmiştir. Geçen ay 600 milyar lira faizli para aldı, emeklilere dağıtmak için. Artık devletin buna iştirak etmek zamanı geldi, sosyal devlet budur. Ben Hocama katılıyorum, yani 20. asrın son kademesinde sosyal devlet kalmadı, olmadı ki... O zaman devlet kalmadı demek lazım. Sosyal devlet bütün kademeleriyle, özel sektörün de, müteşebbisin de yapacağı işleri yapmamalı. Bu sosyal devlet değildir demek doğrudur. Yani hocamın ifade ettiği gibi, efendim, özelleştirme sosyal devleti zayıflatır, hayır katiyen. Devletin görevleri ayrı çünkü. Ama SSK'yı faizli para almaya sevkeder de, devlet hiç bir katkıda bulunmaz; bakanlık koltuğuna oturan adam SSK'nın başındaki adamları istediği gibi tayin eder, istediği gibi kaldırır atarsa, bu ne sosyal devlettir, ne doğru dürüst devlettir. 1402'den bahsedildi, benim de içim yandı. Hele sizin Hocam'a yakınlığınızı görünce; bunu devletin yapmaya da hakkı yok. Çünkü akademisyen olmak öyle bir şey ki, hiç bir desteğe, hiç bir iltimasa, hiç bir kayırmaya gerek görmeden, bir devir açılmış, bir ömür verilmiş ilim için, sen bir kanunla bunu alıp istediğin gibi, hallaç pamuğu gibi atacaksın, otuz yıl sigortaya hizmet etmiş, devlete hizmet etmiş bir müdürü, istediğin gibi atıp, senin siyasi kariyerine uygun, senin ideolojik görüşüne uygun diye Mehmet ağa'yı getirip, yerine koyacaksın. Peki ondan sonra da işçiye kanun getireceksin, hangi yüzle, hangi demokratik düşünceyle... Hepinizi hürmetle selamlıyorum.

Başkan- Çok teşekkür ederiz efendim. Buyurun.

Mustafa Başoğlu- Değerli hocalarımız, değerli dinleyenler... Bazı yanlış anlamaları önlemek bakımından, düşüncelerimi belirtmeye çalışacağım. Bunlardan bir tanesi, sendikalı işçinin güvencesi yoktur. Hocamızın söylediği doğru ama sendika temsilcilerinin güvencesi vardır. Bunların da sayıları, işyerindeki sayılara göre değişiyor. En fazla 8 olur bu. Kendi işkolumdan bir örnek arz edeyim. İstanbul'da büyük bir hastane var. International Hospital denilen, daha çok OrtaDoğu'ya sağlık hizmeti satmak üzere, vermek üzere kurulmuş bir hastanedir. Burada çalışanlar bizim üyemiz oldukları ki, genel olarak teşkilatlanmada üyeleri işverene bildirmemek gibi bir gizlilik içinde bu yürütülür. Çünkü bildiği andan itibaren işçiye atar ve biz malesef yetkiyi almadan bu iş duyuldu, gizli de bir tarafı kalmadı, sonunda burada sendikaya üye olan,

sendikanın kapısının yanından geçen, sendika sözcüğünü ağzına alanların tümünü attılar. Belli işletmelerde, işte bu Arçelik de olabilir, başka yerde olabilir, belli büyüklükteki işletmelerde veya 12 Eylül öncesi teşkilatlanılmış yerlerde, bu manada bir kıyım yok ama zamanında buraya girememişseniz, 12 Eylül fırtınası buranın üzerinden geçmişse, ondan sonra bu yere girmeye çalışıyorsanız, buraya girmek mümkün değil. Hemen hemen bütün işkollarında sendikaya üye olanı işten atılması halinde bu insanın mahkemeye müracaat edebilme hakkı olabilmelidir. Bu iş güvencesi kanun taslağını burada tartışmadık. Daha önce biz bunu dörtbeş defa tartıştık işverenlerimizle ve bu tartışma bitti Büyük bir ihtimalle de Sayın Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı bu ayın 20'sinde tarafları bir araya getirecek. Son olarak hazırlanan eleştirilerden sonra hazırlanan metin tartışılıp, Bakanlar Kurulu'na sevk edileceği için, ben kendi açımdan bunu yeteri kadar tartıştık, söylenenleri söyledik diye üzerinde durmadım.

Geçenlerde TRT 1'deki programda tartışılan konuda, Sayın Bülent Eczacıbaşı, tezi bir başka tarzda savundu. "Zaten bizim iş kanununda tazminat var, siz böyle bir güvence getirseniz de en nihayet işveren, işçi çalıştırmıyorsa tazminat verecek, tazminat üstüne tazminat olur mu" diye bunu değerlendirdi. Yani kıdem tazminatıyla, işsizlik sigortasıyla veya kıdem tazminatıyla, iş güvencesini birlikte düşünmek gerekir demek istedi Sayın Bülent Eczacıbaşı. Eğer, iş güvencesi varsa, kıdem tazminatı olmasın veya işsizlik sigortası olacaksa, kıdem tazminatı olmasın. İşverenlerimiz bunu böyle değerlendiriyorlar ki, bizim bu görüşe katılmamız mümkün değil. Kıdem tazminatı, bizim anlayışımıza göre işçinin ertelenmiş hakkıdır, işte kazanılmış ve ertelenmiş hak diyoruz ama, kıdem tazminatı insanların yeniden işe dönmelerini sağlamaz. İşveren, işçiye işten çıkarttığı zaman, çıkış belgesinde bu taslak kanunlaşırse sebep gösterecektir. Şu sebepten seni çıkartıyorum. Yetersizlik diyebilir, işe gelmemek diyebilir, işi iyi yapmamak diyebilir veya sendikal faaliyet diyebilir. Sendikal faaliyet veya şu sebepten dediği zaman, bu taslak kanunlaşınca bu kişinin mahkemeye müracaat ederek, haksız olarak işten çıkartıldığını söylemesi mümkün olacaktır. Böyle bir hak tanıyor taslak ve işveren taslak böyle kanunlaşırse işçiye niçin işten çıkarttığını gelip mahkemede ispatlamak durumundadır. Şimdi buna, bu tasarı böyle kanunlaşırse, işverenler çözüm bulamaz mı? Bulabilir kendi açılarından. Başka mekanizmalar geliştirebilir ama en azından bunun caydırıcı yönü olabilir, dolayısıyla buna karşı çıkmamak gerekir, işverenlerimiz de buna karşı çıkmamalıdır. Şu manada söylüyorum. Yani sürekli işçisiyle tartışma halinde olan bir işverenin işçisiyle iyi diyalog kuramamış, işçisiyle yakın ilişki kuramamış, işçisinin bütün hakkına karşı gibi bir görüntü veren işveren kesimimizin en azından bu tasarı dolayısıyla, bu taslak dolayısıyla tav-

rını sanıyorum değiştirmesi gerekirdi ve hala değiştirebilir. şimdi bu ayın 27'sinde işsizlik sigortasını konuşacağız. Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanı, toplantıya çağırıldı. Sanıyorum, eğer bir görüş farklılığı olmazsa, işverenlerimiz gene eskiden olduğu gibi, ya kıdem tazminatından vazgeçsin, ya işsizlik sigortasından vazgeçsin gibi bir düşünceyle gelecekler. İşsizlik sigortası ayrı şeydir, kıdem tazminatı bir başka şeydir. Hepimiz biliyoruz. İşsizlik sigortası nedir? Çalışan bir insan, işini kaybettiği zaman, ona yeni iş imkanı sağlayıncaya kadar veya belli bir sürede bir nefes aldırma bu. Kıdem tazminatı ile bir senelik işçi de çıkartabilirsiniz, iki senelik de çıkartabilirsiniz, vereceğiniz tazminatla adam bir aylık giderini karşılayamaz, ne tutacak ki, yeni işçidir ücreti bellidir, asgari ücret veya bir milyondur vereceğiniz, bilemediniz iki milyondur. Böyle bir güvence anlayışından eğer vazgeçilirse bilemiyorum tabi, ben bu vesileyle bunu arz etmek istiyorum. Sayın Bakan'ı savunmak veya Sayın Bakan'ın politikası doğrudur, yanlıştır diye burada dile getirmek gibi bir görevim yok; ama haksızlık edilmemesi gerektiğini en azından söylemek istiyorum. Sayın Bakan yurtdışında bir demeç vermiş, -bu demeç ne kadar doğrudur, doğru da olabilir- Ama siz gittiniz bizi şikayet ettiniz, bu giderek Avrupa Parlamentosuna yansıdı ve Türkiye'nin aleyhine bir hava oluştu gibi bir değerlendirmenin çok haklı bir değerlendirme olduğunu sanmıyorum. Biz taslağı destekliyoruz, işveren kesimimiz desteklemiyor veya karşı olduğunu söylüyor. Dolayısıyla bu bizim Çalışma Bakanı Sayın Moğultay'dan istediğimiz bir hadise değildir. Geriye dönük, Türk-İş'in çalışma raporları incelendiği zaman en az 10 seneden beri, hatta 15 seneden beri, belki 20 seneden beri, işverenlere iş kanunuyla tanınan geniş fesih yetkisinin sınırlandırılmasını istiyoruz. Bundan önceki hükümet bunu dikkate almamış. şimdi yeni gelen koalisyon hükümeti, programının da gereği olarak bunu gündeme getirmiştir ve tartışma konusu yapmıştır. İşverenlerimizin bu düşünceye karşı bana göre dengeli, en azından, çok insaflı davranmadıklarını söylemek istiyorum. Bir de şunu yapmamak gerekir, burada Sayın Baydur, TİSK'in değerli Genel Başkanı, 25 senedir birbirimizi tanırız, şunu yapmamak lazım, şimdi bir profesörün ücretinden daha fazla ücret alıyor diye veya bir memurdan daha fazla ücret alıyor diye veya toplu sözleşme zamları yarın sizin cebinizden çıkacak diye bizi millete şikayet etmek lazım gelir. Burada önemli olan şu: Eğer devlet profesörüne yeterli kadar, geçinebileceği kadar ücret vermemişse veya devlet memurunun karını doyurabilecek kadar ücret vermiyorsa veya biraz önce söylediğim gibi, işini bil, benden bu cep harçlığıdır; sen başka türlü yolunu bul gibi, işi o noktaya götürmüşse; bu bizim çok ücret aldığımızı ispatlamıyor, yani işçilere fazla ücret verildiğini ispatlamaz. Profesöre az veriyorsam, işçiye daha az vermeliyim, memura az veriyorsam, işçiye çok

daha az vermeliyim gibi bir anlayış doğru değil. Anlayış şu, bu insanlar aldıkları ücretlerle, geçinebiliyorlar mı, geçinemiyorlar mı? Birinci konuşmamda arzettim, biz geçinme ücretinin peşindeyiz.

Evet 1989-90 ve 91 sözleşmeleri ücretlerde belli bir yükselme sağlamıştır. Bu bizim gayretlerimizle olmuştur. Kendi başarımızı inkar edecek değiliz ama, geriye dönük kayıplarımızın tümünü gidermemiştir. şu manada söylüyorum, siz 8-10 sene düşük ücret almışsanız, yeni alacağınız yüzdeli ücretler geriye dönük ücretleri yukarıya çıkarmıyor, yani geriye dönüp kaybınızı telafi etmez. Evet, biz geriye dönük kayıpların telafisi için uğraştık, bir takım iyileştirici maddeler koyduk ama 100 bin lira olan ücretim normal artış sağlayıp da 500 bin liraya gelseydi, son zamlar onun üzerine oturacaktı. Halbuki bende rakamlar var, öyle değil. Yüksek Hakem dönemi, dört senelik mecburi hakem dönemidir, ondan sonraki iktidar ANAP iktidarı dönemidir, bu dönemlerin tümünde ücretler enflasyonun altında kalmıştır 89-90'a gelinceye kadar. Hatta 91 için böyledir. En yüksek düzeyde zam aldığımız söylenen 91 sözleşmelerinde % 11'le, % 20 arasında enflasyon farkı ücretlere ilave edildi ama kaybımız giderilmedi. Çünkü yıl sonunda hesaplaşma oldu, aydan aya bir hesaplaşma olmadı. Ama o da, hiç değilse daha önceki uygulamaya göre biraz daha iyidir.

Lastik iş kolunun ücretleri Türkiye'deki işçilerin ücretlerini temsil eden ücretler değil ki. Lastik iş kolunda da, başka iş kollarında da çok az işçiyi kapsayan, daha yüksek ücretler de olabilir. Biz ücretlerin geneline bakmak durumundayız. Lastik iş kolu çok karlı bir iş koludur. Uluslararası düzeyde kendine göre piyasaları vardır. Dolayısıyla buradaki sendikamız uluslararası düzeydeki fiyatları alıyor baz olarak. Bu ücretler emsali diğer ülkelerdeki ücretlere mukayese edildiği zaman bunun çok altındadır. Bir de olaya bu şekilde bakmak lazım gelir. Yüksek ücret falan değil, geçinme ücreti kavgası peşindeyiz ve işverenlerimiz işi daha çok kıztırmadan, tartışmaları daha çok yükseğe götürmeden, oturalım, karşılıklı konuşalım, uzlaşabileceğimiz noktaları bulalım. Bakın ben bunu Türk-İş'in temsilcisi olarak söylüyorum ama uzlaşma noktasına gelince, sıkıntımız şu olacak. İşverenlerimiz diyor ki, "anayasaya dokunmayın. 1982 Anayasası Türkiye'nin özlemini çektiği en önemli anayasadır. Sendikalar kanununa dokunmayın, toplu sözleşmeler kanununa dokunmayın".

Gelir dağılımı bozuk, hocalarımız da söylüyor. Bir noktada uyuşuyoruz, vergiler yüksektir, biz diyoruz ki vergimiz yüksektir, işveren diyor ki bizimde kesintilerimiz yüksektir. Gelin bu noktada uzlaşalım. Tamam, ona itiraz etmiyorum ama uzlaşmanın zemini yok hânüz aramızda. Beni bağışlasın Sayın Baydur bir eleştiri olarak söylemiyorum; ama sanıyorum işverenlerimiz biraz daha dü-

şüncelerini değiştirmek, çalıştırdıkları insanların da insanca yaşayabilecek hakları olduğunu kabul etmek durumundadır. Şunu söyleyeyim, kız istemeye gittiniz, daimi kadroda mısın, peki yarın geçici kadroda olmayacağını nasıl teminat veriliyor ki? Yani bir taşaron işçisi olmayacağını teminatını kim veriyor? Bir zamanlar evlenmek için memur olmak çok geçerliydi, çünkü ölüsü de para, dirisi de para diyorlardı, sonra toplu sözleşme gelince, işçinin geliri iyidir, işçilerle evlenmek iyi denildi ama şimdi, daimi kadroda olup olmadığını soruyor ve kademesini soruyor ama o daimi kadro ve kademenin teminatı yok. İşte teminat iş güvencesi olacak; o zaman müsaade edin de bu evlendirdiğimiz gençlerin, evlendikten sonra eşlerinin acaba kocamı işten atacaklar mı korkusu olmasın, atarlarsa mahkemeye gider, hiç değilse hakkını korur, gibi bir yasal düzenlemeye karşı çıkmayın. Teşekkür ederim.

Başkan- Teşekkür ederiz Sayın Mustafa Bey. Söz sizde Sayın Kudatgobilik.

Tuğrul Kudatgobilik- Sayın Başkan, teşekkür ederim. Sevgili arkadaşlarım, bugün ülkemizin büyük sosyal problemi, sabah Sayın Başbakan söyledi, 5 milyon işsiz, yani çalışmaya hak kazanıp, çalışmayan insanlarımızdır. 18-18,5 milyon çalışan nüfusumuz var. Almanya'da bu nüfus 25 milyon, 17 milyon Doğu Alman geldi, yarısı çalışsa 35 milyon. Bizim 18 milyonumuz var. Bu 18 milyonun 5 milyonu işsiz, 6 milyonu köylü, tarlada, tarımda çalışıyor, 1 milyonu asker orduda v.s., 1-1,5 milyonu memur. 2 milyon sendikalı var. 2 milyon sendikalının da Sayın Başkanımın da ifade ettiği gibi, ama az ama çok ama şu kadar ama bu kadar, toplu sözleşme garantisi var, iş garantisi var, istikbal garantisi var, sanayinin kendilerine ihtiyacı olduğu için de, işçi bir numaralı varlık. Bir numaralı varlığı sanayinin. Bugün şu işkolunda Agob efendinin işyerinde bilmem kim atılmış, bilmem ne hastanesinde, bilmem ne kadar insan çıkartılmış, bunlar Türkiye'nin ana sorunları değil, var bu sorunlar, olacak da, bu sorunlar devam da edecek, ama kanunları öyle bir yapalım ki bu kanunları getirirken Almanya'nın Bismark zamanından dönen, Sayın Şenatalar'ın söylediği, bir düzenleme mevcuttur. Bu düzenlemeyi de Türkiye'ye getiriverelim, bu iş de hallolsun, bu felsefe yanlıştır. Niçin karşı çıkıyoruz, size anlatmaya, kavganın Türkiye'de işçisiyle, sanayicisiyle, aynı kayığa binen insanların, bir başka dış etkenlerle kavgası olduğunu söylemeye çalıştım. Profesörler baktım, bu konuya değinecekler mi, Avrupa tek pazarı Türk sanayine ne getirecek, siz ey sanayiciler, 1995'den sonra rekabet edebilir mi diye bir soru sormadı üniversite, sormuyor da. Parlamento görmüyor konuyu, belki Başbakan düşünüyor bu konuyu, belki birkaç Bakan düşünüyor, Prof. Çiller düşünüyor, ama Türkiye bilmiyor. Başına gelecek yağmur, işvereniyle, işçisiyle, sanayicisiyle, Vehbi Koç'uyla, Saban-

cı'sıyla, Şenatalar'ın da kafasına yağacak, öyle bir yağmur geliyor karşımıza, biz bunu söylemeye çalışıyoruz ve bunu söylemeye çalışırken de meseleyi bir bütün içinde ele alalım diyoruz. İş güvenliği Türkiye de yapılsın, evet yapılsın, işsizlik sigortası yapılsın mı, evet yapılsın, kıdem tazminatı tekrar düzenlensin mi, evet düzenlensin ama, koyun bütün bu sosyal düzenlemeleri ortaya ve Türk sanayii nereye gidecek, nereye gidebilir, bunu oturalım konuşalım, sanayi politikasını beraber konuşalım hükümetle diyoruz. Çalışma Bakanı'na yaptığım kritiği, kendisinin yüzüne de bir başka sebeple yaptığım için, burada olmamasına rağmen, tekrar ediyorum, Prof. Şenatalar da anlamadı, Sayın Mustafa Başoğlu da anlamadı beni. Ben PKK için Avrupa Parlamentosu'nun 11 Nisan'da çıkardığı karar, 10 Nisan günü Brüksel'de yapılan konuşmadolayısıyla çıktı demedim ki. Böyle mi anladınız bunu, böyle mi anladınız, siz böyle mi anladınız çocuklar... Peki, o zaman tekrar ediyorum, şayet anlatmamda bir yanlış varsa tamamen bana ait, ama tekrar ediyorum. Türkiye'nin 8 bin ton domates salçası satmasını Avrupa Parlamentosu değil, Avrupa bürokratları, yani Brüksel koyar. Zamanım kısa olduğu için detaya girmedim. Tekstil tahdidimizi Brüksel koyar, AT koyar. GAT anlaşmaları AT'nin tasdikinden geçer. Zaten Türkiye'ye şöyle veya böyle Avrupa'ya mal satmasını diye. Çünkü % 53 ihracat yapıyoruz, genel sanayi ihracatı, söyledim bu rakamları, % 45 ithalat yapıyoruz, bizim zaten Avrupa'da oyun oynamamızı, top koşturmamızı istemeyen bir küttele manzumesiyle karşı karşıyayız. Burada gidip de, Türkiye'de dahi söylenmemiş cümleyi yadırgadığımı söyledim. Tekrar söylüyorum. Hangi Bakan söylerse söylesin, Türk işçisini kimse başaşağı asıp, kıcına kırbaç vurmaz. Bunu söylüyorsa birisi, yalandır ve buna itiraz etmek benim bir sanayi tatbikatçısı olarak vazifemdir. Böyle şey olmaz, ne konuşarak, biz burda konuşalım. Şimdi, bundan dolayı da Türk ordusunun PKK'ya karşı kullanılmasına da karar çıkmış demedim. Dedim ki; işte bu karışımızdaki Avrupa'lılar, bunlarla ilgili çift standart kullanarak bizimle uğraşırlar. Burada karar. Çift standartla uğraşırlar dedim. Çünkü o kararı da haklı bulmuyorum. Aynı yerde konuşalım diyor Şenatalar. Aynı konuşalım.

Refik Bey anlattı, Avrupa da terör yalnız Türkiye'de yok ki, Kuzey İrlanda'da terör yok mu, İngiltere Parlamentosuna havan topuyla saldırı yapanlar neredeydi, niçin bu standartlar orada uygulanmadı? Bunları söylemekten, kritik etmekten ve sizler üniversite profesörleri dinlemekten çekinmeyin, yadırgamayın bunu. Başbakan dedi, siz artık sanayiciyi kritik edeceksiniz, canınızın istediği gibi herkesi kritik edeceksiniz, sanayici kendisini koruduğu zaman, bunları ortaya koyduğu zaman, yadırgayın. Hayır olmaz böyle şey, yadırgamayın, bırakın konuşsun herkes. Ben Türkiye'deki sosyal meselelerdeki görüşlerimizi burada açmayaca-

ğım. Sosyal düzenlemeler konusunda Mustafa Başoğlu'nun söylediği veya tahmin ettiği görüşlerde olmadığımızı da göreceğiz ayın 26'sında. Onu da açmayacağım, sürpriz kalsın. Orada sürpriz karşılarsın onu. Ancak sanmayın ki Türk sanayicisi milyonlarca dolar yatırım yapıp, milyonlarca dolarlık işgücü eğitimiyle, Avrupa sanayiyle, dünya sanayiyle mücadele ederken, işçisini yan geldi falakaya yatır, yan baktı kapıdan at, aman evlenmeden bir gün önce kovalım, böyle şey yok. Türkiye nereden nereye geldi. Yani bunu da, Türk-İş'in problemi de anlıyoruz. Türk-İş bu kanunlardaki genel düzenlemeleri yapmakta bizi teşvik ediyor, saygıyla karşılıyoruz ve elimizin varabildiği, mantığımızın erebildiği en son noktada gitmek istiyoruz. Ama bakın Avrupa nasıl koruyor kendi sanayicisini. Maastricht Toplantısı yapıldı. Maastricht toplantısında, meşhur Teatcher'ın hükümetinin devamı olan Major, İngiltere'yi sosyal uygulamalarda geriye çekti. Öyle mi Şenatalar. Koca İngiltere, Birleşik Krallık ben bu kanun düzenlemelerinin hiç birine uymuyorum dedi. Beklediler geçen haftaki seçimde Major düşsün, bütün tahminlerde tekrar Labor partinin meşhur başkanının başa geçeceği yolundaydı. İngiliz seçmeni fevkalade bir yön değiştirdi, tahminleri bütün Gallup'ları bilmem neyi yanılttı, gene muhafazakarlar % 44 puanlık oy alarak, 365 sandalyeyle girdiler parlamentoya. Bekliyorlardı, Avrupalılar da bekliyordu, Almanlar da bekliyordu. Çünkü ben TÜSİAD'ı ve TİSK'i üç senedir UNICE'de temsil ediyorum. Senede dört beş defa gidip bu konuların içinde oluyorum, sosyal bakımlardan, Türkiye'ye nasıl baktıklarını da biliyorum, Türkiye'yi nasıl kritik etmek için fırsat kolladıklarını da biliyorum. Onun için bizlerin kendimizi kritik ederken, haklı olmamız gerektiğini de, haklı kritikleri yapmamızı söylüyorum. Yoksa Sayın Moğultay, siyasi bir insandır. Canının istediği gibi konuşur, bana mı soracak? Ne isterse onu söyler, ama benim cümlemde nasıl bir haksızlık bulursanız beni ikaz edebiliyorsanız, ben de müsaade ederseniz, Bakan'ı da, Başbakan'ı da, Cumhurbaşkanı'nı da kim olursa olsun, Türk sanayii için ikaz edebilmeliyim. Bunun hakemi sizlersiniz, bunun kararını siz vereceksiniz.

Maastricht'te ikinci bir karar daha aldılar. Ocağda bu, 12 Ocak'da. Aldıkları karar meşhur Avrupa Sosyal Fonu. Avrupa Sosyal Fonu 1992 yılında 7 milyar ekü, 1 ekü=1.2 dolar falan, 7 milyar ekü 92 de, 14 milyar Ecu 1993 de Portekiz, İspanya, Yunanistan ve İrlanda'ya direkt transfer ediliyor. Bakın bu saydığım dört ülke AT'ye ortak oluktan sonra gümrük birliğine girdi. Bize de 1995 de gümrük birliğine gireceğiz, ondan sonra sizi belki ve belki AT'ye alacağız dediler. Yani biz bütün obligasyonlarına Avrupa Topluluğu'nun mecbur kalacağız 96'ya kadar, fakat bir tek kuruluş, bir tek kuruluş yardımından yararlanmayacağız ama rakiplerimiz aynı piyasada çalıştığımız, Portekiz, İspanya, Yunanistan, İrlanda 21 milyar Ecu alacak yal-

nız 2 senede. İşte ben buna çifte standart diyorum, işte bu çift standartla, Türkiye, Türk sanayicisi uğraşırken, kiminle, işçisiyle beraber uğraşırken Avrupa'ya mal satabiliyorsak, bugün Arçelik buzdolapları, bilmem tekstil kumaşı Kaufhauff'da da satılabiliyorsa, bu satılmaya devam etmek mecburiyetindeyiz. Aksi halde bu sanayileri yaşatamayız 96'ya kadar diyorum ve hepinizin dikkatini çekiyorum.

Türk sanayii çok ciddi bir tehlike karşısındadır. Üniversite de bunu görmek mecburiyetindedir, bize yol göstermek mecburiyetindedir. Siyasilere bu işi çekip çevirecek insanlardır. Anlaşmalarını buna göre yapmalıdırlar, yoksa siz de işsiz kalacaksınız, ben de işsiz kalacağım. O zaman bugün 2 milyon sendikalı işçinin derdini bırakacağız, onların çalıştıkları yerin derdini korumaya mecbur kalacağız. Ben bunu bugünden ikaz ediyorum, bir sanayici olarak. Yoksa, bir kanun teklifi getirdi diye bir siyasiyi kritik etmek v.s. bizi pek bir yere getirmez, biz bunların üzerindeyiz ve üzerinde kalmaya devam edeceğiz. Göreceksiniz, aradan 15 sene sonra 2000'li yıllarda bu kanun teklifini kimse hatırlamayacak, yani tarihçiler bile yazmayacaklar. Peki efendim, son olarak diyeyim ki, Almanların meşhur Volkswagen'ı Portekiz'e gitti. Onu da anlatayım, ekonomistler değerlendirsın. 36 bin işçinin çalıştığı Volkswagen fabrikayı kapattı, bütün işçilerine dedi ki, bundan 2 sene evvel, Barselona'ya taşıyoruz, isteyen oraya buyursun gelsin. Almanlar'ın % 5'i gitti, İspanyol işçiler alındı. Çünkü, Almanya da 58 DM olan o tarihteki işçi ücreti, İspanya da 18 DM'ti. Şimdi, bu ay Portekiz'e taşıyor, meşhur kaplumbağa yapıyor, modelini değiştirdi Volkswagen, niye? Portekiz'de işçi ücreti 7 mark.

Bunlar realite, bunlar benim uydurduğum şeyler değil, dünya sanayii bunlarla yaşıyor, bunlarla çalışıyor, o bakımdan ekonominin tek karnının tok olduğu nokta laftır, ekonomi aynen fizik kanunları gibidir. Hocam bunu öğretti bize başında, ilk gününden bunu söyledi. Fizik kanunları kadar sert kaidelerle ekonomi yürütülür, Türk sanayi yaşamak mecburiyetindedir, Türk sanayi yaşarken işçisiyle yaşayacaktır. İşçisiz bir sanayi olmaz, işçimiz bugün emin olun, genel müdürümüz kadar mühim bir varlıktır. Genel müdürleri yetiştirebiliriz, tekrar yerine koyabiliriz fakat kalifiye iş gücünü bir daha yakalayamayız, bulamayız. Bu bakımdan hepsi gözümüzün bebeğidir. Kimse zannetmesin ki günden geceye gidip, bugün 5 işçi atayım, yarın da 8 işçi atayım, yok böyle bir lüksümüz. Biz böyle birşey yapamayız, bu kadar milyonlarca yatırım, milyonlarca eğitim, milyonlarca motivasyon için para harcadığımız bir devreden geliyoruz. Türk sanayinin geldiği noktayı artık üniversite de sanayiciler de, işverenler de, politik herkesin görmek mecburiyeti var. O bakımdan biz meseleyi sosyal kanunların düzenlemesinde ters mi bakıyoruz. Hayır

ters bakmıyoruz, sosyal düzenlemelere geleceğiz, bazı noktalarda da anlaşıcağız, nerede bilmiyoruz, bunu bu ayın sonunda tartışırız, bu bugünün konusu değil, o yüzden girmedik. Türk-İş de girmediyse, biz de girmedik ve burada girip de bu detaylarla şu madde şöyle olsun, bunu zaten yaptık ve yapmaya devam edeceğiz.

Fakat asıl yapmak mecburiyetinde olduğumuz: Yaşayacaksak, şayet yarın sizlere hakiki beklediğiniz iş gücünü, işi temin edebileceksek çocuklar, beraber yaşatıp, sanayimizi kaldırıp, 2000'li yıllara vardırarak mecburiyetindeyiz. Yoksa size ve kendi çocuğuma da bir çöplük bırakacaksak bu ülkeyi, bize asıl küfrü o zaman edeceksiniz, bugün değil.

Başkan- Teşekkür ederiz Tuğrul Bey. Söz sırası Prof. Dr. Oğuz Oyan Bey'de. Lütfen 5 dakika değil mi?

Oğuz Oyan- Teşekkür ederim. Sayın Kudatgobilik, tartışmamıza heyecan katıyor. Keşke birinci konuşmacı olsaydı, o heyecanla hep sözü sürdürseydik. Yeri biraz yanlış konmuş galiba. Şimdi, doğrusu söylemek isteyip, söylemediği şey esnek üretim Sayın Kudatgobilik'in. Yani, dünya'da şu sırada moda olan bir yeni üretim şekillenmesi. 1980'ler Türkiye açısından, çalışma mevzuatı açısından ve çalışma mevzuatının yansıdığı bütün diğer mevzuatlar açısından, sıkıyönetim kanunları dahildir, emek, sermaye ilişkilerinde, sermaye lehine dikensiz gül bahçesi yaratıldığı bir dönemdir. Daha önce söyledim bu 80'li yılları Türkiye harcamıştır. Türkiye bu 80'li yılları harcadı, 90'lara geldi. İşverenlerin en büyük örgütü TUSİAD bir rapor hazırlattı. Türkiye 1990'larda, yani 2000'lere doğru ne yapacak, hangi sanayi alanlarında uzmanlaşacak. Biraz önce, benden önceki konuşmacı sordu, 1985'de heyecanla nasıl rekabet edeceğiz biz? O soruya cevabı TUSİAD raporundan alalım. TUSİAD raporu ne diyor bakalım. Hangi sektörlerde Türkiye rekabet edebilecekmiş. TUSİAD raporunu Türkiye'deki bilim adamlarına hazırlamadı, çok renkli ve resimli bu raporları bir Hintli'ye hazırlattı. Biraz da galiba Hintli'nin doldurmasına geldi. Öyle gözüküyor. Bu resimli romanda Türkiye'nin bugün dünya sanayisi açısından, düşük beceri düzeyinde olan ve mevcut uzmanlaşmışlık düzeylerini Türkiye açısından bir yere alan tekstilde, deride, camda, demir çelikde gibi büyük ölçüde, aslında onusuz belki olmayan, ama büyük ölçüde güneşi batmış sanayilerde Türkiye'nin bir geleceği olduğunu söyledi. TUSİAD Türkiye'deki işveren kesiminin en örgütlü temsilcisi. Eğer durum buysa çok yazık, çünkü tren kaçtı. Türkiye'nin geleceği burada değil. Bunlarsız olmaz, Türkiye daha çok demir çelik üretecek. Doğrudur ve gereklidir ama Türkiye'nin geleceği demir çelik üzerinden dünyaya açılmak değildir. Türkiye'nin geleceği tekstil üzerinden sadece dünyayı fethetmek değildir. Türkiye'nin geleceği üstün becerili sanayilerdedir.

Yüksek teknoloji sanayilerdedir ve bu konuda vizyonu olmayan adam, bir tanesi ne yazık ki işveren kesimidir. Ne yazık ki diyorum, bakın Türkiye'de sanayi kesimindeki çarpıklığın, kaynak tahsislerindeki çarpıklığın farkına. Biz o soruya 1984'lerde, 85'lerde, 86'larda bütün bu dönemde cevap verdik. Türkiye sanayisizleştiriliyor dedik. Neredeydi bugün 95'de ne yapacağız diyenler 92'de, 84'de neredeydiler. 84'deki iktidar, Türkiye'deki iktidar, büyük ölçüde çatlak ses çıkmadan icraatını sürdürürken, 87'de yine önemli bir çoğunlukla iktidara gelirken neredeydiniz?

Türkiye'de bu kadar yoğun, baskıcı bir dönemden geçiyoruz. Bu dönemin refah kayıpları, biraz önce Başoğlu söyledi, bu refah kayıplarını telafi edemezsiniz gerçekten. Peki 10 yıllık yaşamışlık, refah kaybını nasıl telafi edersiniz? İnsan ömrünü 10 yıl geriye alıp, saati bir daha kurabilir misiniz, o refah kaybını nasıl telafi edeceksiniz? Dolayısıyla bugün 1992'de, 20 Ekim seçimlerinden sonra iktidar olmuş ve % 48 gibi uzun zamandır görmediğimiz bir çoğunlukla iktidar olmuş hükümetin Bakan'ının, bence demokratikleşme konusunda emek gücü ve piyasa konusunda en önemli önlemleri de bu iktidar adına getirmiş Bakan'ın TUSİAD toplantısında, bence çok saygısızca karşılanması bir yana bunun aslında yeterli görülme-yip, çöple samanı birbirine karıştıran bir tarzda eleştirilmesi doğru değildir.

İkincisi, SHP'nin kendi programında vardı, ama aynı zamanda hükümet programına yansımış bir olaydı. Dolayısıyla burada Bakan değil söz konusu olan, ama, bir Bakan üzerine bu denli yoğunlaşan tepkinin bir açıklaması olmalı. Açıklaması şu; Türkiye'de yetiştirilmiş bu dikensiz gül bahçesinde bir tek dikene dahi tahammül edilmiyor. Demokratik bir Türkiye açısından, konsensüs meselesi sadece tek taraflı olmaz, bu iki taraflıdır. O yüzden bir adım da biz atalım. Bir adım atalım, Türkiye'nin buna ihtiyacı var ve Türkiye'nin yüksek ücretten korkmaması gerektiğini söylüyorum. Neden, çünkü üstün beceriye ve yüksek ücrete dayalı bir sanayileşmedir Türkiye'nin geleceği. Bakın Güney Kore'ye... Güney Kore'de bugün ücretlerin, Türkiye'deki ücretlerle karşılaştırmasını yapın lütfen, daha yüksektir. Güney Kore daha fazla dışarı açılmış. Türkiye 1980'de Güney Kore'deki ücretlerin çok altına düşmüştür. Buna rağmen o fırsatı değerlendirememiştir, bakın bu çok tarihi fırsat, altını tekrar çizmek istiyorum. Bu, üstünde hep duracağımız bir olaydır ve bu Türkiye'ye çağ atlatmak için çay bile atlayamayanların meselesidir. Tren meselesi önemli, Türkiye'de bunu söyleyen zat çağ atlatmaktan bahseder, Türkiye'de bunu söyleyen zat demiryollarının bırakalım karayollarını, hava yollarına rakip olduğunun farkında değil. Böyle bir dışı açılma politikasına, Türkiye'de övgü düzmemiz gerektiği konusunda tabii takdiri sizlere bırakıyorum. Türkiye çok önemli bir 10 yıl kaybet-

miştir. Bu nedenle de 1990'lar çok kritiktir, şunu söyleyeyim yalnız, 1980'lerde kaybedenler arasında sanayicilerde vardır, vardır çünkü 1980'ler Türkiye'sinde brüt sını karlarının % 50'ye yakın bir bölümü mali sermayeye aktarılmıştır. Yani mali kesime, bankalara aktarılmıştır. Türkiye'de ki bu politikalara biz karşı çıkıyoruz ve biz sanayicilerden çok, sanayileşme meselesini 80'lerde savunduk. Aslında bugünkü iktidarın iki ortağı da savundular, ama onlar savundular 91'e kadar iktidarı göremediler. Bu gecikmiş bir tespittir. 95 şimdi çok yakın ama 84'de daha uzaktı. Bunu biraz daha erken farketmemiz lazımdı. O iktidara çeki düzen vermemiz gerekiyordu, bunu veremedik. Dolayısıyla şimdi, Avrupa Topluluğu bize kota uyguluyor, biz pazarlarımızı açıyoruz, şunu da söyleyeyim, tabii Türkiye de aslında pazarlarını tam açmıyor. Türkiye gümrük vergisini düşürüyor ama fonlarla kendi gümrük duvarlarını koruyor. Yalnız 89 sonrasında biraz değişiklik var, 89'dan sonra reel koruma oranları düşmüştür ama eğer düşmüşse dünya kapitalizmiyle bütünleşmenin bu şekline Türkiye'de acaba sermayenin kendisi, iç pazarı, kendi pazarını korumak için ne denli karşı çıkmıştır. Yoksa acaba iç pazar mücadelesi vermek yerine kotalar düştü, kendisi de aynı malın, kendi ürettiği malın bir benzerini getirip, yurt içinde pazarlamış mıdır? Türkiye'de araba üreten bir firma, koruma oranları düştüğü zaman, rakip bir malı da getirip aynı zamanda Türkiye'de pazarlamayı mı düşünmektedir?. Acaba şunu düşünebilir misin, bir Fransız Peugeot firması diyelim ki kendi iç pazarında Japon arabalarıyla rakip, gümrükler düşüyor, Fransız Peugeot firması, Fransaya Japon arabası ithal eder mi, biraz da ticari kar elde edeyim diye? Bu örneği bir düşünün. Ama Türkiye'de bunu yaparlar, neden, çünkü birinci meseleleri iç pazar mücadelesi değil, çünkü önemli olan bu kozmopolit sermaye için önemli olan karını en çoklaştırmak, sanayii korumak değil, ticaretteyse karı oraya atlamak. Şimdi o yüzden, ben daha samimi bazda bunları tartışmamız gerektiğini ve biraz bunun da gecikmiş olduğunu düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Başkan- Çok çok teşekkürler efendim. Son söz, sondan bir evvelki, önceki söz Prof. Burhan Şenatalar, sonra ufacık bir işarette bulunacağım o kadar, bitti.

Burhan Şenatalar- Peki, teşekkür ederim... Efendim, şimdi özellikle geniş mutabakat olan bir iki noktanın altını çizmek istiyorum ben. Çok önemli olduğuna inanarak, bir tanesi bu nüfus artışı meselesi. Şimdi Sayın Baydur da altını çizdi, iki sefer, daha sonrada vurgulandı. Bu nüfus artışı meselesini Türkiye'nin ele alması lazım. Aktif bir biçimde ele alması lazım. % 2.2 son beş yılın ortalaması. 2.2 demek, Türkiye'de 1 milyonun üzerinde nüfus katılıyor her sene, 1 milyonun üzerinde nüfus katılırsa, buna okul yetiştirmek, hastane ye-

tiştirmek, konut yetiştirmek, Türkiye ekonomisinin değil, Alman, İngiliz, Fransız ekonomilerinin de altından kalkamayacağı bir yük. Bugün İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya hepsi aşağı yukarı nüfusu statik olan ülkeler ve ona rağmen çok ciddi işsizlik sorunuyla karşı karşıyalar. Şimdi bu meseleyi biz 60'lardan beri bir türlü tam oturması gereken yere oturtamadık. Oturması gereken yer neresidir? Oturması gereken yer mantık ve aritmetiktir. Oturmaması gereken yer nedir? Oturmaması gereken yer şövenizmle yaklaşmak veya dini tabularla yaklaşmaktır ve Türkiye 21. yüzyıla geliyor; daha nüfus meselesini anlatamamış kendi kendisine. Bu 2.2'yi nasıl düşürebiliriz en hızlı şekilde. Hızlı düşürmenin bir tane yolu var, mantıkla, akıllı bir tek yolu var. Doğru dürüst, sağlam bir sağlık sistemi ve sağlık politikanız varsa, yoksa sadece televizyonda işte çok çocuk olursa şöyle olur, böyle olur demenin hiç bir faydası yok. Bunu dünyanın gelişmekte olan çeşitli ülkeleri denemişler, görmüşler, Türkiye'de de pilot bölgelerde bu mesele denendi, görüldü. Çözümü şudur; bir yere düzenli, kapsamlı, yani hem düzenli olacak, hem geniş kapsamlı olacak sağlık hizmeti götürabiliyorsanız, Etimesgut pilot bölgesinde mesela bu uygulanmıştır, tutmuştur. Götürebiliyorsanız bu sağlık hizmetini, onun bir parçası olarak aile planlaması işliyor, aksi takdirde hiç bir şey işlemiyor. Şimdi bu sağlık sistemini götürmek nasıldır, bu sağlık sistemini götürmek son iki üç Bakan'ın bugünkü dahil, zaman zaman ileri sürdükleri gibi, özelleştirmeye asla mümkün değildir. Amerika'yı yeniden keşfetmeye gerek yok, gelişmekte olan hiçbir ülke ve gelişmiş ülkelerin de bir ikisi dışında hiçbirisi sağlık sistemini tamamen özelleştirmeyi aklından bile geçirmiyor. Sağlık piyasası öyle bir piyasa değil. Sadece gelir dağılımı açısından söylemiyorum, sosyal adalet açısından söylemiyorum, kaynak dağılımı açısından da sakat bir şey çünkü. Bakın dünya'nın en pahalı sağlık sistemi Amerika'dadır. Gayri safi milli hasılasının % 13'ünü ayırıyor sağlığa, sonucu biraz evvel söyledim 35 milyon insan sigortasız, Amerika'nın bebek ölüm hızı birçok Batı ülkesinin üzerindedir, daha yüksek, daha kötüdür, yaşam süresi de birçok Batı ülkesinden bir kaç sene daha kısadır. Başka bir takım sağlık göstergelerine de bakın, hemen hemen hepsinde geri olduğunu görürsünüz, marjinal bir geriliktir şüphesiz ama bir ölçüde geridedir. Yani pahalı ve verimsiz bir sistemi düşünüyor bizim Bakanlarımız, son bir kaç özelliikle... Şimdi tutarlı, mantıklı bir sağlık sistemini özellikle kırsal kesimlere ve kentlerin geri düşük gelirli yörelerine götürübilirseniz o zaman aile planlaması işlemeye başlar ve tabii bu konuda birazcık daha cesur olmak lazım. Bugünkü hükümetin partilerinin ben bu konuda yeterli derecede cesur olduklarını hiç düşünmüyorum, hükümet programında da bu es geçilmiş bir konudur, ağızlarına almaktan da kaçınıyorlar. Türk toplumuna anlatamayacaklarını düşünüyorlar belki, tepki çekeceklerini

düşünüyorlar. Bir tane allah selamet versin, bir partimiz var, eski adı da zaten Selamet'ti biliyorsunuz, efendim, bu memleket, bu topraklar 100 milyonu beslemiş, canım bu kadar mantıksız da konuşmayın artık yani, koca koca insanlar, Teknik Üniversite profesörlüğü yapmışlar, bu memleket 100 milyonu besler diyor, bu kadar saçma sapan konuşulmaz ve bunun saçma olduğunu söylemek de şarttır, farzdır, aksi takdirde bu fasit daireden çıkamayız biz. İkinci mesele, bu da bir aritmetik meselesi, bakınız ikinci mesele... Emek gücü üzerindeki vergi yükü yüksek. Çok doğru, Batı ülkelerinin hiç birinde bu kadar yüksek değil, çok doğru. Bundan 80 öncesindeki bütün konfederasyonlar, işçi, işveren hepsi şikayet ederdi, bugün de hepsi şikayet ediyor. Güzel, bir çözüm bulmamız lazım. Aritmetik çok açık, bulacağınız çözümle emekgücü üzerindeki vergi yükünü düşürürseniz, birinci sonucu nedir, vergi geliriniz düşer, bunun size getirdiği iki tane alternatif vardır. Birinci alternatifiniz, vergiler düştüğüne göre harcamaları da azaltırsınız, götürüleceğiniz hizmet azalır, mesele o kadar çözülür, ya da eskisi kadar hizmet götürüleceğim dersiniz önünüzde iki alternatif var. Ya açık bütçeyle, açık finansmanla devam edeceksiniz, enflasyonu körükleyeceksiniz, ya da diyeceksiniz ki, burada azalttığımız vergiyi başka bir yerden almalıyız. Şimdi, benim mantığım diyor ki, emekgücü üzerindeki vergileri hakikaten düşürelim, sanayi önünde bir engeldir, ihracat önünde bir engeldir, sanayi ve diğer kesimler arasında nispi fiyatları bozan bir engeldir, emekgücü üzerindeki yükümlülükleri düşürelim, vergiler, sigortalar, fonlar, nasıl düşürüyorsak, düşürelim. Peki gelir kaybını nereden kapatacağız? Yüksek gelirlielerin elde ettiği gelirden kapatacağız. Başka bir çaresi yok, vergi reformu da bu demektir zaten. Bu gün aşırı geniş teşviklerden yararlanıyor 10 senedir Türkiye büyük sermayesi. Banka sektörünüz 10 senedir reel vergi yükü % 10-11-12 civarında, şimdi o zaman ister istemez bir yerden alınacak bu vergi. Ben derim ki, eğer emekgücü üzerinden almak bu kadar sakatsa ki sakat, gidin biraz yüksek gelir gruplarından alın, bankalardan alıp, teşviklerinizi biraz daha selektif yapın. Teşviklerimiz aşırı geniş diye kaç sene evvel Rüşdü Saraçoğlu bile söyledi. DPT Başkanı bile söyledi. Oğuz Oyan'la, ben veya İzzettin Önder veya diğer arkadaşlarımız biz on senedir söylüyoruz ama bizim sakalımız olmadığı için, bizim sözümüz biraz kenarda tutuluyor. Ona bir itirazımız yok ama DPT Başkanıyla, Merkez Bankası Başkanıyla birazcık daha ciddiye alsalardı zamanında, biraz daha çözebilirdik. Aksi takdirde çözemeyiz, şikayet ettiğimiz yerde döner döner dururuz, gerçekçi çözümler aramamız lazım. Üçüncü değinmek istediğim mesele, ücretlerle ilgili. Şimdi ücretlerin Türkiye'de bazı kesimlerde yüksek olduğu bir vakia, yani süremiş olsa bunların hepsini belki masa üzerine koysak çok daha rahat konuşacağız. Ücretler neye göre yüksek? Öncelik-

le bir takım yerlerde verimliliğe göre yüksek ve oralarda ana problem bence ücretin yüksek olması değildir, verimliliğin çok düşük olmasıdır. Bunun tipik örneği, piyasaya sunulmayan, dolayısıyla fiyatlanamayan bir takım kamu hizmetleridir. Özellikle, bu kamu hizmetlerinde çalışan işçilerle ilgili içinden çıkılması zor bir problem vardır. Diyelim ki belediye işçileri, biraz evvel tartışıldı. Şimdi bazı belediye işçisi 8 saatlik çalışmıyor, acı vakia bu, 4 saatlik çalışıyor, 3 saatlik çalışıyor. Geçinme ücreti diye bakabileceğimiz 3,5-4 milyon gelir alıyor. Şimdi İETT şoförü çalışıyor, başka birtakım işlerde olanlar biraz daha esnek olduğu için çalışmıyor. Şimdi çalıştıracak sistemi kurmak kimin görevi, sendikanın görevi değil, Belediye Başkanının görevi. O sistemi kurmak onun yükümlülüğü, işverenin verimlilikle ilgili önlemleri alması kendisinin sorumluluğudur ama yine de Sezar'ın hakkını da Sezar'a verelim, böyle bir problem var. Peki piyasaya sunulamayan bu kamu hizmetlerindeki sendikali işçiler dışındaki problem nedir? Burada Lastik işçisinininki örnek verildi. Çok doğru ama lastik işçisi neden alabiliyor o ücreti; 1) O sektörde çoğu yabancı firma var, ileri teknoloji, yüksek katma değer var ve sendika da kuvvetli. Bu oyunun kuralı bu zaten, kapitalizm zaten böyle işleyecek. İleri teknoloji, yüksek katma değer varsa, sendikanız güçlüyse fazla ücret alırsınız. Lastik işçisinin maaşını yarıya düşürürseniz, profesöre mi gidecek o para. Şimdi, lastik işçisinin kendine göre bir gücü var, o gücünün sonucunda bir şey almış, buna benzer sektörlerde belirlidir. Aşırı genelleştirsek bunu yanlış olur. Şimdi, burada denildi ki 2 milyon sendikali var, doğru. Onlar diğerlerine göre çok alıyor. Şimdi diğerlerine göre çok almalarının ana nedeni biraz evvel söylediğim bu faktörlerdir. Yüksek katma değerli sektörlerde çalışıyorlar, kuvvetli sendikaları var. Bunu örnek alarak, diğer kişilerde sendikalaşabilirse, onlar da ücretlerini yükseltirler ama sendikalaşmaya yöneldiği anda çıkartılıyor. Burada yalnızca International Hospital falan değil, ben biraz evvel bunu söylediğimde, böyle bir problem var Türkiye'de dediğimde, şu cevabı almam beni çok yadırgattı doğrusu, ben yanlış biliyordum, aslında bizim mevzuatımız bunu karşılıyor. Canım, ben de 5 senedir Mozambik'de kalmıyordum yani, ben de İstanbul'da yaşayan bir insanım, çok rica ederim, İstanbul'da, isim veremeyeceğim şimdi, İstanbul'da büyük gazetelerde muhabirler çıkartılıyor, önüne getiriliyor kağıt, ya sendikadan istifa et, ya da işten çıkartırız diye. Benim söylediğim problem o değil ki. Benim söylediğim problem, mevzuatımız buna cevap veriyor mu, vermiyor mu. Okumayın o gazeteyi dediğiniz zaman, mahkemeye git diyemediğinize göre mevzuat demek ki açık, onu söylemiş oldunuz şu anda. Şimdi, neyse hakikaten bakın, meselemiz şey değil, birbirimizle polemik yapmak değil, hakikaten bunları aritmetik çözümleriyle ortaya koymamız lazım. Şimdi Maastricht'de İngiltere sosyal şarta biz

girmeyelim dedi, doğru. Geri kalan herkes giriyor, geri kalan herkes giriyorsa o bir şey ifade etmiyor da, İngiltere'nin kaçması mı birşey ifade edecek bize. Geri kalan herkes giriyor, çünkü çağdaşlık artık orada, burada geriye dönmeyelim. Bakın ben şimdi burada, birşey söylemek istiyorum. 80 öncesinde Türkiye'de bir takım çevrelerde çok tutucu bir yaklaşım vardı. Renkli Televizyon, hayır bizim memlekete uymaz, boğaz köprüsü, hayır bizim memlekete uymaz, şimdi bunun simetrisini görüyorum ben, bunun simetrisini görüyorum, yani işsizlik sigortası, bizim memlekete pek uymaz, iş güvencesi, o da bizim memlekete pek uymaz, peki o zaman biz ikinci sınıf bir ülke olmuş olmuyor muyuz? Bunu değiştirmemiz lazım gerçekten. Şimdi rekabeti sonuna kadar istiyoruz, AT ile rekabet edebilelim, sanayimiz kuvvetli olsun, Oğuz Oyan'ın dediğine %100 katılıyorum, senelerdir söylüyoruz, KİT'lerde ve kamu kesiminde sanayisizleştirmeyi çok şiddetle eleştirmeye çalıştık, anlayabildiğimiz kadar. İçinde olmadığımız için hakikaten tam da anladığımızı söyleyemem. Bakın bir örnek vereceğim, Türkiye'de her şeye rağmen, sanayi alanında adımlar atılabilmekte. 79-80 de Türkiye yılda 2,5 milyon ton çelik ürettiyordu, 10 yıl sonra 10 milyon tona çıkarttı, dünya ülkeleri arasında artış hızı bakımından birinci Türkiye, bu çok önemli bir şey. 10 milyon ton hala çok azdır, mutlaka daha artması lazımdır ama artırılması bir şe-

kilde gerçekleştirilebiliyor demek ki. Şimdi bizim Türkiye'de hakikaten çağdaşlığı yakalamamış, sosyal yönü olmayan, demokratik yönü olmayan, katılımcı yönü olmayan bir sanayileşmeyle gidebileceğimiz hiç bir yer yoktur ve boşu boşuna birbirimizle uğraşmaya gireriz. Yani işçi işverenle gereğinden fazla uğraşır olur, diğer kesimler birbirleriyle gereğinden fazla uğraşır olur. Çağdaş konsensüsler, çağdaş uzlaşmalar artık demokrasi temelinde, katılım temelinde, paylaşım temelinde olmak zorunda. Aksi takdirde o konsensüs olmuyor, dayatma oluyor, on sene bunu yaşadık zaten, o on sene bunu yaşadığımız için ne oldu, bir çok sektörde reel ücretler hemen hemen yarı yarıya düşerken, 500 büyük sanayi firması arasında, 410 kadar özel büyük sanayi firmasının toplam karı 8 yıl içinde % 172 arttı. Şimdi böyle konsensüs olmaz, paylaşımı bu kadar adaletsiz bir konsensüsü gerçekleştirmek mümkün değil. Onun için hep birlikte çözmenin hepimizi az çok tatmin edecek formlara dayanması şarttır diye düşünüyorum. Çok teşekkür ederim.

Başkan- Çok teşekkür ederiz efendim. Efendim galiba oturumu artık kapatmak zamanı geldi, çünkü saat bir hayli ve bizi buradan bir gelinle güveyi herhalde gelip kovacak. Onun için bunu tatil etsek iyi olur. Benim söyleyecek bir şeyim yok. Sağ olun.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ MEZUN VE MENSUPLARI VAKFI

Eğitim Merkezinin Tertiplelediği Devamlı Kurslar

- 1- **TEMEL MUHASEBE**
- 2- **BANKA MÜFETTİŞLİĞİ**
- 3- **MALİYE VE GÜMRÜK BAKANLIĞI**
-MÜFETTİŞLİK - HESAP UZMANLIĞI
-GELİRLER KONTROLÖRLÜĞÜ
-DEFTERDARLIK KONTROL MEMURLUĞU
Sınavlarına Hazırlık Kursları
- 4- **ÇEŞİTLİ KISA VADELİ SEMİNERLER**
- 5- **UZMAN KADROMUZLA FİRMALARA ÖZEL KURSLAR**
VE FİRMA İÇİ EĞİTİM

Ayrıca,

HER TÜRLÜ TOPLANTILARINIZA SALON VE DERSHANELERİMİZ AÇIKTIR.

Konu ile ilgili ayrıntılı bilgiyi Vakfımızdan öğrenebilirsiniz.

Rumeli Cad. Villa Han A Blok Kat 4 Nişantaşı / İSTANBUL Tel.: 230 95 91 / 241 28 68

Dünyada her şey bunca hızla değişirken...
Değişmez özelliğimizin değeri daha da artıyor:

Biz, en yeni bankacılık hizmetlerinden
eksiksiz yararlanan; ama yanında
"istikrar" ve "güven" i
mutlaka arayanların bankasıyız.

DİŞBANK Bir TÜRKİYE İŞ BANKASI Kuruluşudur.

'Kurumları İlkeleri Yüceltir'

Uzun Dönemde Nüfus Kentleşme ve Konut Politikaları

Açılış

Oturum Başkanı

Panelistler

: Erdal İNÖNÜ

: Asım KOCABIYIK

: Yiğit GÜLÖKSÜZ

Prof. Dr. Orhan GÜVENEN

Doç. Dr. Ahmet İNSEL

Doç. Dr. Çağlar KEYDER

Doç. Dr. Kayıhan OĞUZ

Asım Kocabiyik - Sayın Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcım, sayın konuklar, İFMC'nin geleneksel toplantılarından bu yılki 3. oturuma hoşgeldiniz. İFMC'nin bu toplantılarında yurdun önemli konuları konuşulmakta, müzakere edilmektedir. Bu yılki toplantılarda da altı konu ele alınmıştır. Türkiye'nin bildiğiniz gibi problemleri çoktur. Ancak bu toplantıların programını tespit eden kişi olsaydım ne yapardım diye düşündüm; iki tane konu alardım, konulardan bir tanesi de bugünkü konuşacağımız konu olurdu. Nüfus problemi, nüfus politikası Türkiye'nin en esaslı konularından birisidir. Diğer problemlerimizin temeline inersek esasın nüfus politikasında olduğunu görürüz. Bugün eğitim problemimizin altında yatan nüfus politikasıdır. Sağlık politikamızın başarısızlığının neticesi, nüfus politikasından gelir. Dün Sayın Başbakan Türkiye'de 5 milyon işsiz olduğunu söyledi. Bunun da altında yatan en önemli sebep yine nüfus politikasıdır.

Bugün değerli konuşmacılarla nüfus politikası, kentleşme ve konut politikaları burada müzakere edilecektir. Toplantının hayırlı olmasını temenni ederken şunu arz etmek isterim. Türkiye'de işsizlik en önemli sosyal ve ekonomik problemdir. Bunun, işsizliğin azaltılması için uzun devreli programlar yapmak her hükümetin görevleri arasındadır. Bugün işbaşındaki hükümetimizin de bu mesele ile meşgul olduğunu görüyoruz. Ancak aynı şekilde başka politikaların neticesi, istihdamı da-

raltan, sanayide sermaye ağırlıklı yatırımlara yönelen politikaların da yürürlüğe konmakta olduğunu görmekteyiz. Bu cereyanları, bu politikaları telif eden bir yol tutulmasının gereğine inanıyorum. Bunu işaret etmek istedim.

Sayın Başbakan Yardımcımı kürsüye davet ediyorum.

Erdal İnönü - Sayın Başkan, değerli iktisatçılar, değerli gençler, sayın basın, radyo, TV. mensupları. 17. İktisatçılar Haftasında sizlere hitabetmekten büyük onur duyuyorum. Geçmiş bazı İktisatçılar Haftalarında da beni çağırma kadirşinaslığını göstermişsiniz. Geçen haftalarda muhalefetteki bir siyasetçi olarak konuşuyordum. Bu defa hükümet içinde bir görevli olarak size hitabediyorum. Ama size hitabetmekten duyduğum onur değişmedi, mutluluk da değişmedi. Bu çerçeve içinde beni buraya çağıran yönetim kuruluna, gençlerimize teşekkür ediyorum önce. Ve size bana öngördüğünüz program içinde düşüncelerimi söylemeye çalışacağım.

Değişen Dünya Türkiye ve on yıllar, bu çerçeve içinde pek çok konu ele alınıyor. Dün sayın Başbakan önümüzdeki yıllarda, hızla değişen dünyamızla ilgili dış politika konuları, bu dünya içindeki yerimiz konularında fikirlerini söyledi. Uzun dönemli sosyal politikalar tartışılmış. İlginç görüşmeler olduğunu basından, televizyondan izledim. Bugün kentleşme ve konut politikaları, sonra Maliye

Bakanımızın iktisat alanında uzun dönemli hazırlıklarımız konusundaki konuşması, son gün muhalefet liderlerinin konuşmaları, Türkiye'deki sektörel öncelikler ve demokratikleşme ile ilgili görüşler. Bütün bunlar, bütün bu siyasetçilerin burada konuşmaları bir uzlaşma arayışı içinde bir anlayış arayışı içinde, ülkemizin bugünkü ve yakın gelecekteki sorunları üzerine bir toplantı bir tartışma meydana getiriyor. Son derece yararlı, son derece olumlu bir gelişme, bir girişim. İktisatçılarımızı bir defa daha kutluyorum. Gençlerimizin ilgisine de teşekkür ediyorum. Bütün bu sorunların çözümünde iktisatçılarımız elbet önde gelen rol oynuyorlar. Ve bu tartışmalarla bize yol göstermeleri de son derece yararlı, son derece doğal.

Konuma geçerken, bir giriş olarak şunları söylemek isterim. Günümüzde, bizim gibi gelişmekte olan ülkelere, en zor konulardan birisi istikrarlı bir politikayı uzun süre yürütebilmek. Bir müddet sonra caymamak, inanılan yolda, siyasetin bütün olanaklarını kullanarak yürümeye devam etmek. Bu zor oluyor, geçmişteki deneylerden de biliyoruz, ancak bunu yaparak başarıya ulaşabileceğimiz de gerçek. Tabii niye zor oluyor diye düşünmekte de yarar var. Sadece az gelişmiş yahut gelişmekte olan ülkelere mahsus mu istikrarlı bir politikayı doğru dürüst yürütememek? Bence değil, her memlekette bu mesele var. Yalnız gelişmiş ülkelerin bir avantajı var. Onların yürüttüğü politika istikrarlı mıdır, değil midir, bu konuda başka kimse karar vermiyor, kendileri karar veriyorlar ve varılan noktanın neresi olduğu önceden bilinmediği için yürütülen politika üzerindeki değişikliklerde her zaman inanarak yapıyor. Bizim gibi ülkeler için durum öyle değil. Çünkü bizim önümüzde bir model var. Daha gelişmiş ülkelerin bizden önce varmış oldukları bir yer. Bu model karşımızda olduğu için Türkiye'de uygulanan bir politika bir süre sonra, olmadı, bakın oraya erişemiyorsunuz diye bir eleştiriyi karşılaşıyor ve politika hadi bakalım değiştiriliyor. Aynı şey niçin gelişmiş ülkelerde yok, çünkü onların nereye varacağını kimse bilmiyor. Bir politika bir süre gidiyor, iyi mi oldu, kötü mü oldu, kendileri karar veriyor, kendileri konuşuyorlar, yeni yollar arıyorlar. Ama bizim için tarihsel gelişmenin getirdiği bir zorluk var. Bizim için ve bütün gelişmekte olan ülkeler için.

Bir tarihte hatırlıyorum, üniversitede böyle gençlerimizin katıldıkları bir yemekte konuşuyorduk. Arkadaşlarımla her zaman olduğu gibi Türkiye'nin, dünyanın durumu üzerinde konuşuyorduk. Gene Avrupa'da gelişmeler oluyor, Avrupa ülkeleri nereye gidiyorlar diye bir sosyolog arkadaşımız bir soru ortaya attı; herkes konuşuyor, ben de aslında bir fizikçi olarak bu konularla pek fazla ilgilenmiyorum; ama dedim ki, Avrupalı ülkelerin nereye gittiğini bilmiyorum, ama biz onların bugün bulunduğu yere gitmeye çalışıyoruz, onu biliyorum. Sosyolog arkadaşım da çok hoşlandı bundan, gerçekten

doğru dedi. Şimdi bu durum hep devam ediyor. Bugün konuştuğumuz meselelerin, örneğin nüfus artışının getirdiği sorunlar, çarpık kentleşme, böyle bir konuyu bugün Avrupa'da, bir Avrupa başkentinde konuşmaya kalksa birisi, herhalde bu kadar büyük ilgi göremez. Çünkü bu sorunlar orada aşıldı. Ama ne zaman aşıldı? İşte geçirdiğimiz 40-50 yıl evvel aşıldı. Ondan evvel orada da vardı bu sorunlar. Ama biz, şimdi bu sorunları tartışıyoruz ve varacağımız yeri de biliyoruz. İşte, Avrupa'da görüldüğü yer. Dolayısıyla bizim tartışmalarımızda bu konu arkada daima mevcut bir konu olarak bulunuyor, ama biz onu görmezlikten geliyoruz ve kendimiz sorunları tartışırken çözümleri arıyoruz. Fakat ben bunu girişte dile getirdim, bunu da unutmayalım diye. Çünkü bunu hatırlamanın şu faydası var; bizim kendimizde bir eksiklik yok, ama bizde bir eksiklik var, bir zorluk var gibi gösteren şey, tarihsel gelişmenin getirdiği bir farklılaşma. Ve bir örnek ortaya çıkmış, o örneğe ulaşmak isteniyorsa herkes kendisinde bir eksiklik görüyor. Onun için bir eksikliğimiz olmadığına güvenerek, Batıda ki gelişmiş ülkelerin düşünürleri gibi düşündüğü müze inanarak, şimdi sorunlarımızı çözmeye uğraşmalıyız, kendimize güvenerek bunları yapmalıyız. Ve bu çalışmalarımızda, bu görüşmelerimizde esas katkıların da, tıpkı Batı da olduğu gibi, bilim adamlarımızdan, uzmanlarımızdan geleceğine inanıyorum, bu konuda da hiçbir şüphe olmamalı. Ama biz elbet siyasetçi olarak, bütün bunlardan yararlanarak, pratik çözümleri oluşturmak ve o konuda halkımızı yönetmek durumundayız.

Ülkemiz için nüfus ve kentleşme sorunları diye bugün ele aldığımız sorunun ne kadar önem olduğu açık. Ülkemizde kaynaklarımızın artışını çok üstünde bir nüfus artış hızı var. Bu bir gerçek. Kaynaklarımızın artışından çok daha hızlı olarak nüfusumuz artıyor, bu şüphesiz sürekli zorlukları sürekli yeni ihtiyaçlar doğuruyor.

İkinci mesele de gelişmekte olan bir ülke olarak, yaşadığımız yapısal değişimlerin meydana getirdiği bir iç göç olgusu var. Kentleşme, konu ihtiyacı, bu konulardaki güçlükler işte bu iki kaynaktan ortaya çıkıyor. Nüfusumuz kaynaklarımızı yetiştirebileceğinden daha hızlı artıyor ve bir iç göç olgusu yaşıyoruz. Kentlerimize büyük bir hücum var.

Şimdi isterseniz biraz nüfus üzerinde duralım. İktisatçılarımızın çok iyi bildiği bir konu; insanlarımızın uğraşları içinde hemen akla gelen mal ve hizmet üretmek. Bir de tabii insanoğlunun neslini devam ettirmek. Mal ve hizmet üretmek iktisatçıların konusu. Nüfus artışı da Türkiye'de kaynaklarımızın artışından daha hızlı olarak kendini gösteriyor demiyim. Bir iki rakam vereyim; ortalama olarak geçmiş yıllarda nüfus artış hızımız % 2.4 civarında, en son sayıma göre daha azalmış, fakat geçmiş yıllar

bakarsanız, bir ortalama şeklinde % 2.4 demek yanlış değil. Dünyada nüfus artış hızı % 1.7, bütün dünya ortalaması. Avrupa ülkelerinde % 0.3. Avrupa'yı ziyaret ettiğimizde başşehirlerin belediye başkanlarıyla konuştuğumuzda, nüfus artışını ne kadar diye sorduğumuzda, veya 10 yıl önce bu şehrin nüfusu kaçtı diye sorduğumuzda, aşağı yukarı aynı cevabı aldığımızda başka bir şey sormaya gerek kalmıyor. Bizim büyük şehirlerimizin sorunları orada hemen hemen hiç ortaya çıkmıyor. Çünkü nüfus değişmiyor, bu sorunlar yıllarca önce çözülmüş.

Dünya ortalaması % 1.7, Avrupa ülkelerinde % 0.3, Türkiye'de ise % 2.4. Şimdi bunu görünce hemen aklı gelen, o halde bizim nüfus artış hızını karşılayacak bir ekonomik gelişmeyi yürütebilmemiz için, bizim ekonomik performansımız, ekonomik başarılarımız dünya ortalamasının üstünde olmak zorunda. Dünya ortalaması 1.7, bizim nüfus artış hızımız 2.4; demek ki dünyanın ekonomik başarı ortalamasının da aynı şekilde üzerinde bir başarı göstermeliyiz. İşte İktisat Fakültesi öğrencilerimize ve mezunlarımıza en önemli bir hedef. Türkiye'nin ekonomik becerisini, dünya ekonomik becerisinin ortalamasının daha üzerinde gerçekleştirmek zorundayız. Eğer bu nüfus artış hızını devam ettireceksek.

Peki, nüfus artış hızı niçin bu kadar yüksek? Şüphesiz yalnız bize mahsus değil, dünyanın gelişmekte olan bütün ülkelerinde nüfus artış hızı yüksek. O bakımdan genel planda bu sorunun ceabını aramak daha doğru olur. Dolayısıyla gelecekte nedenler hemen aklı geliyor. O geleneksel nedenler, geleneksel değer ölçüleri Türkiye için geçerli.

Öte yandan başka bir farklılaşmayı da herkeş görüyoruz. O da gene yalnız bizim ülkemizde değil, bütün gelişmekte olan ülkelerde görülüyor. Kırsal alanlarda yaşayan insanların nüfus artış hızı, şehirlerde yaşayanlardan çok daha fazla. Bunun için de türlü nedenler aklı gelebilir. Ama ekonomik bir toplantıda olduğumuza göre ilk aklı gelen, ekonomik nedenlerle kırsal alanda yaşayan halkımızın daha çok çocuk sahibi olmak istediği ki doğru da bu. Ama gerçek şu ki, kırsal alanda yaşayan halkımızın, nüfus artış hızı daha fazla. Örneğin, gene bazı rakamlar vereyim; doğurganlık oranlarındaki farklar, yani ölüm oranını düşünmeden sadece artma oranı diye düşünersek, 1978'de kent nüfusunun doğurganlık oranı % 3.67 iken, kırsal kesimde % 5 - % 6; yani % 3.7 ile % 5 arasındaki fark. 1983'de kent için % 3.1-, kırsal alanda % 5.08. Yine % 3 ile % 5 arası % 2'lik bir fark var. Kırsal alanda % 2'den fazla doğurganlık var.

Bölgelerarası doğurganlık diye bakarsak, yine 1978'de Batı Anadolu'da % 2.89 olan doğurganlık olayı, İç Anadolu'da % 4.26; %3 ile % 4.3 arasında bir fark. Doğu'da ise 6.31. Batı Anadolu ile Doğu Anadolu arasında % 3 ile % 6 arasında bir

fark kadar % 3 bir fark var aşağı yukarı. 1983'de aşağı yukarı aynı. Bu oranlar sırasıyla Batı Anadolu için % 2.68, Orta Anadolu için % 4, Doğu Anadolu için % 6.5. Gene aşağı yukarı % 3'lük bir fark var. Kırsal kesimde çocuk sahibi olma eğilimi çok daha fazla. Bu bir gerçek. Bunu böyle devam ettirdiğimiz takdirde, dünya ekonomik başarısının üzerinde bir başarıyı sağlamak gerekiyor. Onu da yapamazsak gittikçe daha zor durumda kalıyoruz.

"Öyleyse nüfus artışını nasıl önleyebiliriz?", sorusu aklı geliyor. Bu soru da yeni bir soru değil. Bu soru ile yıllardır ilgilenen arkadaşlarımız var, bilim adamlarımız var, uzmanlarımız var. Ve ortaya çıkan tablo aslında bir süredir de bilinen bir tablo ve bir süredir üzerinde uğraşılan bir yapı. En önemli yaklaşım şekli, en yararlı yaklaşım şekli, ailelerin iyi şartlarda yetiştirebilecekleri kadar çocuk sahibi olmalarını sağlamak. Bu ailelerin bir hakkı. Bu haklarını somutlaştıran, gerçekleştiren bir aile planlaması gerçekleştirmek. Örgütüyle, uygulamayla ülkede bunu yaygınlaştırmak. Bu konuda Türkiye'de çalışmalar epey önce başladı. Zaman zaman daha canlı ilerledi, zaman zaman yavaşladı. Fakat hiç şüphe yok ki, bu önümüzdeki ele alınması gereken bir yaklaşım ve bu konuda çalışmaya devam ediyoruz, bu konuda çalışmayı hızlandıracağız. Bu konunun aslında korkulacak bir konu olmadığı, istenen bir konu olduğu da belli. Ve biraz gayretle iyi sonuç alındığı da biliniyor. O açıdan dile getirmekte sakınca görmüyorum, önemine işaret ediyorum.

Bunun yanında sosyal güvenlik sisteminin yaygınlaştırılması, yine Türkiye'de, herhangi bir ülkede nüfus artışını ekonomik ölçülerde tutmanın bir yolu. Sosyal güvenlik sisteminin yaygınlaştırılması nüfus artış hızının da azalma eğilimine gireceğini düşünüyoruz.

Bu konu üzerinde bu kadar durduktan sonra nüfus artışının kentsel gelişmeye ilgisini düşünerek kişi arasındaki ilişkiye de değinmek istiyorum. Çünkü, nüfus artış hızıyla iç göç biraraya geldiğinde, işte İstanbul'da yaşadığımız, bütün büyük şehirlerde yaşadığımız, aşırı kentleşme, çarpık kentleşme olayı karşımıza geliyor. Ve ülkenin en ciddi sorunlarından birisini oluşturuyor. Bakınız kırsal kesimden, kentsel kesime göçün başka bir göstergesi de şu rakam. Sadece kırsal kesimdeki nüfus artış oranı buna baktığımızda, ki kırsal kesimde doğurganlığın çok fazla olduğunu söyledim, buna rağmen mevcut nüfus artış oranı 1985'de % 1.1, 1990'da % 0.5. Demek ki bütün fark kentlere gidiyor. Bütün bunlar şehirlerimiz üzerinde belirli bir baskı ya da bir baskı meydana getiriyor. Şimdi öte yandan şüphesiz kentleşmeye karşı değiliz. Halkımızın daha çok kentlere gelmesi, bu da çağdaş bir gelişme. Bundan da memnun olmak gerekir. Demokrasi açısından memnun olmak gerekir. Halkımızın daha iyi şartlarda yaşaması açısından memnun olmak gerekir. Buna karşı değiliz. Ama

bunun bir ölçüsü var. Onu aştığınız zaman herkesi rahatsız eden bir olgu ortaya çıkıyor.

2000'li yıllarda tahminlere göre Türkiye'de nüfusun üçte ikisi kentlerde yaşayacak. Ve bu iyi bir düzenleme içine alınabilirse şüphesiz Türkiye'de demokrasi açısından, sanayileşme açısından, gelişme açısından önemli bir nokta olacak. İşte bütün mesele bu olumlu noktaya gelebilmek. Bu kaçınılmaz gelişmeyi, olumlu doğrultuda yakalamak, bunun olumlu sonuçlarını elde etmek.

O halde bugün kentleşme ile ilgili sorunlar da nasıl bir yaklaşımımız var. Bir politika hiç şüphesiz bölgesel gelişme politikası olacaktır. Bölgelerarası eşitsizlikleri azaltacak bir politika bu göçü azaltacak sonuçlar verebilir. Hiç olmazsa yavaşlatır. Ayrıca da ülkedeki haksızlıkları ortadan kaldırır. Sosyal haksızlıkları frenler. Onun için bu politika bizim için önemlidir. Böyle bir politikayı yürütmek, kaynakları dağıtırken, gelişmekte olan yörelere daha çok önem vermek demektir. Bu belli. Bunun için politikalarımız var, bunun için hedefimiz belli, bunun için düşüncemiz belli. Ama kaynak meselesi. Bu yıl hemen görünür bir sonuç alacak bir kaynak dağılımı farkı yapabilecek miyiz? "Farkını" yaparız ama kaynağın kendisi yeterli olmadığı için sonuçta gene ortaya bir şey çıkmayacaktır henüz. Dolayısıyla bu yıl için böyle bir umut veremeyiz. Ama bu politikamızın temel bir hedefidir. Bu destekleme mekanizmalarını ülkenin her tarafı için eşit oranda değil, fakat eşitliğe götürücü biçimde bölgelere dağıtmaktır amacımız.

Şimdi biraz da konut politikamıza değinmek istiyorum. Türkiye'deki konut politikasında nasıl bir eksiklik var, temel eksiklik nedir? Temel eksiklik evi olmayan, barınacak yeri olmayan insanların çokluğu mudur? Yoksa barındığı evin şartları çağdaş şartlara uymayan insanların çokluğu mudur? Sanıyoruz ki bu ikinci mesele. Yani insanlarımız ev sahibi oluyorlar, ama nasıl oluyorlar. Kendiliklerinden, altyapıya hiç bakmadan, şehirlerin toplu yaşantısına değer vermeden, bulabildikleri imkanlarla gecekondularla ev sahibi oluyorlar. Bunu düzeltmek, şehirlere gelen insanların şehir hayatında olduklarını görecektir şekilde yaşamalarını sağlamak. Çarpık kentleşmeyi önlemek. Ve bu çarpık kentleşme olgusunu yapısal bir sorun haline gelmeden, şimdiye kadar gelmiş derecesini daha artırmadan önlemek. Amacımız bu.

Bunu yapmak için konut politikamızın iki ana hedefi var. Bir defa ödeme gücünün çeken kesime ucuz konut olanağı sağlamak. Öte yandan ağırlık vereceğimiz toplu konut uygulamaları ile çağdaş kentleşmenin gereklerini yerine getirmek. Bu iki hedef, bugünkü toplu konut politikamızın, kentleşme politikamızın ana hedefleridir. Şunu da söyleyeyim ki, toplu konut derken, halkımızı çevresine yabancılaştıran beton blokları özellikle hedef almıyoruz. Toplu konut alanlarının halkımızın temel ihtiyaçlarını sağlayacak hizmet birimleriyle o-

luşmalarını istiyoruz. Yeşil alanlarla biraraya gelmelerini istiyoruz. Konutun beraberinde getirdiği sosyal olanakların da orada bulunmasını istiyoruz. Nüfusumuzun % 50 den fazlası şehirlerde yaşıyor. Gecekonduları, şehirlerimizin normal bir parçası haline getirmek istiyoruz. Bu yerleşme bölgelerinin sağlıklı şartlara kavuşmalarını istiyoruz.

Geçmiş iktidar döneminde, konut konusunda çok vaatler yapılmıştır, çok gösterişli hareketler yapılmıştır, çok şey söylenmiştir. Adeta geçmiş dönemin bir başarı işareti diye gösterilmek istenmiştir. Ama dikkatle baktığımız zaman gördüğümüz şey, kurumsal açıdan bir gelişme, 1984'de konut finansmanı için kurulmuş olan Toplu Konut İdaresi, o zamanki adıyla Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı'nın kurulması, bu olumlu bir gelişme, belirli bir mekanizma getirmiştir. Ama yaratılan fonun nereye sarfedildiğine baktığınızda, Toplu Konut Fonu, Toplu Konut İdaresi aracılığıyla konut ihtiyacını piyasada zaten karşılamakta olan kişilere ikinci bir konut olanağının sağlandığını görüyoruz. Yani zaten ev sahibi olabilecek insanlara yeni olanaklar sağlanmış oluyor. Finansmanı toplu konut fonundan karşılanan konutların toplam konut içindeki yeri 1985'de % 75 iken, bu oran 1990'da % 30'a düşmüştür. Böyle bir uygulama gerçekten konut ihtiyacı olanlara konut getirmek sonucunu vermiyor. Yeni hükümette biliyorsunuz bir Şehircilik ve Konut Bakanlığı kurulması planlanmıştır. Böyle bir devlet bakanlığı var. Bu devlet bakanlığımızın şehircilik ve konut bakanlığı halinde örgütlenmesini gerçekleştireceğiz. Ve bu çalışmaları düzenleyecek, yürütecek uygulamada temel ilkimiz bu söylediğim sakıncayı ortadan kaldırmaktır. Yani piyasa tarafından karşılanamayan gerçekten konut ihtiyacı olan insanların konut edinmesini sağlamak. Piyasaya baktığımızda 200 300 milyon liranın üzerindeki fiyatlardan talep edilen konutun piyasa tarafından karşılandığını, hatta daha fazlasının arzedildiğini görüyoruz. Ama halkımızın ihtiyacı olan daha aşağı fiyat birimindeki konutlar, 130 milyonun altındaki konutlar, bunları karşılanmadığını görüyoruz. Bu alanda üretim yok. İşte burada, devletin öncülüğü gerekiyor, devleti yol göstermesi gerekiyor. Konut alanında bir çeşitliliği yaratmak durumundayız. Bunu da finansman yöntemlerinde oluşturacağımız çeşitlilikle birlikte gerçekleştirmek zorundayız. Arz çeşitliliği farklı büyüklükte, farklı maliyette üretim yapara gerçekleştireceğiz.

Finansman yöntemlerinde yaratacağımızı çeşitliliğin ana hedefi hem gecekonduları sağlık yapıya kavuşturmak, hem de toplu konutlaşma desteklemek için düşük faizli, uzun vadeli kredi olanağı yaratmaktır. Vereceğimiz kredilerin koşullarını ücretlere göre ayarlamak istiyoruz. Bu nedenle aylık ödemeleri 6 ayda bir yapılan memur maaşları artış katsayısına endeksli olarak gerçekleştirmek istiyoruz. Finansman yöntemleriyle konut

retimini de istediğimiz alanlara, yani fazla büyük olmayan, ucuz ama sağlam konut üretimine yönlendireceğiz. Bugün bu işlemleri başlatmak için yeterli kaynağımız var. Devam ettirmek için ilerde yeni kaynaklar gerekebilir.

Olumlu bir konut politikasını uygulayabilmek için şüphesiz gerçekçi bir arsa politikasında şarttır. Kentleşme baskısı altında arsa değerleri ne kadar hızlı artıyor, biliyoruz. Günümüzde yeni arsa bulmakta büyük bir sorundur. Bu sorunu üretmeyi düşündüğümüz ucuz ve kaliteli konutlar açısından ortadan kaldırmak için uygulamaya koyacağımız bir proje var. Toplu konut için arsalara sahip belediyelerle ortak iş yapmak istiyoruz. Bütün dünyada konut yapmak, şehirlerde konut yapmak, belediyelerin özellikle üzerinde durduğu bir konudur. Bu nedenle belediyelerle ortak projeler gerçekleştirmek istiyoruz. Bir defa belediyelerin katılımıyla konut arzının çeşitlenmesi, sonra asıl ihtiyaç sahiplerine yönelik ekonomik konutların üretilmesi. Burada belediyelerin büyük katkısı olacaktır. Düşünce olarak da konut talebinde, yerel ihtiyaçların karşılanması için, yerel inisiyatiflerin, yerel girişimlerin harekete geçirilmesi çok yararlıdır, bunu yapmak istiyoruz.

Bizim hükümet olarak, Toplu Konut İdaresi olarak yaptığımız bir iki şeyi anlatayım. Toplu Konut İdaremi Başkanlığı Mart ayı ortalarında yayınladığı bir tebliğle yapımı devam eden kooperatiflere hızlı bitirme kredisi vereceğini açıklamıştır. Yaklaşık 1 trilyonluk bir ek kredi ile 130 bin konutu bu inşaat mevsimi sonunda bitirmeyi amaçlıyoruz. Ayrıca ilk toplu konut inşaatları için de tüm hazırlıklar tamamlanmak üzeredir. Bu amaçla 1992 yılı inşaat sezonu içinde Ankara'da Eryaman'da 6 bin, İstanbul'da Halkalı'da 9 bin, Ataköy'de 1600 konutluk projelerin ilk bölüm ihaleleri yapılacaktır. Bütün gerçekleştirdiklerimiz ve gerçekleştirmeyi düşündüklerimiz ekonomideki en önemli sektörlerden biri olan konut sektörünü, hem ekonomiye canlılık getirecek, hem de halkımızın gereksinimlerini karşılayacak bir hale getirmektir. İşte bu şekilde çağdaş kentleşme yapısına sahip bir Türkiye yaratmaya katkı yapmak istiyoruz. Bütün bunlar aslında başlangıçlardır. Bu başlangıçlara dayanarak gelişmelerin ortaya çıkmasını istiyoruz, bekliyoruz. Bu başlangıçlar herkese yeni yönelimler getirecektir, belediyelerimize, özel sektörümüze, halkımıza doğrultular gösterecektir. Ama elbet bunları gösterecek, asıl halkımızın anlayışı, girişimi ve sorunlara sahip çıkması olacaktır.

Değerli iktisatçılar, değerli gençler, sayın konuklar, hızla kalkınmak, bunun için sanayileşmek, sanayileşme sürecinde planı, programı, düzeni kaybetmeden çarpık kentleşmeyi önleyerek ilerlemek. Bunları yaparken sosyal politikalarımızı yürütmek. Kurumsal alt yapısını kurmak. Sosyal devleti güçlendirmek. Bütün bunlar önümüzdeki hedefler. İktidarımızın hedefleri inanıyoruz ki halkı-

mızın beklediği hedefler. Artık sosyal devlet anlayışı kalmadı şeklindeki görüşlerin de şüphesiz yanlış olduğunu söylüyorum. Söylemeye gerek bile yok ama kısaca değiniyorum.

Son katıldığım bir uluslararası toplantıda, AT Bakanlar Konseyi, AT Komisyonu Başkanı Delor'un bir konuşmasını hatırlıyorum. AT'nin yeni aldığı şekil içinde esas doğrultuları anlatıyordu. Ve orada önemli bir meselenin AT'nin bir zenginler kulübü mü olacağı, yoksa AT'nin bütün Avrupa halkını içine alan, gelişen ve herkese mutluluk getiren bir yapı mı meydana getireceği, yani bir sosyal boyutunun etkili mi olacağı meselesi olduğunu anlatıyordu. Yani oradaki önemli bir tartışma da sosyal devlet anlayışının AT içinde biraraya gelen devletlerde de kendisini göstermesi, bunun için uğraştıklarını söylemişti. Bunu dinlerken sosyal devlet anlayışı artık kalmadı görüşünün ne kadar tuhaf olduğunu içimden geçirdim.

Hep şikayet ettiğimiz köyleşmiş kentler yerine, kentleşmiş köyler yaratmak, amacımız budur. Modern ve çağdaş kentleri bir taraftan ekonomik önlemleri olarak, bir taraftan da sağlıklı büyüyen bir nüfusa erişerek elde edebiliriz. Bir taraftan artan nüfus, bir taraftan iç göçle büyüyen kentlere yetecek altyapı kaynağını yaratmalıyız. Konut demek dört duvar, bir çatı demek değil sadece, okuluyla, hastanesiyle, öteki sosyal tesisleriyle, bütün insan hayatını içine alan yerleşim politikaları hedefimizdir. Zaten konutun anlamı da bu. İnsanlığın konuta girmesiyle, yeni bir düzeye, yeni bir döneme gelmesinin anlamı bu. Türkiye'de 13 yıldır can çekişen yerel yönetimler yaratıldı. Bu anlamda bu iktidar, kentleri ve konutu unutulmuşluktan kurtarmaktadır. Yerel yönetimlerimizin trilyonlarca borcunu biliyorsunuz erteledik, sildik. Şimdi artık daha özgürler.

Türkiye'nin 2000'li yılları için, Türkiye'nin iki büyük partisi biraraya geldi, bir koalisyon oluşturdu, bu koalisyon hükümeti içinde sağlanan uzlaşmayla işte bu bahsettiğim politikaları yürütecek bir güç kazandı. Bu güçle şimdi halkımızın desteğiyle bu sorunları çözmek aşamasındayız. Bu sorunları çözmek için bir defa sorunlara doğru teşhis koymak gerekli, burada onu yapmaya çalıştım. Bir takım çözümleri cesaretle, umutla gündeme getirmek gerekli, o konuda da bir iki şey söylemeye çalıştım. Umutla, cesaretle, bilgiyle bu sorunları çözmek gerekli. Ama bunu demokrasi içinde yapacağız. Onu yapmanın da temel şartı halkımızın desteğini arkamızda görmek. Halkımızın desteği içinde özellikle ekonomik konularda, özellikle aile planlaması gibi büyük bir anlayış isteyen konularda, gençlerimizin desteğini almak gerek. Bütün bunları düşünerek ve bunları yapmaya kararlı bir hükümetin içinde olduğuma inanarak bana verdiğiniz bu fırsat için sizlere teşekkür ediyorum, hepinize saygılar sunarak konuşmamı bitiriyorum.

Asım Kocabıyık - Efendim, Başbakan Yar-

dımcımız Sayın İnönü'den, gündemimiz konusundaki açıklamaları, hükümetin görüşleri ve kendi görüşleri için teşekkür ederiz. Soru sormak isteyen varsa 3 kişiye soru sorma imkanı vermek istiyorum, lütfen, buyrun.

Dr. Aslan Yüzgün - Fakültemizin geleneksel haftalarının ilginçlerinden birini yaşıyoruz. Bir iktisat doktoru olmama rağmen, ülkede özellikle 10 yıldan beri çevre hareketini, yeşil hareketi başlatan kişilerden biri olarak tanınıyorum. Yine son yıllarda bütün dünyada herkesin, hatta insan haklarını ihlal eden, işkence yapan insanların bile bugün insan haklarından sözettiği dönemlerde, benim ezilen kesimlerin, marjinal kesimlerin sözcülüğünü yaptığımı hatırlıyorsunuz. Özellikle bugün yapılan toplantıda kentlerle, kentleşmeyle, yerel yönetimlerle ilgili sorunların tartışıldığı bu toplantıda sayın Dalan'ı ve şu anda kentimizin yöneticisi olan Sözen'i görmek isterdim. Çünkü Sayın Başbakan Yardımcımızın bu toplantıda bulunduğu bu tartışma içinde bir olanak yakalamıştım ve iktisatçı arkadaşlarımla birlikte, Türkiye'deki gelişmelere, bu açıdan, yerel yönetimler açısından, demokrasi açısından, kentleşme açısından nasıl bir yaklaşım içinde olduğumu açıklama fırsatı bulacaktım. Ama yine de bunu kullanmak istiyorum.

Şu anda yerel yönetimlerin genellikle geçmiş iktidar dönemlerini haklı olarak bahane ederek ortaya koydukları ellerimiz kollarımız bağlı gerekçelerinin, artık bu iktidar döneminde ortadan kalkması gerektiğini Sayın Başbakan Yardımcımız da vurgulamıştır. Bu memnuniyet verici bir gelişmedir. Ancak geçmişte Alman Konsolosluğu önünde, Isparta'da çöp fabrikasına ithal edilen zehirli çöpleri protesto için elimde solmuş çiçeklerle, pillerle protesto yaptığımda halkın büyük kesimi bana gülüyordu. Bugün, şu anda kentnin bir beton canavarla boğuştuğunu görüyoruz. Bu beton canavarda biraz aşağıdaki Park Oteldir. Ve benim evimin karşısındadır. Çok ilginç bir ülkemiz. Geçmişte bu inşaatı evet diyenler, bugün çevre bakanlığı yapıyorlar. O belediye başkanıyla yanyana gezenler çevre bakanlığı yapıyorlar.

Asım Kocabıyık - Efendim, sualinizi tebaruz ettiriniz lütfen...

Dr. Aslan Yüzgün - Tebaruz ettiriyorum Sayın Kocabıyık, müsaade ediniz, soruma müdahale etmeyin, yaklaşıma da müdahale etmeyin.

Şu anda yerel yönetimlerin ellerinin bağlı çözöldüğüne göre Sayın Genel Başkanımızdan ve Başbakan Yardımcımızdan bu otel inşaatının kökünden çözömlenmesi için girişimde bulunmasını talep ediyorum, bunu istirham ediyorum. Şehrimizin yüz karasıdır. Geçmişte ben Pembe Yolculuk adlı kitabımla Tarlaşbaşı'nda tarihi binaları katleden belediye başkanlarını dile getirdiğimde bu belediye başkanları çıldırıyor ve Aslan Yüzgün bu belediye başkanını çıldırtan kitabı yazıyor deniliyordu.

Bakınız Tarlaşbaşı açıldı. Tepebaşındaki Etap'tan bu Etap'a kadar, The Marmara'ya kadar trafik sorununu çözömlenmemiştir. Bulvarda trafik tıkanıyor. Trafik sorunu bu şekilde çözömlenmez. Metrolarla çözömlenir. Tüp geçitlerle çözömlenir. Bu iktidar döneminde metroların, tüp geçitlerin temellerinin atıldığını görmek istiyoruz ve beton canavarların yok olduğunu görmek istiyoruz ve iktisatçıların artık çevre sorunlarıyla, demokrasiyle, insan haklarıyla el ele, omuz omuza ve bunları işleyerek devam etmesini, işlevlerini, mesleklerini yürütmesini diliyorum, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

İsa Ruhi Göbüt - Ankara'da yayınlanmakta olan, gençlerin çıkardığı Devinim Dergisi, bir de İstanbul'da her zaman yayınlanamayan Sosyal Demokrat bir gazete adına kürsüye gelmiş bulunuyorum. Derdim şu; özellikle gençlerin bilmesini istediğim. Bu değişen dünyadan kasıt, bizleri asla yanlış yollara götürmemeli şeklinde bir kaygı taşıyorum. Şu anlamda; iktisatçı arkadaşlarımız bilimle iştiğal ederek bu değişen dünyayı anlamaya çözmeye çalışıyorlar. Haklılar. Ancak, benim gençlere ve özellikle burada bulunan iktidarla hemfikir olduğum konunun esası şu: konumuz Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, yapmış olduğu devrimler, çağın önüne geçtiği dönemler, oradan hareketle varabileceğimiz yerler olmalı. Sloganlarımız da burdan kaynaklanmalı diye düşünüyorum. Geçmişte, dünyada birçok ülke problemlerini çözemezken, Türkiye Cumhuriyeti olarak kimse-den örnek almadan çözmüş olduğumuz problemler var. Aydınlık cumhuriyet kuşağı, bir genç nesil yetişti. Biz bu nesli yetiştirmek için Madam Mitterrand'dan bir şeyler öğrenmedik, ya da Schmidt'ten ya da Kohl'den. Bizim Mustafa Kemal gibi, İsmet İnönü gibi, Hasan Ali Yücel gibi son derece değerli önderlerimiz var. Oradan hareketle bugünkü dünyada Türkiye problemlerini çözerken bir noktaya dikkat etmek zorunda diye düşünüyorum. Çok büyük bir nüfus gelişmemiz var. Ancak emperyalizm bitmedi. Ona bugün, dünyanın bu konjonktürü içinde kuvvetli bir Türkiye kafa tutabilir. Bu kuvvetli Türkiye içerisinde esaslı bir liberal partiyle çok kuvvetli bir sosyal demokrat parti kafa tutabilir. Çok üzgünüm, İstanbul Sosyal Demokrat Halkçı Partinin temsilcilerinin, il yöneticilerinin, ilçe yöneticilerinin, belediye yöneticilerinin bugün hiçbirinin burada bulunmaması beni kahretmiştir. Ama burada bulunan gençliği gördükçe umudum artmaktadır. Erdal Bey'in yalnız olmadığını söylemek istiyorum, yoluna devam etmesini istiyorum. Teşekkür ederim.

Asım Kocabıyık - Teşekkür ederim.

Suzan Uçkun (iktisatçı, SHP il genel meclisi üyesi) - Tüm iktisatçı dostlarıma ve değerli konuşmacılara, bu güzel haftamıza katıldıklarından dolayı teşekkür ediyor ve hoşgeldiniz diyorum. Sayın Genel Başkanımızı aramızda görmekten dolayı

da biraz heyecanlıyım. Efendim ben kısa bir soru sormak istiyorum. Çok yakın geçmişte Sovyetler Birliği'nde malumalınız bir çözüme oldu. Bu çözülmeye Gorbaçov'un başlattığı perestroykanın ve açıklık politikasının bir sonucu olarak bakabiliriz. Komünizmin de bir çözülmesi olarak bakabiliriz. Ancak son aylarda ve son günlerde, özellikle Avrupa'da sosyal demokrat oyların gittikçe düştüğünü görmekteyiz. Geçen haftalarda, İngiltere'de küçük bir farkla da olsa, tüm kamuoyu yoklamaları, İngiliz İşçi Partisinin önde olacağını ve iktidarı küçük bir farkla alacağını çok net söylüyordu. Ancak sonuç, küçük bir farkla da olsa, üç dönem iktidarda olan Muhafazakar Partinin, hem de birtakım yanlış uygulamalarına rağmen yine de iktidarı koruduğunu görmekteyiz. Fransa'da geçen ay böyle bir olay oldu ve Sayın Mitterand başbakanı değiştirmek durumunda kaldı. Almanya'da bazı eyaletlerde yine böyle bir gerileme oldu. Sayın Genel Başkanımızdan soruyoruz; acaba Avrupa'daki bu sosyal demokrat oyların gerilemesinin gerekçesi nedir? Bizi aydınlatırlarsa çok mutlu olacağız.

Asım Kocabıyık - Efendim, suallerin hiçbirisi konumuzla ilgili değil, ancak söz alan arkadaşlarımız Sayın İnönü'nün aramızda bulunmasından istifade ederek bazı hususları dile getirmesini bekliyorlar, lütfederseniz, teşekkür ederim...

Erdal İnönü - Sayın konuşmacılara teşekkür ederim. Sayın başkanın da belirttiği gibi arkadaşlarımız soru sorarken kendi görüşlerini anlattılar. Zevkle, dikkatle dinledik.

Birinci konuşmacının dile getirdiği sorun, tabii genellikle kentleşme içinde, kent içinde, kentte yaşayanların arzularının ne ölçüde, nasıl dikkate alınabileceği meselesi. Bu bizim için de son derece önemli bir hedef. İstiyoruz ki, kentler yerel yönetimlerin, yerel demokrasinin en iyi çalıştığı yerler olsun. Bir kentte önemli bir şehir düzenlemesi yapılıyorsa, orada yaşayan insanların görüşleri de dikkatle değerlendirilsin, tıpkı Batıda olduğu gibi. Bir süre önce Hollanda'ya yaptığım bir ziyarette, seçim kampanyasına katılmam için çağırmışlardı, orada Amsterdam Belediye Meclisi üyeleriyle konuşuyorduk. Onlara bizim belediyelerimizde yaşadığımız sorunları sordum ve cevaplar almaya çalıştım. Örneğin, burada, Amsterdam'ın bir yerinde bir bölge yeşil alan veya imar sahası, buna nasıl karar veriyorsunuz, diye sorduğumda bana çok uzun bir süreç anlattı. Böyle bir şey olacaksa dedi, önce bir öneri yapılır, belediye meclisine gelir, orada yaşayanlarla uzun anketler yapılır, oradaki herkes buna katılır, görüşmeler yapılır, bu uzun süreç sonunda ortaya birşey çıkar ve ondan sonra bunun uygulamasına geçilir. Zaten bu artık çok nadir olur, tabii yerleşmiş şehir, ama böyle bir şey karşımıza gelirse orada yaşayan herkes buna katkı yapar ve çok uzun sürer bu iş dedi. Tabii gelişmiş bir demokraside halkın katılımı böyle kendini gösteriyor. Çok da normal. İnsanlar yaşadıkları şehirdeki

değişmeleri, gelişmeleri daha olmadan fikirleriyle yönlendirmek istiyorlar. Türkiye'de bunu yapmak istiyoruz. İstanbul tabii en önde gelen örnek, çünkü İstanbul en gelişmiş şehrimiz. Dolayısıyla buradaki böyle bir meseleye herkesin katılmasını ben bir olgunluk işareti diye görüyorum ama sonunda bir sonuca da varmak gerekli. İşte o sonuca da ilerliyoruz. Şimdi iş yargıda. Ama herkesin ilgisi devam ediyor ve halkın da en istediği en olumlu sonuç sonunda alınacaktır.

İkinci konuşmacının esas vermek istediği mesaj kendimize güvenmemizdi. Buna da tamamen katılıyorum. Ben de onu belirtmeye çalıştım. Bu arada konuşmacımız önemli bir noktaya değindi. Daha doğrusu dolayısıyla hatırlattı. O da bugün Türkiye'de Köy Enstitülerinin kuruluşunun yıldönümü olduğu. 17 Nisan Köy Enstitülerinin kuruluşu olarak yıllardır kutlanır. Şüphesiz bugün Köy Enstitüleri mevcut değil. Ama Türkiye'nin eğitimine en büyük katkıyı yapmış bir büyük eğitim atılımı olarak bugün gıpta ile, övünç ile anılıyor. Ben de bu anmaya katılıyorum. Buradaki gençler o günleri bilmiyorlar. Ama eğitim kitapları okuduklarında, orada, Köy Enstitülerinden övgüyle söz edildiğini göreceklerdir. Ben yıllarca önce UNESCO'da yürütme kurulu görevi yaparken, UNESCO'nun bilimsel konulardaki çalışmalarını bir tarihsel gelişme olarak hazırlamam istenmişti. Ben de o vesileyle UNESCO genel direktörlerinin geçmiş yıllardaki raporlarını gözden geçirdim ve amacım o olmamasına rağmen orada memnuniyetle gördüm ki, meşhur bilim adamı ve UNESCO'nun ilk genel direktörlerinden Haksley'in verdiği genel raporda son yıllarda çok dikkati çeken bir eğitim gelişmesi, Türkiye'nin gerçekleştirdiği Köy Enstitüleri hareketidir diye anlatıyordu. Tabii herhangi bir şekilde taraf tutmuyor, kendisi tanınmış bilim adamı, tanınmış eğitimci, dünyaya bu mesajı veriyordu yıllarca önce. Tabii bugün zaman değişti, ihtiyaçlar değişti. Köy Enstitülerine öyle canlandırmak söz konusu değil, ama geçmişte yaptığımız çok önemli bir eğitim atılımını bugün hatırlamak, işte arkadaşımın kendimize güvenelim fikrine çok iyi bir örnek olarak karşımızda. Bunun için bu konuya değindim. Bir taraftan da köy enstitülerinin kurulmasında, gelişmesinde, yaşamasında en büyük katkıyı yapmış eğitimcilerimizi rahmetle, saygıyla anıyorum.

Üçüncü konuşmacımız bana bir soru sordu. Avrupa'daki sosyal demokrat hareketin son seçimlerde beklenen sonucu almamasının nedenleri. Bu nedenleri ben bilsem, onlar bileler bu sonuçları almazlardı. Çünkü her halde İngiliz İşçi Partisi'nin ya da Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin ya da ne bileyim Hollanda İşçi Partisi'nin ne sosyal psikoloji uzmanları, ne halkla iletişim uzmanları eksik, ne de gelişmeleri uzaktan takibediyorlar, hepsinin içinde yaşıyorlar. Ama bu halkın demokratik gelişim içinde insanların vardıkları gelişim düzeyinde ortaya çıkardıkları bir sonuç. Bir bakıma sosyal de-

mokratların fikirlerinin daha büyük bir kitle tarafından benimsenmesi diye de yorumlanabilir, o açıdan da sevinilebilir. Ama tabii, böyle bırakmak olmaz, bizim fikirlerimiz, bugün daha büyük bir kitle tarafından, yani bize karşı olmuş partilerin de sempaticanları tarafından da benimseniyorsa, bu iyi bir şey ama, o zaman bize başka bir şey yapmak düşüyor. Artık fikirlerimizi herkes kabul etmişse parti olarak ortaya çıkamayız. Herkesin kabul ettiği şeyle parti olmaz. Bir farklılık gerekir. O farklılıkta elbet var.

Gene amaçlarımız insanların daha mutlu, daha özgür, daha katılımcı yaşamaları, burada söylenecek çok şey var. Ancak farklar azalmış. Sağımızdaki partilerle bizim söylediklerimiz arasında farklar azalmış. Şimdi bu da aslında eğer iktisat bir bilimse, eğer iktisat bilimi zamanla öğrenilerek herkes tarafından uygulanıyorsa, bu da beklenen bir sonuç olmalı. İktisat biliminin ilerlemesi bir sinüs fonksiyonunun hareketi gibi böyle genliği aynı olan dalgalar şeklinde gidecek mi hep? Bir görüş alacaksınız, ondan sonra tamamen tersi görüş alacaksınız, ikisinin de genliği aynı olacak, o zaman hiç bir sonuca varılamaz. Ben inanıyorum ki böyle değil mesele. Bir sürü izoidel fonksiyon var ama bunun genliği azalıyor, farklar azalıyor. Çünkü iktisat elbet bir bilim, eninde sonunda bunu öğreniyoruz, zor öğreniyoruz, uygulamakta zor ama, ilerleme oluyor. Ve bu ilerleme de farkları azaltıyor. Çünkü bu farklar belirli bir amaca yönelik.

Sağdaki bir partinin de, soldaki partinin de asıl amacı halkı mutlu yaparak halktan daha çok oy almak. Bunun için de farklar elbet azalacak. Bunu zaman getirecek. Şimdi bunu yaşıyoruz. Buna üzülme değil, sevinmek, bunu iyi anlamak ve bu kısalan fark içinde, bizim yerimizin ne olduğunu yeniden düşünmek, bunu ortaya koymak. Bunu yapacağız. Bunu ister istemez yapıyoruz, halk bunu yaptırıyor. İşte bütün dünyada yaptırıyor. İnsanlar kendilerini buna ayarlıyorlar ya da başkalarına yerlerini bırakıyorlar. Onun için bu kaçınılmaz bir gelişme. Bunu iktisatçılarımızın kendi başarıları olarak da yorumlayabileceklerini düşünüyorum ve bu açıdan da size bir görev düşüyor. Bu başarınız önünde şimdi yapılacak şeyler nedir, azalan farklar içinde her parti nasıl bir yer almalıdır, bu gelişmeyi ortaya çıkaran iktisatçıları olduğu için, iktisatçıları en iyi söyleyebilirler, onun için soruyu ben size döndürüyorum, ama bu gelişmeden de mutlu olduğumu söylüyorum, çünkü ben aslında, aslında demeyeyim, geçmişte bir bilim adamıydım, onun için bilimin bir başarısı olarak bunu görüyorum. Nasıl fiziksel bilimler dünyanın bütün olanaklarını bize bugün kullanma olanağı veriyorlarsa, iktisat bilimi de farklı yerlerdeki, farklı varlık düzeyindeki insanların bu olanaklardan daha iyi yararlanmalarının yollarını getiriyorlar. Yani sosyal bilimler fiziksel bilimlere ek olarak hepimizin dünyada daha mutlu olmasının yollarını gösteriyor. Bu olumlu bir

gelişme. Partiler de bundan kendilerine düşen payları alacaklardır. Bu şekilde olumlu bir görüşle sorunuza hem cevap verdim, hem de soruyu size yönelttim. Tekrar hepinize saygılar sunarım, teşekkür ederim.

Asım Kocabıyık - Teşekkür ederim Sayın İ-nönü.

Üç ayrılabilecek olan konumuzun nüfus kısmını başında, ondan sonra kentleşme kısmını sonunda da konut kısmını konuşmayı uygun gördüğümü bildirecektim size. Ancak, Toplu Konut İ-daresi Başkanı arkadaşımızın rahatsızlığı dolayısıyla gelemediğine dair bir haber aldım.

İlk konuşmasını yapmak üzere Sayın Prof. Dr. Orhan Güvenen'in konuşmasına başlamasını rica ediyorum.

Orhan Güvenen - Teşekkür ederim Sayın Başkan. Sayın Başkan, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nin değerli mensupları, sayın konuklar. Bu nitelikte seçkin bir topluluğa hitap etme onurunu bana verdikleri için İFMC'nin yöneticilerine minnet duygularımı sunmak isterim. Ayrıca, İktisat Fakültesi'nin bir öğrencisi olarak burada bulunmanın onurunu da müsadelenizle belirtmek isterim. Bugünkü konumuz kapsamında genel bir bakışın ve bu genel bir bakışın alt kümelerinin neler olduğunu vurgulamaya çalışacağım. İncelemeye çalıştığımız konu üç ana değişken sistemini getiriyor. Gelecek 10 yıllar, nüfus ve kentleşme... Dolayısıyla gelecek 10 yıllar nasıl olacak; nüfus olgusunun dinamiği ve kentleşme olgusunun dinamiği bu zaman sürecinde ve bu etkileşim sürecinde.. Bu kapsamda zaman sürecinde Sayın Başkan özür dileyerek, zaman konusunu da sorabilir miyim ?

Asım Kocabıyık - 15'er dakika konuşma süresi, konuşma süresinin ardından sorulara geçeceğiz.

Orhan Güvenen - Sağolun efendim, bu süre kapsamınca zihnimin yettiğince bazı göstergeler verip, yorumlar getirmeye çalışacağım. Şimdi, bu üç ana değişken sistemine bakışta gelecek on yıllar, nüfus ve kentleşme olgusuna bakışta, hangi varsayımlardan hareket ettiğimi söylemek ihtiyacı vardır. Bu varsayımlar; birincisi şu: incelediğimiz konu daha çok toplum bilim ağırlıklı bir konudur. Konu teknik, mimarlık, inşaat, örgütlenme boyutları olmakla beraber büyük yoğunlukta toplum bilim bakışı olan bir konudur. Bu kapsamda da söylenecek sanıyorum benim görüşüme göre, önemli varsayımlar şunlardır: 1) Sistem kaotik bir yapıda hareket etmektedir. Matematik anlamda kaotik bir yapıda. Yani eğrilerin sürekliliği olgusu her zaman görülen bir olgu değildir, kesintiler vardır, matematik anlamda kaotik bir yapıdır. 2) Kompleks bir yapıdır, karmaşık bir yapıdır, sonsuza yakın sayıda değişkenin etkileşiminin oluşturduğu karmaşık bir yapıdır. 3) Stokastik, yani tesadüfiliğin küçümsenmeyecek oranda olduğu, bilinmeyen değişkenlerin

küçümsenmeyecek oranda olduğu bir yapıdır. Demek ki gözlem alanımız bu varsayımlarda hareket etmektedir.

İkinci bir varsayım kümesi, soruna bakış olgusu Türkiye olduğuna göre, Türkiye etkinliği olgusu, kilit olarak şu değişkenlerin fonksiyonları olarak zaman dinamiği içinde incelenmekte. Sisteme, yani ülkenin, Türkiye'nin etkinliği olgusuna, etki yapan değişkenler sisteminin birincisi ekonomik nitelikli değişkenler; ikincisi Jeostratejik değişkenler; Üçüncüsü kültür, tarih ve uygarlık nitelikli değişkenler ve bunların karmaşık bir boyutta etkileşiminin sonucu olarak, bunlara başka değişkenler de eklemek mümkündür, fakat kilit olarak bu üç değişkenin varsayım olarak düşünce sisteminde tuttuğumu müsadenezle belirtmek isterim. Bunları söylememin gerekçesi şudur. Genellikle bilim adına bakışımız, toplum bilimleri adına ve giderek de ekonomi adına bakışımız daha çok bir alt küme yaklaşımıdır ve kısmi tahlil, kısmi analiz yaklaşımıdır. Bu da, ister istemez yaklaşımın bilim niteliğinden uzaklaşmasına sebebiyet vermektedir. Çünkü herhangi bir olaya yalnız mal ve hizmet akımları boyutunda bakar, sistemin bütününün karmaşık boyutunun etkileşimini genel boyutta incelemesek, o zaman yalnız bir alt küme yaklaşımıyla mal ve hizmet akımlarında her ne kadar eksternalite kavramını, "insan kapitalini" ve diğer faktörleri ne kadar inceleysek de bunlar kısmi yaklaşımlardır. Sonuç olarak arzetmek istediğim daha çok bilim adına yaptığımız kısmi tahlillerdir ve alt küme yaklaşımlarıdır. Genel yapının çözümünü bugüne kadar analitik boyutta oluşturabilmiş değiliz. Bunun matematik araçlarını da üretebilmiş değiliz. Bunun için ne mevcut set teori, "kayastrofi teori", bütün bildiğimiz matematik teknikler yetmiyor analitik olarak anlatmaya. Böyle olunca o zaman neden bahsediyoruz olgusu ortaya geliyor. Şunun için bahsediyoruz: İnsan beyninin bir eksi sonsuzla artı sonsuz arasında hareket etme olgusu vardır ve olayların tümünde bakabilme yeteneği vardır. Analitik olarak, matematik olarak sistemi anlatamıyorsa da, çözemiyorsa da, ama bütüne bakış olanağı vardır insanın ve insan beyninin. O zaman bütüne bakarak sistemin bütün olarak etkileşimine bu kaotik, karmaşık ve tesadüfi boyutlar hareketini algılayabilirsek o zaman alt kümede daha etkin çözümler getirmiş oluruz ve alt kümede getirdiğimiz çözümlerden tekrar bütüne vararak o kapsamda sistemin etkileşimine dolaylı olarak da bir bilimler arası bakışın çözümlerini getirmiş oluruz.

Özetle, arzetmek istediğim şudur. Genellikle toplum bilimi adına yaptığımız kısmi tahlildir ve bir alt küme tahlilidir ve yaklaşımın da aslında pek fazla bilim olduğunu söylemenin, yanılıyor olabiliyim, hoşgörünüze sığınarak tekrar ediyorum, doğru olmadığı kanaatindeyim. Bugüne kadar 200 küsur yıldır, toplum bilim adına, gerek ölçme boyutunda yaptıklarımız, gerekse teori boyutunda yap-

tıklarımız bu kısmi ve alt küme tahlilleridir. Ondan ötürü zannediyorum teoriye yeniden bakmak gerekir ve ölçmelere yeniden bakmak gerekir. Bütün hakkında bir genel sistem fikri olmadan alt kümeden giderek çözüm gelmez. Geldiği zaman da kısa dönemde çözümler getirirse bile, orta ve uzun dönemlerde bunun alternatif maliyetler yaratması büyük olasılıkla kaçınılmazdır. Arzetmek istediğim bu konuya bir kere daha dikkati çekmek.

Şimdi bu varsayımlar kapsamında hareket edince, bir ülkenin etkinliği olgusu, nüfus olgusunda da olsun, kentleşme olgusunda da olsun, çevre sorunlarında da olsun, diğer değişkenler sisteminde de olsun ister istemez belirli kilit değişkenlerin ekonomik, jeostratejik, kültür, tarih-uygarlık-bilim olduğu ortaya çıkmaktadır. Kültür-tarih-uygarlık diyorum, çünkü, asıl hammadde insan, asıl olgu insan. Toplumda hareket eden yaratık, 781 bin km² üzerinde ve giderek planet üzerinde insan. İnsanın davranışları da zaman dinamiği ile değişen bir olgu, bir mekandan diğer mekana değişen bir olgu, aynı zamanda tarihi birikimlerle değişen bir olgu. Alaska'daki bir insan, Ankara'daki, Erzurum'daki bir insan gibi davranmıyor. Çünkü onun ardında yüzlerce, binlerce yılın birikimi var. Bu aslında subjektif bir olgu değildir, objektif olarak değerlendirilmesi gereken bir olgudur.

Şimdi buradan, çok genel göstergeleri vurgulamaya çalışayım. Genellikle Türkiye'mizin yüksek nüfus artış oranı olduğu söylenir, doğrudur. Ancak şunu da artık kalkıp ulusal, uluslararası kamuoyunda söylemek gerektiği düşüncesindeyim. Türkiye'nin yüksek nüfus artış oranı vardır. Ancak Türkiye'nin yüksek nüfus artış oranının da düşme trendine geçtiği de bilinen bir olgudur. Herşeyden önce genel gözlemde kentleşme olgusuyla ve giderek eğitim oranının ne kadar sınırlı kalırsa kalsın artmasıyla paralel olarak nüfus artış trendinde, oranında azalma görüldüğü bilinen bir olgudur.

Özet olarak Türkiye, kentleşme olgusuyla dolaylı olarak nüfus artış oranını azaltmaktadır. Eğitim düzeyini sınırlı yapması kapsamında bile gene de bu değişkenlerin etkisiyle Türkiye nüfus artış oranı azalma göstermektedir. Elbette ki bu konuda çok şey söylenebilir. Ancak trendin azalması olduğunu söylüyorum. Bunun dışında bir değer yargısında müsaadenizle bulunmak istemiyorum.

Şu anda Türkiye'mizde bildiğiniz gibi nüfus artış oranı binde 21.71'dir. Başka bir deyimle % 2.17. Bu 21 Ekim 1990'da nüfus sayımı yapıldığındaki veridir. Hatırlayacağınız gibi o tarihte Bulgaristan'dan gelen 280 bin insanımız Türkiye'de idi. Bu olguyu sistem dışında bir an tutarsak, Türkiye'de bu sisteme dıştan gelmiş bir olgudur ve dolayısıyla Türkiye'deki 1990 yılı ve 21 Ekim gününe göre bu sürede ortalama gelişme hızı 2.1'dir. Bir önceki dönemdeki nüfus artış oranı ise binde 24.88'dir. Genel bir rakam vermek istersem, 2.5'tir. Yaklaşık olarak, demografik bir olguda, 5

yıllık bir sürede 0.4'lük bir azalma hiç de küçümse-
meyecek bir olgu değildir. Ondan ötürü müsadenezle
buna dikkat çekmek istiyorum. Fakat tabii bu ara-
da elbetteki 2 sayım arasındaki gözlem, hata o-
ranlarına bakmayı gerektirir bu kapsamda. Ama
hangi boyutta bakılırsa bakılsın, böyle bir trend ol-
duğunu da zannediyorum belirtmek doğrudur.

Şimdi bu trendi zaman içinde uzatırsak
1990'da nüfusumuz 56.473 bin, 1995 de 62.948
bin. Yalnız burada kullandığımız ekstrapolasyon
tekniki lineer ekstrapolasyon tekniğidir. Daha kar-
maşık modellere gidilebilir, daha geleceğe dönük
olarak, sisteme etki yapacak değişkenler içselleş-
tirilebilir. O kapsamda kesinlikle bu verdiğim sayı
daha düşük olacaktır, gerçekte de daha az ola-
caktır. Çünkü eğilim azalma trendindedir. Dolay-
ısıyla 1995 nüfusu bugünkü binde 21.71 artış oranı
varsayımıyla ki, arzettiğim gibi buna 280 bin, o ta-
rihteki Bulgaristan'dan gelen insanlarımız dahildir,
dolayısıyla daha da bir azalma olgusu gösterecek-
tir ve büyüme oranına göre 62.948 bin, yine aynı
büyüme oranını varsayım olarak aldığımız zaman
2000'de 70.164 binlik bir nüfus oluyor Türkiye. El-
betteki gene de hızlı bir artış oranıdır. Benim bura-
da vurgulamak istediğim trendin azalmak sürecin-
de olduğu, bunun ulusal ve uluslararası kapsam-
da da bilinmesi gerekir. Çünkü özellikle uluslara-
rası kapsamda bu konu sürekli olarak gündeme
getirilmekte, bir tür bir fren olgusu, duvar olgusu
olarak kullanılmaktadır. Bilinmesi gerekir ki zaman
dinamiği içerisinde bu azalacaktır.

İkinci bir olgu da, istihdam olgusu. Dolaylı o-
larak Türkiye'nin gerek Avrupa kapsamında gerek
diğer olgularda istihdam konusu gündeme getiril-
mektedir. Türkiye'nin önümüzdeki 10 yıl içinde
mutlaka dışarıya insan ihraç eder konumunda ola-
cağını burada hiç kimse kesinlikle söyleyemez.
Karşıtı varsayımı da mümkündür, gerçekleşme o-
lasılığı hiç de az değildir. Türkiye zaman içinde be-
lirli bir üretim boyutuyla ister istemez önümüzdeki
10 yılda, % 10'un altında bir tarımda faal nüfusla,
Türkiye'nin tarım ürünleri ihtiyacını, halkının ihtiya-
cını sağlayacak boyutta üretim, dünyada küçüm-
senmeyecek boyutta bir tarım ürünleri ihracatçısı
olma konumunda, aynı zamanda sanayide belirli
bir gelişme, burada müsadenezle konuya dolaylı o-
larak etkisi vardır, o bakımdan arzediyorum, sana-
yide yanılgıya düşmemek lazım; Türkiye sanayi iş-
tihtam yaratıcı bir olguya sahip değildir, böyle bir
yaklaşım da naçizane kanaatime göre yanlış olur.
Türkiye sanayi doğrudan doğruya otomasyona a-
ğırlık vermek zorundadır, uluslararası rekabeti
sağlayabilmesi bakımından. O zaman soruyu haklı
olarak soracaksınız. Peki bu kadar nüfusu nasıl iş-
tihtam edeceksiniz? Bunun olgusu hizmetler sek-
törüdür. Yani Türkiye'nin giderek katma değerini
daha yüksek oranlarda hizmetler sektöründen
sağlayan bir boyuta gelmesi lazım önümüzdeki 10
yıllarda ve dolayısıyla burada bir kere daha insana

yapılan yatırım, insan niteliğinin, bilim niteliğinin,
teknik niteliğin önemi ortaya çıkmaktadır. Gelecek
ister istemez bu süreçlerden geçiyor. Bilimden ge-
çiyor, insana yapacağımız yatırımdan geçiyor, Tür-
kiye'nin geleceği insanının niteliğiyle orantılı ola-
caktır. O bakımdan gelecek 10 yılları bu şekilde
zannediyorum görmek lazım. Gelecek 10 yıllar el-
betteki çok çok farklı olacak, bugünkü olgulardan.
Gelişmeler lineer değildir. 1980 ile 1990 arasında-
ki 10 yıllık fark aynı oranda mı gerçekleşir
2000'de, büyük bir oranla daha hızlı gelişecek.
Çünkü teknolojinin, iletişimin ağırlığı çok yüksek
konumlarda olmakta ve giderek de sistem bir yer-
de tamamen büyük boyutlarda değişmektedir. Biz
genellikle iktisat adına olaylara baktığımız zaman,
sosyal olaylara ve toplam ekonomiye etki yapan
değişkenlere baktığımız zaman, daha çok ekono-
mi değişkenleriyle ilgileniriz. Oysa unuturuz ki, bü-
tün sisteme orta ve uzun dönemde çok önemli et-
ki yapan değişkenler vardır. Nelerdir? Teknolojide-
ki değişimler, tıptaki değişimler, tarih olguları,
davranış olguları, biyoloji, bütün bu olgular hiç de
küçümsemeyecek boyutta sisteme çok etki ya-
parlar; hatta hatta orta uzun dönemde ekonominin
yaptığı etkilerden daha fazlasını yaparlar. Fark şu-
dur ki ekonomi değişkenlerinin sisteme etkisi da-
ha çok kısa dönemlerde cevap veren değişkenler-
dir. Yani etkin bir ülke, Bundesbank ya da Federal
Reserv kalkıp da faiz oranlarında biraz oynarsa
bunun etkisi bütün dünyada hemen bir kaç dakı-
kada duyulur. Ama bir nüfus olgusunda, korunma
olgusunun getirilişinin, toplumların ve bireylerin
hayatında yaptığı değişikliği bir an düşünürsek bu-
nun 20. yy.da getirdiği değişiklik herhangi bir eko-
nomik karardan çok çok daha farklı önemli boyut-
lardadır. Onun için naçizane arzetmek istediğim,
ekonomi değişkenleri çok önemlidir, fakat diğer
değişkenlere bakmadığımız sürece tahlilimiz sınırlı
kalır, kısmi kalır ve bir yerde de bilim olmaktan u-
zaklaşır.

Bu kapsamda Türkiye'mizin nüfus ve kent-
leşme sürecinde kilit olarak geleceğe dönük baktı-
ığımız zaman Türkiye'nin mutlaka çözmesi gere-
ken konu eğitim konusu. Hep aynı olgu geliyor, in-
san, bilim.. Ve giderek sağlık alt yapısı. İnsanlar
neden geliyorlar kente? İnsanlar daha iyi hayat
koşulları buldukları için, veya onu umut ettikleri i-
çin geliyorlar kente. Ve Türkiye'nin kilit sorunların-
dan biri burada yatmaktadır. Benim, kişisel bir gö-
rüşüm, umarım yanılıyorum, en karamsar oldu-
ğum konulardan biri, bu konudur. Neden? Bakın,
Türkiye'de telekomünikasyon olgusu, bunu bir kaç
yılda Türkiye bir düzeyde çözdü. Avrupa'daki bazı
ülkelerden daha iyi. Ama bundan bir süre öncesin-
de bu sorun ciddi bir sorundu Türkiye'de. Tarih
boyutunda çok çok kısa bir sürede çözebildi. Ama
insan olgusunu çözmek önemli zaman gerektiri-
yor. Aarzetmek istediğim husus; bugün Türkiye'de
nüfusun % 59'u kentlerde yaşıyor, % 41 nüfus kır-
sal kesimde yaşıyor. Aslında davranış boyutu ola-

rak bizim kırsal kesim davranış boyutu olarak adlandıracağımız nüfus % 50'nin çok üstündedir. Neden? Kentlerde yaşayan % 20-25 üzerindeki nüfusun üretim ve tüketim davranışları aslında kırsal kesim üretim ve tüketim davranışlarına çok yakındır. Dolayısıyla Türkiye nüfusunun %50'sinden daha fazlası aslında bir kırsal kesim üretim ve tüketim yapısına sahiptir. İnsanlar kente daha iyi bir hayat koşulu umuduyla geliyorlar, haklıdırlar. Aynı zamanda tarımda olgular bellidir, olanaklar bellidir. Biraz önce de on yıl içinde Türkiye'nin tarımdaki faal nüfusu, Türkiye faal nüfusunun %10'unun altına çekerek üretim yapması ve iyi bir ihracatçı olması gerektiğini arzettim. Demek ki, böyle bir olguda ister istemez kente gelmek artacaktır. Artacak ama tabii bunun birden çok sorunları var. Ekonomik sorunlar yaratıyor, sosyal sorunlar yaratıyor, siyasal sorunlar yaratıyor. Kente gelen birinci nesil, beton duvarlar içinde sıkışarak, daha çok ibadetline sığınıp, üretimini, hayatını sağlayarak, ömrünü tamamlıyor. Arkasından gelen ikinci nesil birtakım burukluklar içinde değer yargılarının çözülmesi olgusunda ne kentin değer yargıları, ne köyün değer yargıları ve giderek gerçek estetik olan nedir, estetiğin karşılığı olan nedir, doğru olan nedir, yanlış olan nedir bütün bu olgularda bir düşünce ve değer yargıları karmaşası içinde genelde istatistik ortalama olarak söylüyorum, takdir edersiniz tabii, dolayısıyla hayatını sürdürüyor. Belirli bir durulma olgusu ancak üçüncü nesilde olabiliyor. Arzetmek istediğim; kentli olmak, ya da köylü olmak başlı başına ne atırdır ne eksidir. Bir olgudur. İnsanların gözlerinin mavi, yeşil ya da kahverengi olması gibi. Ancak şu var; kentin ve köyün kendi zaman dinamiği içinde yüzlerce yılda oluşturduğu bir yaşama biçimi vardır ve insanoğlunun buna alışması olgusu vardır. Köylü, köyünde güzel insandır. 500 yıl öncesi gibi davranıyorsa bile güzel insandır. Çünkü sözlü kültürün birikimi ile davranır. O sözlü kültür çok cilalı görünmekle beraber, yazılı kültürün bazen ulaşamadığı bilimsel testleri yapmış bir kültürdür. Çünkü binlerce yılın testinden geçer. İnsanoğlu köyde, kentte çok cilalı sözler söylemez ama arkasında yatan büyük bir birikim vardır. O da kendi zekasından olan bir olgu değildir. Birikimin zekasıdır, uzantısının zaman dinamiği içindeki zekası ve tutarlılığıdır. O bakımdan çok daha tutarlı boyutlardır. Kent olgusu ise, onun da ayrı bir güzelliği vardır, ayrı dinamiği vardır ama onun da bir belirli oturmuşluğu ve sistem kapatılmışlığı olması lazım.

Özetle, bu geçiş sürecinde ancak kent, köy, köyden gelen insanın kentte bir olguya gelmesi, insan akımının arzetmek istediğim, ancak üçüncü nesillerde istatistik ortalama olarak bir durulmaya, bir kentli olma sürecine geçtiği; bu da ister istemez şöyle bir karamsar resim veriyor, Türkiye'deki bu akıma baktığınız zaman bunun zaman sürecinde epey suları gerektireceği, epey zamanları gerektireceği ortaya çıkıyor. Demek ki, burada, bu

değişkenin üzerine vurgulamamız gerekiyor. Bu geçiş sürecini çok hızlandırmamız gerekiyor. Zamanında insanlarımızı Bayburt'un, Kars'ın köylerinden Almanya'ya gönderirken, biraz hazırlayarak gönderebilseydik, herhalde o insanlarımız daha az kederli olurdu ve çok daha çabuk uyum sağlardı. Hem kendileri hem de ülkemiz için çok daha etkililer olurlardı. Ama kendi kendilerine öğrendiler. İşte köyden gelenler de bu süreçte kentte öğreniyorlar. Belki bunun hazırlıklarının alt yapılarını; sonuç hep aynı olgu, insan olgusu, eğitim olgusu, bilim olgusu.

Şimdi, müsaadenizle bazı göstergeler vermek istiyorum. Yıllara göre demografik göstergelere baktığımız zaman, kaba doğum oranlarında 1971 yılında kaba doğum oranı binde 36.3, 1981'de binde 31.4, 1985'de binde 30.4 ve giderek 89'da 29.

....larda baktığımız zaman 1971'de binde 12.4, 1981'de 9.4, 1985'de 8.5 ve giderek 7.6 ve azalan süreç. Bu neyi anlatıyor. Türkiyemizde kaba ölüm oranlarındaki düşüş hızı çok daha fazla. İşte bir yerde nüfus artışını anlatan önemli olgulardan biri burada yatıyor. Beklenen yaşam, insanlarımızın ortalama yaşına baktığımız zaman 1971'de, insanlarımız ortalama 56.7 yaş yaşıyorlarmış; buna karşılık 1981'de 62.3, 1985'de 64 ve giderek 1990'da 67.7 bir ortalama ömür veriyor insanına. Bebek ölümleri, 71'de binde 147.4, 1981'de binde 91.3, 1985'de binde 75.3, 90'da 51.3; önemli oranda bebek ölümlerinde azalma var. Ama bu gene dünyanın gelişmiş ekonomilerinin düzeyi değil. Ama zaman trendi içinde önemli bir azalma var. Toplam doğurganlık hızına baktığımız zaman, 71'de 4.9, 81'de 4.2, 85'de 3.9 ve 90'larda 3.1. Demek burada da bir azalma var.

Özetle efendim, Türkiyemizde nüfus artış oranı yüksektir ancak azalma trendindedir.

Türkiyemizde nüfusun yapısına medyan olarak baktığımız zaman, daha iyi bileceğiniz gibi, yani nüfusu %50 - %50 ayıran yaşa baktığımız zaman Türkiye'de medyan yaş 1985'de 20.9 yani 21 yaş, 2000 yılında ise 21.4; yani medyan yaşta biraz artış, biraz genç bir nüfus olmakla beraber, biraz artık yavaş yavaş yaşlanmaya giden bir nüfus, görece olarak söylüyorum tabii.

Sayım yıllarına göre şehir ve köy nüfuslarına baktığımız zaman kentleşme olgusunda 1927 yılında Türkiyemizin toplam nüfusu 13.648 bin, bunun kentlerde yaşayanı sadece ve sadece 3.305 bin, yani toplam nüfusun sadece 24.2'si. Buna karşılık 1950'de toplam nüfusumuz 20.947 bin, kentlerde yaşayan 5.244 bin ve %25 oluyor, küçük bir artış; 80'de ise toplam nüfusumuz 44.736 bin, bunun 19.645 bini kentlerde yaşıyor ve dolayısıyla oran birden 43.9'a çıkıyor ve 90'a baktığımız zaman toplam nüfus 56.473 bin, şehirlerde yaşayan toplam nüfusun %59'u. 2000'e baktığımız zaman

biraz önce verdiğim varsayımlar kapsamındaki ekstrapolasyona göre 70.164 bin, bunun 49.170 bini şehirlerde yaşıyor, dolayısıyla nüfusun %70.1'inin şehirlerde yaşadığı görülmektedir.

Nüfus olgusunda artış olgusuna bakmaya çalıştık. Bildiğiniz gibi nüfus artış olgusu, doğum, ölüm ve göç olgusuyla olan bir olgu. 781 bin km² kapsamında baktığımız zaman Türkiye nüfus artış olgusuna asıl etki yapan iki kilit değişken doğum ve ölümlerdir, göç olgusu çok sınırlıdır, ancak biraz önce bahsettiğim bir kapsamda olmuş sınırlı bir olgudur. Fakat 781 bin km² nin içinde, kent, kır dağılımında, bölge dağılımındaki akımına baktığımız zaman asıl burada kilit olan olgu, göç olgusu olarak çıkmaktadır. Nüfus artış oranları bölgesel farklılıklar göstermekle beraber asıl sisteme etki yapan değişken göç olgusu olmaktadır.

Şimdi burada çok kısa olarak bilgi arz edeyim. Kocaeli'nde 1985 yıllarında net göç oranı, binde 62, İstanbul'da binde 56, Antalya'da binde 31, Tunceli'de eksi binde 136, Kars'ta eksi binde 82, Erzurum'da eksi binde 67. Başka bir deyimle nüfus veriyorlar.

Şimdi genel nüfus sayımına göre, 90'a göre rakamları vermem mümkün ve yıllık nüfus artış hızına bu kentlerde baktığımız zaman Kocaeli'nde binde 46.4, İstanbul'da binde 44.78, % 5'lere yaklaşan bir nüfus artışı, Antalya'da binde 47.88, % 5'lik bir artış, Tunceli'nde eksi binde 24.03, azalma var, Kars'ta eksi binde 17., azalma var ve Erzurum'da eksi binde 1.87'lik bir azalma var. Olay daha iyi bildiğiniz gibi doğudan batıya doğru sürekli bir nüfus akımı.

Türkiyemiz uzun yıllar doğudan batıya doğru bir sermaye akımına sahne olmuştur ve insan akımına sahne olmuştur. Bu çok şekilde yorumlanmıştır. Ancak sanıyorum takdir edeceğiniz gibi, Türkiye'nin Doğu, Güneydoğu, Doğu Karadeniz olgularına baktığınız zaman herşeyden önce iklim koşullarına bakmak lazım. Çoğu kere biz unutuyoruz iklim koşullarını. Hatırlamak gerekir ki, Erzurum'da inşaat yapabilme süreniz 4 aydır, 12 ay değil; İstanbul'da 12 aydır, Erzurum'da 4 ay. Dolayısıyla tüm bunların getirdiği maliyet olguları vardır. Onun için ister istemez insanların yaşam koşulları daha zordur. Daha yüksek maliyetlerle yaşamakta, üretmektedirler. Bugün yapılacak yatırımlar Doğuda ister istemez daha yüksek maliyet gerektirmektedir. Çünkü Batıdan gidecektir önemli oranda girdiler. Bütün bu olgulardan ötürü zannediyorum bu göç olgusunun ardında bir takım klasik olgularla beraber, coğrafi koşulların etkisini de küçümsememek lazım, asıl temelde yatan da büyük oranda onlardır. Başka diğer gerekçelere dayandırılarak yapılan yorumlar iyi incelenirse çoğu kere Doğu da, Güneydoğu da birbirinden farklı olmadığı görülür. Asıl değişkenin bir yerde bölgenin koşulları olduğu çıkar, yani daha çok coğrafi, fiziki koşullar olduğu ortaya çıkar. Kars, Gümüşhane,

Erzurum, Tunceli, Van önemli oranda, aynı zamanda Çankırı, Orta Anadolu da, sürekli olarak Batıya göç vermektedir. Bunlar binde 122'lik oranda göçü temsil etmektedir. En yüksek göç verme oranlarıdır. Bunlardan sonra 2. derecede yani binde 100 ile 121 arası olan bir göç oranını vermektedir. Bu da gene büyük oranda Doğu Anadolu'dan olan bir olgudur. Tabii biraz önce de arzettiğim gibi bunun sosyal, ekonomik ve siyasal etkileri çok önemlidir.

Sayın başkan, sanırım ikinci kez konuşma hakkı vereceksiniz, o zaman konuşmamı tamamlayayım. Saygılar sunarım.

Asım Kocabıyık - Bize verdiği değerli bilgilerden dolayı sayın profesöre teşekkür ederim. Şimdi sayın Doç. Dr. Ahmet İnsel'e söz veriyorum. Buyrun...

Ahmet İnsel - Sayın konuklar, Orhan Bey oldukça detaylı veriler verdi. Ben bu veriler bazında, konuşmamı daha kısa tutup üç konu ve onların etrafında kümelenen sorunlara dikkat çekmek istiyorum.

Birinci sorun nüfusun kentleşme oranının son on yılda, bir önceki yıla göre daha da hızla artması. Bunun yanında coğrafi yoğunlaşmanın da hızlanarak, bu kentleşme oranıyla paralel gerçekleşmesinin iktisadi olduğu gibi sosyal ve siyasal belirleyicilerini tespit etmemiz gerekir.

İkinci sorun kümesi kuşaklar arası nüfus dengesinin değişmesidir. Nüfusun yarısı 20 yaşından küçük şu anda. Ama bildiğimiz gibi buna denk düşen, kamu harcama yapımız yok. Kentte yoğunlaşan ve belli bir coğrafi alanda yoğunlaşan bu genç nüfus çok önemli bir siyasal gerilim potansiyeli barındırıyor.

Üçüncü olarak, bunlara ilaveten ve bunlara bağlantılı olarak, konut politikası hem nitel hem de nicel olarak bu gerilimi yatıştırmaktan ziyade besler bir gidişatta.

Birinci konu, çok hızlı geçeceğim, nüfusun kentleşmesi evrensel bir olgu. Yalnız bunun gerçekleşme ritminin her yerde benzer süreçlerden geçtiğini söylemek zor. 19. yy. da, bugün kalkınmış olan ülkelerde, kentleşme hızı ortalama eğilim olarak yılda %1-1,5 olarak gerçekleşmiş. Genellikle 1 oranında gerçekleşmiş. Bu kentleşmenin bugün kalkınmakta olan ülkelerdekinden önemli farkları var. Özellikle Batı Avrupa ülkelerinde 19. yy da kentleşen nüfus kente bütünleşme dinamiği oldukça yavaş, iletişim kanalları kopuk ve bildiğiniz gibi 19. yy da demokratik beklentiler de bugünkü gibi değil; fakat gene bildiğiniz gibi 19. yy da Londra'da, Paris'de yahut diğer Alman şehirlerinde bu sorunlar kentte siyasi, sosyal patlamalar olarak tezahür etmiştir. Fransızların çok övündüğü Haussman politikasının temelinde bu siyasi-sosyal patlamaların karşısında önlem almak telaşı yatar. Bugün kalkınmış olan ülkelerdeki kentleşme oran-

ları arasında önemli farklılıklar var. İsviçre'de kentleşme oranı % 60, Danimarka da % 95. İsviçre'deki kentleşme oranıyla bizdeki kentleşme oranımız, Orhan Bey'in de biraz evvel verdiği rakamlarla, aşağı yukarı denk. Dolayısıyla kalkınma ve kentleşme arasındaki bağlantının oranlarının sadece iktisadi belirlemelerle hareket ederek tespit edilemeyeceği çok açık.

Bizim bir özelliğimiz, Türkiye'nin özelliği içinde bulunduğumuz kalkınmakta veya gelişmekte olan ülkeler dilimi içindeki bir özelliği, 1960-80 arasında kentli nüfus yılda % 4 artarken, geçtiğimiz son 10 yılda kentli nüfus artışında daha büyük bir gerçekleşme olmuş, % 6 artmış, yani 60-80 arasında daha yüksek bir artış eğilimi. Ve her iki durumda da bildiğiniz gibi yıllık nüfus artış oranının üstünde. Bu 80-90 arasındaki kentleşme dinamiğinin artmasının iktisadi nedenlerine biraz sonra değineceğim, bunun yanında siyasi nedenlerini de göz önünde tutmamız gerekiyor. Sadece Doğu Anadolu'nun iktisadi coğrafyası bu olguyu açıklamıyor. Nüfusun görece daha özgür, daha demokratik yörelere kaydığı bir gerçek. Hele 80'li yıllarda bu çok açık. Bu kentleşme dinamiğinin toplumsal, iktisadi ve siyasal sonuçlarının hepsi olumsuz sonuçlar değil. Demokratik bir perspektiften baktığımızda, her hangi bir ülkede, Türkiye özelinde bakmadığımızda, kentleşen bir nüfusun katılım mekanizmalarının daha fazla olduğu, birey-toplum ilişkilerinin daha yüksek olduğu, dolayısıyla demokratik beklentilerin daha yüksek olduğu olgusunun doğru olduğu söylenebilir. Fakat bu çok genel bir doğru. Ondan sonra bu kentleşen nüfusun kent dokusuna nasıl dahil edildiği, bu demokratik beklentilerin ifade edildiği tarzını belirler.

Bunun yanında Türkiye ayrıca çok hızlı bir coğrafi yoğunlaşma yaşıyor. Bu yoğunlaşma özellikle büyük şehirler etrafında gözlemleniyor. 1985-90 arasında kentli nüfus, DİE'nin tanımladığı kentli nüfus, 7 milyon kişi artmış, % 36'lık bir artış. Yalnız bunun içinde nüfusun 100 binden büyük şehirlerdeki artışı 6.200 bin, yani % 60. Dolayısıyla son beş yılda kentleşen nüfusun % 87'si 100 binden büyük nüfuslu şehirlere gelmiş. Bunu daha ince dilimlerde 300 binden büyük nüfuslu şehirlerde aldığımız zaman daha da anlamlı hale geliyor. Bildiğiniz gibi 5. kalkınma planında kentleşmenin coğrafi olarak yayılması ve özellikle orta büyüklükteki şehirlerde kentleşmenin gerçekleşmesi öngörülmüyordu. Halbuki uygulamada bunun beş büyük şehir etrafında kentleşme olarak gerçekleşti. Bu yerel yoğunlaşmaya coğrafi yoğunlaşma ilave olduğu zaman, kırdan kente göç, bir iç göç olarak tezahür ediyor. Doğudan ve güneydoğudan, Akdeniz ve daha çok Ege, Marmara bölgesine bir iç göç. Dikkat edersek Ege, Marmara bölgesinde kırdan kente göç yaşanmıyor artık. Dolayısıyla kentleşen nüfus diye Ege, Marmara bölgesinde baktığımız zaman bu kentleşen nüfusun aynı zamanda

bir coğrafi iç göçü yaşayan nüfus olduğunu da görmemiz lazım. Dolayısıyla iki sorun, bir üst belirleme getirebiliyor. Bu iç göçün temel cazibe noktaları sadece iktisadi değil, ama iktisadi boyutu da var. Türkiye'de bunu kişi başına gelir ve nüfus artışlarını çapraz olarak ele alan bir ölçümle açıklayabiliriz, bu sadece iktisadi bir açıklama olur. Mümtaz Peker'in yaptığı bir çalışmanın üzerinden hareket ediyorum. 25 büyük kent içinde İstanbul en yüksek nüfus artışı gösteren kent olduğu gibi, milli gelir içindeki payı da en çok artan il. Milli gelir içinde ve toplam nüfus içinde payları en çok artan dört ilden ikisi İstanbul ve Kocaeli. Dolayısıyla İstanbul ve Kocaeli illerinin oluşturduğu havzanın Türkiye nüfusunun % 14'ünü barındırıyor, bu iki ildeki nüfus yoğunluğu ki, İstanbul da 1330'dur kilometre başına, Kocaeli'nde de 260, ikinci Kocaeli'dir, Türkiye ortalaması 73 'ün çok üstünde. Bu iki ildeki en yüksek nüfus yoğunluklarını ancak, coğrafi darlığı ile de açıklayabiliriz elbette ama bu yeterli bir açıklama olmaz. Diğer iki il bu çapraz verilerle 3. ve 4. sıralarda yer alan iki il, Diyarbakır ve Urfa. Burada GAP projesinin getirdiği gelir enjeksiyonu ve o enjeksiyonla beraber gerçekleşen bir nüfus kayması söz konusu elbette. Bu coğrafi nüfus yoğunlaşmasının getirdiği iktisadi, siyasal sorunların, iktisadi cepheleri zannediyorum önümüzdeki dönemde daha fazla kendini ifade etmeye başlayacak.

Bilindiği gibi sanayileşmede nüfusun coğrafi yoğunluğunun getirdiği ölçek ekonomileri olduğu kabul edilir. Ama bu ölçek ekonomisi bir yerden sonra, belli bir nüfus yoğunluğundan sonra giderek ölçek harcamaları haline dönüşür. Örneğin, taşıma, konut maliyetleri, alt yapı maliyetleri, birim maliyetleri giderek artar, bakım maliyetleri ilave olur. Hatta hatta emek maliyetlerinin bile arttığı söylenebilir nüfus yoğunluğunun çok yüksek olduğu yerlerde. Dolayısıyla yoğunlaşmayı 19. yy. da olduğu gibi bir emek baskısı yaratarak, emek maliyeti üzerinde baskı yaratarak, fiili bir ucuza sanayileşme politikası olarak görebilecek kişilerin önümüzdeki günlerde bunun ters sonuçlar verebileceğini de göz önünde bulundurmaları lazım.

İkinci sorun nüfus dengesi, çok hızlı geçeceğim. Üç türlü izah modeli var. Birincisi demografik geçiş modeli. Orhan Güvener beyin belirttiği gibi, yani doğurganlık oranının er veya geç yeni ölüm oranına uyum sağlayacağı kabul edilir. Bu demografik geçiş modelinde sanayileşme ile ve kentleşme ile beraber bir demografik dengeye ulaşıldığı kabul edilir. Bunun yerini 60-70'lerde, Anglo sakson dünyasında özellikle tarihin tekerrür etmeyeceği, kalkınmış olan ülkelerde yaşananın kalkınmakta olan ülkelerde yaşanmayabileceği görüşü aldı. Buna göre 19. yy. da ve 20. yy başında çok yavaş, zamana yaygın bir ölüm oranı azalması yaşandığı tespit edildi. Tıptaki ilerlemelerden çok iktisadi gelişmenin genel sonuçlarından etkilenen bir

gelişmeydi bu. Kısaca iktisadi gelişmenin yol açtığı içsel bir demografik büyüme söz konusuydu. Bugün kalkınmakta olan ülkelerde ise tersine, dışsal bir demografik büyüme söz konusu. Yani daha önceden gerçekleşen bir iktisadi-sosyal gelişmenin ürünü olmaktan ziyade, daha çok kalkınmış ülkelerdeki -daha çok bu Afrika için geçerli bir model elbette, Türkiye için kısmen doğru- kalkınmış ülkelerdeki tıptaki ilerlemelerin örneğin, ithal edilmesiyle elde edilen bir ölüm oranı azalması söz konusu. Yani bu dışsal demografik dengenin, iktisadi dinamiklerle beslenmeyen bu dışsal demografik dengenin getirdiği dengesizliklerin 19. yy. da Avrupa'da, Batı Avrupa ülkelerinde yarattığı iktisadi gelişme perspektifleri yaratma kabiliyeti bugün çok daha sınırlı. O zaman nüfusun kalkınmaya dengeli olmasının çok daha zor ve nüfus planlaması gibi önerilerin kaçınılmaz olduğu görüşü 60'larda 70'lerde egemen oldu. Bugünlerde ise demografik geçiş tezinin yeniden benimsendiğini görüyoruz uluslararası kuruluşlarda. Bir çeşit Adam Smith'in görünmez elinin yönlendirdiği, denge gibi, insanların bireysel tercihlerinin genel bir kamu yararı oluşturduğunu iddia edip, sonuç olarak insanların nüfus politikalarını kendilerinin belirlemesinin doğru olduğu görüşü benimseniyor. Bu yaklaşımın dikkate almadığı nokta, bu güne kadar iyi kötü hazmedilen demografik büyüme şokunun doğal kaynakların kullanımının giderek yoğunlaşması pahasına gerçekleştirilmiş olması. Bunun sınırına geldiğimizi hepimiz biliyoruz. Buna karşılık eğitim ve sağlık harcamalarında benzer bir büyüme gözlemlemiyoruz. Kalkınmakta olan bir ülkenin hem çok hızlı nüfus artışına göz yumup, hem de Güney Kore modelini benimseyeceğini iddia etmek mümkün değil.

Türkiye'nin nüfusu oldukça genç. İç göç nüfusu da esas olarak genç bir nüfus. Bu durumda yaş dilimlerine göre nüfus coğrafyası çizildiğinde büyük şehirlerde genç nüfusun artışının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğunu görüyoruz. Bu çeşitli sorunların yanında iç göçün azalması halinde bile kentli nüfusun büyüme iç dinamiklerinin uzun dönem canlı kalacaklarına işaret eder. Kentli ve genç nüfusun toplumsal dokuda şu halde kök salması oldukça zor. Bu nüfusun çok yüksek iktisadi beklentileri var. Ama bu beklentileri tatmin edecek birikime haiz değil, aynı zamanda iktisadi dinamiğimiz de bu beklentileri tatmin edecek bir gelişimde değil. Bu bize Türkiye toplumunun önümüzdeki dönemde artarak büyüyen temel sorunlarından biri olmaya aday kentli fakirler sorununa işaret ediyor. Beklentileriyle konumu arasındaki uçurumun aşılabilirliğinin bilincine varmış ve bu nedenle topluma küskün, belki dar cemaat veya yeni tür cemaat ilişkilerinde çözüm arayan ama esas olarak kendini deklase addeden insanlar kümesinin artmasının temelleri burada atılıyor gibi geliyor. Siyasal olarak davranışları, siyasal tercihleri yüksek gerilim içeren, söylemlere hızla kayabilen bu kent

varoşlarından gelen gençlik kesimi önümüzdeki dönemde bugünkünden daha fazla sesini duyurabilir. Düş kırıklığının büyüklüğü oranında patlayan öfke nöbetleri büyük şehirleri, Güney Amerika büyük şehirlerinde yaşanan kent içi güvensizliğin denetlenemez oranda artışına götürebilir. Bugüne kadar yürütülen devlet politikaları bu gelişmeyi göğüsleyebilecek önlemlerin zaman içinde alınmasına pek önem vermedi. Eğitim harcamalarımız bütçe içinde azaldı, eğitim harcamalarımızın devlet harcamaları içindeki payı azaldı, sağlığın payı azaldı, konutun payı artmadı % 3 oranında; bunun yanında asgari harcamalar aşağı yukarı aynı kalırken, iç borç ödemeleri ana kalem oldu. Bu ne demek? Şu yaşadığımız toplumdan gelecek kuşaklara yaşanabilir bir ortam bırakma çağrısı yapmıyoruz demektir. Bugün vergi vermekten kaçıp, borçlanma ile işi idare etmek, gelecek kuşaklara 4-5 yıl veya 10 yıl sonrasına ayarlanmış saatli bomba bırakmamız demek. Nitekim şimdi bu açmazı yaşamaya başladık. Türkiye'de gelir vergisi, kurumlar vergisi vermemeyi bir, biraz ağır olmakla beraher, bir meziyet olarak gören üst ve orta üst gelir grupları yarın devlete çok daha fazla polis, çok daha fazla jandarma ya da özel kuruluşlara güvenlik görevlileri beslesin diye vergi vermek zorunda kalacaklar. O ileride ödeyecekleri vergileri bugün sosyal harcamalar için vermeyenler bir çeşit kendi sınıflarının uzun vadede idamesi bilincinde değil gibi geliyor. Hızla kentleşen, hızla gençleşen ve hızla coğrafi olarak yoğunlaşan nüfusun beklentilerine cevap verecek büyük girişimler bugüne kadar ertelendi. Bunları erteleyenler önümüzdeki on yıllara çok ciddi bir kentli marjinaler yığını sorunu miras bıraktılar.

Bunun üçüncü cephesi konut sorunu; bu deklase umutsuz gençlik kesimi, bugün bir heves yaptığımız toplu konut mahallerinden çıkacak, gecekondulardan değil. Bu bağlamda konut politikasını yeniden değerlendirmemiz gerekiyor. Belediye sınırları içinde ve ruhsatlı konut inşaatı son beş yıl içinde mutlak azalma gösterdi. 1987'de 56 milyon m2 konut için ruhsat alınmış, gecekondular hariç dolayısıyla. Bu miktar düzenli olarak azalarak 1990 yılında 43 milyon m2 ruhsatlı inşaatla dönmüş. Düşüş neredeyse apartman tipi konutlarda ve 100 binden büyük nüfuslu şehirlerde gerçekleşmiş. Örneğin İstanbul'da konut ruhsatı 1987'de 8.3 milyon m2 için verilmişken bu oran 1990 yılında 4.7 milyon m2'ye düşmüş. Bunların sonuçlarını özellikle önümüzdeki dönemde göreceğiz. Ama bunun yanında konut politikasında tercih toplu konut bildiğimiz gibi. 10-15 katlı, yıpranma hızı çok yüksek, bakımı bireylerin boyutunu aştığı için sahiplenilmemeğe mahkum, dar nüfus yoğunluğunu arttıran konutlar inşa ediyoruz. Bu konutlar önümüzdeki 10-15 yılın gecekondularını oluşturacaklar. 60'ların gecekondular mahalleri ise bu toplu konut mahallerinden yaşam kalitesi kat be kat yüksek mekanlara dönüşme eğilimindedir. Av-

rupa'da bildiğiniz gibi Corbusier mimarisinin ucube örnekleri olan içinde bin iki bin kişinin yaşadığı toplu konutları bugün dinamitle uçurmanın en uygun yöntem olduğu konusunda herkes hemfikir. Bazı yerlerde buna başlandı. Geçen aylarda spektaküler bir manzarayla 2500 kişinin oturduğu bir beton yığınının uçurdular, daha doğrusu çöktürdüler. Çünkü içinde yaşayanların simgesel olarak sahiplenemeyecekleri büyüklükte ölçekler söz konusu. Bu ölçeklerde toplu harcamalar, yani konutların bakımı için toplu harcamalar sürekli en asgari seviyede tutulmaya mahkumlar. Kısa zamanda temel alt hizmetlerin bile karşılanmadığı, ama bu hizmet eksikliğinin yerine şahsi girişimin de ikame olamayacağı çökmekte olan yapılar çıkıyor karşımıza. Yani bu tür yoğun toplu konutlarda süreç genellikle yeni bir tür gecekondulaşma. Buna karşılık zaman içinde gerçek gecekondulu mahalleri ise iyileşme süreci gösteriyor. Bunun üzerinde düşünmemiz lazım. Ayrıca dar coğrafi alanda yüksek yoğunluğa dayalı toplu konut mekanlarında demokratik katılım dediğimiz olgu daha çok danışma seviyesinde kalmak durumunda. Halbuki demokrasi-nin temelinde yerel planda danışmanın ötesinde katılım önemli. Katılımın oluşabilmesi içinse, bu mekanda oturan insanların mekanlarını sahiplen-bilmeleri, domestik edebilmeleri, yani kısacası bu konutlara yabancılaşmamaları gerekli. Çünkü insanların bu mekanlarda kök salmaları oranında bu mekanların sorunlarını sahiplenmeleri söz konusu. Dolayısıyla kentte yaşayan, ama simgesel olarak göçerliği devam eden, ömrünün sonuna kadar oralarda oturmayı hayal etmeyen, orali olmayı pek istemeyen büyük bir kentli göçer kesimin oluşması eğilimi var gibi geliyor. Ayrıca yoğun toplu konut felsefesiyle merkezleşmiş idare ve yakından toplumsal denetimin at başı gittiğini de hatırlatayım. Dar bölgede nüfus yoğunluğunu bu oranda arttırırken, eğitimsiz, işsiz, toplumsal beklentileri onulmaz bir şekilde yaralanmış kalabalık bir genç nüfusun yaşayacağı ve yaşam kalitesi kısa zamanda kötüleşecek mekanlarda büyüyecek kuşaklar hazırlıyoruz. Geçtiğimiz dönemlerde kente gelenler bir şekilde massedilebildiler. Ama bundan sonraki kuşaklar kentte büyüyecekler, sadece o varoşlardan başka dünya bilmeyecekler ve gelecekleri karanlık, çevresi iç karartıcı bir insanlar kümesi halinde kentleri kuşatacaklar. Kentsel şiddet patlamalarının temellerini attığımızı bilmeliyiz. Sınıflar arası büyüyen uçurumların, mekanlar arasında da aşıl-maz uçurumlarla giderek büyümesinin toplumsal sonuçlarını tahmin etmemiz gerekli.

Sözümü şununla bitirmek istiyorum; çağdaşlık simgesi olarak, önüne malum eki koyduğumuz bu standart, evrensel işadami zevkinin ürünü otelleri en uzak varoşlardan görülsün diye daha fazla yüksek inşa edip, aynı zamanda önündeki güvenlik görevlilerinin sayısını arttırarak çok fazla bir yere gidemeyiz.

Asım Kocabıyık - Efendim Dr. Ahmet İnel
Beye bu çok enteresan tebliği için teşekkür ederiz. Tebliğ biraz karamsar olmakla beraber hepimize geleceğin ciddi meselelerle karşı karşıya olduğunu düşündürecek mahiyette olduğunu zannediyorum. Şimdi söz Sayın Doç. Dr. Çağlar Keyder Beyin, Buyurun...

Çağlar Keyder - Teşekkür ederim Sayın Başkan. Efendim bu panelin sonu sabahleyin belirlendi. Daha çok politikalar ve de sosyal alanda neler yapılabileceği üzerine eğiliniyor. Fakat unutmamak gerek ki, biz sermayenin hakim olduğu bir düzende yaşıyoruz. Dolayısıyla toplam kaynakların ne çerçevede büyüyeceğini ve de politikalar için ne ayrılabilceğini belirleyen aslında sermayenin ne yaptığı. Yani genelde ne kadar büyüdüğü, ne kadar birikim yapıldığı, ne kadar iş sahası açıldığı, vs.. Vergiler de buradan çıkıyor, sosyal politikalara, hizmetlere ayrılabilceğimiz kaynaklar da buradan çıkıyor. Dolayısıyla bir iktisatçılar forumunda olduğumuzu da hatırlayarak, önce sermayenin eğilimlerini bir belirlemek gerekir diye düşünüyorum ve bunun kent açısından ne anlama geleceğini.

Şimdi bence ilk hatırlamamız gereken, defalarca söylendiği gibi, 1980'lerden sonra yeni bir dünyada yaşadığımız. Bu yeni dünyanın çok önemli bir takım etkileri var kentsel büyümeye, şehirlerde ne olup bittiğine. Bu yeni dünyanın bence en önemli özelliği ulusal kalkınma çabalarının hüs-rana uğradığının teslim edilmiş olması. Yani ulusal kalkınmacılık diye bileceğimiz, 1930'lardan beri Türkiye'nin de içinde bulunduğu olay artık bitti, hiçbir yerde de artık işlemiyor. Ulusal kalkınmacılığın bitmesi demek ekonominin artık devletin politik yönetiminde olmaması demek. Yani bizim, çoğu zaman birazda düşünmeden, plancı gibi konuşma hevesimiz ve yatkinliğimiz var, bu eski dönemden bir kalıntı, zannediyoruz ki hala ekonomiyi kontrol etmemiz mümkün, hala sermayenin hükmettiği bir düzeni Ankara'dan yönlendirmemiz mümkün. Bence artık bu doğru değil. Dolayısıyla bu plancılık yatkinliğinden de kurtulmamız gerekir.

Şimdi ekonominin yönetimi artık devletin elinde değil ve politik yönetim hakikaten mevcut değil artık. Fakat bu sadece bizim gibi ülkelerde değil, biz az gelişmişiz, Üçüncü Dünyayız, Güneyiz, dolayısıyla bunu yapamıyoruz, değil, bütün dünyada bu böyle. Bütün dünyada devletin ekonomi üzerindeki hakimiyeti tamamen zayıflamış durumda. Şimdi eski dönemde, yani ulusal ekonomi olayının gerçek olduğu, ulusal kalkınmacılığın hala mümkün olduğunu sandığımız dönemde şehirlerin rolü ulusal ekonomi çerçevesinde belirleniyordu. Yani şehirler genel olarak edilgendi. Büyük şehirler dahi. Bu önemsiz oldukları anlamına gelmiyor. Tabii mesela İstanbul'a bakarsak, yine de İstanbul bütün burjuvazinin olduğu yerd, dolayısıyla birtakım kararlar İstanbul'da alınıyordu. Bu eskiden

gelmişlikten dolayı bir şeydi, çünkü 19. yy.dan itibaren, şehirlerin şimdiye nazaran çok daha az edildiği olduğu bir dönemden itibaren birikimin odağı olmuştur İstanbul. Bu nedenden dolayı ve de ulusal kalkınmacılığın modernleştirici politikalarının kırsal çözülmeye neden olmasından ve de göç dolayısıyla insanları İstanbul gibi şehirlere göndermesinden dolayı, şehirlerin önemi devam ediyordu. Fakat bu önemli olma bir kantitatif olaydı, büyüklükten ötürü olan bir olaydı, aslında şehirlerin özerk bir şekilde kendi adlarına gerek ekonomik, gerek politik karar vermeleri, hareket etmeleri çok zordu. Şimdi bunu bir karşılaştırma ile görmek belki daha kolay. Çünkü aslında şehirler her zaman bu konumda değildi.

Belki hatırlayacaksınız Orta Çağlardan çıkarken, yani 12. yy. ile 15. yy.ın sonlarına doğru şehirler özerktiler, şehirler hiçbir politik otoriteye bağımlı değildiler çünkü kendi politik otoritelerini kurmuşlardı ve kendi **interland**larını kendileri ile beraber kendileri idare ediyorlardı. Bu arada 16. yy.dan sonra uzun bir dönem teritoryal devletler ortaya çıktı, mutlakiyetçilik ortaya çıktı ve şehirlerin özerkliği, dolayısıyla da ekonomik önemi nispeten azaldı. Fakat 19. yy.da Osmanlı tarihine de bakarsanız ortaya çıkar, 19. yy.da yeniden ulusal devletlerin nispeten önemsizleştiği, ulusal devletlerin politik erkinin kısıldığı ve de dünya ekonomisinin ortaya çıktığı bir dönem yaşandı. Bu dünya ekonomisinin güçlendiği dönemde, şehirler tekrardan, İstanbul gibi, İzmir gibi, Trabzon gibi, Sam-sun gibi, Beyrut gibi, İskenderiye gibi şehirler yeniden şehir olarak ortaya çıktılar. Yani politik erkten bağımsız bir doğallıkla, bağımsız bir güçle ortaya çıktılar. Şimdi benim burada söylemek istediğim şu: Aynı bu tarih içinde olmuş olaylar gibi, şu anda da yeni bir dönemin şahitliğini yapıyoruz. Yani ulusal ekonominin güçlü olduğu 1930-1980 döneminin aksine şehirlerin yeni bir önem kazandığı, yeni bir erk kazandığı bir dönemin içine giriyoruz. Bunun nedemek olduğunu söylemek, tartışmak istiyorum.

Şimdi bir globalleşmeden bahsediyoruz biliyorsunuz. Bu globalleşme olayı sadece bir politik, sadece bir kültürel olay değil, esasında bir iktisadi olay. Yani iktisadi düzeydeki kararların global düzeyde verilmesi. Global düzeyde verilen kararlar sadece yabancıların bizim üzerimizde karar vermeleri anlamına gelmiyor. Çünkü Türkiye'nin içinde bulunan sermaye de global düzeyde karar vermeye başlıyor. Dolayısıyla bu bir empozisyon, bir dayatma olarak görülmemeli. Yani bütün dünyadaki sermayenin çeşitli şekillerde birbiriyle bağımlı olan, bağıntılı olan sermayenin global düzeyde karar alma sürecine girmesi anlamında düşünülmeli. Demek ki, esasında ekonominin yönetimi, ekonomik güç, bu globalleşmiş sermayenin eline geçmiştir durumda. Yani öyle bir duruma gelindi ki, ekonominin nasıl gelişeceği, nerede gelişeceği, nerede

birikim yapılacağı, hangi nitelikte, hangi teknoloji-de birikim yapılacağı artık politik erkin, veyahutta i-çerde bulunan sermayedarların kararı değil. Bu tamamen globalleşmiş bir karar verme sürecinin neticesinde olan şeyler bunlar. Ulusal devletlerin politik seçimleri de bu aslında şu anda. Tamamen aman sermayeyi ürkütmeden birtakım şeyleri nasıl yapabiliriz, konumda bir duruma gelmiş durumda-lar. Yani, devletlerde bu globalleşmeye karşı çık-mıyorlar, son karşı çıkanlar da sallanıp gitmek ü-zere.

Şimdi bu çerçevede şehirlerin yeni bir önem kazandığını söyledim. Çünkü şehirler bu global karar alma süreci içinde çok önemli bağlantı noktaları. Çünkü bu karar alma, yani sermayenin karar alması, sermayenin bir takım servisler gerektirmesinden dolayı, belirli coğrafi odaklarda konsantre oluyor. Bu servisler, örneğin, finans, hukuk, reklam, muhasebe, iletişim, telekomünikasyon, **management consulting** dedikleri olaylar vs. vs.. Yani şunu demek istiyorum. Sermaye globalleşti diye, sermaye gelip de istediği yerde emekle direkt olarak, dolaysız olarak ilişkiye girmiyor. Bu ilişkinin mutlaka dolaylı olması lazım. Bu dolaylı olmak da sermayenin bir takım hizmetlere ihtiyacı olmasından dolayı. O hizmetlerin konsantre olduk-ları yerler de şehirler. Yani şehirler, sermayenin bu global düzeyde yayılmasının nerelerde olacağını, nasıl olacağını belirleyen noktalar olarak ortaya çıkıyor. Bakın bu servislere, bu sermayenin gerektirdiği servislere. Genel olarak hizmetlerden bahsetmiyorum, yani bunun içinde ayakkabı boyacılığı, restaurant vs. yok. Bunun içinde üretim servisleri var, iletişim var, bilgisayarlar var, data servisleri var, medyalar var, finans-bankalar var, sigorta şirketleri var, pazarın belirlenmesini sağlayan reklamcılık var, teknolojinin nasıl adapte edileceğini belirleyen mühendislik var ve global kontrol fonksiyonlarından bahsettiğimiz zaman, yani sermayenin birtakım kendi branşlarını nasıl kontrol edeceğinden bahsettiğimiz zaman telekomünikasyon var, tüm elektronik sektörü var, enternasyonal düzeyde işleyen hukuk sektörü var, yani uluslararası hukuk şirketleri var, uluslararası muhasebe şirketleri var, uluslararası management müşavirlik vs. şirketleri var. Etrafınıza bakın, son on yılda İstanbul'da en çok büyüyen sektörler bunlar. Bunların sayısı halen az, fakat büyüme hızları çok yüksek.

Şimdi, bu servislerin şehirlerde odaklaştığını söyledikten sonra ikinci olarak şunu söylemek lazım. Bu servislerin globalleşmeye paralel olarak dünyada belirli bir hiyerarşi ile oturduğunu görüyoruz. Yani bu servislerin en yüksek temsili her şehirde olmuyor tabii ki. Belirli bir hiyerarşi var, kontrol en yüksek şehirlerden geliyor, aşağıya doğru nüfus ediyor. İşte son zamanlarda belki duymuşsunuzdur; bir global şehir, dünya şehri diye bir kavram var ortada. Bu kavram, global şehir kavramı, buna referansla, yani bu servislerin odaklaş-

masının hiyerarşik bir yapıya sahip olmasına referansla ortaya atılan bir kavram. Global şehir kavramı şunu söylüyor: Madem ki bir globalleşme var ekonomik karar alma sürecinde ve buna paralel olarak sermayenin gerektirdiği servislerin odaklaşma sürecinde bir globalleşme var; bu olay belirli bir kontrol mekanizmasını da yanında getiriyor. Yani mühendislik firmaları olsun, hukuk firmaları olsun, reklam firmaları olsun, aslında hiyerarşik bir yapıyla en üstte bir yerlere bağlılar. O en üstte bağlantılı oldukları yerler de dünya çapındaki en önemli global şehirler. Çünkü buralardan gerçekten baktığınız zaman, ofisin penceresinden bütün dünyayı görebiliyorsunuz, gerçekten bütün dünya hakkında karar verebiliyorsunuz, gerçekten anında paranızı, sermayenizi, kararınızı, dizaynınızı medyadaki yaptığınız seçimleri anında bir yerden diğer yere aktarabiliyorsunuz. Tabii bu bildiğiniz gibi en üstte olan şehirler, Londra, New York, Tokyo gibi şehirler. Fakat bunun altında, bu en üstteki şehirlerin belki üç tane, belki beş tane en fazla, altında ikinci kademede bir şehirler kitlesi daha var. Yani bu hiyerarşik düzende yukardan gelen talepleri, yukardan gelen komutları aşağıdakilere belki de en sonunda üretim yerlerine aktaran bir transmisyon fonksiyonu gören bir takım şehirler var. İkinci düzeyde global şehirler diyebiliriz bunlara. Şimdi bu ikinci düzeyde şehirlerden bahsetmemin nedeni, hemen anladığınız gibi, İstanbul'un da buna bir aday olmasından dolayı. İstanbul'un aday olmasının tabii çeşitli göstergeleri var. Fakat biraz önce de söylediğim gibi belirli sektörlerde hızlı bir büyümenin burada gözlemlenmesi çok önemli. Bunun dışında tabii fiziki olarak da etrafımıza baktığımız zaman gördüğümüz beş yıldızlı oteller, örgüt merkezleri, uluslararası şirketlerin buradaki temsilcileri, uluslararası kongrelerin yapılması, hatta yabancı bir uluslararası nüfusun giderek İstanbul'da odaklanması vs., vs.. Şimdi bu hiyerarşiden bahsettik ve bunun dünya coğrafyası içinde belirli bir şekilde sermayenin globalleşmesine paralel olarak oluştuğundan bahsettim. Ama burada şunu gözönüne alalım. Sadece bir dışardan alıp içeriye aktarmaktan bahsetmiyoruz. Çünkü bu kontrol fonksiyonunun ifa eden şehirler aynı zamanda bir özerklikle yukardan gelenin aşağıya transmisyonunu sağlarken aynı zamanda kendileri de bir takım katkılarda bulunuyorlar. Bizim açımızdan asıl önemli olan bu katkıların belirli tür elemanları istihdam ederek, belirli tür yatırımlar yaparak ortaya çıkması.

Şimdi şehir özerkliği derken ben bundan bahsediyorum. Şehir özerkliği demek İstanbul gibi bir şehrin veya İstanbul benzeri bir başka şehrin bu tür bir konuma kendisini aday olarak çıkarması. Çünkü jeopolitik bir neden yok İstanbul'un illa ikinci düzeyde bir global şehir olması için. Yani koşullar İstanbul'un aday olması ihtimalini ortaya çıkarıyor ama, illa İstanbul seçilecek konumda diye bir gereklilik de yok. Çünkü İstanbul gibi bu konuma

soyunan bir sürü şehir olabilir. Yani bu global şehir pozisyonuna gelmek aslında şehirlerin kendi inisiyatifleriyle ortaya çıkabilecek bir şey. Şehirler kendi inisiyatifleriyle kendilerini belirli bir konuma oturtabilecek durumdadır. Herhangi bir şehir bunu yapabilir demiyorum, Eskişehir bunu yapamaz. Ama İstanbul'un bunu yapma ihtimali vardır. Çünkü gerek tarihi olarak, gerek coğrafi olarak, gerek de bugünkü daha önce de bahsedilen etrafındaki politik oluşumlar dolayısıyla bu konuma gelme ihtimali mevcuttur, fakat bu konuma gelmek için olmazsa olmaz bir koşul vardır. Bu konuma gelmenin vizyonunun ortada olması ve bu vizyona göre bir takım yatırımlar yapılması, bir takım hazırlıklar yapılması. Yani olay şu; bu potansiyelin sadece İstanbul'da olduğunu Türkiye çapında düşünürsek, eğer İstanbul Türkiye çerçevesinde bu konuma soyunabilecek tek şehir ise ve de İstanbul'un bu konuma soyunabilmesi sadece Türkiye içinde bir transmisyon mekanizmasından öteye, daha bölgesel bir konuma oturması anlamına gelecekse o zaman İstanbul'un bu tür bir ikileme girmesi çok büyük bir kayıp olur Türkiye açısından. Yani bizim kaynaklarımız kıt. Dolayısıyla bu kaynakları toplu konuta aktaralım, yollara aktaralım, kanalizasyona aktaralım vs. gibi içeride eşitlik amacı güden yatırımlara girmek, eğer kaynakları diğer tür, yani büyümeyle yönelik, yani İstanbul'un global şehir olarak ortaya çıkmasına yönelik yatırımlardan kaçsaksa bu gerçekten çok kötü bir netice olacaktır. Çünkü bunun sonuçları sadece İstanbullular tarafından değil, bütün Türkiye tarafından katlanılacak sonuçlar olacaktır. Çünkü eğer bu globalleşmiş düzende, eğer ulusal ekonomiyi yönetmek diye bir amaç kalmamışsa, bu artık imkansızsa ve olay ulusal ekonominin en iyi dünya ekonomisine entegre edilmesiyse o zaman yapılması gereken bu global ekonomiye entegrasyon sürecini sağlayacak mekanizmaların, yani servislerin odaklaştığı şehrin ortaya çıkarılmasıdır. O yüzden İstanbul Türkiye açısından çok önemlidir, o yüzden İstanbul'un sorunları bir büyük şehir sorunu olarak sadece büyüme ve eşitlik veya hatta sadece sermaye birikimi karşısında sosyal adalet gibi ikilemler içinde hapsedilmemelidir. İstanbul'un bir global şehir olması ve bu tür bir inisiyatif kazanması, bu tür bir vizyona sahip olması bütün Türkiye için önemlidir. Çünkü buradan gelecek sermaye birikimidir ki sonunda sosyal demokratik politikalara kaynak yaratsın.

Teşekkür ederim.

Asım Kocabıyık - Teşekkür ederiz Çağlar Beyin bu enteresan prezentasyonu için. Şimdi son konuşmacımız Sayın Doç. Dr. Kayıhan Özoğuz. Lütfen buyurun Kayıhan Bey...

Kayıhan Özoğuz - Teşekkür ediyorum sayın başkan. Önce ben bir konudaki sevincimi ifade etmek istiyorum. Kentleşme ve bu bağlamda konut ve nüfus politikalarının, böyle İktisatçılar Haftası gibi Türkiye'nin gündemini irdeleyen ve hatta

gündemini belirleyen bir toplantıda ele alınmasından dolayı gerçekten sevinç duyuyorum. Gerçi ben Türkiye açısından meselenin vehametinin kavranması anlamında almıyorum bunu. Ama sanıyorum konunun vehameti artık kendisini empoze edecek, tartışmalara benzeri toplantıların gündemine kendini kabul ettirecek boyutlara ulaştığı için nihayet toplum olarak bu konuları tartışmak, üzerinde çözüm aramak noktasına geldik diye düşünüyorum. Ve sanıyorum ki artık konuyu, sorunlara bakmaktan görmeye doğru ciddi bir aşama teşkil ediyor Türk toplumu açısından. Şimdi neden bu derece ciddi bir konu olarak baktığımı da söyleyeyim. Bence kentleşme artık sadece bir demografik devinim olmaktan öteye geçti. Gerçekten Türkiye'nin toplumsal, ekonomik ve hatta giderek siyasal alanlarında etkiler yaratan çok ciddi bir depresyon niteliğini kazandı diye düşünüyorum ve nüfus konusuyla, konut politikaları ve kentleşmenin beraberinde ele alınması gereken noktalar olarak görüyorum.

Şimdi eğer konuya ciddi bir sorun niteliğinde bakarsak, sanıyorum bütün sorunlarda olduğu gibi öncelikle nedenlerine ve niçin sorun niteliğini kazandığını anlamak için de sonuçlarına bakmamız gerekiyor. Hepimiz biliyoruz, kentleşmenin nedenleri konusunda çok değişik yaklaşımlar ve şemalar var. İşte Cambridge Ekolünün teoriye kazandırdığı itici güçler, çekici güçler, yetici güçlerden İlhan Tekeli hocamızın çok kabul gören ve ilgi çeken aşamalar şemasına kadar çok farklı şablonlar var hiç kuşkusuz kentleşmeyi meydana getiren. Ben yine de bütün bunlar arasında kentleşmenin nedenlerini iki ana başlık altında topluyorum genellikle düşüncemi ifade etme fırsatı bulduğumda. Bu da umarsızlık, umutsuzluk ve umut olarak tanımlanabilir. Yani kırsal alanın ekonomik tıkanıklıkları, sosyal sorunları, toplumsal sancıları ile yarattığı umarsızlık ve kentin aynı alanlarda insanlara sunduğu umut olarak tanımlamak mümkün diye düşünüyorum.

Eğer kentleşmeyi bir sorun olarak görürsek, yani nüfusun kırdan kente akışını, ülkenin ilerde çeşitli alanlarında sorun yaratacak bir olgu olarak yorumlarsak, o zaman bunun ne şekilde kontrol edilebileceğini, ne şekilde denetlenilebileceğini veya engellenebileceğini de araştırmamız lazım gelir diye düşünüyorum. Ve hiç kuşkusuz bu araştırma demokratik mekanizmalar içinde kalarak yapılmalı. Yani insanların tercihlerini, yerleşme konularındaki tercihlerini, insanların seçimlerine saygı gösteren demokratik yaklaşımlar içinde yapılmalı ve çözüm şu veya bu şekilde bir resmi tavır bir yasaklayıcı tavır koymadan, ortaya çıkan kırın umarsızlığını aşmak, kırın umarsız yapısını gidermek veya kentin umutları üzerinde düşünmekle gerçekleştirilebilir diye düşünüyorum. Şimdi hiç kuşkusuz kırın umarsız yapısını aşmak hiç kolay değil. Yani ekonomik tıkanıklıklarını, sosyal sancılarını

aşmak çok kolay değil. Neden kolay değil? Her şeyden önce bir kaynak sorunu, her şeyden önce bir kaynak dağılımı sorunu bir politik tercih sorunu. Biraz önce Sayın Başbakan Yardımcısı bu konuda bir politik irade olduğundan söz etti. Ancak bunun zor ve uzun vadeli bir çalışma olduğunu da kabul etmemiz gerekli. Kırın bugünkü umarsız yapısı üzerinde bu yapıyı değiştirici müdahalede bulunmanın uzun vadeli ve güç bir politika olduğunu da kabul etmek gerekiyor. Buna karşılık ben bir şey düşünüyorum. Bu umarsızlık, bu yetersizlik temelde yetersizlikten kaynaklanıyor. Yani kırdaki altyapı hizmetlerini, demografik hizmetler dediğimiz eğitim ve sağlık hizmetlerinin istihdam olanaklarının tümünün yetersizliğinden kaynaklanıyor. Tırnak içinde yetersizlik kavramı üzerinde durursak, o zaman klasik iktisatçı yaklaşımıyla bakarsak bir arz talep mekanizması içinde bakılabilir. Eğer buraya sunacağımız hizmetleri veya ekonomik olanakları, donanımı sağlayacak kaynaklara sahip değilsek kaynaklarımızı kıra aktarmak şeklindeki siyasi irademizi uygulayabilecek noktaya gelmiyorsak o zaman bu kaynakların yetersiz kalmasına yol açan talebi kontrol edebilir miyiz diye bakmak gerekiyor diye düşünüyorum. Ve bu noktada başlığın çok iyi seçildiğini düşünüyorum. Gerçekten nüfus politikaları ve kentleşme politikaları birbiriyle çok bağdaşıyor. Türkiye'nin birçok rakam verdi sayın Güvenen, Türkiye'nin geçmişine baktığımız zaman, kentleşme süreci içerisinde, en önemli kentleşme hareketlerinin, zaman zaman ortaya çıkan en uç noktaların nüfus artış hızıyla, özellikle kırsal alan diye tarif ettiğimiz, ya da kırsal yerleşmelerin egemen olduğu alanlarda nüfus artışının yükseldiği dönemlerle eşzamanlı olduğunu görürüz. Yani nüfus artışı ve nüfus artışının yarattığı kırsal alan üzerindeki nüfus baskısı kentleşmenin temel değişkenlerinden biridir, diğer bütün faktörler yanında. Dolayısıyla eğer biz bu artan nüfusun ihtiyaçlarına, gereksinimlerine cevap verebilecek kaynak aktarımını gerçekleştirmiyorsak veya bu kaynaklardan yoksunsak o zaman nüfus baskısını azaltmak yoluna gidebilir miyiz? Sanıyorum bence kırdaki tıkanıklığı açmanın bir yolu eğer kaynakları oraya aktarmak veya kaynakları çoğaltmak imkanına sahip değilsek oradaki nüfus baskısını azaltmak olacaktır. Baktığınız zaman rakamlarda nüfus artışının tökezlediği dönemlerde, özellikle 60'lar ilk yarısında kentleşme hızında da ciddi gerilemeler olduğunu gözlemek imkanına sahibiz. Dolayısıyla eğer kırın bu umarsız yapısını arz talep dengesizliği, hizmetler ve ekonomik iş olanakları açısından, arz talep dengesizliğini nüfus baskısını azaltarak kırmak imkanına sahip olabileceğimiz gibi ikinci faktör hiç kuşkusuz kentin insanlara sunduğu umudun ne derece gerçekçi olduğu, ne derece verimli olduğu, ne derece iyi sonuçlar verdiğine bakmak olacaktır diye düşünüyorum. Kentin insanlara sunmakta olduğu umudun ne derece gerçek bir umut olduğu, ne derece aldatıcı bir umu

olduğu üzerinde durup, bunun ele alınması gereken noktaya doğru gitmemiz gerekiyor diye düşünüyorum.

Kentin sunduğu olanaklar bugün çok zengin. Biraz önce rakamlardan da bahsedildi. Ben kentleşmeyi Türkiye'de genellikle İstanbullulaşmak olarak tarif ederim. İnsanlar büyük şehirlere gidiyorlar ama insanlar öncelikle kırdan kopan nüfus İstanbul'a yönelmeye çalışıyor. Niçin yönelmeye çalışıyor? İstanbul'da bir umut görüyor. Sayın Belediye Başkanımızın çok şiirsel bir sloganı var; "ben İstanbul'a iş ve aş aramaya gelen insanlara gelme diyemem" diyor. Gerçekten de İstanbul insanlara iş olanağı, aş olanağı ve dam olanağı sunuyor. Yani dam kelimesini burada bir çatı anlamında kullanıyorum. Aynı zamanda iki şeyde sunuyor insanlara. Dam biliyorsunuz kırsal jargonda hem bir çatı anlamında kullanılıyor hem de bir hapisane anlamında kullanılıyor. Gerçekten İstanbul'un insanlara sunduğu dam iki türlü. Biraz önce Ahmet İnel bahsettiler, insanlar buraya geldiği zaman yeni düzen içerisinde çok tehlikeli ve kendileri için kötü bitebilecek ve topluma da büyük zararlar verebilecek bir süreç içerisinde de sürüklenebiliyorlar. Biraz sonra değinmeye çalışacağım.

Benim asıl özellikle üstünde durmak istediğim şu. Eğer biz büyük kentlerde insanlara bugün sahip oldukları veya olmayı umut ettikleri olanakları var etmeye devam edersek, kentleşmeyi, kıra ne kadar götürürseniz götürün, kontrol etmek imkanına sahip değilsiniz. Bugün Türkiye'de, İstanbul'da özellikle, inanılmaz bir olanak vardır rant elde etmek için. Bir araştırma yapmıştık biz, ondan sadece bir gözlemimden söz edeyim. Küçükçekirtek diye anılan bir muhit var biliyorsunuz İstanbul'da. Küçükçekirtek'te 1980'lerde gecekondusunu yapan bir insan bugün aynı yere 32 daireli bir apartman yaptırmaya imkanına sahip olmuş. Bu 32 dairenin de Türkiye'deki yap sat sistemi içerisinde 12 dairesinin sahibi olmuş. Bu korkunç bir ranttır. Benim gördüğüm kadarıyla inanılmaz bir ranttır. Çünkü o gecekonduyu da yapmak için katlandığı maliyeti de bize rakam olarak vermiştir, çok küçük bir maliyettir, bazı maliyetlere katlanmak gerekiyor tabii gecekonduyu yapmak için ama bunlar devasa maliyetler değil. Dolayısıyla o arkasından da 12 daire sahibi olmak gibi bir sınıf atlama imkanını sağlamak gibi sonuç yaratıyorsa bu insanların önünü kesmek mümkün değil. Bu olanağı Patagonya'da da yapsanız insanlar oraya giderler, İstanbul'a değil her yere giderler. Dolayısıyla insanlara böyle bir imkan sunmaktan vazgeçmek zorundayız diye düşünüyorum. Konut politikalarına sanıyorum burada değinmek gerekir. Türkiye'de özellikle İstanbul'da gecekondulaşmaya gösterilen hoşgörü, giderek bazı siyasal endişelerle de teşviğe dönüşmüştür. Teşviğe dönüşmüş bu olgu insanlara sonunda inanılmaz rantlar yaratmıştır. Çok büyük gelirler getirmiştir. İnsanlar bili-

yorlar ki, İstanbul'a geldikleri zaman belli bir toprak elde edecekler, birtakım maliyetler ödeyecekler, o toprağı elde ettikten sonra oranın sahibi olacaklar, bir süre sonra da orası devasa bir apartman olarak ortaya çıkacak. Bu yaklaşımla devam ettiğimiz takdirde, bu gecekondulaşmayı hoşgörü veya teşvikle karşıladığımız sürece bu akımın önlenmesi veya önünün kesilmesi de mümkün değildir.

Tabii ki, şehrin sunduğu tek umut ev edinme olanağı veya oradan sağlanan rantlar değil. İnsanlar bir barınma ihtiyacı yanında herşeyden önce bir gelir sağlama ihtiyacı içindeler. Dolayısıyla şehir bir de iş olanağı sunuyor mu? Hemen söyleyeyim, sunuyor. Biraz önce Sayın İnel bahsettiler. Türkiye'nin ekonomik performansı, kırdan kentlere gelen insanlara tarım dışı kesimlerde, sanayiye veya hatta hizmetler sektöründe iş imkanı, istihdam olanağı sağlayacak düzeyde değil. Önümüzdeki 10 yıllarda da çok kolay bu düzeye geleceğini hiç birimiz beklemiyoruz. Buna karşılık bu gelen insanların bir iş umudu var ve boş bir umut da değil bu. Hangi umut? İşte ekonomide, bizim marjinal sektör veya enformal sektör diye isimlendirdiğimiz sektörün parçası olmak ve bu sektörde çalışıp hayatını kazanmak imkanına sahip bu insanlar. Çalışıp hayatını kazanmak diyorum, ama üretken olmadan faaliyet göstermek anlamını taşıyor bu. Marjinal sektör üretkenliği olmayan, organize olmamış, verimi sıfır veya sıfıra çok yakın bir sektör. Dolayısıyla insanlar bu sektörde yer alarak, hatta bu sektörde yeni işler yaratarak pekala varlıklarını sürdürmek imkanına sahip oluyorlar. Büyük kente gelen insan bir barınma imkanı buluyor, daha sonra bu barınma imkanı kendisine büyük rantlar yaratıyor; ikincisi, büyük kente gelen insan kendisi ve ailesinin çalışmaya hazır bütün fertleri için de marjinal sektör adını verdiğimiz bu ucube sektör içerisinde iş yaratmak ve hayatını kazanmak imkanını sağlıyor. İnsanlar değnekçi oluyor, insanlar işportacı oluyorlar, insanlar soyulmuş salatalık satıyorlar veya şimdi çağ atladığımız için soyulmuş kivi satıyorlar veya aspirin veya prezervatif satıyorlar, herşeyi satıyorlar. Peki ne katıyorlar bunlar? Sizi köşedeki manava gitmekten koruyor, sizi eczaneye gitmekten veya eczacı kadından prezervatif isteme utancından koruyor, başka bir şey yaptığı yok bu insanların. Yaptıkları katkı, verim son derece düşük.Ya da değnekçi olarak durup sizi paktettiriyor, kendi kendinize de park etme olanağına sahip olmanıza rağmen ve sizden 5 bin lira 10 bin lira da alabiliyor bu insanlar. Bu bir geçim tarzı oluyor insanlar için, üretmeden, gerçekten bir verim yaratmadan, gerçekten bir katkı yaratmadan insanların hayatını sürdürmesi ve bir gelir elde etme imkanını getiriyor beraberinde. Bu son derece sakıncalı bir şey. İnsanlara eğer üretmeden para kazanma imkanını sunduğunuz zaman kentleşmenin bence en önemli sonuçlarından birine de yol açılıyorsunuz.

Üretmeden para kazanmaya ve hayatını sürdürmeye alışan bu insanlar, marjinal sektör dediğimiz bu insanlar sosyal, toplumsal açıdan da, psikolojik açıdan da marjinalleşiyorlar. Üretmeden kazanmanın yarattığı alışkanlık bu insanları bütün açılardan özürle hale getiriyor. Toplumsal açıdan da, diğer psikolojik açılardan da özürle hale getiriyor. Marjinal sektör, tanımı gereği, son derece fırsatçı ve tabiri hoş görün son derece "beleşçi" bir kesimdir. Yani üretmeden para elde etmeye alıştığı için son derece fırsatçı olabilen, son derece beleşçi davranan ve bütün bu beleşçiliği ve fırsatçılığı bütün tutum ve davranışlarına yansıtan bir kesim ortaya çıkartıyoruz. Bu işte kentin bugün sancısı ve problemi haline geliyor. Bu insanların toplumun marjında kalmaları, kentle bütünleşememeleri, kentin bir parçası olamamaları, şimdi çok moda deyimle kentlileşememelerinin temelinde ekonomik maddi temelden yoksun kalmaları çıkıyor.

Maddi temelini marjinal faaliyetlerin oluşturduğu bir kesim psikolojik açıdan da toplumsal açıdan da marjinal bir kesim olarak ortaya çıkıyor. Farklı bir kültür ortaya çıkıyor, kültür kelimesini ben şu anlamda kullanıyorum; yaşamı algılamak anlamında kullanıyorum, yaşamı değerlendirmek ve yaşamak anlamında kullanıyorum, insanların kendileri dahil bütün insanlara bakış açısı olarak kullanıyorum. Bilmiyorum çok bilimsel mi bu tarif ama, benim kültürden anlayışım bu. Ve ortaya yeni bir değerler bütünü, yeni bir değerler sıralaması çıkıyor. Son derece sağlıklı bir değerler bütünü, son derece karmaşık bir değerler sıralaması, çarpık bir dünyaya ve insana bakış açısı ve bunların ürünü olan tutum ve davranışlar çıkıyor. Bunun sonucu ne? Biraz önce Sayın İnel bahsettiler. Bunun sonucunun çok ciddi bir toplumsal sürtüşmeye gittiğini, kelimeyi tam kullansak toplumsal bir çatışmaya doğru gittiğini düşünüyorum. Türkiye'de bir moda çıktı. Nostalji adını veriyoruz. Herkes, ah neydi o eski İstanbul, diye bir takım şeyler anlatıyorlar. Aslında ben bu nostaljinin de varolan eski kent kültürünün kendini savunması anlamında alıyorum. Yani insanların eskiye özlemi, kendisini, bu eskiyi savunmak veya var olan değerleri savunmak şeklinde ortaya çıkıyor. Bir şeyi savunmak dediğiniz zaman bu savunmanın nereye kadar gideceğini bilemezsiniz. Dolayısıyla varolan eski kent kültürü ile kente yeni gelen insanların ve ekonomik olduğu gibi toplumsal, kültürel ve psikolojik açıdan da marjda kalan bu insanların arasında büyük çelişkilerin ve bu çelişkilerin yol açacağı büyük çelişkilerin büyük çatışmaların, büyük sürtüşmelerin gündeme gelebileceğini düşünüyorum, sayın İnel de bahsettiler. Önümüzdeki on yıllar bence kent açısından çok ciddi toplumsal sancılara gebe olarak gözüküyor. Bunun temelinde de bu insanları, aslında üretken olmayan ve üretken olmanın getireceği psikolojiden ve üst yapıdan, kültürel yapıdan mahrum bırakan marjinal sektöre sağlanan olanaklar olduğunu düşünüyorum.

Eğer siz her gelene köşede bir işportacılık yapma, değnekçilik yapma imkanı sağlarsanız, her gelene kendisine bir ev yaratmak, bir arazi yaratmak ve rant yaratmak imkanını sağlarsanız bu insanların gelişini hiç bir şekilde engelleyemeyeceğiniz gibi, demokratik mekanizmalar içinde mümkün olmayacağı gibi, bu insanların kent kültürü dediğimiz yaşam tarzından, değerler bütününden, değerler sıralamasından, tutum ve davranışlardan çok ayrı, hastalıklı ve aynı marjinal sektörün ekonomik anlamda ucubeliği gibi ucube bir kültürün parçası olmasını da kabul edersiniz. Dolayısıyla bu ucube kültür yarın öbür gün varolan kent kültürüyle girdiği çatışmada toplum açısından çok tehlikeli sonuçlara götürebilir.

Siyasal uzantıları kuşkusuz vardır ve olacaktır, inanıyorum, ben siyasal bilimci olmadığım için haddimi bilip orada bir şey söylemek istemiyorum, ama bunun siyasal uzantıları da hiç kuşkusuz olacaktır. Çok ciddi radikalleşme eğilimleri de olacaktır. Bunun ne halkçılıkla, ne de başka bir şeyle ilgisi olduğuna inanmıyorum. Kötü bir popülizm bataklığı olduğunu düşünüyorum ben. Gelen insanlara aş ve iş vereceğim demenin son derece kötü bir popülist yaklaşım olduğunu düşünüyorum ve popülizmin de çıkar yol olmadığı benim en sağlam bağlandığım inançlardan bir tanesidir. Dolayısıyla eğer toplumun bugünkü yapısında kırdan kente göçü bir sorun olarak görüyorsak ve sorun niteliğini kazanmıştır, bütün yarattığı depremlerle, nüfus hareketi diyoruz, hareket biliyorsunuz Türkiye'de deprem için de kullanılan bir kelimedir, bence bu hareket bir deprem niteliğini kazandı, insanları üretken olmayan kesimlere ittiği için, insanları bu üretken olmamanın verdiği bir kültürel yapıya ittiği için ve bu kültürel yapının insanlarda yarattığı umutsuzluk, çaresizlik ve onun sonucu olan öfke, husumet duygularına sürüklediği için.

Gerçekten bugün baktığınız zaman bir toplum kültürü nereden anlamaya çalışıyoruz; tükettiği kültür ürünlerinden anlamaya çalışıyoruz. Türkiye'de veya büyük kentlerdeki tüketilen kültür ürünlerine baktığımız zaman ve bunların kimler tarafından tüketildiğine baktığımız zaman, biraz önce sayın Keyder de bahsetti, varoşlarda yaşayan insanların ürettiği kültür ürünlerine çok dikkat etmek gerekiyor. Bu kültür ürünleri ne olursa olsun, müziği başta olmak üzere müthiş bir çaresizliği ve bu çaresizliğin verdiği bilenmeyi, öfkeyi, husumeti, şiddeti içeriyor. Beni en çok bu müzik türünde, özellikle varoşların ya da kentleşen ama kentleşemeyen insanların tükettiği müzik türünde, beni en çok etkileyen faktör şiddettir. Bir sürü isimler konu, işte devrimci arabesk dendi, bilmem ne dendi, hepsinin temelinde şiddet duygusu vardır. Şiddet duygusunu sadece politik veya siyasal, sosyal olaylar karşısında benimsemiyor bu kültür, aynı zamanda kişisel ilişkiler de belirliyor. Kadın erkek ilişkisinde de benimsiyor. Gayet tabii baktığınız za-

man aldatılmanın cezasını ölüm olarak gösteriyor, terk edilmenin cezasını ölüm olarak gösteriyor ve kötü ölüm türleri de üstelik şarkı sözleri olarak dinleyebiliyorsunuz. Tamamen şiddetin egemen olduğu, insanların kişisel ilişkilerine kadın erkek ilişkileri gibi çok özel ilişkilerinden, toplumsal tepkilerine kadar ve önerdikleri bütün toplumsal bütün çözümlere kadar şiddetin giderek egemen olduğunu görüyorsunuz. Bunun siyasal platformlarda baş vereceğini ben kişisel olarak bekliyorum eğer yanılmıyorsam, bunun Türkiye'de gelecekte çok ciddi bir sorun olacağını düşünüyorum. Dolayısıyla marjinal sektöre gösterilen hoşgörü veya gecekondulaşmaya gösterilen teşvik, ya da marjinal sektöre, işportacılık başta olmak üzere gösterilen teşviğin sadece kırdan kente göçü özendirdiği düşüncesinde değilim, aynı zamanda kente gelen insanları da karanlık, sancılı ve geleceği belirsiz bir yaşama sürüklediğini ve onları oraya hapsedtiği düşüncesindeyim.

Üretken olmamak insanları toplumsal anlamda ve kültürel anlamda da son derece karanlık ve çarpık bir yapı içine oturtuyor diye düşünüyorum ve bunun müsebbibi de marjinal sektöre veya diğer şeylere, kentleşmeye yol açan gecekondulaşmaya göz yummakta yatıyor. Burada bir siyasal tercih vardır ve bu siyasal tercihi de aklı başında yapmak gerekir diye düşünüyorum. Keşke sayın Başkanımız burada olsaydı ve kendi görüşlerini dinlemek imkanına sahip olsaydık ama ben bugünkü siyasal yaklaşımın merkezi otorite yanını değil de daha çok mahalli iktidarlara hakim olan siyasal yaklaşımın şu anda birtakım belki politik endişelerle bunun son derece özendirilmesi, bunun hoşgörülmesi ve savunulması şeklinde olduğunu düşünüyorum. Hoşgörülmesinin, savunulmasının çok yanlış olduğunu da, sol düşünceyle aykırı olduğunu özellikle söylüyorum, çünkü biraz önce sayın İnönü söylediler, sol düşüncenin insanlara mutluluk getirmek gibi bir başlangıç noktası var. İnsanlara mutluluk falan getirmiyorsunuz. İnsanları perişan bir halde kültürel bakımdan parçalanmış, düşmanlık, husumet, öfke, kin duyguları içine yerleşmiş, lumpen bir sınıf yaratıyorsunuz, işçi sınıfı falan yaratamıyorsunuz. Keşke, gerçekten gene sayın İnönü söyledi, şehirleşme bir modernleşme ve sanayileşmenin göstergesidir, ve bu anlamda çok önemlidir ve çok güzel bir şeydir. Keşke biz de gerçekten modernleşmeyi yaratacak, sağlıklı bir kentleşme, güzel bir kentleşme yaratabilsek, sanayide istihdam edebileceğimiz ve köylü sınıfını eski feodal kültüründen kurtarabilecek bir işçi sınıfı yaratabilsek. Yarataмыyoruz. Yarattığımız lumpen bir sınıftır. Düşmanlıklarıyla, öfkeleriyle, çaresizlikleriyle ve bütün husumetleriyle bir lumpen sınıftır. Bunun sonu nihilizme kadar gider. Yani karşısındaki, sahip olamadığı şeyler dışında kendisini tahrip etmeye kadar giden bir nihilizme doğru gider ki, bütün kültür ürünlerinde bunu görmek de mümkün, edebiyatına da yansıyor, mizahi-

na da yansıyor, müziğine de yansıyor. Hepsine baktığımız zaman nihilizmin yavaş yavaş kendini gösterdiğini kabul etmek zorundayız. Ve buna ilerde toplumsal açıdan çok ciddi sancılar yaratacak bir olgu olarak bakıyorum. Gerek konut politikaları, gerek nüfus politikalarını ben kentleşme bağlamında görmeye çalışıyorum. Kentleşmenin bugünün Türkiye'sinde, yarının Türkiye'sinde ve bütün 10 yıllarda böyle devam ettiği takdirde sorun olacağını, sorunu bırakalım bir felaket olacağını düşünüyorum. İstanbullulaşmak diye bir şey kalmayacak ilerki tarihlerde, felakete sürüklenmek diye bir kavram çıkacak. Çünkü İstanbul'a gelmek artık ne bir kurtuluş, ne bir umut olmayacak sadece bir felaketin içine sürüklenmek olacak. Buna eğilmek zorundayız. Varolan kent değerlerini yükseltmek zorundayız diye düşünüyorum. Çok teşekkür ediyorum sayın başkan.

Asım Kocabıyık - Kayıhan Beyin kentleşmenin bugünkü sorunlarını acı bir şekilde dile getiren tebliğini duyduk. Bugünkü sorunlar bu kadar büyük ve ciddi ise önümüzdeki devrelerde de daha büyüyeceğini tahmin etmek yanlış olmayacaktır. Bize verilen süre bitmişti, fakat başkanımız bunun bir süre daha uzatılabileceğini bana söyledi. İkinci bir tur vermek, konuşma turu yapmak mümkün olmayacak, ancak sualler varsa onları cevaplandırmak şeklinde konuşmacılara bir fırsat vermiş olacağız.

Soru - Sayın konuşmacılar, sağlıksız kentleşme sorununun getirdiği tehlikelere parmak basılıyor. Batı ülkelerinde, ileri ülkelerde, kentleşmenin daha çok sanayileşme ve modernleşme ile paralel olarak oluştuğunu ifade ettiler. Şimdi Türkiye 'de bunun tam aksi, sanayileşme ve modernleşmenin cezbetmediği biçimde tarım sektörünün itici etkisiyle bir şehirleşme oluyor ve bu anlattığınız olumsuzluklar onun sonucu ortaya çıkıyor. Acaba Türkiye'de toprak reformu, ciddi bir tarım reformu yapmak suretiyle sağlıklı bir kentleşme sürecini başlatmak mümkün değil midir?

Asım Kocabıyık - Teşekkür ederim.

Haydar Kazgan - Ben bir soru soracağım Orhan Bey'e. Bu son nüfus sayımında tahsil derecesi olarak bir soru soruyorsunuz ve soruyla iktifa ediyorsunuz. Ve İstanbul'da yapılan sonuçlar da henüz elimize geçmedi. Fakat söylentilere göre İstanbul'un % 80'i ilkökul mezunu olduğunu söylüyor. Yani mesele buradan kaynaklanıyor. Yani bir kentin % 80'i ilkökul mezunu, o da beyan üzerine, ilkökul mezunu olduğu ortaya çıkarsa, orada kötü ve iyi birikimler, olumlu olarak da görmek lazım. Fakat meseleye buradan bakmak lazım. Acaba İstanbul'da eğitim düzeyi nedir? Bunu çıkarmamız lazım ve söylenenlere göre İstanbul Türkiye ortalamasından da geri. Bu çok enteresan. Bunu buraya getiren olayların da biraz bu şekilde yorumlamak ve ele almak gerekiyor. Teşekkür ederim.

Bülent Tanla- Benim üç tane sorum var Sayın Güvenen'e. Bunlardan bir tanesi, biz tabii nüfus sayımlarını ve DİE'nin yapmış olduğu bu çalışmalarını çok yoğun biçimde kullanan bir meslek grubuyuz. Türkiye'de nüfus sayımlarındaki bilgilerin, artık günümüzde daha ayrıntılı bilgi gereksinmesi bulunduğu için yetersiz olduğu kanaatindeyim. Bundan sonra yapılacak nüfus sayımlarındaki bilgi nitelikleri ve bilgilerin özellikleri neye göre saptanacaktır ve bu bilgilere ihtiyacı olan grupların da görüşleri alınacak mıdır?

İkinci sorum, tabii kaynak istihdamdan, GSMH'daki verimlilikten bahsediyoruz biz meslektaşlar olarak. Tabii DİE artık insanları eve kapatarak nüfus sayımı yapma yöntemini ne zaman terkedecektir? Bunun çağdaş tekniklerini ne zaman uygulayacaktır? Kendisi de çok saygı duyduğum bir bilim adamı olduğu için gayet altını çizerek söylüyorum, hata paylarını, bu yöntemde de ciddi hata payları olduğunu hep söyledik aramızda hem de bazı tebliğlerinde ve araştırmaların başında vurgulamakta. Bu hata payları ve detaylı bilgiler bize, çağdaş teknikler ne zaman ve daha kısa periyodlarla aktarılacaktır?

Üçüncü sorum ise, dün Demirel'in de söylediği gibi, günümüzün tüm siyasetçilerinin, tüm kamuoyunun gündeminde olan bir konu. Terör ve bölücü terör konusu. Bizim Güneydoğu'da yaşayan insanlarımızla ilgili elimizde bilgi yok. Biz biliyorsunuz en son geçtiğimiz haftalarda bir araştırma yaptık, Sabah gazetesinde. Ve bu konuda demografik bilgi de var. Bu konuda meslektaşlarıma bilgi vereyim. 1980 seçimine kadar konuşulan dile ilgili bazı sorular vardı bizim istatistiklerimizde ve bunlar kaldırıldı. Ben isterdim ki sayın Güvenen'in tebliğinde nüfus artış hızı ve aile büyüklükleri sanıyorum Türkiye'nin etnik ve bölgesel aile gruplarına göre farklılık arz ediyor. Diyelim İstanbul'daki bir aile büyüklüğü 4.7 iken, Güneydoğu'daki bir aile büyüklüğü olabilir ki 8.9'dur. Bunu bilmeyerek söylüyorum. Ama bu bilgi bize lazım. Siyasetçilere de lazım. Türkiye'nin geleceğiyle ilgili kararlar alan insanlara da bu bilgiler lazım. Dolayısıyla bu konuda da çok değerli görüşlerini istiyorum. Teşekkür ederim.

Asım Kocacıyık - Buyrun efendim..

Orhan Güvenen - Teşekkür ederim Sayın Başkan. Sayın Tanla'ya bazı konulara açıklık getirme kapsamında bana sormuş olduğu sorular için teşekkür ederim. Yanılmıyorsam ilk sorunuz yayınlamış olduğumuz bilgilerin kalitesiyle ilgili olarak ve nüfus sayımını neden "de facto" yaptık neden "de jure" yapılmadı?

Sayın Tanla ve buradaki değerli dinleyicilerimizin de çok iyi bileceği gibi nüfus sayımlarının yapımı daha çok belirli bir soru sistemine, soru kağıdına ve bu da daha çok Birleşmiş Milletlerin, uluslararası kıyaslamayı sağlama bakımından yak-

laşımına bağlıdır. Takdir edeceğimiz gibi bu tür bilgiler elbetteki herşeyden önce 55, 60 milyon insanımıza hizmet etmek amacındadır ve paralelinde de uluslararası kıyaslamaya cevap vermek durumundadır. Ondan ötürü gelen metodolojiler, takdir edeceğimiz gibi uluslararası kapsamın metodolojileridir. Yani metodolojileri oluşturan İstatistik Enstitüsünden çok OECD'dir, BM'dir vs. Elbetteki kurumların kendi belirli özgürlük alanları vardır. Soruları bir oranda seçmede ve ayrıntıya gitme konusunda. Yine tabii çok iyi değerlendireceğiniz gibi, nüfus sayımı gibi özellikle "de facto" yapılmış yani sizin de belirtmiş olduğunuz gibi bir güne sığdırılmış nüfus sayımında, sorulan soruların sayısını arttırmanın alternatif maliyeti çok yüksektir. Belirli bir zaman süresinde, belirli sayıda soruları sorduğunuz zaman, doğru cevap alma oranınız azalır. Dolayısıyla zamanla orantılı olarak bunların hepsi ölçülmüş ve değerlendirilmiş bir olgudur. Dolayısıyla bu tür ayrıntıya gitmeme olgumuz bu gerekçeye dayanır nüfus sayımı kapsamında arzettiğim gibi. Ancak takdir ettiğiniz gibi DİE'nin görevi bir ulusal bilgi sistemi kapsamında. Şu anda yapmaya çalıştığımız Türkiye üzerinde düşündürmektir. Türkiye'nin bir ulusal bilgi sistemi çalışması yoktur. Türkiye'ye bilgi nasıl giriyor, Türkiye'de bilgi nasıl üretiliyor, nedir Türkiye'nin ulusal bilgi sistemi. Bunu kendi kendimize görev ettik ve şu anda üzerinde çalışıyoruz ki, DİE'nin bilgi sistemi ki onun bir alt kümesidir, onu oluşturalım, analitik bir anlamda. Dolayısıyla onun üzerinde çalışıyoruz. Ancak takdir edersiniz ki bunlar birbirini tamamlamayı olgularıdır. Bir ülkenin nüfus sayımı vardır, bir ülkenin sanayi sayımı vardır, tarım sayımı vardır, diğer anketleri vardır, vb., vb.. Dolayısıyla bu bilgiler birbirlerini tamamlarlar. İster istemez bir nüfus sayımına karar vermiş olan kişi, belirli optimalleri gözetmek durumundadır. Bu optimalde önemli olan zaman olgusu ve alacağınız cevabın kalite olgusudur. Çünkü çok yüksek oranlarda, hata oranında cevap almayı bekliyorsanız ve matematik olarak da bu ispat edilmişse, hakkınız yoktur devletin ve insanların, 57 milyon insanın 60 milyar lirasını sokağa atmaya. Dolayısıyla sorulara yaklaşımdaki optimizasyon budur. Hiçbir zaman bu işi çok mükemmel yaptığımız iddiasında olmadım. Ama dürüst yaptığımızı ve bilimin ışığında yaptığımızı savunabilirim. Bu çalışmaları yapan, Türkiye'nin çok değerli, yüzünü ağartan insanlardır, bilim insanlarıdır, bir komisyon olarak çalışmışlardır ve bu komisyonun ürettiği fikirlere göre bu soruları oluşturmuşuzdur. Dolayısıyla burdan geçerek de üçüncü sorunuza cevap verip sonra tekrar geleceğim. Haklı olarak sorduğunuz gibi Sayın Tanla, Türkiye'nin neden bugün Güneydoğu konusunda bir verileri yoktur, olgusu. Şimdi efendim bu kapsamda dil ve din konusunda soruyu sorduğunuz zaman bu tür konularda, gelir de aynıdır, derhal, bütün sorularınıza alacağınız cevaplardaki hata oranını yükseltmiş olursunuz. Bu çok bilinen matematik bir olgudur.

Dolayısıyla bir optimizasyon meselesidir. "Bilim Kurulunun" verdiği karara dayanarak uygulama kararı alınmıştır. Geçmiş dönemlerde yapılmış olan sayımları inceledim. Alınmış olan bu tür sorulardaki cevapların yapılarını inceledim. Çok büyük hata oranları gösteriyorlar. Hiçbir şekilde matematiksel istatistik anlamında güvenilirlik yapısında olmayan cevaplar. Böyle bir kapsamda haddine değildir İstatistik Enstitüsü Başkanının halkın 60 milyarı sokağa atmak. Ama gene o aynı İstatistik Enstitüsü Başkanının haddine değildir halkını bilgisiz bırakmak. Onun alternatifi vardır. Alternatifi şudur. Bunun en iyi yolu sayım değildir efendim; dil ve din ile ilgili, o gruplarla ilgili bilgi edinmenin yolu bu değildir. En iyi yolu doğrudan doğruya nüfus müdürlüklerinden geçer ve dolayısıyla nüfus müdürlükleri kapsamında yapılacak olan birleşik bir çalışmanın, İçişleri Bakanlığı kapsamında, çünkü nüfus müdürlükleri ona bağlıdır- ve dolayısıyla burada bölgesel olarak yapılacak bir çalışmadır. Bu da nüfus sayımı dışında yapılacak ikinci bir çalışmadır. Bunun yetkisi ve takdiri benim konumda olan bir husus değildir. Benim yetkililere arzettiğim konu budur. Matematik olarak da sunduğum konu şudur. Ben kurumun sorumlusu olarak soruların bu şekilde gerek bilimsel komisyonun bana verdiği sonuç, gerekse benim samimi kanaatimle böyle olması gerektirir. Ve bunu da dürüstçe söylüyorum, hiç kimsenin müdahalesine izin vermedim. Bu bir karardır, bilim kararıdır. Siyasi kesime arz edilir bu konu ama, bilim budur, bunun dışında yapılamaz. Biz o şekilde yaptık. Ama hakkımız da yoktur halkımızı bilgisiz bırakmaya, söylediğimiz şudur; bu konuda bilgi istenirse yapılabilir, bunu yapmanın da optimali de şuradan geçer; Nüfus müdürlükleriyle birlikte, oradan alınacak verilerle oluşturulacak olan özellikle bu konuya yönelik bir çalışmadır.

Diğer konu da efendim, neden Türkiye 1990'da "de facto" nüfus sayımı yaptı ve insanlarını hapseder gibi, sabahın 08.00'ünden akşamın 17.00'sine ya da daha geç vakitlere kadar kapattı. Kapattı efendim çünkü olay şudur; mevcut olan zamanda, naçizane bu sorumluluğu aldığım süreyle nüfus sayımının yapılacağı zaman içinde bir "de jure" bir sayıma, geçiş zamanı yoktu, olanak yoktu. "De jure" sayım bildiğiniz gibi bugün İngiltere'nin, Fransa'nın, Amerika'nın uygulamış olduğu sayım. Başka bir deyimle üç dört haftalık bir zaman sürecine nüfus sayımını yayarak dolayısıyla önce bir kısa soru kağıdıyla bütün nüfusu kapsamak, ondan sonra uzun bir soru kağıdıyla nüfusun belirli bir örneklemeye dayanan % 10'una veya daha altına o ülkeyi temsil edebilecek boyutta o soru kağıtlarını dağıtmak ve cevap almaktır. Dolayısıyla buna gitmek için de çok bir önceki dönemde "de facto" nüfus sayımının, yani bir başka deyimle evlere kapatılarak yapılmış nüfus sayımının, böyle bir nüfus sayımını hazırlayıcı nitelikte olması lazım. Aksi halde "de jure" nüfus sayımını da opti-

mal bir düzeyde yapamazsınız ülke koşullarında. VeleVKi on yıl sonra yapsanız dahi. Ondan ötürü de, bu gerekçelerden ötürü zamanımız yoktu. Gelecek "de jure" sayımı hazırlamak için mutlaka iyi yapılmış bir "de facto" sayıma ihtiyaç vardı. Tüm bu matematik gerekçelere dayanarak çalışmalar yapılmıştır.

Diğer bir husus, hata payları ile ilgili olarak; haklısınız, hiçbir zaman mutlak doğruları anlattığımız iddiasında olmadık, haddimize değildir. Hep vurguladığımız bilim dürüstlüğü içinde yapıyoruz, gücümüzün, beynimizin yetebildiği boyutlarda görevimizi meslek namusuyla yapıyoruz. Ancak takdir edileceği gibi, bilgi beyana dayanan bir olgu. Türkiye gibi bir yapıda insan davranışlarının çok büyük dalgalanma gösterdiği bir yapıda beyandan gelen bilgilerin çok büyük çalkantıları vardır. Biraz önce belirttiğiniz husus doğrudur. Evet, bir yayına ben aynen şunu yazdım. "Mütevazı bir bilim adamı olarak bu yayını ben yayınlamazdım, yayınlıyorum çünkü, yayınlamazsam kamuoyu dürüst davranmadığımı, baskı altında yayınlamadığımı düşünecektir ki ben hiç kimseden baskı görmedim, görürsem de istifa ederim". Onu da söylemişim. Dolayısıyla yaptığımız iş, bir yerde koşulların gerektirdiği, mevcut koşullar altında yapılması gereken işti. Gene de halkımızı o konularda bilgisiz bırakmak istemedik. Ama söyledik, hata oranı yüksektir diye. Çünkü, alan kontrolünden gelen, başka kapsamdan gelen bazı önemli matematiksel istatistik anlamında kabul edilmeyen boyutlar vardı. Ama belirttiğim gerekçelerle yayınlandı.

Şimdi, bütün bu cevaplarımı özetlemeye çalışayım. Türkiye 60 milyon insan. Türkiye'nin DİE'de 1340 insan çalışır kadrolu, geçici olarak da 400-430 civarında insan çalışır. Fransa 57 milyon, Fransa'nın İstatistik Enstitüsünde 7450 insan çalışır. 7450 insanın 450'si "Ecoel Polytechnique" mezunudur. "Ecoel Polytechnique'e" girmenin olasılığı Türkiye üniversite giriş sınavlarında ilk 150'ye girmek olasılığıdır. Siz lütfedip DİE'ne ilk 150'de girmiş 450 insan verirsiniz o zaman beklentinin farklı olması gerekir. Dolayısıyla demek ki olay bir nicelik ve nitelik meselesi. 7450 insan, 1340 insan ve bunun arkasında hepsi üniversite mezunu bir anketör ordusu, telefonu kaldırdığınız zaman derhal gelerek ankete gidecek insanlar, eğitim görmüş, sertifika almış. Bizim ise, insana saygım büyüktür, ne olursa olsun hiç önemli değil, insan asıldır; ancak bir nitelik meselesi, siz bana elektronik mühendisliği yapın dersiniz yapamam, aynı olgu. Özetle 1340 kadrolu insanla, normal koşullarda 7450 insanın ve nitelikli insanın yaptığı işi yapmak durumundasınız. Kanada 26 milyon insan. 26 milyon insanın istatistik altyapısını veren İstatistik Enstitüsü 5 bin kaliteli insanla çalışıyor ve anketör ordusuyla çalışıyor. Demek ki sonuç şu, çok zor olgularda, yakınmak için söyleyemiyorum, sırtımızda kaya taşır gibi, Türkiye'nin istatistik alt-

yapısını oluşturmaya çalışıyoruz. Hiç eğlenceli bir iş değildir ama yaptığımıza inanıyoruz. Teşekkür ederim.

Kayıhan Özoğuz - Efendim toprak reformu konusu bana niye soruldu, bana da cevap vermek düştü, çok bilmiyorum, benim uzmanlık alanım değil, çok fazla bilgi veremeyeceğim, sadece demin söylediğim şeyi tekrarlamak istiyorum.

Tabii ki kırım bu umarsız yapısını aşmak için yapılabilecek şeyler var kuşkusuz. Ben yalnız kendi konum olduğu için nüfus baskısından sözettim. Diğerleri için de bir kaynak aktarımı, bir siyasal tercih, siyasi iradenin bir siyasal tercihi olduğunu söyledim. Hiç kuşkusuz varolan yetersizlikleri, insanları kırdan kopartan yetersizlikleri aşmak için oraya yeni kaynaklar aktarmak mümkün olduğu gibi, orada yapılacak yeni düzenlemeler de son derece önemlidir. Ve ben şu andaki fikrimi söyleyeyim. Hiç kuşkusuz yine toprak reformu gerçek anlamıyla ve tarımda gelişmeyi sağlayacak anlamıyla toprak reformunun çok önemli bir rolü olabileceğini düşünüyorum ama toprak reformu üzerinde konuşmak veya fikir beyan etmek konusunda kendimi hiç yetkili görmüyorum. Teşekkür ederim.

Asım Kocabıyık - Teşekkür ederim efendim.

Orhan Güvenen - Bağışlayın Sayın Başkan, Sayın Hocam Prof. Kazgan bir soru sordu, cevaplamamak haddime değil, onun için müsadenezle çok kısa arz edeyim efendim.

.... Eğitim olgusunu vurguladınız, neden bizler bu konuyu sizlere sunarken eğitimi hemen değişken olarak sisteme getirip, dolayısıyla eğitim serilerini vermedik... Haklısınız, çantamda o seriler, dolayısıyla takdim etmem kısmen mümkün. Doğrudur, asıl açıklayıcı değişken eğitimidir. Söylemek istediğim kısaca şudur, dünya bir veridir, 5.5 milyar insanıyla ve Türkiye de 60 milyon insanıyla

la, bu veriyi kabul etmek konumundadır. Yani Türkiye'nin kalkıp karar sisteminin süreci içinde 5.5 milyar insan önünde kendisine göre yönlendirme, bir dünya gücü olma olasılığı yoktur. Nüfusun % 1'ine sahiptir dünyada ve ekonomik ağırlığı da dünya ekonomik ağırlığının % 1'inden biraz fazladır. Dolayısıyla Türkiye optimalinin aranması Türkiye olgusunun dünya koşullarının çok çok iyi incelenmesinde ve dolayısıyla bu zaman dinamiği içindeki boşluk marjlarının Türkiye açısından çok iyi değerlendirilerek karar sürecine ve davranış sürecine geçirilmesiyle olur. Bu da ancak ve ancak çok nitelikli insan olgusuyla olur ve sonunda kilit konu, çözüm bir eğitim olgusudur, insan olgusudur, kültür olgusudur, bilim olgusudur, tarih-uygarlık bilinci olgusudur. Uygarlıkları bildiğiniz gibi genel yaklaşımda üçe ayırmak mümkün. Malik olmak uygarlığı, insanlar sahip olmak sürecinde davranırlar. Tatmin optimizasyonları malik olmaktan geçer. Olmak uygarlığı aracı olarak kullanmaktan geçer ve bilinç uygarlığı, matematik olarak, karşısındaki insanları kendi çıkarları kadar kaale aldıkları için, bunu bir iane olarak değil, doğrudan doğruya matematik bir denge olarak, çünkü karşısındaki insanları kendiniz kadar kaale almazsanız sistem bir yerde çökecektir, % 1 negatif yaklaşımla ortaya çıkan, % 99'un hayatını bir yerde tersine çevirebilir. Ondan ötürü de kilit olgu eğitimden, bilinçten, bilinç uygarlığından ve bilimsel pragmatizmden geçiyor. Onun için kilit olgu eğitim ve insan. Ve bütün bu konuları ve diğer konuları ancak zannediyorum nitelikli insanla ve bilim bilinciyle ve kültür bilinciyle çözmek mümkün. Teşekkür ediyorum.

Asım Kocabıyık - Efendim bize verilen uzatılmış süreyi de bitirdik. Bundan sonraki toplantı 2 yerine 2.30'da yapılacaktır. Hepinizin bilgilerine sunarım. Teşekkür ederim toplantıya katıldığınız için.

Uzun Dönemli İktisat (Politikaları) Yönelişleri

Açılış

Yorum

Oturum Başkanı

Panelistler

: Sümer ORAL

: J.P. MARTINON

: Prof. Dr. Gülten KAZGAN

: Prof. Dr. Korkut BORATAV

Dr. Işın ÇELEBİ

Bülent ECZACIBAŞI

Prof. Dr. Necati MUMCU

Prof. Dr. Ümit ŞENESEN

Gülten Kazgan - Öğleden sonraki oturumumuzda çok seçkin bir grubumuz var, sabahki grubumuz da çok seçkindi, ama öğleden sonra da ayrıca çok seçkin bir grubumuz var. İlk konuşmacımız Maliye Bakanı, fakültemiz seçkin mezunlarından, Sümer Oral Bey olacak. Kendisi 20 dakika veya yarım saat arası bir süre bizi öğleden sonra oturumunun konusu olan **Uzun Vadeli İktisat Politikaları** üzerine aydınlatacak. Onu izleyecek bir yabancı konuğumuz var. Fakat bir küçük anlaşmazlık dolayısıyla yabancı konuğumuz öğleden sonraki oturumun konusu **üzerinde** değil, fakat daha çok sabahki oturumun konusunu izleyerek bir konuşma yapacak ve ondan sonra da diğer dört arkadaşımızın konuşmaları gelecek. Şimdi Sayın Sümer Oral'ı kürsüye davet ediyorum.

Sümer Oral - Sayın Başkan, değerli hocam, kıymetli panelist arkadaşlarım, değerli konuklar, basınımızın ve TRT'nin kıymetli mensupları ve sevgili iktisatçılar; sözlerime başlarken hepinizi en içten sevgiyle, saygıyla selamlamak istiyorum. İFMC'nin düzenlemekte olduğu ve fevkalade güzel bir gelenek haline dönüşen İktisatçılar Haftası'nın 17.'sini kutlamaktan, onu hep birlikte yaşamaktan ve beraber olmaktan duyduğum hazzı ve mutluluğu ifade etmek isterim.

Bu İktisatçılar Haftası Türk kamuoyunda fevkalade büyük yankılar meydana getiren, izlenimi fevkalade değerli olan ve Türk ekonomisinin,

Türk sosyal hayatının birçok meselelerinin fevkalade ehil bir şekilde tartışıldığı ve sonuçlarından da Türkiye'yi yönetenlerin ciddi şekilde yararlandığı kıymetli bir zemin olmuştur. 1980 yılında bundan 12 yıl önce gene böyle bir İktisatçılar Haftası'nın açılışını yapmıştım, o zaman Sosyal Güvenlik Bakanı olarak kabinede görev yapıyorduk, aradan 12 yıl geçtikten sonra sizin bir arkadaşınız, sizin bir ağabeyiniz ve aynı camianın bir mensubu olarak bu defa da Maliye ve Gümrük Bakanı olarak böyle bir zeminde sizlere hitap etmekten duyduğum sevinci ve gururu bir kere daha arzetmek isterim. Şüphesiz ki, buraya resmi sıfatım nedeniyle geldim veya öyle davet edildim. Ama ben ondan çok bu zeminin evsahibi olarak kendimi kabul ediyorum.

Sayın Başkan, bu 1980 ile bugüne kadar bu toplantıların hemen hepsinde bulundum, çoğunda da konuşmacı olarak... Tekrar böyle bir toplantıyı düzenleyen, tertip eden kıymetli arkadaşlarıma hem teşekkür ediyorum, hem de takdirlerimi ifade etmek isterim.

Tartışmanın konusu **Değişen Dünya, Türkiye ve On yıllar**, ve bu çerçeve içerisinde, bu şablon içerisinde değişik meseleleri tartışıyoruz. Sosyal meseleleri, ekonomik meseleleri, bugün de uzun vadeli ekonomik politikaların yönlendirilmesini tartışacak değerli arkadaşlarımız. Şüphesiz ki, uzun vadeli ekonomik politikaların yönlendirilmesi konusu, belki de tek başına ele alınacak bir

konu da değil. Diğer konularla birlikte mütalaa edilerek sonuca varmakta büyük isabet de var. Ama herşeyin sonunda, bütün bu tartışmaların sonunda, iktisadi politikaların yönlendirilmesi de olsa, ekonominin amacı olan insanın refahını artırma, mutluluğu sağlama konusundaki araçlar tartışılacak. Hangi aracı kullanırsak neticeye ulaşabiliriz? Netice insanın mutluluğunu ve refahını artırmaktır. Dolayısıyla amaç budur.

Sözlerime hepimizin hemen hemen bildiği, özellikle iktisatçıların bildiği bir fıkra ile başlamak istiyorum. Fakültede rektörlük, şu geçen on yıl içerisinde bakalım fakülteler ne sorular sormuş, hangi sorular sorulmuş, onları bir değerlendirelim, tasnif edelim diye bir heyet oluşturmuş, o heyet bütün bu sualleri incelemiş, iktisat fakültesinin suallerini de değerlendirmeye tabi tutarken, bakmış on yıl içerisinde bütün sualler hemen hemen aynı. Acaba bu işte bir yanlışlık mı var diye fakültenin dekanını çağırmışlar. "On yıldır aynı sualler sorulmuş, bu neden oluyor?" denildiğinde; "evet, sualler aynı, suallerde farklılık yok ama biz cevapları değiştirdik" demişler. Onun için aşağı yukarı ekonomide de amaç belli. Dolayısıyla o amaca ulaşırken kullanılacak cevap, araç önemli oluyor. Şimdi burada da toplandık. Aranılan cevap, kaynağı nasıl artıracaksınız. Ve bu artan kaynağı öncelikler arasında nasıl dağıtacaksınız. Aranılan cevap bu. Ama sual gene büyüme, kalkınma, istihdam, fiyatlarda istikrar sağlama, dolayısıyla ekonomik istikrarı temin etme. Sualler bu. Cevap ise biraz evvel de ifade ettiğim gibi, ekonomide kaynağı nasıl artırırız ve bu artan kaynağı öncelikler arasında nasıl dağıtırız?

Tabii değişen dünya deyince, gerçekten son yıllarda ve özellikle bizim yakın çevremizde fevkalade büyük değişiklikler oldu. Şimdi diyoruz ki on yıl, halbuki iki yıl içerisinde dünyada o kadar büyük değişiklikler meydana geldi ki, bunların bir kısmını düşünmek bile mümkün değildi. İşte Doğu Avrupa'da meydana gelen değişiklikler ve uzun yıllar uyguladıkları siyasal ve ekonomik sistemi bırakarak Batıya doğru yönelme, demokratikleşme ve piyasa ekonomisine doğru yönelme, onun yanında iki Almanya'nın birleşmesi ve Doğu Avrupa'nın daha da doğusunda, Sovyet Rusya'daki dağılma ve yeni bir yapılaşma. Bütün bunlar iki yıl içerisinde meydana geldi ve bizim inisiyatifimiz dışında, bir ülkenin inisiyatifi dışında oluşan değişiklikler. Şüphesiz ki, gerçi bu değişiklikler nihai bir noktaya varmış değil, ne olacağı da çok kesin değil ama dönüşü olmayan bir değişikliğe girilmiştir.

Bugün Doğu Avrupa ülkeleri istemekle beraber piyasa ekonomisine kolay kolay geçebilecek bir ekonomik yapıya sahip değiller. O uzun yıllar kullandıkları, o uzun yıllar içinde bulundukları sistemin bir takım alışkanlıklarını birikimlerini kısa zamanda atıp, hemen entegre olmak istedikleri veya ulaşmak istedikleri sisteme ulaşmaları mümkün

değil. Nitekim, Doğu ile Batı Almanya bir araya geldi. Dün sayın Başbakanımız da ifade etti. Berlin Duvarı'nı yıkan ve iki Almanya'yı birleştiren esas mesele iki toplum arasındaki gelir farkı, refah farkı. Doğu Alman halkı Batı'nın refahına ulaşmak için o mücadeleyi yaptı ama bugün dahi iki toplum arasındaki veya iki kesim arasındaki refah seviyesi aynı değil, yani Doğu Almanya Batı'nın refah seviyesine ulaşmış değil. Ve Almanya'da bugün onun bir takım sıkıntıları var. Aynı şekilde diğer Doğu Avrupa, Orta Avrupa ülkelerinde birtakım sıkıntılar olacaktır. Ama bunlar fevkalade dünyada ciddi değişiklikler olarak ortaya çıkmıştır ve Türkiye'yi de etkileyecektir. Ekonomik bakımdan etkileyecektir, sosyal bakımdan etkileyecektir ve Türkiye de bu değişikliklerden müspet yönde de etkilenecektir, menfi yönde de etkilenecektir. Ama bunların fevkalade değerlendirilerek daha çok müspet yönde netice alma çabaları içerisinde olmamız gerekir.

Esasında haftanın ismi, konusu bir yerde bizim ekonomik hedefimizin ismini de oluşturmaktadır. **Değişen Dünya, Türkiye ve On Yıllar** diyoruz. Esasında değişen dünya ile Türkiye'yi ayrı ayrı iki terim olma yerine gelişen dünya ile bütünleşen Türkiye olarak meseleye bakmak lazım ki, bizim esas ekonomik hedefimiz de budur. Değişen, tabii dünya değişecek, ama Türkiye'nin de o dünya ile bütünleşmesi, birleşmesi gerekir. Çağdaş toplumu yakalayacağız, medeni toplumu yakalayacağız, onunla birlik ve beraberlik içerisinde olacağız. Tabii bunun çok kolay olduğunu söylemek mümkün değil. Çünkü yakalayacağınız toplum, yakalayacağınız dünya ile bir takım standartlarınızda, unsurlarınızda bir beraberlik, paralellik meydana getirmek mecburiyetindesiniz. Aksi takdirde bünyeye intibak güçleşir.

Bugün Türkiye'de 91'den 92'ye %60'lar - 70'ler civarında bir enflasyonla girdik. Kamu kesimi açığı fevkalade ciddi boyutlara, 12'lerle 14'ler arasında değişen bir noktaya gelmiş. Büyüme, dün yine Sayın Başbakanımızın ifade ettiği gibi, son üç yılın, dört yılın nüfus artışının da altında gelişmiş. Yani Türkiye son üç yılın, dört yılında refah kaybına uğramış demektir. Özellikle 1992 rakamı fevkalade çarpıcıdır. % 5 olarak tespit edilmiş ve 1991'in dördüncü üç aylık dönemine kadar % 1.5 olarak gerçekleşeceği beklenmiş ama 0.3 olarak tahakkuk etmiştir ki, fevkalade çarpıcı bir sonuçtur. Şimdi böyle bir büyüme, dört yılda üç sene nüfus artışının altında bir büyüme. Türkiye altıncı beş yıllık kalkınma plan dönemini yaşıyor ve 92'de onun üçüncü dilimidir. Beş yıl bir plan dönemidir. Beş yılın dört yılında, dört yılında dörtte üçlük dönemde bir refah kaybına, nüfustan daha az artan bir büyüme ile karşı karşıya gelmişsiniz. Bunun mutlaka telafi edilmesi gerekir. Bu büyümenin nüfus artışının üzerinde bir rakama, kalıcı olarak çıkarılması gerekir.

Şimdi böyle bir Türkiye ile, Batıyla entegre

olmak son derece zor. İşte bütün bu göstergelerin mutlaka değiştirilmesi gerekir. Çünkü bu göstergelerle Türkiye'nin -insanın mutluluğu, insanın refahı olarak isimlendirdiğimiz- beklenen ekonomiyi sağlaması mümkün değil, çağdaşlığı da sağlaması mümkün değil. Evet çağdaşlık arzulanan bir şey, medeniyet arzulanan bir şey; esasında dünyada medeniyet çok pahalı bir şeydir. Belli bir kaynağınız olacak. Aksi takdirde siz ona yetişeceğim derken, o sizden uzaklaşabilir. Türkiye'nin kaynak meselesini halletmesi gerekir. Bu sene 1992 bütçesinde 207 trilyonluk bütçeye bir kaynak kondu. Bu kaynak yeter mi, yetmez mi diye düşündüğünüzde eğer Türkiye'nin bu hedef aldığı harcamaları yapabilecek kaynağı olsa 207 değil, 207'nin çok üzerinde bir rakama çıkabilirdi. Ancak 140 trilyonluk bir vergi geliriniz olduğu için, verginin dışında bir takım gelirlerle de bunu 175 trilyona çıkarttığınız için, 32 trilyonluk bir açıkla 207'ye ulaşmışsınız. Ama bu Türkiye'nin ihtiyaçlarını karşılayacak bir hedef, bir kaynak değildir. Çağdaş bir ülke, 2000'li yıllara giden bir Türkiye, bunun çok daha büyük ihtiyaçları karşılaması lazım. Sağlığa daha fazla kaynak, eğitime daha fazla kaynak ayıracak, çevreye daha fazla kaynak ayıracak, sosyal güvenliğini sağlayacak. Böyle bir hedefe ulaşmak o kadar basit değil. İşte bugün işbaşında olan hükümetin gerçekleştirmek mecburiyetinde olduğu hedefler, gerçekten Türkiye'yi çağdaş toplumlar arasına sokacak hedefler. Ama işi o kadar basit görmemek lazım. Ancak bütün tedbirleri ve bütün araçları fevkalade ciddi bir şekilde bu neticeyi almak tarzda kullanmak ve uygulamak lazım.

Şimdi bütçe, dün de konuşuldu, İktisat Fakültesi Dekanı arkadaşımız da ifade ettiler; bütçe, ekonomik politikanın en etkin bir aracıdır. Bunda hiç şüphe yok. Çünkü GSMH'nin üçte birine yakın bir büyüklüğü bütçe olarak kullanılıyor. Fevkalade etkin bir araçtır. Ama bütçeyi hedeflerine uygun bir şekilde ve iktisat politikalarını yardım edecek, destekleyecek bir tarzda uygulamak lazım. Şüphesiz ki 1992 bütçesi bütün herşeyi düzeltecek bir bütçe değil. Bunu parlamentoda da tartıştık. Bir geçiş bütçesi. Ama istikrara doğru bir adım olarak mütalaa edelim istedik. Onu da nasıl yapacaksınız. Bütçenin hedeflerini mutlaka yakalamak lazım. Uygulamaya ağırlık vermek lazım. Yoksa, kağıt üzerinde bütçelerde denge sağlamak kolaydır. Neticeye ulaşmak önemlidir. Nitekim son yıllara baktığımızda başlangıç hedefleriyle gerçekleşme hedefleri arasında büyük farklar meydana gelmiştir. İşte biz titizlikle bu sene bütçe uygulamasında bütçe hedeflerine ulaşalım diyoruz. Ve öyle bir yaklaşımla bütçe uygulaması içerisine girdik.

Zaman zaman birçok platformlarda 32 trilyonluk bütçe açığı tartışılır. Bu gerçekçi midir değil midir diye, ama Türk kamu maliyesi bu açığı sağlamak mecburiyetinde. Yoksa bu açığın üzerindeki rakamlarla eğer bütçelerinizi kaparsanız enflas-

yonla mücadele etmeniz mümkün değildir. Enflasyonun tek sebebi kamu kesiminin finansmanı değildir ama, en önemli sebeplerinden birisidir. Ve devlet olarak bunu her şeyden evvel istikrara kavuşturmak lazım. % 14 civarındaki kamu kesiminin finansmanı ile götürmek mümkün değil, 8'e indirmek lazım. Bu hedefe kimsenin itirazı yok. O zaman bu hedefin gereğini alacaksınız. Harcama boyutu vardır, gelir boyutu vardır. Sağlıklı bir bütçe idaresi, sağlam bir mali yapı için masraflar kısmının üzerinde duracaksınız, giderlerini belli ölçülerde baskı altında tutacaksınız, israfı önleyeceksiniz.

Bugün devlet bütçesinde fevkalade israf vardır. İsrat sadece bir yere çok fazla para vermek veya yapılmaması gereken bir masrafı yapmak şeklinde de mütalaa edilmemesi lazım. Eğer öncelikler iyi tespit edilmemişse o da israftır. Onu çok iyi değerlendireceksiniz. Gelir kalemleri üzerinde duracaksınız. Bugün son yıllarda, vergi gelirleri, sağlam gelirler, asli nitelikteki gelirlerdir devletin, bütçe giderlerini karşılamada her sene bir miktar daha kayba uğramıştır veya bütçe giderlerinin her sene biraz daha azalan bir bölümü sağlam kaynaklarla, vergi gelirleriyle karşılanır hale gelmiş. Böyle olunca, bu defa devlet başka kaynaklara gitmiş. Nitekim borçlanma uygulamasına gitmiş. Son yılların en göze çarpan yönü odur. Ve uygulanan borçlanma politikasının sonunda 1992 bütçesine 42 trilyonluk bir fatura gelmiştir, faiz olarak sadece, ana paralar hariç. Faiz olarak sadece bütçeye koyuyorsunuz 42 trilyon. 42 trilyonluk bir rakam 2 sene öncesinin bütçesine eşit. Yani öyle bir sistemi içerisindeyiz ki 2 sene öncesinin bütçesine yakın bir kaynağı sadece faiz için ayırıyoruz.

Bütçenin içerisinde personel giderlerinden sonra en büyük harcama kalemi iç ve dış borç faizleridir. Bütçede 27 trilyonluk yatırım vardır, 42 trilyonluk faiz vardır. Bütçenin açığı 32 trilyondur. Faiz 42 trilyondur. Bu boyuta gelmiş. Ve gelirle gider arasında yıl içerisinde muvazeneyi sağlamak için kurulmuş olan hazine adeta ikinci bir gelir idaresi gibi görev yapmış ve borçlanılmıştır. Ve 100 liralık aldığınız bir borcun sadece faizini ödemek için ertesi sene 100 liraya yakın yeniden borçlanma durumuyla karşılaşmış. Ve bugün bizim bütçe rakamımızın içerisinde, borç ödemeleri ana paraları yoktur. Dört veya beş sene önce bir metod değişikliği ile bütçe dışına çıkarılmıştır. Eğer onu da bütçe içerisine mütalaa etsek işin vehameti çok daha fazla ortaya çıkar. Böyle bir bütçe idaresiyle, böyle bir kamu kesiminin finansmanı ile karşı karşıyasınız. İşte bunların önlenmesi lazım.

Bütçeye büyük tazyik getiren KİT'ler vardır, zaten bütçenin açığı kendi kaynaklarından, kendi giderlerinden ortaya çıkmıyor. Bütçe dışındaki idarelerin bütçeye getirdiği yükler bütçeyi açık verir hale getirmiştir. Yoksa bütçe normal, kendi masraflarını karşılayacak durumda. Bütçeden kastım

konsolide bütçeye giren devlet, bakanlıklar ve idareler kendi gelir giderlerini sağlar durumda. Ama İktisadi Devlet Teşekküllerinin finansmanı ve diğer bir takım tazyik noktaları bütçeyi bu hale getirmiş durumdadır. Şimdi üzerinde durulan konulardan birisi de özelleştirme ve bütçedeki israfı önleyecek fonların yeni bir model altında bütçe içerisine sokulması. Bugün TC. devletinde ne kadar fon vardır diye sorduğumuzda kesin 115'dir 120'dir diye cevap almak mümkün değildir. Bunu yıllarca alamadık. Peki bütün fonların bir yıl içerisindeki geliri nedir, gideri nedir dediğinizde bunun da hesabı yoktur, çıkaramazsınız.

Şimdi bu sene bütçe kanununa getirdiğimiz bir modelle bütün fonlar Merkez Bankası'nda bir hesapta toplanacak. Zaten bu fonların gelirlerinin büyük bir bölümü vergi geliridir. Ondaki farkı yoktur. Ama ayrı bir kaynak gibi mütalaa etmek de doğrudur. Fakat öyle mütalaa edilmiştir, toplanmıştır, daha kolay harcama prosedürü vardır diye ona gidilmiş. Harcama kolaylığı getirmek ayrı şeydir, kaynakları birarada toplamak ayrı şeydir. Ve bunu mali disiplinin bir gereği görüyoruz. Onun için fonları böyle bir disiplin altına alıp, bütün bir yıl içerisindeki gelirleri tespit edilecek ve oradan harcamalar yaptırılacaktır. Ama bunu hemen sağlamak mümkün müdür? Gayet tabii mümkün değil. Çünkü bu fonların borçları var, bir takım hizmetler var, ama ciddi bir şekilde bütçe sistemi içerisine bunlar dahil edilecektir. Dolayısıyla Türkiye kaynağını fevkalade iyi kullanmalıdır. Yani bir taraftan kaynak arayacaksınız, gelir sisteminizi gözden geçireceksiniz ama topladığınız kaynağı kullanmakta da aynı titizliği göstereceksiniz. Çünkü kaynak sahibi olmak, sadece yeni kaynaklar toplamakla olmaz, mevcut kaynakları da kullanırken o titizlik içerisinde götürmek lazım. Yapacağımız uygulama böyle olacaktır. Zaten Türkiye'de eksik olan şeylerin başında bana göre uygulama gelir. Yoksa projelerin çoğu doğrudur. Kağıt üzerinde hazırladığınız projeler doğrudur ama uygulamada büyük ölçüde sapma meydana gelir. İşte onun üzerinde fazlaca duruyoruz.

Türk ekonomik gündeminde yer alan meselelerin çözülmesine bir mali disiplinden başlıyoruz. Devletin iki yakasını biraraya getirip, devlet sağlam bir mali disipline, bir mali yapıya kavuşsun - istikrar yavaş yavaş Türkiye'ye gelince - Türkiye'nin her kademesinde, özel sektörün de katkısı olacaktır. Bugün Türk özel sektörünün becerisinden hiç kimsenin şüphesi yoktur. Dünyanın her tarafına yayılmakta ve oralarda fevkalade çalışmalar yapmaktadır. Sadece dışarıdan gelen yabancı sermaye değil, Türk işadamları da bugün Batıya gitmeli, Doğu Avrupa ülkelerine gitmeli, Avrupa'nın diğer ülkelerine gitmeli ve orada iş yapabilmeli, oradan ortak bulup, Türk sermayesi oraya da gidebilmelidir. Bunu yapabilmesi için önünü iyi görmesi lazım ve Türkiye'de istikrarın sağlanması gerekir. Ama

bunu yapabilmek için de işi fevkalade ciddi tutarak teker teker Türkiye'de istikrarı sağlayacak tedbirleri almak lazım. Yoksa 8 sene 9 sene 10 sene %60'lar düzeyinde bir enflasyonla Türkiye meselesini halledemez. Herşeyden önce bu konuya fevkalade ciddi bir şekilde eğilmek gerekir. Üç gün önce bir devlet konuşumumuz vardı; Mitterand. Memleketinde aşağı yukarı % 3 enflasyon nispeti. Bizim bir aylığımızı o bir yılda yaşıyor. Türkiye'de o noktaya gelecek. Onun da yolu doğru iktisat politikalarıdır. O iktisat politikalarını doğru bir şekilde uygulamaktır.

İşte burada değerli tartışmacılar bu konuyu tartışacaklar. Doğru politikaları tartışacaklar ve onların yönlendirilmesini tartışacaklar. Biz bu tartışmaları son derece değerli kabul ediyoruz ve bu tartışmaların sonunda çıkan görüşler, fikirler ve yaklaşımlar bizim için son derece kıymetli ve istifade edebileceğimiz dokümanlar olacaktır. Hep bu İFMC'nin düzenlediği İktisatçılar Haftası'nı titizlikle izlemişizdir, sonuçlarını da mutlaka faydalanmak üzere kendi arşivimize almışızdır, daima onlardan müspet şekilde istifade etmişizdir. Öyle sanıyorum ki, bu haftaki toplantının sonunda ortaya çıkacak tebliğlerde bizim istifade edeceğimiz tebliğler, görüşler olacaktır.

Ben konuşmamın sonunda, hepsi sevdiğim ve Türkiye'nin yabancısı olmadığı fevkalade başarılı konuşmacı arkadaşlarıma başarılar diliyorum, kendilerine sevgilerimi, saygılarımı sunuyorum ve bütün iktisatçı arkadaşlarıma, konuklara en içten sevgilerimi, saygılarımı sunuyorum. İnşallah önümüzdeki sene tekrar bu tarihlerde düzenleyeceğimiz İktisatçılar Haftası'nda Türkiye'nin ekonomik problemlerini çok daha azalmış veya hiç olmazsa yoluna girmiş, vatandaşımız da bu düzelmeyi kendi hayatında, kendi çevresinde, kendi evinde, kendi cebinde hissederek hale gelmiş olarak görecektir ve o zaman işte biz hükümet olarak, koalisyon hükümeti olarak, kendi uygulamamızın sonucunu değerlendirmiş olacağız, onun varsa sorumluluğunu açıklamaya çalışacağız. Ama bugün karşılaştığımız tablo, bizim ekonomik ve mali politikaları uyguladığımız zemin bizim zeminimiz değildir. Biz mevcut bir konjonktürü ortaya koyuyoruz. Mevcut bir konjonktürü ortaya koyarken de bizden önceki yönetimleri suçlamak veya onları karalamak gibi bir niyet içinde de olmadık. Zaten öyle bir niyet içinde olsak zemin burası değildir. Ama tablo budur. Bunun üzerine binayı inşa ediyoruz. Ama bu zemine iyi demek mümkün değildir. Bu zeminin mutlaka düzeltilmesi gerekir. Ve bu zemin üzerinde işe başlayan kişilere de 3 ay sonra 4 ay sonra, niye iyi olmadı, niye şunu yapmadınız diye sormanın da haklılığı olmadığını ifade etmek isterim. İşte seneye görüştüğümüzde sanıyorum politikalarımızın sonucunu değerlendirme imkanı olacaktır. Tekrar hepinize sevgilerimi saygılarımı sunuyorum.

Gülten Kazgan - Efendim sayın Sümer O-

ral'a teşekkür ediyorum. İzin verirseniz size bir hikaye anlatmak istiyorum, iktisatçılar üzerine sayın Sümer Oral'ın rektör ve sınav sorularına ilişkin anlattığı anekdotun devamı olmak üzere.

Efendim konu meslekler arası öncelik tartışmasına ilişkin; bir mühendis, bir hukukçu, bir iktisatçı bir arada, hangi meslek mensubunun evrende ilk olarak bulunduğu konusunda görüş ayrılığı var. Mühendis diyor ki, evrende önce mühendisler vardı, çünkü bütün evrenin kurulması bir fizik dengesi meselesidir, fizik kanunları ortaya çıkmadan evren kurulamazdı, işleyemezdi, dolayısıyla evrende ilk varolan meslek mühendisliktir. Hukukçu bunu kabul etmiyor, hayır diyor, mutlaka kelimeler vardı söz vardı, çünkü bütün biyolojik evren karşılıklı anlaşma ile birarada yaşayabilir, eğer hukuk olmasaydı düzen olamazdı, işbirliği olamazdı, denge olamazdı, hukukçular vardı evrende ilk olarak. İktisatçı diyor ki, siz hepiniz yanlış düşünüyorsunuz. Evrende önce kaos vardı, kaosla birlikte de iktisatçı vardı. Yani istediğiniz gibi yorumlayabilirsiniz. Kaos olunca iktisatçı geldi, düzeltti anlamına mı, yoksa kaos olan her yerde iktisatçı vardı mı demek onu bilemiyorum, o size ait karar.

Gülten Kazgan - Çok teşekkür. Öğleden sonraki oturumumuzun panel bölümünü açıyorum. Beş, çok değerli, konuşmacımız var bu oturumumuzda. Sayın Korkut Boratav, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden; Sayın Işın Çelebi, siyasetçi olarak kendisini hepiniz tanıyorsunuz; Sayın Bülent Eczacıbaşı, TÜSİAD ve Eczacıbaşı Holding dolayısıyla kendisini tanıyorsunuz; Sayın Prof. Necati Mumcu, Fakültemizin değerli öğretim üyelerinden; Prof. Ümit Şenese, İstanbul Teknik Üniversitesi İşletme Fakültesi öğretim üyelerinden. Zaman kısıtlamasını göz önünde tutarak ayrıca beş konuşmacımız olduğunu göz önünde tutarak her konuşmacıdan 15 dakikalık bir sürede görüşlerini açıklamalarını rica edeceğim. Vaktimiz kalırsa bir ikinci tur yapabiliriz ve sorularınıza panelistlerin cevap vermelerini rica edebiliriz.

Efendim Sayın Prof. Korkut Boratav ile başlayalım. Sayın Boratav...

Korkut Boratav - Teşekkür ederim sayın başkan, değerli konuklar; konumuz uzun vadeli iktisat politikası sorunları. Ben özellikle iktisat politikası seçeneklerinin uzun vadeli büyüme, bölüşüm problemlerine nasıl yaklaşması gerektiğine çok kısa bir geçmiş bilanço ile başlamak istiyorum, boşlukta gezinmemek için.

Benim kendi görüşüme göre, 1980'li yıllar kısa vadeli istikrar sorunları bakımından değil, bu oturumun ana teması bakımından büyük ölçüde Türkiye için kaçırılmış fırsat yıllarıdır. Bunu şöyle vurgulamak istiyorum. Sermaye birikimi ve sanayileşmeye dönük büyüme amaçları açısından 80'li yıllar Türkiye için olağanüstü fırsatlar getirmiştir. Bu fırsatları üç başlık altında özetlemek istiyorum.

Bu dönem Türkiye'nin dış dünyadan olağanüstü kaynak aktardığı bir dönemdir. Bunun en özet göstergesi Türkiye'nin dış borcunun 80'li yılların başındaki 16 milyar dolardan 90 yılında 49 milyara çıkmış olmasıyla vurgulayabiliriz. Arada çapraz kur değişikliklerinden ötürü doları şişirten değişimleri tasfiye etsek bile 2 ya da 3 misline yakın bir dış borç artışı uluslararası alemden Türkiye'ye olağanüstü kaynak aktarıldığını gösterir. Dolayısıyla büyüme, sermaye birikimi bakımından iç tasarrufların yetersizliğinin dış kaynak aktarımı ile telafisi imkanı doğmuştur.

İkinci vurgulayacağım nokta; Cumhuriyet tarihinde bu kadar uzun dönem, tarım aleyhine dönen ticaret hadlerine rastlayamıyoruz. Aşağı yukarı 77-88 yılları arasında, ki 77 sonrasında başlamıştır tarımın ticaret hadlerinin bozulması, milli gelir deflatörlerinden hesaplanan tarım ticaret hadleri % 55 oranında bozulmuştur. Bu da sanayileşmeye dönük kaynak transferinin -haklı veya haksız, adil veya adaletsiz- tarımdan oluşmasına imkan veren önemli bir fırsat anlamına gelir.

Üçüncüsü yine hepinizin bildiği ücret göstergeleri. Yani ücretli kesimin, sektörlerin, ücretli işgücü çalıştıran sektörlerin, özellikle sanayinin iç birikiminin artabilmesine imkan veren olanakları son derece olumlu seyretmiştir. Keza tekrar vurgulayayım, adaletsiz, haksız, maliyette ağır olan fakat imkan yaratan bir dönüşmedir. 77 ile 78 yılları arasında ücretler zirve noktadadır aşağı yukarı, 85-86'ya kadar reel ücretler düşmüştür, ücretlerin katma değer içindeki payı ise aşağı yukarı 88 sonuna kadar düşmeye devam etmiştir. Bu dönem demek ki sanayinin veya tarım dışı ücretli işgücü çalıştıran kesimlerin iç birikimini büyümeye, sanayileşmeye dönük kullanma imkanının fırsatının arttığı bir dönemdir.

Şimdi, bu derecede olağanüstü, olumlu koşullar nasıl sonuçlandı bunu tartışmak lazım. Burada izlenimsel bir söylem tutturmayacağım. İzlenimsel bir söylemle işte 10 yılda Türkiye'nin çok modernleştiği, Hakkari'den Frankfurt'a telefonla konuşmaların yapılabildiği gibi bir söylem tutturmak lazım. Benim kullanacağım göstergeler sermaye birikimi oranları ile ilgili. Sabit fiyatlarla, bizlerin yaptığı bir hesaplama göre 1987 fiyatlarıyla, -yüksek bir noktadan alıyorum başlangıcı, sermaye birikiminin aşağı yukarı maksimum olduğu bir nokta- 77 yılında % 32 iken, yani GSMH içinde yatırımların payı, 89 yılında yine sabit fiyatlarla, 87 fiyatlarıyla % 22,5 civarına düşmüştür. Daha da ilginç olanı yatırımların, daha doğrusu Gayri Safi Sermaye Teşekkülünün sabit fiyatla yapılan seyri kullanılabilir. Aslında sabit fiyatlarla ılımlı bir artış vardır 89 sonuna kadar. % 15 kadar 12 yılda artış vardır. Fakat konut yatırımlarını çıkarırsak reel aşınma görüyoruz. Sermaye birikimi 1977 düzeyinin % 8 kadar altındadır 89 yılında. Konut yatırımları hariç, imalat sanayi yatırımlarına dönecek ve

bakacak olursak imalat sanayinin aşağı yukarı % 49 oranında reel olarak düştüğünü görüyoruz 77 ile 89 arasında. Özel yatırımlarda da düşme vardır % 20'ye yakın. Kamu yatırımları, kamunun imalata dönük yatırımları daha da fazla aşınmıştır.

Bu şu anlama geliyor. Milli gelir artışları, mevcut kapasitelerin daha yüksek kullanımıyla gerçekleşmiştir. Potansiyel büyüme, yani ekonominin sermaye stokuyla belirlenen potansiyel maksimum büyüme hızında düşme meydana gelmiştir. Büyüme çevrimleri kısalmaktadır. Ekonomi daha hızlı, daha çabuk tavana vurmaktadır. Dolayısıyla iki yıllık bir yükselmeden sonra, biraz önce sayın Maliye Bakanının vurguladığı gibi, 3 yıllık durgunluk dönemleri gelmektedir. Halbuki 80 öncesi çevrimleri daha uzun dönemlerdeydi, tavana vurma daha geç oluyordu. Çünkü daha hızlı büyüyen bir sermaye teçhizatı stoku vardı. Nihayet 1990'lı yıllara Türkiye, ekonomisi eskiyen, aşınan, demode bir sermaye stoku ile giriyor. Sermaye stokunun 70'li yılların sonuna göre daha tam kullanıldığı doğru. Fakat daha tam kullanmak bizi bir seferlik iyileştirmeler anlamına gelir. Potansiyel büyüme hızının aşılmasını ve üstelik hızla dönüşen ve büyük atılımlar yapan Batı ekonomilerinin teknolojik düzeyine erişmemizi güçleştiren bir tablo ile karşıyayız.

Şimdi hemen şunu söyleyeyim, Türkiye'nin ücret aşınmasının arkasında şu olgu vardır. Türkiye'nin dış dünyayla başarılı bir ihracatçı ülke olarak kaynaştığını biliyoruz. Bu başarının arkasında üç değişken aranabilir. Birincisi reel ücretler, ikincisi kurlar, üçüncüsü ise verimlilik. Türkiye geçmiş dönemdeki sözü edilen başarılı atılımı, esas olarak reel ücretleri düşürerek ve reel kuru devalüe ederek, yani doların fiyatını reel olarak artırarak sağlamıştır. Bu Türkiye'de ücretlerin dolar cinsinden de büyük ölçüde düşmesini ve dolayısıyla Türkiye'nin düşük ücretli bir ülke olarak dünya ekonomilerine ihracatçı boyutuyla entegre olmasına imkan vermiştir. Verimlilikte ise duraganlık vardır. 1986 sonuna kadar sanayi sayımlarından, anketlerinden çıkan göstergeler, emek verimliliğinin aşağı yukarı 77 seviyesinde devam ettiğini, 86'dan sonra bir miktar arttığını gösteriyor, fakat her halükarda ortaya çıkan tablo şudur. Aynı dönemde Türkiye gibi iddialı sanayi ürünleri ihracatçısı olan kimi ülkelerde dış dünya ile eklemlenme biçimi farklı biçimlerde gerçekleşti. Esas olarak verimliliğin ilerlediği bir eklemlenme modeli izliyoruz. Örneğin, İspanya ve Güney Kore gibi sanayi ürünleri ihracatçısı olarak, Hindistan gibi iddialı olan ülkelerde. Türkiye ise büyük ölçüde ücret baskısı, ücretleri düşürerek, ve kuru reel olarak devalüe ettirerek bunu sağladı.

Bu meselenin handikapını şöyle vurgulamak istiyorum. Ücret ve kur manipülasyonu ile a-
labileceğiniz mesafe bir veya iki yılda aşınır gider. Nitekim böyle olmuştur. 89 ve 90'da geçmiş 10 yı-

lın son derecede ağır koşullarını telafi imkanlarını bulan sendikalar ve işçi hareketi reel ücretlerde kuvvetli ve belirgin artışlar sağlamışlar ve aynı yıllar tesadüfen diyelim isterseniz, döviz politikası reel kurun Türk Lirasının yapay olarak değerlendirilmesi, yani doların, yabancı paraların yapay olarak ucuz tutulmasıyla birleşerek 10 yılda büyük sosyal maliyetlerle sağlanan rekabet edebilirlik göstergesinin bir veya iki yılda fazlasıyla bozulduğunu ortaya koymuştur. Verimlilik olgusu üzerinde mesafe alan ülkelerin avantajı bu kadar çabuk aşınmaz. Demin verdiğim örneklerde, özellikle İspanya, Kore gibi ülkeler artan ücretler ve yüksek verim tabanını üzerinde dünyaya entegre olurken, Türkiye'nin regresif sosyal politikalarla ve baskıcı yöntemlerle sağladığı avantajın ne kadar geçici ve aldatıcı bir avantaj olduğunu son iki yılın göstergeleri ortaya koyuyor.

Şimdi önümüzde şu açmazlar var. Geçtiğimiz 10 yılda önümüze geçen birikim fırsatlarını kullanmak artık mümkün değil. Ücretlerle ilgili örneği verdim. Ücretler artık 1980'li yılların verdiği imkanlar doğrultusunda baskı altında tutulamaz. Ücretlerle ilgili sağlanabilecek en uygun, en iyimser gelişme enflasyon artı verimlilik artışı düzeyinde bir ücret artışı temposudur. Bunun altında bir tempoyu artık Türkiye'nin bugünkü politik koşullarında ve bugünkü sosyal koşullarında, sendikal harekete ve işçi sınıfına kabul ettirmek mümkün değildir.

Tarım ticaret hadlerindeki 10 yıllık bozulmanın sona geldiğini görüyoruz. 1989'dan itibaren siyasi yapımız bizi geleneksel popülist politikalara yeniden getirdi. Ve bu popülist politikaların temel öğelerinden biri bildiğiniz gibi tarıma dönük destekleme politikalarıdır ve artık tarımsal fiyatlar belli ölçülerde destekleme politikalarının ve onun bağlandığı politik koşulların sınırlaması altındadır ve 80'li yılların yeniden oluşması çok zordur, beklenemez. Sistematiik bir politika olarak savunulması da beklenemez. Bildiğiniz gibi son üç yıldır Dünya Bankası Türkiye'de destekleme politikalarının yavaş yavaş tasfiyesi yönünde telkin ve uyarılar getirmesine rağmen siyasi iktidarlar buna karşı kuvvetle direniyorlar.

Üçüncü kullanılamayacak öge ise dış kaynak aktarımıdır. Türkiye olağanüstü dış borç birikiminin maliyetini artık ödüyor. Son iki veya üç yıldır, 1990'ı saymazsanız, Türkiye artık dış dünyaya net kaynak transfer etmeye başlamıştır. İki ayrı gösterge ile bunu kanıtlayabiliriz, ama uzatmayalım sözü. Demek ki 90'lı yıllarda karşıımızda artık ücretleri baskı altında tutarak, tarımın görelî fiyatlarını bozarak ve dıştan olağanüstü kaynak aktarımı bekleyerek sermaye birikimine kaynak yaratma olanakları kapanmıştır.

Dolayısıyla karşıımızda ne gibi seçenekler var: İki üç saptama ile konuşmama son vermek istiyorum ben İstanbullu değerli konuklara -

Ankara'da konuşsaydım çok aykırı gelmeyecek bir vurgulamayla- aykırı bir vurgulamayla başlıyorum. İdeolojik kimi saplantılara karşı çıkmak lazım. Bu saplantıların başında ekonomik anlamda devlet küçülsün saplantısı vardır. Bunu siyasi anlamda devlet küçülsün temasından ayırmak istiyorum, çünkü arada bir ilişki olduğunu bana kabul ettirmek çok zordur. Devlet küçülsün saplantısının niçin kaldırılması gerektiğine iki vurgulama ile yanıt vereyim. Yatırımcı ve üretici işlevleri devletin ciddi şekilde, kamunun ciddi şekilde aşırırsa, Türkiye'nin büyüme dinamikleri de aynı ciddiyetle aşınacaktır. Bizim çalışmalarımız ve pek çok yabancı, hatta Dünya Bankası bünyesinde yapılan kimi çalışmalar gösteriyor ki, bazı iddiaların aksine Türkiye'de kamu yatırımları ile özel yatırımlar arasında rakiplik değil, tamamlayıcılık vardır. Birisi zayıflayınca diğeri de zayıflar, birisi güçlenince diğeri de canlanır. Kamu kesiminin vergilerini gelir kaynağını aşındırarak, özel kesimin canlanacağı savı da doğru değildir. 1980'li yıllarda kamu yatırımları azalarak özel yatırımlar artmadığı gibi, özellikle iş çevrelerinin vergi yükü hafif tutularak yatırım temposunun canlanması beklentisi de gerçekleşmemiştir. Dolayısıyla küçük bir devlet değil, canlı, dinamik, yaratan, üreten bir devlet. KİT'lerle ilgili, son derece de yaygın, yanlış görüşler vardır. Belki bir zaman bunu da ayrıca tartışma imkanı buluruz. Fakat ben özet olarak kendi değerlendirmemi söyleyeyim. Ki bu değerlendirme şu arada yayımlanan ve yarım yamalak, eksik yansımalarla kamuoyuna intikal ettirilen Dünya Bankası'nın KİT'lerle ilgili raporunda dahi örtülü olarak vardır, kendileri ifade etmiyorlar. KİT'lerin ana meselesi eksik yatırım ve yüksek faiz meselesidir. Verimlilik ve etkinlik meselesi değildir KİT'lerin Türkiye ekonomisinin canlı, üretken ve dinamik teknolojik gelişmeleri sürükleyen bir kesimi olarak savunmayı bana göre benimsemek, 1990'lı yıllardan öbür yüzyıla giden ana meselelerimizden biri olarak gündemdedir.

Kaynak tahsisini özel sektörün yatırımcı kesimlerinin lehine yeniden dönüştürmek, buna mukabil yatırım niteliği zayıf, rantiyeye özelliği, tüketici özelliği ağır basan sermaye ve varlıklı kesimlere vergi yükü bakımından fazlaca yönelmek gerektiği düşüncesindeyim. Türkiye'de gelir vergisi sistemi, daha doğrusu genel olarak vergi sistemi önemli potansiyeller taşımaktadır. Yüksek vergilenme, yüksek yatırım, canlı kamu sektörü ve büyüyen bir ekonomi anlamına geliyor bugünün koşullarında Türkiye ekonomisinde. Yüksek vergilenmenin potansiyel alanları ise, birinci olarak gelir vergisinin giderek şedürlere bir hale geldiği, yani her yerde parça parça devlet topluyor. % 10 vergiliyor, % 25 vergiliyor. Halbuki 70'li yılların sonunda Türkiye vergi sistemi bir hayli olgun bir sisteme ulaşmıştı, üniter bir sisteme ulaşmıştı. Çeşitli kaynaklardan elde edilen gelir türleri toplanır, müterakki bir biçimde vergilenirdi. Bugün Türkiye'de gelir vergisi

büyük ölçüde regresif bir özellik taşıyor. Vergilenmeyen gelir türlerinin, yani özellikle faizlerin, temettülerin ve menkul ve gayrimenkul sermaye kazançlarının, değer artışlarının vergilenmesi lazımdır. Bunlar modern vergiciliğin vazgeçilmez öğeleridir. Mevcut hükümet bu doğrultuda teşhisi koymuş, biraz önce bakanımızın üstü kapalı söylediği sözlerden ve resmi politika metinlerinden çıkartıyorum, fakat bu doğrultuda hareket etme cesaretini tam olarak göstermemiştir.

Türkiye ekonomisinin, Sayın Bakanı yenisinden referans vereceğim, çok ağır, çok önemli bir faiz yükü vardır. Bu faiz yükü bir yandan yatırımcı sanayiye dönük özel kesimin sırtındadır. Fakat daha da ağır, -çünkü özel kesim en azından faizleri vergi matrahından düşüyor, çok ağırdır ama onu düşüyor- faizleri vergi matrahından düşüyor, gelir olarak da vergilenmiyor. Böyle gariplik olmaz. Ya bir yerde ya öbür yerde yakalamak lazımdır. Fakat asıl büyük yük kamu sektörü üzerindedir. Sayın Bakanın vurguladığı 42 trilyonluk kamu yatırımlarını aşan faiz yükü ile bu bütçenin yaratıcı, üretken bir bütçe olması bir sosyal içerik taşıyan bir bütçe olması mümkün değildir. Dolayısıyla faizler üzerine bir operasyon lazımdır. Bunu da ertelemek bütün temel meselelerimizin ertelenmesi anlamına geliyor. Bu faiz operasyonunun, yani kamu borçlarının bir hafifletilmesi operasyonunun, bazı arkadaşlarımızın önerdiği gibi, durum o kadar vahimdir ki, kimi değerli arkadaşlarımız hiper enflasyonla sıfırlansın diyor; o yola gidileceği yerde, tüm topluma maliyeti yayılacağı yerde, doğrudan doğruya banka sistemi ile oturulup, belli bir düzenli pazarlıkla bir konsolidasyon modeli geliştirilebilir.

Dolayısıyla, şunu vurgulayayım; Türkiye ekonomisinin seçenekleri daralmıştır, fakat sıfırlanmamıştır. 1990'lı yıllarda özellikle kamu kesiminin vergi yeteneğini, potansiyelini artıran ve faiz yükünü hafifleten bir ciddi operasyonla kaynak yaratma sorununun tamamen değil ama kısmen çözülmesi mümkündür. Teşekkür ederim sayın başkan.

Gülten Kazgan - Efendim sayın Boratav'a teşekkür ediyoruz. Bize çok önemli bir noktayı vurguladı. Tarih tekrerr etmez diyor, yani 80'li yıllarda kullandığımız araçları artık 90'lı yıllarda kullanamayacağız, öyleyse yeni kaynaklar, yeni araçlar geliştirelim diyor. Sayın Işın Çelebi...

Işın Çelebi - Öncelikle böyle bir toplantıda konuşma imkanını verdiğiniz için çok teşekkür ederim. Görüyorum ki, burada herkes mevcut ekonomik durumdan şikayetçi. 75'den bu yana Türkiye'de olayların ve yönetimin çok içinde yaşayan bir insan olarak şikayetçi olunmayan bir dönemi hatırlamıyorum. Ve bu dönemde özellikle 1992'nin Nisan ayında şikayetleri aşabilmek için ne yapılabileceğimizi belirlemek Türkiye'nin çok önemli bir gündem maddesi haline gelmiştir. Çünkü bugün Türkiye'de sorunları iki kategoriye ayırdığımızda ki-

sa önemli ve orta önemli sorunlar, enflasyon, kamu kesimi finansman açıkları, faiz oranlarının yüksekliği, makro ekonomik politikadaki istikrar-sızlık ve belirsizlikler; uzun önemli sorunlar olarak ikinci kategoride bakabileceğimiz gelir dağılımı, işsizlik, sermaye stokunun yenilenmesi ve artırılması, teknoloji düzeyinin yükseltilmesi, eğitilmiş insan gücü kaynaklarının Türkiye'nin kalkınması ve büyümesine seferber edilmesi gibi bir takım temel noktaların çözümü, birarada mümkün görülmemektedir. Ve bugün Türkiye'de 1992'nin Nisan ayında kredibilitesi oldukça yüksek başlayan bir hükümet ve bir karar alıcılar bugün nisan 92 yılındaki hedeflerin gerçekçiliğini ve tutarlılığını tartışmalıyım, biz bunu 93 nisanında veya 93 başında tartışalım deme ihtiyacını duyuyorlar. Oysa uzun önemli Türkiye'nin iktisat politikalarını belirlemek için, Türkiye'de sürekliliği ve tutarlılığı sağlamak lazım ve özellikle belirsizliği giderebilmek ve istikrarı sağlayabilmek için risk almak lazım ve toplumda belli bir uzlaşmayı temin etmek gerekmektedir.

Neden bugün Türkiye'de belli biçimde belirsizlik ve istikrar kaynağı olan enflasyonun kamu kesimi finansman açığının Türkiye'de kredibilitesi yüksek olan bir dönemde çözümü kolayken nisan ayına geldiğimizde bu sorunun çözümünde belli zorluklar ile karşılaşılıyor? Bugün şu çok açıkça ifade edilmektedir. Kredibilitesi yüksek olan bir dönemde hedeflerin doğru ve tutarlı ortaya konması ve hedeflerin gerçekleşme şansının % 100'e yakın olarak, olmasa bile % 10-15 sapması toplum tarafından kabul edilebilir. Ama bugün görüyoruz ki, önemli karar alıcıların verdiği bilgiler ve iktisat politikalarına doğru olarak, sürekli topluma sinyal veren uygulayıcılar kendi hedeflerinin, 3 ay, 4 ay, 5 ay sonunda inandırıcılığının kalmadığını ifade etmektedirler.

Burada çok yetkili kişiler bütçe açığının 32 trilyon olacağını, 175 trilyonluk gelirin olacağını, 207 trilyonluk giderin olacağını söylerken çok yetkili kişiler, biraz önce de belirttiğim gibi, bütçede personel harcamasının 80 trilyon değil de 100 trilyon olacağını gayet rahatlıkla, bütçe kabul edildikten sonra söyleyebilmektedirler. Yani bugünkü bütçenin açığının 32 trilyon değil, 52 trilyon olacağını, alınan bir takım kararlarla da bu bütçe açığının 60'ın üzerine çıkacağını çok rahatlıkla ifade edebilmektedirler. Geçici bir bütçe yaptı Türkiye, 3 aylık, Mart sonuna kadar ve 20 Ocakta açıklanan ekonomik program üzerine ciddi bir çalışma yapıldı ve açıklanan hedeflerin bugünden tutarlılığı kalmamıştır. Eğer siz Merkez Bankası-Hazine ilişkisinde, Hazine kısa vadeli avansını, 20 Ocakta açıkladığınız programda ve Mart sonunda geçirdiğiniz bütçede 11 trilyon kullanacağınızı açıklayıp, Mart sonunda 11 trilyonun hepsini kullanmışsanız, bütçe açığını Mart sonunda 32 trilyon deyip, Nisan sonunda açıkladığınız yeni birtakım rakamlarla

bütçe açığını 60 trilyonun üzerine çıkacağını gayri resmi topluma anons etmişseniz kur politikanızda Haziran sonu 6332 lira olacağını varsayarak bir bütçe yapmış, program yapmış ve buna göre topluma belli hedefler vermiş ve çok kısa bir süre sonra bu hedeflerden belirli sapmalar olmuşsa Türkiye'de çok önemli bir tartışmaya neden olunuz. Çünkü bu hükümetin çok önemli bir avantajı var idi. Kredibilitesi yüksek, başarı şansı belli ölçüde yüksek bir noktadan başladı. Ama görüyoruz ki bugün geldiğimiz noktada, eğer bütçe açığı 32 değil de, personel harcamalarından ek 100 trilyona çıkıyorsa, 20 trilyon da ordan geliyor; erken emeklilik ve benzeri kararlarla 8-10 trilyon da ek kaynak ihtiyacı oluşuyor ve bu gelir kalemleriyle vergi paketiyle gerçekleştirilmiyorsa ve vergi affıyla da vergi toplama meselesini siz belli ölçüde erteliyorsanız, 135-139 trilyonluk vergi gelirleriyle bugün 32 trilyon, 20 trilyon erken emeklilikten gelen bir takım tedbirlerle 60 trilyonun üzerinde bir bütçe açığı. Bu bütçe açığı ne demek? 720 trilyonluk bir GSMH'nın yaklaşık % 9'u-10'u demektir.

KİT'lerden gelecek finansman açığı, 15 Aralıkta paket yapılan zamlar, Nisan sonunda bitmiştir, % 26'lık yapılan zamlar Nisan sonundaki fiyat artışlarıyla bitmiştir. % 60'lık bir KİT finansman açığını kapayacak bir fiyat hareketine ihtiyaç olduğu programa konmuştur. Yani kamu kesimi finansman açığının bile % 10'un altına inip inmeyeceği tartışma konusudur. O zaman geçmiş dönem çok kötü olabilir, sen ben kavgası yapmak için söylemiyorum, bazımız kötü olabilir, bizler çok kötü yönetmiş olabiliriz, ama 2 ay, 3 ay ekonomik bütün bilgilere sahip, bütün verilere sahip olarak doğru hedefler konsaydı, kamu kesimi finansman açığı % 8 deneceğine, % 10 denseydi, enflasyon hedefi 42 deneceğine, 52 denseydi; kur politikasında dolar 6332 lira deneceğine, 7 bin lira denseydi ve topluma hedefler doğru anons edilseydi. Çünkü doğru anons edilmediği zaman bu niçin doğru anons edilmedi diye karar alıcılar, yani fiyatları, ücretleri, yatırımları belirleyen karar alıcılar piyasada ya iktisat teorisinin bilgisindeki yetersizliğe bu sonuçları bağlıyorlar ya kadroların yetersizliğine ve bu belirsizlik ortamını hızlandıran ve karar alıcıların kendi kafalarındaki programın uygulanmasını devreye sokan bir dönemi beraberinde yeniden getiriyor.

Diğer bir neden politik beraberlik olmayabilir, görüş birliği olmayışı, TÖYÖK kurulacak, KİT müsteşarlığı kurulacak, finans müsteşarlığı kurulacak; yok, vazgeçtik 1 ay sonra KİT müsteşarlığından; efendim fonlar bütçeye dahil edilecek, ama bu sene olmasın, 26 fon kalsın. Eğer topluma bir program açıklanıyorsa, program açıklanmadan önce doğru ve tutarlı çalışmak ve açıklandıktan sonra kesintisiz ve sürekli uygulamak gerekir. Bunu siz yapmadınız, niçin böyle söylüyorsunuz diyebilirsiniz; bizim yapmamamız, yapılmamasına neder

olmamalı. Ben burada doğruları söylemek zorundayım. Kendimizi de oturup eleştiriye tabi tutmak zorundayız. Türkiye'nin orta dönemli ve uzun dönemli politikalarını, başarılı olabilmesi için kendi öz eleştirimizi de yapıp doğruları somut olarak ortaya koymak mecburiyetindeyiz.

Veya üçüncü bir şık var; strateji yokluğu. Bu strateji yokluğu en tehlikeli noktalardan biridir. Uygulayıcılar ve karar alıcıların eğer strateji meselesine inanmıyorlarsa ve kısa dönemli popülaritelerini artırmak üzere uzun dönemli optimum kararlardan kaçıyorlarsa, son derece ciddi piyasalarda belirsizliğe ve istikrarsızlığa yol açarlar. Karar alıcılar grubunun kredibilitisini ve inandırıcılığını hızla aşağıya çeker ve bu üç nokta birbirini çok etkilemektedir.

Değerli arkadaşlarım burada bir teknisyen sıfatıyla konuşmaya özen gösteriyorum, ve göstereceğim. Kamu kesimi finansman açığı meselesini çözmek, enflasyon problemini çözmek, finansman maliyetlerini aşağıya çekmek ve iktisat politikalarındaki belirsizliği ve istikrarsızlığı gidermek için kısa ve orta dönemli bir programa ihtiyaç vardır. Türkiye'nin uzun dönemli çözülmesi gereken ve ekonomik potansiyeline ivme kazandırması gereken noktalar olarak da biraz önce bahsettiğim sermaye stokunun artırılması, üretkenliğin artırılması, teknolojik gelişme, uluslararası piyasalarda etkin rekabet, eğitimde ve nitelikli insan gücü yetiştirilmesi, gelir dağılımının iyileştirilmesi, işsizlik probleminin çözümü gibi uzun dönemde halledeceğimiz, çözebileceğimiz sorunları, kısa dönemdeki problemleri ve orta dönemdeki problemleri çözerek geliştirebiliriz. Eğer biz kısa dönemde sözünü ettiğimiz enflasyon, kamu kesimi finansman açığı gibi problemleri çözemezsek, uzun dönemdeki sağlıklı kalkınma ve gelişmeye kaynak teşkil edecek yatırımcıların karar almasını çok önemli ölçüde belirleyecek ekonomideki makro politikadaki belirli ve istikrarlı bir ortamın temini, bizim açımızdan büyük önem taşıyacaktır.

Bu, karar alıcılar tarafından çok önem taşıyan bir noktadır. Eğer karar alıcılar önünde istikrar ve açıklığı Türkiye'nin 1990'lı yıllarda görürlerse, belirli hedefleri doğru değerlendirip o doğru hedeflere göre yönetimdeki kişilere güven duyarlarsa, Türkiye'nin gelişmesinin tutarlı ve sürekli bir uygulamaya çerçevesinde daha hız kazanacağı kanaatindeyim. Eğer bunu yapmadığımız takdirde kısa dönemli popülist politikaları, kolay yolları seçtiğimiz takdirde, Türkiye'de istikrarsızlık ve belirsizlik ortamının devamına yol açabiliriz. Ve ekonomide istikrarı sağlamadan uzun dönemde Türkiye'nin kalkınmasını, yatırımların artmasını, işsizlik ve gelir dağılımı probleminin çözümü mümkün değildir. Sermaye stokunun yenilenmesi, teknolojik gelişim mümkün değildir. Bu yüzden Türkiye'nin ciddi bir istikrar programına ihtiyacı vardır. Eğer bugün bütneyi yeterince kontrol edemediğimizden şikayet e-

diyorsak, bütçenin % 80 ile % 90 arasındaki rakamı 1975'den beri kontrol edemiyoruz. 1975'den beri kontrol edemeyişimize örnek olarak vereyim. Merkez Bankası kısa vadeli avans kullanımının GSMH'ya oranı 1977'de % 2'dir, 1991'de bu rakam 2.4'tür. 80 öncesi borçlanmıyordunuz, Merkez Bankasından finansmanını yapıyordunuz. Kamu kesimi finansman açığı 77'de 10.4'dür, 80'de 10.5'dir, 90'da gene 10.5'dur. 1992 bütçesine hakim olamıyorum sözü bence yeterli değildir. Önemli olan hakim olabilecek bir yapıyı oluşturmaktır. Bu bütçede ve bu ekonomik programda geçmişin sorunlarını gündeme getirerek, 92'de başarısız olmayı haklı göstermemiz mümkün değildir. 1992'de istikrar programını uygulamak ve bu kredibilitesi yüksek ve kamuoyunun hazır olduğu bir ortamda politik tercih yapmak lazımdır. Böyle bir istikrar programının maliyetini kim yüklenecektir, riskini göze alabilecek mi karar alıcılar, yöneticilerimiz, kısa dönem mi, yoksa popülariteyi mi seçeceğiz. Eğer biz Türkiye'de belirli ve istikrarlı bir ortam sağlamadığımız takdirde bu sermaye stokunun yenilenmesini, teknolojik gelişmeyi ve dışa açık büyüme sürecini belirli biçimde gerçekleştirme şansımız da azalacaktır.

Şimdi nasıl başarılı olabiliriz? Eğer, bütçe disiplini ve Merkez Bankası ile Hazine ilişkilerini, ortaya koyduğumuz programları koordineli bir biçimde uygulamazsak, eğer açıkladığımız programları kararlı ve disiplinli bir biçimde uygulamayıp, her yeni bir günde yeni bir mazeret bulursak, Türkiye'de biraz önce sözünü ettiğim gibi, önümüzdeki dönemde 93 bütçesinde de bugünkü sorunları daha da ağırlaştırarak taşıyoruz. Bunun için yapılması gereken, bütçe gelirlerini artırmak gerekiyorsa, vergi gelirlerini artırmak gerekiyorsa, vergi gelirlerini artırıcı politikaya ağırlık vermek, vergi affı gibi bir takım fantezilerden kaçmak gerekir. Eğer KİT sisteminde 1975 yılında kamu kesimi finansman açığının % 10.4 olduğu, 1977'de % 6.4'ü KİT finansman açığından kaynaklanıyorsa, 80'de gene KİT'lerin finansman açığı kamu kesimi finansman açığının 10.5 olan toplam presipiyor % 6'sı KİT'lerden kaynaklanıyorsa, KİT sistemini ameliyat masasına yatırmaktan başka çare yoktur. İdeolojik baktığımız zaman meseleyi çözümsüzlüğe götüreceğimiz kanaatindeyim. Eğer Türk ekonomisinin gelişmesinde, dış ticarete korumacılık oranlarını azaltmayıp, 5 bin tane mal arasından 80 tane malı cimbızla seçip korumacılık oranlarını artırırsanız ve korumacılık eğilimlerini yükseltirseniz, 1993'e 92'nin sorunlarını daha da ağırlaştırarak dönüşümü gerçekleştirirsiniz. Özellikle dünyadaki değişim uluslararası rekabetin ve uluslararası entegrasyonun çok daha gerekli olduğu bir dönemde beraberinde getirmektedir. Verimlilik sorununu üretim artışındaki maliyet, kalite meselesini çok daha ön plana çıkarmaktadır. Ve uluslararası piyasalardaki yoğun rekabet konusu çok daha etkin biçimde, 80 öncesine göre çok daha etkin biçimde

gündeme gelmektedir. Bu nedenle Türkiye'de kısa ve orta dönemli problemleri çözmeden, uzun dönemli sorunlara ve Türkiye'nin ekonomik potansiyeline ivme kazandıracak stratejileri uygulamada başarılı kılacak tedbirleri gündeme getirmek çok zordur. Bu çok önemli bir kanaatim. Türkiye kısa ve orta dönemli sorunlarını, enflasyon, yüksek maliyetli finansman ve kamu kesimi finansman açığı ve makro ekonomik politikadaki belirsizlik meselesine çözüm getirmede süreci, Türkiye'nin istikrarlı bir büyüme çizgisini, yatırım paternini oluşturmada ve uluslararası düzeyde rekabet edebilen bir ekonomik güce, dinamizme kavuşmasında çeşitli darboğazlarla karşılaşması büyük ölçüde muhtemeldir. Bu nedenle iktisat politikalarının, uzun dönemli özellikle, iyi belirlemek için bugünden, açık, tutarlı ve kesintisiz uygulanabileceğini kamuoyuna, topluma bir uzlaşma içinde aktarmak gerekir. Bekleyişleri olumlu etkilemek lazım. Eğer bugün bekleyişler negatif etkilenirse, karar alıcılar bu negatif etkilemeden dolayı kendi programlarını uygularlarsa, Türkiye'de geçmişte yaşadığımız olumsuzlukları 92'de de, 93'de de yaşama şansımız çok büyük ölçüde vardır.

Burada şunu özellikle belirtmek istiyorum. Burada geçmişte sen veya ben, iyi yapmış olabilirim, kötü yapmış olabilirim. 1988'de Türkiye'nin GSMH'sı 3.6'dır, 89'da 1.9, 90'da 9.2, 91'de 0.3'dür. Sorun burdadır. Evet ortalama büyüme hızı nüfus artış hızının üzerindedir. Ama bir yıl yükselen, bir yıl düşen bir büyüme hızıyla % 50'ler düzeyinde giden bir enflasyon oranıyla bu bir belirsizlik ve istikrarsızlık göstergesidir. Türkiye'yi yönetmek çok zordur. Önce Türkiye'de istikrarı sağlamak gerekir. Ve istikrar programının zor, sıkıntılı da olsa, riski ve maliyeti de olsa yapmak zorundayız. Kemerleri sıkmayacağım sözü ciddi değildir. Türkiye gerektiğinde toplumla belli bir uzlaşmayı temin ederek, bir istikrar programı uygulayarak ve belirsizliği kaldırarak istikrarı temin etmek zorundadır. Bunu temin etmediği sürece Türkiye'nin uzun dönemde sermaye stokunu artırması, üretkenliğini artırması, büyümesi, eğitim meselesini çözmesi, oldukça ciddi darboğazlarla karşı karşıya hepimizi bırakacaktır.

Şimdi 1975 ile 1980 arasında burada sanayi katma değerinin GSMH içindeki payı % 23.4 olduğunu görüyoruz. Bu 84 ile 90 arasında % 30.7 olmuş. Ben bilgi aktarıyorum. Burada dışa açık büyüme ve Türkiye kitabında benim yazdığım, hazırladığımız bir kitapta bu rakamlar var. Bunu tartışmaya açıyorum. Bu rakamların kaynakları bellidir ve sanayi katma değerinin GSMH içindeki payı % 23.4'den % 30.7'ye çıktığını görüyoruz. Sanayi ürünleri ihracatının GSMH içindeki payı 75-80 arasında 1.6'dır, 84 ve 90 arasında 11.38'dir. Şimdi bu çok önemli bir gösterge, ama ben planlamanın, hazinenin datalarına dayanarak rakam vermeyeceğim. Sayın Ercan Uygur'un Policy Trade and

Growth of Turkey, 70-90, Mayıs 91'de verdiği bir tebliğ var. Orada sermaye verimliliği ve işgücü verimliliğini karşılaştıran tabloları var. Orada gerçekten imalat sanayindeki sermaye stoku artışında belli bir düşme var ama sermaye verimliliği ve işgücü verimliliği artışında da çok önemli bir gelişme var.

Burada Sayın Boratav, benim çok saygı duyduğum değerli bir hocam; ve bütün iktisat fakültesi öğrencileri, değerli öğretim üyeleri var. Bu rakamları tartışmamız lazım. Bu rakamları yine buradaki datalarda görüyorum, toplam yatırımlar, sabit sermaye yatırımları 88 fiyatlarıyla, 77-79 arasında yine Ercan Uygur'un yazısından aldım kaynak olarak, yıllık ortalama 21 trilyon iken 90'da bu 26 trilyona çıkıyor, toplam olarak. Ve bu imalat sanayinde, oran olarak, toplam yatırım içinde belli bir düşmesi var. Ama Türkiye'nin altyapı yatırımlarında belli bir gelişimi söz konusu. Bunun incelenmesinde yarar var. Bunu şunun için söylüyorum. Gerçekten kamu yatırımlarının düşmesi özel kesim yatırımlarını olumsuz etkilemektedir. Ama kamunun yatırımlarının -özellikle altyapı ve imalat sanayi dışındaki, ulaştırma, enerji gibi- sektörlerde yoğunlaşması, 1990'ın dünyasında üretken alan olarak özel kesim eliyle gelişmeyi öngören bir dünyanın gelişme çizgisinde bu özel kesim eliyle gelişmeye uygun bir iklimi ve ortamı hazırlamak için gerekli yatırımlar mıdır? Gerekli yatırımlardır. İmalat sanayindeki kamunun, devletin yatırım ve üretim anlayışında Türk ekonomisi belli bir gelişmeyi 80'lere kadar sağlamıştır, 90'lara kadar sağlamıştır. Aca-ba değişen dünyada Doğu Almanya ile Batı Almanya'nın birleştiği ve ekonomilerinde ve sanayilerindeki verimlilik ve kapasitelerinin ve teknoloji düzeylerinin çok açık olduğu bir dönemde, Türkiye'de, kamu eliyle imalat sanayinde gelişme çizgisini sürdürmek stratejik olarak doğru mudur? Bana kalırsa yanlıştır. Çünkü bir İskenderun Demir Çelik örneğini, Seydişehir Alüminyum örneğini, Ali-ağa'daki petrokimya örneğini biliyoruz. Ama bu sermaye stokunu özel kesim sağlayabilir mi? Bu sermaye birikimini özel kesim sağlayabilir mi, bu tartışma konusu olabilir. Ama Türkiye öyle bir noktaya gelmiştir ki, üretken sektörlerdeki gelişmeyi ve uluslararası rekabet girişimi, -düşünce ve din, vicdan özgürlüğünün sağlandığı bir demokratikleşme çerçevesinde ve içinde- özel kesim eliyle gerçekleştirebilecektir. Bu anlamda KİT'lerin imalat sanayindeki gelişme performanslarını inceleyelim. Tek tek sayalım. Bunlara şu anda vaktimiz yetmiyor. Ama bir İskenderun Demir Çelikte, bir Karabük'te fiyatları düşük tutmak için, hükümetlerin yanlış politikasıdır bu. Enflasyonu düşük tutmak için maliyetlerine göre fiyatları baskı altına alıp, kamuyu yanlış yere borçlandırarak o kamuyu ayakta tutmanın bir anlamı yoktur. Rasyonel yönetmediğimiz sürece bu işletmeleri, verimli yönetmediğimiz ve politik baskılarla yönettiğimiz sürece bu işletmeleri, Türk ekonomisinde ciddi fren rolünü oynat-

masına göz yumduğumuz sürece bu enflasyon problemini de çözemeyiz. Çok teşekkür ederim efendim.

Gülten Kazgan - Efendim Sayın Dr. Işın Çelebi'ye teşekkür ediyorum. Hem sizin adınıza hem kendi adıma. Şimdi ben burada Sayın Işın Çelebi'ye bir noktayı vurgulamak istiyorum. Kendisi bize dedi ki, kısa vadeli istikrar sorunlarını çözmeden uzun vadeli büyüme sorunlarını bir çözüme bağlayamayız. Çünkü istikrar sorunları karşımıza getirdiği enflasyon, belirsizlik vs. gibi etkilerden ötürü uzun vadeli sorunlara çözüm bulmamızı engelliyor. Şimdi Sayın Çelebi, bu yargıya siz vardığınız zaman, bütün istikrarsızlık kaynağını kamu açıkları olarak aldınız. Oysa benim tespitlerime göre, ki bu sabah bunu bir iktisatçı arkadaşla da tartıştım; Türk ekonomisinde istikrarsızlığın kaynağı uzun vadede sorunlarını çözememiş bir ekonominin, ekonomisini dışa açarken uygulamak zorunda kaldığı ekonomi politikalarından çıkıyor. Yani bugün Türkiye'de enflasyonun kaynağına bakarsanız, özellikle 87 sonuna kadar, kesinlikle böyledir. Arkadaşa da söyledim, diplomamı yırtarım, eğer biri bana gelir başka bir şey söylerse; ilkokul diplomamdan başlıyorum yırtmaya, çünkü ilkokul mezunu da saymayacağım kendimi. (Alkışlar) Efendim, dinleyicilerin büyük kısmı eski öğrencimdir, dolayısıyla biraz yağcılık yaparlar, onun için kusura bakmayın.

Şunu söyleyeceğim; bakarsanız görürsünüz ki, Merkez Bankası'nın bugün hedef değişken aldığı bilanço büyüklüğünün yansına yakın kısmı değerlendirme hesabıdır, yani kur farklarından ortaya çıkan olaydır. Kur farkları hesabı 79 yılında % 14'dür, bilançonun, 87 sonuna gelindiğinde % 45'e çıkmıştır. Yani bu demektir ki, bilanço büyüklüğünün yarıya yakın kısmı 87 sonuna kadar budur. Ondan sonraki dönemde kısa vadeli sermaye hareketleri vardır, portfolyo girişi ve çıkışı, 3 milyar dolar gelmiştir, 3 milyar dolar çıkmıştır; 1 milyar dolar gelmiştir, 1 milyar dolar çıkmıştır. Bu kadar büyük sermaye hareketleriyle Merkez Bankası da şaşkına dönmüştür. İstikrarsızlık kaynağında bu da vardır. Yani diyeceğim, biz uzun vadeli sorunlarımızı çözmeden, bu işleri reel devalüasyonlarla götürmeye kalktığımız zaman, istikrarsızlığı da ona bağlı olarak yaratmış olduk, özellikle sermaye hareketlerini serbest bıraktıktan sonra bu istikrarsızlığı artıran bir diğer boyut girdi, hala da bunu yaşıyoruz, para piyasasıyla döviz piyasası arasında. Onun için, bu kadar kategorik ayrımlar yapmak, ben de önce sizin gibi düşünüyordum, yani biz önce kısa vadeli sorunları çözeriz, sonra uzun vadeliyle geçeriz. Fakat ardından gelen incelemelerle şu kaniya vardım ki, biraz yumurta tavuk hikayesi bu, o kadar kategorik olarak "önce şunu yaparız, sonra bunu yaparız" a bağlanamıyor, çünkü olay sadece bir kamu açığı sorunu değil, onun çok daha ötesinde olaylar var. Bunu sizinle ayrıca

da tartışmak isterim. Burada yalnız bir görüş belirtmek için, tabii...

Işın Çelebi - Bana bir söz hakkı vereceksiniz...

Gülten Kazgan - Elbette veririm, şimdi de veririm, sonra da veririm...

Işın Çelebi - Ben efendim, sadece kamu kesimi finansman açıkları meselesi olarak değerlendirmedim. Burada finansman maliyetlerinin yüksekliği ve makro ekonomik politikadaki belirsizlik, eğer bir büyüme meselesi, işsizlik ve gelir dağılımını iyileştirme meselesi ile hepsini bir bütün olarak Türkiye çözmeye kalkarsa, kısa dönemli ve orta dönemli programlar içinde, 2 yıl içinde, 3 yıl içinde bunlara çözüm getiremez. Bunu da ben kendi diplomalarımı yırtarak ve pratik deneyime dayanarak söylüyorum.

Gülten Kazgan - Peki, çok teşekkür ediyorum kendisine bu açıklama için, ama ortada bir tavuk yumurta hikayesi var. Yine de bunu kabul etmek gerekiyor. Peki efendim, Sayın Eczacıbaşı, buyrun efendim.

Bülent Eczacıbaşı - Teşekkür ederim Sayın Başkan. Efendim ben diplomamı yırtmadan bu tartışmadan sıyrılmaya çalışacağım.

Sayın Başkan, sayın hocalarım, İktisat Fakültesi'nin ve İFMC'nin değerli mensupları, basın değerli mensupları; başlığında uzun dönemli sözcüklerini taşıyan hiç bir konu şu sıralarda pek fazla ilgi çekici sayılmıyor. Bugün tartışmakta olduğumuz uzun dönemli iktisat politikası seçeneklerinin bu günlerde pek moda olduğunu ne yazık ki söyleyemiyoruz. Bazı dergiler moda olanlarla moda olmayanları in olanlar ve out olanlar şeklinde listelere ayırıyorlar. Bu listeler eğer bilimsel konuları da içerseydi, uzun dönemli iktisat politikalarını hangi başlık altında bulabileceğimizi tahmin etmek hiç de güç olmazdı.

Herşeyden önce uzun dönem kavramının ifade ettiği belirsizlik düşüncesi hepimizde bir çekingeni yaratıyor. Önceden bilinmesi mümkün olmayan, tahmin edilemeyen gelişmeleri hesaplamak gibi anlamsız bir işle uğraşıyormuşuz hissine kapılıyoruz. Hiç kuşkusuz son yıllarda teknolojik gelişmelerin etkisiyle büsbütün hızlanan ekonomik, toplumsal, jeopolitik değişiklikler uzun dönemin belirsizliğini çok daha fazla artırdı. Gelişmeler öylesine hızlı ki, sayın Başbakanımızın "politikada bir hafta bile uzun zamandır" şeklindeki sözlerine hak vermek mümkün değil. Uzun vadeli tahminler yapmak isteyenlere ben şöyle bir öneride bulunuyorum. Düşüncelerinizde kendinizi 5 yıl öncesine götürün, 5 yıl öncesinin dünyasındaki ve Türkiye'deki ekonomik, siyasal ve toplumsal koşulları düşünün. O günlerde tartıştığımız sorunları hatırlayın. O günlerde bugün içinde bulunduğumuz koşulları ne ölçüde tahmin edebildiniz, değerlendirmeye çalışın. Ben eminim ki böyle bir dü-

şünsel egzersiz sizi 5 yıl sonrasına ilişkin ayrıntılı tahminler yapmaktan derhal vazgeçirmekte çok etkili olacaktır.

Uzun dönemin gündemden tümüyle düştüğü alanların başında da galiba iktisat geliyor. Keynes'in uzun dönemde hepimizin ölmüş olacağını hatırlatan meşhur sözü, artık daha sık karşımıza çıkmaya başladı. 70'lerde ve 80'lerde bir yandan merkezden planlanan ekonomilerin çöküşünü, öte yandan Reagan gibi, Thatcher gibi bazı basit ve yalın ilkeleri kararlılıkla uygulayan liderlerin başarılarını yaşadık. Geçmişteki hatalarımızdan aldığımız dersler, dünyada esen rüzgarların da etkisiyle birleşince sosyo ekonomik gelişmenin anahtarını ararken tam liberal çözüm, serbest piyasa ekonomisi gibi sloganlara sarılmamıza neden oldu. Bizim kanımızca ekonomide başarısızlığı kanıtlanmış olan merkezi planlamanın ve pazar mekanizmalarını dışlayan yönetim biçimlerinin reddedilmesiyle ortaya çıkan ve bazı doğruları ifade eden bu sloganların en tehlikeli yönü, iktisat politikalarında uzun vadeli düşüncüyü gündemden çıkarmasıdır. Oysa benimsediğimiz dışa açık büyüme modelinin ve yerleştirmeye çalıştığımız serbest piyasa ekonomisinin kalkınmamızda başarılı sonuçlar vermesi bu ilkelerin uzun vadeli iktisat politikalarıyla desteklenmesine bağlı olacaktır.

Serbest piyasa ekonomisini istediğimiz anda, düğmeye basar gibi uygulamaya koyabileceğimiz, uzun dönemli politikaları gereksiz kılan bir formül olarak gördüğümüz sürece büyük bir yanılgıya düşmüş olacağız. Tam tersine ülkemizi kalkınmada başarıya götürecektir gerçek anlamda bir serbest piyasa ekonomisinin doğru seçilmiş uzun dönemli iktisat politikalarının izlenmesiyle kurulabileceğini düşünüyoruz.

Kalkınmada izlenecek stratejilerin belirlenmesine, geçmişteki kalkınma performansının sağlıklı bir değerlendirmesiyle başlamakta büyük yarar var. Hepimizin Türkiye'mizin kalkınmada ulaştığı olduğu nokta hakkında bazı görüşleri vardır. Bu görüşler arasında bazan aşırı kötümser, bazan da aşırı iyimser değerlendirmelere sık sık rastlarız. Bazan bir topluğne dahi yapamazken hangi noktalara geldiğimizi düşünerek övünürüz; bazen de kendimizi en ileri sanayi ülkeleriyle karşılaştırarak aşırı bir karamsarlığa kapılırız. Oysa yapmamız gereken her şeyden önce duygusallığı bir kenara bırakarak bilimsel ve rakamsal değerlendirmelere ağırlık vermektir. Böyle bir yaklaşımla Türkiye'nin gelişmesini incelediğimiz zaman aşırı iyimser yargılar kadar aşırı kötümser düşüncelerin de yersiz olduğunu görüyoruz. Doğuşta yaşam umudu, bebek ölümleri, doktor başına nüfus, kişi başına enerji tüketimi, yüz kişiye düşen telefon sayısı, bin kişiye düşen araba sayısı gibi sosyo-ekonomik göstergelerin karşılaştırılması, Türkiye'nin bir çok alanda Cumhuriyetten bu yana çok belirgin ilerlemeler sağlamış olduğunu, ancak ülkemizin diğer

gelişmekte olan ülkelerle karşılaştırmalı konumunda önemli bir değişiklik olmadığını ortaya koyuyor. Ayrıca kişi başına GSMH gözönüne alındığında yıllar içinde Türkiye'nin durumunda gelişmiş ülkelere göre önemli bir gelişme olmadığı anlaşılıyor. Sonuçta OECD ülkeleri arasındaki kişi başına Milli Gelir sıralamasında Türkiye'nin son sıradaki konumunun yıllar içinde değişmediğini görüyoruz. Türkiye'nin bu güne kadar göstermiş olduğu gelişme performansından hoşnut değilsek, bu performansı yeterli bulmuyorsak, önümüzdeki dönemler için daha değişik politikaların arayışı içinde olmamız gerekiyor. Ancak uzun dönemli politikaların seçimini doğru yapabilmemiz için, bu politikaları daha büyük bir stratejinin parçaları, stratejiyi de ülkeyi bir amaca bir vizyona götüren bir yol olarak görmemiz gerekiyor.

O halde herşeyden önce yanıtlanması gereken bir soru ortaya çıkıyor. Türkiye için uzun dönemli vizyonumuz nedir? 21. yüzyılda Türkiye'mizi nasıl bir konumda görmek istiyoruz? Bu konumu çeşitli yönleriyle somut biçimde tanımlayabiliyor muyuz? Uzun dönemli politika ve stratejilerin bir vizyona giden yolu oluşturması gerektiğini ve herşeyden önce bir vizyona ihtiyacımız olduğunu vurguladıktan sonra bu vizyonu tanımlamaya hiç girişmeyerek, belki de bir ölçüde düş kırıklığına neden olacağım. Bir toplumun vizyonunun herhangi bir kişi ya da kurum tarafından bilimsel çalışmalarla belirlenmesi söz konusu olamaz. Vizyon, toplumun çeşitli kesimlerince, geniş ölçüde benimsenmesi ve paylaşılmaması halinde anlam taşır ve toplumu yönlendirmekte etkin olur. Toplumda bir vizyonun oluşmasında, gelişmesinde ve paylaşılmasında liderler hiç kuşkusuz çok önemli bir rol oynarlar. Toplumumuzda bugün bir vizyon boşluğu ile karşı karşıya bulunduğumuzu söylemek sanıyorum yanlış olmaz.

Atatürk'ün bizlere verdiği ve bugünde geçerliliğini koruyan muassır medeniyet seviyesine ulaşmak hedefini günün koşullarına göre ve çeşitli boyutlarıyla yeniden tanımlamak, demokratik katılım mekanizmalarını kullanarak bu vizyona toplumu yönlendiren bir güç niteliğini kazandırmak zorundayız.

Ben burada Türkiye'nin geleceğine ilişkin vizyonun, ekonomik gelişme ile ilgili boyutları üzerinde durmak istiyorum. Gelişmemizi yönlendiren hedef almamız gereken, örneğin büyüme hızları ne olmalıdır. Bazı karşılaştırmalı rakamlar bize bazı ipuçları veriyor. İtalya, İspanya, Portekiz, Yunanistan gibi ülkelerin kişi başına milli gelirlerinin AT ortalamasını, belirli varsayımlarla ileriye doğru projekte edebiliyoruz ve Türkiye'nin bu ülkelerin o zaman gelecekleri noktaya gelebilmeleri için hangi sürelerde, ne ölçüde, ne hızlarla büyümesi gerektiğini hesaplayabiliyoruz.

Örneğin 2030 yılında, yani bundan 38 yıl sonra, Türkiye'nin o zamanki AT ortalama milli ge-

lerine ulaşmasını hedef alabiliriz. O zaman görüyoruz ki, bu hedefe ulaşmak için Türkiye'nin erişmesi gereken yıllık ortalama kişi başına GSMH artışı % 10 düzeyindedir. Başka bir deyişle yaklaşık 40 yıl süreyle Türkiye her yıl % 12.5 düzeyinde kalkınma hızını yakalayabildiği takdirde bu süre sonunda AT ortalamasına ulaşabilecektir veya başka bir hedef alabiliriz. 2010 yılında Yunanistan'ın kişi başına milli gelir düzeyine ulaşmayı hedefleyebiliriz. Hesaplar bize böyle bir hedefe varabilmek için, yine Türkiye'nin yaklaşık % 12,5 düzeyinde bir yıllık ortalama kalkınma hızını yakalaması gerektiğini gösteriyor.

Açıkça görülüyor ki, muassır medeniyetler seviyesine ulaşması için Türkiye'nin çok hızlı koşması gereklidir. Yüksek nüfus artış oranımız, kalkınma yolunda daha da hızlı koşmamızı gerekli hale getiriyor. Öte yandan kalkınmada başarı kazanmış ülkelerin örneklerini incelediğimiz zaman, doğru politikalar izlendiğinde yüksek kalkınma hızlarının uzun sayılabilecek zaman dilimleri içinde sürekli olarak elde edilmesinin hiç de az rastlanan bir olay olmadığını görüyoruz. Belirli dönemlerde yüksek hızla kalkınmış olan ülkeler arasında Almanya, İtalya, Japonya, Güney Kore, Malezya, Brezilya, Singapur, Tayland gibi çok çeşitli ülkeler vardır. Bu ülkeler arasında doğal kaynaklar, coğrafi konum, dil, din, etnik köken gibi ortak noktalar aramak tümüyle boşuna bir çaba olacaktır. Fakat hiç kuşkusuz bu ülkelerin ortak yönlerinin incelenmesinden Türkiye'nin yararına çıkarılabilecek çok önemli dersler vardır. Biz bu ortak noktaların başında insan kaynaklarına yapılan yatırımların geldiği kanısını taşıyoruz. Eğitim alanında atılımlar yapmalıyız.

Rekabet gücüne, verimlilik artışına, teknoloji yaratma gücüne ve yenilik yapma yeteneğine dayalı sosyo ekonomik gelişmenin temelinde mutlaka iyi eğitilmiş insan gücünün yattığını görüyoruz. Buna karşılık bazı doğal kaynakların varlığına dayanan zenginlikler toplumlara geçici süreler için gelir artışları sağlamaktan başka bir şeye yaramıyor. Uzun dönemde kalkınma yarışından galip çıkan toplumlar insan kaynaklarının geliştirilmesine önem veren en büyük zenginliğin eğitilmiş insan gücü olduğuna inanan toplumlar oluyor. Eğitilmiş insan gücünün de kalkınmayı gerçekleştirmeye tek başına yeterli sihirli bir formül olmadığını gösteren çok sayıda örnek dünya üzerinde mevcuttur. Eğer böyle olsaydı insan kaynaklarının geliştirilmesine önemli yatırımlar yapmış olan eski Doğu Bloku ülkeleri ve Sovyet Cumhuriyetleri dünyanın en gelişmiş ülkeleri arasında olurdu.

Bu noktada kalkınmanın ikinci temel taşına geliyoruz. Biz bunu bazen serbest piyasa ekonomisi şeklinde nitelendiriyoruz ama, bugünkü toplantımıza katılan bilim adamlarımız arasında bu deyimden fazla hoşlanmayan veya bu deymi bilimsel açıdan doğru ve yeterli bulmayan hocaları-

mızın bulunduğunu biliyorum. O nedenle isterse- niz rekabete dayalı bir ekonomik düzen biçiminde daha genel bir ifade kullanalım. Rekabetin itici gücünden yararlanmayan toplumların ileri sanayi toplumu konumuna ulaştıkları hiç görülüyor. Ekonomik kalkınmanın temeli olan yüksek verimlilik düzeyine ve süreyen verimlilik artışlarına ancak rekabete dayalı ekonomik sistemler içinde erişilebiliyor. Ancak rekabete dayalı bir ekonomik sisteme sahip olan toplumlar dünyaya açılabilirler, gittikçe hızlanan globalleşme ve küreselleşme sürecine katılabilirler, dünya pazarlarında savaşabilecek güçte sanayiler kurabilirler.

Sosyo ekonomik kalkınmanın üçüncü vazgeçilmez temel taşı ise, makro ekonomik istikrardır. Kalkınan ülkelerin ekonomilerini en hızlı geliştirdikleri dönemler her zaman enflasyonun düşük olduğu dönemler olmuştur. Enflasyon, yatırımcının önünü görmesini engelleyen kalın bir sis perdesi gibidir. Ülkenin kalkınması için gerek duyulan yatırımlar enflasyonun yüksek olduğu bir ortamda yapılamaz. Enflasyonda uzun vadeli hesaplar yapmak olanağı kalmaz, kaynakların kısa vadeli spekülative alanlara kaydığı görülür. Oysa kalkınan ülkelerin beş-on yıllık sürelerde tamamlanacak, verim getirecek dev projelere ihtiyaçları vardır. Enflasyon ortamında sanayi kuruluşları böyle yatırımlara girecek cesareti belirsizlikler nedeniyle bulamadıkları gibi finansal gücü de kendilerinde bulamazlar. Çünkü enflasyonun işletme sermayesini eriten etkisiyle de mücadele etmek zorundadırlar. Bir yandan da işletme sermayesinin aşınmasını önlemek için gerekli olan yüksek kar marjları, kurulmak istenen dışa açık rekabetçi ekonomik düzenle çelişir. Gerçekten yüksek enflasyon biraz önce ekonomik kalkınmanın ikinci temel taşı olarak nitelendiğimiz rekabete dayalı bir ekonomik düzenin veya serbest piyasa ekonomisinin işleyişini tümüyle engelleyen bir ortam yaratır. Rekabetçi düzenin en temel dayanağı olan fiyat sinyalleri yüksek enflasyon ortamında anlamını yitirir. Yüksek enflasyonda serbest piyasa ekonomisini kurmaya çalışmak bombaların patladığı savaş alanının ortasında radyo dinlemeye benzer.

Özetlemek gerekirse, sosyo-ekonomik gelişmenin üç temel taşı; eğitilmiş insan gücü, rekabete dayalı bir ekonomik düzen ve makro ekonomik istikrardır. Bu temel taşlarını yerlerine yerleştirebildiğimiz zaman, inanıyoruz ki Türkiye'miz gerçek anlamda bir model ülke olacak, tüm dünyanın gıpta ile bakacağı bir kalkınma mucizesini gerçekleştirebilecektir.

Şimdi bu ilkelerin ışığında, sosyo-ekonomik gelişme yolunda ülkemizin önündeki engelleri tanımlamaya ve bunların aşılması için gerekli olan uzun dönemli politikaların neler olabileceğini belirlemeye çalışalım. Herşeyden önce eğitim alanında, ülkemiz Cumhuriyetten bu yana önemli atılımlar yapmış, okur yazarlık oranını artırmakta küçümse-

nemeyecek bir başarı sağlamıştır. Ancak eğitimde geldiğimiz noktanın çağın ve artan nüfusun gereklerine yanıt vermek açısından yeterli olmadığı açıktır. Eğitimde nitelik ve nicelik açısından düzeyi yükseltebilmek için bir ulusal eğitim seferberliğine ihtiyacımız olduğunu düşünüyoruz. Hızla artan nüfusumuza çağın gerekleriyle uyumlu bir eğitim veremediğimiz sürece, üretken, verimli ve rekabet gücü yüksek bir toplum yaratamayacağımız bir gerçektir. Öte yandan nüfus artışı sorunu en sağlıklı biçimde eğitim düzeyinin yükselmesi ve ekonomik gelişmeyle çözümlenebilir. Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınmayla nüfus artışı sorunu, tavuk ve yumurta bilmecesini andıran karmaşık bir neden-sonuç ilişkisi içerisinde. Aile planlamasını uzun dönemli politikalarımız arasında en ön sıraya konulması gereken bir konu olarak görüyoruz.

Sanayimizin bugünkü yapısını incelediğimizde, rekabete dayalı bir ekonomik düzenin oluşturulması açısından önemli bir engelle karşı karşıya olduğumuzu görüyoruz. Sanayimiz hala kapalı ve rekabetten yoksun ekonomik düzenin mirasını yansıtan bir görüntü sergilemektedir. Hem iç rekabetin yeterince yoğun, hem de üretim ölçeklerinin dünya çapında rekabete uygun olduğu sektörler son derece de azdır. Başka bir deyişle sanayi sektörlerinin pek çoğunda ya oligopolist bir yapı hakimdir veya üretim ölçekleri dünya pazarları da rekabet için yetersizdir veya bu durumların her ikisi birden geçerlidir. O halde rekabete dayalı bir ekonomik düzen özlüyorsak, sanayi yapımızın bu düzene uyum sağlayacak biçimde geliştirilmesi, uzun vadeli politikalarımız arasında yer almalıdır. Dışa açılmanın daha ileri aşamalara götürülebilmesi, kuşkusuz sanayimizin rekabet gücünü artırma etken olacaktır. Ancak, liberalizasyonun son derece büyük dikkatle, ülkenin sanayi politikalarıyla uyum içinde, sanayinin daha ileri teknoloji malıların ihracatına olanak veren, rekabet gücünün artmasını sağlayan politikalarla birlikte yürütülmesi gerektiği kanısındayız. Hükümetlerimizin bu alanda bugüne kadar izlemiş olduğu politikaların bu ilkeler doğrultusunda olduğunu ne yazık ki söyleyemiyoruz.

Dış ticaret rejimi, teknoloji politikaları ve teşvik sistemi ile sanayi politikamıza bir bütün olarak bakmak zorundayız. Sanayide uluslararası başarının yolu teknoloji üretmekten geçiyor. Türkiye'nin her alanda teknoloji üretemeyeceğini, teknoloji üretebileceği alanları da tesadüfe bırakamayacağını, başarı şansına sahip olduğu alanlarda çabalarını yoğunlaştırırsa, Türkiye'nin bazı alanlarda yeni ürünler geliştirebilen, yenilikler yapabilen bir ülke olabileceğine inanıyoruz. Yıllardır uygulanmakta olan fakat bir sanayi politikası aracı olarak hiçbir değer taşımayan teşvik sistemimizin etkinliğe kavuşturulması gerektiğini düşünüyoruz. Türk sanayinin uluslararası rekabet gücünü artıracak politik

etkilerden uzak tutulan, dinamik bir teşvik modeli oluşturulmalı ve etkin bir sanayi politikası aracı olarak uygulanmalıdır.

Rekabetçi bir ekonomi yaratmanın ön koşullarından biri, devletin ekonomideki ve sanayideki ağırlığını azaltmaktır. Burada söylediklerinin çok büyük bir bölümüne katıldığım Boratav Hocam ile aramızda ciddi bir fikir ayrılığı olduğunu görüyorum. Bu açıdan özelleştirme programının başarıya ulaştırılması büyük önem taşıyor. Hepimizin bildiği gibi uluslararası pazarlarda önemli paylar alan devlet kuruluşlarına pek rastlanmaz. İşsizliğin yüksek olduğu, siyasetçilerin yönetim yetkilerini elden bırakmak istemedikleri, sermaye piyasasının yeterince gelişmemiş olduğu ülkemizde özelleştirmede kısa sürede büyük başarılar beklemenin yersiz olduğunu artık anlamış bulunuyoruz. Ancak kamu kesiminde verimliliğin sağlanması özelleştirmeyi de aşan, sadece KİT'leri değil, kamu yönetimi ve bürokrasiyi de kapsayan çok daha büyük bir sorun olarak karşımızda duruyor. Verimsiz çalışan, hiçbir rekabet gücü olmayan bir kamu sektörüyle, çağdaş, ekonomik, verimli bir özel kesimi birarada düşünmek mümkün değildir. Kamu kesimi ile özel kesimi bir bütün olarak görmek zorundayız.

Özelleştirme ve kamu kesiminin verimliliği, kalkınmanın üç temel taşından biri olarak nitelendirildiğimiz ekonomik istikrar sorunu ile de çok yakından ilgili. Türkiye'de kronikleşen enflasyonda kamu kesimi açıklarının önemli bir rol oynadığını biliyoruz. Kamu kesiminin finansman açıklarının daraltılması da kısa dönemde başarılamayacak, kamu kuruluşlarının özelleştirilerek veya özleştirilerek verimliliklerinin artırılmasını ve vergi gelirlerinin yükseltilmesini kapsayan orta ve uzun vadeli politikaların ısrarla ve sabırla uygulanmasını gerektirecektir. Bunlar yapılmadıkça ve ekonomik istikrar sağlanmadıkça ülkemiz sahip olduğu büyük gelişme potansiyeline erişemeyecektir.

Yüksek enflasyonu bazen öne sürüldüğü gibi kalkınmanın bedeli olarak değil, kalkınmanın önündeki en büyük engellerden biri olarak görmeliyiz. Kalkınmada yeni atılımların başlatılabilmesi için yüksek enflasyonla yüksek faizin birleşik oluşturdukları öldürücü kıskaçtan sanayimizi kurtarmamız gerekmektedir.

Görülüyor ki kalkınmanın üç temel taşı dediğimiz eğitilmiş insan gücü, rekabete dayalı bir ekonomi ve makro ekonomik istikrarı oluşturmaya yönelik politikaların tümü uzun vadeli bir perspektifi içeren politikalar. Eğitimde atılım yapılması, nüfus planlaması, ülke gerekleriyle uyumlu bir sanayi politikasının oluşturulması, özelleştirme, kamu kesimi finansman dengesinin sağlanması gibi sorunların en önemli ortak noktası uzun vadeli bir bakış açısını gerekli kılmalarıdır. Ülkemizde son yıllarda önemli aşamalar yapılmış daha verimli ve çağdaş ekonomik düzene geçiş yönünde önemli adımlar atılmıştır. Bu geçişin tümüyle başarıya u-

laşmamış olmasının nedeni uzun vadeli yaklaşımlar gerektiren alanlarda başarı kazanılamamış olmasıdır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde demokrasinin en büyük sorunu, politikada zaman perspektifinin genel seçimler, ara seçimler, ön seçimler, yerel seçimler, erken seçimler ve referandumların zamanlamasına göre belirlenmesidir. İşte demokraside liderleri bekleyen en önemli görev, kanımızca, politikanın bu doğal kısa vadeli perspektifiyle, ekonominin uzun vadeli sorunları arasındaki çelişkiyi çözmektir. Gerçekte dünyamızın geçirdiği deneyimler bu çelişkinin çözüm yolunu da bize gösteriyor. Görünürdeki çelişkinin çözümü daha güçlü bir demokrasiden, şeffaflık ve açıklık ortamının geliştirilmesinden, demokratik katılım mekanizmalarının güçlendirilmesinden geçiyor. Türkiye'mizin de böyle bir yolu seçmiş olduğunun bilinci içinde sorunlarımız ne kadar büyük olursa olsun, iyimserliği hiçbir zaman elden bırakmayacağız. Beni dinlediğiniz için hepinize pek çok teşekkür ederim.

Gülten Kazgan - Efendim biz de Sayın Eczacıbaşı'na teşekkür ediyoruz. Ancak şunu belirtiyim, Sayın Dr. Işın Çelebi'nin bahsettiği kısa vadeli istikrarsızlık gerçekten hepimizi o kadar kısa vadeli düşünmeye itti ki, uzun zamandır ekonomistler olarak uzun vadeli düşünmeyi unuttuk. Oysa ekonomik büyüme, kapital birikimi, bölüşüm sorunları, bütün konuşmacı arkadaşların da belirttiği gibi uzun vadeli bir perspektif içinde değerlendirmeyi gerektiren ekonominin temel sorunları. Oysa biz faiz düştü, kur arttı, baş döndürücü değişiklikleri arasında ne yazık ki, özellikle son bir kaç yıldır, bırakınız vizyon sahibi olmayı, ekonominin böyle sorunları olduğunu dahi unutmaya başladık. Bunun için kendisi böyle uzun vadeli bir düşünme biçimini getirdiğinden ötürü son derece faydalı bir nokta vurgulamış oldu. Ancak bir nokta daha ortaya çıkıyor ki, biz kısa vadeli sorunlarımıza çözüm de bulamazsak kolay kolay bu alışkanlıklarımızdan kurtulup Sayın Eczacıbaşı'nın yaptığı gibi uzun vadeli hedefler çerçevesinde düşünmede kendimizi alıştırırmayacağız. Onun için mutlaka bir dengeye oturtmamız lazım her iki taraftaki çözümleri, ortaklaşa bir çözüm içine koyabilmemiz lazım. Efendim Sayın Prof. Mumcu, sizde lütfen en çok 20 dakika içinde...

Necati Mumcu - Efendim sabrınız için sizlere ve benden önce konuşan sayın konuşmacıların konuşmalarından ötürü kendilerine teşekkür etmek isterim. Tabii sonlara kalınca söylenecek sözler de sizde takdir edersiniz ki azalıyor ama, ben İktisat Fakültesi'nin fazla konuşmayı sevmeyen bir üyesi olarak, belki Güngör burada, otuziki yılda üç kere bu toplantılara katılma fırsatını bulabildim, fırsat diyorum, tabii bunu nezaket icabı söylüyorum. O yüzden söyleyeceklerimin bir kısmı tekrar olabilir, başka yerlerde söylemiş olabilirim. Ama çok seyrek söylenince de belki hatırlamayabilirsiniz.

Ben onun için satır başları itibarıyla bazı noktalara değinmek istiyorum.

Bu konu bana geldiği zaman, tabii Sayın Uras'a bundan sonraki toplantılar için de bir ipucu vermek açısından değinmek istiyorum, diğer konuşmacıların uzun vadeli iktisat politikaları içinde hangi bölümleri anlatacakları konusunda, yani aramızda bir işbirliği yapma imkanı olup olmadığı konusunda bir kopukluk oldu; inşallah bundan sonra bu olmazsa belki tekrarlardan kaçınabiliriz, o bakımdan konuyu daha ayrıntılı olarak, daha geniş biçimde ele alma imkanımız olabilir. Her halde beni bu eleştirimden dolayı affederler kendileri. Tabii konu böyle gelince karşıma önce bir arkadaşım ile konuşurken, Sayın Gökay'la, dedim ki, enflasyonun üzerinde durmak istiyorum; canım dedi, uzun vadedeki konu oluncu espi diye bunu söyleyebilirsin dedi, tabii ben o konuyu ciddi olarak uzun vadeli, Türkiye'nin bir sorunu olarak ele almak istediğimi, diğer konular yanında ciddi olarak söylemiştim. Biraz sonra da sayın bakanımızın değindiği bir iki nokta ve Sayın Çelebi'nin özellikle bütçe açıklarıyla ilgili olarak yaptığı eleştiriler arasında önemli bir iki nokta var ki bunları mutlaka belirtmek istiyorum. Ama konu değişen dünyada, on yıllarda ve Türkiye'de olunca, dünyada neler olmuş, bunlardan söz etmeden de geçemeyeceğim. Ama onu biraz daha geriye götüreceğim.

1960'lardan bu tarafa neler oldu. Önce biliyorsunuz iktisat biliminin eski adı politik iktisattır. İktisatla politika bir arada. Ama biz iktisatçılar bunu zaman içinde, en azından gerçekte olmasa bile, teorik incelemelerimizde iktisadi ayırmışız, politikaları da ayırmışız, aralarında hiç su sızmaz bölmeler var gibi ele alıp, analiz yapıyoruz. Tabii o zaman da yaptığımız analiz gerçeklerden bir ölçüde farklı olabiliyor. Bu konuya niçin değindim. Brattonvud sisteminin yıkılması dolayısıyla. Bu sistem 1960'lardan itibaren yavaş yavaş ortadan kalkmış ve yerini bugün dalgalı kurlar dediğimiz kurların uygulandığı yüzen kurlar, dalgalı kurlar, kral impact dediğimiz, şu anda Türkiye'de uygulanan durum gibi durumlara bırakmıştır. Tabii bunun Türkiye'deki son iktisat politikaları üzerinde, 1980'lerden sonra çok önemli etkileri olduğunu söylemek istiyorum. Çünkü böyle bir sisteme geçtiğiniz zaman, eskiyi yıkıp, yerine yeni bir sistem koymanız gerekir. Bugüne kadar yeni bir uluslararası para sistemi konusunda ne ülkeler ne iktisatçılar anlaşılmış değil. Daha doğrusu bir sistemsizlik söz konusu olabilir aynen Türkiye de piyasa ekonomisi dediğimiz zaman, belirli bir sistem yoksa, bence yok, dünyada da böyle bir sistemsizlik var. Ama bundan pek şikayetçi değiller. Ama yeni bir sistem kurulursa bizi ilgilendiren tarafı, bu yeni sistemde bizim gibi ülkelerin daha çok söz sahibi olabilecekleri bir sistemin olması yönünde çaba harcamamız gerektirir. Çünkü bunun sonuçlarından geniş ölçüde etkilenir hale gelmiş durumdayız.

Gelişmiş ülkeler sorunlarını çözmüşler. Örneğin ABD'nin, ileri bir sanayi ülkesi olarak bir sorunu varsa bunu diğer sanayi ülkeleriyle işbirliği ve dayanışma halinde çözmektedirler. O bakımdan onların pek sorunları yok. Ama bizim gibi ülkeler bunu dayanışma yoluyla çözememektedirler. Nitekim son, Türkiye'de meydana gelen dış ekonomik ilişkilerle ilgili sorunların onun büyük etkisi vardır. O açıdan bu noktaya değinmek istiyorum.

Diğer bir husus Türkiye'de de sistem sorunu halledilmiş değildir dedim. Şu açıdan söylüyorum. Artık dünyadaki meydana gelen değişmelerle sonu izm'le biten bazı sistemlerin uygulamadan kalkmakta olduğunu görüyoruz. Tabii çoğumuz için bu şaşırtıcı ve bu kadar çabuk beklenen bir sonuç olmadığını herkes ifade etmektedir ama 1970'lerin sonlarında Rusya'ya gittiğim zaman, tabii hiçbir bilimsel dayanağı yok, böyle bir çöküşün çok da uzun olmayacağını sezinlemiştim zaten. Çünkü insana değer vermeyen ve toplumun ileri gitmesini kendi öğretilerine ihanet ederek, Marx'da bugün mezardan çıksaydı herhalde Rusya'daki uygulamayı tasvip etmezdi biçiminde bir yorumla belirtiyorum, ortadan kalkması gerekirdi. Ama daha önemli olan bir husus var. Artık ekonomik sistemlere başka bir açıdan bakmak lazım geldiği, bu konuda da bazı çalışmalar var. Karar verme teorisi açısından, motivasyon teorileri açısından yaklaşılmaması gerektiğidir. Burada konuyu Türkiye'ye şuradan getireceğim. Seçimlerden önce çeşitli partiler kendi görüşlerini ortaya koydular. Ama sosyal demokrat partilerin iktidara eğer gelmiş olsalardı, ya da gelirlerse, hangi modele göre hareket edecekleri konusunda, mesela, İsveç'teki bir sosyal demokrat model var, başka modeller var; hareket edecekleri konusunda daha ayrıntılı bilgiler veremelerini beklerdik ama bu olmadı. Bunu şunun için söylüyorum. Bugün örneğin Türkiye bir sanayileşme stratejisi uygulasa, uygulamak istese, bir plan hazırlasa, işadamları, devlet yetkilileri, üniversiteler toplanıp, öyle bir plan hazırlasalar, ama diyelim ki bir koalisyon hükümeti gitti, arkasından başka birisi geldi, ya da sosyal demokrat olmayan bir iktidar vardı da arkadan tam tersine görüşlere sahip bir iktidar geldi. Bu planlar atılacak mıdır? Yoksa aralarında bir ortak uzlaşma noktası olmalı mıdır? Yani hangi görüş olursa olsun, ister piyasa ekonomisine, bütün kural ve kurumlarıyla uyan bir hükümet olsun, ya da tersini yorumlayan olsun, Türkiye'nin öyle bir sanayileşme politikası olmalıdır ki, bundan fazla etkilenmemelidir. Ya da hiç değilse temel noktalarda etkilenmemesi gerekir. Çünkü artık bugün artık devletçilik katı biçimiyle ideolojik mülaazaalar dışında bazı nedenlerle terk edilmek durumundadır. Bu noktayı da kısaca belirtmiş oluyorum.

Şimdi, diğer bir noktaya değineyim. Sayın Gülten Kazgan'ın başka bir vesileyle belirttiği bir nokta var. Rakamlar insanları bazan yanıltırlar.

1980 yılındaki Türkiye koşullarına baktığımız zaman ne vardı orada, işsizlik vardı, GSMH da sıfır, negatif durumlar vardı, %78-80 enflasyon vardı. 1992 Türkiye'sine bakıyorsunuz gene aynı sorunlar karşınızda. Öyleyse şimdiye kadar geçen hükümetler hiçbir şey yapmadılar mı? Yapılmıştır. Fakat bu yapılanlar arasında, her iki durum arasında büyük farklar vardır. Adeta Türkiye son 10 yılda bir laboratuvar deneyinden geçmiştir, aynen teste tabi tutulan bir laboratuvar objesi gibi biz her şeyi denedik. Bu konuları biz bilmiyorsak başka kimse nin de bilmesini imkan yoktur. Acı tatlı taraflarıyla hepsini biz yaşadık. Ama öyle hatalar yaptık ki, belki çoğu zaman farkında da değiliz, ya da bize öğüt veren iktisatçılar; canım ne var ki, enflasyonun sebebi nüfus artışıdır, devleti de küçültürsünüz, -tabi küçültmek lazım, onu teslim edeyim de insan borç almışsa vatandaşından almış, ödeyemezse ödeyemez biçiminde soruna yaklaşmış olsaydık, bizim burada bu konuları tartışmıyor olmamız gerekirdi. Biraz daha işi ciddiye almamız gerekirdi.

Şimdi 80 yılında bize öğütlenen, ABD'nin kendisinin yapmayıp da bize öğütlediği fatura uygulandığı zaman, biz ulaşılmak istenen hedeflere, yani hem enflasyonu düşürecekmiş, hem GSMH'yı artıracaksınız, hem işsizliği ortadan kaldıracaksınız ve diğer hedeflere ulaşacaksınız, bunların eldeki aletlerle eşanlı olarak çözümlenemeyeceğini söyledik. Bunlar yazılı olarak mevcuttur. Gerekirse kaynak da verebilirim. Bugün bakıyoruz gene eşanlı olarak bu hedeflere ulaşmak istiyoruz. Bunlara eşanlı olarak ulaşmamıza imkan yoktur. Sebepleri de var.

Bir diğer nokta, Türkiye'nin 1980'lere kadar izlemiş olduğu sanayileşme politikası sanayi üretimi lehine, sanayi malları üretimi aleyhine, bir politikaydı. Yani sanayi ürünleri ihracı aleyhine fakat üretimi lehine, aynı zamanda tarım kesimini de fazla gözetmeyen bir politikaydı. 1980'den sonra ne olmuştur. Yine sanayi ürünleri üretimi genellikle aleyhine, çok lehine olmayan, sanayi malları üretimi ihracatı lehine, tarım kesiminin de yine ihmal eden bir politika ile karşı karşıyayız. Tabii burada sanayi kesiminin Sayın Eczacıbaşı'nın bu noktalara değinmesini isterdim, sanayi kesiminin önemli bir ihmale uğramış olduğunu görüyoruz. Tabii bu ihmalin bazı sebepleri var; tek sorumlu enflasyon değil. Enflasyon önemli bir sorun. Hangi konuya giderseniz, kısa vadede olsun, uzun vadede olsun enflasyon sorununu çözülmeden hiçbir şey yapamayacağımız ortada.

Bir kere özel sektörün sanayinin yapısını değiştirmesi gerekirdi. Aynı şey KİT'ler için de söz konusu. Demin sayın Eczacıbaşı belirttiği, bazıları çok küçük ölçekli kuruluqları için büyümeleri gerekiyor, bazıları çok büyük ölçeklidir, bunları optimum ölçeğe indirmek gerekiyor, sanayinin böyle bir yapıdan geçmesi gerekirdi, yani bir yapı değ

şikliği olması gerekirdi. Türkiye'de yapı değişikliği dediğiniz zaman sanayi malları üreten firmaların ürettikleri ürünlerin uluslararası piyasalarda mukayeseli üstünlük teorisinin gösterdiği esaslara yakın bir biçimde satabilecekleri bir düzeye getirilmesi gerekirdi. Yani eğer bu düzeyde değilse, bir kısmını tasfiye etmek, bir kısmını da modernleştirerek çağa ayak uydurmamız gerekirdi. Özel sektör bunu yapamadı. Bazı sebepleri var. Bu yapılmadı, bir. İkincisi de, Türkiye'de büyümeden bahsediyoruz. Büyümeden bahsettiğimiz zaman bazen iki kavramı birbirine karıştırıyoruz. GSMH artışıyla büyümeyi birbirine karıştırıyoruz. GSMH artmış olabilir ama ekonominin üretim kapasitesinde bir artma meydana gelmemişse o ülkede gerçek anlamda büyümeden bahsetme olanağı yoktur. Bu bakımdan onu ayırmakta büyük yarar vardır çünkü 1980 yılında uygulanan istikrar önlemleriyle ulaşılan düzeyde eksik kapasitenin çok önemli bir rolü vardır. Zaten bu eksik kapasite de doldurulduktan sonra ANAP hükümeti de yavaş yavaş köşeye sıkışmaya başlamıştır, bunun sıkıntılarını sancılarını çekmeye başlamıştır.

Bir diğer üzerinde durmak istediğim nokta, bugün sayın Kazgan'ın dediği gibi, biz her ne kadar çok yüksek faizden, reel döviz kurlarından bahsediyorsak, reel ücretlerden bahsediyorsak, bunların uzun süredir Türkiye'nin gündeminde olmasından ileri gelmektedir ve daha bir süre olacak, çünkü, Türkiye'nin uzun vadeli hedeflerinden birisi AT'ye girmektir. Alırlar almazlar ayrı hikaye, ama ANAP hükümetinin biz eleştirelim ya da eleştirmeyelim, yapmak istediği şeylerden bir tanesi Dünya Bankasının ve diğer kuruluşların da etkisiyle, yapısal uyum dedikleri de bu zaten, gerçi yapı kelimesinden ben aynı şeyi anlamıyorum, yani dedikleri bunlar. Yani böyle bir topluluğa girdiğiniz zaman bunların finansal müesseseleriyle nasıl bir ahenk içinde olacaksınız. Girdiğiniz zaman bir EMS sistemi ile karşılaşacaksınız. Bugünkü sistemden çok farklı. Yani Türkiye'ye belki o zaman diyecekler ki, siz bizden hep sermaye istiyorsunuz, biraz da siz bize sermaye ihraç edin, diyecekler, hatta bunu söylemeyecekler, bunlar olabilecektir. Teşekkür ederim.

Gülten Kazgan - Teşekkürler Sayın Mumcu. Buyrun Sayın Şenesen.

Ümit Şenesen - Büyüme bu noktada odaklaşmamız gerektiğini sanıyorum genel bir bakış açısı vermek bakımından; büyüme. İstikrarlı bir büyüme. Türkiye'nin ölümlü önemli problemlerden biri bu olmalı diye düşünüyorum. İkincisi, -bunlara teker teker değineceğim az sonra- gelir bölüşümü, bu da çok önemli benim görüşüme göre. Üçüncüsü de biraz Bülent Bey'in out dediği kavramlardan biri yine. İktisadi bağımsızlık. Bu üçü bence çok önemli. Diğer konular, hepsi bunlarla ilgili olduğu sürece önem kazanıyorlar. Enflasyon olsun, özelleştirme olsun, diğer bütün bugünlerde moda o-

lan, kamu kesiminin borçlanma gerekleri vs. gibi kavramlar olsun; eğer bana sorarsanız, bu üç kavramla ilgili oldukları sürece önemliler bunlar. Bunun dışında kendi başlarına çok önemleri yok. Ben burada uzun uzun enflasyon tahliline girmeyeceğim ama, enflasyon ne kötülükler doğuruyor; işte iki tane belli başlı kötülükler doğuruyor; birisi gelir bölüşümünü bozuyor, diğeri de geleceği belirsiz kıldıkları için yatırımları engelliyor. Görüyorsunuz işte, biri gelir bölüşümü, biri büyüme zaten, enflasyonun yarattığı kötülüklerin ikisi de yukarıda söylediğimiz kavramlarla bağlantılı. Dolayısıyla bu tür, bugün moda olan kavramlara çok değinmemeye çalışacağım ama, zaman zaman belki özelleştirme ile ilgili bir iki şey söyleyebilirim.

Şimdi bu sorunları tek başına piyasaya bırakırsanız, piyasa bunları çözebilir mi? Çözemediğini görüyoruz. Büyük ölçüde çözemediğini görüyoruz. Bir kere yine Eczacıbaşı'nın konuşmasında vurguladığı bir nokta var, katılıyorum kendilerine, hesabını iyi bilen bir sanayici olarak uzun vadeli perspektiflerin gerektiğini söyledi, buna kesinlikle katılıyorum. Sağlık ve eğitim politikalarının gerektiğini söyledi, bunlara kesinlikle katılıyorum. Siz bu büyümeyi sağlamak için, uzun vadedeki istikrarlı büyümeyi sağlamak için ne yapacaksınız, piyasa bıraktığınız zaman. Şöyle bir bakalım. Geçmiş yıllardaki büyüme hızlarımıza, bunları ileri doğru, 2000 yılına doğru uzatsam şöyle küçük bir egzersiz yaptım. 61'den bu yana olan dönemi bölümlere ayırarak değişik büyüme hızları hesapladım kişi başına GSMH için. En yüksek büyüme hızı 73-77 arasında, kişi başına % 4.33. Diğer dönemlerde bundan daha az, 77-80 arasında negatif. Şimdi bu büyüme hızları önümüzdeki yıllarda da, 2000 yılına kadar aynen devam etseydi, ortalama olarak aynı büyüme hızında büyüseydik, kişi başına GSMH'ımız ne olurdu diye baktım. Bu biraz da TUSİAD'ın hazırladığı 2 ciltlik perspektifler raporunun, az önce Bülent Beyde oradan alıntılar yaptı, Yunanistan'a hangi yılda yetişmek için % kaç büyüme hızı gerekir, falan diye, onun biraz tersden yapılmış bir egzersizdir. Bunu yaptığımız zaman o en hızlı büyüme hızını yakaladığımız 73-74 yılları arasındaki büyüme hızını devam ettirebilirsek 2000'e kadar, 10 yıllık süre içinde, 1990'dan itibaren, bizim o yıldaki % 4.33, kişi başına, sabit fiyatlarla tabii o yıldaki kişi başına GSMH'ımız 9.400 kûsur lira oluyor. Bunu 1990 GSMH deflatörüyle, o da 7 bin bilmem kaç, ona böldüğünüz takdirde ve de 1990 kurundan dolara çevirdiğiniz takdirde 3 bin dolar civarında bir gelirimiz oluyor. Bu geçmiş yıllarda yakaladığımız en yüksek hızıyla, 3025 dolar kişi başına. 1989 yılında çeşitli ülkelerin kişi başına gelirlerine baktığımızda; Trinidad ve Tobago 3.230, Çekoslovakya 3450, diğer bir çok ülke 4 binin üzerinde; ben buraya 2 bin ile 3 bin dolar arasındaki birtakım ülkeleri yazdım. Diğer alternatiflerde, yani % 4.33 değil de daha düşük kişi başına büyüme hızları yakaladığımız takdirde hep 3 bin

doların altında kalıyoruz. İşte Meksika'nın 1989'daki kişi başına geliri 2010, Arjantin 2160, Malezya o kadar, Cezayir 2200, Venezuela 2450, Güney Afrika 2470, vs., vs., Brezilya, Macaristan, Uruguay, Yugoslavya, Gabon bunlar 3 binin altında ama 2 binin üstünde ülkeler, yani biz o en hızlı büyüme hızını yakalayamazsak 1989 yılında bu ülkelerin olduğu düzeye 2000 yılında gelebileceğiz gibi görünüyor. Tabii bu çok kötümser bir yaklaşım, tabii bu kişi başına GSMH hesapları, eski nüfus büyüme hızı aynen devam edeceği varsayımıyla yapılıyor. Onun biraz düşeceğini Sayın Orhan Güvenen Bey de söyledi. Ben onun kadar fazla düşeceğini sanmıyorum. Çünkü 80 nüfus sayımı biraz garip bir nüfus sayımı. 75-85 arası ortalamasıyla karşılaştırırsanız onun dediği kadar düşük olmuyor.

Her neyse, bu büyüme hızlarını artırmamız gerekiyor açıkça görüldüğü gibi. Bunu da kişisel olarak şöyle düşünüyorum. Yatırım oranlarını kesin artırmamız lazım. Ben çok fazla ayrıntıya girmek istemiyorum. Korkut Bey bir sürü rakamlar verdi. Seçilmiş sanayiler olması gerekiyor. Tabii sanayi derken sadece dar anlamda sanayii kastetmiyorum. Hizmet kesimlerini de bunun içinde düşünüyorum. Bu tür sanayileri seçmemiz ve belki bunları desteklememiz, bunları geliştirmemiz gerekiyor diye düşünüyorum. Tabii yüksek teknoloji, vs. gibi sözler ediliyor ama, Türkiye'nin gerçeklerine de bir bakmak gerekirse, elimizde kesimler itibarıyla veri olarak en son 1985 yılının girdi-çıkta tabloları var. O tablolara yaptığımız basit bazı hesaplamalarla Türkiye'deki çeşitli kesimlerin geriye bağ ve ileriye bağ etkilerini bulmaya çalıştık. Genç arkadaşlardan belki bilmeyenler olabilir, birer satırda açıklayayım geriye bağ, ileriye bağ etkisini. Herhangi bir kesimi aldığınız zaman bu kesimin ürettiği malların nihai talebine, yani tüketim malı üretiyorsa onun tüketim talebine, yatırım malı üretiyorsa, yatırım talebine, ihracat yapıyorsa ihracat talebine, bir miktar artış sağladığınız takdirde dışsal olarak bu kesimler geriye dönerek o üretimi, o talebi karşılamak için yapacakları üretim için diğer bütün kesimlerden bir takım girdiler alıyorlar, onlar başka kesimlerde girdiler alıyorlar vs. ve bu sayede bir üretim artışı oluyor. Bu geriye bağ katsayısı bu üretim artışının düzeyini gösteriyor. Şöyle baktığımız zaman Türkiye'deki kesimlere, bizim girdi-çıkta tablolarımız 64 kesimlidir, onları ben birazcık toplulaştırdım, bu elimdeki 28 kesim için toplulaştırılmış rakamlar var. En yüksek geriye bağ etkisi, gıda, içki, tütün sektöründe görünüyor. Siz bir birim artırırsanız nihai talebi bir birim de kendisi ekliyor, ikinin üstüne çıkıyor yani geriye bağ etkisi. İkinin üstünde olan üç sektör var Türkiye'de; gıda, içki, tütün; orman ürünleri ve çok sürpriz bir sektör -bazı kimşeleri çok şaşırtacak ve kızdıracak bir sektör- demiryolu ulaştırıcılığı. Biliyorsunuz işte birtakım spekülasyonlar var demiryolu üzerinde, komünizme kadar gidebiliyor ucu; Batı Avrupa'da müthiş

bir komünizme doğru gidiş var bu bakımdan, barksanız eğer, Batı Avrupa'daki AT'ye dahil ülkele-re kendi aralarında çok üstün kaliteli ve çok yüksek hızla seyredebilen demiryolları dönüşüyorlar büyük merkezler arasında. Ve bu demiryolları çok kısa bir gelecekte havayolları ile rekabet edebilecek bir alternatif taşıma sistemi olmak üzere. Şu günlerde.

Güney Kore büyük bir ihale gerçekleştirmek üzere. Hızlı tren yaptırmak istiyorlar Güney Kore'de, çok öykündüğümüz Güney Kore'de. Ve bu ihale için 3 tane büyük rakip var. Bir tanesi Japonlar doğal olarak, fakat onların teknolojisi biraz eski bulunuyor, dikkat edin; Avrupalıların teknolojileri daha yeni. Fransız-İngiliz ortaklığı bir teklif, bir de Almanların teklifi var. Bu üçü kıyasıya çarpışıyorlar şimdi Güney Kore'ye hızlı treni kim yapacak diye. Bizde de bir gün olacak böyle şeyler diye ümidediyoruz biz.

Demin söylediğim dördüncü sektör doku-ma, beşinci sektör kağıt sektörü. Bunlar aşağı yukarı sizin 1 birimlik nihai artışınızı ikiye katlayan sektörler. İleriye bağ etkileri deyince de bunu biraz yeni tanımla hesapladık biz. Eskiden biraz sakıncalı şekilde hesaplanıyordu. Şöyle belki özetlenebilir ileriye bağ etkisi de. Siz bir sektörün katma değerini 1 birim artırırsanız, bunun bu katma değerle birlikte ürettiği malları sattığı sektörlerle, girdi verdiği sektörlerle yarattığı etkiyi gösteriyor ileriye bağ etkisi. Burada Türkiye'deki ileriye bağ etkilerine baktığınız zaman az önce birinci olan gıda, içki, tütün sektörü ileriye bağ etkisinde üçüncü; ikinci olan orman ürünleri sektörü dördüncü; üçüncü olan demiryolu sektörü beşinci; beşinci olan kağıt sektörü ikinci. Görüyorsunuz aşağı yukarı ilk dört sektör ilk beş içinde oynuyorlar. Dolayısıyla aşağı yukarı belli oluyor nelerin önemli olduğu. Bunlara anahtar sektörler deniyor. Bu sektörler belki düşünülebilir. Bunlar tabii çok yüzeysel şeyler. Bunların daha ayrıntısına girmek lazım. Hemen sadece bu sektörlerin adlarını bulmakla işler hallolmuyor tabii. Çok daha ayrıntılı şeyler yapmak gerekir. Bunların çok yüzeysel olduğunu kabul ediyorum ama bir takım ipuçları veriyor bize. Dolayısıyla öyle demiryollarını bir kalemde falan silip atmak gerekmiyor. Bunu söylerken şunu da biliyorum. Mesela 64'e 64 tabloda, demiryolu ulaşım hizmet sektörü, Türkiye'de negatif katma değer gösteren bir sektör. Bunu da biliyorum. Bunun ne anlama geldiğini iyice düşünebilirsiniz. Yani ücretlerden daha az bir katma değer yaratıyor.

Gelir bölüşümüne gelince, bu da tabii daha önce konuşulmuş bir konu, gelir bölüşümünün ne kadar bozulduğu ayrıntılarıyla incelenmiş bir konu. Özellikle Korkut Bey'in 80 sonrası Türkiye iktisadı için kitabını tavsiye ederim. Gülten Hanımın yeni çıkan bir çalışması var, henüz okuma fırsatını bulamadım ama değerli olduğunu biliyorum. Bunlardan yeterli ayrıntılı bilgiler edinilebilir sanıyorum.

Benim naçizane söyleyebileceğim bir iki küçük şey var bu konuda. Gelir dağılımı çok bozuldu. Kimlerin aleyhine bozuldu? Tarım kesiminin aleyhine bozuldu ve sabit gelirlielerin aleyhine bozuldu. Bu üretim faktörleri bakımından bir bozulma. Bir de başka bir açıdan, bölgesel olarak gelir dağılımı çok bozuldu. Tarımda küçük üreticinin özellikle gelirleri çok düştü. İşte daha önce de bahsedildi, iç ticaret hadleri vs.. Burada ne yapılabilir uzun vadede? Ben gene böyle demiryolu gibi aykırı bir şeyle gireceğim konuya. Kooperatif diyorum ben. Bu çok hayalci görülebilir, pembe görülebilir filan. Bakın Amerikan ekonomisinde, adı kooperatif değildir, başka adlar konmuştur; çünkü kooperatif adı başka husumetleri çekebiliyor Amerika'da; Amerika ölçeğinde, çok büyük şirketler vardır kooperatif. Ne bileyim, süt kooperatifi vardır, bilmem ne kooperatifi vardır, bunlar kooperatiftir, küçük üretici kooperatifleridir ve çok büyük finansal kaynaklara sahiptirler bugün. Dolayısıyla burada da niye olmasın denebilir.

İşçiler için, sabit gelirlielerin bir grubu olarak, onlar artık yavaş yavaş toplu sözleşmelerini kendileri imzalayabiliyorlar. Onlar için bir endeksleme önerirseniz, sendikacılar kızıyor bizim fonksiyonumuz ortadan kalkıyor diye. Onları endeksleme ile sendikacılar arasında başbaşa bırakıyorum ama, memurlar için kesin endeksleme lazım. Bugün en fazla gelir kaybına uğrayanlar benim de mensubu olduğum grup memurlardır. Dolayısıyla bizim maaşlarımızı endeksleme gerekiyor, sanıyorum buradaki hocalarım da katılıyorlardır.

Böylece enflasyon istikrarlı bir şekilde aşağı yukarı aynı düzeyde sürse bile, düşürülemese bile, düşürülse çok daha iyi tabii, endeksleme ile hiç olmazsa bu insanların gelir kayıplarını engellemesi lazım. Sabahki sosyal politika oturumunu dinleyenler, ne gibi vahim sonuçlar doğurabileceğini görmüşlerdir. Bölgesel gelir dağılımı da ayrı bir alem. Erdoğan Öztütün'un Sanayi Odası İstatistikleri yayınları arasında yayınlanmış iki kitabı var. 86 yılına kadar iller itibarıyla Milli Gelir Dağılımını veriyor. O verileri inceleyin görürsünüz, Doğuda ve güneydoğuda birçok ilimizde bugün, biraz da Doğu Karadeniz bölgesindeki birçok ilimizde 1970'lere göre 1986'da reel gelir düşmüştür arkadaşlar. Bırakın ilerlemeyi, Türkiye % şu kadar büyüyor ortalama her sene diyoruz, bu illerimizde kişi başına gelir düşmüştür. Üstelik bunlar dışarıya göç veren iller. Bir de bunu gözönüne alırsanız, ne kadar büyük bir mutlak yoksulluk içine yuvarlandıklarını rahatlıkla görebilirsiniz.

Üçüncü temel taş diye gördüğüm iktisadi bağımsızlık; burada da kısaca dışarıya bağımlılık-tan söz etmek istiyorum. Bizde 80'lerden sonraki iktisat politikaları değerlendirirken büyük ölçüde dışsatımın başarısı vurgulanıyor hep. Şu kadar artırdık, bu kadar göklere çıkardık gibi bir takım deyimler kullanılıyor dışsatım için. Madalyonun bir de

öbür yüzüne bakmak lazım, dış alım ne oluyor? Bu dışarıya bağımlılık, dış ticaret bakımından bir anlamda dışarıya da bağımlılık anlamına geliyor. Şimdi, bunlara baktığımız zaman, bunu da yine sektörler bazında yapmaya çalıştık. 68 ve 73 için Nuri Yıldırım bir çalışma yapmıştı. Onun çalışmasını biz sonra 79 ve 85'e taşıyarak böylece bir tür süreklilik sağlamaya çalıştık. Çok kısa olarak bulgularımızı okuyayım; dışalımın içinde yatırıma giden malların payı önemli ölçüde azalmıştır, bu da sanayileşme ve gelişmeyi engelleyen bir eğilim olarak değerlendirilebilir. Yatırıma giden dışalım mallarının sunumu, başlıca üç kesimde yoğunlaşmıştır; makine, taşıt ve elektrikli makineler. Son kullanıma giden, yani yatırıma ya da tüketime giden dışalım malları sunan kesimlerin sayısı ise gittikçe artmaktadır. Böylece dışalım kökenli tüketim malları çeşitlilik gösterme eğilimine girmiştir. Bütün kesimlerin yaptığı toplam ara girdi satışları içinde dışalımın payı gittikçe yükselmektedir. Böyle bir ölçüyü, bu anlamda bir dışabağımlılık gösteren bir ölçü 85 yılında, 68'in 2.5 katı, 73 ve 79 yıllarının da iki katına kadar ulaşmıştır. Kesimlerin son kullanıma giden satışları içindeki dışalım payı için yine böyle bir gösterge, başka bir gösterge var. O da yine 85 yılı için hesapladığımızda 73'ün iki katı, 68 ve 79'un ise üç katından fazla çıkmaktadır. Kesimlerin kullandıkları girdi toplamı içinde dışalımın payına baktığımızda bu bağlamdaki bir katsayıda 85 yılında yine 68'in 2.5 katı, 73 ve 79'un iki katıdır. Kesimlerin gayri safi üretimleri içinde dışalımın payını gösteren gösterge de 85 yılında 68'in üç katına yakındır, 73 ve 79'un iki katından yüksektir. Şimdi bütün bu göstergelere baktığımız zaman, hep 2-2.5, üç kat daha dışarıya bağımlılık olduğu ortaya çıkıyor.

Kesimler bazında yaptığımız zaman, üretimlerinin dışarıya bağımlılığı çok yüksek olan kesimler, bunların büyük farkla önde gelen kesim, petrol kesimi. Ondan sonra ilk beş sırada yer alan kesimler çeşitli göstergelere göre: metal eşya, taşıt, makine, kauçuk, plastik. Değişik göstergelere göre bu sektörler hep ilk beşin içine girebiliyor. Diğer taraftan, ters taraftan baktığımızda, ürettikleri ürünlere göre dışalım gereksinimi yüksek olan kesimler, orada biraz daha çeşitli göstergelere göre farklı farklı kesimler ortaya çıkmış oluyor. Burada da maden, petrol, ana metal, kimya, makine, taşıt gibi kesimler dışalımı bağımlılıkları oldukça yüksek kesimler olarak karşımıza çıkıyor.

Şimdi bütün bunlardan sonra, bu saptamalardan sonra, ben bütün bunların serbest piyasa dedikleri, ben serbest piyasa demeyi de çok sevmiyorum, piyasa ekonomisiyle büyük ölçüde düzeltileceğine inanmıyorum. Sayın Eczacıbaşı'nın "rekabete açık ekonomi" deyimini bana biraz daha uygun geliyor. Dolayısıyla ona çok fazla bir itirazım yok. Rekabet dinamiklerine açık olmalı, ona fazla itiraz edemem ama, benim önerdiğim şey bi-

raz aykırı bir biçimde; plan. Son söz diye benden ne sorarsanız, ben planlama yapmamız gerekir diyorum. Bu planlamayı da öyle çok emredici filan bir planlama olarak düşünmüyorum, verileri piyasadan beslenen planlama. Bunu bizim öykündüğümüz birçok ülke yapıyor aslında. Mesela Uzakdoğu ülkeleri yapıyor bunu. Biz onları çok serbest piyasa ekonomisi zannediyoruz ama değil; mesela Tayvan'a bakın 1980'li yıllarda, bunların ithal ettiği malların ortalama % 30'u merkezi bir otoritenin iznine bağlı olarak ithal ediliyor. Öyle serbestlik, kayıtsız şartsız, orda da yok. Mesela Tayvan'da bir merkezi büro var. Sanayi Gelişme Bürosu adı altında. O büro bu izne bağlı malların ithalatında büyük ölçüde yetkili. Kendisi karar veremezse o malla ilgili ithalatı değerlendirirken, o malı ülke içinde üreten sanayicilerin derneklerine veya kuruluşlarına başvurarak, onların fikirlerini alarak karar veriyor. Ne bileyim, mesela siz bir çok yüksek safılıkta bir kimyasal madde satın almak istiyorsunuz ve diyorsunuz ki, ülke içinde bunu üreten yok, dışardan getirticeğim, soruyor ülke içi eki üreticilere, siz bunu üretebilir misiniz? Üretebiliriz derlerse ithal etmesini engelliyor, yurtiçinden almasını çeşitli biçimlerde zorluyor. Yurtiçinden almasını sağlıyor bunu, ve böylece bir tür dışalığa bağımlılıktan kurtuluyorlar fakat bunun devamı da var; bir süre sonra içerde bu malı üreten firma yüksek fiyatlarla, yüksek maliyetlerle üretmeye başladı, dışardaki ile fiyat farkı çok açılmaya başladı; bu defa firma başvurduğu takdirde, satın alan firma, dışalımı serbest bırakabiliyor. Böylece içerdeki üreticiyi de dışalımın rekabetinden hiçbir zaman başıboş bırakmıyor, himayeciliğe doğru gitmiyor. Teşekkür ederim.

Gülten Kazgan - Efendim bütün konuşmacılara çok teşekkür ediyorum. Ben soruları alayım, ama lütfen görüş beyan etmeyiniz. Sayın Kazgan buyrun...

Haydar Kazgan - Şimdi ben ilk evvela gelişme hızı hikayesini biraz açıklayayım. Çünkü bu mekteplerde de yanlış öğretiliyor. Şimdi bu gelişme hızı daima bir oranla anlatılıyor. Acaba hangi mallarda üretim artışı oluyor bu hiç açıklanmıyor. Ve sonra kalkıyor bu gelişme hızını gelişmiş ülkelerin gelişme hızıyla mukayese ederek, efendim diyor Avrupa, AT büyüme hızı % 1 iken bizde % 4 oldu diyor. Aman efendim, yapmayın. Oradaki % 1 mübadele hadlerini kendi lehlerine çeviren bir artış. Öyle mallar üretiliyorlar ki, o onları kat kat zenginleştiriyor. Yani onların % 1'i senin % 10'una bedel anlama geliyor. Halbuki biz % 5-6 derken mübadele hadlerini aleyhimize gelişme o yönde oluyor, anlatabildim mi? Bunu çok iyi bilmemiz lazım. Acaba Türkiye'deki gelişme hangi yönde oluyor. Bir de şu var, bunları bilmeden bu gelişme hızını bir rakamla söylemek alışkanlık haline geldi. Ama sınıfta çocuklar söylüyorlar bana, nedir bu gelişme oranı?

Gülten Kazgan - Sayın Kazgan, lütfen sorunuz... Lütfen sadece sorunuz.... Peki efendim... Soruyu kime yönelttiniz...

Haydar Kazgan - Herkese, herkese efendim...

Gülten Kazgan - Herkese. Sayın Yücel Candemir...

Yücel Candemir - Efendim, ben Sayın Şenese'nin ileriye geriye bağ teknikleriyle ilgili açıklaması ve arkasından da kendisini plandan yana bulunduğunu belirtmesi üzerine bir soru sormak istiyorum. Kendisine değil, ama biraz paradoksal gibi görünüyor ama sayın Eczacıbaşı'na sormak istiyorum. Bunlar aslında planlama teknikleri ama, illede merkezi bir planın aracı olarak kullanılması gerekmiyor. Bazı ülkelerde, ABD bunların başında geliyor, işadamları, sanayiciler, tabii bunların esaslı hesabını bilen sanayiciler olarak nitelemek gerek, üniversitelerin bu konudaki, ekonomi bölümleri gelişmiş üniversitelerin bu konudaki araştırmalarından, yaptırdıkları çalışmalarla yararlanma yoluna geçiyorlar, Türkiye'de işadamları, tabii bunun zorluklarını düşünmüyor değilim ama, bu konuda ne düşünüyorlar? Enflasyon, gelir bölüşümü, gelirbölüşümündeki bozulmanın yol açtığı çarpıklaşma, burada yetkili hükümet temsilcisi kimseyi göremiyorum ama, geçmiş dönemin yetkililerinden birini görebiliyorum, sadece kendisini hedef aldığını sanmasın ama geçmişte uygulanan iktisat politikaları yanlışlıkla, hatayla gelir bölüşümünün bozulmasını değil, kasıtlı, bilerek gelir bölüşümünün bozulmasına ve ekonomide de çarpıklaşmaya yol açtı. Bunun yanlışlarından acaba ders aldılar mı? Geleceğe yönelik uzun vadeli politikalar düşünülürken yapılmış yanlışlardan ders alarak politikalar üretmeyi düşünüyorlar mı? Teşekkür ederim.

Gülten Kazgan - Çok teşekkür, başka soru var mı efendim?

Soru - Sayın Eczacıbaşı gelişmiş insan gücünden bahsetti. Özel sektör bugün gelişmiş insan gücüne ne tür katkılarda bulunuyor ve bundan sonra nasıl bulunacak?

Gülten Kazgan - Başka soru efendim... başka soru yok. Evet, sayın konuşmacılar bu soruları cevaplarken iletmek istedikleri ek mesajları da birlikte iletebilirler. Önce sayın Boratav sizden başlayalım...

Korkut Boratav - Efendim bana soru gelmedi, tabii sayın Kazgan'ın sorusunu değil katkısını algıladık ve doğru bir saptama yaptı. Bizim milli geliri, hele uluslararası karşılaştırmalı alışkanlığımız çaresizlikten, daha iyisi yok. Ama, sizin görüşünüzün yerli yerine oturduğunu da biliyoruz, malum yoksullaştırıcı büyüme diye de bir olgu var, ticaret hadlerini bozarak, ama yani onu her an yapamıyoruz, yani her an o tahlili ekleyerek mukayese yapamıyoruz.

Ben bu fırsatı kullanarak iki üç dakika KİT'ler ve özelleştirmeden bahsedeceğim. Şimdi efendim, konuşmacılar değindi kısaca, KİT'lerimiz son derece başarılıdır, şaşıracaksınız, size bir örnek vereyim, vereceğim örnek bir kere daha Dünya Bankası'nın son raporundan, kendileri bu sonucu çıkarmıyor. Bakınız, öyle bir sektör düşünün ki, beş yıl içinde bu sektöre yapılan yatırım % 34 azalmıştır, fakat bu sektörün yarattığı katma değer % 32 artmıştır. İşte bunlar KİT'lerdir. KİT'lerin problemi, dolayısıyla verimlilik sorunu değildir; ki verimliliği katma değerle bağlantılı olarak ölçme durumundayız. KİT'lerin sorunu finansal sorun, yani karlılık sorunu. Analizi karlılığa kaydırduğunuz zaman tablo değişiyor. 1990 kaynaklarına göre Sümerbank ve PETKİM hariç KİT'lerimiz 3 trilyon kar elde etmişlerdir, vergi ve faizden önce, fakat 3.7 trilyon faiz ödemişlerdir. Böylece karları negatife dönüyor, faiz ödemelerinden sonra. Yani katma değer yaratıp bunu büyük ölçüde eksik yatırımdan ötürü, kendi imkanlarını zorlayarak, yüksek faizle borçlandıkları ve dış borçlara battıkları için yaşıyorlar. Bu derecede ihmal edilip, bu kadar performans gösteren bir sektör üzerine eğilmek, korumak ve iyileştirmek lazım. KİT'lerin satışı, hele satışını aynı zamanda yönetimiyle görevli bir kamu ortaklığı idaresine devretmek; batık bir şirketi iflas masasına devretmeye benziyor. Üstelik şirket batık da değildir, iflas masası bunları tasfiye ile görevlidir ve bırakmıştır kendi haline. Dolayısıyla KİT meselesi son derece hassas bir konudur. Vurgulayarak söylemek istiyorum, iktisat yazınında etkinliğin mülkiyetle ilişkisi yoktur. Yaygın kanaat aksidir ama, iktisat yazınında etkinlik piyasa biçimleri, rekabet ve yönetim biçimiyle ilgilidir. Ve bu noktada kamu işletmelerinin kimi noktalarda handikapı vardır, kimi noktalarda avantajı vardır. Mesela KİT'ler vergi kaçırır, özel sektör kaçırır. İşte buyrun lehte, aleyhte bir durum. KİT'ler okul gibidir, tüm kamuya, tüm topluma teknik personel yetiştirir, öyle bir başka sektör yoktur. Verim göstergelerini, mukayese etmek çok zordur, hangisi daha verimli. Fakat zaman içinde hangisinin daha çok verim artışı sağladığını ölçmek mümkündür. 63-88 arasını tümüyle alırsak, sanayi istatistiklerinin kapsamı, emek verimliliği, sermaye verimliliği ve toplam faktör verimliliği arasında bu iki sektörün imalat sanayiindeki göstergelerini ölçerseniz, her üç gösterge de dönemin tümü için KİT'lerin verim artışı daha yüksektir. Finansal bozulma son yılların meselesidir özellikle ve buna bakarak KİT'lerin özelleştirilmesi tek başına savunulamaz.

Son olarak şunu söyleyeceğim, özellikle i-şadamları ve düşünür Eczacıbaşı'na taş atıyorum; kendisi değil ama iş çevrelerinin 1983 yılında TÜ-SİAD'ın başkanı "KİT'lerin mülkiyeti üzerinde bir talebimiz yoktur, KİT'lerin sorunu mülkiyet sorunu değil, işletme ve yönetim sorunudur" dedi. 7 yıl 8 yıl sonra, tek ağızdan koro gibi, bütün Türkiye ekonomisinin meselelerinin kökünde KİT'lerin özel-

leştirilmesi aynı çevreler tarafından gündemin birinci maddesi haline getiriliyor. İktisat politikaları tartışılırken, niye özelleştirmiyorsunuz, niye hızlı gitmiyorsunuz sorusu geliyor. Bana göre bu, benim ilk konuşmada açıklamaya çalıştığım, özel sektörün kalkınma, istikrar, sanayileşme yüküne doğrudan doğruya katkı yapma imkanı olduğunun aşağı yukarı farkında olan çevreler, vergi yükünü kastediyorum, çünkü kilit nokta vergi yüküdür. Bunu kaçmak için bir feyk atma olarak yorumluyorum. Bunu özellikle vurgulamak istiyorum; KİT meselesi gündemin birinci maddesi değildir, Türkiye ekonomisinin problemlerinin kökeninde olan bir madde değildir. Bir maddedir ama şöyle; bu büyük sektörü kurtarmak, canlandırmak lazımdır. Kurtulamayacaklar tasfiye edilir, özelleştirme değil.

En son nokta da şudur: KİT'lerin etkinlik meselesini çözmek istiyorsanız, en verimsizlerden satınız, en işe yaramayanları satınız ki, madem ki daha verimlidir özel sektör, düzeltsin, kurtarsın. Gördüğümüz durum şudur, en karlılarından satıyorlar. Çünkü KİT'ler vergi toplayamayan bir iktidarın vergiye alternatif gelir sağlama yöntemi olarak görülüyor. Yani mülkis bir aile babası buzdolabını, çamaşır makinasını satarak ayı kurtarmaya bakıyor. Özetle bunları vurgulamak istedim sayın başkan...

Gülten Kazgan - Çok teşekkür ederiz. Buyurun Sayın Işın Çelebi...

Işın Çelebi - Şimdi efendim, gelir bölüşümünün kasıtlı bozulması nedeniyle geleceğe dönük ders aldınız mı diye bir soru yöneltildi. Ben buraya ders alarak geldim zaten. Ve dersimi de iyi çalışarak geldiğim kanaatindeyim. Biraz önce konuşmamda söylediğim, kısa dönemli enflasyon, kamu kesimi finansman açığı gibi sorunlarla uzun dönemli problem, sermaye stokunun artırılması, gelir dağılımının düzenlenmesi gibi problemlerin, ayrı kompartmanlar olarak çözülebileceğini söylemedim. Orada bir yanlış ifade oldu sanıyorum. Kısa ve uzun vadeli sorunların ilişki içinde olduğunu ve uzun vadeli hedefleri gerçekleştirmek için kısa ve orta dönemli sorunların çözümüne öncelik vermek gerektiğini belirttim. Bunları birbirinden ayırmak mümkün değil, ama hepsini birarada eşanlı yapmak da çok zor. 1988-89'da Türk ekonomisinde büyüme hızı negatif veya 1.9, enflasyon 75; 90 yılında enflasyon 20 puan aşağı indi, büyüme hızı 9; 91'de enflasyon 59 düzeyinde devam ediyor, büyüme hızı işte 1,03, her neyse...

Türkiye'de makro ekonomik dengelerde bir belirsizlik, istikrarsızlık var. Bu belirsizlik ve istikrarsızlığı ortadan kaldırmak gerekiyor. Bu anlamda eğer sağlıklı bir dışa açık büyüme sürecini oluşturacak ve Türkiye'de uluslararası rekabete uyum sağlayan bir sanayileşme yapısını oluşturacaksa, bu kısa dönemdeki belirsizlikleri ortadan kaldırmak lazım. Eğer biz bunun üstüne toplum o-

larak gitmezsek, kısa dönemli popülist politikalar bugünlerde Türk ekonomisine hakim olacaktır. Bakın, erken emeklilik meselesiyle bütçeye getirilen yük 10 trilyondur. SSK primlerinin affıyla, Bağ-Kur primlerinin affıyla 4 trilyondan fazla bütçeye yük getirilmiştir. Vergi affı, bir başka ilginç noktadır.

Şimdi bu popülist politikaların uygulanması, hepimize hoş gelebilir. Ama 500 günde enflasyonu %10'un altına düşüreceğiz diyen biz değiliz. Beş yıllık bir süreç içinde enflasyonu indireceğimizi belirttik. Burada şunu anlatmak istiyorum. Ama Türkiye'yi de % 7-8 bir büyüme çizgisine oturtarak, Türk ekonomisinde enflasyonu bir iki yılda aşağıya indirmek de mümkün değildir. Bu yıl Türk ekonomisi yeniden % 7-8 büyüyebilir, çünkü 91 yılı bazı çok düşüktür. Ama enflasyon hedef 42 dersiniz, 65 olur, hiç önemli değil. Ama çok önemli bence. Türk ekonomisinin ve Türkiye'de yaşayan insanların çok temel problemi, ortaya konan hedef ve programların, kabul edilebilir marjlardaki sapmayla yönetilmesini, Türkiye'de alışkanlık haline getirmemiz lazım. Eğer biz bu alışkanlığı oluşturmazsak, Türkiye'de çok temel problemlere çözüm getirmemiz mümkün değil.

Şimdi gelir dağılım meselesine geleceğim. Reel ücret artışları, özel ve kamu olarak baktığımda 83 yılında, Kamu'da 100, özelde 100 olarak aldığımızda, endekslediğimizde, 90'da 107 olmuş ve özel kesimde de 140.3 olmuş, 91'de 169 olmuş ve özel kesimde 214.6 olmuş. Planlamanın rakamları. Reel ücretlerde önemli bir artış var, özellikle 89 sonrasında. Gelir dağılımı çalışmalarına baktığımızda, gelir dağılımında çok ciddi bir bozulma yok. Çok, marjinal bir iyileşme bile söz konusu, ama tartışmalı bir nokta.

Şimdi gelir dağılımını iyileştirmenin yolu büyüme ve bölüşüm sorunundan geçiyor. Büyüme ve bölüşüm sorunu, ki bugün enflasyon meselesinin, veya kamu kesimi finansman açığı moda olduğu için tartışmıyoruz, kamu kesimi finansman açığı problemini çözemediğiniz sürece bütçe açığı meselesi, KİT'lerin finansman açığı meselesi hep önünüzde, masanızın üzerinde durduğu sürece, gelir dağılımı meselesini çözemezsiniz. Ne oluyor? % 100 toplu sözleşmelerle zam yapıyorsunuz ama reel ücretlerde artış oluyor, insanlar gelir dağılımının düzeldiğinden söz etmiyorlar, çünkü bu enflasyon süreci ve belirsizlik ortamında insanların beklentileri hep negatife dönüşüyor. Yani büyüme ve bölüşüm sorununu, enflasyon, makro dengelerdeki belirsizlik ortamını oluşturan bir takım sıkıntıları giderecek tedbirlerden ayrı düşünmüyorum; ama büyüme ve bölüşüm sorununu hall ederken Türkiye'de bir veya iki yıl süreyle şok tedbirleri de kastetmiyorum, ama yumuşak inişli bir istikrar programına ihtiyaç var. Popülist politikalara şu anda kredibilite yüksekliği hoş bir ortamda tahammül ediyoruz ama bu popülist politikalar ekim ve kış aylarında ciddi sorunlara yol açacaktır. Dün

burada, eğer memur maaşlarına, personel ücretlerine 100 trilyon veriyorum, verilebilir; ama o bütçe açığı eğer 60-70 trilyona tırmanıyorsa, kamu kesimi finansman açığı % 12-13 ise siz burada hızlı tren yapamazsınız. 4 milyar dolar yatırımı başlatamazsınız. Başlatırsınız, başlatırsanız enflasyonu % 70'lerde kabul etmek zorundasınız. O % 70'ler sizin gelir dağılımı ve bölüşüm meselenize sıkıntı getirir. Ama Türkiye'de eğer üretkenliği artırmak istiyorsanız ve yatırımları artırmak istiyorsanız, siz bugün bütçeden, 27 trilyon kamu kaynakları olarak yatırımlara ayırdığınız payı eğer 40 trilyon artırmak istiyorsanız vergi gelirlerini ve bütçe gelirlerini artırmak zorundasınız. Bunun bir mali yükü var. Riski var. Şu bir politik tercihtir. Bu politik tercihi bu politik kararı veremiyor, siz bütçe gelirlerinizi bu noktada tutup, 27 trilyonluk bir yatırım programıyla 4 milyar dolarlık bir altyapı yatırımına başlıyorsanız, o zaman bir başka sorunu beraberinde getiriyorsunuz. 15 senede bu yatırımı bitiriyorsunuz. Karakaya projesinin olduğu gibi. 1 liraya üreteceğiniz malı o proje bittiğinde 10 liraya üretiyorsunuz. Bugün KİT'lerin temelinde yatan bir diğer önemli problem budur. En önemli KİT finansman açığı TEK'ten kaynaklanır. 5 trilyon, neden 2 yılda, 5 yılda, 3 yılda bitecek projeleri 10 yılda bitirmiştir Türkiye. 100'e bitireceği problemleri, 300'e, 500'e bitirmiştir, kaynaklarını bulmadan, projelerini ciddi olarak ele almadan başladığı için. Yani şunu anlatmak istiyorum. Türkiye uzun vadeli programları ile kısa vadeli sorunlarının çözümünü bir perspektif içinde bir bütün içinde ele almalıdır. Ama kısa dönemli sorunlarını çözmeyi gözardı etmemelidir ve popülist politikalarından uzaklaşmalıdır. Teşekkür ederim.

Gülten Kazgan - Çok teşekkür ederiz. Sayın Eczacıbaşı...

Bülent Eczacıbaşı - Efendim Sayın Boratav hocamızın söylediklerinde, katılmadığım noktalar var. Herhalde farkediyorsunuz. Bir kere KİT'lerin sorunu, finansal sorundur demek veya herhangi bir işletmenin sorunu finansal sorundur demek, sayın hocamdan özür dileyerek söylüyorum, çok büyük bir yanılgıdır, çünkü eninde sonunda her işletmenin sorunu finansal soruna dönüşür. İşletmeler faiz ödemekten ötürü batırlar, finansman sorunlarından ötürü batırlar. Ama o noktaya başka hatalar nedeniyle gelirler. Yönetim hataları nedeniyle gelirler veya yatırım hataları nedeniyle gelirler. Çeşitli nedenlerle finansman batağına saplanırlar ve eninde sonunda faizden, finansmandan batırlar. O nedenle finansman sorundur demekle işi ne yazık ki geçiştiremiyoruz.

KİT'lerin çok daha temel sorunları vardır. KİT'lerin en temel sorunu amaçlarının karışık olmasıdır. Bugün hepimiz biliyoruz ki, bir şeyin hayatta başarılı olabilmesi için, bu insanlar için de kuruluşlar içinde geçerli, ülkeler için de, her türlü proje için geçerli. Amacının açık seçik olması ge-

rekiyor. KİT'ler de eğer iktisadi kuruluşlarsa, bunların amacı kar etmek, verimli üretim yapmak olmalı. Ne yazık ki, KİT'lerin amaçları karışıktır. KİT'lerin amacı üretim yapmak mı, kar etmek mi, yoksa istihdam sağlamak mı, gelir transfer etmek mi, bunlar son derece karışıktır. Karışık olunca da başarıya ulaşmaları imkanı yoktur. Bu sadece bizde mi böyle, hayır; bütün dünyada böyle. Hiçbir ülkede toplumlar devlet kuruluşlarını başarılı, verimli çalıştırmının çarelerini bulamıyorlar ve hepsi özelleştirme peşinde koşuyorlar. En ileri ülkeler dahil olmak üzere. KİT'leri en başarılı olan ülke belki Fransa'dır. Fransada özelleştirme peşinde koşuyor.

Herhalde Almanların çok ileri bir sanayi toplumu olduğu konusunu elbette ki tartışamayacağız; işletmeleri en iyi biçimde yönetmesini bilen bir toplum oldukları tartışılmaz. Almanlar AT'ye bir teklif getiriyorlar, diyorlar ki; bir tarih koyalım ve AT'nin anayasası olan Roma Anlaşmasına bir madde ilave edelim, bu maddeye göre tüm AT ülkeleri, tüm devlet kuruluşlarını ellerinden çıkarmakla yükümlü olsunlar diyorlar. Bu AT'de kabul ediliyor ya da edilemiyor ya da zorunlu nedenlerden kabul edilemiyor, bu ayrı. Fakat en ileri ülkeler bile bunun peşinde koşuyorlar. Bütün dünya bu kamburlardan kurtulmak için uğraşıyor. Çünkü, başarılı olamamaları için çok temel nedenler var. KİT'ler vergi kaçırmaz, özel sektör vergi kaçırır konusunu, zaman kazanmak için yapılmış belki bir genelleme olarak yorumlamak istiyorum. Tabii özel sektör deyince son derece geniş bir kesimden bahsediyorum. Özel sektörün örgütlü kesimi, büyük şirketler, anonim şirketler hiç bir şekilde vergi kaçırma şansına sahip değildirler. Ona karşılık özel şirketler başka şeyler yapamazlar, örneğin kaynakları savuramazlar; politik tercihlere göre tesisler kuramazlar; KİT'ler ise politik tercihler eğer gerektiriyorsa, Taksim Meydanının ortasında bir kağıt fabrikasını rahatlıkla kurabilirler; bir kişi yerine beş kişi çalıştırabilirler. Çünkü arkalarında banknot matbaası vardır. Arkasında banknot matbaası olan tesislerin başarılı çalışması mümkün değildir hiçbir zaman.

Şimdi, gayet tabii ki keşke mülkiyet sorunu na dokunulmadan, KİT'lerin özerkleştirilmesi yoluyla bu sorun çözülebilseydi, özerkleştirmeyi biz çok önemli bir kavram olarak görüyoruz. Çünkü bütün KİT'lerin zaten özelleştirilmesinin mümkün olmayacağını biliyoruz. O halde keşke mülkiyeti değiştirmeden, mülkiyeti devlet mülkiyetinde bırakarak, özerkleştirmek suretiyle bu işletmeleri verimli hale getirebilsek. Ama bu ne yazık ki çok zor. Çünkü siyasetçilerimiz KİT'leri yönetmekten çok büyük zevk alıyorlar. Onlara çok büyük güç veriyor KİT'ler, çok büyük yetkiler veriyor. Tesislerin nerede kurulacağı, teknoloji seçimleri, insan alımları, satın alma kararları, bunlar siyasetçilerimiz tarafından yürütülüyor ve siyasetçilerimiz bu yetkile-

ri devretmiyorlar. Eğer mülkiyeti devretmeden bu özerk çalışma biçimini sağlama olanaklarını Sayın Boratav biliyorlarsa, sanıyorum bütün dünya ekonomilerine, bütün toplumlara çok büyük katkıda bulunurlar, eğer açıklarlarsa.

Bana iki soru daha yöneltmişti; özel sektör yetiştirilmiş insan gücüne ihtiyaç duyuyor. Evet, gerçekten duyuyor. Bunun çok yeni bir olgu olduğunu da kabul edelim. Özel sektör rekabete açıldıkça, yetiştirilmiş nitelikli insan gücüne ihtiyaç duyuyor. Kapanalı bir ekonomik düzende, ne üretirseniz, ne yaparsanız satarsınız, hangi kalitede olursa olsun, anlayışının hakim olduğu bir düzen içerisinde özel sektörün nitelikli pazarlamacıya, üretimciye, finansmancıya ihtiyacı yoktu açıkçası. Fakat rekabet bazı dersleri acı acı özel sektöre öğretiyor ve nitelikli yetiştirilmiş insan gücü ihtiyacı hızla artıyor. Buna özel sektörün katkıda bulunması mutlaka lazımdır. Nasıl bulunabilir? Üç genel alan düşünülebilir. Bir kere kendi ihtiyacı olan insan gücünü kuruluş içi eğitim programlarıyla yetiştirmektir, bu büyük ölçüde yapılmaya başlanmıştır Türkiye'de. İkincisi, eğitim konusunun özel sektörün faaliyet alanına açılmasıyla tamamen ticari bir çalışma olarak, proje olarak özel sektörün eğitim alanının içine çekilmesidir. Bunun çok gerekli olduğunu düşünüyoruz, ülkemize çok katkılı olacağını düşünüyoruz böyle bir aşamanın. Bir üçüncüsü de eğitim kurumlarını oluşturmak, vakıflar kurmak, bu vakıflara katkıda bulunmak.

Düşüncelerimiz bazen özel sektörden beklenen düşüncelerle bağdaşmayacak biçimde nitelendiriliyor, fakat sayın Şenese'nin büyük ölçüde katılan, ona paralel bir plan anlayışımız var. Serbest piyasa ekonomisinin veya rekabetçi bir düzenin ancak bilinçli, uzun vadeli politikalarla oluşturulabileceğine inanıyoruz. Bu plan anlayışı, neyin nerede, kaç, ne miktarda üretilebileceğini saptayan, modası geçmiş bir plan anlayışıyla ilgisi yoktur, bir uzun vadeli stratejinin özel kesimin ve toplumun tüm kesimlerinin işbirliğiyle ortaya çıkan konsensuslar çerçevesinde devletçe yönlendirilmesi anlamındadır. Bu anlamda bir plan yaklaşımının gerekli ve yararlı olduğunu düşünüyoruz. Çok teşekkür ederim.

Gülten Kazgan - Çok teşekkür ederiz. Sayın Mumcu...

Necati Mumcu - Ben demin vakit darlığı nedeniyle değinemediğim bir iki noktaya değineceğim. Fakat daha önce sayın Boratav'ın KİT'lerle ilgili teşhisleri üzerinde, diğer siyasi kuruluşlarımızın ve düşünürlerimizin düşünceleri üzerinde bir değişik görüşte olduğumu belirtmek için bu sözü aldım esas itibarıyla. Bir kere doğrudur, mülkiyetin devlette olması ya da özel teşebbüste olması önemli değildir ama, bugün KİT'ler verimlidir, katmadeğeri vardır, yoktur, bunları da tartışabiliriz. 1993'de Avrupa Tek Pazara gidiyor. Bunun anlamı kıyasıyla bir rekabet olacak. Dolayısıyla da dışa-

rıya karşı belki gümrükleri daha fazla yükseltecekler, eğer giremezsek bizim aleyhimize bir durumla karşı karşıyayız, ama girdiğimizi varsayarsak ileride korkunç bir rekabet altındayız. Daha dün bir iş mecmuasında okudum, Paris'de geceliği 400 dolar olan bir otelde gidip pazarlık ederseniz 250 dolara kiralayabiliyorsunuz. Bu günden daha başlamıştır. ABD gene aynı durumda. Onlar da yeni gelişmekte olan ülkelerin, Amerika'nın bazı sanayileriyle rekabet halinde olduğundan şikayetçiler ama bunu önlemek için hiçbir önlem almıyorlar. Yani bir takım tarife dışı engeller falan var ama girmesini engellemiyorlar. Japon otomobilleri Amerika'ya giriyor. Acaba biz böyle bir, mademki dünya böyle bir rekabet ortamına gidiyor, uluslararası dayanışma işbirliği, sınırların iktisadi anlamda açılması gibi bir takım gelişmeler oluyorsa, biz bu sınırları aştığımız zaman acaba bu KİT'ler rekabet edebilecek mi? Yani Fransa'da eğer kapalı bir ekonomi olsaydı, Fransa'daki kamu kuruluşları çok iyi çalışan kuruluşlar. Ama onlar da bu kararı alıyorsa, burada bizim eksiklerimiz olan bir rekabet eksikliğidir. Biz vaktiyle bir KİT'in özelleştirilmesine, satılmasına karşı çıktık, çünkü stratejik bir sanayi idi. Bunu Union Carböyt satarsanız, yarın birgün stratejik bir konumda, mesela komşularımızla bir savaş durumunda bize o hammaddeleri vermezse sıkıntılı duruma girebiliriz. Yani böyle stratejik sanayiler dışında, bunların, rekabete açılması gerekir. Bence özelleştirme denildi, arkadan özerkleştirme denildi, tabii arada bir fark var, gerçi açıklamadılar ama, belki o arpalıklırlar ortadan kalkacak. Daha verimli hale getirilmeye çalışılacak, belki ardında da satılacak. Yani satılsın veya satılmasın ama bütün bunların hangi kararı verirsiniz verin, mutlaka rekabete açılması lazım. İster özel tekel olsun, ister devlet tekel olsun, her türlü tekel bildiğimiz nedenlerle, ülke aleyhinedir.

Bir diğer nokta Sayın Candemir'e, evet, reel ücretler düşürülmüştür. Bu açık. Ama bunu yapmanın nedeni reel döviz kurlarını düşük tutmak içindir. Bunu yapmazsanız ihracatı düşürürsünüz. Bu politika içinde bir tutarlılık var. Ama reel ücretleri düşürürken siz vergilerde bu ücretler lehinde bir takım değişimler yapmazsanız, o zaman tabii haksızlık olur. Bunun mutlaka yapılması gerekir, hatta bunu Dünya Bankası da bize son zamanlarda sık sık öğütlemektedir. Mutlaka bir takım ücretler lehinde gelir vergisi indirimleri yapılması gerekir.

Bir son nokta olarak bir iki cümle daha söyleyeyim. Bugün sanayi kesimi artık yüksek faiz yüzünden % 140'larla yatırım yapamaz hale gelmiştir. Bunun sebebi de kamu kesimi iki yoldan, yani özel sektörün fonlarını kamu kesimine aktarmak yoluyla, altyapı yatırımlarına yöneltmek yoluyla, belki onlar ileride yine özel sektörün işine yarayacak ama, kısa dönemde ve orta dönemde bunların bir bekleme dönemi var. O dönem içinde biz bun-

ların sıkıntısını çekeceğiz. Onun için acilen özellikle bankaların mevduatlarının % 50'den fazlasının devlet tarafından bu yöntemle alınarak, özel kesimin finansman imkanlarının daraltıldığını görüyoruz, bunun önlenmesi lazım. Belki, tartışılabilir, bende iyi düşünmüş değilim ama selektif kredi düşünülebilir, bir de katlı kur sistemi üzerinde mutlaka düşünmemiz lazım. Fonlar nedeniyle zaten varolan bir husustur. Teşekkür ederim.

Gülten Kazgan - Çok teşekkür, efendim son konuşmacımız Sayın Şenesen.

Ümit Şenesen - Teşekkür ederim. Önce şu özelleştirme konusunda çok kısa bir şey söylemek istiyorum. Korkut Boratav'a katılıyorum. Nuri Karacan hocamızın, -o da 1402'liktir zaten, bütün hocalarımıza saygımız var ama 1402'liklere daha çok var- onun bir çalışması var. **Sinai KİT'lerde Verimlilik** adı altında. 1982-87 arasını kapsayan bir çalışma. Ben bir öğrencime bitirme ödevi olarak verdim bu yıl, henüz tamamlanmadı, ama hazıranın kadar bitirecek. Ön verileri var elimde, ilk bulguları var; iki değişik açıdan Sinai KİT'lerde verimliliği ölçmeye çalışıyor bu yöntemler. Bir tanesi toplam katmadeğer içinde özel kesimin ve kamu kesiminin yüzde paylarını buluyorsunuz, bir de yine o kesimde çalışan sayısı bakımından kamu ve özel kesimin paylarını buluyorsunuz. Bu katmadeğer oranını çalışan ortalamasına bölerseniz bir tür verimlilik indeksi çıkıyor. 1987'den sonra özel kesimle kamu kesimi arasında pek bir fark yok, hatta 1988 ve 89'da kamu kesimi lehinde bir takım göstergeler çıkıyor. Veriler elimde, isteyene inceleyebilirim daha sonra.

Tek tek sektörler bazında baktığımızda, -bu Nuri Bey'in yapmadığı bir şeydi- mesela gıda, içki, tütün sektöründen 1985'den itibaren 1 civarında, aşağı yukarı dengede verimlilikleri; orman ürünleri sektöründe büyük ölçüde kamu kesimi daha verimli; kağıt sektöründe 1 civarında; kimya-petrol sektöründe büyük ölçüde kamu kesimi daha verimli; cam-çimento sektöründe aşağı yukarı 1 civarında; metal ve ana metal sanayi dalında 1'den düşük, yani kamu kesimi daha verimli; diğer sektörlerde de özel kesim daha verimli gözüküyor. İkinci bir ölçüye göre; bu defa da yine bir takım yöntemlerle ayrıntıya girmeyeyim; kamu kesiminde aşırı istihdam var mı yok mu? bunun oranı nedir?, buna baktık. Yine genel olarak baktığımızda 87'den itibaren başabaş olduğunu görüyoruz, 87 yılında %2.7 bir aşırı istihdam görüldüğü genel olarak KİT'lerde, 88-89'da da tersine dönüyor, eksik istihdam var %5 ve %7 dolaylarında. Tek tek sektörler bazında baktığımızda gıda, içki, tütün sektöründe bazı yıllar negatif, bazı yıllar pozitif; orman ürünleri, kağıt, kimya, petrol, cam, çimentoda sadece bir yılda negatif; ana metal sanayiinde değişik yıllarda kamu sektörünün daha eksik istihdamla çalıştığını ortaya koyan birtakım bulgular.

Umarım bu veriler sinayi KİT'lerde verimlilik

sorununu abartmamak gerektiğini gösteriyordu. Özelleştirmeye kategorik olarak karşı çıkmıyorum. Bir takım küçük iştirakleri var devletin bir sürü şirketlerde, bunları satmasının hiçbir sakıncası yok. Bence onları zaten çoktan almalıydı özel sektör. Ne bileyim böyle TURBAN oteli falan gibi, kimlerin yararlandığını çok iyi bilmediğim, turizm sektörlerinde birtakım yatırımları var, onları da özel sektöre çoktan satmalıydı. Ama onun dışında özellikle stratejik, anahtar sektör durumundaki KİT'lerin ben, özelleştirmenin dışında bırakılması ve onların fiyatlandırma politikalarına da siyasilerin karışması gerektiğini düşünüyorum. Hemen seçimlerden önceki bir uygulamayı biliyorsunuz. İki tane KİT Genel Müdürü fiyatları kendi başına buyruk artırdığı için ANAP hükümeti tarafından görevden alındılar. Dolayısıyla bunlara müdahale edilmezse, belki o zaman özel sektöre ucuz girdi temin eden KİT'ler daha pahalı girdi satarlar ve karlılık bakımından da özel sektörle başabaş hale gelebilirler, nasıl verimlilik bakımından başabaş halde görünüyorsa.

Bir başka konuya daha değinmek istiyorum, vakit olmadığı için sadece bir dakika konuşacağım

bu konuda. Hiç değinilmeyen bir konu sanıyorum. Böyle uzun vadeli bir perspektif içinde bakıldığında, burada bunun konuşulması gerekiyordu ama, hem benim zamanım yetmedi, hem de çok da hazırlıklı değilim, hem de bu konu konuşulması çok zor bir konu. Silahlanma sanayinin veya savunma sanayinin Türkiye ekonomisine etkileri. Bu konu Türkiye'de hiç tartışılmayan bir konu. Belki bir nedeni veri toplama zorluğudur. Bunu bir yakınım bu konuda çalıştığı için biliyorum. Gerçekten çok zor veri toplama; ama yine o yakınımın çalışmalarından bildiğime göre, savunma sanayinin Türkiye'de kurulmasının Türkiye ekonomisine çok büyük katkıları falan olacağından söz ediliyor. Kesinlikle böyle bir şey yok. Böyle bulgular o yakınımın yaptığı ekonometrik araştırmalar sonucunda kesinlikle ortaya çıkmış değil. Bu kadar. Teşekkür ederim.

Gülten Kazgan - Efendim bütün konuşmacılara çok teşekkür ediyorum. Kendilerinden aynı zamanda özür diliyorum. Bir demir elli despot olarak oturumu yönetmek zorunda kaldığım için, çok konuştun falan diye ama, iyi ki de öyle davramışım, ancak dört saatte bitirdik. Evet. Hepinize de ayrıca teşekkür ediyorum sabırla dinlediğiniz için.

IFMC
İKTİSAT FAKÜLTESİ
MEZUNLARI CEMİYETİ

Prof. Dr.
İDRİS KÜÇÜKÖMER

Hocamızla
Beraberiz.

6 TEMMUZ 1992
SAAT: 18.30

YER:
CEMİYET LOKALI
Cumhuriyet Cad. 27/6
TAKSİM

Duvarlarınıza saten giydirin.

Şimdi yepyeni bir boya var.
CBS Saten. Gerçekten silinebilir,
mum parlaklığında sentetik boya.

Modern dekorasyon anlayışı
doğrultusunda geliştirilmiş
pastel tonlarda, birbirinden çekici 25 renk.
Duvarlarına saten giydirmek isteyenler için
artık CBS Saten var.

CBS
Saten

YARI MAT SENTETİK BOYA

Uzun Dönemli Rekabet Gücü ve Sektörel Öncelikleri

Açılış

Oturum Başkanı

Panelistler

: Kamuran İNAN

: Prof. Dr. Taner BERKSOY

: Prof. Dr. Cem ALPAR

Yalım EREZ

Memduh HACIOĞLU

İlhan KESİCİ

Doç. Dr. Oktar TÜREL

Başkan - Değerli konuklar 17. İktisatçılar Haftası'nın beşinci oturumuna hoş geldiniz. Sabah oturumumuzun konusu Uzun Dönemli Rekabet Gücü ve Sektörel Öncelikler. Sanıyorum bu toplantıyı düzenleyen İ.F.M.C ile Anavatan Partisi Genel Merkezi arasındaki bir iletişim kopukluğu nedeniyle toplantımızın açılışını yapmak üzere beklediğimiz Anavatan Partisi Genel Başkanı Sayın Mesut Yılmaz bugün burada olamayacaklar. Sayın Mesut Yılmaz'ın yerine, aynı derecede yetkili midir bilemiyorum ama, aynı derecede etkili bir konuşumuz var. Açılışımızı Anavatan Partisi temsilcisi olarak kendileri yapacaklar. Sayın Kamuran İnan buradalar. Sayın Kamuran İnan yarım saatlik bir açılış konuşması yapacaklar, ondan sonra konuşmacılarımızı kürsüye alacağız ve birinci tur konuşmaların sonunda bir ihtiyaç molası vereceğiz. Ondan sonra ikinci tur konuşmalarımızla sabah oturumumuzu bitireceğiz. Şimdi konuşmasını yapmak üzere Sayın Kamuran İnan'ı kürsüye davet ediyorum. Buyurun efendim.

Kamuran İnan - Sayın Başkan, sayın bakanım Hayrettin Erkmen Beyefendi, değerli misafirler, sevgili gençler; sayın genel başkanımız Mesut Yılmaz Bey, başka bir angajmanları bulunduğundan gelemediler, üzüntülerini ifade ettiler, size başarı dileklerini, sevgi ve saygılarını gönderdiler. Biliyorum, bu kadar büyük sayıda gencin bulunduğu

bir salonda haklı olarak daha genç bir konuşmacı, bir lider bekliyorlardı, biraz daha yaşlısını buldular, umarım ki hayal kırıklığına uğramazlar. Bu vesile ile sizlerle bir arada olmak şeref ve mutluluğunun bana tesadüf etmiş bulunmasını da ayrıca bir şans olarak telakki ediyorum.

İki gün arka arkaya sayın liderleri dinlediniz. Bir taraftan seçilmiş bu hafta için bir genel başlık, tema var, bir de konuşulanlar var. Benim takip ettiğim kadarıyla şimdiye kadar genel başlık içersinde yani "Değişen Dünya, Türkiye ve On Yıllar" çerçevesinde kalan sayın lider olmadı. Ben izninizle bu çerçeveye saygılı olacağım. Dünya haki katen çok süratle geliyor. Siyasi tarih yeniden yazılmakta, siyasi coğrafya yeniden çizilmektedir. Belki hepinizin, bilhassa bizlerin bir tesadüf eseri bir nevi olayların oluşmasında şahit olmak, hazır bulunmak ve bu evolisyona katılmak gibi bir durumumuz var.

Truman dönemi dışişleri bakanı Dinachis'in hatıratının başlığı, Present at the Creation, yani doğuşta hazır bulunmak. Biz de şimdi yeni doğmakta bulunan bir dünyanın oluşmasında hazır bulunan nesiller ve insanlarız. Dünya 45 yıllık bir yalta düzeninden, güçlü bir kutup sisteminden, Doğu Batı ve Üçüncü Dünya, gelişmekte olan memleketler sisteminden, birdenbire tek kutuplu bir sisteme geçti. Bir vakitler Sayın Kissinger, üçlü

kutbu da beşe çıkartmak için uğraşırken, Çin'i, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu ve Japonya'yı da kutup haline getirmek suretiyle dünya dengelerinde Amerika'nın yükünü hafifletmek gayretleri içinde bulunurken bugün Amerika tek kutup kaldı. Ve Fransız filozofu Raymon Aron'un deyiimiyle İmparatorluk Cumhuriyeti şeklinde tek güç olarak dünyada kalmış bulunuyor. Ve yine bir vakitler, doğu, batı ve güney, yani fakirler kütlesi, bugün sadece batı ve güney oldu. Eskiden Orta Avrupa ve doğu olan kütlenin de tamamı bugün gelişmekte bulunan ve yardıma muhtaç memleketler gurubuna katıldı. 5 milyar 400 milyon nüfus, bunun 1 milyarı sanayileşmiş bulunan memleketler, yani 24 OECD memleketi, 4 milyar 400 milyonu da yardım bekleyen memleketler. Yardım rakamları da çok küçük değil. Doğu Avrupa ve Orta Avrupa memleketlerinin Avrupa ile beraber yaşayabilir ekonomik seviyeye gelebilmesi için muhtaç oldukları rakamın 1 trilyon 300 milyar olduğu hesaplanmakta, bunu Avrupa Kalkınma Bankası Başkanı Tauk Atali'nin ifadesidir; Güneyin ise bugün borcu yalnız, sanayileşmiş memleketlere 1 trilyon 200 milyar dolardır. Binaenaleyh 1 milyar insan tüm bu ihtiyaçları, kendi üretimleri ve kaynakları ile nasıl karşılayacak meselesi bulunmaktadır. Ve bir düzenden dünya birdenbire düzensizliğe geçti, her ne kadar yeni bir dünya sözü konuşuluyorsa da bugün yaşanan tümüyle bir düzensizlik, bir oluşum ama büyük ölçüde belirsizlik havası. Tabii bu yılların en önemli hadisesi son imparatorluğun yıkılması hadisesi. 20. yy.'ın ilk 80 yılında imparatorluklar arka arkaya yıkıldılar. Birincisi maalesef 1914'de Osmanlı İmparatorluğu olmuştur, ikincisi 1917'de Romanof ailesinin, Çarlık Rusyası İmparatorluğu'nun yıkılması, sonra onun yerine 1921-22'lerde Lenin-Stalin imparatorluğunun, Sovyet İmparatorluğu'nun kurulması, 1918'de Avusturya-Macaristan imparatorluğu'nun yıkılması, 1945'de III. Reich imparatorluğu'nun yıkılması ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra biraz da Amerika'nın itelemesiyle Fransız ve İngiliz imparatorluklarının çok yerde barışçı şekilde, bazı yerlerde de kurtuluş savaşlarıyla yıkılmaları ve sonunda 21 Aralık 1991'de Alma Ata'da Sovyet İmparatorluğu'nun yıkılışının dökümanının imzalanması hadisesi.

Olayların gelişmesini hepiniz yaşadınız. Tabii ilk nokta 1985'de Sayın Gorbaçov'un işbaşına gelmesi, 9 Kasım 1989'da Berlin Duvarı'nın hürriyetlerine dayanmayıp çökmesi... 1961'de kurulan ve haklı olarak utanç duvarı diye isimlendirilen, Berlin'i, Avrupa'yı ikiye bölen bu duvarın ani olarak çökmesi ve olayların ondan sonra hızlanması, ve nihayet son darbenin 19 Ağustos 1991'de Moskova'da Sayın Gorbaçov'a karşı girişilen muhafazakarlar cunta darbesinin de yenilgiye uğramasıyla, Yeltsin'in öncülüğünde, olaylar birbirini takip ederek hızlandı ve bu noktaya gelindi. Sovyet imparatorluğunun çöküşüyle beraber önemli bir olay, sosyalizm ve komünizmin çökmesi hadisesi...

74 yıl dünyayı ikiye bölen, bir aralar insanlığın % 40'ını boyunduruğu altına alan ve dünyada pek çok savaşlara sebebiyet veren bu sistem, ve cenneti vaadeden bu sistem, iflas etmek suretiyle, milletler için bir yaşama düzeni ve şekli olmaktan çıkmıştır. Bir tek romantizmle bu işe devam eden Fidel Castro var, bütün ömrünü vermiş bir zat. Ama onun dışında bu sisteme bel bağlayan ve ümit bağlayan, ciddi akıllı hiç bir devlet adamı dünyada kalmadı. Tabii bu sistemin de ortadan kalkmasıyla gayet enteresan bir durum meydana geliyor. O da biliyorsunuz, bütün toplumlarda, bizimki dahil, daima gayri memnunlar vardır ve olacaktır. Gayri memnunların şimdiye kadar 74-75 yıl içerisinde sığındıkları şemsiye, rüya veya ümit kaynağı sosyalizm, komünizm oldu. Ve birden bire bu rüya çöktü. Daha önce de bir vesile ile söyledim, siz de takip etmişsinizdir; bir Fransız komünistin televizyon ekranındaki itirafına şahit oldum. Diyordu ki; 50 yılımı bu rüyaya verdim ve bu rüya boş çıktı. Şimdi bu rüyanın iflası karşısında bütün toplumlarda mevcut gayri memnunlar yeni sığınma şemsiyeleri, merceği arıyorlar. Ve maalesef bunun cevabı aşırı milliyetçilik ve ırkçılık olmaya başladı. Ve dikkat ederseniz, II. Dünya Savaşı öncesindeki Mussoliniler, Salazarlar, Francolar Avrupası'ndaki benzer hareketler yeniden kımıldamaya başladı. Son 26 Mart mahalli seçimlerinde Fransa'da aşırı sağcı, ırkçı ve yabancı düşmanı Le Pen partisi % 14,6 oy aldı. Daha önce 25 Kasım 1991'de Belçika'da yapılan genel seçimlerde gene yabancı düşmanlığıyla tanınan bir parti %10.5 oy aldı. Son olarak Almanya'da yapılan iki eyalet seçiminde, birisinde ırkçılar, yabancı düşmanları % 10.6 oy alarak 15 temsilci soktular, diğerinde % 6,5 oy almak suretiyle 6 temsilci soktular. Daha önce Viyana'da oldu bu. York Haydu isminde birisinin kurduğu bir parti yabancı düşmanlığı ve el emeğinin dışarıya atılması esası üzerine kurulan bu parti bir çırpıda % 23 oy aldı.

Ve bu hareket İskandinav memleketlerine de sıçradı. Ve haklı olarak bugün dünya ve Avrupa kamuoyu acaba yeniden bir ırkçılık cereyanı ve faşizm hareketi mi var diye endişe içindedir. Ve gerçekten de değerli gençler, bilhassa Sovyetler Birliği peyki olmaktan çıkan Romanya, Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan ve Polonya gibi memleketler komünizmin iflasından sonra kendilerinin aşırı bir şekilde ümit bağladığı demokratik sistemin, kendilerinin beklediği ekonomik refah seviyesini getirmemesi halinde nasyonal sosyalizme ve aşırı sağa, faşizme kayma tehlikesi mevcuttur. Bunu gerçekçi bir şekilde görmek ve kabul etmek lazım. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının bir başka sonucu da, nükleer gücün yayılma tehlikesinin artması. Dünyanın 2. büyük nükleer gücü olan Sovyetler Birliği'ndeki eski nükleer güç, bugün 4 memleketin elinde bulunuyor. Kazakistan ve 3 Slav memleketi. Beyaz Rusya, Ukrayna ve Rusya'da olmak üzere. Bir de tabii binlerce nükleer teknis-

yenı açıktı kaldı. Bugün dünya bunu kaptırma yolunda. Hatta Amerika Birleşik Devletleri bunlardan bir kısmını ve Sovyetler Birliği'nin elindeki uranyum stoklarını satın almaya hazır olduğunu söyledi. Ve bizim bölgemiz, yaşadığımız Ortadoğu nükleer güç olma iştahı içerisinde çırpınan memleketlerle doludur. Bunun bir tanesi Irak, takip ediyorsunuz, eğer biraz daha sabırlı olup da, Kuveyt macerasına girmeseydi, 1993 yılında nükleer güç olabilecekti. Ve bu güce sahip olabilmek için büyük faaliyet içinde olan diğer komşu memleketlerimiz var. Bu tabii Türkiye'nin gelecekteki güvenliği bakımından çok önemli olayları ve tehlikeleri beraberinde getirmektedir. Bu yönüyle Türkiye'nin son derece uyanık bir şekilde bu gelişmeleri takip etmesi lazım diye düşünüyorum.

Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra bir başka yönü de tabii, esasen ilhakı tanınmamış bulunan üç Baltık memleketine ayrılığı ve sonra da oniki ayrı cumhuriyetin bağımsızlıklarını ilan ederek milletler camiası içerisinde birer bağımsız devlet olarak yer almak istemeleri. Tabii Stalin döneminde bu cumhuriyetlerin homojen yapısını tahrip ederek bunların milliyetçi hareketlerini önlemek maksadıyla buralara zorla iskan yapılmıştı. Ve netice itibarıyla kültürleri, dilleri ve bazan da dinleri etnik yapıları farklı gruplar birarada yaşamaya mecbur edilmişti. Bugün bunun sıkıntıları yaşanıyor, bunun patlamaları yaşanıyor. Bunlardan Gürcistan hariç, onbiri demin belirttiğim 21 Aralık 1991 Alma Ata'da bir Bağımsız Devletler Topluluğu meydana getirdiler. Bunu ikinci toplantısı, zirve toplantısı 20 Mart'ta Kiev'de yapıldı. Ev sahibi, Kiev Devlet Başkanı Kravçuk'un bizzat ifadesi bu topluluk yaşamaz, bu bir rüya idi ve geride kaldı diyor. Ve Gürcistan yeni devlet konseyi başkanı, eski Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Şevardnadze ise, biz buraya girmeyeceğiz, çünkü buranın yaşama şansı ve imkanı yok. Ve gerçekten de bunları birarada tutabilecek bir müşterek nokta yoktur. Bu sadece bir intikal dönemi ve sistemi olarak görülmektedir. Burada, muhtemel gelişmeler karşısında Türkiye'nin yeni bir topluluk oluşturma imkanı var. Ve burdan hareketle hemen şuraya geleyim, o da; bu gelişmelerin Türkiye önüne açtığı büyük imkanlar.

Değerli dinleyiciler tarihi gelişmeler, bizim dışımızda cereyan eden olaylar dünya yapısındaki bu gelişmeler Türkiye'nin önüne 1683 Viyana ric'atından bu yana 300 yıldan beri en büyük tarihi imkanı getirmiş bulunuyor. Yani dış Türk dünyası ile kucaklaşmak, bir araya gelmek ve Türklerin esasen tarih boyunca Adriyatik sahilinden, Viyana kapılarından, Çin denizine kadar uzanan varlığının bugün maddi şekilde birbiri ile temas edebilir, dokunur ve eğer şartlar müsaade eder, ve biz hükümet ve devlet olarak yeterince bir faaliyet gösterebilirsek biraraya gelmenin şansının doğduğu bir dönem. Ve aslında Batı literatürü bu gelişmeleri bir nevi 19. yy.'a dönüş olarak görmektedir. Yani

bir Avusturya-Macaristan-Osmanlı İmparatorluğu dengesine dönüş olarak görmektedir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu rolünü Almanya yükledi. Bir Tuna bölgesi nüfus sahası oluşturmak için kolları sıvadı, geldi ve büyük bir çabayla ve başarıyla maalesef Yugoslavya'yı parçaladı, sezyeran bir ameliyatla Hırvatistan ve Slovenya'yı orada doğurttu, bunları tanıttı ve Balkan sınırına gelip müslüman ve Türklerle sınır noktasına yerleşti, şimdi onunla da kalınmıyor, Bosna-Hersek'de % 45'i müslüman ve Türk olan toplumun adeta yok edilmesi hadisesi şu anlarda ve şu günlerde maalesef acı bir şekilde cereyan etmektedir. Bunun karşısında Sovyetler Birliği'nin bıraktığı siyasi dengeyi doldurabilecek tek güç bu bölgede Türkiye'dir. Ve esasen blok sisteminin yıkılmasıyla artık bölgesel güç merkezleri sistemine dönüş başlıyor. Bölgesel güç merkezi olarak da bu bölgede gerek teknoloji gerek savunma gücü ordusu, gerek politik yapısı, demokratik yapısı itibarıyla, bu rolü üstlenebilecek tek memleket Türkiye'dir. Ve Batı literatürü bize bu gözle bakıyor. Bizi bir nevi Osmanlı İmparatorluğu'nun kültürel ve politik mirasına sahip olmaya namzet -coğrafi demiyorum- ve dolayısıyla 19. yy.'ın bir nevi dengelerini yürütebilecek bir memleket olarak görüyor. Bu, bugün değil, daha 1990, 25 Aralık'ta Independent gazetesinde Peter Cenkings'in yazdığı bir makale ile bu fikir ortaya atıldı ve ondan sonra birbirini takip etti. Arada Strasburg Üniversitesi profesörlerinden Pier Bear'ın yazdığı bir kitap var. Başlığı aslında bakarsanız yanıltıcı, **Avusturya-Macaristan ve Geleceğe Ait Fikirler** diyor ama içi % 80'i ile Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu ve bugünkü Türkiye, dolayısıyla Avusturya-Macaristan-Osmanlı İmparatorluğu, yani Türkiye dengesi tezi işlenmektedir. Son olarak gene görmüşsünüzdür, 9 Mart tarihli Le Figaro gazetesinde Şirak partisinden milletvekili Jak Bomel'in yazdığı bir makale var, başlığı, **Osmanlı İmparatorluğu'na Doğru**. Ve gelişmeleri tarif ederek Adriyatik ile Çin denizi arasındaki 120 milyon insanın oluşturacağı yeni bir güç ve dolayısıyla bu gücün merkezinin de Türkiye olacağı ve bu gözle bu meseleyi değerlendirmek gerekir.

Burada bir şeyi belirtmek lazım değerli gençler. Aslında bu görüş, bu değerlendirme, bizim dışımızda dünyanın her tarafında var. Bunun yalnız heyecanı bizim içimizde yok. Bunu üzülererek söyleyeyim. Parlamento seviyesinde yok, hükümet seviyesinde yok, kamuoyu seviyesinde yok. Ve bir nevi önümüze gelen bu tarihi realiteyi görmezden gelen bazı hallerimiz ve hatta bazı mesajlar var. Bazı çevreler bu lokomotifin bu katarı taşımayacağı şeklinde çekingen bazı davranışlara giriyorlar ki bunu kabul etmek mümkün olmadığı gibi, ne siz gençler ne de sizi takip edecek olan tarih boyunca nesiller, bu imkanı kaçırdığımız takdirde bizi affetmezler. Bunu açıkça söylemek lazımdır. Tabii bunu yapmak için Türkiye'nin zihin reformuna ihtiyacı var. Türkiye, 40 seneden beri çekin-

gen bir politika içinde yaşamıştır, çok tutucu bir politika içinde yaşamıştır, statükocu bir politika içinde yaşamıştır. İnisiyatif almaktan kaçan bir politika.

Seneler boyu Türkiye BM Güvenlik Konseyi Değişebilir Üyeliğine aday olmamıştır. Olduğunuz zaman gelebilecek çetin meselerde nasıl tavır alacağız, başımıza iş alacağız endişesiyle bundan çekinmiştir. Bazı siyasi liderler zaman zaman bu tutuculuğu, statükoculuğu kırmaya, yıkmaya kalkışmışlarsa da önlerine büyük engeller konmuş ve bazı çevreler ayağa kalkarak, vay macera, vay fütuhât gibi ürkütücü tabirlerle olayı veya gelişmeleri sindirmek veya durdurmak yoluna gitmiştir. Türkiye artık büyük devlet sorumluluğunu kabul etmek durumundadır. Büyük görmek ve büyük düşünmek mecburiyetindedir. Bütün dünya bizim ayak seslerimizden korkuyor, biz de kendi ayak seslerimizden korkuyoruz. Ve bizim dış politikamız, bir nevi ağlama duvarı dış politikası son zamanlarda, bilhassa Azerbaycan-Ermenistan olayları karşısında ve Bosna-Hersek'deki dram karşısında. Bundan da sıyrılmak lazım. Ve bizim diplomasimiz ses çıkarmasın diye sonbahar yaprakları üzerinde bile yürümekten çekinen bir diplomasi intibai vermektedir. Bunları aşacaksınız. Siz istemeseniz bile bu sorumluluk sizin önünüzdür. Kapınızın önündedir. Kafkasya'daki olayların dışında kalamazsınız. Bilhassa taraflardan birisi tecavüze uğramışsa, ki uğramıştır, Ermenistan'ın haksız tecavüzüne, ve diğer taraf sizin ırkınızın, dininizden, kültürünüzden ben burda tarafsızım diyemezsiniz. Buradaki olayla aslında Kuveyt'in işgali arasında hiç fark yok. İkisi de BM'nin bağımsız üyesi tecavüze uğramış, birisinde bütün dünya, biz dahil vaziyet almış; birisinde bütün dünya, bir ölçüde biz dahil, uzaktan seyrederek gibi bir tablo içerisine giriyoruz. Bunu kabul etmek mümkün değil. Aynı dram bugün Yugoslavya'da, Bosna-Hersek'de cereyan etmektedir. Bu dram karşısında da Türkiye'nin vaziyet alması lazım. Risksiz devlet politikası olmaz, hatta risksiz insanların hayatta başarılı olmaları da mümkün değildir. Eğer hayatta risk almaktan kaçarsanız size gayet açık söyleyeyim değerli gençler, birer istatistik rakamı olarak kalırsınız, hayatta hiç bir yere varamazsınız. Binaenaleyh milletlerin, fertlerin, devletlerin risk kabul etmesi lazımdır. Ve Türkiye bugün bu riski kabul edebilecek alt yapıya sahiptir.

Son 10 yıldaki iktidarların, hükümetlerin geliştirdiği teknoloji, özel sektörün gelişmesi, döviz dengesi, Türkiye'nin ihracat hamlesi, Türkiye'nin dünya içerisindeki yeri ve Türkiye'nin bir nevi Ankara'nın senelerce ihmal edilen bir milletlerarası diplomatik merkez olmaktan çıkmış bulunmasına mukabil sadece son 15 günde iki devlet başkanı, Hüsnü Mubarek ve Mitterand'ın gelmesi hadisesi, bütün bunlar Türkiye'nin son 10 yılda ilerdeki sorumlulukları kabul edecek bir alt yapıya sahip ol-

duğunun belirtileridir. Bunu görmezlikten gelmeye hiçbir devlet adamının hakkı yoktur. Ve buna da sırt çeviremeyiz. Binaenaleyh bizi aslında bekleyen çok güzel ufuklar var. 21. yy. gerçekten sevgili gençler Türk yüzyılı olacaktır. Bundan hiç kimsenin şüphesi olmasın. Yeter ki biz içerde siyasi ve ekonomik dengeleri tutalım. Basiretle, birlik ve beraberlik içinde olmaya devam edelim. Ve önümüze gelen bu tarihi fırsatları, bu adeta bizim binmemiz için bütün gayretiyle yavaşlayan treni kaçırmayalım.

Dünyadaki gelişmelerin bir başka yönü var. Bugün dünyada iki tane zıt rüzgâr esmektedir. Biri Batının II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlattığı bütünleşme, entegrasyon rüzgârı, ki neticesi Avrupa Topluluğu, bizim de ilişkilerimiz bakımından önemli bir hadise. Ancak, burada da tablo önemli ölçüde değişti. Avrupa Topluluğu kuruluşu bölünmüş bir Avrupa, bölünmüş bir Almanya üzerindeydi. Bu bölünmüşlük ortadan kalktı. Avrupanın sınırları çok genişledi. İtalyan sayın dışişleri bakanına sorsanız, San Fransisko'dan Viladi Vostok'tur, Fransız yazarlarına Andrea Fontan'a bakarsanız Dresten - Viladi Vostok diyor. Ama her halükarda genişledi. AGİK konferansı 35 memleketti bugün 52 memleket oldu. Birleşmiş milletler 46'da Londra'daki ilk genel kurulunda 51 memleketle başladı, bugün 175 memleket. Binaenaleyh, nerede artık Avrupa'nın sınırları olacak meselesi önümüzde bulunuyor ve bu sınırlar içerisinde acaba AT, Avrupa'nın yeniden bölünmüşlüğü'nün sorumluluğunu, yani yeni bir Berlin Duvarı sorumluluğunu yüklenebilir. Bu rüzgâra, ki bana göre sun'i bir rüzgâr halini aldı, bilhassa demin belirttiğim Avrupa'daki aşırı ırkçı ve milliyetçi cereyanlar karşısında, bir de dünyada bu rüzgarın tersi bir atomizasyon rüzgârı var. Yani, milletlerin bile nerdeyse atomlara bölünecek, parçalanacak şekilde bir aşırı milliyetçilik cereyanının başlaması hadisesi var. Ve bütün dünyada yaygın bir haldedir. Bu ikisi bir arada gider mi? Bilhassa ikincisinin çok aşırı boyutlara ulaşması 1815 Viyana Kongresi'nden önce yaşanan tablo yeniden mahalli, milliyetçilik cereyanlarından doğan savaşlara yol açar mı, ki açmaya da başladı. Ve bu savaşlar birike birike, yangın büyüye büyüye yeni bir dünya yangınına dönüşebilir mi endişesi mevcuttur. Ve yine batı da bilhassa Avrupa Topluluğu duvarlarının birdenbire 80 milyona çıkan ve yıllık ihracatı 800 milyar DM'ı bulan Almanya filini kaldırabilecek sağlamlıkta olup olmadığı suali bugün sorulmaktadır.

Binaenaleyh değerli gençler, dünyamız bugün bilinmezler deryası şeklinde cereyan etmektedir. Çok dikkatli hareket edilmesi gereken bir dönem yaşıyoruz. Ama bu dikkatli hareket içerisinde de yeni oluşan dünya içerisinde Türk milli menfaat sınırlarını en uzaklara götürecek bir diplomatik aksiyon içerisine girmek lazımdır. Türkiye II Dünya Savaşı'ndan sonra, gerek tecrübesinin ve bir ölçü-

de gücünün yetersizliğiyle, o zaman oluşan dünya sisteminin mimarları arasında yer almadı. Daha sonra faturasını büyük ölçüde ağır ödemek suretiyle girdi. Bu kere Türkiye mimarlar arasında yer alabilecek tecrübeye, teknolojiye, güce sahiptir. Bu yeni oluşum içerisinde, bütün büyük devletler diplomasisinin yoğun bir şekilde göturdükleri kendi milli menfaat sınırlarını en uzağa götürmek çaba ve gayretine Türkiye'nin de girmesi lazımdır. Türkiye hâlâ 10 yıl, 20 yıl, 30 yıl önceki bir nevi diplomatik hatta bulunuyor. Bundan kurtulmak lazım. Dikkat ederseniz bizim klasik sahalarımız var. O da nedir? Batı Avrupa, Ortadoğu ve bize yakın çevreler. Latin Amerika'da Türkiye olmamıştır, Pasifik'e henüz girmedik, Afrika'nın kuzeyi dışında Türk diplomasisinin bulunduğunu bile söylemek zordur.

Tabii Sovyet İmparatorluğu'nun yıkılışının en önemli bir neticesi Türkiye'yi tek istikamette bakmak zorunluluğundan kurtardı. Kuzeyimizdeki çok büyük demir perdenin yıkılmasıyla Türkiye çok yönlü bakabilmek ve kuzeye açılmak, -ki bunu biz başlatmıştık, şimdiki hükümet devam ettiriyor- o da Karadeniz işbirliği sahası, 3 Şubat'ta İstanbul'da dışişleri seviyesinde parafe edildi ve yanılmıyorsa haziran ayında da devlet başkanları seviyesinde bu yapılacak. Bana göre bunun da çerçevesini genişletmek suretiyle Orta Asya müslüman ve Türk Cumhuriyetleri'ni de bu işbirliği sahasına çekmek. Ve Türkiye'nin her halükarda yıkılması mukadder bulunan bu Bağımsız Devletler Topluluğu yerine, kendi etrafında oluşturulacak bir topluluk için çalışmaya başlaması lazım. Buradan hareketle Türkiye'nin Batıyla ilişkileri dengesi değişti. Türkiye son senelere kadar bir nevi Batının gözünde alternatifsiz memleket, kendisine bakan ve bağımlı memleket ve bize Brüksel belki bugün bile o gözle bakıyor. Bütün bunlar değişti. Türkiye'nin topluluğa bağımlılığı aslında azaldı, topluluğun bize olan bağımlılığı arttı.

Bazılarınız görmüşsünüzdür 11 Mart tarihli Times ve Herald Tribune'de Tim Merit'in bir makalesi var. Diyor ki, eğer AT akıllıysa Türkiye'ye yakınlaşmak suretiyle Orta Asya'ya, Kafkasya'ya girmenin yollarını ve orda ekonomik ve politik dengesi sağlamanın yollarını arar. Ve oralarda Türk modelini, yani laik, demokratik hürriyetlere dayanan ama müslüman bir modelin gelişmesine destek ve yardımcı olur. Ve bu doğrudur. Binaenaleyh artık Türkiye'nin AT kapısı önünde beklemek ve ellerini oğuşturmak durumundan çıkması, dördüncü mali protokolü tamamen unutmaması, onlarca düşünülen 5 Şubat 1990'da ortaya çıkmalı bir türlü açılmayan yeni işbirliği paketinin hiç açılmaması, unutulması ve yine Batının bize teklif ettiği bir nevi ortak üyeliği, B.A.B. Avrupa sözde savunma teşkilatı, 9 üyeli, şimdi Yunanistan'ı da alacaklar, 10; bize bir nevi ortak üyeliği. Yani 40 yıl boyu beraber kendi hürriyetlerini savunduğunuz, toprak bütünlüklerini

savunduğunuz, ekonomik refahlarının savunuculuğunu yaptığınız, Varşova Paketi ile ortak sınırlarının % 37'sini tek başına savunduğunuz memleketler bugün yeni bir kulüp içerisinde koltuğa oturacaklar ve size strafonten teklif edecekler. Ümit ediyorum ki hükümet bunu reddeder. Bunu Türkiye'nin artık kabul etmemesi lazımdır. Benim artık batı ile ilişkilerim bir ölçüde, eğer biz akıllı ve başarılı bir şekilde götürürsek, milli menfaatler dengesine ulaşabilecek imkanlara sahip olduk. Ve aslında size samimiyetle söyleyeyim; Türkiye'nin zaman zaman ayağına çok büyük kozlar gelmiştir. Bunu her zaman gereği gibi değerlendirdiğimizi söylemek yanlış. Ama şimdiki kozları eğer değerlendirmezsek çok yazık olur. Bir noktayı daha size söyleyeyim. Türkiye'de Atatürk dönemi milletlerarası diplomasinin en başarılı olduğu dönem olmuştur. Ki yurttaki sulh cihanda sulh vecizesine rağmen. Neden? Kararlılık ve büyük devlet politikası. Bu politika ile Montrö boğazlar sistemi değişmiş ve Türkiye'ye geçmiştir. Bu kararlılıkla Hatay alınmıştır, kurşun patlatmadan. Bu kararlılıkla İtalyan'ların Antalya bölgesi üzerindeki iddiaları tamamen silinmiştir ve bu kararlılıkla savaştan çıktığımız Yunanistan'la işbirliği içerisinde yaşamak imkanları doğmuştur. Ve çok gariptir daha sonraki dönemlerde bu yurttaki sulh cihanda sulh bir nevi hareketsizlik, hatta benî mazur görün tembellik vecizesi haline getirilmek istenmiştir. Buna sığınmak suretiyle. Bizim diplomasinin sığındığı bir mazaret daha yıkıldı. O da seneler boyu, acaba ayağımızı atarsak, Sovyetler Birliği, bu kaya üzerimize kayar mı, ne olur diye. Kıbrıs'ta bunun kurbanı oldu. 1963'den 1974'e kadar. Aman ne yaparsak, Sovyetler Birliği ne yapar? Sonunda 20 Temmuz 74'de girdik. O zaman Ankara'da karar alma gücünde olan bazı insanlar yeter artık dedik, girdik. Sovyetler Birliği bir ölçüde makul de karşıladi. Şimdi bu mazaret kalktı. Bakalım nasıl yeni mazaretler çıkarılacak.

Burda da itiraf edeyim, benim meslektaşlarımin mazaret bulma maharetine güvenim tamdır. Yani hareketsizliği, yürümezseniz ayağınız çukura girmez prensibi. Artık girecek. Bu topluma da yerleşmiştir. Hepiniz duymuşsunuzdur annelerinizden. Çocuğum koşma, düşersin! Koşmak lazım, düşmek lazım. Amerikalı aksine tersini yapar, koşar, dağa çıkarır, rodeoya çıkarır, 10 yaşındaki çocuğu, hayat mücadelesini geliştirir ve ona büyük hedefler gösterir. Biz bunu toplumda da adeta sindirmişiz. Aman hareket etme, başını pencereden çıkartma, sağa bakma, sola bakma, aşağıya bakma Araplar ne düşünür, yukarıya bakma Sovyetler Birliği kaşlarını nasıl oynatır. Bundan çıkmak lazım. Tümüyle çıkmak lazım. Bir yabancıının sözü var değerli gençler. Sizin dışınızda bütün dünya sizi büyük görüyor, diyor. Doğrudur. Ve gerçekte öyledir. Ve aslında bizim en büyük noksanımız tarihimizin bilinci içerisinde her zaman olmamaktır. Bu tarih bilincine eğilmemiz lazım, kendi gücümüzü oradan almak lazım. Ve hepinizin şunu düşün-

mesi lazım. İçinde yaşadığımız dünyanın en güzel ve iki kıta üzerinde kurulmuş bulunan büyük şehrinin fethinden 39 yıl sonra, yani 500 yıl önce ancak Amerika kıtası keşfedilmiştir. Binaenaleyh kimse-nin komplekse kapılmaya hakkı yok. Yalnız 1840'larda, tanzimattan bu yana, Batı dünyasının bize empoze ettiği ve maalesef çok kökleşmiş, bir türlü kurtulamadığımız bir kompleksler serisi var. Devamlı olarak bize, kendi arzularını empoze etmek. Hamit Sultan diye bir kitap var, Sultan Hamit'in hayatı hakkında. Orada diyor ki, Sultan Hamit 1876 Anayasasını, başveziri çağırıyor ve diyor ki, aman bunu ilan edin, başka türlü bu Batıların elinden kurtulamıyoruz. Ve o gün bugün devam ediyor. Bugün de aslında bizim içimize serpirlen ve bir nevi kolektif suçluluk itirafına adeta toplumu sevkeden de aynı komplekstir. Vay bizim demok-rasimiz geri, vay biz insan haklarında geriyiz, vay biz böyleyiz. Niye, kime hesap vereceğim ben? Niye, kimden geriyim?

Değerli gençler, siz Almanya'da Türklere yapılan muameleyi biliyor musunuz? Eğer demin belirttiğim ırkçı hareketler partilerin bir tanesi Türkiye'de bu oranda oy alsaydı başımıza neler getirir artık. Kime hesap, ben yalnız Türk milletine hesap veririm. Binaenaleyh Türkiye'nin artık bu komplekslerden tümüyle sıyrılması lazım ve Türkiye hayır diyebilmeli gençler. Hayır diyebilmeli. Bizim devlet lügatımızdan, bizim diploması lügatımızdan Hayır çıkmıştır. Sony direktörü Akio Morita bir kitap yazdı: Hayır Diyebilen Japonya. Bu aslında bir gururun fışkırması kitabıdır. Keşke biz de bu kitap-ları yazsak. Niye yazıyor? Çünkü siz tarihi biliyor-sunuz. 1853'de bir Amerikan komodoru Pery, 4 tane savaş gemisini alıp, Nagazaki Boğazı'nı zor-ladı ve Japon piyasasını Amerikan mallarına aç-a-caksınız dedi. Sonra II. Dünya Savaşı, Hiroşima, Nagazaki, atom bombaları, Mc Arthur, mağlubiyet ve sonra Japonya'nın kolları sıvayarak, bugün dünyanın milli geliri Almanya'nın dört misli, milli geliri 30.450 olan İsviçre'den sonra, 23.150 ile i-kinici sırada, A.B.D. 21.000 dolarda. Amerika 90'da 510 milyar dolar yatırım yaparken, 660 milyar dolar yatırım yapan bir Japonya. Amerika ile dış ticaretinde 40 milyar, 50 milyar fazlalık kayde-den bir Japonya. Ama nasıl bir Japonya. Hiç bir memuru ve işçisi, yıllık iznini tam kullanmayan bir Japonya, işçisi öğlen yemeğine 15 dakikadan fazla zaman ayırmayıp üretime yönelen bir Japonya. Ve onun sonunda da bugün dünyanın en büyük e-konomik, teknolojik gücü olarak karşınıza çıkan, ve hayır diyebilen bir Japonya. Hem de kime? Dünyanın tek kalmış, büyük gücü Amerika Birleşik Devletleri'ne. Türkiye hayır diyebilmeli. Türkiye ta-rih boyunca hayır diyebilmiştir. Türkiye Avrupa'da kralları kurtarmış bir devlettir, bir memlekettir. Tür-kiye dünyanın en büyük en geniş imparatorluğunu kurmuştur. Fakat sonradan eğitim neticesi mi, gı-da rejimi mi, veyahut da çok eski bir nesil olmanın neticesi mi, beyinler büzüldü, küçüldü. Büyük gö-

remez olduk. İnanın büyük göremez olduk. Yani ufkumuz küçüldü. Bizim diplomasının bir gözü Ba-tı'da, bir gözü de ister istemez sol gözü hep Rus-ya'ya takıldı, 5 metre ötesini göremez oldu. Artık görmek lazım. Çok uzağı görmek lazım.

Sayın başkan, vakti aştım, burada kesmem lazım. Ama, eğer sizin sisteminize uygunsa, arzu da varsa ben sual cevaba da açık bir kimseyim. Burada dikkat ederseniz, size değişik bir konuşma getirdim. Size hiç sihirbaz formüllerden, demokra-tikleşmeden bahsetmedim, yahut da köy kentler-den, dün dinlediğiniz konuşma nev'inden değil, a-sıl gündeminizde olan, Türkiye'nin ve dünyanın gündeminde olan konuları getirdim. Bizim siyasi anlayışımız budur, saygılar sunuyorum.

Başkan - Sayın Kamuran İnan'a teşekkür ediyoruz. Kendisi etkili bir politikacı ve deneyimli bir diplomat. Bu vasıflarıyla bize ilginç bir dünya turu yaptırdı. Epeyce de moral aşıladı. Şimdi sa-bah oturumunu saat 13.00'de tamamlamak duru-mundayız. Bizim özgün planımızda açılış konuş-malarında soru cevap kısmı yok ama, anladığım kadarı ile ona bir miktar vakit ayırabileceğiz. Sade-ce 3 kişiden soru alacağım, çok kısa olmak kay-dıyla soru alacağım. Ondan sonra da Sayın Ka-muran İnan'a gine çok kısa olmak üzere, 5 dakika-lık, bu soruları cevaplama imkanı vereceğiz. Buy-run.

Ece Gürol (öğrenci) - Kamuran Bey ger-çekten morallerimizi çok üst düzeye çıkaran bir konuşma yaptı. Teşekkürler. Fakat, Atatürk'ün de gerçek bir siyasal bağımsızlığın ve tüm dünyaya hayır diyebilmenin ekonomik anlamda bağımsızlık-tan geçtiğini bilen bir kişi olduğunu da düşünür-sek, kendilerinin iktidarlara boyunca bize özellikle kazandırılan 50 milyar dolarlık dış borcu da düşü-nürsek, bugün için Türkiye'nin bu dış borç yüküyle ve dış borcunun faizini yeni bir borç alarak, kısa vadeli bir borç alarak ödediğini düşünürsek, hayır demememizin bu koşullar altında nasıl olacağını soracağım, teşekkür ederim.

Mahmut Atamtürk (makina mühendisi) - Cumhuriyetten bu yana, Sayın İnan, siz, bir risk-ten bahsettiniz, Türk burjuvazisi, kapitalizmi cum-huriyetten bu yana bir riske girmiş midir? İkinci so-rum, Yurtta sulh, cihanda sulh veczine karşı bir al-ternatifiniz var mı? Onunla bağımlı olarak Türkiye yayılcı siyaset izlemeli midir, izlememeli midir? Teşekkür ederim.

Başkan - Buyrun Sayın İnan.

Kamuran İnan - Sayın başkan teşekkür e-diyorum, soru soran değerli arkadaşlarıma da te-şekkür ediyorum. Doğrudur, gerçek bağımsızlık e-konomik bağımsızlıktır. Yalnız dış borçtan korkma-yın. Amerika Birleşik Devletleri'nin 600 milyar do-lar dış borcu vardır. Dünyada dış borcu olmayan tek memleket vardı. Bugün aç kalan Romanya. Federal Almanya'nın da 400 milyar mark dış borcu

var. Binaenaleyh dış borç korkulacak bir hadise değil. Yalnız size bir şey söyleyeyim. Bizim geliştirdiğimiz politikalar ve geldiğimiz ekonomik seviye neticesi, cumhuriyet döneminde belki ilk defa, bir TC. Sayın Başbakanı, son şubat ayında Amerika'ya yaptığı resmi ziyarette kredi ve borç talebinde bulunmadı. Bu büyük bir hadisedir. Bu noktaya geldik. Döviz talebinde de bulunmadı. Binaenaleyh aslında çalışma meselesi, gelişme meselesi hepsi ekonomik bağımsızlığa doğru. Ama dünyada ekonomik bakımdan % 100 bağımsızım diyecek bir devlet yoktur. Dünyanın global entegrasyonu ekonomik bakımdan gittiği ve Türk ekonomisinin de dünya ekonomisi ve Batı Avrupa ekonomisine entegre olduğu bir dönemde oligarşiye dönüş, içe kapalı, borçsuzluk, bunlar güzel sloganlardır ama ekonomik değeri olmayan davranışlardır. Bunu belirtmek zorundayım.

İkinci suale gelince, yeni bir slogan, Yurtta Sulh, Cihanda Sulh karşılığı tabii yok ama dünya realiteleri de ortada. Dünyanın nasıl kanadığı da ortada. Genişleyici politika artık yoktur Türkiye bakımından, ama bugünkü dünya genişleme politikaları ekonomi ve kültürel bakımdan yapılmaktadır. ABD'nin ilhak ettiği toprak yoktur. Ama doları her yerde hakimdir. Varlığı her yerde mevcuttur. Binaenaleyh Türkiye'nin bundan sonraki politikasının ana hedefi teknolojisi, endüstrisi, işbirliği, karşılıklı bağımlılık; biz mesela Ortadoğu'daki Körfez gelişmelerinden sonra bütün Batıya söylediğimiz ve bugün de tekrar ettiğimiz şudur; Ortadoğu için bir askeri güvenlik sistemi değil, bir ekonomik karşılıklı bağımlılık sistemine, işbirliğine gitmek, onun tabii gazı, petrolü, benim suyum, Batı Avrupa'nın endüstrisi, teknolojisi, onları eşit kabul etmek, onları artık sadece dünyanın en elverişli silah pazarı ve en kötü petrol satıcısı olarak görmeyen, eşit insanlar olarak görüp demokratik hürriyetleri hazırlamak sistemi. Bizim aslında felsefemiz ve devletin geleceği, milletlerarası ilişkiler bakımından da hedefimiz budur. Türkiye'nin aslında dış ticaretini bugün 30-35-40 milyar değil, 80-120 milyara çıkması lazım. Türkiye'nin 25 milyon ton petrol tüketmemesi lazım. 150 milyon petrol tüketmesi lazımdır. Ekonomik kalkınma bakımından. Ve Türkiye bu potansiyele sahiptir. Demin bahsettiğim Japonya 122 milyon, üzerinde bulunduğu toprakların % 16'sı ancak işletilebilir ve enerji bakımından % 95 dışarıya bağımlı bir memleketin realize ettiği bir mucize. Türkiye ise dünyada gıda bakımından bağımlı olmayan yedi memlekettten biri. Zenginlikleri, potansiyeli çok yüksek. Türkiye 70-80 milyonu % 70 genç nüfusu ile Batı Avrupa'nın en büyük potansiyeli olacaktır. Bütün bunlar güzel şeylerdir ve yarınlar sizlerindir. Ve bu heyecanı hissetmeniz, yaşamanız lazım. Ben 63 yaşında sizin bu heyecanınızı paylaşıyorum. Saygılar sunuyorum.

Başkan - Efendim Sayın İnan'a tekrar teşekkür ediyoruz. Şimdi Uzun Dönemli Rekabet

Gücü ve Sektör Öncelikleri konulu panele geçeceğiz. Panelistlerimizde gene bir değişim var. İstanbul Ticaret Odası başkanı Sayın Yalım Erez sanıyorum bir başka zorunlu nedenle aramızda bulunmuyor. Yalnız, en az kendisi kadar renkli yardımcı burada. Sayın Atalay Şahinoğlu Sayın Yalım Erez'in yerine Ticaret Odası adına görüşecek. Şimdi panelistleri buraya davet ediyorum. Buyrun efendim. Hoşgeldiniz.

Efendim, ilk konuşmacımız Sayın Prof. Dr. Cem Alpar. Cem Alpar biliyorsunuz akademisyenlerin çok yakından tanıdığı, gençlerin çok yakından tanıdığı çok renkli bir arkadaşımız. Şimdi biraz daha renk getirecek, sanıyorum bize tepegözle bir konuşma yapacak, buradan konuşmak istiyor. İnşallah 15 dakika içinde de toparlayacak.

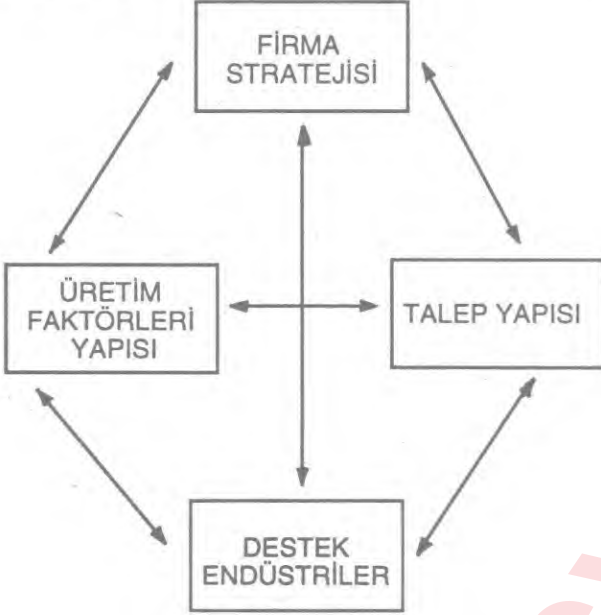
Cem Alpar - İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin düzenlemiş olduğu bu toplantıya bir Mülkiye mezunu olarak katılmaktan ve böylesine canlı bir topluluğa hitap etmekten oldukça mutlu yum.

Burada özellikle uluslararası rekabet gücünden bahsetmek istiyorum. İktisat Fakültesi öğrencilerinin de bildiği gibi, uluslararası iktisat teorisi öğretilmeye başlarken öncelikle mukayeseli üstünlük teorisinden başlanılır ve Portekiz'in şarabı, İngiltere'nin kumaşından vazgeçilerek bir türlü gerçek hayattaki ticaret teorisine geçemeyiz. Günümüzde dış ticaret çok farklı bir anlam ve boyut kazanmıştır. Uluslararası ticaret dediğimiz zaman ihracat kredilerinden, çok uluslu şirketlere hatta uluslararası entegrasyonlara ulaşmaktayız.

Mukayeseli üstünlük, herhangi bir malı daha ucuza ve etkin olarak üretebilmektir. Bu da ancak rekabet gücüyle sağlanır. Acaba bugün ülkelerin rekabet gücünden mi, yoksa sektörlerin rekabet gücünden mi bahsetmek doğru olacaktır. Günümüzde ülkelerin değil herhangi bir sektörde herhangi bir endüstride hatta o endüstrinin alt kollarındaki rekabetten bahsedebiliriz. Rekabet, mukayeseli üstünlüğün etkin ve dinamik faktörüdür. Doğal olarak 18. yy ve 19. yy'da Ricardo sonrası iktisatçıların dış ticaret konusunda söyledikleri kendi ön kabulleri içinde tutarlıdır. Çünkü üretim daha çok emek yoğun olarak yapılmakta ve hızlı bir teknolojik gelişme yer almamaktaydı. Ama bugün herhangi bir ülkede yapılan yeni bir teknolojik buluş sizin sektördeki veya endüstrideki rekabet gücünüzü sıfıra indirebilmektedir. Ucuz emeğe dayalı olarak kazandığınız bir rekabet gücünüzü zaman sürecinde başka ülkelerin de o sektöre girmesi veya siz de sendikal hareketlerle ücretlerin yukarı çekilmesi nedeniyle (buna örnek olarak Güney Kore'yi gösterebiliriz) kaybediliyorsunuz. Doğal kaynaklardan sağlanan rekabetin de -hiç doğal kaynağı olmayan Japonya ve çölede yaşayıp tarımda etkinliği sağlayan İsrail örneğinde olduğu gibi- ortadan kalktığını görmekteyiz.

Bu analiz içinde mukayeseli üstünlük teorisini günümüz koşullarına ve özellikle hızlı teknolojik gelişmeye uydurarak yeniden açıklamaya çalışalım. Şimdi burada söyleyeceklerim büyük ölçüde 1990 yılında Michael Porter'ın (en çok satan kitap olan) uluslararası düzeyde yaptığı **Ülkelerin Rekabet Gücü** isimli kitabından çıkarılmıştır. Bununla ilgili olarak Türkiye gözlemlerimi de aktaracağım.

Burada elimizde rekabet elması dörtgeni denen bir şeklimiz var. (Şekil 1)

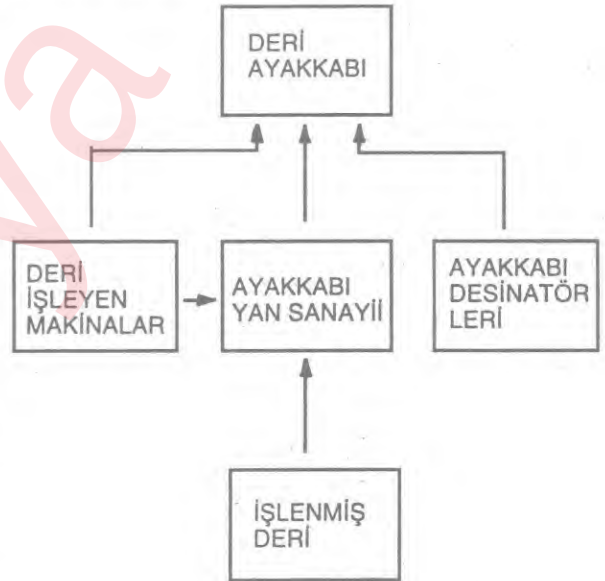

Şekil 1: Milli Endüstrinin Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler

Bunlar milli endüstrinin rekabet gücünü belirleyen faktörler. Bu faktörlerden üretim faktörlerinin yapısı ile kastettiğimiz iki tür faktör vardır. Bunlardan bir kısmı bildiğimiz temel faktörler; fakat esas olarak uluslararası rekabeti sağlayan üstün faktörlerdir. Bunlar Türkiye'nin, özellikle eğitimin altını çizmek istiyorum, son yıllarda en fazla ihmal ettiği faktörlerdir. Dolayısıyla bizim coğrafi konumumuz veya doğal kaynaklar nedeniyle uluslararası rekabette bir üstünlüğümüz varsa, bunu zaman süreci içinde kaybedebiliriz. Fakat üstün faktörlerden elde edeceğimiz rekabet gücünü kaybetmeyiz. Çünkü çok modern bir altyapı, çok nitelikli insan gücü daha zor kaybedilen rekabet imkanı sağlamaktadır. Ayrıca rekabet gücünü faktörlerin çok dinamik ve değişken olduğunu da belirtmemiz lazım. Somut bir örnek verecek olursak; 1960 yılında elektrik mühendisi olarak Teknik Üniversite'den mezun olan bir insan gücünü - burada yüksek eğitilmiş insangücü olması nedeniyle- üstün faktör olarak tanımlayabilirsiniz. Fakat 1960'dan 1990'a kadar bu mühendis kendisini, dünyadaki elektrik, elektronik alanındaki gelişmeleri izleyerek

yenilemediyse, 90'a geldiğimizde bunu üstün üretim faktörü olarak kabul etmemiz mümkün olmayacaktır. Yani olay son derece dinamik bir yapı oluşturmaktadır. Eğer biz uluslararası pazarlarda rekabet gücü elde etmek, veya elde ettiğimiz güçleri devam ettirmek istiyorsak bu dinamizmi yakalamamız şarttır.

İkincisi destek endüstriler dediğimiz konudur. Bu da bir ülkenin uluslararası piyasada rekabet kazanabilmesi için mutlaka endüstrilerarası ilişkilerinin kuvvetli olması gerçeğidir. Yani eğer bir sektörde başarılıysanız, bunun arkasında mutlaka bu sektöre ucuz ve yüksek teknolojiyi girdiler sağlayan sektörlerin etkin çalışıyor olması vardır. Bakın size İtalyan deri ayakkabı sanayinin bir örneğini vereyim. Bu örnek bizim son yıllarda Türkiye'de yapmak istediğimiz ama başaramadığımız bir olaydır. Biliyorsunuz İtalyanlar deri ayakkabı uluslararası bir rekabete sahipler. Ama sektörü entegre edişleri çok ilginç. Bu entegre ayakkabı yan sanayi çok etkin, işlenmiş deri sektörü etkin, deri işleyen makineler etkin ve ayakkabı desinatörleri dünyanın en iyi desinatörleri. (Şekil 2)

Şekil 2: İtalyan Deri Ayakkabı Sanayii

Fakat ayakkabı deri sanayicileri her yıl toplanarak sektörlerin ve bölümlerin temsilcileriyle en iyi ayakkabı nasıl dizayn edilir, buna en uygun makine nedir ve bunu sağlayacak olan ayakkabı yan sanayiinde hangi ürünlerin üretileceğine karar veriyorlar? Bu karşılıklı görüşmeler İtalya'da Federe Export dediğimiz sistemin unsurlarıdır. Bu sistemden amaç; orta ölçekli küçük yani aile tipi ihracatçıları ve sanayicileri biraraya getirip belli bir entegrasyonla sisteme yerleştirmektir. Bu tür bir sistemin Türkiye'de uluslararası rekabetimizi güçlendirmek için kesin olarak uygulanması gereklidir.

Bu elmas dörtgen içinde sektörler arası iliş-

kiler destek endüstriler dediğimiz unsurları oluşturmaktadır. Bu elmas içindeki diğer bir unsur ise Talep yapısıdır. Uluslararası rekabet gücü elde etmiş ülkeleri incelediğimiz zaman bunların iç talebi çok duyarlı olan ülkeler olduğunu görüyoruz. Örneğin, Japonya'da çok iyi bir müzik seti almak prestij unsurudur ve Japon tüketicisi müzik setinin teknik özellikleri konusunda çok bilinçlidirler. Tabii bu durumda üreticiler kendilerini bu bilinçli tüketiciye göre ayarlamakta ve piyasaya ona göre mal vermektedirler.

Türkiye'den bir örnek alırsak, son yıllarda Standartlar Enstitüsü'nün, İstanbul Ticaret Odası'nın veya basının tüketici hakları ve tüketicinin korunmasına yönelik girişimleri üreticilerin oligopolcü hatta tekelleri bile olsalar beyaz eşyadaki gibi, bir takım tüketici bürosu açmalarına, ambalaj ve ürün kalitesinde belli standartlanması sağlamalarına neden olmuştur. Bunun en önemli yararı bu şekilde içerik öğrenilen bilgilerin uluslararası rekabete, uluslararası piyasayada sıçratılmasını sağlamasıdır.

Dördüncü unsur ise Firma Stratejisidir. Tahmin edileceği gibi, eğer ülkede dışa açık bir politika izleniyorsa firmaların ihracata yönelmeleri durumunda başarı şansları daha fazla olacaktır.

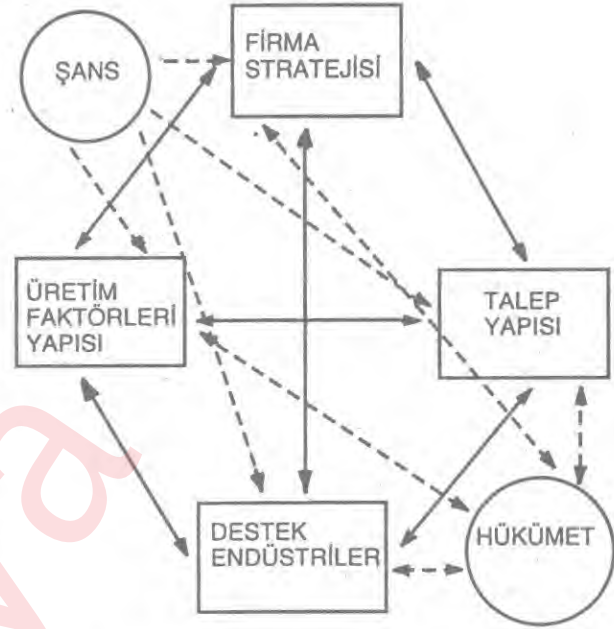
Burada önemli olan sadece ülke içindeki firmaların birbirleriyle rekabet etmeleri değil, ithalat yoluyla ülkeye gelen mallarla rekabet etmeleridir. Hatta ülke içindeki firmalar oligopolcü veya tekelleri olabilirler. Örneğin bir ülkede 20 tane otomobil fabrikası yoktur. Fakat çok düşük gümrük vergileriyle gelen çok sayıda Alman veya Japon otomobilleri vardır. Dolayısıyla Amerikan yerli otomobil sanayi bunlarla rekabet etme durumundadır. Bu rekabet ülkeye ikinci olarak uluslararası alanlarda otomobil sanayinde rekabet gücü kazandırır.

Dörtgenimizi hükümet ve şans faktörlerini de ekleyerek genişletelim. Önce şans faktörlerini açıklayalım; siyasi ve ekonomik olarak çok değişken bir dünya konjonktüründe yaşıyoruz. Bundan üç yıl önce hiç kimse kuzeyde Sovyetler Birliği'nin çökeceğini ve Bağımsız Cumhuriyetler'in kurulacağını tahmin edemezdi. Bugün Türkiye coğrafi konumu ve Cumhuriyetlerde yaşayan müslüman nüfus nedeniyle eskiden hiç rekabet şansı olmayan mallarda rekabet gücüne sahip olmuştur. Bunu tamamen egzotik yani dış faktörlerin getirdiği bir şans olarak tanımlayabiliriz. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Örneğin yeni bulunan teknolojik bir buluş sonucu o sektörde yaratılan bu şansla yeni pazarlara girme imkanı doğabilir.

Hükümetin bu "Elmas" içindeki yeri çok önemlidir. Hükümetle kastedilen; hükümetin izlediği teşvik politikaları, ihracat politikaları, vb. Hükümet programı endüstriyi nasıl etkileyebilir. Yine Japonya'dan bir örnek verelim. Japon hükümetinin almış olduğu bir karar fax makinalarının büyük ölçekte

üretilmesine neden olmuştur. Çünkü Japonya'da yapılan yasal bir değişiklikle faxla yapılan anlaşmaların hukuki geçerliliği olduğu kabul edilmiştir. Bu insanları fax makinası üretmeye ve satın almaya yönlendirmiştir.

Dış ticaret politikaları kadar hükümetin çeşitli şekillerde alacağı kararlar örneğin teşvik politikaları çok etkili olmaktadır. Buraya kadar yaptığımız açıklamalarla Rekabet Elmasımızı tamamlamış olduk. (Şekil 3)

Şekil 3: Rekabet Elması: Üretim Faktörleri, Talep Yapısı, Destek Endüstriler, Şans, Firma Stratejisi ve Hükümet arasındaki ilişkiler.

Sürekli olarak söz ettiğimiz rekabet gücü nasıl hesaplanır? Elimizde iki tane katsayı bulunmaktadır. Bir tanesi Mukayeseli İhracat Katsayısı (MİK); ülkenin herhangi bir sektöründeki ihracatının toplam ihracat içindeki payının dünyada o sektör ihracatının dünya ihracatına bölümünün oranıdır. Örnek verecek olursak Türkiye'nin tekstil için ihracat katsayısını Türkiye tekstil ihracatının toplam ihracata payını, dünya tekstil ihracatının dünya ticaretine oranına bölerek buluruz. Bu katsayı birden büyük çıkarsa Türkiye'nin tekstilde dünya toplamına göre daha avantajlı olduğunu söyleyebiliriz. Bu oranı doğru hesaplayabilmek için teşviklerle ve benzeri kolaylıkları sektörden arındırarak hesaplama yapmalıyız.

İkinci katsayımız ise Mukayeseli Üstünlük Katsayısıdır (MUK). Bu ise örnek olarak Türkiye'de tekstil için toplam tekstil ihracatımızın toplam ihracatımıza bölümünün, toplam tekstil ithalatımızın toplam ithalatımıza bölümüne oranıdır. Eğer bu katsayımızda birden büyük çıkarsa ülkenin tekstil ihracatının tekstil ithalatından fazla olduğunu söy-

leyebiliriz. Bu katsayı ancak serbest dış ticaret durumunda geçerlidir. Eğer siz hükümet olarak ithalatı kısıtlayıcı, gümrük vergilerini yükseltici önlemler almışsanız bu katsayıların anlamı olmayacaktır. Çünkü ithalatınız potansiyel ithalat değil denetim altına aldığınız ithalatıdır.

MUKAYESELİ İHRACAT KATSAYISI

$$MIK = \ln \left(\frac{X_1}{X} \right) / \frac{X_1^w}{X_1} \cdot 100$$

MUKAYESELİ ÜSTÜNLÜK KATSAYISI

$$MUK = \ln \left(\frac{X_1}{X} \right) / \frac{M_1}{M} \cdot 100$$

Bu açıklamalar doğrultusunda Türkiye'de sektörel düzeyde hangi sektörlerin rekabete açık olduğuna bakalım. Bu konuda önemli sayılabilecek üç çalışma vardır. Birtanesi DPT (1988) araştırması, birtanesi IKV (1988) çalışması diğeri de SIAR (1988) araştırmasıdır.

Bu çalışmaların sonuçları çok farklı çıkmıştır. Sonuçta yapmamız gereken, geçtiğimiz ihracata yönelik politikalarda "ne bulursan sat" dönemi ve benim "arkana bakma dönemi" olarak tanımladığım dönemde Türk sanayisinin fotoğrafını çekmektir. Amaç gerçek hangi sanayi dallarında eğitimi, bunu destekleyen ara eğitimlere nasıl yatırım yapacağımızı ortaya çıkarmaktır. Amacı malın sadece etkin üretilmesi olarak görmemek gerekir. Bizim rekabet gücümüzü bilimsel olarak etkileyen faktörlere göre yeniden hesaplamamız ve onlara spesifik olarak teşvik vermemiz gerekir. Böylece dış ticaret politikalarımızı işadamlarımızdan gelen telefonlar sonucu indirilen gümrüklere göre değil söylediğimiz bilimsel kriterlere göre oturtursak uluslararası alanda selektif olarak bu ürünlerde rekabet gücümüz var diyebiliriz.

Uluslararası alanda rekabet etmek için öncelikle yurt içinde rekabet etmek ve bunu iyice hazmetmek gereklidir. Bunun içinde devletin bu işten çekilmesi gereklidir. Siz sanayii teşvikte eterseniz, yasaklasanızda devlet olarak müdahale ediyorsunuzdur. Ben devlet olarak masa arkasından yapılan müdahalenin yanlış olduğu ve kaynak israfına yol açtığı kanısındayım. Örnek olarak devlet bir dönemde işadamlarına vergi iadesi adında para verirdi. Bir gün Resmi Gazete'de yayınlanan bir kararnamıyla ihraç edilen plastik terlik çifti başına 2 \$ vergi iadesi verileceği yayınlandı. Bir hafta içinde 20 bin terlik ihraç edildi. Fakat Türkiye de bu terlik çiftinin üretim maliyeti 1 \$ idi. Şimdi bu 1 \$'lık terliği ihraç eden 2 \$'lık teşvik alıyordu ve bir hafta sonra bu miktar 5 \$ oldu. Hükümet bunu far-

kederek kararnamayı geri aldı. Fakat önemli olan bu kısa süre içinde bu kadar terliğin limanlara getirilerek ihracata sunulmasıdır.

Son olarak bir açıklamada bulunmak istiyorum. Türkiye de geçtiğimiz 10 yıl içinde birçok şey birbirine karıştırıldı. Henedense ihracata yönelik politikalar serbest piyasa ekonomisi gibi takdim edildi. Halbuki bu iki politikanın birbirleriyle ve rekabetçilikle ilgisi yoktur. Örneğin Güney Kore'de serbest ticaret politikası izlenmesine karşın gümrükler tamamen kapalıydı. Bu bir tercih sorunudur. Türkiye eğer 60'lı veya 65'li yıllarda ihracata yönelik politikalar uygulamaya başlasaydı belki şimdi Güneş Kore modelini uygulayabilirdi. Fakat Türkiye'nin şu anda böyle bir şansı yoktur. Teşekkür ederim.

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATININ ARAŞTIRMASI: (1988)

Rekabet Şansı Yüksek Olan Sektörler:

- Refraktör ve Yapı Elemanları
- Orman Ürünleri
- Hazır Giyim
- Basım-Yayım (% 26: düşük)
- Gübre (% 30: düşük)
- Deri ve Deri Mamülleri (% 30: tedbir gerekli)
- Elektrikli Makinalar (% 45: tedbir gerekli)

Rekabet İçin Tedbir Gerekli Olan Sektörler:

- Çimento
- Demir-Çelik
- Kara nakil vasıtalar
- Kağıt
- Seramik
- Gemi İnşa
- Bakır ve alaşımları
- Kurşun-Çinko
- Volfram-Civa
- Lastik
- Tarım Makinaları
- Cam
- Elektriksiz Makinalar (% 26: yüksek)
- Elektronik (% 40: yüksek)
- İplik ve dokuma (% 41: yüksek)

SIAR'IN ARAŞTIRMASI (1988)
ANA SEKTÖRLER İTİBARIYLA İMALAT SANAYİİ REKABET GÜCÜ

Rekabet Gücü Kuvvetli

Gıda, İçki, Tütün
Dokuma, Giyim
Makina İmalat
Taşıt Araçları

Sınırdaki

Lastik ve Plastik

Rekabet Gücü Zayıf

Ağaç, Mobilya
Kimya, Petrokimya
Seramik, Taş, Toprak, Cam
Demir, Çelik, Metal
Diğer İmalat Sanayii

İKTİSADİ KALKINMA VAKFININ ARAŞTIRMASI (1988)
SANAYİ KOLLARI İTİBARIYLA REKABET GÜCÜ

Rekabet Gücü Yüksek

Un Sanayii
Makarna Sanayii
Domates İşleme Sanayii
Bitkisel Yağ Sanayii
Bira Sanayii
Pamuklu Dokuma ve
Giyim Eşyası
Halı Sanayii (El Halısı)
Deri Giyim Sanayii
Yonca Levha Sanayii
Selüloz Sanayii
Sentetik ve Selülozik
Elyaf Sanayii

Petrol Rafineri Sanayii
Cam Sanayii
Çimento Sanayii
Çelik Boru Sanayii
Dayanıklı Tüketim Mal. San.
Gemi İnşa Sanayii

Rekabet Gücü Normal

Bisküvi Sanayii
Zeytinyağı Sanayii
Şeker Sanayii
Meyve Suyu Sanayii
Sigara Sanayii
Yünlü Dokuma ve Giyim
Eşyası
Halı Sanayi (Makina Ha.)
Ayakkabı Sanayii
Lastik Sanayii
Kontraplak Sanayii
Kağıt Sanayii
Ana ve Ara Kimyasal
Maddeler Sanayii
Petrokimya Sanayii
Kimyevi Gübre Sanayii
İlaç Sanayii
Temizlik Sanayii
Temizlik Mlzm. Sanayii
Seramik Sanayii
Demir-Çelik Sanayii
Döküm Sanayii
Mealürji Sanayii
Madeni Eşya Sanayii
Makina İmalat Sanayii
Otobüs, kamyon, minibüs San.
Otomotiv Yan Sanayii
Elektirik Makinaları ve Gereçleri
Sanayii

Rekabet Gücü Zayıf

Önlem Gerekir

Et ve Et Mamül. San.
Süt ve Süt Mam. San.
Konserve Sanayii
Şekerli Maddeler San.
Şarap Sanayii
Yem Sanayii

Plastik İşleme Sanayii
Bıçkı Orman Ür. San.
Lif Levha Sanayii
Ahşap Ambalaj San.
Mobilya Sanayii
Boya Sanayii

Tarım İlaçları Sanayii
Kozmetik Sanayii
Porselen Sanayii
Binek Arabaları San.
Elektronik Sanayii

Başkan - Efendim sayın Alpar'a süresini yalnızca beş dakika geçtiği için teşekkür ediyoruz. Şimdi İstanbul Ticaret Odası Başkan Yardımcısı Atalay Şahinoğlu konuşmasını yapacak. Buyrun sayın Şahinoğlu.

Atalay Şahinoğlu - Sayın başkan, değerli dinleyiciler. Tabii değerli dinleyicileri de ben bugün ikiye bölmek durumundayım. Her konuşmacı yaptı. Değerli fakültenin değerli gençleri ve diğer kardeşlerimiz ve hocalarımız ve değerli basın temsilcileri. Sayın hocam konuşmasına başlarken topluluğa methiyede bulundular ve Ankara, İstanbul farkı dediler. Ben bunu biraz daha değiştirmek istiyorum. Çünkü bu fakülte mezunu bir kardeşiniz ve ağabeyinizim. Ve de Cemiyetinde de bulundum. Bir türlü bu toplantıları ciddi boyutta yapamadık ve daima da ağıladık. Bu memlekette ekonominin önemi çok mühim. Fakat fakülte bu atmosferi gerçekleştiremiyor, bu atılımı yapamıyor.

Bugünkü konu uzun dönemde rekabet gücü, ben görüyorum ki hem Cemiyetimiz hem fakültemiz bu rekabet gücüne bundan böyle ayak durabilecek, o bakımdan sizleri kutluyorum ve başta da tabii değerli hocalarımı. Sayın siyasilerimizden, ki Kamuran Bey gittiler galiba, belki konuşmamda üç beş cümlede dokunacaktım sonunda ve sayın hocalarımızdan bize de kalan zamanda, zamanı aşmamaya çalışarak -ama aşarsak bizde özür dileyeceğiz peşin- çünkü adet haline geldi. Sizlere tatbikatın içinden, gelişmelerde rekabet nereye gidiyor, bir tatbikatçı olarak bir kaç cümle sarfetmeye çalışacağım.

Son birkaç yıldır dış dünyada meydana gelen, sosyo-ekonomik, ekonomik ve siyasi değişikliklere bakarsak, uluslararası piyasalarda rekabetin çok şiddetleneceği intibai gelmektedir. Nitekim globalleşme serbest piyasa sisteminin ve dışa açılma eğilimlerinin yaygınlaşması, gümrük duvarlarının ve tarife dışı engellerin yavaş yavaş ortadan kaldırılması ileride yaşanacak yoğun bir rekabetin ana habercileridir. Şüphesiz ki bilgisayar ve telekomünikasyon sahasındaki gelişmeler ve bu sayede bilgi iletişimindeki süratli değişiklikler, milletlerarası ödemeler sisteminde meydana gelen kolaylıklar ve gelecek kolaylıklar yine rekabetin ne seviyede gelişeceğini, ne kadar dünyayı zorlayacağını birer emareleridir. Bunlara paralel olarak günümüzdeki ekonomik entegrasyon hareketlerine de bir göz atmak lazım. Bakıyoruz bir tarafta EFTA ülkeleri var. Bunlar yavaş yavaş AT ile bütünleşmeye gitmektedir. Kendini son derece rijit bir kalıp içine sokmaya çalışan AT, bir taraftan EFTA ülkelerini bünyesine almaya hazırlanırken -bizi bir kenara koymuş olmasına rağmen- bir taraftan da Doğu Bloku ülkelerini de kapsayacak şekilde bir

Batı Avrupa dünyası oluşturma aşamasına gelmiştir. Bunun yanında ülkemizin girişimleriyle ilk adımları atılan Karadeniz Ekonomik İşbirliği projesinin hayatiyet kazanması, Türkiye, İran, Pakistan arasında kurulan ECO'nun yeni bağımsızlık kazanan bazı Türk cumhuriyetleri ve diğer bölge ülkeleriyle gelişmesi, ayrıca Türk cumhuriyetleriyle Türkiye'nin arasında kurulacak muhtemel bir serbest ticaret sistemi Amerika-Kanada arasında kurulmuş bulunan serbest ticaret anlaşmasının Meksika ve Güney Amerika'lara yaygınlaştırılma yolunda olunması, yine Güneydoğu Asya'daki ASIAN ve Latin Amerika'daki AFTA'nın gelişmesi ve yaygınlaşması gibi eğilimler, artık öyle gösteriyor ki, dünyayı tek pazar halinde birleştirecek ve bu düzen içinde gümrük duvarları gibi çeşitli engeller de ortadan kalkacaktır. Bu şartlara erişen bir dünya ticaretinde veya dünya ekonomisindeki rekabetin ne olacağını da şimdiden kestirmek lazım. Özellikle gençler, sizler lütfen bunları uykularınızda falan görmeye başlayın; biz, geldik gidiyoruz.

Bu uzun dönemli rekabet konusunda, bu gelişmelerin paralelinde, madde bazından ziyade sektör bazında bizlerin durumu ne olabilir diye olaya bakmak istiyorum.

Önce hizmet sektörüne baktığımızda, hizmet sektöründe turizm çok önemli bir yer almaktadır. Ve gelişmeler içinde de turizmin önemi dünya içinde gelişecektir. Bizim yönümüzden bu rekabet düzeni içinde turizm nereye gider? Avrupa ülkelerinde turistik merkezlere baktığımızda, Yunanistan, İtalya, İspanya, Fransa gibi, sanayileşmiş Batılı -tabii burada Yunanistan'ı sanayileşmenin dışında bırakabiliriz ama turizmde çok ileridir- ülkelerdeki gerek çevre kirliliği, gerek ulaşılan fiyatların yüksekliği; ayrıca da insanlarda değişiklik, yeni yöreler, yerler görme eğilimleri, tarihi zenginlikleri ziyaret etme arzuları, bizim bu ülkelere karşı şansımızı halde ve istikbalde artırmaktadır. Bunun yanında maliyet kavramı bulunmadığı için büyük revaç gören Doğu Bloku ülkeleri, -ki özellikle Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan gibi ülkelerin de- bu yeni ekonomik yapılanmayla serbest rekabet piyasasına geçişlerinde şüphesiz ki o eski maliyet nosyonu olmayan fiyatları yükselecektir ve Türkiye burada da bir şans yakalama ihtimalindedir. Tabii bunlar hep yaratılan şanslardır. Bu şansları kullanmak lazımdır.

Bizim bir özelliğimiz var. Son zamanlarda hiç olmazsa problemleri görüyoruz, gayet güzel tartışıyoruz. İktidardan inen bir siyasi partimizin çok etkin bir üyesi az evvel şu kürsüden o kadar güzel inciler sıraladı ki, ben birkaç tanesini yazdım; "zihin reformu; risk kabul etmeden bir şey olmaz; -kozlar geldi şimdiye kadar değerlendiremedik, bundan sonra değerlendirelim; hariciyemizin mazaret bulma maharetinde üstüne yoktur; sizin dışınızda herkes sizi çok büyük görüyor-; Türkiye krallar kurtardı; beyinler küçüldü". Şimdi bakın, bir

tarafıtan çağ atladık diye övünüyoruz, bir tarafıtan da hakikaten son derece değerli bir ağabeyimizin, değerli bir siyasinin bugün hakikaten şu kürsüden, ağırlıkla da İktisat Fakültesi veya benzeri fakültele- rin talebelerine kürsüden ders vermiştir, ders ma- hiyetinde bir konuşma yapmıştır. Biz de nasibimizi bu dersten aldık. Ama benim biraz da moralim bo- zuldu. Yani biz tespitleri güzel yapıyoruz, bir taraf- tan çağ atlıyoruz, bir tarafıtan fırsatları yakalayamı- yoruz. Fırsatları yakalaması gereken bir iktidar in- dikten sonra onun temsilcisi yakalayamıyoruz diyor. Gelenlerin yakalama şansı bulması lazım. Bakalım onlar giderken veya devam ederken nasıl konuşa- cağız.

Efendim, şu çağın içinde şu rekabetli yaka- lamaya gayret ederken zihinlerimiz küçülüyor di- yebiliyoruz ki doğru; şu halde beyler ve gençler- çok değişik boyutta kafalarımızı değiştirmemiz, e- vet müzakere ettiğimiz bu doğruların artık tatbika- ta geçmesi lazım. Turizmde bir potansiyel gördük, bu potansiyeli kullanmamız lazım. Bu potansiyeli kullanırken bugün turizmde Türkiye'nin ne prob- lemleri olduğunu herkes tespit etmiş durumda. Biz İTO olarak geçen sene ve ondan evvelki sene he- men hemen 700-800 milyon, sadece, bu konuya sarfettik. Konunun içinde yaşayan insanların, hü- kümetin, devletin yaptığı araştırmalar dışında 700- 800 milyon lira İTO olarak sarfettik. Ve turizmdeki problemlerimizi bütün ilmi esaslarla ve tatbikata yönelik esaslarla tespit ettik. Artık bunların düzel- mesi lazım. Bunların derlenmesi toplanması lazım ki bu potansiyelleri kullanalım.

Yine Türkiye'nin bu rekabet şartları içinde müteahhitlik hizmetleri içinde bir şansı vardır. Bu şansını da Arap ülkelerinde kullanırken orada ba- şımıza gelen çeşitli felaketleri görüyoruz. Bu fela- ketler en son Körfez kriziyle noktalandı. Şimdi de yıkılan diyelim veya dağılan veya yeni birlikler o- luşturacak SSCB'den kalan gerek Türk cumhuri- yetleri, gerek diğer cumhuriyetlerde müteahhitleri- mizin büyük şansları olduğunu belirtmeden geç- meyeceğim.

Ülke içi rekabet açısından da olaya baktığı- mızda, ülkemize giren yabancı sermaye içinde ti-icaret kesimine yönelik yatırımların payının arttığı dikkate alınırsa, ticaret kesiminin de geleneksel yapısından kurtulması, son derece dinamik, araş- tırmaya, geliştirmeye ve hesaba kitaba yönelik modern bir ticaret anlayışıyla hareket etmesi ge- rektiğini artık kesin olarak benimsemek lazım.

Burada da yine küçük bir sapma yapayım. Ben geçen sene Oda Başkanı iken; işte piyasalar nasıl, piyasalar nasıl, efendiler piyasalarda artık, risk esastır. Türkiye piyasasında, -ben tekstil çalı- şıyorum, en çok bilgisayar ve tekstilde geçti öm- rüm, ve tekstilde bir fabrika genel müdürlüğüne kadar makam işgal ettim- gördüğüm şu oldu; en çok riske giren, en çok boşa şahsi imza atan ve riski birinci unsur, paranın önünde unsur olarak

gören her tüccar çok büyümüştür. Fakat bu olay gittikçe daha akılcı hareket etmeye doğru işi çek- mektedir. Zaten kitapların başında, ilk başladığı- mız zaman okuturlar bize hocalarımız, ticaretin ka- rını meşru kılan olay, risktir; gerçekten bundan ka- çınmaya imkan yoktur. Siyasi kariyer sahibi ağa- beyimiz de aynı şeyi söyledi, bu riski sadece tica- rette değil, tüm siyasette de, sosyal düzende de hakikaten buna bel bağlamak lazım.

Şimdi uzatmayalım, dahili ticarete gelişme derken, piyasalar nasıl, bakın efendim seçim eko- nomisi uygulanmaya başlandı, piyasaya paralar çıkıyor, neden piyasalar açılmıyor. "Beyler, herkes hesaplı kitaplı hareket etsin, biraz ayağınızı yorga- nınıza göre uzatın" dedikçe bana ticaret alemin- den telefonlar gelmeye başladı. "Ya başkan, mo- ralimizi bozuyorsun; tüccarın ümidi, hayali bu he- sap kitaptan geçmiyor" gibi beyanlarda bulunmuş-lardır. Artık o yollar geçmiştir, biraz hesaplı kitaplı, riskleri iyi hesap edip, o hesap edilen riskleri yük- lenme zamanı gelmiştir. Buradan da geçelim efen- dim, zamanı da iyi kullanmak yönünden.

Bu arada da tarıma bir göz atmamız gereki- yor. Türkiye, biliyorsunuz bir tarım ülkesi idi. Tarım ülkesi idi demeyeyim. Ve de hakikaten kendine yeterli ülkelerden, 7 ülkeden birisiydik diye hep böyle kafamız yıkanmıştır. Ama gelişen rekabet şartları içinde tarımda da çok yapılması gerekli he- saplı kitaplı işlerin olduğu ortaya çıkmıştır. Bu ara- da tarımda artık ekilebilir alanlarımızın çeşitli ne- denlerle daralması sonucu artık alandan ziyade verimi artırıcı unsurlar önemli ki biz oraya geldik mi, afedersiniz ama hep tosuyoruz. Yani kaliteli bir düşünce yapısına geldiğimizde, hesaba kitaba dayandığımızda ... Ama Allahtan ki tabirimi mazur görün, toslamada da imdadımıza şimdi GAP yetiş- mektedir. Hakikaten GAP tarım üretimimizde bü- yük bir reform olacaktır. Ama burada yine size söyleyeyim ki GAP'ı ciddi olarak tartışmaya açmak lazım. Buralarda üretim nasıl olacaktır; neler üreti- lecektir? Bugün Türkiye 500 bin ton pamuk üreti- yor, hemen hemen bunun % 95'ini absorbe ede- cek sanayi kesimi olmasına rağmen sıkıntı yaşıyo- ruz. GAP'la bir 800 bin ton daha -pamuktan misal vermek aklıma geldiği için söylüyorum- pamuk ü- retmemiz muhtemeldir. Ama üretmek kadar sat- mak çok büyük olaydır. Bunların hepsinin planlı programlı olması gerekmektedir. Benim tarım üze- rinde söyleyeceğim birkaç nokta daha vardı, an- cak sanayiye geçmek durumundayım.

Efendim, sanayi çok mühim tabii. İhracat çok mühim ve sanayiye çok ciddi bakmamız la- zım. İKV'nin yaptığı bir araştırmada, 2000'li yıllar- da rekabet nereye gidiyor, piyasalar nereye gidi- yor; şöyle bir baktığımızda bir kere üretim tüketi- me göre yapılır veya tüketilecek için yapılır, boşa yapılmaz. Şimdi 2000'li yıllarda tüketim, şımarık tü- ketim meyline kayıyor. Yani bu da ferdi ve kişiye özel üretimler planlanacak. Efendim, bilgi iletişim

araçlarındaki gelişmeler stoksuz yaşayacak bir network, bir bilgi iletişim ağı kuruyor. Fiyatlar dünya borsalarında elektronik sistemlerle tespit edileceği uygulamalara doğru gidiliyor, 2000'li yıllarda, fazla değil, şurada 8 senemiz kaldı. Teknolojinin nereye gittiği meydana, eğitimin nereye gittiği meydana, pazarlama araştırmalarının nereye gittiği meydana, hadi bunların içinde bir seviyelere kadar yoğunlaşmaya çalışıyoruz ama araştırma-geliştirmede sıfır olduğumuz meydana. Şimdi rekabet nereye gidiyor, efendim, araştırma geliştirme yok, bir de sanayimizin şu anda içinde bulunduğu durum; suyunu, enerjisini dünya fiyatlarının üzerinde kullanır. Yine bizim sanayimizde tekstil başta olmak üzere kredi yoğun bir düzen vardır, kredilerimizin de maliyetleri meydana, bunu dünya ile mukayese bile edemeyiz.

Bunun yanında KİT'lerin ürettiği mallar vardır ki, bunlar sanayinin ana girdileridir. Şimdi biz KİT modernizasyonlarını halledeceğiz, KİT'leri özelleştireceğiz, ana girdi maliyetlerini dünya standartlarına, dünya fiyatlarına getireceğiz, bunun yanında sanayicinin elinde bir takım enstrümanlar vardır, işçilik biraz daha ucuzdu, ama bu da gittikçe randıman ve fiyat yönünden son derece değişik boyutlara doğru ulaşmaktadır. Bunları becereceğiz, enflasyonları % 60'lardan 70'lerden tek rakamlı hale getireceğiz, döviz kurlarında müdahalesiz ve realist kurlara erişeceğiz ve dünyadaki bu aşırı rekabet düzeni içinde mücadele edeceğiz.

Sayın gençler, hocam kabul etsin etmesin, bizim jenerasyon az çok ömrünü tamamladı, bizden daha gençler olarak sizleri nelerin beklediğini takdirlerinize sunuyorum, ama bu kötü tabloya sakin aldanmayın; Türkiye'de son derece dinamik bir özel sektör gücü mevcuttur. Türk insanının, bunu dünyada da gösteriyor Türk insanı, bugün Almanya'da 30 binin üzerinde iş adamımız var, bugün Almanya'da harikalar yaratıyor Türk işçileri. Türk insanının dinamik yapısı. Ve yine başta Avrupa olmak üzere, dünyayı korkutan Türkiye'nin genç nüfusu, dinamik nüfusu. Bunlarla da başaramayacağımız bir olay yoktur. Bu şekilde sizi ümitsizlendireyim. Ama hepimizin sırtında, sizlerin sırtından kalırayım olayı. Hocalarımızın, siyasilerimizin, bizlerin ve istikbalde sizlerin sırtında büyük yükler vardır. Buna göre hareket edersek bu rekabetin içinden bizim de çıkacağımızı sizlere müjdeleyeyim, saygılarıla..

Başkan - Teşekkür ediyoruz Sayın Şahinoğlu'na. Efendim, panelistlerin görevi burada konuşmak, benim de görevim onları belirli bir sürenin üzerinde konuşturmak. Gördüğünüz kadarıyla ilk iki panelist kendi görevlerini gayet başarıyla yerine getirdiler, beşer dakika daha fazla konuştular. İlk iki panelistte ben de görevimi çok iyi yerine getiremedim. Şimdi Sanayi Odası Başkanı sayın Memduh Hacıoğlu konuşacaklar, umuyorum 15 dakika konuşacaklar.

Memduh Hacıoğlu - Ben 15 dakika konuşacağım efendim. Değerli konuklar, değerli arkadaşlar, Uzun Dönemli Rekabet Gücü ve Sektörel Öncelikler konulu toplantıda ben müsadenezle konuyu özel sektör imalat sanayi açısından ele almak istiyorum. Çünkü bundan önceki konuşmacılar zannediyorum genel siyasi, sosyal ve ekonomik açılardan bunlara değindiler.

Şimdi şu soruyu soralım önce; uzun dönemli rekabet gücü Türkiye'de ne kadar vardır; var mıdır, yok mudur? Bunun olup olmadığına bakmak için de müsadenezle bugünkü bazı temel ekonomik göstergelere bir göz atmamız lazım. Burada son yıldaki büyümemiz nedir, onu bir görelim. 91 yılında ekonomik büyüme 0,3; 2,4'lük nüfus artışının 2,1 altında; yani büyüme yok. Enflasyonumuz gayet iyi, yükseklerde % 70'lerde seyretmekte. Ekonomide hissedilir bir durgunluk var. Ve ekonomide artan bir işsizlik var. Bütün bunların neticesinde bu toplum rekabetçi toplum mudur, bu toplum rekabet gücü var mıdır, yok mudur sualini zannediyorum çok açık bir biçimde cevap verebiliyor bu göstergeler. Bunun için bunu hiç tartışmayalım. Önemli olan bu noktadan itibaren "Bu toplumun rekabet gücünü nasıl artırabiliriz?"in arayışı içine girmemiz lazımdır.

Bunun başında bu toplumun yeterli tasarrufu var mıdır, daha doğrusu bu toplum yeterli tasarrufu yapıyor mu ve bu tasarrufu verimli yatırımlara aktarabiliyor mu sorusuna geldiğimizde, bu konunun en büyük problemiyle karşı karşıya kalmaktayız. Bu toplumun tasarrufları yetersizdir ve yetersiz olan tasarrufları da hiçbir şekilde verimli yatırımlara gitmemektedir. Bunu açık bir şekilde kamunun çok büyük borçlanması, cari harcamalarını artırması ve devlet bütçesinden ve kendi yapısından da açık bir şekilde görmekteyiz. Bu nedenle de yatırımlarını yapamayan, tasarruflarını yatırıma yönlendiremeyen bir toplumun hakikaten rekabet gücü kazanması, daha başta dezavantajlı başlamıştır. Ve bunu başaramaz. Türkiye'nin yeterli sermayesi de bu konuda yoktur. Bunu açık bir şekilde de görebiliyoruz.

İkinci önemli soru; Türkiye'nin işgücü dünya rekabeti için yeterli midir? Yani bu işgücünün verimliliği ve bu işgücünün birim başına maliyeti acaba rekabet gücü konusunda nasıl bir resim çizmektedir; bu da çok önemlidir. Buraya baktığımızda verimlilik imalat sanayiinde önemli bir faktör. Verimlilik artışını da şu ana kadar sağladığımızı göremiyoruz. Bunun çeşitli nedenleri var. Bu nedenlerin başında özel sektör imalat sanayiinin şu anda güncel, teknolojik bir yapıya sahip olduğunu söyleyemiyoruz. Bu birinci dezavantajdır. İkinci dezavantaj, işgücümüzün belli bir kalifikasyona ulaşamamış olmasıdır. Bunu şu şekilde sıralayayım. Birincisi Türk toplumu daha sanayi toplumu olma eğitimini başaramamıştır. Bugün milli eğitim politikamız Türkiye'nin Batılılaşması ve sanayileş-

mesi paralelinde değildir. Bu nedenle işgücümü-
zün sanayiye aktarılmasında bu açıdan önemli
problemleri vardır. İşgücü maliyetinin son yıllarda
rekabet açımızdan olumlu bir durumu vardı. Fakat
zannediyorum son iki yılda buradaki avantajını da
imalat sanayii kaybetmiştir. Bunu bir vah yazık ol-
du şeklinde açıklamak istemiyorum. Çünkü 80'li
yılların ilk yarısındaki ucuz işgücü, Türkiye'nin bir
müddet için kabul edebileceği bir durumdu. Ama
uzun vadede hiçbir şekilde işgücü maliyetinin in-
sanların standart yaşamlarının çok altında mah-
kum edecek bir yaşam koşuluyla karşı karşıya bı-
rakacak ücret seviyelerinde olmaması lazım oldu-
ğunu da ifade etmek istiyorum. Bu nedenle de u-
cuz işgücü uzun ve orta vadede rekabet gücümü-
zü olumlu etkileyecek şeklinde bir arayış içinde ol-
madığımızı da ifade etmek istiyorum.

Yalnız işgücü maliyetini artırır iken mutlak
surette işgücü verimliliğini de birlikte artırmamızın
da zorunlu olduğunu burada ifade etmek istiyorum.
Çünkü rekabet açısından bu iki unsurun bir-
likte çalıştırılması lazım. Türkiye dünya rekabeti i-
çin yeterli teknolojiye sahip midir sualine geldiği-
mizde, biraz evvel buna değindim; Türkiye bu tek-
nolojiye kısmen sahiptir, ama büyük çapta da sa-
hip değildir. Çünkü Türkiye bugüne kadar halen
teknoloji üretemeyen bir ülkedir. Teknolojiyi her
zaman ithal etmişizdir. Fakat kendimizin teknoloji
üretmemiz ve teknolojiye sahip olmamız söz ko-
nusu değildir. Bu orta ve uzun vadede Türkiye'nin
rekabet gücü açısından önemli bir eksikliktir. Bu
eksikliğin hiç olmazsa belli dallarda ele alınıp mut-
lak surette Türkiye'nin teknoloji üretir bir kimliğe
kavuşması lazımdır. Tabii teknoloji üretmek mut-
lak surette buna uygun eğitimle mümkün olacaktır.
Tekrar ediyorum; gelişmiş sanayi toplumu ola-
bilmenin birinci koşulu ona uygun eğitim sistemi-
nin mutlak suretle uygulanmasıdır.

Son olarak şuna bakmak lazım. Türkiye'nin
orta ve uzun dönemde rekabet gücüne sahip ol-
mak için özel bir politikası var mıdır? Özel çalışma
yapmakta mıdır? Bunu tabii sadece siyasiler açı-
sından sormuyorum, Türk toplumu açısından soru-
yorum. Çünkü hakikaten rekabet gücü demek sa-
dece ekonomik yönden bir malı satabilme kabili-
yetini artırmak değildir. Rekabet gücü toplumun
tüm kesimlerinde toplumun her ferdinin hissetme-
si lazım gelen bir ihtiyaçtır, bir güçtür. Bunu hem
sosyal hayatımızda, hem ekonomik hayatımızda,
hem de siyasî hayatımızda rekabet kimliğine ka-
vuşmuş, rekabet kimliğini taşıyan bir toplum olma
çabasının içinde olmamız lazım. Burada ekonomi-
deki başarı kadar sosyal hayatımızdaki rekabet
gücümüzün de artırılması çok önemli bir faktördür.
Ve bunun için de özellikle siyasî hayatımız da bu-
nu etkiliyor.

Türkiye'nin rekabet gücüne sahip, rekabetçi
bir kimliğe sahip bir toplum olmasının arayışı için-
de olması için siyasî ve sosyal hayatımızda da e-

konomik hayatımızla birlikte bazı düzenlemelere
ihtiyacımız var gibime geliyor. Bu da zannediyorum
şu anda gündemde olan demokratikleşme ile
çok yakın yakına bir mevzu. Demokrasiyi Batılı an-
lamda bütün müesseselerimize taşıdığımız anda
zannediyorum bu kimliğe de sahip olacağımız
günler yakın olacaktır. Ama demokrasi arayışı yu-
karda sadece siyasilerimizin bizler için düşündü-
ğünü yapmaya çalışması anlamına gelmemelidir.
Demokrasi toplumun sivil kesimlerinin kendi so-
runlarını ortaya koyması kendi sorunlarına çözüm
araması ve bu çözümlerde de siyasilere belli bas-
kılarla kabul ettirip, onlara bu sorunların çözülme-
sinde belli bir şekilde tazyik etmeleriyle olmakta-
dır. Bu nedenle de sorunların tabandan gelip yu-
karıya doğru götürülmesi unsurdur. Bu da zanne-
diyorum rekabetçi toplum kimliğiyle olacak bir ça-
lışmadır. Bu kimlik, dinamik bir üretim toplumu ol-
makla zannediyorum başarılı, yani sivil kesimin
her birimi dinamik olmak durumundadır. Ve bu di-
namik yapıya kavuşmanın da birinci koşulu, kendi
sorunlarımıza kendimizin sahip çıkmasıyla olacak-
tır. Dediğim gibi sorunlarınıza yukarıdan çözüm
beklemenin zamanı geçmiştir. Bu sorunların pe-
şinde koşmak artık her sivil birimin görevi olmalı-
dır. Zannediyorum bu bir nosyondur. Yani rekabet
gücüne kavuşma nosyonudur. Bu nosyonu kabul
etmeden, bu nosyonu içimize sindirmeden ve bu
nosyonun inancına varmadan rekabetçi bir toplum
olmamız hakikaten mümkün değildir. Bunu inana-
rak yapmamız lazım, bunu inanarak yapmış top-
lumların da başarısını yakın tarihte iyi bir şekilde
görmekteyiz. Bugün bir Uzakdoğu'da Japonya,
Kore modelleri açık bir şekilde ortadadır.

Sektörel öncelikler olarak da konuya baktı-
ğımızda kısa bir şekilde şunu ifade etmek istiyorum.
İmalat sanayi açısından mutlak surette dışa
dönük üretime öncelik vermemiz lazım. Bu önce-
likte ülkenin önce döviz kazancı üretimini artırması
ve bununla birlikte diğer sektörlerini de güçlendir-
mesi şarttır. Dışa dönük üretimin artırılması kolay
bir iş değildir. Bunun teşvik meselesi her zaman
Türkiye gündeminde sorunlar yaratmıştır. Burada
çıkarılmış her türlü problem kamuoyunda tartışıl-
mıştır. Ama neticede bugünün Türkiye'sinde hakika-
ten ihracata dönük teşviklerin tamamı hemen
hemen kaldırılmış olmasına rağmen ihracatta bu-
gün süreklilik kazanılmış ise, burada imalat sana-
yinin ihracatın % 80'ini bugün başarması ile ol-
muştur. Bu artık bir teşvik mekanizması olmadan
bugünkü rakamları tutturana bir sanayi vardır Türki-
ye'de. Ama bu Türk ekonomisi için yeterli değildir.
Bunu artırmanın yolları da mutlak surette üretime
dönük teşviklerin öncelikle sağlanmasıdır, dışa dö-
nük üretime dönük.

İkinci konu turizm konusudur. Atalay arka-
daşım buna değindi. Turizm Türkiye'nin rekabetçi
gücünden büyük bir potansiyele sahiptir. O-
rada da tekrar ediyorum, yine sosyal kimliğimizde-

ki rekabetçi gücümüzle turizmi zannediyorum daha zenginleştirebiliriz. Yoksa sadece altyapı yatırımlarını tamamlayarak, oteller yaparak bu işin üstesinden gelemeyiz. Yine bir turizmci kimliğine sahip olmamız şarttır.

Hizmetler sektöründe de özellikle finans kesiminde ben bugünkü coğrafi konumda ve dağılan Sovyet ülkeleri, Bağımsız Devletler Topluluğu'na da baktığımızda Türkiye bir finans merkezi olabileme şansına sahiptir. Bu şansın kullanılması için de hizmetler sektöründe finans kesiminin de rekabet gücü olduğunu ifade etmek istiyorum. Bu rekabet gücünü de gözardı etmeden dikkatli bir şekilde izlemekte yarar vardır.

Sonuç olarak şunu söyleyeyim. Kamu rekabet gücünün, tabii fazla değinemedim, bugün en büyük kamburudur. Yani kamu kesimi ekonomiyi ağır bir baskı altına almıştır, mutlak surette bundan kurtulmamız lazım, kamuyu küçültmemiz lazım, üretken sektörlerle kaynak aktarmamız lazım ve gelişmiş sanayi toplumu içinde eğitilmiş insan gücüne sahip olmamız lazım. Bunlara dikkat edersek zannediyorum Türkiye'nin önü açıktır. Teşekkür ediyorum sayın başkan.

Başkan - Sayın Hacıoğlu'na teşekkür ediyoruz. Dediler ki Türk ekonomisini artık yukarıdan düzenlemeden vazgeçmemiz lazım ve kamu kesimini küçültmemiz lazım. Şimdi sıra yukardan birinde. DPT Müsteşarı -ki oldukça yukarı sayılır, özellikle ekonomiyi düzenleme, ileriye öngörme açısından- Sayın İlhan Kesici konuşacaklar. Buyrun efendim..

İlhan Kesici - Sayın başkan, değerli hocalarımız, değerli basın mensupları ve sevgili arkadaşlar. Ben önce bana gelinceye kadar daha ümitvar konuşmalar yapmış olan arkadaşların aksine birinci turda hem işadamlarımızın hem de öğrenci arkadaşlarımızın özellikle biraz gözlerini korkutmak ve ürktürmek istiyorum. Dünyadaki gelişmeler bu istikamette.

Bir küçük dünya turu çizdikten sonra Türkiye'ye gelmek istiyorum izin verirseniz, çünkü bu rekabet edebilme gücü, rekabet etme hadisesi dünya ile ilgili olan bir hadisedir. Sektörel öncelikler seçme hadisesi de yine dünya ile ilgili bir hadisedir. Bu bakımdan önce dünyada olanı biteni görmek lazımdır. 1991 yılında Sayın Alpar'ın biraz önce ifade ettiği gibi Michael Porter'la başlayan The Competitive Advantage of Nations Relations kitabından sonra, aşağı yukarı yedi tane sadece bir yıl içerisinde çok ciddi sayılabilecek kitap yayımlanmıştır. Dünya Bankası'nın 1992 raporu, Kalkınmanın Meydan Okuyuşu, bir evvelki kitabının adı Yoksulluk; 1993 yılında yayınlayacağı rapor Çevre; World Economic Form'un 1991 raporu, Dünya Rekabet Edebilirlik Raporu; OECD'nin yayınladığı bir başka rapor The Competition and Economic Development. Bu listeyi uzatmak mümkündür. Bu listenin

pek çoğu, sadece benim, Planlama Müsteşarlığı'na da gelmeden önce, özel gayretle temin ettiğim ve takip ettiğim kitaplardır. Bunu beşle onla çarparsanız 1990'lı yıllarda dünyadaki rekabetin hangi boyutlara geleceğini görmek mümkündür. Türkiye'de henüz ne sanayi sektöründe, takip edebildiğim kadarıyla, ne üniversitelerimizde ne de kamu yönetiminde bu işin önemini ve göz korkutuculuğunu gösteren bir yayına ciddi bir şekilde rastlanmış değildir. İKV'nin AT ile ilgili olarak, rekabet edebilmemizle ilgili bir yayını vardır, DPT'nin bir yayını vardır, öbür kuruluşlarımızın bir yayını vardır. Ama tetkik etmiş olan arkadaşlarımız göreceklere ki, mesela İKV raporundan kısa bir örnek vermek istiyorum; 108 sektörde Türkiye'nin AT ile rekabet edebilme -alt sektörde- imkanı vardır. Hüküm budur. Ama devlet şunu yapar ise, devlet bunu yapar ise, bütün bu "yapar ise"leri alt alta koyduğunuz zaman, AT'da 108 alt sektörlü Türk sanayi rekabet edebilir. Aslında bu rekabet denilen şey, devletin bunları yapmamasıdır. Yani benzer platformlarda yarışa çıkacaksınız, elbette yarışacağınız insanlar sizden 100 senelik bir birikim münasebetiyle daha önünüze geçmiş olan ülkeler, insanlar, firmalar olacaklardır. Bu arada devletin yapacağı, yapması gereken şeyler elbette vardır. Onlar da yapılmalıdır ama, asıl rekabet, firmanın, kişinin kendisini o yarışa iyi bir şekilde hazırlamasıdır. Bunun için de birinci basamak eksiklikleri gereği şekilde görmüş olmaktır.

Şimdi yine bu rekabetle ilgili kitaplar ve yayınlarla bakılır ise, bazı deyimlerde, bazı tanımlarda zaman içerisinde değişiklik olduğu görülür. Bunlardan bir tanesi resource'tur; kaynak. Fakat artık resource diye bir kelime, rekabet edebilme ile ilgili yayınlarda karşımıza çıkmaz, onun yerine endowment girmiştir. Bu ikisinin arasında ince bir fark var. Bir tanesi sadece tabii kaynaklarla ilgili, öbürü varlıkla ilgili. İşte insan unsuru orada giriyor devreye. Yani yetişmiş insan yetmez, çok iyi yetişmiş insan. Yani bu uluslararası pazar dediğiniz pazarda, Amerikalı iktisatçıdan daha iyi iktisatçıları, ama teker teker değil, -yani teker teker elbette bizde dışardaki bütün münasebetlerimizde görürüz ve hoşumuza gider, sonra da hayret ederiz, biz teker teker bu insanlardan daha iyiyiz diye bir bütün halinde, ülkenin bütünü halinde onların iktisatçılarından daha iyi iktisatçıları topluluğunuz olacak, onların mühendislerinden daha iyi mühendisler topluluğunuz olacak, onların işadamlarından daha iyi işadamları topluluğunuz olacak ki işte böyle bir endowment çizsin. Bu ortaya çıkmadan hiç bir şey yapmak mümkün değildir. Şimdi bu Türkiye'ye 2 bin dolarlık bir ekonomidir. 2 bin dolarlık bir ekonomi ile bana sorarsanız eğer, Sayın Bakan'ın ifade ettiği tarzda bir leading rol oynayamaz. Yani biz Sayın Başbakan ile birlikte ABD'ye gittik, oradaki temasları biliyoruz, Davos'a gittik, oradaki temasları biliyoruz. Türkiye cumhuriyetlerin veya Orta Asya cumhuriyetlerinin Türkiye'ye ger-

çekten çok yakın, çok sıcak bakışları vardır. Türkiye'nin bugünkü konumunu da hem ekonomik anlamda, hem siyasi anlamda çok ciddi olarak yükselttiğini ben bütün yabancılarla temasımda görüyorum ama bu 2 bin dolarlık çember Türkiye'nin elini kolunu bağlar. Hareket kabiliyetini, hareket imkanını azaltır. Türkiye bu 2 bin dolarlık çemberi öncelikle kırmak durumundadır. Kıramazsa ne olur? Kıramazsa birşey olmaz. Dünyada bugün 1 milyar insan günlük 1 dolarlık gelirin altındadır. Kimse de bunların gözünün yaşına bakmaz. Türkiye'de bu kendisi bu 2 bin dolarlık çemberi kıramaz ise Türkiye'nin gözünün yaşına bakacak bir ülke falan da olacak değildir. Var da değildir.

Bir başka hadise resource, endowment oldu dedim, bir başka hadise comparative, competitive haline gelmiştir. Yani mukayeseli üstünlükler lafı artık comparative advantage of nations, competitive advantage of nations haline gelmiştir. Bunun arasında da ince bir fark vardır. Arkadaşların dikkatini çekmek istediğim bir başka hadise odur dünyadaki gelişmelerle ilgili. Bir başka hadise, AT'nin kuruluşunu hatırlayınız adı Common Market'tir. Şimdiki adı, 1993'ten itibaren olacak olan adı Single Market olacaktır. Yani ortak bir pazardan tek bir pazara doğru bir geçiş. Bu farka da arkadaşlarımızın dikkatini çekmek istiyorum. Çok ciddi bir fark olarak görüyorum. Bütün bunlarla birlikte dünyadaki firma türleri değişmektedir. Yani 1960'lar 70'ler dünyada, daha ziyade nasyonalizasyon dönemi olarak adlandırabileceğimiz bir dönemdir, iktisadi anlamda da ifade ediyorum. 1980'ler özelleştirme dönemi olarak adlandırılacak bir dönemdir. 90'ların adına küreselleşme diyoruz. Bir yandan dünya özellikle siyasi hayatta küreselleşir gibi oluiken öbür yandan da bunun aksine bazı belirtiler de gösteren entegrasyonlar vardır. Şimdi tek pazarı Fortress of Europe olarak tanımlıyorlar. Time dergisinin de kapağında öyleydi. AT artık böyle globalleşen bir topluluk falan değil, bir Avrupa kalesi haline gelmiş olan, kendi içinde bütünüyle serbestleştiren, insan hareketleri, servis hareketleri, mal hareketleri, hizmet hareketleri, sermaye hareketleri, ne kadar hareket var ise tümünü serbestleştiren ama dışarıyla olan ilişkisinde, ortak tarım politikası, ortak gümrük politikası vs. uygulayan ve kendisini kapatan bir ekonomi halindedir. Bu da bir realitedir, bir veridir.

Bunun hemen yanında Kuzey Amerika'da böyle bir hareket, entegrasyon hareketi görüyoruz. ABD artı Kanada artı Meksika. Bu realize edilecek olan bir hadisedir. Uzak Asya'da henüz böyle bir hareketlenme olmamakla birlikte, Japonya'nın önderliğinde, Pasific Taiger, Pasific Ream ülkelerinin de böyle bir gizli-açık entegrasyon içerisine gireceklerdir. Bunun Türkiye açısından ehemmiyeti şudur. Asıl bana sorarsanız, işadamlarımızın gözünü korkutması lazım gelen nokta da burasıdır. Tabii onun da bir tedbiri bir çaresi ola-

caktır. Hükümetin rolü orada devreye girecektir herhalde. Bu da şudur: Dünyada bloklar arası ticaret fevkalade azalmakta, blok içi ticaret artmaktadır bir; iki,trade, intra firmtrade fevkalade gelişmektedir. Bu 1960'larda multinational'la ilgili söylerken, özellikleri giagentic bir firma idi, bir merkezi var idi, bu merkezden diğer küçük branşlarını idare ederler idi: Sen bunu yap, sen şunu yap falan tarzında. 1990'larda artık multinational'ler yoktur, gragentic firmalar var değildir, küçülen firmalar vardır, ama çok yüksek hacimli üretimden high value üretime geçen bir mekanizma var. Şimdi bu high value üretime geçişte bir noktayı arkadaşların huzuruna getirmek istiyorum. Pontiac lo Maun diye Amerika'da satılan BCM'in bir arabası var şimdi, 20 bin dolar. Bunun yaklaşık 6 bin dolarlık bölümü Japonya'ya gidiyor. Aşağı yukarı 4 bin dolar değerindeki bir bölüm Güney Kore'ye gidiyor. Birisi elektronik aksamı yapıyor, birisi makina aksamını yapıyor, İngiltere'ye reklamcılık bölümü gidiyor, Endonezya'ya başka bir bölümü gidiyor, 500 dolar, 300 dolar her neyse; bu artık öyle bir noktaya geliyor ki 1990'ların sonuna doğru, ülkeler milli muhasebe bile yapamayacak -dış ticaret bakımından- bir hale gelmiş olacaktırlar. Firma içi ticaretin ağırlığı, Japonya'yı önce ifade etmek istiyorum, Japonya intra firm trade'deki bu rakam ihracatta % 38, ithalatta % 40 civarındadır. Yani eğer Türkiye veya Türk işadamları -Türkiye dediğim zaman artık bu sanayileşmenin motoru hatta yegane aksamı özel sektör, firmalar olmuş olacaktır- ülkeler bazında bir rekabetten ziyade firmalar bazında, firmalar arasında bir rekabet halinde gelişmiş olacaktır.

Benim kanaatim odur ki eğer Türkiye yabancı sermayeyi fevkalade cazip hale getirip, Türkiye'ye yabancı sermaye girişini fevkalade özendirmez ise firmalarımız bu intra firm trade bu ölçüde gelişir iken diğer firmalar ile evlilikler yapamazlar ise ki Türkiye'nin bugün tıkanmış olan ihracatı falan yükselmez. 1988'de Türkiye'nin ihracatı 11.6 milyar dolar. 1991'de 13.6 milyar dolar. Bu ihracat tıkanmıştır. Sebebinin sorarsanız, onu çok değerlendirmek istemiyorum ama, sayın bakanın kanaatinin aksine olarak son 10 yıldaki yanlış sanayileşme stratejisidir. 1986'ya kadar Türkiye'de hem kamu kesimi, hem özel sektör küçük bazı düzenlemelerle, küçük bazı modernizasyon yatırımları ve darboğazları giderme yatırımlarıyla ihracatını gerçekten artırmıştır. 1980'de 2.9, 1983'de 5.9; iki katı. 1987'de 1.6; 1991'de 13.6. Birşey yok yani. Öyle 2-3 senede double eden rakamlar artık stationary hale gelmiştir. Asimptotik bir gidiş halindedir. Sebebi 1987'ye kadar kolay zannedilen, küçük bazı yatırımlarla, değişikliklerle mademki ihracat böyle artıyor bunun böyle devam edeceğini kabul eden yaklaşımıdır. Ondan sonra artık Türkiye istikrar arama çabasına girmiştir.

1988'den bu yana 1992 yılı da dahil olmak

üzere, yani bizim de dahil olduğumuz dönemde Türkiye'de en çok sözü edilen şey istikrardır, istikrar programlarının uygulanmasıdır, yani stabilite-dir. Stabilizasyonun, istikrarın getireceği nimetler-dir vs. Şimdi bu 13 milyar dolar civarında tıkanmış olan ihracatın canlandırılabilmesi için daha ciddi, daha farklı şeylerin yapılması gerekmektedir. Ben bu bakımdan hem iş adamlarımızla ilgili olarak hem de özellikle iktisatçılarımızla ilgili olarak, hükümetimizin de gözünü korkutmak pahasına, asıl tabloyu ortaya sermek istiyorum. Kolay bir tablo değildir. Yani sadece biz yaparız, geçmişte yapmış idik veya bizim işadamlarımızın Amerikalı işadamlarından neyi eksiktir, bizim öğrencilerimizin Amerikalı öğrencilerden neyi eksiktir, bizim memurlarımızın Avrupalılardan eksikliği nedir ve ilk bakışta da fazla bir isteğimiz yoktur, fazlalığımız vardır tarzındaki yaklaşım bizi bu kişi başına 2 bin dolarlık percapita çemberi kırdırmaz. Daha başka şeyler yapmak lazımdır herhalde diye düşünüyorum.

Şimdi sözlerimi bağlamak istiyorum. Mesele, kolay mesele değildir. Yani Türkiye bu çemberi kırmalıdır. Devletin yapacağı işler vardır. Ama bu iş asıl özel sektörle yapılmış olacaktır. Türkiye'de, benim gördüğüm kadarıyla, ihtiraslar törpülenmektedir. Eğer özel sektör kendi kabına sığmayacak ise, bulunduğu nokta ile yetinmeyecek ise bu çember kırılır, devlet de bu nokta ile yetinmeyecekse bu çember kırılır, öğrenciler de bulundukları noktayla yetinmeyeceklerse bu çember kırılır. Yani bulunduğumuz nokta ile yetinmemiz halinde bu çemberin kırılması mümkün değildir. Şimdi burada asıl devletin, bir cümle ile onu ifade etmek istiyorum, asıl Türkiye'de yapılması lazım gelen şey, bu deminki bahsettiğim kitaplardan bir tanesi şudur; The Work of Nations: Preparing Ourselves for the 21. century capitalism; kendimizi 21. yy. kapitalizmine hazırlayalım. 21. yy. kapitalizmi veya 20. yy. kapitalizminin aslı şudur. Bütün piyasanın bütünüyle rekabete açık hale gelmiş olmasıdır. Ben Türkiye'de rekabetin gerçek anlamda, ekonomik anlamda açık olduğu kanaatinde değilim. Devletin asıl yapacağı iş Türkiye'de ortamı, iklimi bütünüyle rekabete açmak olmalıdır. Bunun içerisinde batanlar batacaktır, en iyi olanlar çıkacaktır. Kapitalizmin erdemi de buradadır. Kapitalist sistemin kendisini yenileyebilmesi, -'kapitalist' sözcüğü biraz sert olabilir; çünkü Türkiye'de bu laf yıllarca lanetlenmiştir, serbest piyasa ekonomisi daha yumşak olacaktır- veya serbest piyasa ekonomisi denilen ekonominin de erdemi orada. Bu bakımdan devletin, bana sorarsanız, birinci görevi yurtiçi piyasasını bütünüyle rekabete açmak olmalıdır. Saygılar sunuyorum efendim.

Başkan - Sayın Kesici'ye teşekkür ediyoruz. Bu turun son konuşmacısı Sayın Doç. Dr. Oktar Türel, buyrun sayın Türel.

Oktar Türel - Teşekkür ederim sayın baş-

kan.

Sayın başkan, değerli izleyiciler, bayanlar, baylar;

Ben bu sunuşumda özellikle uluslararası düzlemde ve sanayi sektöründe rekabet sorunlarını tartışacağım; ülke içi rekabet ya da sanayi dışı sektörlerdeki rekabet sorunlarıyla doğrudan ilgileneceğim. Bana öyle geliyor ki konuyu iki düzlemde tartışmamız mümkündür. Bunlardan ilki rekabet gücünün **ülkeye özgü** belirleyicileridir. Bu bizi doğal olarak iktisat teorisinin çok iyi bilinen bazı konularına, yani faktör cihazlanması, kullanımı ve faktör verimliliği kavramlarına götürüyor. Doğal olarak burada terminolojik bazı arındırmalar yapabiliriz. Örneğin kaynak veya faktör yerine belki daha değişik terimler seçebiliriz, karşılaştırmalı yerine rekabetçi diyebiliriz ama bana öyle geliyor ki yine aynı konu üzerinde tartışmaktayız. O da üretim faktörleri cihazlanması, kullanımı ve verimliliği sorunu.

İkinci düzlemde rekabet gücünün **firmaya özgü** belirleyicileri. Burada ister istemez, karşımıza firmaların örgütlenmesi ve yönetimiyle ilgili sorunlar çıkıyor.

Bir sonraki adımda şu soru üzerinde durmak istiyorum. Acaba rekabet gücünün ülkeye özgü belirleyicilerini biz hangi araçlarla yönlendirmeye çalışıyoruz? Söz konusu araçlar bildiğiniz gibi ticaret, sanayi ve teknoloji politikaları bütününden oluşuyor. Bu politika öğelerinin birbirlerinden bağımsız olarak saptanmasına imkan yok, birbirinden bağımsız olarak saptandığı veya uygulandığı taktirde makroiktisat düzleminde tutarsızlıklarla karşı karşıya kalıyoruz. Yani olaya arz ve talep yanlarından yaklaşılmamasıyla elde edilen sonuçlar birbirini tutmuyor. Dolayısıyla bu politikalar topluluğunun, yani ticaret, sanayi ve teknoloji politikaları topluluğunun tutarlı bir bütün olması gerek.

İzleyebildiğim kadarıyla sanayi, ticaret ve teknoloji politikaları bütününe uygulamada ege-men olan iki yaklaşım var. Bunlardan birincisi **iradi** yaklaşım yahut **planlama** yaklaşımı diyebileceğim bir yaklaşım. Sanayi ve teknoloji politikalarını esas alan ve ticaret politikalarını bunun bir türevi olarak, bununla uyumlu olarak elde eden bir yaklaşım. Bir başka deyişle şunu söyleyebiliriz: İradi yaklaşım veya planlama yaklaşımında sektör seçimi ve teknik seçimi büyük ölçüde veridir. Bununla ulaşılmaya çalışılan şey ise belirli bir faktör cihazlanmasına erişmektir. Öte yandan **kendiliğinden**ci yahut **ortodoks** diyebileceğimiz yaklaşım ise ticaret politikasını esas alır, sanayi ve teknoloji politikalarını bunlarla uyumlaştırır. Bir başka deyişle, faktör cihazlanması veridir, bundan hareketle sektör seçiminin ve teknik seçiminin belirlenmesi söz konusu olur. Yani veri aldığımız şeyle değişken aldığımız şey farklı bir konumlarda bulunmaktadır.

Eğer sanayi, teknoloji ve ticaret politikaları

kendi içinde tutarlı bir bütün değilse bunlar uygulamada başlıca dört mekanizma ile uyumlaşır: Tek tek yahut birlikte ürün ve faktör göreceli fiyatları değişir, yurt içi ve uluslararası faktör hareketleriyle karşılaşırız, gelir bölüşümü değişir ve eğer bütün bu uyum mekanizmaları çalışmıyorsa o zaman ekonominin devrevi krizleri sermaye stokunun bir kısmını üretken olmaktan çıkarır ve dolayısıyla bir makro ekonomik uyum sağlanmış olur. Takdir edersiniz ki, eğer ekonomi açık ve küçük bir ekonomiyse ilke olarak ürün ve faktör göreceli fiyatlarını farklılaştırmak yoluyla yahut faktör hareketlerine müdahale etmek yoluyla uyum mekanizmalarını çalıştırmak söz konusu olmaz. Dolayısıyla açık bir ekonomide uyum politikaları temelde uluslararası yahut ulusal düzeyde gelir bölüşüm mekanizmalarına ve devrevi krizlere kalmış demektir.

Bir yanlış anlamayı baştan önlemek için şu nu da söyleyeyim ki, iradi yaklaşım mutlaka kapalı bir ekonomiyle beraber olmaz. Bunun çeşitli örneklerini vermek mümkündür. 1960'lı ve 70'li yıllarda Türkiye iradi yaklaşıma büyük ölçüde bağlı kalarak iktisadi hayatını düzenlemiştir. Öte yandan 1980'li yıllarda açık bir ekonomide, Kore ve Tayvan yine iradi yaklaşımın örneklerini vermişlerdir. Dolayısıyla iradi yaklaşımla kendiliğindenci yahut ortodoks yaklaşımı mutlak açık ve kapalı ekonomik tutumlarla özdeşleştirmemek gerektiğini düşünüyorum.

Firma düzeyinde rekabet gücü konusuna geldiğimiz zaman burada ilginç bir olgu, belki günümüzde firma kuruluş ve davranışlarını biçimlendiren en önemli olgu şu anda içinde yaşadığımız, henüz oluşum aşamasında bulunan ve bütün gelişme aşamalarını da şu anda sezemediğimiz bir teknolojik devrimdir. Bilindiği gibi bu teknolojik devrimin yol açtığı üretim yapısı bazı yapıtlarda değişik bir adla, Fordizm sonrası üretim paradigması, Post Fordizm üretim paradigması adıyla da anılmaktadır. Bu yeni paradigmanın Fordist olarak adlandırılan daha önceki paradigmadan hangi noktalarda ayrıldığı konusu üzerinde (kurgu-bilimsel gibi görünse de) biraz durmamız gerek.

Fordist paradigmanın belki en ilginç örnekleri savaş sonrasındaki ekonomik canlılık döneminde izlenmiştir. Savaş sonrası ekonomik canlılık düşük maliyetli enerji ve düşük maliyetli enerji-yoğun mallar üzerine kurulu bir ekonomik canlılıktır. Post Fordist paradigma ise büyük ölçüde ucuz elektronik aygıtlar ve onların çeşitli bileşenleri üzerine kurulmuş olan bir başka ekonomik canlanma eşliğindedir. Fordist paradigma çok geniş ara insan gücü kategorileri üzerine, soru sormayan ve sadece belirli aygıtları iyi kullanmayı bilen işçiler üzerine kurulu bir paradigmadır; Post Fordist paradigma ise vasıflı, soru soran bir işgücüne dayalı bir paradigmadır. Fordist paradigmanın hiyerarşik bir firma örgütlenmesi vardır. Post Fordist paradigma hiyerarşik örgüt basamaklarını olabildiğince ki-

saltan daha esnek bir örgütlenme yapısı getirmektedir. Fordist paradigma belirli amaçlar için kullanılabilecek makineler ve aygıtlar üzerine; buna karşılık Post Fordist paradigma ise esnek imalat sistemleri üzerine kuruludur. Fordist paradigmanın yıldızları Ford ve Anieli'dir, Post Fordist paradigmanın yıldızları Kobayaşi ve Benetton'dur. Karşılaştırmayı daha da zenginleştirebiliriz; ama şunu söylemekle yetinelim: Bu iki paradigma, değişik firma örgütlenmeleri, değişik insan prototipleri ve değişik işgücü organizasyonları önermektedir.

Dolayısıyla günümüz dünyası firma örgütlenmesinde yeni imkanlar ve mevcut işlerin otomasyonu için büyük fırsatlar yaratıyor, bunun yanında elektronik bir altyapı oluşturuyor ve bu elektronik altyapı aracılığıyla üretim süreçlerinin, iş ilişkileri ağının ve faaliyet alanlarının yeni baştan tasarımı imkan dahiline giriyor. Bu paradigmanın oluşmakta, yani bazı özelliklerinin henüz tümüyle farkedilemez durumda olması böyle bir geleceğin doğmakta olduğunu farketmemizi engellemiyor. Büyük sanayi devriminin sözünü ettiğimizi hatırlayalım. Büyük sanayi devrimine sahne olan üretim dalları da 18. yy sonu-19. yy başı döneminin manüfaktür karakteri ağır basan sınıai ekonomisi içinde küçük bir adacıktan ibaretti. Bugün Post-Fordist paradigma da genelde Fordist denebilecek dünyada küçücük adacıklardan ibarettir; ancak bu adacıklar enferyasyon devrimiyle giderek birbiriyle bütünleşmekte ve hızla bir değişik bir üretim dünyasını haberleyen bir eğilimleri ortaya çıkarmaktadır.

Ne tür eğilimler görüyoruz acaba firma ölçeğinde olaya baktığımız zaman? Birincisi şu ana kadarki belirtileriyle Post Fordist dünyanın çok katı bazı kurallara sahip olmayan, biraz kestirilemez, biraz başı bozuk bir dünya olduğudur. Sözgelimi merkezileşme veya ademimerkezileşme konusunda kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Örneğin, görece daha düşük vasıflı insan gücünü dayanan hazır besin (fast food) sanayiinde çok büyük bir merkezileşme, buna karşılık vasıflı insan gücü isteyen yatırım bankacılığı alanında da bir ademimerkezileşme vardır. Ölçek konusunda da bazı genel kurallar önermek mümkün değildir. Tek söylenebilecek şey, ölçeğin yapılması söz konusu olan şeyin, yani fonksiyonun türevi olduğudur. Ne yapmak istiyorsanız ona göre söz konusu olan bir ölçek, yani dünyada Ford'a da Rolls Royce'a da yer bırakan bir ölçek seçimi.

Üçüncü bir nokta, yer seçimi konusunda da bazı büyük belirsizliklerin olduğudur, yani enferyasyon devrimi çağında, iş mi insanların ayağına taşınacaktır, yoksa insanlar mı işe gidecektir? Bu konuda da farklı yaşam örnekleri verilebilir. Ancak Post-Fordist paradigmanın çok belirgin, gayet kesin olarak ortaya çıkan bir boyutu vardır, onu vurgulamak mutlak gerekli görünüyor bana; o da tüketiciyle yakın ilişki ve müşterinin ne istediğini bi-

lebilmek. Müşterinin ayağına gitmek ve size özgü, sizin kontrol edebileceğiniz bazı adacıklar ('niche'ler) oluşturmak. İngilizce deyiimiyle 'niche marketing' yapabilmek.

Acaba biz makro düzeyde ve mikro düzeyde olaya baktığımızda bundan ne tür sonuçlar çıkarabiliriz: Birincisi 1990'lı yıllarda iradi yaklaşım olarak adlandırdığım yaklaşımı benimsememini zamanı gelmiştir. Bunun nedenlerini tartışma sırasında daha ayrıntılı olarak anlatabileceğimi sanıyorum. Düşük katma değerli, dünya ticaretinde gidecek payı daralan, amansız fiyat rekabetine konu olan mallara takılıp kalmamamız için bizim 1990'lı yıllarda artık iradi yaklaşımı benimsememiz gerektiği kanısındayım.

İkinci olarak, kaynak tahsisinde artık katı kurallar beklememiz söz konusu değildir. 1960'lı, 70'li yılların üretim ve sektör planlaması türü bir planlama yapmamız mümkün değildir, eğilim planlaması olarak belki, ama sektör ve ürün planlaması olarak hayır. Dolayısıyla esneklik burada gözetilecek en önemli kurallardan biridir.

Üçüncüsü, değerli konuşmacıların işaret etmiş olduğu bir yatırım açlığı ve belirsizlik sorunudur. Bu paneli izleyen değerli meslektaşlarımın ve öğrenci arkadaşlarımın Keynes'i çok dikkatli okuduklarına eminim. Yatırım faaliyeti Güney Kutbu'na yapılmış bir seferden farksızdır Keynes'e göre. Dolayısıyla yatırımların hacim ve yönelim olarak dilediğimiz ölçülerde gerçekleşebilmesi için gelecekle ilgili bütün belirsizliklerin ortadan kalkmasını beklemek, yatırım yapmaktan vazgeçmekle özdeş bir tutum olmaktadır. Belirsizliği eğer iktisadi parametrelerin değişkenliği anlamında alıyorsak, evet, belirsizliğin mutlaka azaltılması gerek. Ancak belirsizliği gelecekteki getirilerin tam ve mükemmel öngörüsü olarak algılıyorsak, bu anlamda belirsizlik üretimin ve yatırımın doğasında olan bir şeydir ve bu belirsizlik giderilemez. Dolayısıyla yatırımcılar 1980'lerde olduğu gibi bir nevi kolektif irrasyonellikle yatırım yapmamayı tercih ediyorlarsa, belirsizlikleri azaltarak bunun üstesinden gelemeyiz. Özlenen şey, irrasyonel de olsa temelde bir nevi kolektif güven duygusunun egemen olmasıdır. 1990'larda bir yatırım hamlesi ancak bu şartlarda gerçekleşebilecek gibi görünmüyor.

Dördüncü olarak, makroekonomik politikaların firma düzeyinde davranış ve örgütlenme biçimlerini değiştirmekte her zaman etkili ve yeterli olamayacağını düşünmeliyiz. Türkiye'de her eğilimdeki iktisatçıların makroekonomik politikalardan başarabileceğinin üstünde şeyler bekleme alışkanlığı var. Oysa genel makroekonomik ortam, mikro "hücre"de "mutasyon"lara yol açabilir belki, ama bunun gerçekleşmesi çok uzun yıllar alabilir; "gen"lerimiz uzun süre değişmeden kalabilir. Dolayısıyla Türkiye'deki firmaların içinde yaşadığımız teknolojik devrime ayak uydurma ve onu özümse-

me çabalarını yoğunlaştırmaları, makroekonomik gelişme politikalarının da bu çabaları kolaylaştırıcı ve destekleyici yöndetasarlanması son derece önemlidir. Post-Fordist dönemin örgütlenme ve üretim kalıplarına uyum sağlayamamış firmalarımızın geleceğin yarışmacı dünyasında ayakta kalıp kalamayacaklarını ciddi olarak düşünmemiz gerekiyor kanısındayım.

Son olarak şuna değineceğim: Eğer iradi yaklaşımı benimseyeceksek, yani ticaret politikasını değil, sanayi ve teknoloji politikalarını veri, ticaret politikalarını da bunun bir türevi olarak algılayacaksak, böyle bir yaklaşım ancak vasıflı insan gücüne ve bilgi birikimine büyük öncelik vermekle uygulanabilecektir. Teşekkür ederim.

Başkan - Sayın Türel'e teşekkür ediyoruz.

Başkan - Oturumumuzun ikinci aşamasında bildiğiniz gibi Sayın İlhan Kesici Ankara'ya dönmek zorunda, dolayısıyla şöyle bir uygulama yapacağız; doğrudan kendisine soru sormak isteyen arkadaşlarımız varsa, önce o soruları alacağız. Sayın Kesici onlara cevap verecek ve toplantıdan ayrılacaklar. Ondan sonra yeniden soru sormak isteyen arkadaşlara söz vereceğiz. Son yarım saatte de tekrar panelistlere ayırıp, ikinci tur konuşmalarını alacağız.

Sayın Kesici'ye doğrudan soru sormak isteyen arkadaşlarımız veya doğrudan yorum yapmak isteyen arkadaşlarımız varsa ellerini kaldırsınlar. Buyrun, çok kısa lütfen..

Soru - Efendim, Sayın Kesici'ye şu soruyu yöneltmek istiyorum, Türkiye'nin yavaşlayan sanayileşmesinin tekrar hızlanması söz konusu. Bunun için kaynağı nereden bulacaklar, nereden kaynak sağlamayı düşünüyorlar. Teşekkür ederim.

Başkan - Buyrun...

Maksut İnsel (öğrenci) - Benim sormak istediğim daha önceki dönemlerde teşvik olarak verilen paraların acaba yeterli amaçlara ulaşmış olup olmadığını öğrenmek. Özellikle ben Güneydoğulu olduğum için ANAP döneminde verilen teşviklerin genelde siyasi amaç güdülerek verildiğini gördüğüm için, acaba bu dönemde de öyle mi olacak? Teşekkürler.

Başkan - Başka soru yöneltecek olan var mı Sayın Kesici'ye. Buyrun...

Mete Elçi - İntrablock ticaretin arttığını, interfirm ticaretin arttığını vurguladınız, Türkiye henüz bir blok içinde değil. Türkiye nasıl bir yönelim içinde olacak bu süreçte, bunun dışında kalabilir mi, kalırsa hayatta kalır mı? Burada bir AT ve bir de Amerika ayağı var sanıyorum, düşüncenizi istiyorum, teşekkürler..

Başkan - Teşekkür ediyoruz. Sayın Kesici herhalde bu kadarla yetinmek durumunda kalacağız, bir beş dakika kadar söz ederseniz.

İlhan Kesici - Sayın başkan birinci soruyu soran arkadaşımız hadisenin bım teline basmıştır. Sanayi yavaşladı, doğru, kaynağınız var mı, nasıl canlandırılacak? Bu zaten kolay bir hadise değil, peşinen onu ifade etmek lazım. Kolay olmuş olsa her ülke ve Türkiye şimdiye kadar bunu daha da canlandırmış olur idı. Burada bana göre iki tane faktör var. Birisi kaynak ile ilgili faktör, öbürü niyet ile ilgili faktör. Türkiye kaynakları çok bol olan bir ülke değildir. Yani insan gücü kaynağı, yeraltı zenginliği, yerüstü zenginliği, biz her platformda çok zengin bir ülke olduğumuzu söyleriz. Tarımda kendimize yeteriz, dört mevsimimiz vardır ülkenin her yanında falan. Bunlar, dünya ölçeğinde ciddi bir şekilde hareket etmemizi imkanı kılacak kaynaklar değildir. Kendimize yeteriz. Kapalı dönemlerde falan da yetilmiştir. Ama bundan sonra, ulaşmaya çalıştığımız seviye için yeterli kaynaklar değildir. Onun için daha ciddi, daha farklı bir takım şeyler yapmak lazımdır.

DPT olarak, biz şimdiye kadar aslında merkezi planlama falan yapmış değilizdir. Oktar Bey eski İktisadi Planlama Dairesi başkanıdır. şimdiki adıyla İktisadi planlamayla ilgili müsteşar yardımcısı seviyesinde çok ciddi hizmetlerde bulunmuşlardır. Bizim nclerimizdir, ağabeylerimizdir. Biz merkezi planlama yapmış değilizdir ama iyi de şeyler yapılmıştır, kanaatim odur. Ama devlet ağırlığı daha yüksek olan bir tempodan gelir Türkiye, yani devletçi zihniyeti, devletçi bakış açısı daha yüksek olan bir ülkedir. Artık bu 1980'lerden itibaren zaten bu zihniyet değişme temayülüne girmiştir ama bana sorarsanız henüz yeteri kadar da değişmiş değildir.

Biz DPT olarak kendimizi sanayinin hizmetinde görüyoruz. Bunun böyle bilinmesi bile, veya hükümet, sayın Başbakanın kanaatlerini biliyorum ben yakından; hükümet kendisini sanayiye, biraz önce yine Sayın Türel'in ifade ettiği gibi, adımış durumdadır. Bu maddi kaynağın yanında bir imkan yaratan bir hadise olacaktır. Sanayicinin önündeki engelleri temizlemek bizim görevimizdir. Biz devlete artık öyle bakıyoruz. Sanayinin canlandırılmasıyla ilgili en önemli hususu da ben öyle görüyorum. Bizim devlet-sanayici ilişkisinde gördüğümüz şudur, kar yağmadan önce karın yağışını tahmin edebiliyor isek sanayicinin yolunu temizlemek, yolunu açmak bakımından o tedbirleri alacağız. Veya o kadar önümüzü göremiyor isek, kar yağdığı andan itibaren, onların daha rahat gelişebilmeleri, çalışabilmeleri için devlet olarak üstümüze ne düşüyorsa onu yapabilmek. Ben o kanaatayım ki, devlet ile sanayicinin ilişkisini geliştirmek ve bu ereve içerisinde ele almak bir başka non-ekonomik kaynak olarak değerlendirilebilecek bir şey.

Kamunun elinde kaynaklar vardır, Türkiye aşağı yukarı 12-13 milyar dolarlık yatırım yapmakdadır. Kamu sektörü itibariyle ifade ediyorum onu.

Bunun 1 milyar dolarını, 1.5 milyar dolarlık bölümünü ıkartırsanız daha ziyade ekonomik ve sosyal altyapı ile ilgili yatırımlardır. Bunun iyi tanzim edilebilmesi halinde, daha düzgün projelere bu kaynakların tahsis edilebilmesi halinde, önümüzdeki 8-10 senelik bir perspektifle bakıldığında ve yabancı sermayeyi de dikkate alırsanız Türkiye kamu eliyle ekonomik altyapıya ve sosyal altyapıya 150-175 milyar dolarlık bir yatırım yapmış olacaktır. Tabii bunun içerisinde belli bir bölümü de sanayiye bir şekilde teşvik olarak uygulamak durumdadır. Sanayi politikasını, yatırım politikasını, ticaret politikasını, rekabet politikasını birbiriyle koordineli bir şekilde yürütmek Türkiye'nin gelişmesiyle ilgili olarak en ciddi hadise olmuş olacaktır. Bunun koordinasyonu o kadar kolay bir hadise değildir.

Sanayinin yönlendirilmesiyle ilgili veya bizim ikinci alt başlığımız sektörel öncelikler, ki burada bir targeting bir hedefleme herhalde amaçlanmıştır. Bu kolay bir hadise değildir. Ama targeting yaparak başarıya ulaşmış ülkeler vardır, targeting yapmaksızın başarıya ulaşmış ülkeler vardır. Targeting diyerek, hedefleyerek, sanayi hedeflemesi yaparak başarısız olanlar vardır, hiç hedefleme yapmadan başarısız olan ülkeler vardır. Herhalde bizim görevimiz bunu çok iyi bir şekilde analiz etmeye çalışmak, bütün sanayicilerle birlikte ve o istikamette bir şeyler yapmak. Türkiye epeydir yaygın bir şekilde bir teşvik politikası uygulamıştır. 1990'larda da bunu uygulamalıdır. Dünya da aslında bunu uygulamıyor değildir. Bütünüyle serbest piyasa ekonomisi içerisinde olan ülkeler de uygulamıyor değildir. En çarpıcı rnek Airbus rneğidir. Airbus'lar altı tane ticari jet filosundan müteşekkil bir yatırımdır. Ve yaklaşık 1980'lerde hatta 70'lerde 13 milyar dolarlık bir konsorsiyum subvansiyonu, bir Avrupa subvansiyonu halinde Airbuslar Boeing'e karşı rekabet üstünlüğü kazanabilsin diye bir yardım yapılmıştır. Tabii bunların bir bölümü gizli yardımlardır, bir bölümü aıktan yapılabilen yardımlardır.

Bizi bağlayan uluslararası kurallar ve uluslararası kuruluşlar vardır. Ama bu ereve içerisinde bile olmuş olsa Türkiye'nin sanayiye yapacağı yardımlar olmalıdır, devletin yapacağı yardımlar olmalıdır, bunları yapmalıdır, temposunu hızlandırmalıdır. Ama ben o kanaatayım ki, asıl ilişkisini, devlet ve sanayici ilişkisini doğru tanzim etmek, doğru ortaya koymak ve sanayicinin önünü açmaya çalışmak, problemleriyle hemdert olmaya çalışmak, o problemleri kendisinin problemi saymak bu işin birinci önceliğidir. İnşallah 1990'lar Türkiyesi'nde hangi siyasi heyet gelirse gelsin, hangisi iktidar olursa olsun bu espri içinde meseleye yaklaşılması halinde gerekli kaynak ve imkanlar lsnde yeterli kaynak seferber edilebilir.

İkinci soru teşviklerle ilgiliydi. Teşviklerin, biz tabii yeniden gözden geçirmeye çalışıyoruz, a-

macına ulaştı mı, ulaşmadı mı? Bunu tam anlamıyla belirleyebilmek zor bir hadisedir. Bunlar olmasa idi ne olurdu veya bu şekilde yapılmasaydı başka şekilde yapılırdı ne olurdu, onu tahmin edebilmek güçtür. Ama biz bu seneden itibaren hem geçmişteki şeyleri böyle kantifiye edebilecek, elimizle yoklayabileceğimiz, hissedebileceğimiz bazı değerlendirmelerin içerisine gireceğiz, belki onun içersinden bir ışık görülebilir.

Bir de hemen bunun yanında bütün alınacak olan tedbirleri, asıl o tedbirleri uygulayacak olan sanayicilerle, işadamlarıyla birlikte tartışmak birlikte almak tarzında bir yaklaşım içerisinde olacağız. Orada belki bizim önemlidir diye gördüğümüz bazı teşvik tedbirlerinin zannettiğimiz kadar önemli olmadığı, önemsizdir diye düşüneceğimiz bazı şeylerin zannettiğimizden daha önemli olduğu ortaya çıkabilecektir. O istikamette de bir konsensus, birlikte hareket etmek birlikte karar almak tarzında bir yaklaşım içerisinde olacağız. Hatta ben, DPT ile Türk özel sektörünün arasında formal bir şekilde de bazı irtibatlar bazı ilişkiler kurmak da istiyorum. Mevcut yeni kanunumuzun revizyonu vardır. O kanun çerçevesi içerisinde benzer davranışlarda da bulunduk.

Güneydoğu ile ilgili teşvikler bana sorarsanız son üç sene içerisinde, daha doğrusu özellikle 1990 ve 91 yıllarında Güneydoğu'ya yapılmış teşvikler... süremiz... yeni kağıdımız hazırlanıyor... Bu dünya yaratıldığında, bir nokta ile bağlamak istiyorum, bu kaos var. Dünya yaratıldığında, bir doktor, bir iktisatçı, bir de kimyacı.. ilk meslek hangisiydi diye tartışıyorlar. Doktor diyor ki herhalde ilk meslek biz idik, tıp mesleği idi. Niye? Havva Adem'in kaburga kemiğinden yaratıldı, bu bir tıbbi hadisedir. Makul görünüyor tabii. Kimyacı da diyor ki, aslında hem Havva'nın Adem'in kaburga kemiğinden yaratılmış olması, hem Adem'in topraktan yaratılmış olması, hem de evrenin oluşma süreci bir kimyevi hadisedir aslında, o bakımdan biz tipten daha önde bir konumdayız, ilk mesleğiz. İktisatçı - biz bunu daha çok plancılar için söyleriz, tabii dünya ve gezegenler oluşmadan önceki hal ilmi olarak kaos olarak nitelendirilir.- bizim iktisatçı plancı arkadaş öbürlerine gülüyor. Niye gülüyorsun diyorlar? Bütün bunlar olmadan önce ne vardı diyor kainatta, evrende? Kaos. Ee kim yaptı onu zannediyorsunuz...

Biz de zamanımızı çok iyi planlayamıyoruz. Benim kanaatim odur ki Güneydoğu ile, özellikle kaynak kullanımını destekleme primi tarzında verilmiş olan teşvikler rasyonel yerde kullanıldığı gibi, fevkalade irrasyonel kullanımlar içinde de olmuştur. 91'in ikinci yarısından itibaren aynı teşvikleri aynı şekilde kullanan siyasi heyet de bundan vazgeçmek durumunda kalmıştır. Bir örnek, Mardin'de 83 tane ekmek fırını kaynak kullanımını destekleme priminden, yani taahhüt ettiği yatırımın % 60'ını bedava para olarak, hibe tarzında almıştır.

Eğer Mardin'de arkadaşımız varsa bilirler, tek bir tane bile bu anlamda ekmek fırını var değildir. Ve bu rakam trilyonları bulmuştur. Aslanan deminki birinci soruyla da irtibatlandırmış olalım. Bu teşviki aynı kaynağa daha rasyonel bir şekilde ve daha doğru bir şekilde kanallandırmış olursanız Türkiye'nin epey bir meselesini halletmiş olursunuz. Çok saygılar sunuyorum efendim, teşekkür ediyorum.

Başkan - Efendim şimdi toplantıya devam edeceğiz. Soru sormak ve yorum yapmak isteyen arkadaşlarımızı varsa çok kısa olmak kaydıyla, hakikaten vakit olarak çok geriden geliyoruz, hemen onları alalım. Buyrun hanımefendi...

Ayşe Atabay - Hepinizi saygıyla selamlıyorum. 71 mezunuyum. İhtisas alanım mali analistlik ve orta düzeyde yöneticilik yapıyorum bir sanayi kuruluşunda. Şimdi biz bugün rekabet ve sektörel üstünlükler konularını görüşüyoruz. Saygıdeğer konuşmacılar da çeşitli noktalarda bunlara değindiler. Ben kafamın karışık olduğu bazı yerleri bir tartışma olarak önünüze koymak istiyorum ve de bazı sorular yöneltmeye çalışacağım.

Rekabet konusunda, tabii büyük devletler arasında rekabet var, en büyük rekabeti, görebildiğimiz kadarıyla Amerika ile Japonya arasında; onların metodlarıyla ilgili benim kafamda soru oluşturan, geçenlerde bir bültende okuduğum bir şey. O konuda bu gerçek midir yahut bu konu önemli midir, konuşmacılar nasıl bakarlar şeklinde bir soru yöneltceğim. General Motors'un 10 binlerce işçiyi, Japon otomobilleriyle rekabet nedeniyle işten çıkarmak zorunda kalmasının üzerine son aylarda Amerikan kongresinde Japon otomobillerine karşı bir takım koruyucu önlem tasarıları hazırlanıyor diye okudum ben. Hatta direkt Japon fabrikaları değil, bunlara girdi veren veyahutta ortağı Japon olan fabrikalara karşı birtakım tasarılar üzerinde duruyorlar veyahutta Amerikan kampanyaları başlatmayı düşünüyorlar. Bizim çok eski Yerli Mali Hattaları gibi. Yani bu benim kafamda soru işareti uyandırdı koruyucu tedbirleri niçin alıyorlar? Esasinda daha kaliteli otomobiller, daha ucuz otomobiller, daha verimli otomobillerin karşısında bu tip savunmalara girmek lazım mı, değil mi gibi bir takım sorular oluştu kafamda.

Bir başka da, yine geçenlerde bir gazetede okumuştum. Japonya'nın 1970'li yıllara kadar hemen hemen bütün yabancı mallara kapalı bir ekonomisi varmış, bu beni çok şaşırttı, çünkü 1970'ler çok eski tarihler değil.

Bunun dışında mukayeseli üstünlüklerden söz edildi. Bizim mukayeseli üstünlüğümüzün nitelikli insan gücü olması için, -diyelim ki nüfusunuzun çalışır işgücünün % 25'i vasıfsız, fakat biz bunları toplum olarak, özellikle iktisatçıları olarak, birtakım imkanları tartışıp, bulup bunları iş sahasına sokmadıkça, bunları çalıştırmadıkça, insanları

vasıflı hale getiren işgücü pratiğidir- dolayısıyla 10-15 milyon işsizle ilgili, devletten çok bütün Türkiye toplumunun bu konuda ne yapması gerektiğinin tartışılması, iktisatçılar olarak, diğer halk kesimleri olarak üretmesi, düşünmesi gerekir. Bizim mukayeseli üstünlüklerimizden bir nokta da o, çalışabilir, yetiştirilmesi gereken insanlarımız.

Bir başkası, ben Türkiye'de iş görüşmesi veyahutta seyahat nedeniyle bir yerden bir yere gitmeye çalışsam, bütün liman şehirlerimizin hiçbirine benim hemen hemen çoğuna deniz yoluyla gitme imkanım yok. Yani bedava asfalt duruyor ve biz bunları -tabii ben çok geniş konuşmuyorum, somut konuşuyorum, pratik konuşmaya çalışıyorum- sektörel üstünlüklerimizi Türkiye artık pratikte düşünmek zorundadır. Biz ne yapmalıyız? Biz, diyelim ki rulo halindeki çelikleri, 10-15 tonluk kamyonlarla taşımak yerine, hemen Adapazarı'ndan aşağıya ERDEMİR'e bir demiryolu indirmeliyiz. Bu tip pratik şeyleri Türk toplumu ne zaman konuşacak, bunu merak ediyorum. Çok teşekkür ediyorum.

Başkan - Biz teşekkür ediyoruz, çok sağolun. Başka var mı efendim soru sormak veya çok kısa olarak yorum yapmak isteyen...

Buyrun...

Hasip Uras (Kadıköy Gazetesi) - Efendim iktisatta en önemli şey, birincisi dışalımın fazla, dışsatımın az olması. Bugün fotoğrafçı olarak birçok yuvalarda fotoğraf çekiyorum. Yerli Mallar Haftası deniliyor, hep coşkuyla kutluyoruz. Bu yerli mallar haftasında bir pasta, bir elma yerli mallar olarak bizim bünyemizde, diğer hepsi hep yabancı, herşey yabancı marka. Geçen gün gazetemde uzun uzun yazdım. Bu gidiş nereye gidecek? Eğer bu gidişe dur diyemezsek, sizin buradaki formüllerinizin hepsi boşa gider, arzedirim.

Başkan - Teşekkür ediyoruz, sağolun. Formülle ilgili olduğuna göre herhalde bu soru Cem Alpar'a yöneltilmiştir diye düşünüyorum. Başka var mı yorum yapmak veya soru sormak isteyen, özellikle genç arkadaşlarımızdan...

Peki, şimdi ikinci tur konuşmaları için panelistlere söz vereceğim. 5'er dakika konuşacaklar. İlk turdan hatırladığınız gibi kendilerinin ortalama konuşma eğilimi sabit. 15 dakika konuşuyorlar, marjinal konuşma eğilimleri de çok yüksek. Dolayısıyla bütünü yukarıya doğru çekmeye başladı. Şimdi sevgili Alpar'dan başlayacağız ve 5'er dakika ortalama konuşacaklar.

Cem Alpar - Teşekkürler sayın başkan. Bu sorulan sorulara ve diğer konuşmacıların değerlendirmelerine toplu olarak bir iki ilave yapayım. Bir kere şöyle bir tespit yaptım. Sayın İlhan Kesici'nin konuşması beni çok şaşırttı. Değil mi sayın hocam. Eskiden planlama müsteşarları böyle konuşmazlardı. Bu iyi bir gelişme. Eskiden, geçtiğimiz 10 yılda, iyi İngilizce konuşan arkadaşlar plan-

lama müsteşarı olurdu ve aynı konuşmayı yaparlardı her yerde.

Şimdi Ankara'da olduğum için, bir Ankara havasını buraya getirmek, nakletmek istiyorum. Uluslararası alanda rekabet etmek için önce içerde rekabet etmek ve bunu hazmetmek lazım. Bu bakımdan da devletin bu işten çekilmesi lazım. Nereden çekilmesi lazım? Siz sanayiye teşvik de etse- nizi, yasaklasanız da her halükarda devlet olarak müdahale ediyorsunuz. Ve ben devlet müdahalesinin, yani masa arkasında yapılan devlet müdahalesinin daima yanlış olduğu kanısındayım. Kaynakların boşa gittiği kanısındayım. Şöyle gözlüyorum ben, ne zaman ki İstanbul'dan Ankara'ya giden 8.5 uçaklarında elinde bond çantası olan işadamlarının sayısı azalırsa, o zaman serbest mekanizması piyasası kendiliğinden işliyor demektir. Fakat bunun sayısının azalmasını bizim bürokratlarımız hiç istemezler. Yani bizim bürokratlarımız - biraz İlhan Kesici bunun dışında konuştu, şaşırdım- mümkün olduğu kadar herkesin Ankara'ya gelmesini isterler. Bunun siyasi partilerle de ilgisi yoktur. Yani bugün DYP bunları yapacağım demesinin hiç önemi yoktur. Çünkü Türkiye'yi bürokratlar idare eder. Ve somut olarak şu bürokrat da diyemezsiniz, görünmez eller idare eder. Bu görünmez eller Türkiye'nin başka kurumunda da vardır; Odalar Birliğinde'de ben bir ara danışmanlık yaptım, baktım Yalım Erez yönetmiyor Odalar birliğini. Kimse yönetmiyor, fakat o yönetiliyor kendiliğinden ve kesinlikle siz istediğinizi yapamıyorsunuz. Beni oraya reform yap diye getirmişlerdi de.

Şimdi burada, dört yıl evvel olan bir olayı anlatayım bu bürokrasi ile ilgili. O zaman belki buradaki arkadaşların bir kısmı lisedeydi. Ben de büyük bir dış ticaret sermaye şirketlerinin kurduğu bir derneğin genel sekreteriydim. O zaman devlet vergi iadesi diye işadamlarına paralar verirdi. Bir gün bir kararname çıktı Resmi Gazete'de. Çifti, plastik terlikleri ihraç ederseniz, terlik başına 2 dolar alacaksınız diye bir kararname çıktı Resmi Gazete'de yayınlandı, Bakanlar Kurulu kararı olarak yayınlandı. Birdenbire, bir hafta içinde 20 bin terlik ihraç edildi. Yalnız bu terliklerin çiftinin Türkiye'de üretim maliyeti 1 dolar idi. Şimdi bu 1 dolarlık terliği ihraç edenler 2 dolar devletten teşvik aldılar. Ama bir hafta sonra 5 dolardı. Hükümet bunu farketti ve kararamayı hemen geri aldı. Fakat önemli olan bu süre içinde bu terlikler nasıl limana geldi, ihracata hazırды yani kararname çıkmadan. Şimdi demek ki birincisi, bürokrasiyi kesin azaltmamız lazım.

Müsaade edermişsiniz, bir de arkadaşımızın teknik ile ilgili sorduğu soruya cevap vereyim. Çok doğru, Japonya 70'lerde, Güney Kore 80'lerde i- çerdeki korumacı önlemlerden vaz geçti. Arkadaşlar Türkiye'de geçtiğimiz 10 yıl birşey çok karıştırıldı. Eski hükümet devamlı olarak ihracata yönelik politikalar uyguluyorum diye, iktisat konuşmaların-

da veya köşe yazarları veya onların sözcüleri gündeme getirdiler. Ve bunu her nedense serbest piyasa ekonomisi gibi takdim ettiler. Halbuki ihracata yönelik politikaların serbest piyasa mekanizmasıyla, rekabetçilikle ilgisi yoktur. Siz ihracata teşvik ederseniz, bir takım adamlar dışarıya mal ihraç ederler. Ama bal gibi içeride yine tekeller, oligopol-ler olabilir. Güney Kore'de de böyle. Güney Kore'de serbest ticaret politikası izliyordu ama gümrükleri tamamen kapalıydı. Dışardan mal ithal etmiyorlardı. Bu bir tercih meselesi. Ancak Türkiye bugün, eğer Türkiye ihracata yönelik politakalara 60'lı 65'li yıllarda başlasaydı belki o zaman Güney Kore modelini uygulayabilirdi. Ama şimdi Türkiye'nin böyle bir şansı yok. Güneş Taner'in farkında olmadan yaptığı çok iyi bir iyilik var; bu gümrükleri gelişigüzel indirdi. Ama o indirim emin olun Türk sanayii üzerinde, bizim sanayiciler hiç sevmez bu lafı, çok iyi terbiyevi bir etki yarattı. Bütün bu tüketici korumaları falan ondan sonra geldi. Son konuşmacımızın söylediği pasta ile elmanın dışında birşey görmedim dediği pek doğru değil. Çünkü aynı muadil malları, biz örneğin Bosch buzdolabını ithal ediyoruz ama aynı zamanda da aynı malları ihraç ediyoruz. Çünkü dış ticaret sadece ithal etmek veya ihraç etmek değil, aynı malı hatta ree export yaparak uluslararası düzeyde bunun ticaretini yapmaktır. Bunun sağladığı yarar nedir? Bunun sağladığı yarar Belçika'nın milli gelirinin % 80'i dış ticaretten oluşmaktadır. Yani Belçika hiçbir şey üretmeden dış ticaret yoluyla kişi başına gelirini artırabiliyor. Teşekkür ederim.

Başkan - Ben teşekkür ediyorum. Buyrun sayın Şahinoğlu.

Şahinoğlu - Efendim ben de genel iki üç cümleden sonra bir iki soruya cevap vermeye gayret edeyim. Soru bana sorulmamış olsa da. Efendim birincisi konuşuyoruz, serbest piyasa ekonomisi diye. Tabii biz daha çok konuşuyoruz. Doğu Bloku da şimdi oraya dönüyor. Siz iktisatçısınız, serbest piyasa ekonomisi deyince, serbest piyasa ekonomisinin şartları o ülkede var, o da uygulanıyor demek değildir. Türkiye'nin şu anda çektiği sıkıntı buradadır. Serbest piyasa ekonomisinde devletin ekonomiden çekilmesi lazım ve de üretimin bol olması lazım, fiyatın pazarda teşekkül etmesi lazım malum. Bu da bizde bir sektör var, tekstil sektörü diye, denebilir ki sen içindesin, veya buna yakındır. Şimdi bunun dışında devletin mali kaynaklarının % 55'ine % 58'ine devlet hakim olacak, efendim ekonomik kararlara devlet hakim olacak, o memlekette serbest piyasa ekonomisi olacak, hayır. Ama yola girmiştir, gelişecektir, olacaktır diyelim, bunu böyle bağlayalım.

Şimdi, arkadaşlarımızın biri yatırımları geliştirmek için nereden kaynak bulacaksınız diye Sayın Kesici'ye sordu? Çok zor. Geçenlerde yatırım teşvikleri yapılırken bize de geldiler Ticaret Odasından, soruyorlar ama devletin aldığı görüşlerle teş-

vik vermesi mümkün değil, devletin kaynağı yok. Cep delik. Onun için ben Sayın Hacıoğlu'na teşekkür ediyorum. Dikkat ediyorum çeşitli forumlarda bunu söylüyor; devletten sanayici aslında cebime bir şey koy diye fazla bir şey istemiyor. Gölge etme başka ihsan istemez. Kaynaklardan elini çek. Tabii bugünkü hükümete haksızlık yapıp da kaynaklardan elini çek demek de çok zor. Çünkü bir olay var Türkiye'de. Borçlar var, bütçe var, açıklar var, gelirler var, ciddi bir vergi reformuyla gelirlerin artması lazım, bu çok mühim bir olaydır. Ancak verenden değil, reel gelirden vergi alınacak. Adalet sağlanmadan bu memlekette vergi kaçacağını önlemenin de yolu yok. Aslında % 70 enflasyon olan bir ülkede de vergi kaçığı var diye de fazla bağışmaya kimsenin hakkı yoktur. Ben bir suç daha işledim, bunu hep yapıyorum zaten. Şimdi efendim, devlet ne yapacak, eldeki kaynaklar en rasyonel şekilde kullanılacak, avans teşvik verecek; cebinden bir şey veremeyecek, yok, bakın teşvikler yayınlandı, buna rağmen tutmayacaktır; çünkü hakikaten son derece iyi niyetliler. Bir kere Sayın Başbakan bile kürsüye çıktığında diyor ki, "beyler dünya ile rekabet etmeniz için sizin şartlarınızı eşit kilmamız lazım". Nedir? Hammaddenin aynı alacağını, enerjini aynı alacağını, efendim kaynağının maliyeti aynı olacak, -mümkün değil- bunu yapabilmesi için devletin bütçesinin yarısını buraya aktarması lazım. Şu halde vereceğinden alma şimdi de. Yani yatırıma teşvik edeceğin adamdan 10 sene vergi almıyorum de. Çok şey alacaksın, bir kere son derece basiretsizce artan nüfus artışında istihdam yaratacağı; iki, o işçinin aldığı maaşta, -hatta ona da teşvik ver, onun da sigorta primini, vergisini yarı yarıya vereceksin de- tasarruf et. Gelir vergisi hiç vermeyeceksin de. Fakat bunları söylediğimiz zaman bakıyorsunuz haklı oluyorlar, efendim adaletsizlik oluyor. Bir tarafta mevcut yatırımdan vergi alıyorsun, yeni yatırımdan alamıyorsun. Bu tip kaoslar var, bunların çözülmesi lazım. Bir de yabancı sermayeye memleketi cennet yapıp, açacaksın. Bizim yerli sermaye sahipleri veya iş sahiplerimiz kusura bakmasınlar, olay meydandadır. Yabancı sermaye cenneti yapacaksınız ülkeyi. Bakın, Doğu Bloku çözülüyor. Ben eminim ki 5-6 sene içinde geçecekler bizi. Çünkü kaynak yok, sıfır. Bugün mal alıp karınlarını doyuramıyorlar. Sayın Özal söyledi; petrol alıyorduk, enerji alıyorduk, geçen sene 400 bin ton petrol için el açtılar. Ama kısa zamanda gelişeceklerdir. Çünkü nasıl yabancı sermaye çekeceklerini çok iyi biliyorlar. Aynı durum, Doğu Bloku.. her taraf açıldı şimdi, biz burda da treni kaçıracağız diye çok üzülüyorum.

Burada bir şey var General Motors işçi çirkardı, bir arkadaşımız rekabeti artırsın derken diğer bir arkadaşımız da yerli malı kullanılmıyor dedi, alkış aldı. Bu iki olay tenakkuzdadır. Yani bu zihniyette gidersek dünyaya açılmayız, rekabete de açılmayız. Bugün hem satacağız, hem alaca-

ğiz; satacağın alacağından çok olaksa voley vuracaksın, yoksa okka altındasın. Bir de şunu söyleyeyim, bakın dikkat buyrun, platformlarda konuşulmuyor, devlet adamları pek konuşmuyor. Bir tane ihtiyar Vehbi Koç var, çıktı piyasaya. Bir nüfus artışı meselesi var. Arkadaşım dedi ki, kalitesiz işçiden kaliteliye çıkarmak için iş vereceğiz, bilmem ne edeceğiz. Nereye iş vereceksin hanımefendi? Kaynağın meydanda, nüfus artışı % 2,5; dünyanın şapkasını uçuruyorsun havaya korkudan ve bu yüzden AT'ye girmemizin en büyük engeli serbest dolaşımdır. Bir taraftan övünüyoruz genç nüfusumuzla, ama nüfus planlamasına gitmeden Türkiye öyle işçisine kolay kolay işçilik bulamaz. Bunları böyle buralarda mikrofondan söylemek kolay. Benim de bugün söylediğim bir sürü olay çok kolay söyleniyor ama tatbikat çok zordur. Ama Türkiye'nin çok sağlıklı bir nüfus planlamasına gitmesi lazım. Aksi halde büyük problemler olacak. Hocam, mektup almadan işi bitirdim, sağolun.

Başkan - Teşekkür ederim Sayın Şahinoğlu. Mektuba gerek görmeden konuşmayı bitirdi. Şimdi Sayın Hacıoğlu..

Memduh Hacıoğlu - Efendim ben müsadecinizle şöyle başlamak istiyorum. Tarım kesimi çalışanlarımız halen toplam nüfusun % 45'i civarında. Yani Türkiye hala ağırlıklı bir tarım ülkesi. Şimdi, rekabetçi bir toplum olma tarım yoluyla olmayacak, bunu da hepimiz biliyoruz. Bir kere bu konuda aldığımız önlemler nedir diye baktığımızda o da yok. Baştaki konuşmamda bazı eksiklikler vardı, onları tamamlayayım diye söylüyorum. Tarımda çalışan nüfus kesimini % 20'lere indirmeden rekabetçi bir toplum olamayız. Ve bunun için de Türkiye'nin mutlak surette hızlı bir şekilde sanayileşmesine devam etmesi lazım. Ve bununla birlikte de hizmet sektörünü de geliştirmesi lazım. Bunlar kaynak meselesidir. Ve bunlar bazı tercihlerin artık tartışılmayacak hale getirilmesi meselesidir. Tartışılmayacak tercih nedir diye bugün dünya gerçeği artık, ekonomik büyüme mutlak surette özel sektör eliyle gerçekleştirilecektir. Bu "el" meselesini ben hiç sevmiyorum. Çünkü bir sürü manaya çekiliyor. Yani özel sektörü güçlü kılmakla yapılabaktır denmekte yarar var. Ve ülkenin kıt da olsa mevcut kaynaklarını öncelikle bu tarafa doğru kanallandırmaya de mutlak surette gereksinim var, bunu vurgulamak istiyorum.

İkincisi, ülkenin rekabetçi bir toplum olmasının bir koşulu da, mutlak surette dinamik bir işgücüne sahip olmak. Daha doğrusu müteşebbisin insan çalıştırmada tereddüt duymaması lazımdır. Bu özellikle şu anda bütün dünya ekonomilerini saran işsizlik korkusunun işsizlik artışı dolayısıyla her ülkenin ve özellikle Batılı, kalkınmış ülkelerin istihdam politikalarını genel ekonomik politikalarda en ön plana aldıkları bir döneme rastlamaktadır. Bugün bakınız Amerikan ekonomisindeki durgunluk neticesinde Amerika faizlerini % 10'lardan % 4'le-

re indirmiştir. Yeter ki ekonomide bir canlılık başlasın ve ekonomik canlılığın neticesinde de işsizlikteki önemli artış aşağı çekilebilsin diye.

Türkiye'ye bakıyoruz; Türkiye'de işsizlik önemli oranlarda artmaktadır. Ama bugün Türkiye'nin istihdam politikaları açısından son 4-5 aydır tartıştığı şey iş yasalarında son günlerde getirilmek istenen bazı değişiklikler. Şimdi 20 küsur milyon çalışanımızı ilgilendiren bir yasa değil bu. Bu olsa olsa 200 bin çalışanımızı ilgilendirir. Onun dışında da zannediyorum toplumun çalışan kesimini hiç bir şekilde herhangi bir getirisi yoktur. Ama bütün gündem bunla doldurmuştur son dört beş ayda. Ve bundan biz özel sektör olarak son derece rahatsızız. Neden rahatsız olduğumuzu da şöyle ifade edeyim. Bir kere en küçük müteşebbis bile artık bu tip yasalarla bile tedirgin edilmektedir. Bu genel istihdam politikası açısından zannediyorum büyük sakıncaları vardır. İkincisi dinamik bir işgücünün kazanılması için, zannediyorum işgücünün kendi içinde rekabetçi bir ortamda olması lazımdır. Ve bunun içinde örgütlü ve örgütsüz işgücünün kendi aralarında rekabet edebileceği serbest bir ortamın yaratılması lazımdır. Yoksa sadece bir kısım sendikali kesimin bazı haklarının güvence altına alınması Türkiye'nin istihdam politikası olmamalıdır. Buna ben dikkatinizi çekmek istiyorum. Kaldı ki bugün, her yıl Türk ekonomisine 600 bin yeni işgücü gelmektedir. Bu insanlarımızı iş vermemiz lazımdır. Bu zannediyorum Türkiye'nin başta gelen ekonomik hedefidir. Bunu çözemediğimiz sürece başka konularda kafa yormamızın hiçbir anlamı yoktur. Öncelikleri iyi saptamakta yarar vardır inancındayım. Şimdi bu konuda biraz General Motors meselesine gelelim.

Ve aynı zamanda Sayın Alpar'ın bir satışması oldu, ona cevap vermek istiyorum. Güneş Taner, eski bakanımız, ekonomiden sorumlu, bizi terbiye etmeye kalkmasına rağmen hiç bir şekilde edememiştir ve edemez de, zannediyorum toplum hiçbir sivil kesimi de bu şekilde terbiye edilemez. Şimdi herkes haddini bilmek zorundadır, herkes bulunduğu yeri zannediyorum belli bir saygınlıkla temsil etmek zorundadır. Ve bu nedenle de Güneş Taner'in bize fiske bile dokunmamıştır, dokunamaz da. Bunu açık bir şekilde ifade etmek istiyorum. Bir kere keyfi pazar ekonomisi uygulamak isteyen bir hükümetin başarısız uygulamaları açık bir şekilde görülmüştür.

Bizim özel sektör imalat sanayi olarak görmek istediklerimiz ülkenin akılcı pazar ekonomisine doğru bir yol almasıdır. Çünkü ülkenin kurtuluşu burdadır. Akılcı pazar ekonomisi her şeye rağmen her şeyin serbest olduğu, her şeyin alınıp satıldığı bir pazar ekonomisi değildir. Bu Batının uyguladığı serbest pazar ekonomisidir. Burdan bir tane örnek vereyim size. Amerikan ticaret bakanlığına bir iki ay önce bir talep geldi -bu Amerika'daki bir sanayi kuruluşu ve bilgisayar yazılım aletleri

yapıyor, daktilolar üretiyor, orijinal ismini de vereyim Brother, yani Japon firması-. Bu firma Amerika'ya ithal edilen Singapur malı aynı cihazlara anti dumping soruşturması açılmasını istemektedir. Ve Amerikan Ticaret Bakanlığı bu konunun Amerikan ekonomisini ilgilendirip ilgilendirmedikini tartışmıştır. Neticede % 100 Japon sermayesi olmasına rağmen, Amerika'da üretildiği için bu soruşturmanın açılmasına karar vermiştir. Ve zannediyorum bu vergiyi de Singapur'daki sanayiciler yiyecektir. Şimdi böyle bir akılcı pazar ekonomisi uygulanan dünyada bizim, Güneş Taner'in ekonomik sistemleriyle bir yere varamayacağımız ortadadır. Hiçbiri-miz sanayici olarak koruma duvarları arkasında hayatımızı sürdürmeyi şu anda talep etmiyoruz, zannediyorum 13 yıldır da etmemekteyiz. Bu konuda da gerçek bir sanayicinin böyle bir isteği olduğunu da görmedim. Biz, aşağı yukarı temsil ettiğimiz Oda olarak, Türkiye'nin en büyük sanayi kuruluşundan en küçüğüne kadar belli bir şemsiyeyi temsil etmekteyiz. Böyle bir taleple karşılaşmadık. Yalnız şunu söyleyeyim, bugün Türkiye'de gerçek anlamda akılcı korumacılığın yapılması lazım. Özellikle sanayiye olumsuz etkileyen bazı sektörlerdeki ithalatlar son derece tehlikeli noktalara varmıştır. Bir iki örnek vereyim; tekstilde mevcuttur, cam sanayiinde mevcuttur. Türkiye'de hakikaten rekabet edebilir duruma gelmiş bu iki sektörün haksız bazı ithalatla çok zor durumlara konulduğu bir döneme girmiş bulunmaktayız. Zannediyorum bu sanayileri ülke olarak korumak durumundayız. Ordaki sanayiciyi korumuyoruz, ülkenin sanayini koruyoruz, bu ayrımı yapmakta da yarar var.

Teşekkür ediyorum...

Başkan - Teşekkür ediyorum Sayın Hoca-oğlu. Oktar Türel son konuşmayı yapacak. Demin çay molasına çıktığımızda Oktar'a dedim ki; yahu sen çok disiplinli bir adamdın, çok aştın süreni, nasıl oldu? -Benden öncekilerin hepsi çok aştı, onlara ayıp olmasın diye aştım- dedi. Şimdi herhalde böyle çok büyük bir gecikme yok...

Oktar Türel - Teşekkür ederim sayın başkan.

Bir kaç konu üzerine kısaca yorum getirmeye çalışacağım. Bunlardan biranesi dünya ticaretindeki bloklaşma ve korumacılık eğilimleridir. Dünya ticareti artık ülkeler arasındaki ticaret olmaktan çıkıp, Sayın Kesici'nin daha önce işaret ettiği gibi mikro düzeyde firmalar arası, makro ölçek-de de bloklar arası ticaret olmaya doğru hızla gitmektedir ve bu eğilimler doğal olarak korumacılığı tırmandırma doğrultusunda baskılar getirecektir. ABD'nin davranışları bu açıdan hiç şaşırtıcı değil. Bloklar arası sermaye ve ticaret ilişkilerinin yakın gelecekte daha da gerginleşmesi şaşırtıcı olmamalı.

İkinci soru, vasıfsız işgücümüz ve faktör cihazlanmamızla ilgilidir. Burada bir kısır döngüyle

karşı karşıyayız. Ben hangi politikaların veri, hangi politikaların da uyum gösteren politikalar olması konusuna değindiğim zaman bunu vurgulamaya çalıştım. Ufukta bir kısır döngü, bir düşük gelir düzeyi dengesi ihtimalini görüyorum ben; yani Sayın Kesici'nin kişi başına 2 bin dolarlık gelir düzeyinde kalakalmış bir ekonomi öngörüsü. Vasıfsız işgücümüz var, buna göre bir üretim kalıbı tutturuyorsunuz, bu üretim kalıbına göre düşük bir birikim temposu elde ediyorsunuz, düşük verimlilik, düşük birikim, düşük yatırım ve dolayısıyla kişi başına yılda 2 bin dolar. Bu açmazdan kurtulmanın tek yolu kişi başına yüksek katma değer yaratan sektörlerin gerektirdiği faktör cihazlanmasına yönelmektir. Bu faktör cihazlanmasına yönelirsiniz ve bundan sonra da bu faktör cihazlanmasının gerektirdiği ürünleri daha rahatlıkla üretebilirsiniz. Ama başlangıçta bu faktör cihazlanmasının erişilmesinin hedeflenmesigerek. Yani, faktör cihazlanmasını erişilecek hedef olarak algılamak lazım. Böyle bir faktör cihazlanmasına erişerseniz, o zaman sektörel öncelikler sorusu da anlamlı bir soru olmaktan çıkar. Çünkü sektörel öncelikler hiç yanlışsız konulabilecek sabit hedefler değil artık. Bu gün sektörel öncelikleriniz farklı, bir başka yıl sektörel öncelikleriniz farklı. Burada önemli olan şey firmaların yanlış yapsalar bile, yanlışta ısrar etmeyecek, yanlışlıklarını düzeltecek ve belirli bir dönem için, görünebilir gelecek için optimal kararları alabilecek esnekliğe ve örgüt yapısına sahip olmaları. Bunun için de bizim insan gücümüzü ve bilgi birikimimizi takviye etmemiz şarttır. Biz şu andaki firma yapımızla, şu andaki insan gücü stokumuzla rekabetçi bir dünyanın ön koşullarından gerçekten uzak görünüyoruz. Bu uzaklık sürdükçe, öyle tahmin ediyorum ki gelecekle ilgili çok iyimser olma imkanımız azalacak.

Bir sorun da yatırım kaynağı ile ilgili. Yatırım kaynağı ile ilgili tartışmalarımız yukarıda değinmiş olduğum kısır döngünün ögesini taşıyor. Yatırım kaynağı 1990'lı yıllarda yarışmacı firmalarımız tarafından teşhis edilebilen karlı yatırım fırsatlarının doğurduğu tasarruflarla finanse edilecektir. Başka yolu yok, başka kaynak bekleyemeyiz. Yatırımlar yüksek getiri sağlayacak ve bunlarla yeni yatırımları finanse edeceğiz. Herhangi bir şekilde yabancı sermayeden de çok büyük beklentiler içinde olmamalıyız. Kendi ülkesindeki yatırım fırsatlarını kullanmayan müteşebbislerin bulunduğu bir ülkeye yabancı sermaye niye gelsin, doğrusu onu ben şimdiye kadar pek anlayabilmiş değilim. Dolayısıyla çıkış yolunu salt yabancı sermayeden bekleme-yelim. Güneydoğu Asya örneği ortada. Güneydoğu Asya ülkeleri, salt yabancı sermaye ile kalkınmış ülkeler değil; yani 1980'lerdeki Kore deneyimine baktığımızda bunun somut örneklerini görüyoruz. Yani Koreli müteşebbisin, Tayvanlı müteşebbisin yatırım payı var, gelişme sorunlarımızı yabancı sermayeye ihale etmeyelim.

Diyeceklerim bu kadar teşekkürler.

- Sayın Başkan, Türk tüketicileri adına bir şey söyleyeceğim..

Başkan - Türk tüketicileri adına ben söyleyeyim. Türk tüketicileri iyi tüketiciler. Bize verilen süreyi şöyle böyle 17-18 dakika kadar aşmış durumdayız, bütün mektup trafiğine rağmen geciktik. En kıt kaynak, özellikle rekabetin çok yoğunlaştığı ortamlarda en kıt kaynak zamandır. Yeni dünyada hem firma stratejileri bir çok kaynağı olduğu gibi

zamanı da çok hızlı ve çok etkin bir biçimde kullanma üzerine kuruluyor. Görüyorsunuz beş altı kişi zamanı ancak 18 dakika gecikecek bir etkinlikle kullanabildik, İnşallah gelecek oturumlarda daha da etkin biçimde kullanacağız.

Hepinize sabırla bizi dinlediğiniz için teşekkür ediyorum. Konuşmacı arkadaşlarıma da sizin adınıza teşekkür ediyorum. Sağolsunlar, bizi aydınlattılar. Öğleden sonraki oturumumuz saat 14.15'de başlayacak.

Dünü ve Bugünüyle

TOPLUM ve EKONOMİ

Edtör : Yavuz CEZAR

SAYI: 3

Nisan 1992, İstanbul

İÇİNDEKİLER

YAVUZ CEZAR Bir Yaşına Bastık ... 3

EDHEM ELDEM Osmanlı Bankası Arşivi ve Tasnif Çalışmaları Hakkında Bir Sunuş 5

M. AYHAN AKMAN Immanent Critique and Objectivist Negation: A Critical Essay on Critical Theory's Methodology 13

İLHAN TEKELİ-SELİM İLKİN Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Nafia Programları ve Teknoloji Gelişimi Üzerine 27

KEMÂLİ SAYBAŞILI İktisat, İktisat Siyaseti ve Siyaset 57

M. LUTFULLAH KARAMAN İmparatorluktan Cumhuriyete Uzanan Süreçte 'Osmanlılık'tan Türk Milliyetçiliğine İdeolojik Dönüşümün Çarpıcı Bir Örneği: Tunalı Hilmi 69

AHMET AKGÜNDÜZ An Analytical Review of Labor Migration From Turkey to Western Europe From its Commencement (Early 1960's) to the Recruitment Halt (1973/74) 81

ZAFER TOPRAK Tarihsel Nüfus Bilim Açısından İstanbul'un Nüfusu ve Toplumsal Topografyası 109

MERİH İPEK Olasılığa İstatistikçi Gözüyle Nasıl Bakılabilir? 121

FARUK SÖNMEZOĞLU Uluslararası Politika Alanında Farklı Ekoller 141

GÜL GÜNVER TURAN Uluslararası İlişkiler: Tanım, Kapsam ve Yaklaşımlar 163

HAYDAR KAZGAN Fuat Paşa'nın Sultan Abdülaziz'e Sunduğu Şubat 1862 Tarihli 1861 Yılı Bütçe Gelir ve Giderleri Gerekçesi ve Yorumu 175

BAĞLAM YAYINLARI

Ankara Caddesi No 13/1,
Cağaloğlu 34410 İstanbul
Tel: 513 59 68

AKSİGORTA

AKÇOCUK SİGORTASI İLE DE
FARKLIDIR...

akçocuk Yaşam Sigortası

AKÇOCUK YAŞAM SİGORTASI ÇOCUĞUNUZA ŞU İMKANLARI SAĞLIYOR:

1 Sigorta süresi sonunda çocuklarınızın iş kurması, eğitimi veya evlenmesi için ödenecek kar paylı birikim tutarı...

2 Sigorta süresi içinde Sigorta Ettirenin (Akidin) vefatı halinde çocuğa toplu ödeme ve sigorta süresi sonuna kadar aylık maaş...

AKÇOCUK YAŞAM SİGORTASI NEDEN FARKLIDIR?

I. Çifte güvencelidir

- Sabancı Holding güvencesi
- Sağlam yatırım güvencesi

II. Kaynağı bilinen gelire göre %95 kar paylıdır

III. Yalnız Hayat Sigortası değil aynı zamanda çocuğunuzun geleceğinin sigortasıdır.

Siz de sigorta acentenizden AKÇOCUK YAŞAM SİGORTASI poliçesi isteyiniz.

AKSİGORTA

POLİÇESİ *farklıdır!*

GERÇEK HASARI TAM OLARAK. HEMEN ÖDER!

AKSİGORTA bir H.Ö. SABANCI HOLDİNG kuruluşudur.

Uzun Dönemde Demokratikleşmenin Yapısal Sınırları

Oturum Başkanı
Panelistler

: Doç. Dr. Ufuk Uras
: Tarık Ziya EKİNCİ
Hayrettin ERKMEN
Prof. Dr. Hüseyin HATEMİ
Uğur MUMCU
Doç. Dr. Mete TUNÇAY
Dr. Füsun ÜSTEL

Ufuk Uras - 17. İktisatçılar Haftası'nın "Değişen Dünya Türkiye ve On Yıllar" başlığı altında düzenlediği bu etkinliğin son safhasını oluşturan "Uzun Dönemde Demokratikleşmenin Yapısal Sınırları" başlıklı oturuma hoş geldiniz.

Öncelikle yapmamız gereken birkaç önemli açıklama var. Bunlardan bir tanesi Sayın **Bülent Ecevit**'le ilgili. Eğer kendileri teşrif ederlerse, kendisine söz vereceğiz. Henüz olumlu ya da olumsuz bize bir yanıt gelmiş değil. Benzer bir sorunu sabahleyin de yaşamıştık. Cemiyetimizin organizasyonunu etkiliyor ama konunun bizimle doğrudan ilgisi yok. İkinci konu oturumun başkanı olması gereken **İzzettin Önder** Hocamızın bir rahatsızlığı nedeniyle benim burada bulunmam. Kendisine geçmiş olsun der, sizlerden de özür dilerim.

Bir duyuru daha yapmam gerekiyor. İktisat Dergisi bu haftayı yayınlayacak, Mayıs-Haziran ve Temmuz sayısı itibarıyla. Fakat konuklarımızdan, bu çerçevede bize gelebilecek tebliğleri de yayınlamak düşüncesindeyiz. Bu konudaki katkılarınızı da bekliyoruz. Önümüzdeki çarşamba 17.00'de bütün bu haftanın değerlendirildiği, eleştirilerin alındığı bir toplantı genel merkezimizde yapılacak. Bu konuda da arkadaşlarımızın, dostlarımızın ilgisini bekliyoruz. Bu başlık çerçevesinde panelimizi açıyorum ve ilk sözü Sayın **Füsun Üstel**'e veriyorum. Buyrun efendim.

Füsun Üstel - Teşekkür ederim. Burada

bulunan değerli konuşmacıların ilgi alanlarının genişliği nedeniyle ben konuşmamı çok dar ama önemli bulduğum bir alanla sınırlayacağım. Uzun dönemde demokratikleşmenin önündeki engellerden biri olarak gördüğüm kültür politikaları ve bu bağlamda kültürel demokrasi ve kültürel çoğulculuk kavramları üzerinde durmaya çalışacağım.

Geçtiğimiz hafta **Mitterand**'ın Türkiye'ye yaptığı ziyaret nedeniyle dışişleri bakanlığı düzeyindeki yetkililerle görüşmelerinde basında dikkatimi çeken bir kavram oldu. O da "bölgesel kültür" kavramı. Ve bu kavram beni çok daha gerilere götürdü. Çünkü yaptığım çalışmalar sırasında bana çok çarpıcı gelen bir örnek vardı. 1925 yılında Fransa'da Milli Eğitim Bakanı Fransa'nın tarihsel birliğinin sağlanması için Protoncanın ortadan kalkması gereklidir, şeklinde bir açıklamada bulunuyor. Ve 1980'li yıllara kadar geldiğimizde bu eğilimin, böylesi bir yaklaşımın, özellikle de siyasal yelpazenin belirli bir kanadını temsil eden kişiler açısından çok da farketmediğini görüyoruz. Gerçekten 1982 yılında Kültür Bakanı **Jack Lang**'a verilmek üzere bir rapor hazırlanıyor. Bu rapor Fransa'nın önde gelen araştırma kurumlarından Seyneres içindeki bir araştırmacının yaptığı, hazırladığı bir rapor. Ve bu raporda bölgesel kültürlerin gelişmesinin teşvik edilmesine yönelik bir takım önerilerde bulunuyor. Bu rapor kamuoyuna çıktığında eski başbakanlardan **M. Debray** tarafından Fransa'nın ulusal birliğine, tarihsel birliğine karşı yönel-

tilmiş bir savaş ilanı olarak tanımlanıyor. Aynı şekilde Le Figaro gazetesi de bu araştırmacının raporunu Fransız vatandaşlığını oluşturan laik ve cumhuriyetçi geleneğin karşısında yer almakla, daha da önemlisi milli eğitim anlayışının karşısında yer almakla suçluyor.

Kısacası şunu söylemek istiyorum. Çok kültürlülük ve kültürel çoğulculuk kavramları hemen her dönemde özellikle de çok yakın zamanlara kadar her sistem için önemli bir sorun teşkil ediyor, aşılması gereken bir sorun teşkil ediyor. Ama daha iyisi çözülmesi gereken bir sorun teşkil ediyor.

Öte yandan bir başka noktayı daha vurgulamak istiyorum. Sosyal bilimlerde de kültürel çoğulculuk kavramının kullanılması ancak çok yakın zamanlarda gerçekleşiyor. Çok kültürlülük kavramına ise ancak 1975 yılında, Webster'in yayınladığı bir sözlükte rastlıyoruz. Başka bir anlatımla, hemen her dönemde, belirli bir coğrafi alan üzerinde, belirli bir devletin sınırları içinde birden çok kültürün bir arada var olabilmesine karşın, gerek çok kültürlülük, gerekse kültürel çoğulculuk kavramı, anlayışları hem siyaset bilminde, hem sosyal bilimlerde, hem de siyasal söylemde oldukça yeni kavramlar. Ve bu kavramların güncellik kazanmaya başlaması hiç kuşku yok ki aynı bir demokratik gelişmenin, dönüşümün ifadesi değil, daha çok entelektüel duyarlılık düzeyinde, zihniyetler düzeyinde gerçekleşen bir dönüşümün anlatımı. Ve bu iki kavramında gündelik ve bilimsel dile girişi çeşitli düzeylerdeki siyasal ya da toplumsal dayatmaların sonucu olduğu gibi çok kültürlülüğün artık günümüzde evrensel bir olgu haline gelmesinden kaynaklanıyor.

Günümüzde devletin meşruiyet temellerini demokrasi üzerine kurmayı hedefleyen her ülkede iki temel tercih söz konusu olabiliyor. Bunlardan birincisi kültürün demokratikleştirilmesi, ikincisi ise kültürel demokrasi. Bunlar birbirinden aslında son derece farklı kavramlar. Benzer gibi görünse de. Çünkü kültürün demokratikleştirilmesinden şunu anlıyoruz. Yüksek kültürün, kurum ve ürünlerinin mümkün olduğunca geniş bir kesime ve genellikle de onların onayı alınmadan, onların düşüncelerine dikkat edilmeden ve hatta zorla toplumun mümkün olduğu kadar geniş bir kesimine yaygınlaştırılması. Başka bir anlatımla, kültür ile onun izleyicileri arasında optimal bir buluşmanın sağlanması. Burada ufak bir örnek vermek istiyorum. Sözcik devlet tiyatrolarının bilet fiyatlarını % 20 azaltarak izleyici kitlesini % 10 artırmayı kültürel demokratikleşme olarak adlandırıyor Batılı araştırmacılar. Bunun yanı sıra bir de kültürel demokrasi kavramı var. Kültürel demokrasi kavramı ise toplum içinde her birey ve topluluğun yaratım ve anlatım kapasitesinin özgürce gelişebileceği ortamın devlet tarafından sağlanması. Ve bu bağlamda, bu koşullarda kültürel demokrasinin sağlanması için en önemli koşul da hiç kuşku yok ki, farklı olma hakkı-

nın, kültürel çoğulculuğun, kültürel farklılıkların c naylanmasının devlet tarafından ya da toplumsal sivil iktidar koşullarının serbest bırakılarak toplumun mümkün olduğu kadar geniş bir kesimi tarafından benimsenmesi. Ki burada hiç kuşkusuz milli eğitim programlarına büyük bir yer düşüyor.

Bir başka temel koşul ise, ki bu kültürel demokrasinin vazgeçilmez koşulu, öncelikle farklı dilleri konuşan toplulukların, varlıklarının tanınmasından geçiyor. Ve artık bu, günümüzde, Batılı, ker dini demokratik, demokrasi kavramıyla tanımlayan ülkelerde kültürel çoğulculuk bir yandan konformizme, bir yandan düşünce sığınağına, kitle sanat toplumunun ve kitle iletişim araçlarının sığlaştırıcı tek biçimleştirici süreçlerine karşı bir kültürel uyanışın, adeta bir rönesansın eksenini olarak tanımlanıyor. Kültürel çoğulculuğun bir başka avantajı da bu var. O da her kültür için özel bir tehlike gösteren her kültürün kendi içine kapanma tehlikesi ortadan kaldırıyor. Başka bir anlatımla bir yandan resmi kültür, diğer yandan kültürel çöller olarak acılandırabileceğimiz kültürün ulaşamadığı alanları diğer yandan da kültürel gettoların oluşmasını ve bu üç alan arasında ayırım, birbirine karışmada birlikte yaşamının koşullarını ortadan kaldırıyor.

Kültürel demokrasi ya da çoğulculuktan sö ettiğimizde hiç kuşku yok ki akla gelen ve özellikle de ülkemizde en büyük kaygılardan birini oluşturan şey üniter devlet modeli. Yalnız artık bu, on da vurgulamak istiyorum, üniter devlet modeli günümüzde artık bileşkenlerinin artık, yani bizim örneğimizde, buradaki konuşmamızda kendisini c oluşturan kültürlerin varlığını yadsıyan bir kültür değil. Ancak şöyle bir nokta da var. Kültürel çoğulculuk ulusal birliği çözmek değil, tam aksine yeniden tanımlamak ve bu bağlamda geliştirmek, pekiştirmek için bir yöntem olarak izleniyor. Bu noktada hiç kuşku yok ki kültürel demokrasiye açılan ülkelerde ve özellikle demokratikleşme planlarının olduğu ülkemizde yeni bir vatandaşlık kavramını gündeme getirilmesi gerekiyor. Çünkü dünya üzerinde bu tip örnekler baktığımızda, artık Batıda siyasal vatandaşlık anlayışının giderek sosyal vatandaşlık ve son olarak da kültürel vatandaşlık kavramlarıyla genişletilmeye başlandığını görüyoruz. Bir başka kaygı daha söz konusu kültürel çoğulculuktan söz ettiğimizde. Özellikle Türkiye gibi devletin kültür alanına uzun, köklü bir müdahale geleneğinin olduğu ülkelerde, kültürel çoğulculuk adeta devlete karşı, devletin varlığına yönelen bir tehdit olarak algılanıyor. Ki burada devlet, genellikle bir istikrar anlayışı çerçevesinde hareket ettiğini ileri sürüyor. Bu bir toplumsal istikrar adına d labiliyor. Ama son kertede bunun bir siyasal istikrar adına olduğuna hiç kuşku yok. Ve devlet bu alanda denetimin elinden kaçtığını hissettiği her anda genel yarar adına harekete geçiyor. Kanımca Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda tartışması ve çözüme kavuşturması gereken en önemli sorunları

başında devlet ile kültür arasındaki ilişkinin yeniden tanımlanması geliyor. Önümüzdeki yıllarda kültür politikaları üzerine yapılacak tartışmaların ana eksenini devletin kültür alanında, "devredilmez" haklara sahip olmadığı, başka bir anlatımla devletin kültür alanında, özellikle Kültür Bakanlığı aracılığıyla vatandaşların adeta bir ruhani, entelektüel rehberi gibi davranma kaygısından vazgeçmesi gerekiyor. Ve bu bağlamda tabii ki devletin bakanlık aracılığıyla vesayetçi bir ulusal kültür sunma kaygısından vazgeçmesi gerekiyor. Çünkü bunun temelinde vatandaşların kültürel açıdan reşit olmadığı şeklinde bir anlayış yatıyor. Ve yine aynı çerçevede içinde devletin girişim çoğulculuğunu, sorumluluk dağılım ve paylaşımını, özel yapıların varlığını ve gelişimini teşvik etmesi, kısacası, devletin kültürel alandaki geleneksel mevzilerinden çekilmesi, artık günümüzde kültürel demokrasinin bir gereği olarak görülüyor. Öte yandan bir başka nokta daha var. Devletin kültürel çoğulculuk yönündeki çalışmalarında dikkat edilmesi gereken kanımca bir nokta var, o da devletin kültürel çoğulculuğun yönlendiricisi olarak değil, kendini yalnızca kültürel çoğulculuğun kefilisi olarak ortaya koyması gerekiyor.

Hükümetin anayasa değişikliği ve demokratikleşme yönünde çalışmalarda bulunduğu bu dönemde kültürel alanın, kültür politikalarının ve özellikle kültürel çoğulculuğun anayasal güvence altına alınması ya da ayrı bir yasayla düzenlenmesi gerektiğine inanıyorum. Özellikle de kültürel toplumlar konusunda bu süreçte atak politikalar, anlık politikalardan ve daha da kötüsü yarı önlemlerden vazgeçilmesi ve bunun zemininin ayrıntılarıyla incelenmesi gerekiyor. Ve kültürel çoğulculuk dediğimizde aklıma ilk kertede 1978 tarihli İspanyol anayasası geliyor. İspanyol anayasasında kültürel çoğulculuk İspanya'yı oluşturan İspanyollar ve İspanya halkları açısından güvence altına alınmış durumda. Bu çeşitli maddeler içinde sergileniyor. Ayrıca kültürel çoğulculuk ve kültürel gelişme aynen ekonomik gelişme gibi bir refah göstergesi olarak, tam bu tanım kullanılıyor. Tam da ekonomik süreçler gibi, kültürel süreçlerin gelişimi de bir refah göstergesi olarak tanımlanıyor. Hatta farklı kültürlere sahip, farklı dilleri konuşan toplumların varlığı, korunması, saygı gösterilmesi gereken, kültürel çoğulculuğun, kültürel mirasın parçaları olarak algılanıyor.

Bir başka noktaya daha değinmek istiyorum. Kültürel demokrasi dediğimizde önem taşıyan, yapılması gereken şeylerden biri de kültürün ademi merkezileştirilmesi, yani kültürel politikaların ademi merkezileştirilmesinden geçiyor. Yani kültürün tepeden hareketle dağıtıldığı, paylaştırıldığı, tek merkezli modellerin yerine, bir yandan karar alma süreçlerinin diğer yandan da kültürel alt yapının yerinden yönetimleştirilmesi lazım ki kültürel alt yapının yerinden yönetimleştirilmesiyle kül-

türel alt ifade olanaklarının, bölgesel toplumların ifade imkanları azami bir düzeye çıksın. Kısacası her sistemin meşruiyetini kültür aracılığıyla sağladığını düşündüğümüzde, kültür politikalarının önümüzdeki yıllarda Türkiye'nin demokratikleşme süreci içinde en önemli kozlardan biri olabileceği gibi aynı zamanda en önemli engellerden birini de oluşturabileceğini düşünüyorum. Zira kamu politikaları içinde otoriter bir niteliğe bürünme eğiliminde olan iki politika var; birincisi kültür politikası, ikincisi de milli eğitim politikası. Ve bu noktada kültür politikaları son derece büyük bir önem taşıyor.

Konuşmamı bitirirken günümüzde ve gelecek on yıllarda Türkiye'de kültürün ve dolayısıyla kültür politikalarının geleceğinin yalnızca devletin azalan ya da artan rolleri bağlamında değerlendirilmemesi gerektiğini vurgulamak istiyorum. Günümüzde bir yandan kültür alanının yaratıcıları ile izleyicileri arasında diğer yandan kültürel arz ile talep arasında giderek karmaşıklaşan bir ilişkiler ağı var ki, bu karmaşıklaşan ilişkiler ağı aynı zamanda inisiyatif kutuplarını da çoğaltıyor. Ve inisiyatif kutuplarının bu denli çoğaldığı bir ortamda devletin artık bu alanın tek yönlendiricisi olamayacağı ortaya çıkmış durumda ve Türkiye'de artık devletin kültürel rolünün yeniden tanımlanması gerektiğini düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Ufuk Uras - Efendim teşekkür ederim. Ben sürenin 15 dakika olduğunu söylemeyi ihmal etmiştim. Fakat siz tam zamanında bitirdiniz. Söz Sayın Doç. Dr. Mete Tunçay'ın.

Mete Tunçay - Efendim benim Fusun Üstel arkadaşım gibi Kürt sorunu üstüne verilecek bir söylevim yok. Bu sorunun çözümü konusunda ben de herkes gibi bir şeyler düşünüyorum ama, asıl yapmak istediğim kısa konuşma, 15 dakika tutmayacak Ufuk. Bu panelin konusu, **Uzun Dönemde Demokratikleşmenin Yapısal Sınırları**; bu söz bana söylendiğinde düşündüm, ne kastediliyor? Demokrasinin yapısal sınırları derken görece esnek sayabileceğimiz siyasal yapının getirdiği sınırlar mı, yoksa ondan daha yavaş gelişen toplumsal ekonomik yapının sınırları mı? Ben ikincisi üzerinde duracağım. Siyasal yapının sınırlarının görece esnek olduğunu hepimiz biliyoruz. İşte bu günlerde de bir anayasa tadilatı söz konusu oluyor. Geçerken şunu söyleyeyim ki bana yanlış yapılıyor gibi geliyor. Şimdi yapılması gereken, bu meclisin anayasayı değiştirmesi değil. Öncelikle belki dernekler kanunundan başlayarak, siyasal partiler kanununda ve milletvekili seçimi kanununda demokrasiyi engelleyen hükümlerin bertaraf edilmesi sonra oluşacak yeni bir meclisin anayasayı yapması gerekir. Yoksa bu nakıs temsile dayanan meclisin anayasada düzeltmeler yapması bana çok doğru görünmüyor.

Dediğim gibi ben siyasal yapının sınırlarından çok toplumsal ve ekonomik yapının sınırlamalarının uzun dönemde Türkiye'yi nasıl etkileyebile-

ceği üzerinde bazı şeyler düşündüm. Bir kere diğer ülkelerin deneylerine bakınca, -değil mi, bir dünyayı paylaşıyoruz diğer ülkelerle- demokrasi için, zengin, şehirleşmiş, bir başka deyişle tarımsal nüfus oranı azalmış, eğitim düzeyi yüksek, iletişim ve haberleşme araçlarından çok yararlanma durumunda olmak gerekiyor. Başka ülkelerin deneyleri bize, yoksul ülkelere, iletişim ağlarının zayıf olduğu ülkelerde, şehirleşmenin düşük olduğu ülkelerde, eğitim düzeyinin düşük olduğu ülkelerde demokrasinin işlemediğini gösteriyor. Şimdi, bu açılardan bakınca, biliyorsunuz siyaset biliminde demokrasiler ve diktatörlükler bir de istikrarlı ve istikrarsız türlerine göre ayrılırsa; istikrarlı demokrasiler en başta gelir, istikrarsız demokrasiler ikinci sırada gelir, sonra istikrarsız diktatörlükler ve en kötüsü de istikrarlı diktatörlükler. Türkiye'nin gelişme düzeyi bizi sürgit bir istikrarlı diktatörlüğe mahkum edecek kadar kötü değil, ama korkarım istikrarlı bir demokrasiye erişmemizi mümkün kılacak düzeyde de değil. Biz istikrarsız demokrasi ile istikrarsız diktatörlük arasında salınma durumundayız. Tabii bu bir açıklama değil. Bu sadece başka ülkelerin deneylerine bakarak yapılan bir sapta-

ma. Niçin zengin olmak gerekiyor demokrasinin istikrarlı bir biçimde işleyebilmesi için? Tabii bunu düşünebiliriz. Demokrasinin bir takım siyasal hak talepleri vardır ve bir takım toplumsal hak talepleri vardır. Eğer siz toplumsal hakları karşılamaya kalkarsanız bu zenginlerin açıkçası daha çok vergilendirilmesi anlamına gelir. Oysa bildiğim kadarıyla Türkiye'nin kapitalistleşme sürecinde, sermaye birikimi ihtiyaçları, zenginlerin çok da vergilendirilmesini gerektiriyor. Zenginleri vergilendiremeyince o zaman siz demokrasinin gereği olan sosyal hakları karşılayamazsınız. Ya zenginleri daha keskin bir biçimde vergilendirecek ve o sosyal hakları yerine getirmeye çalışacaksınız, ya da demokrasimiz yarım kalacak. Ki bizimkinin durumu o. Tabii bu söylediklerimle sadece milli gelirle demokrasinin gereği olan zenginlik ölçülüyor değil, bir de niteliklere, yani servetin dağılımına bakmak gerekir, şehirleşmenin niteliğine bakmak gerekir. Türkiye'de oldukça hızlı bir şehirleşme var, ama bu şehirleşme mi, yoksa şehirler civarında köyleşme mi? Bütün büyük şehirlerimizin nüfusunun en az yarısı gecekondu bölgelerinde yaşıyor. Şimdi burada şehirleşmeden ne ölçüde bahsedilebilir. Hani demokrasinin dayanağı olarak şehirleşmeyi düşününce...

Tarımsal nüfus oranı hala % 50 civarında, en az. Sonra eğitime gelince, iş sadece okur yazarlık değil, eğitimin niteliği ne durumda. Biz üniversite sayılarında ve öğrenci sayılarında enflasyon yapıyoruz ama, ben bir eski öğretmen olarak, belki karamsar bir gözlemimi söyleyeyim, bugün üniversite öğrencisi düzeyi, 1930'ların lise öğrencisi düzeyinden fazla değildir. Yani biz bu kadar za-

man ve bu kadar zahmetle şu kadar yıl kaybetmi oluyoruz. Eskiden bugünkü gençlerden 5 yaş yaş daha genç olanlar bugünkü düzeyde idiler. İletişim araçlarından yararlanma, evet belki telekomünikasyonda hamleler yapıldı ama, ben bası sektöründe, ilgim olduğu için biliyorum, kitap, de- gi, gazete sayıları hiç de 60 milyonluk bir ülke göre değil, belki 6 milyonluk bir ülke olsak kabul edilebilecek düzeyde. Bu ahval ve şerait altında Türkiye'de demokrasinin böyle çiçekler açması ummak hayalperestlik olur. Dünyada bu görülmedi, tabii ben bunları söylerken, böyle bir determinizmle ne yapalım demek istemiyorum, tam ters ne bu faktörlerin her birinin zorlanmasından yana yım, bir kere kendim öğretmen olduğum için, he ne kadar atılmış bir öğretmen de olsam, sınırları zorlanmasından, daha iyiye erişmeye çalışmakta yanayım.

Bir de şu var; insanların siyasal tavırları belirleyen nedir? En ilkel düzeyde, insanları mensup oldukları grup. En tabanda da etnik grup. Etnik grup başka hiçbir niteliği olmayan insanın siyasal tavrını belirler. Ama bir çağdaş toplum için de insanlar sadece bir etnik grubun üyesi değildir. Başka birtakım derneklerin, başka birtakım bağır tıların, başka birtakım ilişkilerin içindedir. Elbett bunlar ne kadar yaygın olursa, siyasal tavırları çapraz belirleyicileri ne kadar çok olursa, o zaman iş sadece Türkiye'nin bir etnik haritasını yapara siyasetinin durumunu belirlemek olmaktan çıka insanlar aynı zamanda belli sınıflardandır, yani sadece Kürt ya da Alevi ya da Çerkez değildir. Aynı zamanda serbest meslek erbabıdır, işçidir, köylüdür, falan. Yani bu ekonomik çıkar da insanları siyasal tavırlarını belirler. Sivil bir toplumda insanlar birçok inisiyatif, birçok derneğe ilişkilendirir. Bu çeşitliliğin artması, belki burada Füsun'un konusuna yaklaşıyor, bu kültürel bağitların artması demokrasi için sağlam bir temeldir. Elbette demokrasi için standart bir halk topluluğu iyi bir şey değildir. Bir ülkede ne kadar çok çeşitlilik, ne kadar çok çapraz ilişki olursa demokrasi için o kadar ümit var demektir. Ama demokrasi garip bir şey. Biliyorsunuz biz, bu cumhuriyet devrimlerimizle altı okun bir manasında demokrasi olduğunu söyledik; oysa dünyaya bakıyoruz, dünyada sanki, özellikle Avrupa'da monarşiler daha demokrat olabiliyor. Biz demokrat olabilmek için monarşiyi kaldırdık, oysa en azından Batı Avrupa'nın, bana her men Suudi Arabistan'ı örnek göstermeyin, Batı Avrupa'nın tecrübesi nerede monarşi varsa orada demokrasi olduğunu gösteriyor. İzin vererseniz ikinci turda, çünkü merak ediyorum, başka arkadaşlarımızın ne anladıklarını bu demokrasinin siyasal sınırlarından, onu dinledikten sonra yine bir şeyler söylemeye çalışacağım. Teşekkür ederim.

Ufuk Uras - Teşekkürler Sayın Tunçay. Bütün Sayın Uğur Mumcu.

Uğur Mumcu - Demokrasinin yapısal sınırları

arı denilince önce anayasal sınırları, yasal sınırları ve olmalıdır, bu soru sorulur. Bugünlerde de bir artışma var, anayasa değişsin mi, değişmesin mi diye. Değişeceği umuluyor ve çeşitli seçenekler oluşuyor. Ne yönde değişmelidir ve nasıl değişmelidir sorusu gündemde. Kim değiştirmelidir? Tabii ki anayasaları parlamentolar değiştirmelidir. Ama bugünkü parlamento bence bir atama meclisi niteliindedir. Çünkü parti oligarşilerinin atadıkları, berledikleri, tepeden inme yöntemlerle seçtikleri insanlar, bir çeşit halk oylaması yoluyla seçilmiş saıldılar. Bu nedenle çeşitli sosyal grupları, eğilimleri yansıtmayan bir siyasal yapı içindedir parlamento. O yüzden anayasa tartışmalarının başlamasına yarar var. Ancak bu parlamentodaki siyasal yapı nasıl bir anayasa çıkaracak, o konuda kuşku taşıyorum, en azından bu Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni oluşturan seçimlerin anti demokratik nitelikler taşıdığını, özellikler taşıdığını bildiğimiz için.

Dünya çeşitli dönemlerde, çeşitli siyasal akımların yürüncesinde rejimlerini oluşturur. Örneğin, II. Dünya Savaşı, I. Dünya Savaşı, iki dünya savaşı arasındaki anayasalar, iki dünya savaşı arasındaki rejimler; bugün soğuk savaştan çıktıktan sonra oluşan kavramlar birbirinden çok çok farklıdır. Örneğin, bugün güncel konu olan azınlık kavramı, Lozan Antlaşması'na göre yalnızca ve yalnızca gayri müslimlerle ilgili bir kavramdır. Bugün AGİK sürecinde, Paris Şartı'nda yer aldığı şekliyle onu aşan bir kavramdır, azınlık kavramı, çok da kültürel çeşitlilik, bölgesel kültür gibi kavramları da içeren bir kavramdır. Bu nedenle azınlık sözünün, kavramını bugünkü dünyanın algıladığı biçimde nasıl yorumluyoruz, anayasa hukukuna nasıl geçireceğiz, pozitif hukukta bunun güvencelerini nasıl bulacağız, bu soruları sormak ve tartışmak durumundayız. Türkiye'de anayasa tarihlerine, anayasaların getiriliş ve kabul ediliş biçimlerine baktığımızda, bu anayasaların hemen hemen hepsinin birer kopya anayasa olduğu ve böyle de olması gerektiği sonucuna varırız. Örneğin 61 Anayasası, I. Dünya Savaşı'ndan esinlenmiştir. Bir takım değişiklikler başka anayasalardan gelmiştir. 12 Eylül anayasası da gücünü ve etkisini kışla hukukundan almıştır. Bunlar tabii değişik dönemlerde, değişik biçimlerde yorumlanıyor. Anayasaların ve yasaların Batıdan alınmaları bir zorunluluk belki ama bir e kargaşa yaratıyor.

Hiç unutmadığım bir tanım vardır. Türk yurttaş tanıımı. Türk yurttaşını İsviçre medeni kanununa göre evlenen, Fransız idare hukukuna göre yönetilen, Alman ceza muhakemeleri usulü hukukuna göre yargılanan, İtalyan ceza hukukuna göre mahkum edilen ve İslam hukukuna göre gömülen kişidir. Bu karmaşa trajik sonuçlar da getiriyor. Örneğin, kıta Avrupası anayasalarında düşünce ve örgütlenme suçları olmadığı için hiçkimsenin siyasal düşüncelerinden dolayı kınanamayacağı anayasa addesi haline geliyor. Kınanamaz ama 8 yıldan

15 yıla kadar mahkum olur. Neden? Anayasa maddesi öyle diyor ama ceza yasası faşist İtalyan ceza yasasından alınan maddeler olduğu için böyle bir çelişki meydana geliyor. Bu nedenle, sadece anayasa değişikliği yetmez, tıpkı II. Dünya Savaşı'nda İtalyanların yaptığı gibi, faşizmden arınma komisyonu kurarak, bu totaliter yapıdaki yasaları tek tek ayıklamak gerekir. Örneğin, sendikalar yasasını bugünkü İLO standartlarına göre yeniden ele almak gerekir. Buraya küçük parantez açayım. Örneğin, çok liberal ANAP hükümeti, grev yasasında bir değişiklik yaptı ve İLO standartlarına uyuyorum diye değişiklik yaptı ve PETKİM işyerlerine grev yasağı getirdi. Neden? Çünkü PETKİM özelleştirme kapsamındaydı, master programlarında yer almıştı, yabancı sermayeye satılmak üzereydi. İşte dendi, size grevsiz bir işletme veriyoruz. Basın yasası, TRT yasası, üniversiteler yasası, bunlar teker teker değiştirilmelidir. Dernekler yasası öyle... Bunlar değişmeden yapısal sınırlar eskisi gibi kalır. Bunun sınırı ne olmalıdır? Anayasaların, yasaların getireceği espri, kucaklayacağı, kavrayacağı kavramlar neler olmalıdır? Şimdi, 1921 Anayasasından bir örnek vereyim. 1921 biliyorsunuz Kurtuluş Savaşı yılları ve o sırada Bolşevik akımlarının Anadolu'da da konuşulduğu, etkin olduğu veya yönlendirildiği yıllar. Sovyetler Birliği ile aramız çok iyi. İttihatçılardan Halil Paşa Moskova'ya gider, yardım almak ister, alır gelir Trabzon'a. Bir komünist partisi kurulur. O arada yine güncel konu olun Azerbaycan'ın Bolşevikleştirilmesi, Ankara ve Moskova hükümetlerinin ortak kararı ile gerçekleşir, bunun tarihsel belgeleri vardır. O arada hazırlanan anayasada şura sözcüğü çok geçer. Sovyet anlamında şura, oradan esinlenen, o anlamda değil ama, esinlenen. Örneğin her nahiye bir şurası oluyor, önemli olan 20. maddesi, nahiye şurası ve idare heyeti, kazayı, iktisadi ve mali selahiyete haiz oluyor. Böyle bir oluşum var. Çünkü o tarihte buna uygun bir siyasal atmosfer geliyordu. 24 Anayasası geliyor, 24 Anayasasına devletin milliyetçi olduğu ancak 37 yılında yerleştirilebiliyor, o da nasyonal sosyalizmin etkisiyle II. Dünya savaşı potası içinde oluşan kavramlar. 1961 Anayasası ilk kez sosyal devlet kavramını Türkiye'ye getirdi ve sosyal devlet kavramı da 12 Eylül hukukuna rağmen bugüne kadar gelebildi.

Şimdi yeni anayasa ne gibi sınırlar, ölçüler, kavramlar getirecek ona bakmak gerekir. Demin de değinmeye çalıştığım gibi dünya, zaman zaman değişik ve karşıt siyasal akımların etkisi altına girdi. Bugün dünya bir AGİK süreci yaşıyor. 1975 Helsinki Nihai Senedi'nden bu yana insan haklarını ana konu alan bir uluslararası kamuoyu ve uluslararası anlaşmalar doğuyor. İşte azınlık ya da azınlık hakları, bölgesel kültürler de bu bağlamda değer kazanıyor. Yapılacak anayasaların ve yasaların, bu yasalarla saptanacak sınırların insan haklarının ve çoğulcu demokrasiyi hedef alan, amaç edinen bir yapıda oluşması gerekir. Bu arada gö-

rebildiğim bir sakıncayı da kısaca belirtmek isterim. Son zamanlardaki moda akımla, piyasa ekonomisi eşittir demokrasi değildir. Tabii ki piyasa ekonomisi ancak demokraside işler. Ama piyasa ekonomisinin askeri rejimler içinde de işletildiğini Güney Amerika modelinde ve Türkiye'de Evren-Özal modelinde de görüyoruz. Bu bir çeşit yen Mc Carthyizm doğuruyor. Her kim ki piyasa ekonomisini eleştirir, kuramsal eleştirir, uygulamalarını eleştirir, o mutlaka cuntacıdır, Bolşeviktir, komünisttir, Kemalisttir gibi yaklaşımlar bilim dışıdır, çağ dışıdır ve demagojidir. Tabii ki piyasa ekonomisinin tersi hiçbir zaman Türkiye'de olmadı. Yani kolektivist sistem olmadı Türkiye'de. Her zaman vardı, her zaman şu veya bu ölçüde vardı, bugünkünün de ne kadar serbest olduğunu gerekirse tartışırız, yasalarla, tebliğlerle, maliye tebliğleriyle, kararnamelemlerle tartışırız. Bugün 80 rejiminden bu yana serbest piyasa ekonomisi yerine emir kumanda yönetimi vardır. Emir kumanda yönetimi de yasalarla, tebliğlerle iktisadi hayatın düzenini Başbakan'a ve Başbakanlığa bırakmaktadır. Bunun ne derece serbest olduğu tabii sorulacak sorudur.

Demokrasilerde kültürel ortam çok önemli. Bir rakam vereyim, sadece mukayese olanağı doğursun diye. 1946 yılında her vatandaşa düşen okunmuş kitap sayısı 11.6 iken, bugün 5.4'tür. 46 yılında kültür ortamı bugünkünden çok çok daha verimlidir, kitap sayısı bakımından düşünüldüğünde. Bugün en çok kitabı satan yazarların bir baskısı 5 bin basar. Şiir kitabını yayınevleri ticari bulmadıkları için hiç basmazlar. Bizim çocukluğumuzda ve gençliğimizde en çok satan şiir kitaplarıydı. Şimdi şiir yok. Yayınevleri 3 bin basarlar ve bir baskı yaparsa yayınevi mutlu olur, para kazanır. Kültürel ortam tabii ki böyle doğmaz. Yine bir örnek vereyim. UNESCO'nun saptadığı ölçülere göre, her bin kişide gazete okuru sayısı Türkiye'de Afrika ülkelerinden daha düşüktür. Biz okuyup yazmayan, sadece Yalan Rüzgarı'nı izleyen bir toplum olduk, her anlamda.

Basın, Türk basını tam bir tekelleşme sürecindedir. Bugün AET hukukundaki anti-tröst yasalarını Türkiye'ye getirseniz, komünizm geldi diye ihbar ederler. O kadar açık. Şimdi, gazeteler ve gazetecilik için İngiltere ve Fransa'daki sınırlamalar Türkiye'de yoktur. Bugün basın patronları yarın gazetelerine bir de televizyon kanalları ekleyerek toplumu tek yanlı ideolojik, siyasal, kültürel bombardıman altına tutacaklar. Bunun karşısında basın emekçisinin boynu büküktür, örgütü yoktur, gücü yoktur, etkinliği yoktur. Türkiye'de genel olarak sendikalaşma oranı düşmekte, basın sektöründe çalışan insanların da sendikal hakları ellerinden alınmakta, ya da toplu sözleşmelere imza koyan gazete patronları bu toplu sözleşmeleri hiç ama hiç uygulamamaktadır. Ve Türkiye'de hem basın emekçisi hem yazar, kimsesizdir, örgütsüzdür. Bir yazarlar sendikası, sadece bir dernektir,

adına aldanmayın, sendika yoktur. Sendika toplu pazarlığa oturan örgüt demektir. Hangi yazar, hangi yayıneviyle kitabı konusunda oturup pazarlık yapıyor. Türkiye'de sermayenin dolaşımı, sermayenin pazarlığı serbesttir, emeğin serbest dolaşımı, emeğin kendisini pazarlaması yasaktır, kısıtlıdır. Bu kısıtlı ortamda modern sınıfların oluşturacağı demokrasiden bir sonuç beklenemez, çünkü işçi sınıfı, geniş anlamıyla emekçi sınıf, çok yoğun kısıtlamalara tabiidir.

Son değineceğim konu, terör ortamı. Türkiye'de bu terör ortamı son bulmadıkça, kimse demokrasiden, hukuktan, barıştan söz edemez. Kaba taslak bazı rakamlar vereyim karşılaştırma olsun diye. O çok yakın olan 12 Eylül döneminde 1975'ten 1980'e kadar çeşitli olaylarda öldürülen yurttaş sayısı 5.300'dür. 1984'ten bu yana Güneydoğu'da sadece 100 km yarıçapı olan bölgede 3.200 kişi öldürülmüştür, güvenlik kuvveti, PKK'lı, sivil halk ve öğretmen olarak.

Demek ki Türk toplumunda terör gittikçe Türkiye'yi Lübnanlaştıracak bir sürece sokuyor. Terör, bugün de gazetelerde resimlerini gördüğünüz olaylar, azalmayacak artacak korkarım ki. Bu nedenle demokrasi kültürünün yerleşebilmesi için hepimiz teröristin; sağcısı, solcusu, Kürt'ü, dincisi, Laz'ı, Türk'ü yoktur, katil katildir, terörist teröristtir diyebilmesi gerekir. Bunu yapmazlarsa katile, canıye, siyasi ideolojisinden ve etnik kökeninden dolayı rütbe verilmez. Eğer bir cinayeti hoşgörürsek öbür cinayet için tabancalara kurşun sürüyoruz demektir. Teşekkür ederim.

Ufuk Uras - Teşekkürler Sayın Mumcu.
Buyrun Prof. Dr. Hüseyin Hatemi.

Hüseyin Hatemi - Arkadaşım Mete Tunçay benim de merak ettiğim bir soruyla ilk dönem sözlerini bitirdi. Yani demokrasinin yapısal sınırları kavramından diğer konuşmacıların ne anladığını merak ediyorum, ondan sonra konuşacağım diye, ben de bunu merak ediyordum, fakat Mete Tunçay topu bize attı. Ben, belki ondan öğrenirim diye düşünüyordum. Bana telefon edildiği zaman demokrasinin yapısal sınırları konusunda konuşur musunuz diye, şu doğrudan doğruya demokrasi hakkında konuşur musunuz olsa olmaz mı dedim. Yapısal sınır deyince anlayamıyorum, acaba bu yapısalılık teriminin son zamanlarda çok kullanılmasının bir etkisi mi, yoksa dededen gördüğümüz gibi kavramsal sınırı falan mı demek isteniyor. Ben şimdi kendi anladığım biçimde konuşacağım müsaadenizle. İnşallah yanlış anlamış değilimdir.

Demokrasinin sınırları üzerinde tartışmadan önce bana kalırsa şunu düşünmemiz lazım. Demokrasi başlı başına üzerinde ikinci derecede konuşulacak bir husustur. Demokrasi doğrudan doğruya bir amaç değildir. Demokrasi hukuk devletinin yöntemidir. Ve hukuk devletinin bulunabilen en iyi yöntemidir. Fakat demokratik olmayan hu-

ık devleti de nadir olarak insanlığa bir örnek teş-
etsin diye olabildiği gibi, insanlık tarihinde bir-
k örnek verebiliriz ki, şeklen demokrasidir fakat
ıkuk devleti değildir, çoğunluk diktatörlüğü de-
ektir. Şu halde esasen bu sebeple de Rousseau
emokrasi ilahlardan müteşekkil bir topluluk için-
r" diyordu, kötümser konuşuyordu, çünkü de-
okrası hukuk devletinin bir yöntemi oldukça işe
arar. Eğer hukuk devletinin yöntemi değilse, de-
okrasinin anlamı yoktur varlığıyla yokluğunun. E-
er zulüm idaresi olacaksa ister demokrasi yönte-
i kullanılsın, ister antidemokratik zulüm olsun
ulümün antidemokratiği ile demokratiği müsavi-
r. Sadece adaletle, gerçek değerlerle batıl mü-
avi değildir.

Şimdi de ikinci bir engelle, konuşma enge-
le karşılaşıyorum. Eskiden daha önce bir 163
arşıma çıkıyordum, onun için Uğur Bey de bilirler,
irlikte panellerde konuştuğumuz zaman, sözleri-
i o gayrimüslim bir vatandaşın ezan okuması hi-
ayesinde olduğu gibi derler, parantezine alıyo-
m diye konuşuyordum. Yani ben anlatıyorum ve
erler diyorum, yoksa 163'ten korktuğum için de-
li. Şimdi belki 163'ün şekli korkusu kalktı fakat
eyinlerimizdeki, kafalarımızdaki önyargı duvarları
mamen kalkmadığı için hemen her konuşmam-
an sonra da iki bölüme ayırabileceğim tepkiyle
arşılaşıyorum, tasvip hemen hemen olmaz, ama
i bölümlü tepki olur. Birisi adeta sözleşmiş gibi,
ırlı toplantılarda farklı kişiler, sonra hatta bizzat
üzüme söylerler veya başka bir arkadaş bir grup
alinde konuşmada söylenildiğini duyar, bana ay-
sözünü aktarır, Süleymaniye Camii'nde vaaz din-
dik tepkisi. Çünkü şundan, Uğur Bey'in söylediği
bi ancak ölümlük Müslüman olmaya alıştığımız in-
n dinden, dini değerlerden, ilahi hikmetten, ilahi
pii hukuktan da bahsetsek dahi Süleymaniye
amii'nde vaaz olur. Bir de ikinci tepki, salonun
rkibine göre bu tepkilerden birisine mensup ol-
nlar çoğalır, fakat tepkiler değişmez. İkinci tepki
Baticıların hoşuna gitmek için insan hakları, hu-
k devleti gibi terimlerden bahsediyor, bunlar ne-
de İslam'da. İslamda böyle bir şey yok, Amen-
de mesela insan hakları ve hukuk devletine ina-
rım ilkesi mi var gibi gene son derece yanlış bir
bki.

Şimdi her iki tepkiden korkmama rağmen,
kinmeme rağmen yine bildiğimi söylemek zo-
ndayım. Bir kere yanlış anlamalar, önyargılar,
nış kullanılan terimler ve daima Uğur Bey'in de
e işaret ettiği gibi, insanların bu yönde beyinleri
tanyor, bu yönde etkileniyor, her devirde bir te-
n moda oluyor ve siyaset bilimcilerine bir tuzak
ruluyor. Hukukçulara bir tuzak kuruluyor, ahlak
sefecilerine bir tuzak kuruluyor. Ve şimdi bilhas-
ıktisatçıların bulunduğu bir toplumda konuştu-
muz için, son zamanlarda iktisatçılara oldukça
ygınlaşan müslümanı inanmayanları laiki, herkesin
eta üzerinde gene son zamanlarda çok moda

olan terimle konsensuse vardığı şu tuzak kurul-
muş ve benimsetilmiş durumda: İktisadın ahlaki
olmaz. Halbuki bu temel yargılar, temel değerler,
hukuk devletinin temel değerleri hayatın her saha-
sını denetimine almalıdır. Yoksa iktisat alanında a-
dalet olmaz, ilahi sevgi olmaz, hukuk devletinin te-
melleri olmaz dersek, o alanlardaki çöküntü, elbet-
te diğer alanları da mahveder. İktisadi alanda bil-
hassa başta ahlak olmalıdır.

Ondan sonra siyaset bilimcileri için son za-
manlarda moda olan tuzak, sivil topluma verilen,
hani muz ne niyete yenirse o tadı verir derler, her-
kesin bir tat vererek yediği, bir niyetle yediği terim.
Şimdi sivil toplum ne demek? Bundan eğer etnik
çoğulculuğu anlıyorsak, yani bir topluluk içinde el-
bette çeşitli ırklardan, çeşitli milletlerden, çeşitli dil-
lerden kişiler olabilir, bu aslında gayet tabiidir, bir
rahmettir, ben de aynı kanaattayım. Ve bu çeşitli-
lik insan haklarında eşitsizliğe, hukuk devletinde
bir ikinci sınıf vatandaş yaratmaya asla sebep ol-
mamalıdır. Yani ırkçılık hukuk devletinin en tehlike-
li düşmanlarından belki de birincisidir. İnsanlar a-
rasında tam eşitliği hiç bir dilin, cinsin, ırkın diğer-
ne üstün olmadığını, bu anlamda insan haklarında
herkesin eşit olduğunu bir kere kabul etmemiz ge-
reker. İmkanlarda, insan gibi yaşama imkanlarında
ve özgürlükte, insan özgürlüğünde insanlar ara-
sında birisi ne ise diğeri de o olmalıdır. Ama sivil
toplum böyle değil de yabancılaşmayı, eskiden
daha çok kullanılan terimle yabancılaşmayı önle-
yecek bir yöntem arayışının ifadesi olarak değil de
baskı gruplarının gücüne eyvallah deyip, oligarşiyi
meşrulaştırmak anlamına kullanılıyor. İşte o za-
man siyaset bilimcilerinin son zamanda düşebile-
ceği en büyük tuzakda bu sivil toplum lafı oluyor.
Yani oligarşiye bir meşruiyet kazandırma aracı ol-
luyor. Ve bu şekilde telkin ediliyor. Sonra hukuk-
çuların tuzağı değişmedi, hukukçular muhafazakar
oldukları için belki diğerlerine göre, onlarda da
yanlış bir laiklik anlayışı tuzağı, yani dini değerler-
den, ilahi tabii hukuktan yaratıcıdan bahsettiğimiz
anda, aman laiklik kafiri oldun gibi bir tepki...

İşte bütün bunlardan kurtularak demokrasi
hukuk devletinin bir yöntemidir. Hukuk devletinin
de sınırı olmaz. Hukuk devleti sınırsız olarak, son
haddine kadar bir ülkede varılması gereken bir he-
def olmalıdır hiç değilse. Bir ülkü olmalıdır, bir ide-
al olmalıdır. Demokrasi de onun bir yöntemi oldu-
ğuna göre demokrasinin de bir sınırı olmaz. Neyin
sınırı üzerinde tartışabiliriz? Dar anlamda insan
haklarının da sınırı, istisnası falan olmaz. Potansi-
yel anlamda insan haklarında sınır olmaz. Ama in-
san haklarının bir de insan özgürlüğü bölümü var-
dır, işte orada her zaman söylendiği gibi başkası-
na zarar vermemesi sağlanır, özgürlüğün kullanılı-
şının. Fakat düşünce özgürlüğünün kullanılması
başkasına zarar vermez. Düşünce özgürlüğü ser-
best olmalıdır. Meğer ki düşünce özgürlüğü kavra-
mı sulandırılarak düşünce olmayan hakaretler bu-

nun içine alınsın, sövgüler bunun içine alınsın, veya başkalarının insan haklarını ortadan kaldırmak için suça teşvik bunun içine alınsın. Düşünce özgürlüğü soyul düşünceler, felsefi düşünceler hatta dini düşünce özgürlüğü de bunun içine girer. Bu bakımdan düşünce özgürlüğünün sınırı olmaz. Ama birisine hakaret bir düşünce açıklama değildir. Veya sanat özgürlüğü ayrı mütalaa edilir düşünce özgürlüğünden. Çünkü sanat özgürlüğü adına başkasına zarar verilebilir. Hiç değilse, 18 yaşından küçüklere mesela, zarar verilebilir. Ama düşünce özgürlüğü eyleme geçmediği için kimseye zarar vermez. Düşünce özgürlüğünün yapısal diyelim, kavramsal diyelim sınırı yoktur. Eylem özgürlüğünün sınırı vardır. Şu halde demokrasinin sınırı dersek, ancak bunun üzerinde kanaatimce konuşmamız gerekir.

Son olarak ben de ikinci tura bazı şeyleri bırakarak şunu söyleyerek bitireyim. Şimdi 10 sene içinde ne olur? Biz nasıl olursak ona göre, yani birikim çok önemli. Biz kendimizi değiştirirsek, bilinçlenirsek, hukuk devletinin ne olduğu yönünde, gerçek değişmez değerler yönünde, ilahî sevgi ve adalet yönünde ne kadar çok kişi bilinçlenirse o şekilde yönetiliriz. Bu herkesin bildiği bir gerçektir. Hadisi şerifte de belirtildiği gibi, nasılsanız öyle idare olunursunuz. Ama gidiş iyi değil, yani gidiş i-yiye doğru görünmüyor, meğer ki kendimizi değiştirelim. Çünkü hukuk devleti yönünde bilinçlendirecek bir eğilim görülecek yerde, bilhassa bu son zamanlarda güçlenen özel televizyon istasyonları akımıyla yabancılaştırma, oligarşiyi meşrulaştırma, insanı düşünmez hale getirme, hakkı batıldan tefrik edemez hale getirme güçlendi, değişmesini ümit ediyorum ama bugünkü durum iyi değil. Şimdilik bu kadarla ben de sözlerimi kesmek durumundayım. Teşekkür ederim.

Ufuk Uras - Teşekkür ederim efendim, buyrun Sayın Hayrettin Erkmen...

Hayrettin Erkmen - Konuşma konusu bana bildirilince ben de bir tereddüte düştüm, sandım ki bu tereddüt ben de hasıl oldu, oysa bütün konuşmacılarda bu tereddüt doğmuş. Bizim bunu birbirimize yardım ederek gidermemiz bu panelde mümkün değil. Acaba bunu yazan kişi, ne anlıyor bundan, onu söylerse biz daha rahat konuşabilir miyiz diyeceğim.

Evet, uzun dönemde demokratikleşmenin yapısal sınırları, gelin çözümler bakalım bu muadeleyi. Demokrasinin yapısal sınırları hukukta var, anayasa başta. Siyaset alanını düzenleyen diğer kanunlarla birlikte, bu sorulmuyor herhalde, bu sorulsa daha açık sorulacak. Sosyal alanda sınırları sorulabilir, o da sorulmuyor. Hukuki sınırlar, dinamik, sosyal sınırlar ise çok tartışmalı. Sorulan bu da değil. Kültürel alanda ise, onu niye öyle sormadılar diye düşündük. Şimdi hepsi birden böyle kafada karışınca ne söyleyeceğimizi belirlemek bana zor geldi. Onun için ben kendime şöyle bir yöntem

seçtim. Dedim ki, demokrasi evet, demokrasi demokratikleşme bir süreç. Bu süreç tarih boyunca duraklamalarla, aksamalarla, gerilemelerle gelmiş. Acaba tarih boyunca bunu gözetim altına al-sak yapısal sınırlar bulabilir miyiz tarihin içinde diye düşündüm. Ve zannediyorum ki o modeli seçtim, çünkü, maksadım demokratikleşmenin yahu demokrasi rejiminin tarihsel gelişimini anlatmak değil, o değil maksadım, ama tarih içinde nasıl doğmuş, neler gelmiş başına, serüveni nedir bunları bir gözden geçirirsek, ve değişen zamanlar içindeki hüviyetini, niteliklerini tespit edebilirsek belki onlar içinde bazı sınırlar belirleriz diye düşündüm. Onun için bir model seçtim kendime, dedim ki, değişen dünya içinde dediğine göre bundan dinamizm anlamı bekleniyor. Değişen dünyada sadece, yüzyılımızın sonunda değil, daha önce de dramatik değişimler olmuş. Acaba onlarda neler oldu diye düşündüm.

Dünya bazı dramatik değişimlere sahne olmuş, ve bunlar belki tesadüf, bilemiyorum, benim tespitime göre, yüzyılların dönemeçlerinde meydana gelmiş. 18. yy.'dan 19. yy'a geçerken, bu dönemde bazı dramatik değişimler olmuş. Şimdi 20. yy.'dan 21. yy'a geçerken oluyor. Bu bir tesadüf mü yoksa bunda bir kanuniyet mi var bilemiyorum ama, bu bir gözlemdir ki inkarı mümkün değil. 18. yy'dan 19. yy'a geçerken dramatik değişimler var dünyada, sanayi inkılabı var, işçi sınıfı teşekkül etmiş, yeni bir oluşum var. Yeni münasebetler ağ doğmuş. Geçerken bir demokratik sürece uğranmış, bunda bir tepki olarak, monarşilere karşı, egemenlik haklarının klikler veya aileler elinde kulanılmasına bir tepki olarak doğmuş. Bu da Fransız inkılabını doğurmuş, arkasından kıta aşırı olarak da Amerika'da bir savaş nedeni olmuş. Şu halde bu dramatik değişimlerde bir demokratikleşme süreci kımıldaması farketmek mümkün. Ve bu kı-mıldamalarda gerçekleştiği ölçüde demokrasinin akibeti ne olmuşa bakmak lazım. 18. yy'dan 19. yy'a geçerken demokratikleşmeler, eğer demokratikleşmeden egemenlik haklarının kullanılması ya-hut paylaşılması anlaşıyorsa ki son tahlilde oraya bağlanabilir demokratikleşme, egemenlik hakkının kullanılması veya paylaşılması konusunda paylaşma formülü daha çok üstün gelmiş ve o dönemde meşruti krallıklar doğmuş. Mevcut krallıklar var i-ken onlar meşruti hale dönüşmüş. Böylece bir gü-venlik, egemenlik hakkının paylaşılması suretiyle demokratik bir süreç o dönemde kendini göstermiş. Fakat bu yüzyılın ortasına gelince, 20. yy.'ın ortasına gelince yeni bir dramatik değişim söz konusu, bu da I. Dünya Savaşı, yeni dramatik değişimler getirmiş toplumlara. O savaş sonunda b-takim imparatorluklar tasfiye edilmiş, siyasi çevre-si değişmiş, siyasi yapısı değişmiş dünyanın. İm-paratorluklar tasfiye edilmiş, Osmanlı imparatorlu-ğu kaybolmuş, Rus Çarlığı kaybolmuş, Avusturya Macaristan imparatorluğu kaybolmuş, yeni haritalar ortaya çıkmış. O halde bu haritalar içinde siya-

si yapılar, ülkelerin idari yapıları nasıl bir biçim almış, buna baktığımız zaman görüyoruz ki, bu dönemde demokratikleşme değil, aksine demokrasiyi köstekleme, demokrasiyi durdurma, demokrasiyi engelleme hakim olmuş. Demokrasiye karşı ideolojik yeni karşı rejimler doğmuş. Faşizm bir taraftan, komünizm diğer taraftan. Bunların ikisi de diktatoryal rejimler olarak değişikliğin ürünleri halinde yeryüzüne hakim olmuş. Buradaki demokrasiyi sınırlayan olay siyasi gelişim ve ideolojik değişiklikler olarak görülmüyor. Sonra II. Dünya Savaşı'ndan geçmiştik. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, II. Dünya Savaşı'yla beraber bir demokratikleşmenin canlanması ümidi belirmiş, demokratik cephelerin galibiyetiyle. Demokratikleşmenin canlanması ümidi belirmiş. Ama yine de bir blok, doğu bloku olarak halk demokrasisi adı verilen bir rejimi benimsemek suretiyle klasik demokrasiyi o sahalarda, tatbikattan kaldırmıştı.

Şimdi bugünkü yaşadığımız dönemde gene bir dramatik değişim içindeyiz. II. Dünya Savaşı'ndan sonra demokratik gelişmenin klasik ve siyasal demokrasinin sahasını daraltan olay ortadan kalkmış beklenmedik bir biçimde, bu alanlarda klasik veya siyasi demokrasiye açılır görünmüşler. İşte Sovyet Rusya'nın dağılması, işte Doğu Avrupa'nın görüntüsü. Böylece demokratikleşmeye doğru II. Dünya Savaşı'ndan sonra bugün yüzyılımızın değişimi arifesinde yeni bir ufuk açılmış. Bununla da kalınmamış, demokratikleşme alanı sınırları genişletilmiş. Klasik demokraside sadece eşitlik ve özgürlük vaat edilirken, onlar temin edilmeye çalışılırken, bu defa insan hakları, hatta çevre hukuku ortaya çıkmış, böylece demokrasinin sınırı alabildiğine genişlemiş. Dahası var, demokrasiler milli yapılar içinde müeyyidelenirken şimdi uluslararası alanda müeyyidelenmeye başlanmış. Sadece milli kanunlarla değil demokrasiye yön verme, bugün milletlerarası anlaşmalarla da yönlendirme veya koruma söz konusudur demokrasiyi. Şu halde bu da bir yenilik, bir gelişme, genişleme var.

Ben ikinci kısım olarak Türkiye'nin demokratikleşme sürecini gözden geçirmek istiyorum. Dört dakikaya onu sığdıramayabilirim, o bakımdan burada keseyim, ikinci turda bu hakkımı kullanayım. Teşekkür ederim.

Ufuk Uras - Teşekkürler, buyrun Sayın Tarık Ziya Ekinci..

Tarık Ziya Ekinci - Sayın başkan, değerli dinleyenler. Konumuz uzun dönemde demokratikleşmenin yapısal sınırları. Doğrusu diğer sayın konuşmacılardan farklı olarak ben demokratikleşmenin yapısal sınırları söz konusu olduğunda pek zorluk çekmedim. Kendiliğinden belli bir yönelim içine girdim ve Türkiye'nin sosyal, politik, ve diyelim topyekün toplumsal yapısını göz önünde bulundurarak bu uzun vadede Türkiye'de demokratikleşmenin önünde ne gibi engeller olduğunu akıldan geçirdim ve bunları bir düzen içinde sizlere

sunmaya çalışacağım.

Demokratikleşmenin yapısal sınırları derken ben, demokratikleşmenin önündeki engelleri alıyorum. Ve bu engelleri bir bir huzurunza açmaya çalışacağım. Önce demokrasi nedir? Demokrasi-nin tanımı üzerine bir görüş birliği oluşturulmalıdır. Geçenlerde televizyonda vatandaşlara sorular soruldu, demokrasiden ne anlıyorsunuz diye; çeşitli cevaplar çıktı. Kendisine soru yöneltilen her vatandaş, demokrasi için ayrı bir tanım yaptı. Gerçekten şurada biz demokrasiyi tanım edecek olursak, öyle zannediyorum ki panele iştirak eden 6 konuşmacı-nın her biri ayrı bir demokrasi tanımı yapacak ve sizlere de yöneltilse herbiriniz ayrı bir demokrasi tanımı yapacaksınız. Çünkü demokrasiyi statik bir kavram olarak aldığımızda farklı bir tanım ortaya çıkıyor, demokrasiyi değişen, ilerleyen bir kavram olarak aldığımızda da farklı bir tanım ortaya çıkıyor. Ben demokrasiyi tarihsel gelişmesi içinde sürekli değişen ve gelişen bir kavram olarak alacağım. Ve demokrasiyi şöyle tanım ediyorum, demokrasi bir toplumu oluşturan emekçi sınıf ve katmanların yararı doğrultusunda gelişen ve değişen bir yönetim biçimidir. Diğer bir deyişle, emeğin ve bireyin sürekli biçimde özgürleşmesi sürecidir. Demokrasi bir süreçtir, bir yönetim biçimidir. Bu süreci hangi aşamada alırsak o aşamada farklı bir tanım ortaya çıkar. Siz Atina demokrasisini alırsanız farklı bir tanım ortaya çıkacaktır, siz diyelim, bağımsız özerk şehirlerin demokrasisini alırsanız farklı bir tanım ortaya çıkacaktır, siz asrın başındaki burjuva demokrasisini alırsanız farklı bir tanım ortaya çıkacaktır. günümüzdeki demokrasiyi alırsanız farklı bir tanım ortaya çıkacaktır. Bizim bugün amaçladığımız ve sınırlarını tartışmak istediğimiz demokrasi hangi demokrasidir? Atina demokrasisi mi, özerk şehirlerin demokrasisi mi, yoksa asrın başındaki burjuva demokrasisi mi, hiç birisi değil. Bugünkü çağdaş demokrasidir. Çağdaş demokrasi bana göre eşitlik, özgürlük, adalet, ırkçılığın reddi, barış ve dayanışma gibi temel insani değerlere dayalı, insan haklarına saygılı, hukukun üstünlüğüne bağlı, sosyal hakları güvence altına alan, çoğulcu ve katılımcı bir yönetim biçimidir, demokrasi budur bence. O halde Türkiye bu demokrasiyi amaçlıyor. Eğer bu demokrasinin gerçekleşmesine engel olan toplumda bazı etkin odaklar, etkili çevreler varsa, ya da yerleşmiş gelenekler varsa, bunlar demokrasinin önündeki yapısal sınırlardır. Bunların aşılması lazımdır. Şimdi bunları bir bir huzurunuzda açmak istiyorum.

Önce Türkiye'nin en önemli sorunlarından birisi demokrasinin olmazsa olmaz koşulu olan bir soruna değinmek istiyorum. Kürt sorunudur bu. Adını hemen koymak istiyorum, sağdan soldan gitmeden, bilimsel nikablarla örtmeden adını koymak istiyorum: Kürt sorunu. Türkiye'de Kürt sorunu çözülmeyen demokrasinin kurulması mümkün değildir. Kim derse desin, hangi yöntemi benimsediğini

iddia ederse etsin, Türkiye'de demokrasi olmadan Kürt sorunu çözülemez. Birinci saptama.

İkinci saptama aynı zamanda Türkiye'de Kürt sorunu çözülmeden de demokrasi kurulamaz. Bu kadar birbiriyle sıkı sıkıya bağlı organik bir bağ içindedir bu iki sorun. Daha sonraki engelleri sıralarken açıklayacağım, diğer engellerin tümü de hem demokrasinin karşısında, hem Kürt sorununun karşısında engelleyici faktörlerdir, sınırlardır. Onları da daha sonra izah etmeye çalışacağım.

Şimdi, acaba Kürt sorunu ne? Ne biçim şey bu? Her kafadan ayrı bir şey çıkıyor. Kimisi Kürtlerin ayrı bağımsız devlet kurma iddiasında olduğunu söylüyor, kimisi vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü tehlikeye sokan bir topluluk olarak algılıyor Kürtleri, kimisi özerklik diyor, kimisi federasyon diyor; çeşitli iddialar var. Tabii sorunun karmaşıklığa bugünkü aşamaya gelmiş olması da bunun çözümü için ortaya atılan görüşleri çok çeşitli, çok çeşitli yapıyor. Oysa Kürt sorunu tarih içinde 70 yıllık bir birikimin ürünü olarak bu aşamaya gelmiştir. Yani biraz evvel Sayın Mumcu anlatı, 1921 Anayasası ile 1924 Anayasası birbirinden farklı anayasalardır, hele 1934 anayasası çok daha farklı bir anayasadır. Ulus-devlet kavramının yaşama geçirilmesi, tek ulusa dayalı bir toplum oluşturulması iddiası ve bunu yaşama geçirme çabasının sonucu olarak Kürt sorunu bugünkü aşamaya gelmiştir. Yani, tek uluslu bir devlet yaratma girişimi, gayretleri zorunlu olarak toplumda baskı yönetimini kullanmayı birlikte getirmiştir. Baskıya, teröre, asimilasyona dayalı, inkara dayalı bir politika izlenerek, Türkiye'de Türklerin dışında başka bir toplumsal grubun varlığı kabul edilmemiştir. Örneğin, Milli Eğitim Bakanı Necati Bey, Türkiye'de Türklerden başka etnik toplulukların, ırksal grupların tek bir görevi vardır, o da Türk ırkına kölelik yapmak demiştir. Sayın İnönü'nün de Sivas demiryolunun açılışında böyle radikal, milliyetçi bir açıklaması vardır. O ifadeyi şimdi kesin olarak hatırlamıyorum.

Şimdi arkadaşlar, o halde Kürt sorununu tarif edecek olursak, Kürt sorunu uzun süreç içinde oluşmuş, itici, inkarcı, baskıcı politikaların sonucu bir etnik grubun, bir ulusal topluluğun kendi öz vatanında, kendi devletine, kendi toplumuna karşı yabancılaşması olayıdır. Bu yabancılaşma olayının karşısında da Kürtler sürekli şekilde devletin ve ulusun bütünlüğünü tehdit eden bir topluluk olarak algılanmıştır. Bu genel bir kabul görmüştür. İkinci kategoride bir yurttaş, bir parya kategori muamelesi görmüştür ve bugüne kadar gelinmiştir. Bugünkü tepkilerin, bugünkü olayların temelinde yatan, bu yabancılaşma sorunudur, bu itici politikalar, ülkenin ve vatanın bütünlüğüne düşman bir topluluk olarak algılanması sorunudur.

O halde bütün bu önyargıların ortadan kalkabilmesi, bunlara ilişkin tüm uygulamanın bertaraf edilmesi, bu ülkede yaşayan Türklerle, Kürtle-

rin eşit haklı vatandaş olarak görülebilmeleri Türkiye demokrasisinin önündeki bir engeldir. Bu engelin kalkabilmesi Türklerin ve Kürtlerin eşit haklı yurttaşlar olarak ve Kürtlerin de kendi özgün kimlikleriyle temsil edilmek suretiyle her alanda varlıklarını gösterebilmeleri suretiyle ortaya çıkacak olan bir uygulamayla ancak, eşitlik ve kardeşçe bir beraberlik oluşabilir. Bu özgür iradeye dayanan bir birlik olur. Tarihin hiçbir döneminde zora ve baskıya dayanan bir birlik oluşturulamamıştır. Bizde de bu oluşturulamamıştır. O halde özgür iradeye dayanan eşit haklı bir birliği oluşturmanın zorunluluğuyla karşı karşıyayız.

Şimdi diğer engeller nelerdir? Diğer engellerin başında, ikinci engel, tek bir düşüncüyü idealize eden monist ideolojilerin uygulanması sorunudur. Bugün örneklerini biliyoruz. Tek bir ideolojinin geçerli olduğu, bütün toplumu etki altında tutan devletlerde hiçbir zaman demokrasi olmamıştır. Demokrasi ancak çoğulcu görüşe itibar eden ve resmi devlet ideolojisi ile herkesi sınırlı kalmaya zorunlu tutmayan toplumlarda olur. İşte sosyalist sistemin yıkılışının birinci nedeni buydu. Bu ülkelerde Marksist-Leninist ideoloji tek bir düşünce sistemiydi, herkes bu düşünce sistemine uymak zorundaydı, bu düşüncenin dışında başka bir düşüncüyü tartışma konusu yapmak mümkün değildi. Monist bir düşünce ve monist düşünceler demokrasiye kapalıdır. Buna bir başka örnek daha vereceğim, bu görüşte olan arkadaşların rahatsız olmaması dileğiyle bu konuya girmek istiyorum. Şeriat dayalı, İslami ideolojileri de bir devlet ideolojisi olarak görüyorum. Yani şeriat devleti kurmak iddiasında olan toplumlarda da, sureti katiyede bir çoğulcu demokrasinin kurulması mümkün değildir. O toplumlarda ancak şeriatın kurallarına uymak, İslami şeriatın kurallarına uymak zorunluluğu vardır. Demokrasi de ordadır, devletin yüce menfaatleri de ordadır, toplumun ekonomik menfaatleri de ordadır, orada ilahi adaletin kuralları geçerlidir, başka görüşle ortaya çıkmak kimsenin hakkı ve haddi değildir. Demek ki, bir toplumda demokrasinin olabilmemesinin önemli koşullarından birisi de, herkesin uymakla yükümlü olduğu resmi bir devlet ideolojisinin olmayışıdır. Devletin ideolojisiz hale getirilmesi sorunudur. Bunu da şahsen çok önemli gördüğüm bir sorun olarak arz ediyorum.

Uygulamadan örnekler vereceğim. Örneğin yargı erki, Anayasa Mahkemesi, resmi ideolojinin çerçevesine hapsolarak son almış olduğu kararlar hukukun üstünlüğünü çiğnemıştır. Oysa hukukun üstünlüğünün yaşama geçmesi, ancak yargı erkini aldığı kararlarla mümkündür. Getirdiği tefsirler ve açıklamalarla mümkündür. Şimdi 125. maddeden mahkum olan bazı yurttaşların, şartlı salıverilme kanununun kendilerinde uygulanması için yaptıkları başvuru, Anayasa Mahkemesi tarafından reddedilmiştir ve bununla Anayasa Mahkemesi hukukun üstünlüğünü çiğnemıştır; hukukun eşit-

liği ilkesini çiğnemiştir; nerde çiğnemiştir? Hukukun genelliği prensibini çiğnemek suretiyle çiğnemiştir.

Bir başka noktaya daha değinmek istiyorum. Demokratikleşmenin önündeki önemli engellerden birisi de militarizmdir. Buna değinerek bitireceğim, çünkü daha çok, dokuz tane tespitim var, onları ikinci turda sıra gelirse belirteceğim.

Militarizm devlet yönetiminde ordunun ağırlıklı bir etkinliğe sahip olduğu rejimlerin adıdır. Bu tanımlamaya göre TC. militarist bir devlettir. Genel kurmay başkanlığının seçilmiş hükümet üyelerine tekaddüm etmesi her alanda, başbakana da sadece biçimsel olarak bağlı olmasının sağladığı otoriteyle, milli güvenlik kurulunun sağladığı imkanlar, ordu talimatnamesinin verdiği yetkiler, ki sık sık müdahalelerin gerekçesi olmuştur, 1402 sayılı sıkı yönetim yasaının kayıtsız, şartsız, tartışmasız tanıdığı yetkiler, bütün bunlar Türkiye'de militarizmin hukuksal dayanaklarıdır. Ve Türkiye'de bugün a'dan z'ye kadar devletin bütün faaliyetleri militarist kurumun denetimi altındadır. Militarizm kalkmadan Türkiye'de demokrasinin kurulması mümkün değildir. Militarizm devletle o kadar özdeşleşmiştir ki, adeta Türkiye'de militarizm temel kabul görmüştür ve bazı aydınlarımız militarizmin Türkiye'de tek geçerli ve güçlü bir akım bir kurum olduğunu hesaba katarak militarizme dayanan devrimci teoriler geliştirmişlerdir ve militarizm için, onların nasıl hareket edeceklerini, onlara telkin edecek biçimde devrimci kitaplar yazmışlardır, militarizme dayanan devrimler yapmayı bile tasarlamışlardır. Militarizm Türkiye'de kurumlaşmıştır. Demek ki Türkiye'de militarizm tasfiye olmadan, Türkiye'de sureti katiyede kimse demokrasinin kurulabileceğini iddia edemez ve etmemelidir. Teşekkür ederim efendim...

Ufuk Uras - Sayın Ekinci teşekkürler. Efendim Sayın Bülent Ecevit ile ilgili bir haber aldım. ABD'deki seyahatini pazar gününe kadar uzattığını öğrenmiş bulunuyoruz. Bunun dışında galiba, bu panelin başlığı ile ilgili tereddütlerle ilgili bir şeyler söylememiz gerek. Önceden söylemedik çünkü, konuşmacıların konuşması ile ilgili pek telkinde de bulunmak istemedik ama, genel olarak "demokrasiden ne anladığınızı söyleyin, sizin kim olduğunuzu söyleyeyim" esprisinin geçerli olduğu bir ülke Türkiye. Ekonomist dergisi 1983 yılında bir anket yapıyor. Demokrasiyi istiyor musunuz diye; İstanbul'da, halkımızın %90'ı, evet istiyoruz şeklinde yanıtıyor. Demokrasi istemeyenler ne yapılmalı sorusuna yanıt, % 70'i asmalı kesmeli vs. şeklinde. Şimdi bizim amacımız şuydu; bu haftanın açılış konuşmasında da vurguladım, aktüele hapsolmadan ama onu gözardı da etmeden, uzun dönemli, 10 yıl ya da ötesi, geçmişe ya da ileriye yönelik, maddi ya da zihinsel engeller ve imkanlar çerçevesinde demokratikleşmeyi tartışalım. Bu sizin için rahmetli İdris Küçükömer gibi genetik en-

geller olabilir. Diyelim hakim sınıfların, ya da burjuvazinin zayıflığıyla demokrasi arasındaki ilişki olabilir, zihinsel tortular olabilir, çifte standartlar olabilir, dediğim gibi ne konuşulması yönünde telkinde bulunmakdoğru değil, ben konuşmacı da değilim, bunu da açık durumunda değilim ama, herhangibir karışıklık olduysa sorumluluk tümüyle cemiyetimize aittir.

Şimdi efendim 10 dakikalık bir çay ve kahve molası veriyoruz. Ardından konuklarımızın, misafirlerimizin sözlü ya da yazılı sorularını alıp ikinci tura geçeceğiz. Teşekkür ederim.

Mete Elçi (gazeteci) - Sayın Uğur Mumcu, terörü kim yapmış olursa olsun, teröristtir demiştiniz. Sabah muhabiri İzzet Kezer, devletin güçlerinin açtığı ateşle elindeki beyaz bayrak ve fotoğraf makinasıyla öldü, bu teröristlik midir, bunu soruyorum, bir. Eğer bu teröristlikse şehidin sahibi basın bu gerçeği satır aralarında geçiştirdi, basının yaptığı nedir? Eğer basın da teröristse burada kendi sorumluluğumuzu aramak zorundayız diye düşünüyorum. Bu da benim kendi gazeteci sorumluluğum için söylediğim bir şey. Bir de toplumlara demokrasi getirmeyi onlara müdahale etmenin maskesi haline getirdiğini düşündüğüm yeni dünya düzeni hakkında hiçbir şey konuşulmadı ve söylenmedi. Bunu bir eksiklik olarak görüyorum ve değinmenizi istiyorum. Teşekkür ederim.

Ömer Nasuhi Şahin (doktora öğrencisi) - Soru hakkı verildiği için teşekkür ederim. Sorum, Sayın Prof. Dr. Hüseyin Hatemi'ye olacaktır. İslami yönetimlerle demokrasi arasında adeta bir çelişki yaşıyor. Konuşmacıların konuşmalarından bunu anlıyorum. Acaba İslami yönetimlerle demokrasi yönetimleri arasındaki bu çelişki çözülebilir mi, veya bunlar gerçekten taban tabana zıt bir yönetim şekli midir, bu konuda açıklama rica edeceğim, teşekkür ederim.

Serdar Başaran - Önce Füsün Hanım'a bir sorum var. Devletin kültürel ilişkilerde vasıta olmaktan vazgeçmesi gerekiyor dediniz. Acaba hiç okuma alışkanlığı olmayan, tiyatroya gitme, konserlere gitme alışkanlığı olmayan bir ülkede devletin hızlandırıcı görevi oynaması, sizce kötü mü olur, yoksa devletin bunları bırakıp herkesin alışageldiği şekilde yaşamayı sürdürmesi mi gerekir? Benim bildiğim kadarıyla kitap okumayan birisi kitap okumanın önemini, tiyatroya gitmeyen birisi tiyatronun insana kazandırdıklarını bilemez.

Bir de Tarık Ziya Bey'e bir sorum var. Sorunun adını Kürt sorunu olarak koydu, acaba böyle soruna bir isim vererek, orada PKK'nın emellerine kendisi de alet olmuyor mu? Çünkü onların amacı, Kürt sorunu diye bir sorun ortaya çıkarmak ve uyguladıkları terörü haklı hale getirmek. Sizce Uğur Bey'in ya da Hüseyin Bey'in söyledikleri gibi insanlık ön planda değil mi, teşekkür ederim.

Bülent Sorun (öğrenci) - Ben Sayın Ekin-

ci'ye bir soru sormak istiyorum. Bir kere Sayın E-
kinci Türkiye'deki demokrasinin önündeki en bü-
yük engellerden birincisinin Kürt sorunu olduğunu
söyledi. Ve bu sorunun ortadan kaldırılabilmesi ve
Türkiye'nin demokratik bir yapıya kavuşturulabil-
mesi için Kürtlerin, Kürt kökenli yurttaşlarımızın,
Türk kökenli ve diğer yurttaşlarla eşit haklara sa-
hip olması gerektiğini söyledi. Şimdi hak kavramı
bize daha çok hukuku anımsatıyor, mevzuatı a-
nımsatıyor. Acaba bir Kürt kökenli kimsenin bakan
olabildiği, başbakan olabildiği, en yüksek kademe-
lere gelebildiği bir ülkede, acaba kendilerine göre
Türklerin sahip olupta, yani Türk kökenlilerin sahip
olupta, Kürt kökenlilerin sahip olmadığı haklar ne-
lerdir? Bu konuya açıklık getirmesini rica ediyor-
um. Teşekkür ederim.

Ufuk Uras - Evet teşekkürler, buyrun Sayın
Fusun Üstel.

Fusun Üstel - Peki, tamam, teşekkür eder-
im. Ben öncelikle Sayın Hocam Mete Tunçay'a
bir yanlış değilse bile, eksik anlaşılmış bir şeyi ilet-
mek istiyorum. Kültürel çoğulculuktan söz eder-
ken, zaman sınırı nedeniyle, zamanımı aşmamak
kaygısı ile söylediğim şeyler Kürt ya da Güneydo-
ğu sorunuyla sınırlı anlaşıldı. Oysa ben bugün
TC'nin Türki cumhuriyetlerle ilişkiye girdiği dö-
nemde, bir anda karşısına çıkacak ve monolitik
saydığı, aslında büyük bir kültürler çoğulculuğuna
dayanan kültürlerle ilişkiye geçebilmesi içinde kül-
türel çoğulculuğun gerekli olduğuna inanıyorum.

Bir yazılı soru var, iki bölümlü; ilk bölümün-
de hidrellez etkinliği canlandırmakta, ikincisinde
ise nevruz kutlamasında kültür bakanlığının rolü
ne olmalıdır, şeklinde özetle. Bu konuda da sanı-
yorum ki, cevap metnin içinde, konuşmam içinde
de cevap verdim, çünkü ben kültür bakanlığının ya
da devletin, kültürel çoğulculuğun yönlendiricisi
değil, sadece kefilili olarak, sadece ortam yaratıcı
bir unsur olarak ortada bulunması gerektiğine ina-
nıyorum. Ayrıca Türkiye'de kültür olayı artık bir ba-
kanlık projesi olmaktan çıkmalı. Yani yalnızca kül-
tür bakanlığının sorumluluk alanı içinde değil, ama
diğer bütün bakanlıkların da bir kültür anlayışı, bir
kültür projesi olmalı ki, global ve çok yönlü, çoğul-
cu bir kültür anlayışına doğru ilerleyebilelim.

Üçüncü soru, devletin vasıta olması, okuma
yazma oranının, kültürel etkinliklere katılmanın dü-
şük olduğu bir ülkede, devletin vasıta olması üze-
rineydi. Ben tam da bu noktada devletin ancak va-
sıta olması gerektiğine inanıyorum. Ayrıca okuma
yazma oranını yükseltme konusunda, ilerletme ko-
nusunda ya da tiyatroya gidenlerin sayısını artırma
konusunda ki bunlar ancak kültürel demokrasinin
değil, kültürün demokratikleştirilmesinin bir görün-
tüsüdür ve son tahlilde istatistiksel bir takım kaygı-
lara dayanmaktadır. Yani tabii ki çok önemli, ne
kadar çok insanı okutabiliyorsanız, ne kadar çok
insan tiyatroya gidebiliyor. Türkiye'de tiyatroya git-
me geleneğinin, alışkanlığının az olmasının teme-

linde devletin bu tek yönlü, kendi istediği biçimde
formüle ettiği kültür politikasını görüyorum. Yani
kültürel çoğulculuğa dayanan, çeşitli ifade biçimle-
rinin açıklanmasına dayanan kültürel etkinliklerin
olduğu bir ülkede ben inanıyorum ki insanlar daha
çok tiyatroya gidecekler, daha çok film izleyecek-
ler, bu arada okuma alışkanlığı da sansürlerin kal-
dırıldığı bir ortamda, yani bütün topluluklara ifade
özgürlüğünün oluşturulduğu bir ortamda çok daha
fazla olacaktır.

Teşekkür ediyorum...

Ufuk Uras - Teşekkürler, buyrun Sayın
Tunçay...

Mete Tunçay - Efendim bende birkaç nok-
taya değinmek istiyorum. Bir kere gördüğüm şu ki,
benim teklif ettiğim anlama biçimine diğer konu-
macılar pek iltifat etmediler. Yani Türkiye'de de-
mokrasinin yapısal sınırları denildiğinde buna sos-
yolojik olarak bakmak, ve ben açıkça söyledim ki
demokrasi bir zenginlik işidir, Türkiye'nin ekono-
mik gelişmesi belli düzeylere gelmeden biz ne ka-
dar çabalarsak çabalayalım, sınırlı kalmaya mah-
kumdur. Sosyal talepleri karşılamak ancak yüksek
gelir düzeyinde mümkün olur. Demokrasinin tanı-
mı da söz konusu oldu. Demokrasinin tanımında
kolay anlaşabileceğimizi sanıyorum. Demokrasi
iktidarın seçimle gelmesi değil, iktidarın seçimle
gitmesini mümkün kılacak bir anayasal mekaniz-
manın olup olmaması meselesidir temelinde. Bu-
nun dışında seçmekten başka hangi yollarla halkın
katılımı olabilir, daha geniş bir anlamda halkın
idareye katılımı. Aklıma şu geliyor; elbette bu de-
santralizasyon, yerinden yönetim gibi tedbirler.
Fakat Türkiye'de bu konuda yerleşik bir psikolojik
engel var. Bildiğim kadariyla Prens Sabahat-
tin'den beri böyle ademi merkeziyet diyen herkes
birçoşit Türkiye'de üniter devletin temellerini ka-
zan bir ihaneti vataniye şaibesinin altına giriyor.
Oysa demokratikleşmenin, halk katılımını yerel dü-
zeyde gerçekleştirmekten başka bir yolu yok. İşte
4-5 senede bir genel seçimlerde insanlar oy verir.
Başka ne yapar, kendi kendini komün düzeyinde,
belediye düzeyinde yönetir. Giderek belki, orta öğ-
retim kurumlarını yönetir, güvenlik işlerini yönetir
falan filan. Fakat Türkiye'de böyle fikirler her za-
man büyük bir kuşkuyla karşılanır. Tabii biz sosyo-
lojik olarak bakamayınca, hepimiz şu veya bu ko-
nudan şikayete ve nasihatler vermeye başladık.
Demokratikleşmek için şöyle yapılsın, böyle yapı-
lsın diye. Benim bu bapta dokunmak istediğim bir
temel nokta, belki Hüseyin Hatemi'yle ilişkisinden
ötürü önemli. Türkiye'de bizim şimdi bir ihraç me-
tamız var bu Türki cumhuriyetler karşısında: Laik-
lik. Biz tek Laik Müslüman devletiz. Bu vurgu beni
çok rahatsız ediyor. Laiklik demokrasi için o kadar
doğru bir kavram değil. Bana daha doğru gelen
kavram hoşgörü kavramı. Dinsel hoşgörü kavra-
mı, Yani açıkçası Müslümanları da hoşgörebilmeli
demokrasimiz. İnsanlar doğru olduklarına inandık-

ları görüşlerin yayılmasına çalışabilmeliler. İfade ve yayın hakları olmalı. Bu fikirleri propaganda edebilmeliler, başkalarını ikna edebilmeliler. Müslümanların da bu haklarının teslim edilmesi gerekir. Ama tabii bunun sınırı nerededir? Bunun sınırı zorlamadadır. Eğer başka her hangi bir grup gibi Müslümanlar da diğer insanları, belirli inançları zorlamaya kalkarlarsa, o zaman devletin doğru tartması gereken terazisi önlem alıp, bunu engellemelidir. Yani bana laiklik vurgusu yanlış bir vurgu gibi geliyor. Batıda demokrasi hiç şüphesiz dinsel hoşgörü temeline de dayanmıştır. Çeşitli dini inançta olan grupların birarada yaşamaları önce bir zorunluluk olarak kabul edilmiştir. Fakat giderek bunun bir faziletine de inanılmıştır. Bunun aynı zamanda adil bir çözüm olduğuna, çeşitli inançtaki insanların birarada yaşamaları, tabii bizim örneğimizde, hamdolsun azınlığımızı bırakmadığımız için, yani gayri müslim azınlığımızı, en azından köken olarak, inançları güçlü olanlar ve olmayanların birarada yaşamaları söz konusu; burada adil bir orta yol bulmak. Lafı fazla uzatmadan bir de Uğur Mumcu arkadaşımın bir yakınmasına bir eklemede bulunayım. Türkiye'de demokrasinin sıkıntılarını, kusurlarını sayarken mesela, bugünkü meclisteki milletvekillerinin parti oligarşileri tarafından atanmış milletvekilleri olduğunu da bir tenkit olarak ileri sürdü. Korkarım bunun çaresi yok. Bir ülkede, ülke genelinde demokrasi olması için, ille partilerin içinde de demokrasinin olması, oligarşinin olması gerekmiyor, zaten biliyoruz ki partilerin içinde oligarşiyi kırmak mümkün değil, oligarşinin demir kanunu yüzyıldır biliniyor. Yani ne yapacağız diye Uğur Mumcu'ya sormak isterim. Parti oligarşilerine siyaset yasağı mı koyacağız 12 Eylül'ün yaptığı gibi. Adamlar bileklerinin haklarıyla gelip döndüler, bunu engelleyemeyiz, onun için parti oligarşileriyle uğraşmayı bir kenara bırakalım, biz partilerarası demokrasinin yolunda gidip gitmediğine bakalım.

Ufuk Uras - Teşekkür ederim, buyrun Sayın Mumcu...

Uğur Mumcu - Hemen Mete Tunçay arkadaşımızı yanıtlayayım. Parti içi demokrasi olmadan partiler demokrasi kuramaz. Bugünkü yasaklı sistemde üniversite öğretim üyeleri partiye giremezler. Sendikacılar giremez. O zaman ne oluyor, sadece dişi, doktor, avukat, serbest meslek sahibi insanlar bütün partilerden, bütün toplumsal kesimlerden gelip siyaset alanını işgal ediyorlar. Naylon delegeler, biz bunun kavgasını çok verdik, giriyorsun seçime, bin tane zarf geliyor, ne öyle adres var, ne öyle ad var, ne öyle mahalle var. Hani biz hayali ihracata kızıyoruz, hayali milletvekilleri var. Şimdi bunlarla uğraşmak bizim asli görevimizdir. Şimdi çoğulcu demokraside, tabii siz düşünce yasakları yasaklansın, parti liderleri, o 12 Eylül'e özgü ve ANAP'a özgü bir yöntemdir. O liberal ANAP çıktı siyaset yasakları devam etsin di-

ye propaganda yaptı. Bizler Süleyman Demirel yönetimiyle, başbaşa, dışdışe mücadele etmemize rağmen onun özgürlüğü için de yazılar yazdık. Ama eski Süleyman Demirel hiç bu kadar özgürlükçü değildi. Aziz Nesin'in deyişiyle bir daha ihtilal görürse, komünist olacak; ama Türkiye'de bir oyun yazarı yok. Çıksın savcı Demirel, 80 öncesi Demirel'le, 80 sonrası Demirel'i karşılaştırsın, biri sanık, biri savcı olarak tam 180 derece ters düşeceğini savunuyorlar.

Şimdi partiler içi demokrasi bir kere siyaset yasağı tümüyle kalkar, artık bilgisiyar çağına geldik, bilgisayar çağında naylon delege olmaz. Siz biliyorsunuz, Türkiye'de, nüfus sayısı artınca seçmen sayısının da artması gerekir, bizde nüfus artışı olmuş, seçmen nüfusu azalmıştır. 1 milyon oy sahtedir 77 yılında, bu kadar açık. Şimdi bunlarla uğraşma, Sayın Mete Tunçay'la anlaşma yapalım o tarihle, ben de coğrafya ile uğraşayım.

Yani şimdi şaka bir yana bunlarla uğraşmak gerekir. Yoksa gidiyorsunuz, siz, ben yurttaş olarak oy kullanıyorum. Bir takım düzmece belgelerle oluşan milletvekilleri geliyorlar, beni temsil ediyorlar. Ne hakları var? Serbest seçim ve bütün delegelerin katılacağı seçim. Parti oligarşileri ancak öyle yıkılır.

Gelelim sözlü sorulara...

Gazeteci terörist mi diyor, gazeteci görev şehididir. Güneydoğu da kimse özgür gazetecilik yapamaz. İki nedenle yapamaz; bir, devlet baskısı, MİT korkusu nedeniyle yapamaz; iki, PKK terörü nedeniyle yapamaz. PKK aleyhine haber yazabilecek bir muhabir o gün öldürülür, ya da güvenlik güçlerini eleştiren bir gazetecinin de yerel sınırlar içinde mutlaka başına bir dert gelir, başına dert gelenleri de biliyoruz. Öldürülenler, kaçırılanlar var...

Güneydoğu bir savaş alanıdır. Şimdi terörizmin ve teröristin tanımı çok açık. Her kim ki silah kullanır, adam öldürür, o teröristtir. Devlet terörü de vardır. Devlet terörü de şiddet için şiddet kullanmaktır. Bunları da biz kendi köşemizde gazetecilik olanakları içerisinde sergilemeye çalışırız. Daha dün Dev Sol olayı nedeniyle yazdığımız bugünkü yazıya bakarsanız, yargısız infazdır bu. Ben Dev Sol'a karşıyım, Dev Sol'la elimden geldiği kadar siyasi mücadele yandaşım. Ama bir de maddiyonun öte yüzü var. Güneydoğu'da görev yapan polisler, jandarmalar, mehmetçikler, subaylar, onlar da bu memleketin evladlarıdır. Onların da a-naları babaları var. Onlar da vatan koruyorlar. Şimdi 18 yaşındaki Kürt gencine de, mehmetçiğe de aynı yürekle bakmayan insan, insan değildir. Vietnam'da Amerika gibi güçlü olanakları olan ordu bile sürekli orada adam tutmaz. Çünkü insanlıktan çıkar güvenlik gücü de. Ve karşılıklı öğ alma duygusu yerini alıyor görev bilinci yerine. Kaldı ki özellikle 80'den sonra başlayan emniyet güçlerinin

deki tarikatlaşma, emniyet güçleri içindeki partizan atamalar, siyasal koşullandırmalar da buna yol açıyor. Şimdi olaylara çok daha geniş açıdan bakmak gerekiyor. Şimdi Sayın Ekinci ile de anlaşılmadığımız noktalar var. Sayın Ekinci TİP milletvekili idi. Ben de o partinin seçmeni idim. TİP olaylara sınıf açısından bakardı. Çünkü Marksistler olaylara sınıf açısından bakarlar. Şimdi Tarık Ziya Ekinci sınıf açısını bir ölçüde terk edip yalnızca ırk açısından bakıyor. Türkiye'de, şimdi soruyorum, somutlaştırıyorum; Kamran İnan kadar Türk devletin ayrıcalığından yararlanmış ikinci bir siyasetçi var mıdır? Bugünkü dışişleri bakanımız Kürttür. Yani bir insana Kürt diye baskı yapılmıyor Türkiye'de. Sıralayayım, meclisin açılış gününde, başkanlık kürsüsünde oturan Septi Ağaoğlu Kürt'tür ve Şeyh Sait'in torunlarındandır; Melik Fırat Kürt'tür Şeyh Sait'in torunlarındandır. Ben Türk ordusunda er olarak askerlik yaptım. Siyasal nedenlerle bana bir demiri bile Türk Genelkurmayı çok gördü. Ama örneğin, Cibrani aşiretinin ünlü lideri Cibranlı Halit Bey'in torunlarından Mehmet Emin Sever binbaşısıdır ve doktor binbaşısıdır. Devletin zulmü kapısına uğramamıştır. Establisment önemlidir. Behice Boran Türktü, zulme uğradı. Orhan Aypaydın'a, Menderes'in avukatı, Barış Demeği üyesi, İstanbul Barosu Başkanı ölüm döşeğinde bile pasaport verilmedi. Ama Kürt ileri gelenleri bakanlıklarda çeşitli postları paylaştılar. Kürt Türk ayrımı yok. Şimdi ben Damat Ferit bir İngiliz işbirlikçisidir dendiği vakit alınır mıyım bir Türk vatandaşı olarak. Elbette emperyalizmin uşakları vardır. Türkte vardır, Kürtte vardır, ne farkı var. Damat Ferit Türktür ve İngiliz işbirlikçisidir; Seyit Abdülkadir Kürttür, İngiliz işbirlikçisidir. Eğer biz Kürt diye tarihlerden Seyit Abdülkadir'i çıkarıp aklamaya çalışsak o zaman olaylara ırk açısından bakıyoruz demektir. İrkçiliğin çeşidi yoktur. İrkçilik her zaman ırkçılıktır. İrkçiliğe karşı çıkmadan da çağdaş olunmaz, demokrat olunmaz, sosyalist olunmaz.

Şimdi Güneydoğu olaylarına gelince değerli konuklar, değerli dinleyiciler... Türkiye'de biz Türk aydınları olarak, Sayın Ekinci Kürt aydını olarak, ne Türk tarihini bilebiliriz doğru dürüst, ne de Kürt tarihini. Resmi ideoloji, yasaklar şunlar bunlar.. Örneğin Genelkurmay'ın kendisi bile, kendi çıkardığı iç ayaklanmalar kitabını yasak saymış, 1972 yılında toplatmıştır. Peki şimdi sayın Mete Tunçay'ın Tek Parti kitabında okuyorum. Ben için bir bilgi sahibi değilim diyor, buna benzer bir laf. Tavsiye edeyim, sahafları izlerse orda kopyaları bulunuyor onların, ben vereyim bir tane. Şimdi, yasak, fakat biz bulduk, sahaflarda. Bir eski generalin oğlu satmış, biz bulduk, fotokopisini aldık, bizde var. Şimdi, biz tarihi bilmiyoruz. Kürt tarihini bilmiyoruz. Örneğin, başımdan geçen bir olayı anlatayım. Şeyh Sait ayaklanması olayını hazırlıyorum. Diyoruz ki Hormek aşireti ihbar etti. Şimdi yazar yazmaz mektuplar geliyor, hayır biz etmedik, hiçbir Hormekli ihbar etmez. Şimdi eğer böyle du-

yarlı konumda bir gazeteci belgesini bulmadan yayın yapabilir mi, bunu düşünmek gerekir. Mehmet Şerif'in Varto Tarihi kitabında ve başka başka kitaplarda, bunların belgeleri vardır. Oğlu bana yazıyor, 3 kere ihbar etti diyor. Şimdi aşiret ilişkilerini, aşiret ipoteklerini aşmadan, ne Türk tarihine bakabiliriz, ne Kürt tarihine bakabiliriz. Şimdi Güneydoğu'da yaşanan olaylar, geçmiş tarihteki olaylar, bunların aşiretlerle de ilişkileri vardır, aşiretlerle de ilişkileri olduğu gibi, bakın Londra antlaşması, Sevr antlaşmasına bakın; bunların her birinde Türkiye'yi emperyalist bölme politikasında taktikleri, stratejileri vardır. İngiliz belgeleri, Amerikan belgeleri üzerindeki gizlilik kalkmıştır. Buralarda okursanız binbaşı Noelin den, Bedirhan aşiretinden, Kamuran Bedirhan'ın oğluna başlarız, bir sürü Kürt işbirlikçisini, Türk işbirlikçisi ile biliriz. Şimdi Baytar Nuri Kürt aydını, Kürt eylemcisi ve lideridir. Baytar Nuri kendi Dersim Tarihi kitabında açıklıyor ki, Şeyh Rıza olayı anlatıyor, meşhur Alişan Koçgiri isyanının lideri, Alişan Ruslarla işbirliği yapıp bir Kürt devleti kurmak istiyor; bunları da görmezlikten gelecek miyiz?

Şimdi bugün Türkü Kürt'e, Kürt'ü Türk'e düşman eden bir politika var. İşte buna karşı çıkmalıyız. Buna karşı çıkarken de, Güneydoğu'daki ağalık, şeyhlik, yani feodal, yarı feodal yapıyı aşmalıyız.

Şimdi geliyorum terör olayına; terörün sağcısı, solcusu, Kürt'ü, Arap'ı olmaz. Biz Türk aydınları olarak, aydın olarak, insan olarak, devlet terörüne de, PKK terörüne de karşıyız. Ama bazı arkadaşlarımız insan haklarını Diyarbakır ve mücavir alanla sınırlı sanıyorlar. Diyarbakır'daki insan haklarıyla Edirne'deki insan hakları eşdeğerdedir. Şimdi eğer, PKK terörünü devlet terörüyle birlikte açıkça kınamazlarsa inandırıcı olabilirler mi? 7 tane mühendisi kurşuna dizdiler, Elazığ'da 7 tane mühendis, işte Dev Yol siyasetinden 7 mühendis. Bunu bana anlatan Dev Yol lideri, Oğuzhan Müftüoğlu. Peki, onlar da vatan evladı. Neden bir tekiniz çıkmadınız, bu insanları suçlamadınız, siz sadece Diyarbakır'ın milletvekili değilsiniz, bütün Türkiye'nin milletvekilisiniz dediğimizde Kürt kökenli milletvekilleri açıkça söyleyeyim, adlarını da veririm gerekirse; biz nasıl kınayalım, PKK bizi de öldürür, dedi. O zaman gidin butik açın, bizi de Dev Sol öldürür dedim.

Şimdi değerli arkadaşlarım, 20. yy. saplantılar çağı değil, ırkçılık çağı hiç değil; 20. yy. da yalnızca ve yalnızca yurttaşlık bilinci vardır, insan olmak vardır, hümanizma vardır, öbür tarafı boş laftır, öbür tarafı militarizme, faşizme alet olmak demektir. Bugün görüyoruz şurdada, küçük küçük alkışlarla görüyoruz; yapılan şudur, bir yanda Kürt şövenizmi, öte tarafta Türk şövenizmi. Türk ve Kürt şövenizmi düşman kardeşlerdir ve ikisinin vuracağı kapı da militarizmdir. Teşekkür ederim.

Ufuk Uras - Teşekkürler Sayın Mumcu,

buyrun Sayın Hatemi.

Hüseyin Hatemi - Efendim, bana bir soru geldi. O da İslamla demokrasinin bağdaşması konusundaydı. Bu soru çerçevesinden, bu soru açısından bakarak görüşlerimi bir kere daha süresi içinde arzetmeye çalışacağım.

Bir kere bu demokrasinin yapısal sınırları hakkında belki en doğrusu Sayın Ekinci'nin dediği gibi sosyolojik yapıdaki engeller diye anlamak ve o açıdan bakmak iyi olurdu. Fakat ona da değinildi çeşitli konularla. Mesela bizzat Sayın Ekinci Kürt sorununun demokrasinin başlıca sorunu olduğunu söyledi. Fakat bende genel olarak zaten ırkçılığın hukuk devletinin belki başlıca düşmanı olduğunu söylemiştim. Kürt veya Türk zikretmeksizin, bu bakımdan ben de prensipte Sayın Uğur Mumcu gibi düşünüyorum. Türk şövenizmi neyse Kürt şövenizmi de odur. Hiç bir şövenizmin diğerine tercihi diye bir şey bahis mevzuu olamaz. Geçenlerde mesela, bir toplulukta, İslamın bu yönden birleştiriciliğinden bahsedince, şöyle tepkiler gördüm; insan olarak, hepsi insandır, herkes insandır demesi İslamın, bir ırk diğerine üstün değildir demeye mani değil. Ve bunu söyleyen de eski bir müftüydü. Ama başka eski müftüler de Kürt şövenizmi yapıyor. Ve şövenist oldukları anda, şövenizmin bilincine vardıkları anda da İslamı terk ediyorlar, eski müftü oluyorlar. Şu halde burada yararlanacağımız yine ister istemez, isterseniz kelimeden korkuyorsanız, şeriat demeyin, hatta İslam demeyin, yaratıcının koyduğu değişmez ölçüdür. Yani hukuk devleti, ancak bir sağlam temele dayanabilir. İlahi sevgiden kaynaklanan adalet ölçüsüne. Yoksa mesela Sayın Ekinci şeriat kelimesini kullanarak İslamla demokrasi, İslami ideolojilerle demokrasi bağdaşamaz dedi ve bunun üzerine soru soruldu. Fakat kendisi de bir başka şeriatın varız oldu burada. İster istemez. Çünkü ne dedi; emekçi sınıfın yararına göre demokrasi. Bir kere yarara dayanan hukuk devleti olmaz. Yarar sağlam bir temel değildir. Siz emekçi sınıfın yararına demokrasi derse, işte sizin de söylediğiniz gibi yapılan hatalar dolayısıyla, parti bürokrasisi içinde, emekçi sınıfın füzuli kahyası olarak bir bürokratik sınıf ortaya çıkar, emekçi sınıfın yararına hareket ettiğini söyler. Diğer taraftan da bizzat Marksizm demiyor mu, mesela gelişmeyi, hangi gelişmenin itici gücünü, hangi sınıf temsil ediyorsa, şu halde üst yapı ona göre belirlenir. O zaman elimizden sağlam temel gitti işte. Emekçi sınıfının ahlakı diye olmaz. O zaman o yörede, o çağda emperyalizm hakim olur. Dünyada şimdi hele, bu çelişkiyi iyi bir şekilde koymadığı için Sovyetler ortadan çekilince Amerika'nın dizginsiz batılına kaldı dünya ve o bakımdan bilhassa hukuk devleti tehlike karşısındadır. Bu defa pragmatizm sizin tabirinizle nikabı altında yine yarara dayanan, çıkara dayanan bir ahlak görüşü. Biz değişmez derken, yani en ince teferruatına kadar, yönetmelik kurallarına kadar kurallar de-

ğişmez demiyoruz. Kuran'ı Kerim şeriat derken zaten hukukun üstünlüğü ilkesinden başka bir şey kastetmiyor. Emr'de, yani devlet yönetiminde sana verilen şeriate uy diyor. Yani bu yüksek değişmez yüce değerlere uy. O değeri de iki cümlede özetleyebiliriz. Birincisi yaratıcının ilahi sevgisinden yaratıklarıyla karşılıklı akım şeklinde olan, önce rahmet, ondan sonra bu bilince varanlarla, sevgi dediğimiz dereceye varan karşılıklı ilişki, ondan sonra da bundan aksederek bütün insanlığa, bütün çevreye şefkatle, merhametle ve hiç değilse adaletle bakma. Bu temele dayanmadıkça hukuk devleti olmaz.

Bakın insan hakları nazariyesine katkısı en fazla olanlardan **Thomas Paine** zaten bu gerçeği şöyle söylemişti. Daha nazariyenin bu terimlerle, yeryüzünde ilahi sorumlulukla, insanın yaratıldığı andan itibaren başladı. İnsan hakları sonradan icad edilmiş şeyler değil. Allahın insana verdiği görev dolayısıyla, o görevi yapabilmesi için yapılmış haklardır. Niçin insanın hakları, insanın ilk yaratılış zamanına götürülmesin? Götürülmemesinin sebebi türedi hükümetlerin araya girerek, küstahça insanı insanlıktan çıkarmaya uğraşmaları olmuştur. Ve bunları tercüme eden de teşekkürle zikrediyorum ki Sayın Mete Tunçay'dır. Bugün Avrupa'daki hükümetlerin en büyük kötülüklerinden birisi insanın insan olarak, yaradaniyle arasına büyük bir uzaklık konup, geriye atılması, bu yapay uçurumun da birbiri ardınca sıralanmış bir takım engellerle, ya da insanın geçmek zorunda kaldığı geçit kapılarıyla doldurulmuş olmasındır. Yani yabancılaştırma sömürüden önce başlamıştır. İnsan bugün de yapılmak istendiği gibi, çeşitli şekillerde söylediğim gibi, özel televizyon kanallarıyla bilhassa, önce kafaca köleleştirilmiştir, başka insanların daha iyi düşüneneceği, daha üstün olduğu, daha seçkin olduğu, onun başka tanrısı olduğu ve o tanrının kendi tanrısına üstün olduğuna inandırılmıştır. İnsan önce tabiri mazur görün, önce kazlaştırılır ki, sonra yolunsun. Yoksa kazlaştırmadan yolmaya imkan yoktur. Yabancılaştırma sömürüden önce başlar. Bundan kurtulabilmemiz için de mutlaka bu değişmez adalet değeri ve ilahi sevgi temeline varmamız lazım.

Gene tamamen prensiplerde Sayın Mumcu'nun söylediklerine katılıyorum, fakat bir noktada gene hakça konuşalım. Mesela Kamran İnan örneğini verdiler. Biz de kendimizi Kürt saymayan kişiler olarak, şunu düşünelim. Mesela Kürt'üm deme hakkı olursa daha güzel olur elbette. Yoksa ben dağ Türküyüm, ayaklarımdan kart kurt sesi çıktı, veyahut Nevruz bayramı Ergenekon bayramıdır, şu anda bunlar gerçek Türklere, ancak bunu söyle ikrar et ve Kürtçe de mesela yasak dil olsun, ondan sonra sana mevkii var eşitlik var, bu olmaz tabii. Bunu da bizim itiraf etmemiz lazım. Yani ayrılmayalım, insan olarak birarada yaşayalım, çünkü, çeşitli engeller çıkartılıyor karşımıza.

Dışardan mesela, bize sizde insan hakları nazariyesine layıksınız falan gibi yeri geldikçe zan uyandırılıyor. Bakıyoruz Paris şartının başı, biz ikide bir Paris şartı diyoruz ama el uzattığımız zaman yine bir vitrinle karşılaşılıyor. Yani şu istiklal caddesinde kızarmış tavuğa bakan adamlara benziyoruz. Çünkü başlığına bakıyoruz, bir yeni Avrupa için Paris şartı. O halde bu dışarda da yanlış şeyler, söyledikleri şey, bütün insanlık için gayet doğru şeyler. Demokrasinin temeli hukuk devletidir, vazgeçilmez şarttır diyor. Ama yeni bir dünya için Paris Şartı demiyor. Ve biz el uzattığımız zaman bilmem şu, bu dünyaya mensup değilsiniz, siz bir elinizi çekin bakalım, kendi kendinize gelin güvey olmayın deniyor. Biz böyle dediler diye Avrupalılar ne hukuk devletinden vazgeçeceğiz, ne insan haklarından ama bir de Kur'anı Kerim'e bakalım, yani ağzımızın suyu boşyere akmasın, bu vitrindeki kızarmış tavuğa, evimizde alası var. Teşekkür ederim.

Ufuk Uras - Teşekkür ederiz efendim, buyrun Sayın Erkmen...

Hayrettin Erkmen - Sayın Başkan teşekkür ederim. Ben birinci konuşmamda geri bıraktığım kesim üzerinde kısa bir açıklama yapacağım, hoşgörünüze şüğünarak.

Eğer demokrasi, demokratikleşme egemenlik hakkı üzerindeki iddialardan doğmuşsa, ki doğrudur, doğmuştur; egemenlik hakkı üzerindeki iddiaların dışarda yarattığı hava ve kavgalar, Osmanlı İmparatorluğuna kısmen sızmış ve orda izlerine rastlanmıştır. Tıpkı İngiltere'nin taviz verme davranışı gibi, Osmanlı İmparatorluğunda da egemenliği paylaşma arzusu veya imkanı sebebi ittifakla, Tanzimat Fermanıyla ve sonra 1876-77 Anayasası ile gösterilmiştir. Gene Osmanlı İmparatorluğu döneminde II. Meşrutiyet sırasında Türkiye'de bir parlamento vardır. Cumhuriyet'te de önemli bir parlamento vardır. Fakat bu parlamentoların tarifine uygun biçimde yapıldığı, kurulduğu ve bekleneni verdiğini söylemek mümkün değildir maalesef. Çünkü bir kere parlamentoya girecek adayların belirlenmesi, partilerin en üst düzeyindeki yöneticiler tarafından belirlenmekte ve halka sunulmaktadır. Halkın bunlara verdiği oylar, kullandığı oyların onları temsil yetkisiyle techiz ettiği veya tanzif ettiği tefsirine gitmek kolay da değildir. Bu bakımdan cumhuriyet döneminde, ta 1945'li yıllara gelinceye kadar, parlamentonun mevcudiyetine rağmen, demokrasi Türkiye'de halkın bilincine ulaşabilmiş değildir. Ve yöneticiler de o tarihe kadar halkın bilincine demokrasiyi ulaştırmak veya demokratik rejimi halka maletmek için herhangi bir ciddi çaba harcamış değildirler. 1945 yılından itibaren çok partili rejim ortaya çıkınca, halk ilgi göstermiş bu gelişmeye. Ve ilgisi katılmaya gitmiştir, hakikaten beklenmedik bir ölçüde katılmıştır demokratik rejimin gelişmesine, sistemin oluşmasına. Ve böylece halk içinde demokrasi şuuru bilinci

ve sevgisi, ilgisi teşekkül etmiştir. Ne yazık ki, arka arkaya gelen, askeri müdahaleler, bu bilinci körleştirmiştir. Körleştirmiştir, çünkü bizim halkımızın devlete, özellikle orduya karşı, korkuyla karışık bir hürmeti bir saygısı vardır. Kimse çıkıp da, ne yapıyorsunuz, bizim seçtiklerimizi nereye götürdünüz, neden görevden uzaklaştırdınız, neden kötü muamele yapıyorsunuz, neden bunları cezalandırıyorsunuz diyememiştir. Diyemediği için de müteşebbisler, mütecasirler, af buyrun, hükümlerini icra etmişler ve Türkiye karanlık yıllar geçirmiştir. Mete Tunçay'ın bir lafına katılıyorum. Zenginlik, demokrasi zenginlik işidir diyorlar ama, ekonomik anlamda değil de, insan unsuru bakımından zenginleşmesi lazımdır bir ülkenin, demokrasiye köklü biçimde oturabilmesi için, insan unsuru bakımından...

Siyaset yapacak insanların demokrasiye inanmış olmaları lazım. Demokrasiyi benimsemiş olmaları lazım. Aksi halde demokrasi bir lüksten işleri geçemez. Ama ne yapalım ki, bu müdahaleler siyasette yetişmiş olduğu farzedilen veya öyle tanınan bilinen insanları bir kalemde siliyor.

Bugün de gene çok partili demokrasi içindeyiz. Ama kim iddia edebilir ki seçilen insanlar hakikaten demokratik bir sürecin ürünleridir ve halkı bi hakkın temsil ederler. Bunun daha evvelde görüşmeler arasında sözü edildi. Adaylar nasıl belirleniyor, en üst düzeydeki parti yöneticileri tarafından belirleniyor. Başka yolu yok diyor Mumcu. Var. Oldu başka yolu. Türk tarihinin tatbikatında var başka yolu. Evet bütün bunlar oldu. Hiç adayların seçiminde 1950'li yıllar ortalarına doğru herhangi bir yolsuzluk yahut şüphe veya gölge söz konusu olmadı. Ondan sonra yavaş yavaş dejenere oldu bu sistem. Dejenere oldu ve dejenerasyonu önlemek mümkün iken, bunu da siyaset kadroları ihmal ettiler. Bu da siyaset kadrolarının kusurları hanesine yazılmalıdır. Mümkündür. Yani adayları halka seçtirmek ve adaylıklarına inanmak, onlara güvenmek mümkündür, bu sistemleri oturtmak mümkündür ve lazımdır. Bugün 12 Eylül sonrasında partilerin kapatılması, insanların takip edilmesi ayrıca demokrasiyi yozlaştıran tedbirler olarak maalesef tarihimizde yer almıştır. Parti kapatılıyor, niçin parti kapatılıyor? Parti bir hükmü şahsiyettir. Ve malları da hazineye malediliyor. İnsanların kendi ceplerinden tasarruflarından edindirdikleri mallar, varlıklar, hazineye malediliyor. Ne hakla? Kapatılıyor partiler, yenisine müsaade edilmiyor, partilerin gösterdiği adaylar veto ediliyor. Bunlar görülmüş, tatbikatlar değil, işte bunlar sınırlar, bunlar kötü örnekler. Bunlar sınır da değil, bunlar tecavüzler, saldırılar, bunlar demokratik hayatın gelişmesini baltalayan saldırılar. Ve hoyrat hareketler. O bakımdan buna karşı durmak lazım.

İşte bu gibi panellerin, bu gibi toplantıların, tartışmaların etkisini, faydasını burada aramak lazım. Sessiz toplumlarda hiçbir şeye varamayız.

Sessiz toplumlardan kurtulmamız lazım artık. Sessizlikten kimseye fayda gelmemiştir. Sessiz insan, hani korkak bezirgan ne kâr eder ne zarar diye bir laf vardır. Sessiz insan da ne temayüz eder ne hizmet verebilir. O bakımdan mutlaka fikirleri her düzeyde söylemek, tartışmak ve topluma yararlı katkılarda bulunmak her münevverin, her okumusun, her vatandaşın hakkıdır. Bundan kaçınmak da mümkün değildir. O bakımdan bu toplantının, belki şu kesiminin faydası, şu konuların dile getirilmiş olmasındadır. Kâdî meselesi de dahil olmak üzere ki İkinci arkadaşım şimdi onu kendi üslubu içinde karşılayacaktır.

O sorulara ben de katılıyorum, imzamı atarım altına, o bakımdan bekliyorum hararetle ve heyecanla. İnşallah bizi ikna eder ve beraber yaşama felsefesini benimsetmek hususunda yardımcı olmayı da vaat eder burda da bir barış içinde çıkarız buradan...

Teşekkür ederim....

Ufuk Uras - Teşekkürler, buyrun Sayın Ekinici.

Tarık Ziya Ekinici - Sayın başkan, tespit ettiğiniz konuşma sınırını aşarsam beni mazur görmenizi rica ediyorum. Hem bana yöneltilen soruların çokluğu, hem de konuşmamı hedef alan saldırıların çokluğunu göz önünde bulundurarak bana bu imkanı bahşetmenizi rica ediyorum. Kaldı ki panelin sonuna geldik, sayın dinleyicilerin de sabrına sığınarak biraz aşarsam beni müsamaha ile karşılamanızı rica ediyorum.

Efendim, tabii demokrasinin önündeki engeller veya sınırlar konusunda sunmak istediğim tebliğin tümünü açıklayamadım maalesef. Başlıklar halinde onu kısaca vereyim, ondan sonra sorulara geçeceğim.

Demokratikleşmeyi sınırlayan bir diğer engel de şöven milliyetçi şartlanmadır. Türkiye'de şöven milliyetçi şartlanma çok ileri boyutlardadır. Çünkü Türkiye'de milliyetçilik iç dinamiklerle oluşan bir milliyetçilik değildir, bir tepki milliyetçiliğidir. Kökeni Jöntürklerle kâdar gider. Bugün de bu şöven milliyetçilik doğrultusunda Kürtlere yönelik, Kürtleri düşman belleyen bir biçimde şartlanma vardır Türkiye'de.

Bir diğer faktör, bir diğer engel de demokratikleşme için, sınırlı örgütlenme hakkıdır. Türkiye'de bugüne kadar ciddi şekilde örgütlenme hakkının önündeki engeller kaldırılmamıştır ve örgütlenmeye imkan verilmemiştir. İşverenlerin dışında. Çünkü 12 Eylül rejimi her türlü örgütlenmeyi yasakladı. Örgütlenmeyi vatan hiyanetiyle eş anlamlı tuttu. İşverenlerin dışında hiç kimsenin örgütlenme hakkı ve konuşma hakkı yoktu. Sağda solda bırakılan birkaç örgütte 12 Eylül rejimiyle tam uyum içine giren örgütlerdi, isimlerini saymama gerek yok. Çoğulcu, katılımcı, sivil toplum kurumlarına öncelik veren demokrasinin Türkiye'de kurulması-

nın birinci koşulu, her alanda insanlarımızın örgütlenmesi, görüşünü söyleyebilmesi, gerektiğinde devlet erkini bölüşerek, devletin adım adım küçülmesini sağlayacak istikamette toplumun gelişmesine katkıda bulunmak.

Devletin küçülmesi derken, ben iş çevrelerinin devletin ekonomik yönden küçülmesi temennisini burada dile getirmek istemiyorum. Benim söz konusu etmek istediğim toplumun demokratikleşmesi doğrultusundaki küçülmedir.

Bir diğer şey demokrasi kültürünün eksikliğidir. Türkiye'de demokrasi kültürü yoktur. Kafalar şartlanmıştır. Bu şartlanmadan kurtulmadıkça Türkiye'de bütün yasalar değişse ve toplum açılrsa, her türlü olanak sağlansa da Türkiye'de demokratikleşmeyi ileri götürmek mümkün değildir. Evvela demokrasi kültürü, insan haklarına, barış, eşitlik, özgürlük, dayanışma ve ırkçılığın reddi gibi temel insani değerlere saygılı olma bilincidir. Her türlü düşünceye saygılı olma ve örgütlenme hakkına hoşgörüyle bakma bilincidir. Irkçı ve şöven milliyetçi baskılara direnebilme bilincidir. Kimden gelirse gelsin buna karşı çıkabilme bilincidir. Silahsız, saldırsız, gösteri ve yürüyüş yapma hakkına hoşgörüyle davranma ve buna müsamaha gösterme, bunu savunma bilincidir. Halkların ve ulusların kendi geleceklerini özgürce tayin etme demokratik hakkına saygılı olma bilincidir. Demokrasi kültürünü yaymak ve yerleştirmek için gerekli koşulların hazırlanması demokrasinin bir yaşam biçimi haline gelmesinin ön koşuludur. Ve keza diyalog kurabilme, ve keza diyalog kurarak başkalarıyla tartıştıktan sonra bir mutabakata varabilme suplesini gösterme bilincidir. Bunlardan yoksunsak biz Türkiye'de kolay kolay demokrasiyi kuramayız.

Vatandaşın güvensizliğin sürdüğü ve merkezi devlet otoritesinin herşeyi eline aldığı dizginlediği bugünkü gibi bir toplumda demokrasiyi kurmak çok zordur. Vatandaş da diyor ki, ben diyor, eğer sana, otur dilediğin gibi örgütlen dinsel alanda, kendi cemaatinle kendini yönet dersin diyor, ben böyle laiklik anlayışını kabul etmem. Çünkü laiklik elden gider, diyor. Şimdi laikliğin birinci temel kuralı her cemaatin özgürce örgütlenme hakkıdır. Yani İslam cemaati örgütlenip, kendisi yönetecekse, bu hakkı tanımak zorundasınız, tanımalısınız. Devlet oturacak dini yönetecek, böyle demokrasi olmaz.

Şimdi tutuyor Türkiye diyor ki, çağdaş ülkelerde, batı ülkelerinde ne varsa bende de o olacak; hiçbir şey onlardan eksik olmayacak. Bunu sayın başbakan söylüyor. Çünkü onlarla bütünleşmek istiyoruz. Sayın Mete Tunçay'ın sorduğu bir soru vardı, ona geleceğim bu vesileyle. Diyor ki herşey olacak diyor, herşey olacaksa komünist partisi olmalı. Yani sen komünist partisini yasaklamakla neyi sağlamış oluyorsun. Çıkar adam partisini kurar, partisini kurduktan sonra mücadelesini verir, kamuoyunda bir destek sağlar, sağlamazsa

gerekli kaderine razı olur. Demokratik düzen budur. Vatandaş eğer ben komünist partisinin kurulmasına olanak veririm, memleket parçalanır, Türkiye gider, işte, nereye giderse.. Eskiden çok söyleniyordu, şimdi o söylemler kayboldu.. Ondan sonra örgütlenme hakkının yalnız Türklere ait olduğu tezi çok yanlış bir tezdır. Eğer ülkede Kürtler varsa, nüfusun beşte biriyse, bunların da örgütlenme hakkı vardır. Hem de her alanda örgütlenme hakkı. Demokrasiye inanıyorsanız, Kürtler her alanda kendi kimlikleriyle örgütlenmelidir. Bu hakkı tanımalısınız. Örneğin böyle bir panel varsa, bu panelde demokrasinin tartışılabilmesi için Kürt kökenli bir yurttaşın da buraya çağırılması gayet doğal karşılanmalı ve buna tepki gösterilmemelidir. Şimdi nasıl bir entelektüel baskıya maruz kaldığımı biraz sonra anlatacağım.

Yani terör, terör sadece silahla işlenen bir terör değil. Bir de entelektüel terör var. Adam son derece kuvvetli bir hatıptır, güzel konuşmacıdır ve biraz da belli bazı paralellik kurarak, tarihte geçmiş olaylarla paralellik kurarak, beni onlarla aynı siyasi kategori içersine sokmak suretiyle bir entelektüel baskı altına almak istiyor Sayın Mumcu. Entelektüel terör, silahlı terörden çok daha tehlikelidir. Benim de konuşma, benim de sizinle tartışma, sizinle eşit hakta olarak demokrasi sürecine müdahale etme hakkımı tanımalısınız. Bu hakkı bana tanımadığınız zaman siz demokrat falan olmazsınız, kusura bakmayın.

Uğur Mumcu - Tanımıyor muyuz?

T.Z. Ekinci - Tanımıyorsunuz Sayın Mumcu. Beni kimle bir tuttunuz. Onu sırası geldiği zaman konuşursunuz.

Uğur Mumcu - Şimdi Sayın Ekinci, konuşurum, konuşurum ama...

T.Z. Ekinci - Konuştunuz zaten, en ağır tartışmalarla konuştunuz...

Uğur Mumcu - Konuştuk tabii, ben de konuşacağım, siz de konuşacaksınız, halk karar verecek, ama...

T.Z. Ekinci - Tamam, konuştunuz, ben de sizi dinledim değil mi, dinledim...

Uğur Mumcu - Tamam, buyrun...

T. Z. Ekinci - Devletin otoriter merkezi yapısı da demokratikleşmeye bir engeldir. Mutlaka de santralizasyona gitmelidir ve mutlaka yerel örgütler, yerel parlamentolar oluşturulmalıdır. Merkezi otoritenin erki mutlaka etrafa dağıtılmalıdır. Başka türlü demokrasi olmaz. Bugünkü toprak mülkiyeti de demokrasiyi sınırlayan önemli bir engeldir, Sayın Mumcu. Bunu söyleme imkanı bulamamıştım. Çünkü siz bana adeta ağalık müessesini himaye eden bir tavır içine girdiğimi, sınıf kavramını tümünden reddettiğimi ve demokrasinin karşısında bir kişi olarak beni lanse etmeye çalıştınız. Öyle değil Sayın Mumcu.

Şimdi Türkiye'de toprak mülkiyeti demokrasinin en önemli engellerinden biridir. Nüfusun % 50'ye yakın bir kısmı tarım sektöründe yaşıyor ve tarım sektöründe yaşayan bu nüfusun büyük bir çoğunluğu topraksız, az topraklı köylülerdir. Bunlar yaşayabilmek için mutlaka ya icar edecek toprağı, ya maraba olarak çalışacak, ya yarıcı olarak çalışacak ya da tarım işçisi olarak çalışacak. Şimdi bu insanlar Türkiye'nin feodal değer yargılarının çok yürürlükte olduğu özellikle doğu ve güneydoğu bölgelerinde yani Kürtlerin yoğun olduğu bölgede bu insanların siyasi olarak özgürce iradelerini kullanmaları mümkün değildir. Oyları denetim altındadır. Sosyal ekonomik bakımdan da denetim altında oldukları gibi. O halde bu vatandaşların özgürce kendi iradelerini kullanabilmeleri için, demokrasi sürecine katılabilmeleri için köklü bir toprak reformu yapılması zorunluluğu vardır. Bu toprak reformu aynı zamanda bir tarım reformu ile desteklenmek suretiyle bu insanlar birer üretici konumuna gelirlerse, özgürce iradelerini kullanabilirler ve demokrasi sürecine özgürce katılabilirler. Ama bugün böyle bir olanak yoktur. Türkiye'de demokrasinin zaafını anlatırken, delege sistemini eleştirdiğiniz zaman, köylerdeki ağaların da nasıl otoriter bir şekilde bütün tebaanın oyununu da nasıl bir partiye yöneltmiş olduğunu gayet iyi bilirsiniz ve söylemeniz gerekirdi. Onu ben tamamlayayım müsaadenizle..

Demek ki sonuç olarak, tarihten gelen otoriter merkezi devlet geleneğine bağlı alışkanlıkların aşılması, devlet birey ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi, sivil toplum kurumlarının gelişmesine paralel olarak devlet erkinin bölüşülmesi, demokratikleşmenin zorunlu koşullarıdır. Demokrasiyi kazanmak için yasal engeller aşılarak, uygun bir zemin hazırlanması ve demokrasi kültürünün oluşturulması gerekir. Bu da ancak demokrasiye gönül veren tüm yurttaşların bilinçli ve özverili çabalarıyla gerçekleştirilebilir.

Şimdi sorulan bazı sorulara kısaca cevap vereyim. Evvela şunu söyleyeyim. Ben hayatım boyunca her türlü şiddete karşı durmuş kişiyim. TİP eski milletvekili ve genel sekreteri olarak, bana ve partime yapılan saldırılarda evvela sağ yanağıma vurduktan sonra sol yanağıma çevirmişimdir ve boyun eğerek gitmişimdir. Bu Sayın Mumcu da dahil olmak üzere, birçok çevrelerin eleştirdiği bir tavidir ve o dönemin gençliğinin bize karşı çıkmasına neden olmuştur. Bunu da gayet iyi hatırlarlar. Bunun için bana kimse şiddeti savunuyorsun diyemez. Ve bunu ima da edemez. Böyle bir ima içine girdiği vakit de entelektüel terörü benim kafama demoklesin kılıcı gibi tutmuş olur. Burada boyun eğmem müsaadenizle.

Tarik Ziya Ekinci sorulara ırk açısından bakıyor denildi. Ben sorulara ırk açısından bakmıyorum, büyük ölçüde sınıf açısından bakıyorum. Ama sınıf açısından bakışın bütün toplum sorunla-

rını ihat edebileceğine inanmıyorum. Çoğulcu bir toplumda, çoğulcu felsefi görüşleri benimsemenin ve tüm felsefi akımlardan yararlanarak, toplum sorunlarına çözüm bulmak gerektiğine inanıyorum. Ve fakat şuna da inanıyorum. Marksizm öyle sandıldığı gibi **declassé** olmuş, bir kenara atılacak bir ideoloji, bir felsefi akım da değildir. Özellikle çağımızda sosyolojiye çok büyük hamleler yaptırmış olan bir ideolojidir ve çok yararlanılması gereken bir ideolojidir. Bir çok konunun açıklanması bakımından da önemlidir. Böyle bir yakıştırmayı da kabul etmiyorum.

Şimdi ben ne Baytar Nuri ile, ne Ankara'da üst yöneticilerle işbirliği içine giren Kürt aydınlarıyla, Kürt zenginleriyle mukayese edilemem, onlarla aynı sepete konulamam. Böyle bir şeyi yapmaya da kimsenin hakkı yoktur, buna da müsaade etmem. Ben Tarık Ziya Ekinci olarak Türkiye'de sürekli şekilde demokratik hak ve özgürlükleri savunmuş, demokrasi mücadelesi vermiş bir kişiyim. Türkiye İşçi Partisi saflarında verdiğim mücadele bir demokrasi mücadelesiydi, demokratik birikime büyük ölçüde katılmış bir vatandaşım. Ve o günkü şartlarda da partimin iktidara geleceğini, bakan başbakan olacağını falan da düşünmedim. Ama o çerçevede demokrasiye, görevimi ifa etmiş bulunuyorum. Bugün de aynı görevi ifa ediyorum. Bana yönelik olan baskıları, çektiğim acıları ve ızdırapları da bugün bir medarı iftihar olarak burada açıklamaya gerek görmüyorum. Hiç buna gerek yok.

Şimdi bir soru da ben sorayım. Bana dediler ki, siz Kürtler, bakan oluyorsunuz, başbakan oluyorsunuz, vali oluyorsunuz, daha ne istiyorsunuz? Ama bir şartla, Kürt olmamı reddetmek şartıyla, Kürtlüğü kabul etmemek şartıyla. Bunu benden istiyorsunuz. Kürt kökenli bir yurttaş olarak, Kürt kimliğiyle ortaya çıktığım zaman hiç kimse bana bu hakkı tanımaz ve nitekim **tanınmamıştır**. Ama bu kimliği terkettiğim anda ve **öngörülen** biçimde Türkiye'de Türkleşme sürecini **benimsediğim** anda bana bütün kapılar açılır, açılmaması için de bir neden yoktur. Şimdi önemli olan bu. Bu mealde bir soru çıkıyor ortaya. Bulgaristan'ın Türk vatandaşlarına yönelik baskılar karşısında Türkiye'de büyük duyarlılık gösterildi, bu duyarlılığa ben de katıldım ve bu baskıları gayri insani baskılar olarak algıladım ve buna tepkiler gösterdim. Fakat bunun bir çerçeve içinde, başka bir ülkenin yurttaşlarına yönelik, insan hakları ihlallerini protesto etmek, karşı çıkmak amacıyla karşı çıktım. Yoksa Türk ırkını yüceltmek, Türk ırkına bütün hakların tanınması yolunda mücadele etmek gibi bir amacım yoktu. Fakat maalesef Türkiye'de olup biten adeta bir ırkçı dalgalanma halindeydi, radyosu, televizyonu, bütün kamuoyu, bütün devlet ileri gelenleri ısrarla bir soydaşlık edebiyatı tutturdular. Bir ara zavallı diyeceğim, Kürtler ya da Kürt mülteciler, vatandaş olmaktansa soydaş olmanın çok daha evla olduğu

kanısına vardılar. Bir ülkede kendi öz vatandaşını başka bir ülkenin vatandaşını olan kendi soydaşlarından, çok daha aşağı konuma düşürürsen, orada birliği falan kuramazsın. O insanlarda ister istemez tepki doğar. Kürtlerde de bir tepkisel milliyetçilik ortaya çıkmıştır, tepki milliyetçiliği..

Sayın başkan, müdahale hakkınız var, istediğimiz zaman müdahale edersiniz...

Bu tepki milliyetçiliği uygulanan ırkçı, şöven politikaların bir ürünüdür. Bunu hiç kimse kaale almak istemiyor, sanki yokmuş gibi farzediyor. Peki ama Bulgaristan'daki Türklerin dillerinin yasaklanması, kültürlerinin yasaklanması ve bulundukları köylerin isimlerinin değiştirilmesi, kendi isimlerini kullanamamaları gibi bir baskıya karşı çıkarken, kendi öz vatanında, kendi öz vatandaşına karşı yapılan muameleyi protesto etmek gibi demokratik bir hakkın kullanılmamış olmasını yadırgamak doğru değil midir acaba? Ve Kürtlerin de, Kürt kökenli yurttaşlarımızın da bu ayrımın yapılmasından ötürü rahatsız olmaları ve buna karşı tepkisel bir milliyetçiliğe yönelmeleri, haklı mı haksız mı, bunu sorarım size.

Şimdi bana sayın hocam dediler ki siz monist ideolojilerin demokrasiyle bağdaşmadığını söylediniz ama, bize bir monist ideolojiyle ortaya çıktınız. İşçi sınıfının anlayışı çerçevesinde demokrasiyi geliştirdiniz. Ben öyle bir tarif yapmadım. Tarifim şudur: İşçi ve emekçi sınıfların, çalışan sınıf ve katmanların yararına gelişen, yani bugün baskı altındaki haklarının bir kısmının zaman içinde adım adım tanınması, verilmesi. Bu hakları ister kendi mücadelesiyle bu almış olsun, ister hakim sınıf ve katmanların bazılarının göre, lütufla vermiş olduğu haklar olsun, tarihsel gelişme budur. Tarihsel gelişme, emeğin özgürleşmesidir. Tarihsel gelişme, bireyin özgürleşmesi doğrultusundadır. O halde ben demokrasiyi, bireyin ve emeğin özgürleşmesi süreci olarak tarif ediyorum. Benim kişisel tarifimdir. Burada katı, monist bir görüş yoktur efendim.

Şimdi, Sayın Tunçay'ın bir sorusu var. O soruya yanıt alamadığı için de haklı olarak üzülür. Demokrasi toplumun ekonomik gelişmesiyle, ekonomik yapısıyla direkt olarak ilgili bir sorundur diye ortaya koydular. Çok doğrudur. Yani eğer bir toplumda ekonomik imkanlar ileri bir düzeye gelmemişse, paylaşımında pay isteyenler, rahatlıkla istedikleri payı elde edemiyorlarsa demokrasinin yerleşmesi çok zordur. Ama Türkiye'yi dünyadan soyutlayamayız, dünyadaki gelişmelerden soyutlayamayız. Türkiye bugün Batı Avrupa ülkeleriyle bütünleşme sürecini yaşamak istiyor, Avrupa Topluluğu'na katılmak istiyor. Avrupa'nın bütün değer yargılarını paylaşmak istiyor. Türkiye ekonomik bakımdan gelişmesinin kaderini, sanayileşmesinin kaderini buna bağlamıştır. Demek ki, iç dinamiklerin dışında bir yerde de dış dinamiklerin büyük etkisi vardır. Kuşkusuz iç dinamikler belirleyicidir,

ama dış dinamiklerin de bugün, tarihin bugünkü döneminde dış dinamiklerin de çok büyük önemi olduğunu kabul etmek zorundayız. Evet Türkiye bugün bir çok sorunu aşmak ihtiyacını hissediyorsa, demokratikleşme yolunda bir çok adımlar atmışsa, burada dış dinamiklerin çok büyük etkisi olduğunu kabul etmek zorundayız. Ben Sayın Mete Tunçay'ın bu sorunda, Türkiye'de istenen boyutlarda demokrasinin, demokratikleşmenin kurulamayacağını, koşulların elvermediği yolundaki tezinin doğruluğuna katılmakla beraber, bunu dış dinamiklerle beraber aldığı zaman Türkiye ister istemez, çoğulcu, katılımcı, çağdaş demokrasinin gereklerine uygun bir demokratik düzene gitmek zorundadır. Ve Kürt sorununu da bu çerçevede çözmek zorundadır.

Bana yazılı olarak sorulan bir soru var; bakan, vali, general, savcı, belediye başkanı oluyorsun da, daha ne istiyorsun diyor? İkinci sınıf parya olabilir mi böyle dedim, anlattım bunu. Benim özgün kimliğimle bana bu hakkı tanıyor musun arkadaş, tanıyorsun; tanıyorsan...

Ufuk Uras - Arkadaşlar, lütfen müdahale etmeyelim...

T.Z. Ekinci - ... dilimi kullanma hakkını, dilimle okuyup yazma hakkını, kültürümü geliştirme hakkını ve bugüne kadar yapılan tüm baskıları reddedebiliyor musunuz? Yani, bütün yörelerin, coğrafi olarak, tarih olarak oluşmuş bütün isimler değişmiştir, Kürtlerin yaşadığı bölgelerde. Dağ isimleri, dere isimleri, tepe isimleri, köy isimleri değişmiştir, buna kimse karşı çıkmamıştır. Pek az aydın, yazar karşı çıkmıştır basında buna ama, toplum olarak biz buna oh demişizdir. Buna oh dediğiniz zaman Türkiye'de demokrasiyi kuramazsınız. Kolay değildir demokrasiyi kurmak...

Teşekkür ederim sayın başkan, konuşmam bundan ibaret.

Ufuk Uras - Teşekkürler Sayın Ekinci. Eksik kalan bir husus olabilir efendim. Biz İktisatçıların Cemiyeti olarak bu platformları oluştururken öncelikle amacımız farklı kanaatlerin beyan edilmesine imkan tanımak. Dolayısıyla Sayın Ekinci'nin konuşma hakkından rahatsızlık duyabilecek bir insanın burada olabileceğini ben düşünmüyorum ve sizin burda olmanızdan dolayı cemiyetimiz adına çok büyük bir mutluluk duyuyoruz.

Sayın Mumcu, çok kısa bir söz istedi. Kısa olmasını rica edeceğim.

Uğur Mumcu - Efendim, bu İktisat Dergisi'nde yayınlanacağı için çok kısa bir yanıt vermek istiyorum. Bir kere biz Kürt sorununu bağırarak çağırarak değil, çok serinkanlı tartışmak zorundayız. Çünkü gerçekten büyük bir gerilim yaşıyor Türk toplumu. Benim Tarık Ziya Ekinci ile özel bir soru-num da yoktur ve sorun zaten Tarık Ziya Ekinci veya Uğur Mumcu arasındaki çelişkiden de kaynaklanmamaktadır. Ben Tarık Ziya Ekinci'nin Türkiye İşçi Partisi'ndeyken de yaptığı çalışmalara saygı duyuyorum. O parti toprak ve tarım reformunu da savunmuştur. Elbette buna da saygım vardır. Ama bunlar ayrı gerçeklerdir. Güneydoğu'da feodal ağaların hem siyaseti hem ticareti yönlendirmeleri ayrı bir olaydır. Kürt tarihine de baktığımız zaman, buna da bakmak zorundayız serinkanlı, orada yabancı desteği var mı, yok mu, bunları da araştırmaya çalışıyoruz. Bunlardan alınmaya gerek yoktur. Kimse efendim, Koçgiri isyanı lideri Azimet, veya Alişan'la Sayın Ekinci arasında bir ilişki kurmuyor, bu kadar açık.

Şimdi, Kürt kimliğini terket öyle gel diyor devlet. Bugün AGİK çağında artık bunlar yok. Kültürel kimliğin tanınması kavgasını Kürt aydınları yanında Türk aydınları yapıyor. Şimdi, bizim bir tek istediğimiz konu şu; teröre karşı çıkalım. Sayın Ekinci doktordur; elbette teröre karşıdır, insan olarak da meslek olarak da karşıdır. Kendisini suçlamıyorum. Ama bugün, siyaset platformunda PKK'nın acımasız eylemlerine karşı tek söz söylemeyen insan hakları savunucularına da inanmadığımı söylemek istiyorum. Bu kadar açık.

Bu çağda ezilen ulusun milliyetçiliği de anlaşılır bir kavramdır ama, şövenizme dönüştüğü anda, Türk şövenizmini de davet eder, onun da sonu kandır, gözyaşıdır. Teşekkür ederim.

Ufuk Uras - Değerli konuklar, bir iktisatçıların haftasının da sonuna geldik. Umarım beklediğimiz verimi almışızdır bu toplantılardan. 18. iktisatçıların haftasında buluşalım demiyorum, çünkü önümüzdeki ayda önce borsa, ardında gelir dağılımı ve işsizlik temaları üzerine bir panelimiz olacak; sizleri oraya da bekliyoruz. Hepinize iyi akşamlar dilerim...

Çağdaş, atılımcı Bankacılık

Dev projelerin finansmanı

Menkul değerler ve portföy yönetimi

En düşük faizli

En kolay ödeme koşullu

Yuva kredisiyle halkımıza büyük destek

Konut yapımında titizlik

Konut pazarlamasında uzmanlık

İnşaat sektöründe güçlü öncülük

Köklü geçmiş, tecrübe, gelenek

Geleceğin dünyasına bugünden hazırlık

Hizmette uzmanlığın ve güvenin ayrıcalığı

RENK DEVRİMİ

Dünyada Bankacılık, cari hesap cüzdanı sınırlarını aşan... Kompüterize ve evrensel bir kavramdır bugün... Türkiye'de Emlak Bankası, Bankacılık boyutlarını yeni ufuklara taşıyan... Yeni ve genç bir kadroyla güvenli bir geleceğe yatırım yapan kurumdur bugün...

EMLAK BANKASI

"Daha Uygar Bir Yaşam İçin"

GEDİK HOLDİNG

29.'uncu yılında bünyesindeki 24 şirketi, 700 çalışanı, 1000'den fazla bayii ile Türk Ekonomi'sine ışık tutmaya devam ediyor.

GEDİK HOLDİNG
GEDİK PAZARLAMA
GEDİK DIŞ TİCARET
GEDİK MENKUL DEĞERLER
BÖHLER
TERMO
SIRMETAL
SAMTAŞ
FRONIUS
SILOKS
GEDİK-HALSAN KIBRIS
GEPAS
ÖZGÜR REKLAMCILIK
HALSAN KİMYA
HALTUR
HALTAŞ
KARTAL KAYNAK
HASSAS DÖKÜM

TEMSİLCİLİKLER
CASTOLIN + EUTECTIC
DRESSEN PUMP
PLYMOVENT
BINZEL KAYNAK TORÇLARI
FURTENBACH GMBH
ÖGUSSA İNO SİLOX

GEDİK HOLDİNG A.Ş.
Yakacık Cad. No: 134 81430 Kartal - İstanbul
Tel: 389 59 90 (10 Hat) Fax: 353 58 53
Teleks: 36570 Geho tr.

N O S T A L J İ

EB-2807 NOSTALJİ (15 × 20 cm.)
Zemin Fayansı: SUR-2721 Elif Beyaz

Galerilerimizi mutlaka geziniz

İstanbul - Levent (179 29 60)
İstanbul - Mecidiyeköy (166 03 90)
İstanbul - Suadiye (358 86 39)
Ankara - Kavaklıdere (118 75 95)
Ankara - Balgat (286 51 96)
İzmir (21 55 78) Adana (14 01 44)
Samsun (14 08 61) Antalya (11 75 45)
Çanakkale (15 871) Balıkesir (11 629)
Trabzon (38 094) Bursa (20 63 07)

Çanakkale Seramik

Çok Özel...

UZEL

UZEL Makina Sanayii A.Ş. 80 000 m² lik kısmı kapalı olmak üzere toplam 125 000 m² lik alana yayılmış tesislerinde,

2000'den fazla uzman personeli ve 50 yılı aşan deneyimi ile

- Massey-Ferguson Tarım Traktörleri
- Perkins Dizel Motorları
- Yaprak ve Helisel Yaylar
- Her cins Jant, Fren ve Denge Çubukları
- Traktör Direksiyon Kutusu

üreterek Türk çiftçisinin, otomotiv sanayiinin ve yedek parça piyasasının ihtiyacını karşılamakta, ihracatı ile de ulusal ekonomimize güç katmaktadır.

UZEL MAKİNA SANAYİİ A.Ş.

Kışla Cad. No: 5 Rami 34147 İstanbul-Türkiye Tel: (1) 567 08 41 Fax: 576 45 95

Hayatın kalitesini yükseltmek.

Temiz, ekonomik, konforlu yeni enerji kaynağı doğalgaz, ülkemizde Demirdöküm'le günlük hayatımıza giriyor. Dünyadaki en ileri teknolojiyi, insanımızla birlikte yaşadığı 20 yılı aşkın deneyimle birleştiren Demirdöküm, klasik

ürünleri yanında, her biri konusunda standart oluşturan

Kombi Şofbenli Kat Kaloriferi, Doğalgazlı Kat Kaloriferi, Hermetik Soba, Bacalı Soba, Kalorifer Kazanı ve Brülörleri ile sağlıklı bir çevre yaratıyor, yaşamı kolaylaştırıyor.

Demirdöküm'ün yeni müjdesi Demirdöküm ALNO Hazır Mutfak bu gelişme çizgisinin bir halkası olarak ürün ve hizmet zincirinde yerini almakta...

Türkiye biliyor; çevreyi koruyan, yaşamı kolaylaştıran, kadrosu, satış ve servis örgütüyle güvenilecek bir marka var...

Demirdöküm®
Türkiye'nin Tercih

OKIFAX OF-17

Beklemesiz Sorunsuz İletişim

- OTOMATİK 106 Telefon arama hafızası
- Alternatif arama (Aranan meşgul ise başka numarayı arama)
- Sadece belirli tel. no'ları ile görüşebilme olanağı • Konuşma isteği
- Mesaj teyidi • Fotokopi çekimi • Otomatik kağıt kesme • Toplam sayfa sayımı • Geri arama mesajı • Gizli gönderme • Kapalı çevrim
- Gecikmeli gönderme • Polling • Kayıt kağıdı bittiğinde alış yapabilme • Küçültmeden gönderebilme • Brodkast • Aktarmalı brodkast başlatma • Bilgisayar bağlantısı (RS232C) • CCITTECM
- Hata düzeltme • Otomatik küçültme • Otomatik tekrar arama

Türkiye Tek Distribütörü

BİLGİTAŞ A.Ş.

■ İSTANBUL TEL: (1) 275 00 20 (10 HAT) ■ ANKARA TEL: (4) 217 02 96 - 217 02 97 ■ ADANA TEL: (71) 14 58 43 - 13 36 03 ■ SAMSUN TEL: (36) 15 11 68 - 15 11 69
■ İZMİR TEL: (51) 13 23 24 - 25 17 01 ■ ANTALYA TEL: (31) 11 63 41 - 18 12 45 ■ BURSA TEL: (24) 20 40 45